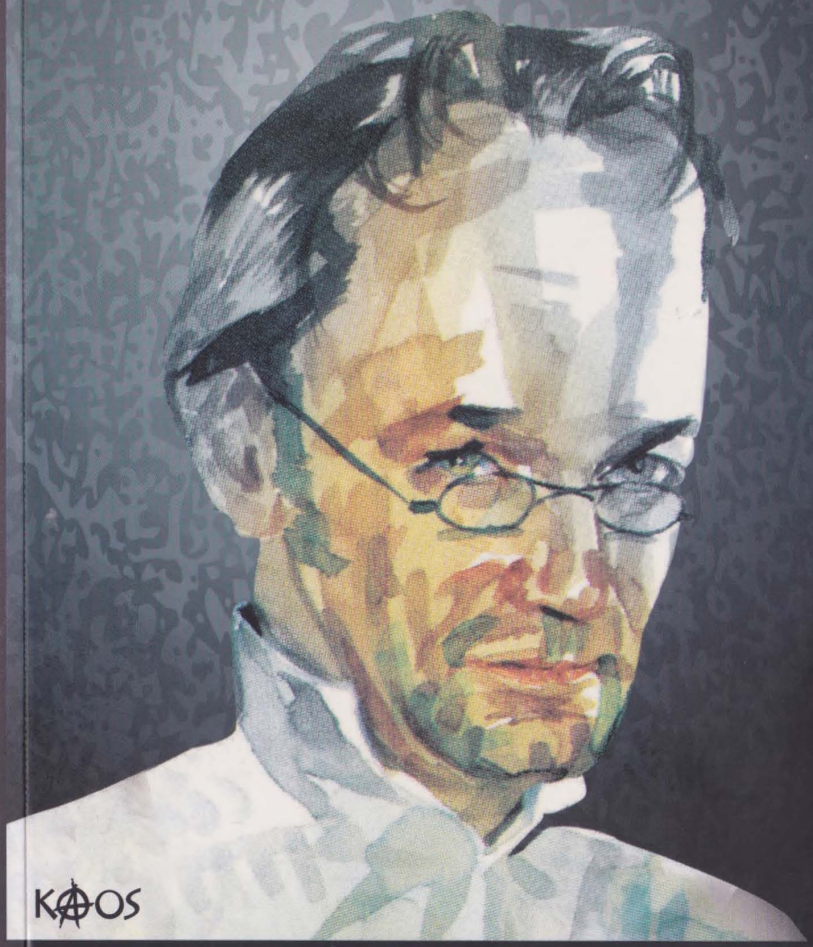
Max Stirner

Biricik ve Mülkiyeti

KAOS

Max Stirner (Johann Caspar Schmidt)

1806'da, Bavyera'nın henüz ücra bir kenti olan Bayreuth'da doğdu. Küçük yaşta babasını yitirdi. Annesinin ikinci evliliği nedeniyle orta öğrenimini çeşitli kentlerde sürdürdü. Üç yıl Berlin Üniversitesi'nde felsefe okudu, Hegel'in derslerine devam etti.

Prusya liselerinde iki yıl kadar sürdürdüğü stajyer öğretmenlikten sonra beş yıl süreyle Madam Gropius'un özel kız okulunda ders verdi. 1837'de evlendi ancak doğum sırasında eşini kaybetti.

Berlin'de Genç Hegelciler'in buluşma yeri olan Weinstube müdavimlerinden Marie Dähnhardt ile 1843'te evlendi. Bir yıl sonra öğretmenlik görevine son verilince çeşitli ticari girişimlerde bulundu. Fakat iş ve maişet alanındaki talihsizlikler ve başarısızlıklar Stirner'in yakasını bırakmadı. Son yıllarını sefalet içinde geçirdi, 1856'da Berlin'de öldü.

Stirner, çeşitli gazete ve dergilerde Prusya yönetimine yöneltiği sert eleştirilerinin yanı sıra edebiyat, sanat, din ve eğitim konularında da çok sayıda makale yazdı. Başlıca eseri olan *Biricik ve Mülkiyeti* dışında çok fazla yankı uyandırmayan Geschichte der Reaction "*Gericiliğin Tarihi*" adlı bir eseri daha bulunmaktadır.

Kitabın Almanca baskısını temin eden ve
S. Türkis Noyan ile temasımızı sağlayan Ömer Naci
Soykan'a, redaksiyon çalışmasını kullanmasak da uzunca bir
zaman sürdürdüğümüz fikrî teati nedeniyle Halil İbrahim Türkdoğan'a,
kitabın redaksiyonuna yaptıkları önemli katkılar nedeniyle
Necmi Zekâ ve Şeyda Öztürk'e teşekkür ederiz.

Biricik ve Mülkiyeti
Max Stirner

Almanca'dan Çeviren:
Selma Türkis Noyan

Redaksiyon:
Fikret Doğan

Kitabın Özgün Adı ve Basımı:
Der Einzige und sein Eigentum, 1844

Kaos Yayınları: 34
1. Baskı: Eylül 2013, İstanbul

Kapak Tasarım-Uygulama:
Metin Tekeroğlu

Kapak Resimleri: Sigurd Wendland

Yayına Hazırlayan: Zelha Cangi

Baskı: Sena Ofset
Ambalaj, Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi
B Blok Kat: 4 No. 20 Topkapı-İstanbul
Sertifika No: 12064

Kaos Yayınları
Sertifika No: 21440
Feridiye Cd. No. 21/1 Fidan Apt.
Taksim-İstanbul Tel: (212) 297 38 75

www.kaosyayinlari.com
kaosyayinlari@yahoo.com

ISBN 978-975-7005-35-3

Max Stirner

Biricik
ve
Mülkiyeti

Almanca'dan Çeviren:

Selma Türkis Noyan

KAOS

İçindekiler

Yayıncının Notu –6

Çevirenin Notu –8

Ben Meselemi Hiçe Bıraktım –15

BİRİNCİ KISIM: İNSAN

I. Bir İnsan Yaşamı –21

II. Eski Çağ'ın ve Yeni Çağ'ın İnsanları –28

1. Bölüm: Eskiler –28

2. Bölüm: Yeniler –39

1.Tin –42

2. Fanatikler –49

Hayalet –55

Kaçıklık –59

3. Hiyerarşi –88

3. Bölüm: Özgürler –125

1. Politik Liberalizm –125

2. Toplumsal Liberalizm –147

3. İnsancıl Liberalizm –156

Ek –180

İKİNCİ KISIM: BEN

I. Kendi-olma –193

II. Malik –214

1. Bölüm: Benim Erkim –230

2. Bölüm: Benim İlişkilerim –260

3. Bölüm: Benim Öz Hazzım –396

III. Biricik –448

Yayıncının Notu

Kitap yayımlamaya başladığımız 1995'ten beri çevirip basmayı hedeflediğimiz eserlerden biriydi *Biricik ve Mülkiyeti*. Kitabın Almanca baskısı 1998 yılında elimize geçti. Türkçe'ye çevrilip yayımlanması için ta o zamandan beri uğraşıyoruz.

Almanca'dan felsefe çevirecek kişi sayısının sınırlı olması karşılaştığımız ilk güçlüktü. Stirner'i çevirmek ise başlı başına bir sorundu. Ve biz henüz bunun ayırdında değildik. Temas kurduğumuz birçok çevirmen, ya masalarındaki yığılı işler nedeniyle ya da kitabı inceledikten sonra "böyle bir yük"ün altına giremeyecekleri gerekçesiyle çevirmeyi reddetti. Öte yandan, kitabın su gibi akan diline kanıp çevirebileceğini düşünenler de üç-beş ay sonra, çevirinin altından hakkıyla kalkamayacakları gerekçesiyle kitabı iade etti. Böylece kitabın aylar, hatta yıllar süren çevirmenler arası dolaşım serüveni başlamış oldu.

Nihayet 2005 yılında Selma Türkis Noyan, hummalı bir çalışma sonucu kitabı Türkçe'ye çevirdi. Ancak çevirinin –daha önce kararlaştırdığımız üzere– bir kontrolden geçirilmesi gerekiyordu. Yeniden Almanca bilen felsefeciler aramaya koyulduk.

Çeviri, sekiz yıl daha Ankara, İzmir, İstanbul ve Almanya'daki çevirmenler arasında gidip gelmeye başladı. Derken bu yılın başında çeviri metin, Fikret Doğan tarafından redakte edilerek nihayet basıma hazır hale geldi.

Kısacası, bu çevirinin üzerinde çok sayıda kişinin önerisi, fikir yürütmek, okuyup inceleme zahmetine katlanmak, nihayet çeşitli düzeltmelerde bulunmak gibi fiili katkı ve emeği var. Katkıda bulunan heskese canı gönülden teşekkür ederiz. İlâveten, yıllarca her fırsatta "Stirner ne zaman çıkacak" sorusuyla bize ter döktürüp

"çeviri hikâyesi"ni dinledikten sonra da sabırla bekleyen dost, arkadaş ve okura da teşekkürü borç biliriz.

Çeviri ve özellikle redaksiyon sürecinin bu denli uzamasında elbette ki yazarın üslûbunun, kelime üretmeye varan dil zenginliğinin payı çok büyük. Ama, kitabı eline alan herkese bizzat isabet eden fikrî içeriğinin yol açtığı huzursuzluğun ve belki de hiçbiri diğerine benzemez o Biricik varlığı koşullayan her türlü değeri elinin tersiyle itmesinin de payı azımsanamaz.

Şimdi, Stirner'in Türkçe'deki yolculuğu doğru bir zamana, uygun bir atmosfere denk düşer mi bilinmez. Ama hiç değilse derdinin anlaşılacağı bir zeminle buluşmasını ve ufku inancının sınırlarını aşan birilerine değmesini dileriz.

Yolu açık olsun diyelim.

Ağustos, 2013
Kaos Yayınları

Çevirenin Notu

Max Stirner'in bu yapıtını çevirmemi istediklerinde, ilk tepkim bu işi reddetmek oldu. Çünkü her ne kadar Almanca'yı ve Türkçe'yi oldukça iyi bildiğimi sanıyorsam da, bu nitelikteki bir yapıtı çevirebileceğimi söylemem gerçekten büyük bir cüretkârlık olurdu. Zaten çevirmen olarak da iddialı olduğumu söyleyemem, "iyi"nin daima bir "daha iyi"si vardır ve bu basamaklar mükemmeliyete kadar gider. Sonuç olarak mükemmeliyetin de kesin bir kriteri yoktur, herkes için farklı kriterler vardır. Kimi bir metnin aslına sadık olmasını önemser, kimi anlaşılır olmasını, kimi yabancı bir dilden çevrildiğini okura hissettirmemesini, kimi akıcı olmasını, kimi de yazarın üslûbuna sadık kalınmış olmasını... Felsefî bir eserde ise bütün bunların üzerine farklı yorumlar da eklenir, çünkü konu spekülatif bir konudur ve kuramlarla ilgilidir. Bu nedenle de çeviriyi ancak felsefî bir kontrolden geçirilmesi kaydıyla kabul ettim.

Metin üzerinde çalıştığım zaman zarfında edindiğim izlenim, yazarın yalnızca bir felsefeci olarak görüşlerini açıklamakla kalmayıp, bir dil ustası olarak da yeteneğini kanıtlamak amacında olduğudur. Nitekim kavramları ve sözcükleri içerdikleri bütün anlamları, dönüşebildikleri bütün biçimleri değerlendirerek kullanıyor, onlarla sirkte maharetlerini sergileyen cambazlar gibi oynuyor, on tabağı arka arkaya havaya atan ve yere düşürmeden yakalayıp bir elinden öbür eline geçiren jonglör gibi, insanı şaşırtıcı ve baş döndürücü bir beceriklilik sergiliyor. Bir çevirmen için, bunu başka bir dile aktarmak neredeyse olanaksız, hele aktardığı dil köken ve kültür açısından çok farklı ise...

Bütün bu gerçeklere dayanarak şu sonuca varmış bulunuyo-

rum: Aslında Stirner'in yapıtını Türkçe'ye çevirmek bir ekip işi. Benim bu ekipte her iki dil konusundaki naçizane bilgimle, duyarlılığımla ve çevirideki kısıtlı deneyimimle bir katkım olduysa, beni oldukça zorlamış olmasına karşın bu çalışmadan bir tatmin ve mutluluk duyacağım.

Selma Türkis Noyan

Vanitas! Vanitatum Vanitas!

Ben meselemi hiçe bıraktım.
Oh! Oh!
Artık bu dünyada tamamiyle rahatım.
Oh! Oh!
Kim isterse birlik olmak benimle,
Katılsın şarkıma, tokuştursun kadehimle,
Varalım şarap fıçısının dibine!

Vaktiyle meselemi mala ve mülke bağladım.
Oh! Oh!
Bu yolda keyfimi, hevesimi yitirdim.
Eyvah!
Param saçıldı bir oraya bir buraya,
Birazını topladımsa da biraraya
Sonunda kaçırdım hepsini dipsiz bir kuyuya.

Meselemi kadınlara devrettim de bu sefer.
Oh! Oh!
Bundan başıma neler geldi neler!
Eyvah!
Hain olanı kaçtı, ellere gitti,
Sadık olanı bıktırdı, canıma yetti,
En iyi olanı yabana eşlik etti.

Meselemin halli için attım kendimi yabana.
Oh! Oh!
Sırtımı çevirdim güzel anavatana
Eyvah!
Ama gurbete hiç alışamadım,
Yemeği tatsız buldum, yatağı yadırgadım
Kimseye de derdimi anlatamadım

Meselemi adadım şan ve ünüme.
Oh! Oh!
Bir de baktım, başkası geçmiş önüme!
Eyvah!
Biraz göz önüne çıktığımda,
Herkes yan gözle baktı bana,
Kimseyi memnun edemedim asla!

Meselemin hallini savaştan bekledim.
Oh! Oh!
Birçok hasmımın da üstesinden geldim.
Oh! Oh!
Düşman ülkesine bastım ayağımı,
Tanrı korusun bu dertten dostlarımı,
Çünkü savaşta yitirdim bir bacağımı.

Ben de meselemi hiçliğe bıraktım.
Oh! Oh!
Artık tüm dünya benim öz malım!
Oh! Oh!
Sonu geldi şölenin, şarkıların,
Dibini de tüketin fıçıdaki şarabın!
Tortusunu tümüyle dışarıya boşaltın!

Goethe

Sevgilim
Marie Dähnhardt'a

Ben Meselemi Hiçe Bıraktım*

Neymiş benim üstlenmem gereken o bir sürü mesele? Öncelikle iyi meseleleri benimsemeliymişim, sonra Tanrı meselesini, insanlık, hakikât, özgürlük, insanîyet, adalet meselelerini; dahası halkımın, hükümdarımın, vatanımın meselelerini, ayrıca tin** meselesini ve daha binlerce başka meseleyi... Bir tek *Benim* kendi meselem hiçbir zaman Benim meselem olmamalıymış! "Tuh o egoiste! Yazıklar olsun, yalnızca kendini düşünene!"

Peki, kendi davaları için Bizden emek harcamamızı, bu davalara kendimizi adamamızı ve bunlardan coşku duymamızı bekleyenler, bizzat *kendi* meselelerini nasıl ele alıyorlar, görelim bakalım!

Sizler Tanrı hakkında oldukça esaslı bilgilerin tellallığını yapmayı biliyorsunuz, binlerce yıl boyunca "Tanrı'nın derinliklerini araştırdınız" ve onun yüreğini okudunuz, öyleyse o Tanrı'nın Bizim hizmet etmekle yükümlü tutulduğumuz "Tanrı'nın davası"nı nasıl yürüttüğünü de pekâlâ anlatabilirsiniz. Zaten Tanrı'nın yapıp ettiklerini de örtbas ettiğiniz yok. Peki nedir onun davası? Bakalım o da, Bize reva görüldüğü gibi, kendi dışındaki bir meseleyi, örneğin hakikât ve sevgi meselesini benimsemiş midir? Siz bu yanlış anlama karşısında öfkeleniyor ve hakikâtin de sevginin de elbette Tanrı'nın meselesi olduğunu, dolayısıyla sevginin de hakikâtin de Tanrı'ya yabancı bir mesele sayılamayacağını, esasen Tanrı'nın hakikât ve sevginin ta kendisi olduğunu vaaz ediyorsunuz Bize. Tanrı'nın kendi dışındaki bir meseleyi destekleyip ileriye taşıyarak Biz zavallı solucanlara benzeyebileceği varsayımı sizi öfkelendiriyor. "Tanrı hakikâtin ta kendisi değil mi ki, hakikât meselesinin

* [J.W. Goethe'nin, Johan Leo'nun 1589 tarihinde yazdığı *Ich hab' mein Sach Gott heimgestellt* (Ben Meselemi Tanrı'ya Bıraktım) adlı ilahisinden esinlenerek yazdığı *Vanitas! Vanitatum Vanitas!* adlı şiirinin ilk dizesi. –ç.n.]

** [Alm., *Geist*. –ç.n.]

peşine düşsün?" Tanrı sadece *kendi* meselesiyle uğraşır, ama zaten o, her şeyin içinde her şey olduğu için, her şey de *onun* meselesidir! Ama Biz, her şeyin içinde her şey değiliz ve bizim davamız da küçük ve önemsizdir; bu nedenle Biz "üstün bir davaya hizmet etmek" zorundayız. –Açıkça görülüyor ki, Tanrı sadece kendi meselesiyle ilgileniyor, sırf kendiyle uğraşıyor, sırf kendini düşünüyor, gözünde sadece kendi meselesi var; onu hoşnut kılmayan her şeyin vay hâline! O, kendinden daha üstün birine hizmet etmiyor, sadece kendini tatmin ediyor. Onun davası –tamamen egoist bir davadır.

Peki, meselesini kendi meselemiz olarak benimsememiz gereken insanlığın durumu nedir? Onun meselesi de bir başkasının meselesi midir ve insanlık üstün bir davaya mı hizmet etmektedir? Hayır, insanlık sadece kendi çıkarına bakar, insanlık sadece insanlığı desteklemek ister, insanlığın meselesi gene bizzat insanlıktır. Gelişebilmek uğruna, bireyleri ve halkları gaddarca hizmetine koşar, sonunda ihtiyaçları karşılandığında da minnet borcunu ödemek üzere, onları tarihin gübre yığınına atar. O hâlde insanlığın meselesi de –tamamen egoist bir dava değil midir?

Kendi davasını Bizim üzerimize yıkmak isteyen herkesi bir bir ele alıp, onun aslında Bizi değil de kendini önemsediğini, Bizim iyiliğimizi değil de kendi iyiliğini amaçladığını kanıtlamaya gerek duymuyorum. Diğerlerini de siz bir inceleyin bakalım! Hakikât, özgürlük, insanîyet ve hakkaniyet meseleleri de, sizin coşkuyla dolup onlara hizmet etmenizden başka bir şey ister mi?

Bütün bu meseleler kendilerine hararetle biat edilmesinden fazlasıyla yararlanırlar. Adanmış vatanseverler tarafından korunan bir halkı gözlemleyin! Vatanseverler, kanlı çarpışmalar sırasında, ya da açlık ve sefalet yüzünden ölürler; bu, halkın umurunda mıdır? Halk ölenlerin çürümüş bedenleriyle gübrelenip beslenen o toprak üzerinde "dal budak salar, çiçek açar"! Bireyler, "halkın yüce davası" uğruna can vermişlerdir, halk ise onların ardından

minnettarlığını dile getiren birkaç söz söyler –ve parsayı toplar. İşte Ben kârlı egoizm diye buna derim.

Bir de "kendi tebaasına, kullarına" şefkatle kol kanat geren şu sultanı gözlemleyin bakalım. İşte o, özgeciliğin* ta kendisi değil mi, kendini her an tebaası için feda etmiyor mu? Tabii ya, "tebaası" için. Hele sen onun kulu olmadığını, kendi kendinin kulu olduğunu göstermeyi bir dene de neler olacağını gör bakalım; onun egoizminin elinden kendini kurtardığın için zindana atılırsın. O hâlde sultan da davasını kendinden başka hiçbir şey üzerine kurmaz. O, kendisi için her şeyin içinde her şeydir, kendisi için biriciktir ve "onun tebaası, kulu" olmadığını söyleme cüretini gösteren hiçbir kişiye tahammül etmez.

İşte bu çarpıcı örneklerden, en iyi durumdaki kişilerin egoistler olduğu sonucunu çıkarmıyor musunuz? Ben kendi adıma bunlardan bir ders çıkarıyorum ve bundan böyle kendi çıkarımı gözetmeden o büyük egoistlere hizmet etmektense, bizzat bir egoist olmayı istiyorum.

Tanrı ve İnsanlık, davasını hiçbir şey üzerine kurmaz; yani kendinden başka hiçbir şey üzerine. Keza ben de, tıpkı Tanrı gibi, kendi davamı *Kendim* üzerine kuruyorum, çünkü Ben diğer herkes için bir hiçim, çünkü Ben kendim için her şeyim, çünkü Ben kendim için biriciğim.

Eğer Tanrı ve İnsanlık, sizin ısrarla ileri sürdüğünüz gibi, kendileri için her şeyin içinde her şey olmaya yetecek bir içeriğe sahipse, Ben de bundan daha az bir içeriğe sahip olmadığımı, kendi "boşluğumdan" yakınmayacağımı duyumsuyorum. Ben boşluk anlamında bir Hiç değilim, Ben yaratıcı bir Hiçim ve bir yaratıcı olarak bu Hiçten, her şeyi kendim yaratıyorum.

* [Kendi çıkarını gözetmememe; hiçbir çıkar gözetmeksizin başkasına yararlı olmayı amaçlama. Bu terim, temel ilkesi "başkası için yaşamak" olan bir insanlık dini önermiş Auguste Comte tarafından, egoizme karşı ileri sürülmüştür. –y.n.]

O hâlde tamamen Bana ait olmayan davalar defolsun gitsin başımdan! Siz davamın en azından "iyi bir dava" olması gerektiğini düşünüyorsunuz değil mi? İyi nedir, kötü nedir? Benim meselem, Ben Kendimim ve Ben de ne iyiyim ne de kötü... Her ikisinin de Benim için bir anlamı yoktur.

Tanrısal şeyler Tanrı'nın meselesidir; insanî şeyler ise insanın... Benim meselem, ne tanrısaldır ne insanî; hakikât, iyilik, adalet, özgürlük vs. de değildir, sadece ve sadece *Benim olan*dır ve genel olmayıp, tıpkı benim *biricik* olduğum gibi, o da biriciktir.

Benim için Benden daha önemlisi yoktur!

Birinci Kısım

İNSAN

İnsan için en yüce varlık gene insandır, der Feuerbach.
İnsan daha yeni keşfedildi, der Bruno Bauer.

Öyleyse, bu en yüce varlığı ve bu en yeni buluşu yakından inceleyelim.

I

Bir İnsan Yaşamı

Bir insan, dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren, diğer insanlarla birlikte oyun zarları gibi oraya buraya çalkalanıp durduğu keşmekeşin içinde *kendini* bulmaya ve *kendini* kazanmaya çalışır.

Fakat çocukla temas eden her şey bir bir onun müdahalelerine direnir ve kendi varoluşunda ısrar eder.

Demek ki, her şey *kendini korumaya* çalıştığı ve diğerleriyle sürekli çatışma içinde olduğundan, bu kendini kabul ettirme *mücadelesi* kaçınılmazdır.

Galip gelmek ya da *mağlûp olmak* –mücadelenin kaderi bu iki değişken durum arasında gider gelir. Galip gelen taraf *efendi*, mağlûp taraf ise *tebaa* olacaktır; ilki, *hükümranlığını* ve "hükümranlık haklarını" kullanır, ikincisi de, korkuyla karışık bir saygı ve hürmetle "tebaa olmanın yükümlülüklerini" yerine getirir.

Ancak her iki taraf da artık birbirine *düşmandır* ve sürekli birbirini kollar. Her biri diğerinin *zayıf tarafını* yakalamak için pusuya yatar; çocuklar anne-babalarının, anne-baba da çocuklarının zayıf taraflarını (örneğin korkularını) kollar, sonunda ya kızılcık sopası insanın üstesinden gelir ya da insan kızılcık sopasının.

Çocukluk çağında özgürleşme, şeylerin özünü ya da "arkasında yatanları" görmeye çalışma şeklinde seyreder; işte bu nedenle kimseye fark ettirmeden herkesin zayıflıklarını öğrenmeye çalışırız, ki bu konuda çocuklar yanılmaz bir içgüdüye sahiptir; elimize geçirdiğimiz şeyleri kırıp dökmekten, kuytu köşelere atılmış şeyleri kolaçan etmekten, üzeri örtülmüş ve Bizden saklanmış şeylerin peşine düşmekten ve amaca ulaşmak için her yolu denemekten bu kadar hoşlanmamızın nedeni de budur. Eğer aradığımızı bulursak, bilmek istediğimizi öğrenirsek, kendimizi güvencede hissede-

riz; örneğin inadımız karşısında kızılcık sopasının güçsüz kaldığını fark edersek, artık ondan korkmayız, ondan korkmak için "fazla büyümüşüzdür".

Kızılcık sopasının gerisinde ondan daha güçlü olan inatçılığımız, o inatçı cesaretimiz boy gösterir. Yavaş yavaş bize gizemli ve tekinsiz görünen her şeyin arka yüzünü görmeye başlarız: İçimize tekinsiz bir korku salan kızılcık sopasının, babamızın çatık kaşlarının ve benzeri pek çok şeyin ardında kendi ruh dinginliğimizi –yani, sarsılmazlığımızı, korkusuzluğumuzu, karşı koyma gücümüzü, üstünlüğümüzü ve yenilmezliğimizi buluruz. Bir zamanlar içimize korku ve ürkeklik salan şeyden çekinerek geri adım atmayız, tam tersine *cesaretimizi* toplarız. Her şeyin ardında kendi *cesaretimizi*, üstünlüğümüzü fark ederiz; üstlerimizin ya da anne ve babamızın sert buyruğunun ardında bizim cesur arzumuz veya onları zekâmızla alt etmemize yarayan kurnazlığımız boy gösterir. Böylece Biz kendimizi duyumsadıkça, önceleri Bize aşılmaz görünen sorunlar gözümüzde küçülür. Bizim bu kurnazlığımız, zekâmız, cesaretimiz, direnişimiz nedir peki? Elbette ki *Tin*'dir!

Epeyce uzun bir süre, sonraları nefesimizi kesecek bir mücadeleden muaf kalırız, *akla* karşı yürütülen mücadeleden. Çocukluğumuzun en güzel günleri, akılla mücadele etme ihtiyacı duymadan geçer. Aklı hiç umursamayız, onunla ilgilenmeyiz ve onu benimsemeyiz, yani akılcı davranmayız. *İkna* yoluyla bize hiçbir şeyi kabul ettiremezler, ileri sürülen nedenlere, ilkelere kulaklarımızı tıkarız. Ama gönül okşamalar, cezalandırmalar ve benzer davranışlar karşısında direncimizi korumamız güçleşir.

Akla karşı yürütülen yıpratıcı ölüm kalım mücadelesi ancak daha sonraları devreye girerek ve yeni bir dönemi başlatır. Oysa çocuklukta fazla kafa yormadan hoplaya zıplaya oynarız.

İnsanın kendini *ilk kez* keşfetmesi, tanrısallığı, yani tekinsizliği, hayaleti, "üstün güçleri" ilk kez tanrılardan arındırması *tin* diye adlandırılır. Taptaze gençlik duygumuz, bu benlik duygumuz artık

hiçbir şeyden etkilenmemize izin vermez. Bundan böyle dünya, gözümüzde tüm itibarını kaybetmiştir, çünkü Biz ondan üstünüz, Biz *tinin* ta kendisiyiz.

İşte ancak o zaman, bugüne kadar dünyaya *tin* ile değil, sadece boş gözlerle baktığımızı anlarız.

Kudretimizi ilk önce *doğa güçleri* üzerinde sınarız. Anne babamız da Bizi bir doğa gücü gibi etkiler; ama daha sonra bizden anne babamızı terk etmemiz, bütün doğa güçlerine paramparça edilmiş gözüyle bakmamız beklenir. Artık onların üstesinden gelinmiştir. Akılcı, yani "entelektüel" insanlar için aile bir doğa gücü değildir; anne baba, kardeşler ve diğer aile üyelerinden bir kopuş kendini gösterir. Eğer bu kişiler *entelektüel, akılcı güçler* olarak "yeniden doğarlarsa", artık önceden oldukları şey değildirler kesinlikle.

Genç insan, sadece anne-babanın değil, *bütün insanların* üstesinden gelir: Artık kimse ona bir engel oluşturmaz ve onun tarafından dikkate alınmaz, çünkü artık düsturu şudur: İnsanlardan çok Tanrı'nın buyruğuna uymak gerekir.

Bu ulvî bakış açısından bütün *"dünyevî"* olgular gözden düşer ve uzaklara çekilir, çünkü artık *semavî* bir bakış açısı kazanılmıştır.

Kişinin tavrı bundan sonra tamamen tersine döner. Genç insan *entelektüel* bir tutum takınır; oysa henüz küçük bir çocukken, entelektüel gücünü duyumsamamış olduğundan onu devreye sokmaksızın, öğrenerek büyümüştür. Genç insan, *şeyleri* kavramaya uğraşmaz; örneğin tarihî *verileri* ezberlemeye değil, şeylerin içindeki saklı *düşünceleri*, yani örneğin tarihin *tinini* kavramaya çalışır. Oysa çocuk, *bağlantıları* anlasa da fikirleri, tini kavrayamaz; bu nedenle de öğrenilebilen her şeyi apriorik* ve teorik bir yöntem izlemeden, yani fikirlerin peşine düşmeden ardı ardına dizer.

İnsan çocukluğunda *dünya yasalarına* direnmenin üstesinden gelmek zorundayken, şimdi de niyet ettiği her şeyde tinin, aklın, *kendi vicdanının* itirazına toslar. Vicdanımız Bize "bu akla aykırı-

dır, Hıristiyanlığa ters düşer, vatanseverliğe sığmaz" gibi uyarılarla seslenir ve Bizi korkutarak geri adım atmaya zorlar. –Artık Biz Eumenides'in öcünden, Poseidon'un gazabından, gizli şeyleri bile görebilen Tanrı'dan ve babamızın kızılcık sopasından değil, kendi *vicdanımızdan* korkarız.

Böylece Kendi düşüncelerimizin "izinden gider", onların emirlerine itaat ederiz; tıpkı daha önce anne babamızın, başka insanların emirlerine itaat ettiğimiz gibi... Edimlerimiz, nasıl çocukluğumuzda anne babamızın emirleriyle belirlendiyse, şimdi de düşüncelerimizle (fikir, tasavvur ve *inançlarımızla*) belirlenecektir.

Gerçi çocukken de düşünürdük, fakat o düşüncelerimiz elle tutulmayan, soyut, *mutlak* düşünceler değildi; DÜŞÜNCEDEN BAŞKA BİR ŞEY DEĞİLLERDİ, kendine özgü bir cennet, *mantıklı* düşüncelerden oluşan salt bir düşünce evreni değillerdi.

Tam tersine, o düşüncelerimiz bir *mesele* üzerine düşüncelerdi; o şey şöyle veya böyle diye düşünürdük. Örneğin, gördüğümüz şu dünyayı Tanrı yarattı diye düşünürdük; ama, Tanrılığın derinlikleri üzerine düşünmezdik ("onu irdelemezdik"). Bir mesele hakkında "Bu meselenin hakikâti budur" diye düşünürdük; ama, "hakikât" üzerine düşünmez ve bu kavramları "Tanrı hakikâtin ta kendisidir" gibi bir cümle hâlinde bir araya getirmezdik. "Hakikâtin ta kendisi olan Tanrı'nın derinliklerine" dalmazdık. Pilatus, "hakikât nedir?" gibi salt mantıksal, yani teolojik sorularla oyalanmamakla birlikte, aslında münferit durumlarda "bir meselenin hakikâtini araştırmak", yani *meselenin* hakikî olup olmadığını saptamakta da tereddüt etmemiştir.

Bir *meseleye* bağlı olan herhangi bir düşünce, henüz *salt düşünce*, mutlak düşünce değildir.

Salt düşünceyi gün ışığına çıkarmak ya da onun peşini bırakmamak bir gençlik hevesidir ve hakikât, özgürlük, insanlık, insan,

* [*A priori*: Deneyle temellendirilemeyen bilgi –r.n.]

vb. gibi düşün dünyasının bütün parlak öğeleri gençlerin ruhunu aydınlatır, coşturur.

Ama tin her şeyin özü olarak kabul edildi mi, bu kez de tinin yoksulluğuyla zenginliği arasında bir ayrım gözetilir, bu ikisi aynı şey değildir, bu nedenle insan tinden yana zenginleşmeye çalışır. Tin kendi krallığını kurmak için genişlemek ister, az önce dize getirilmiş bu dünyaya ait olmayan bir krallık. Böylece her şeyin içinde her şey olmayı özler; başka bir deyişle, her ne kadar Ben tin isem de henüz *tamamlanmış* tin değilim, o mükemmel tine ulaşmak için çaba göstermeliyim.

Ama böylece Ben, daha az önce tinsel bir varlık olduğumun farkına vardığım an, Bana ait olmayan, o uzaktaki Kendimin *mükemmel* tini önünde eğilerek ve kendi boşluğumu duyumsayarak Kendimi yeniden kaybediyorum.

Gerçi her şey tine bağlıdır. Ama acaba her tin "doğru" tin midir? Doğru ve hakikî tin ideal tindir, yani "Kutsal Tin"dir.* O ne Senin ne de Benim tinimdir, bilâkis ideal, uhrevî bir tindir, "Tanrı"dır. "Tanrı, tindir" ve "Göklerdeki Babamız, onu kendisinden dileyenlere bağışlar".**

Yetişkin adamın yeniyetme gençten farkı; dünyaya kötülükler vehmetmek, onu düzeltmeyi, yani kafasındaki ideale göre tasarlamayı istemek yerine, onu olduğu gibi kabul etmesidir; insanın dünyayı *idealleri* değil, *çıkarları* doğrultusunda işlemesi gerektiği düşüncesi yetişkin adamda pekişir.

İnsan kendini salt *tin* olarak gördüğü ve –örneğin genç bir adama, "bedensel yaşamını" bir hiç için, gülünç bir gurur kırılması meselesi yüzünden kolayca harcatacak şekilde– tin olmayı hayatının mihenk taşı haline getirdiği sürece, hatta günün birinde sadece bir etki alanı bulunduğu takdirde gerçekleştirebilmeyi

* [Kutsal Ruh (*Der heilige Geist*). –ç.n.]

** Yeni Ahit, Luk. 11:13.

umduğu fikir ve düşüncelere sahip olduğu sürece; şimdilik yalnızca *idealler*, eyleme dökülmemiş fikir veya düşüncelerden öteye geçememiş demektir.

Ne zaman ki insan kendi *bedenselliğini* gerçekten sevebilir ve kendinden, yaşamından ve bedeninden zevk alabilirse –ki buna da sadece erkeğin olgunluk döneminde rastlanır– ancak işte o zaman kişisel ya da *egoistçe* bir çıkara sahip olur, başka bir deyişle sadece tinimize değil, aynı zamanda erkeğin bedenini tatmin etmeye yönelik de *bencilce* bir çıkara. Yetişkin bir erkeği bir delikanlı ile karşılaştırın! Yetişkin insan Size daha katı, daha hoşgörüsüz, daha bencil görünmez mi? Bu onun daha kötü olduğu anlamına mı gelir? Siz, hayır o sadece daha kararlı ya da –nasıl ifade edersiniz bilemiyorum– daha "becerikli" biri olmuştur diyeceksiniz. Fakat burada önemli olan şudur: Yetişkin adam, genç delikanlıya kıyasla daha *ben-merkezci* davranır, oysa delikanlı kendi dışındaki şeyler için, örneğin Tanrı, vatan ve benzerleri için heyecana, coşkuya kapılan bir "hayâlperest"tir.

Demek ki yetişkin insan *ikinci* kez kendini bulmuştur. Genç delikanlı kendini *tin* olarak keşfetmiş, sonra da *tümel* tin, mükemmel, kutsal tin, insanlar, insanlık, kısacası her türlü ideal içinde kendini kaybetmiştir. Yetişkin insan ise kendini *ete kemiğe bürünmüş* tin olarak yeniden bulur.

Çocukların ilgi alanları *tinsellik dışı* konulara yöneliktir, düşünce ve fikirden yoksundur. Gençler, sadece *tinsel* konulara ilgi duyarlar, yetişkin insan ise, elle tutulur, bedensel, kişisel ve egoistçe konularla ilgilenir.

Eğer küçük çocuk meşgûl olacağı bir *nesneye* sahip değilse, *can sıkıntısı* duyar, çünkü o henüz *kendisiyle* meşgûl olmayı bilmez. Bunun tam tersine genç adam, eline verilen nesneyi bir kenara atar, çünkü bu nesneden doğan bir takım *düşüncelere* kaptırır kendini. *Düşünceleriyle*, hayâlleriyle uğraşır, zihnini çalıştırır ya da denebilir ki "tini meşgûldür".

Genç adam, tinsellik dışı her şeyi "yüzeysel" diye adlandırarak küçümser. Yine de en basit yüzeyselliklere (örneğin laubali davranışlar veya başka formalitelere) saplanıp kalıyorsa, bunun nedeni, bunlarda *tini* keşfetmesidir, yani bu tür davranışların onun için *simgesel* bir anlamı vardır.

Şeylerin ötesinde Kendimi –hem de bir tin olarak– bulduğum gibi, daha sonra *düşüncelerin* ötesinde de –onların yaratıcısı ve maliki olarak– *Kendimi* bulmalıyım. Tin döneminde düşüncelerim, onları doğuran başımın üstünden aşıp ötelere geçmişti. Sanki ateşler içinde sayıklıyormuşum gibi düşüncelerim etrafımı kuşatıp beni ürkütücü güçleriyle sarsıyorlardı. Düşünceler kendiliklerinden *ete kemiğe bürünmüşler*, Tanrı, imparator, Papa, vatan gibi hayaletlere dönüşmüşlerdi. Onların bedenselliğini ortadan kaldırmam, onları kendiminkinin içine almam anlamına gelecektir ve bu da "sadece Ben bedenselim" demek olacaktır. Böylece dünyayı, benim için ifade ettiği anlamıyla kabul etmiş olurum. O *Bana aittir, Benim* mülkümdür*: Ben her şeyi kendimle bağlantılı düşünürüm.

Ben bir tin olarak dünyayı küçümseyip kendimden uzaklaştırdığım gibi, bir mülk sahibi olarak hayaletleri ya da fikirleri de kendi "bâtıllıkları" içine itip öylece uzaklaştırım. Artık onlar bana egemen olamazlar, tıpkı hiçbir "dünyevî gücün" tin üzerinde egemen olamayacağı gibi.

Başlangıçta çocuk, gerçekçi bir yaklaşımla bu dünyanın şeylerine bağlıdır, giderek her şeyin arkasında saklı olanı keşfetmeyi başarır. Genç delikanlı ise idealisttir, düşünceler onu heyecanlandırır, coşturur, ta ki kendini yetiştirip erişkin olana dek. Yetişkin insana gelince o, nesneleri ve düşünceleri keyfince kullanır ve bir egoist olarak kişisel ilgi ve çıkarını her şeyin üstünde tutar. Ya yaşlı adamın durumu nedir? Yaşlandığımda bunlardan söz edecek çok zamanım olacaktır.

* Alm, *Eigentum*: Mal, mülk, mülkiyet; herhangi bir maddî veya manevî şeyin, kişinin kendisine ait olma durumu.

II

Eski Çağ'ın ve Yeni Çağ'ın İnsanları

Her birimiz nasıl geliştiğimizi, nelere gayret ettiğimizi, neleri elde ettiğimizi ya da edemediğimizi, bir zamanlar hangi amaçların peşinden koştuğumuzu, şu anda kalbimizin derinliklerinde neler dileyip tasarladığımızı, görüşlerimizin hangi değişiklikler, ilkelerimizin ne gibi sarsıntılar geçirdiğini, kısacası bugün nasıl olup da dün ya da yıllar önce olduğumuz gibi olmadığımızı, bütün bunları çok kolay olmasa da belleğimizin derinliklerinden çekip çıkarırız ve işte o zaman, yaşadıklarımız sanki bir başkasının yaşamı gibi, gözlerimizin önünden bir film şeridi misali aktığında geçirdiğimiz değişimleri çok daha net görürüz.

O hâlde, atalarımızın yaşarken neler yapıp ettiğini gözden geçirelim.

I. Bölüm

Eskiler

Hıristiyanlık öncesindeki atalarımızın "Eskiler" adıyla anılması adet olmuş bir kez, aslında bizim gibi görmüş geçirmiş, deneyimli insanların aksine, onlara çocuk denilmesi gerekirdi, ama bunu onların yüzüne vuracak değiliz, Biz gene en iyisi onlara şu bizim Eskiler diye hürmet etmeyi sürdürelim. Peki nasıl olup da eskidiler, peki kim kendisinin yeni olduğunu ileri sürerek onların ayağını kaydırıp yerine geçti?

Biz bu devrimci yenilikçinin ve saygısız mirasçının kim olduğunu çok iyi biliyoruz; o sırf kendi Pazar gününü mukaddes kılmak için atalarının Şabat'ını kutsal bir gün olmaktan çıkardı, tarihi

kendi doğuşuyla başlatan yeni bir takvim sistemine geçmek için zamanın akışını bile durdurdu; onu tanıyoruz ve –onun İsa olduğunu– biliyoruz. Ama bakalım o da sonsuza kadar genç kalacak mı, bakalım bugün hâlâ "yeni" mi yoksa onu da, tıpkı kendisinin "Eskileri" eskittiği gibi, günün birinde başka biri eskitecek mi?

Eskiler, kendilerini kapı dışarı eden bu genç adamı bizzat kendileri peydahlamışlardır. Şimdi de bu dölleme sürecini izleyelim.

Feuerbach "Eskiler için dünya bir hakikâtti," der ama buna şu önemli eklemeyi yapmayı unutur: "Onlar bu hakikâtin arkasında saklı olan hakikâtsizliği bulma çabası içindeydiler ve sonunda bunu gerçekten başardılar." Feuerbach'ın bu sözüyle ne demek istediği, Hıristiyanlıktaki "dünyanın beyhudeliği ve fanîliği"ne dair önermeyle bir araya getirildiğinde kolaylıkla anlaşılabilir. Bir Hıristiyan, nasıl Tanrı'nın sözlerinin bâtıllığını hiçbir zaman sorgulamadan bu sözlerin –derinliğine araştırıldıkça daha parlak bir biçimde gün yüzüne çıkacak ve muzaffer olacak– ebedî ve sarsılmaz hakikâtine iman ederse, Eskiler de hakikâtin dünya ve dünyevî ilişkiler (örneğin doğal kan bağı) olduğuna ve âciz "Ben"lerinin buna boyun eğmek zorunda olduğuna inanırlardı. Tam da Eskilerin en değer verdiği şey Hıristiyanlar tarafından değersiz kabul edilmiş, onların hakikât olarak kabul ettiğine Hıristiyanlar "bâtıl yalan" damgası vurmuşlardır: Vatan kavramının yüce anlamı kaybolur ve Hıristiyan kendisini "yeryüzünde bir yabancı"* olarak görmek zorunda kalır: Sofokles'in *Antigone*'si gibi bir sanat eserinin esin kaynağı olan cenaze töreninin kutsallığı, Hıristiyanlıkta alçaklık olarak nitelendirilir ("Bırak da ölüler ölülerini gömsünler"), aile bağlarının zedelenemez hakikâti, insanın bir an önce kurtulması gereken bir hakikâtsizlik olarak gösterilir;** her konuda bu zihniyet egemendir.

* Yeni Ahit, İbr. 11:13.

** Yeni Ahit, Mark. 10:29.

Her iki tarafın da birbirinin zıddı olguları, bir tarafın doğal olanı diğerininse zihinsel olanı, bir tarafın dünyevî, diğerininse semavî şeyleri ve ilişkileri (semavî vatan, "yukarıdaki Yeruşalayim"* vb.) hakikât saydığını artık açıkça görüyor olsak da, Yeni Çağ'ın ve bu inkâr edilemez dönüşümün Eski Çağ'dan nasıl doğabildiğini incelemenin sırası gelmiştir. Eskiler, kendi inandıkları hakikâti yalana dönüştürmek için ellerinden gelen gayreti sarf etmekten geri kalmamışlar.

Önce Eskilerin en parlak dönemi olan Perikles çağını gözden geçirelim! O zamanlar Sofistlerin düşünce yapısı [Bilgicilik akımı] giderek yayılmaktaydı ve Yunanlar o güne kadar muazzam bir ciddîyet atfettikleri konuyu artık eğlence hâline getirmişlerdi.

Ataları o kadar uzun süre sarsılmaz bir düzenin boyunduruğu altında yaşamıştı ki, yeni kuşaklar onların acı deneyimlerinden ders alarak *kendilerini duyumsamayı* öğrendiler. Bu nedenle *Sofistler* [bilgiciler] yürekli bir küstahlıkla şu cesaret verici sözü, "Sizi şaşkına çevirmelerine izin vermeyin!" sözünü söyleyip şu aydınlatıcı öğretiyi yaydılar: "Her şeye karşı anlama yetini, zekânı, tinini kullan; insan iyi ve eğitimli bir anlama yetisi sayesinde dünyada kolayca ilerler, kendine gelecek için en iyi koşulları ve en keyifli *yaşam* ortamını sağlar." Demek ki onlar, insanın dünyaya karşı giriştiği savaşta tinin en iyi silah olduğu *görüşündeydiler*. Diyalektik becerisine, konuşma yetisine, tartışma sanatına vb. çok önem vermelerinin nedeni de budur. Tinin her şeye karşı kullanılabileceği görüşünü yaydılar ama henüz tinin kutsallığından çok uzaktılar; çünkü onlara göre tin sadece bir *araç*, bir silahtı, tıpkı çocukların istediklerini elde etmek için kullandıkları hile ve inat gibi. Sofistlerin tini, rüşvet kabul etmeyen *anlama yetisi*dir.

Günümüzde bu, anlama yetisinin tek yönlü geliştirilmesi olarak değerlendirilir ve buna şu uyarı eklenirdi: Sadece anlama yeti-

* [Yeni Ahit, Gal. 4:26. –r.n.]

nizi değil, aynı zamanda ve özellikle yüreğinizi de geliştirin. Nitekim *Sokrates* de aynen böyle davrandı. Eğer yürek, doğal dürtülerinden kurtulamaz ve en arızî içerikle dolu kalırsa, hiçbir eleştiriye tâbi olmayan *heves ve açgözlülüğün* egemenliği altında olursa, çeşitli *keyiflere, hazlara susamışlığı* barındıran bir kap olmanın dışına çıkamazsa, bu "kötü yüreğe" hiç kuşkusuz özgür akıl da hizmet etmek zorunda kalır ve kötü yüreğin isteklerini haklı çıkaracak gerekçeler bulur.

Bu nedenle Sokrates, her konuda anlama yetisini kullanmanın yeterli olmadığını, onu ne *sebeple* harekete geçirdiğimizin de önem taşıdığını ileri sürer. Günümüzde bu fikri söze dökecek olsak, "iyi şeylere" hizmet etmek gerekir, derdik herhalde... İyi şeylere hizmet etmek de ahlâklı olmak demektir. Sokrates'in Etiğin kurucusu sayılmasının nedeni budur.

Ne ki, Sofistlerin ilkelerine göre, kendisini idare etmekten yoksun, arzularına, hırslarına körü körüne esir bir insan mükemmel bir Sofisttir ve keskin zekâsı ile her şeyi, yontulmamış yüreğinin çıkarlarına uyarlar ve o doğrultuda yorumlar. Nitekim "iyi bir sebep"e oturtulamayacak ya da çaba sarf ederek sonuna kadar savunulamayacak ne vardır ki?

Bundan ötürü Sokrates der ki: Eğer zekânıza gereken değerin verilmesini istiyorsanız, "temiz yürekli" olmalısınız. Bu noktada, Yunanlarda tini özgürlüğe kavuşturma sürecinin ikinci aşaması olan *yürek temizliği* dönemi başlar. Birinci evre, aklın her şeye egemen olduğunu ileri süren Sofistlerle sona ermiştir. Ama yürek hâlâ *dünyevî konulara* yöneliktir, hâlâ dünyanın tutsağıdır ve dünyevî arzular tarafından sürekli tahrik edilmektedir. İşte bu yontulmamış yüreği bundan böyle eğitmek gerekir: Artık *yüreği eğitme* dönemi başlamıştır. Ama yürek nasıl eğitilmelidir? Tinin bir veçhesini oluşturan anlama yetisi, her türlü içerikle özgürce oynama ve her türlü içeriği biçimlendirme yetisi kazanmıştır. Bundan böyle yüreğin de bu duruma gelmesi gerekir: *Dünyevî* her şey aşa-

ğılanmalı ve yürek, yani *esenlik*, yüreğin esenliği uğruna aile, millet, vatan ve benzeri her şeyden vazgeçilmelidir.

Gündelik deneyimler göstermiştir ki, akıl bir konudan vazgeçse de, yürek yıllar boyu onun için çırpınır durur. Nitekim sofistik aklın, eski egemen güçlerin üstesinden geldikten sonra da, onların insan üzerindeki etkilerini tamamen yok edebilmek için, onları rahat rahat oturdukları yüreklerden de uzaklaştırması gerekti.

Sokrates tarafından başlatılan bu savaş, ancak eski dünyanın yıkıldığı gün sona erdirildi.

Yüreğin denetlenmesi Sokrates ile başlar ve yüreğin bütün içeriği gözden geçirilir. Eskiler, son olarak yüreğin içindeki her şeyi dışarı atıp yüreğin arındırılması ve artık hiçbir konu için çarpmaması için çok çaba harcadılar. Bunu başaran Septikler [Şüpheciler] oldu. Sofistler döneminde anlama yetisinin arılığına erişildiği gibi, Septikler döneminde de yüreğin arılığına erişilmiştir.

Sofist öğreti aklın hiçbir şeyin önünde *duraksamamas*ını Septik öğreti ise, yüreğin hiçbir şey tarafından *harekete geçirilmemes*ini sağlamıştır.

İnsan, dünya olaylarına karıştığı ve dünyayla ilişkisinde tutsak olduğu sürece –ki, yüreği hâlâ dünyevî şeylerden bağımsız olabilmek için savaştığından, Eski Çağ'ın sonuna kadar bu durumda kalmıştır– tine dönüşemezdi, çünkü tin bedensizdir ve ne dünyayla ne de cismanîlikle ilişkisi vardır: Tin için dünya ve doğal bağlar yoktur, sadece tinsel olgular, tinsel bağlar vardır. Bu yüzden insan, kendini dünyadan arındırmak, yani tin olarak duyumsayabilmek için, önce dünyaya karşı tamamen duyarsız ve umursamaz, Septiklerin eğitiminde sunulduğu gibi ilgisiz hâle gelmeli, dünyaya karşı o kadar kayıtsız olmalıdır ki, dünya batsa umurunda olmamalıdır; işte ancak o zaman insan dünyadan kurtulmuş olur, yani kendini tin olarak duyumsayabilir. İşte Eskilerin büyük bir çaba sarf ederek başardıkları işin sonucu budur: İnsanın kendini her türlü ilişkiden ve dünyadan kopmuş bir varlık, *tin* sayması.

İnsan ancak bütün dünyevî kaygılardan kurtulduktan sonra her şeyin içinde her şeydir, sadece kendisi için vardır, yani tin için varolan bir tindir, daha açık bir deyişle, salt tinsel konularla ilgilenir.

Antik Çağ'da tini özgür kılmak için yürütülen savaşın iki ayrı cephesini oluşturan akıl ve yürek, Hıristiyanlığın güvercin masumiyeti ve yılan kurnazlığı sayesinde öyle bir mükemmeliyete erişmiştir ki, tekrar yenilenmiş ve gençleşmiş görünür, her ikisi de artık dünyevî ve doğal olgular karşısında afallamaz.

Demek ki Eskiler *tine* ulaşma çabası içindeydiler ve amaçları *tinselleşmekti*. Ama bir tin olarak etkinlik göstermek isteyen insan, önceleri gözünün önüne getiremediği çok sayıda farklı göreve doğru sürüklenir: Bu görevler sadece duyulara veya her *şeyin* üstesinden gelmek için uğraşan salt *keskin zekâya* değil, gerçekten tine hitap eder. Tin sadece tinsel olanla uğraşır ve her şeyde "tinin izlerini" arar: *Mümin tin* için "her şey Tanrı'dan gelir ve bu nedenle sadece Tanrı'dan kaynaklandığı açıkça ortada olan konularla ilgilenir; *felsefî tin* ise, her şeyde aklın damgasını görür ve sadece akıl içeren konularla, yani tinsel içerikli konularla ilgilenir.

Demek ki Eskiler, tinsellik dışı şeylerle, yani *nesnelerle* uğraşmayan, aksine salt nesnelerin arkasında ve üzerinde varolan öz ile, *düşüncelerle* ilgilenen tini devreye sokmuyorlardı, çünkü henüz ona sahip değildiler: Hayır, onlar henüz tine ulaşma, tini elde etme özlemi içinde çaba harcıyor ve bu nedenle en güçlü düşmanlarına, yani duyular dünyasına karşı güçlerini, dirençlerini bileyleyip keskinleştiriyorlardı. (Zaten onlar için her şey duyulara hitap ediyordu; çünkü gerek Yehova'ya, gerek çoktanrılı dinlere inananlar "Tanrı *tindir*" kavramına ulaşmaktan çok uzaktılar ve duyularıyla algılayabildikleri nesnel vatanın yerini henüz "semavî vatan" almamıştı, vb.) Onlar duyular dünyası karşısında duyularını, zekâlarını geliştirdiler, keskinleştirdiler. Eski Çağ'ın o çok bilmiş insanları, yani Yahudiler, günümüzde bu aşamadan daha ileriye

gidememişlerdir ve her konuda ince eleyip sık dokuyan güçlü zekâlarına, her şeyin kolayca üstesinden gelen, her olguyu kendilerine hizmet etmeye zorlayan akıllarına rağmen, *nesneleri hiç umursamayan tini* keşfetmemişlerdir.

Hıristiyanın tinsel ilgileri, çıkarları vardır, çünkü *tinsel* bir insan olmaya cüret eder. Yahudi ise, saflığa yönelik bu ilgiyi anlamaz bile, çünkü o nesnel şeylere *değer vermemeye* cüret edemez. O, saf *tinselliğe* erişemez; dinsellikte, örneğin kendini haklı çıkarmak için hiçbir esere gerek duymayan Hıristiyanlık *inancında* ifadesini bulmuş o yalın tinselliğe Yahudi ulaşamaz. Yahudilerin *tinden yoksun* olmaları, onları her zaman Hıristiyanlardan ayırır, çünkü tinden yoksun olanların tinsel olanları anlayamadığı gibi tinsel olanlar da tinden yoksun olanları küçümserler. Yahudiler için sadece "bu dünyanın tini" vardır.

Yer gökten ne denli uzaksa, Antik Çağ'ın keskin ve derin zekâsı da Hıristiyan dünyasının tininden ve tinselliğinden o denli uzaktır.

Bu dünyanın işleri ve nesneleri, kendini özgür bir tin olarak duyumsayan kişiyi endişelendiremez, onun gözünü korkutamaz, çünkü bunlara önem vermez. Dünya işlerinin yükünü duyumsamak için, onlara *değer verecek* kadar dar kafalı olmalıdır, bu da insanın "can derdinde" olması demektir. Kendini özgür tin olarak bilmeye ve o doğrultuda davranmaya önem veren kişi bu yüzden çekeceği sıkıntıları umursamaz, özgür ve keyifli *yaşayabilmek* için ne gibi önlemler alması gerektiğini düşünmez bile. Nesnelere bağımlı yaşamın sıkıntıları onu rahatsız etmez, çünkü o sadece tinsel konularla ilgilidir ve tin ile beslenerek yaşamını sürdürür ama bunun dışında bilincine varmaksızın hayvan gibi yer, hatta tıkınır, yiyecek bir şeyi kalmayınca da bedensel olarak ölür, ama tin olarak ölümsüz olduğunu varsaydığından, bir dua ya da bir düşünceyle gözlerini yumar. Onun yaşamı tinsel konularla uğraşmak –yani *düşünmektir*; bunun dışında hiçbir şeyi umursamaz; ya

Tanrı'ya dua etme, ya dünyanın sorunlarını irdeleme veya felsefî çıkarımlarda bulunma, kısacası yapabildiği ve seçtiği herhangi bir yolla, hep tinsel konularla ilgilenir, onun her türlü uğraşı *–düşünmektir.* Bunun açıkça bilincine varan Cartesius [Descartes] da bu nedenle şu önermeyi öne sürmüştür: "Düşünüyorum, öyleyse varım." Benim düşünmem varlığım, yaşamım anlamına gelir, ben tinsel olarak yaşarsam, yaşıyor sayılırım, ben sadece tin olarak gerçekten varım –ya da, benim içim dışım tindir– ben tinden başka bir şey değilim. Gölgesini yitirmiş olan talihsiz Peter Schlemihl,* tin hâline gelmiş insanın portresidir, çünkü tinin bedeni gölgesizdir. –Oysa Eskilerde durum çok farklıydı! Onlar nesnelerin, olguların gücüne karşı bütün yüreklilikleri ve mertlikleriyle direnmekle beraber, sonunda gücün varlığını tanımak zorunda kaldılar ve *yaşamlarını* bu güce karşı olabildiğince sağlam bir güvenceye almaktan daha ileri gidemediler. Çok geç de olsa anladılar ki, "hakikî yaşam"ları dünya olgularına, nesnelerine karşı mücadele ettikleri değil, bunlara "yüz çevirdikleri tinsel yaşam"dır. Bunun bilincine vardıklarında Hıristiyan oldular; başka bir deyişle, Yeniler, Eskilere karşı çıkan Yenilikçiler oldular. Nesnelere arkasını dönmüş tinsel yaşam artık doğa tarafından beslenmez, "sadece düşüncelerle yaşar", bundan ötürü de artık bu "yaşamak" değil *–düşünmek*'tir.

Ancak tinsel insanın cansız olduğunu düşünemeyeceğimiz gibi, Eskilerin *düşüncesiz* olduklarını da sanmamak gerekir. Tam tersine, onların da her şey hakkında, dünya, insanlar, tanrılar vb. hakkında düşünceleri vardı ve bütün bu konularda bilinçlenmek için büyük bir gayret sarf ediyorlardı. Fakat pek çok şeyi düşünmekle, "kendilerine eziyet edercesine düşünceleriyle boğuşmakla" beraber, *düşünce* kavramından haberleri yoktu. Onların durumu ile

* [Adelbert von Chamisso'nun bir masalı. Gölgesini bir çuval altın karşılığında şeytana satan bir adamın bahtsız hayatını anlatır. –r.n.]

Hıristiyanlığın şu söylemini karşılaştıralım: "Benim düşüncelerim sizin düşünceleriniz değildir ve gök yerden ne kadar yüksekse, benim düşüncelerim de sizin düşüncelerinizden o kadar yüksektir." Ayrıca yukarıda çocukluğumuzdaki düşüncelerimiz hakkında söylenenleri de anımsayalım.

O hâlde Eski Çağ neyin peşindedir? Hakikî *yaşam zevkinin, yaşamın keyfini sürmenin!* Nihayetinde, bu da "hakikî yaşam"la aynı kapıya çıkacaktır.

Yunan şairi Simonides şiirlerinde şöyle der: "Ölümlü insanın sahip olabileceği en değerli şey sağlıktır, ondan sonra güzellik gelir, üçüncüsü hilesiz elde edilmiş servet, dördüncüsü de genç dostlar arasında yaşanan zevklerin tadıdır." Bütün bunlar *yaşamın zenginlikleri*, yaşamın hazlarıdır. Sinoplu Diogenes de hakikî yaşam zevkinin peşindeydi ve bunu, ihtiyaçlarını olabildiğince aza indirmekte bulmuştu. Aristippos ise onun aksine, her durumda neşeli bir ruh halini korumakla yaşamın zevkine varılabileceği kanısındaydı. Herkes hiçbir şekilde bozguna uğramayan *yaşam cesaretinin, neşenin, canlılığın peşindeydi*; *"keyifli* olmanın" peşinde.

Stoacılar *bilge kişi* fikrini hayata geçirmek isterler, *yaşam hikmetine sahip* adamı, *yaşamasını bilen* adamı, kısacası bilge yaşamı. Bunu da dünyayı küçümseyerek, yaşam biçimini geliştirmeyerek, genişlemekten uzak durarak, dünya ile dostça ilişkiler kurmayarak, yani birlikte yaşamak yerine *yalıtılmış bir yaşam biçimini* tercih edip, yaşamış olmak için yaşayarak sağlarlar. Sadece Stoacı *yaşamaktadır*, onun dışında her şey ölüdür. Epiküryenler ise bunun tam tersini, yani hareketli bir yaşamı yeğlerler.

Eskiler, ruhsal durumlarının iyi olmasını, keyifli olmayı istediklerinden, *rahat bir* yaşam, her yönüyle kendilerini huzur içinde hissettikleri bir yaşam peşindeydiler (Yahudilerse özellikle uzun ömürlü, bol çocuklu, bol mal mülklü bir yaşam arzuluyorlardı). Örneğin Demokritos, "korkusuz ve telâşsız, sakin bir *yaşam* biçimi" sağlayan "ruhsal huzur"u vurgular; onun görüşüne göre, dün-

yada kolaylıkla ilerlemek ve en iyi koşulları sağlamak ancak ruhsal huzur sayesinde mümkündür. Fakat Demokritos, dünyadan kurtulma, *dünyayı kendinden itip uzaklaştırma* çabalarına rağmen –hatta özellikle bu yüzden– dünyadan kopamaz; nitekim dünyanın uzaklaştırılması yönünde bir çaba sarf edilebilmesi için de bir dünyanın varolması gerekir, yoksa uzaklaştırılacak bir şey bulunmaz. O, dünyevî hazlara yönelik duyarlılığını yok ederek özgürleşmenin en üst aşamasına ulaşsa da, aslında *duyarlı ve* duyuların etkisindeki insandan çok farkı yoktur.

Stoacı tutumlar ve mertlik erdemleri bile, sadece insanın dünya karşısında ayakta kalabilmesini, üstünlüğünü koruyabilmesini amaçlar. (Stoacıların tin hakkında bildikleri tek şey, tinin dünyayla ilişkisinde nasıl davranması gerektiğidir, doğa [fizik] hakkında bildikleri ise, bilge kişinin doğaya karşı üstünlüğünü korumak zorunda olduğudur.) Dolayısıyla tek bilimleri olan Etik öğretisi, tini konu edinmez, dünyadan sıyrılmayı ve kendini dünyaya kabul ettirmeyi öğretir. Öğreti, "yaşamın sarsılmaz ve umursamaz şekilde sürdürülmesine" dayanır ve bu, Romalıların da üstün tuttuğu erdemdir.

Romalılar (Horatius, Cicero vb.) bile bu *yaşam felsefesinin* daha ötesine gidememişlerdir. Epikürcülerin *haz dolu yaşam felsefesi* (Hedone) Stoacıların öğrettiği *yaşam felsefesinin* aynısıdır ama Epikürcüler, daha çok kurnazlığa, hileye başvururlar. Onlar dünyayla ilişkiye farklı bir *davranış biçimi* eklemişlerdir: dünya karşısında akıllıca davranmamızı önerirler; dünya aldatılmadır, çünkü o benim düşmanımdır.

Septikler ise, dünyayla ilişkilerini bütünüyle koparırlar. Onlara göre dünyayla ilişkilerin tümü "değersiz ve hakikâtsizdir". Timon der ki, "Dünyanın bizde uyandırdığı duygular ve düşünceler hiçbir hakikât içermez". Pilatus, "Hakikât nedir!" diye sesini yükseltir. Pyrrhon'un öğretisine göre, dünya ne iyidir ne de kötü, ne güzeldir ne de çirkin, vb. Bütün bunlar dünyaya benim yükledi-

ğim *sıfatlardır*. Timon der ki, "Aslında her şey ne iyidir ne de kötü, sadece insanlar öyle ya da böyle olduğunu *düşünürler*". Dünyanın karşısında *ataraksiya* (umursamazlık) ve *afazi* (söz yitimi –ya da başka bir deyişle, yalıtılmış bir *içe dönüklük)* tutumunu takınmaktan başka bir yol yoktur. Dünyada artık "hakikâti teşhis etmek mümkün değildir", her şey birbirinin tersini gösterir, düşünceler arasında fark yoktur (iyi ve kötü birbirinin aynıdır; örneğin birinin iyi dediğini öteki kötü bulur); bu durumda "hakikâti" bulmak olanaksızdır. Geriye sadece *hiçbir şeyi tanımayan bilgisiz insan,* dünyada itibar edecek, kabul edecek bir şey bulamayan *insan* kalır ve bu insan da, içinde hakikât bulunmayan bu dünyayı bir yana bırakır ve artık onu umursamaz.

İşte Eski Çağ, şeyler *dünyası* ve dünya düzeniyle, yani dünyanın bütünüyle ilişkisini böyle bitirmiştir. Ama dünya düzeni ya da dünyaya ait olgular sadece doğadan ibaret değildir, insanın doğa nedeniyle kurmaya zorlandığı bütün ilişkiler bu düzenin bir parçasıdır: Örneğin aile, devlet, kısacası bütün "doğal bağlar"... Hıristiyanlık, *tinsel dünyayla* birlikte başlar. –Hıristiyan olmadığı için Yahudi'nin de dâhil olduğu– *putperest*, dünyaya karşı hâlâ *silâhlı* olan eski insandır. Sadece "yüreğinin arzusu"*, duygu ve yaşantı paylaşımı, *tini* tarafından yönetilen insan ise Yeni insandır –yani Hıristiyan'dır.

Eskiler, *dünyanın üstesinden gelme* ve insanları *ötekilerle* bağlı olmanın ağır yükünden kurtarma çabası içinde, sonunda devleti de ortadan kaldırma ve özel, şahsî olan her şeyi tercih etme yolunu seçtiler. Toplum düzeni, aile ve benzerlerinin *doğal* ilişkiler olarak, *tinsel özgürlüğümü* kısıtlayan can sıkıcı engeller olduğu görüşüne vardılar.

* [Kardeşler! Yüreğimin arzusu ve İsraillilerin uğruna Tanrı'ya yalvarışım, kurtuluşları içindir. Pavlus'un Romalılara Mektubu, 10:1. –y.n.]

2. Bölüm

Yeniler

"Bir kimse Mesih'te [Hıristiyan olmuş] ise, yeni yaratıktır; eski şeyler geçmiş, her şey yeni olmuştur."*

Yukarıda "Eskiler için dünya bir hakikâtti" dediğimiz gibi, şimdi de "Yeniler için tin bir hakikâtti" dememiz gerekir, ama burada da şunu eklemeyi ihmâl etmemeliyiz: "Onlar bu hakikâtin arkasındaki hakikâtsizliği keşfetmeye çalışmış ve nihayetinde bulmuşlardır."

Eski Çağ'ın izlediği yola benzer bir yolu Hıristiyanlığın da izlediği saptanabilir; nitekim, Reformasyon'u hazırlayan döneme kadar *akıl* Hıristiyanlık dogmalarının egemenliği altında esir tutulmuştur, Reformasyon öncesine denk gelen yüzyılda ise akıl *sofist* bir zihniyetle baş kaldırmış ve inançla ilgili bütün önermeleri sapkın bir tavırla gülünç duruma düşürmüştür. Özellikle İtalya'da ve Roma'daki kral sarayında şu düstur geçerliydi: Yüreğin Hıristiyanlığa bağlı kalması yeterlidir; akıl ise keyif ve hazza yönelebilir.

Daha Reformasyon öncesinde bile çekişmeli "atışmalara" o kadar alışılmıştı ki, gerek Papa gerekse halkın çoğunluğu, Luther'in çıkışını başlangıçta basit bir "keşişler arası atışma" sandı. Hümanizm sofizme tekabül eder ve Yunan halkı sofistler zamanında nasıl en parlak çağına (Perikles dönemi) ulaştıysa, hümanizm ya da başka bir deyişle Makyavelcilik zamanında da en önemli olaylar yaşandı: (Matbaacılık, Yeni Dünya'nın keşfi, vb.) Bu dönemde yürek, içinde taşıdığı Hıristiyanlıktan kurtulmayı istemekten henüz çok uzaktı. Fakat Reformasyon, tıpkı Sokrates gibi, sonunda *yüreği* ciddîyetle ele aldı ve o günden itibaren yürekler Hıristiyanlıktan hızla uzaklaştı. Luther'le birlikte mesele yürekten ciddîye alınmaya başlandı, böylece Reformasyonun bu adımı

* Yeni Ahit, II Kor. 5:17.

Hıristiyanlığın yürek üzerindeki ağır yükünün hafifletilmesine yol açtı. Hıristiyanlıktan günden güne uzaklaşan yürek, o zamana kadar yöneldiği içerikten kurtuldu ve geriye sadece boş bir "*sıcak yüreklilik/içtenlik*", tamamen genel bir *insan* severlik, İnsan sevgisi, özgürlük bilinci ve "öz bilinç" kaldı.

Hıristiyanlık işte ilk böyle, çorak, kurumuş ve içi boşalmış hâle gelerek tamamına ermiştir. Artık yüreğin karşı çıkacağı hiçbir içerik kalmamıştır; olsa olsa bilincine varmadan ya da "kendinin bilincinde" olmadan içeriye bir şeyler sızdırabilir. Yürek, içine zorla girmek isteyen her şeyi *acımasızca*, öldüresiye *eleştirmektedir* ve (bilinçsizce veya gafil avlanarak duymadığı sürece) ne dostluk ne de sevgi duyabilme yetisine sahiptir. Zaten insanlarda sevilecek ne vardır ki, hepsi "egoisttir" ve hiçbiri kendinde insan, yani *salt tin* değildir. Hıristiyan sadece tini sever, ama gerçekten salt tin olan kişi nerde ki?

Bedensel insanı etiyle kemiğiyle sevmek, "tinsel" bir içtenlik olmaktan çıkar ve bu da "saf" içtenliğe, "teorik ilgiye" ihanet sayılır. Zira saf içtenlik, asla herkesin elini dostça sıkmak gibi bir samimiyet olarak düşünülmemeli; (saf içtenlik, aksine, kimseye samimi davranmaz, salt teorik iştiraktir; insana, kişi olarak değil İnsan olarak dert ortaklığıdır). O, kişiyi, "egoist" olduğu için, İnsan olmadığı, o İnsan idesi olmadığı için iğrenç bulur. Oysa ancak bir ideye teorik ilgi duyulabilir. Saf içtenlik ya da salt teori açısından insanlar sadece eleştirilmek, alay edilmek, adamakıllı aşağılanmak için vardırlar. Tıpkı fanatik din adamının gözünde de insanların "pislik" olması ve bunun gibi fena anlamlar taşıması gibi.

İlgisiz bir içtenliğin en uç noktasına vardığımızda anlarız ki, sadece Hıristiyan'ın sevdiği tin, aslında bir hiçtir; başka bir ifadeyle –tin bir yalandır.

Burada kısaca ve belki de anlaşılmayacak bir biçimde ortaya atılan fikirler, büyük bir olasılıkla ileride açıklık kazanacaktır.

Şimdi Eskilerin bize bıraktığı mirası ele alalım ve hamarat işçi-

ler gibi onunla olabildiğince uğraşalım! Dünya küçümsenmiş hâlde ayaklarımızın altında, gerek kudretli kollarıyla artık uzanamadığı ve duyularımızı uyuşturan nefesinin ulaşamadığı gökyüzünden, gerekse bizden çok uzaklarda uzanıyor; dünya ne kadar baştan çıkarıcı olsa da *duyularımızdan* başka bir şeyi etkileyemez, tinimizi –nihayetinde hepimiz sadece tiniz– yoldan çıkaramaz. Tin bir kez şeylerin *arka yüzünü* görünce onları *aşmış*, bağlarından kurtularak özgürlüğünü kazanmış, tutsaklığı üzerinden atmış, öte dünyaya ait özgür bir şey olmuştur. "Tinsel özgürlük" böyle buyurur.

Uzun uğraşlardan sonra dünyadan kurtulan tinsel insan için, dünyasız tinsel insan için, dünyanın ve dünyevîliğin kaybından sonra geriye sadece tin ve tinsel olan kalır.

Fakat tinsel insan dünyayı gerçekten yok edemeden ondan uzaklaşmış ve *ondan kurtulmuş* bir varlığa dönüştüğünden, kendisi için dünya ortadan kaldırılamayan bir ayak bağı, itibarını kaybetmiş bir varlıktır ve tinsel insan tinden ve tinsel olandan başka hiçbir şey bilip tanımadığı için, dünyayı da tinselleştirme, yani "pisliğin içinden" kurtarma özlemini hep içinde taşır. Dolayısıyla tıpkı bir delikanlı gibi, dünyayı kurtarma veya düzeltme planları yapar.

Daha önce gördüğümüz gibi, Eskiler doğal olana, dünyevî olana, doğal dünya düzenine hizmet ediyor ama bu hizmetten kurtulmalarının mümkün olup olmadığını sürekli kendilerine soruyorlardı. Sonunda sürekli yeni başkaldırı denemelerinden ölesiye yorgun düştüklerinde, son nefeslerini vermek üzereyken, "dünyayı alt eden" *Tanrı*'yı doğurdular. Eskilerin bütün yaptığı "*dünya bilgeliği*", dünyanın üstesinden gelme, dünyayı aşma gayretlerinden ibaretti. Bundan sonraki yüzyılların bilgeliği acaba nedir? Yeniler acaba neyin sırrına vâkıf olmaya giriştiler? Dünyanın değil, çünkü Eskiler bunu başarmıştı; onlar Eskilerin kendilerine miras bıraktığı Tanrı'nın, "tin olan" Tanrı'nın, tine dair her şeyin, tinselliğin sırrına vâkıf olmaya çalıştılar. Bizzat "Tanrısallığın derinlikleri-

ni" araştırmaya kalkışan tinin faaliyeti *"tanrıbilim"*dir. Eskilerin dünya bilgeliğinden öteye gidememeleri gibi, Yeniler de ne geçmişte ne de şimdi tanrıbilimden öteye gidememişlerdir. Daha ileride göreceğiz ki, Tanrı'ya karşı baş gösteren en son isyanlar dahi, "tanrıbilimin" çabalarından, yani teolojik isyanlardan başka bir şey değildir.

1. Tin

Tinin Krallığı muazzam geniştir, tinsel konuların kapladığı alan uçsuz bucaksızdır: Yine de tinin, hani Eskilerin bize bıraktığı şu mirasın, aslı astarı nedir, ona bir göz atalım: Eskiler onu sancılarla doğurdu, fakat kendileri tin olarak konuşamazlardı; onu doğurmuş olsalar da, tin kendi adına konuşmalıydı.

"İnsanoğlu olan, insandan doğma Tanrı", tinin, yani kendisinin, Tanrı'nın, dünyevî konularla, dünyevî ilişkilerle işi olmadığını, sadece tinsel insanlarla ve tinsel ilişkilerle ilgili olduğunu açıklayan sözleri ilk kez söylemekteydi.

Dünyanın vurduğu tüm o darbelerle yok edemediği cesaretim, boyun eğmezliğim, direnişim, kelimenin tam anlamıyla tin midir? Öyle olsaydı, tin dünya ile düşmanlığını hâlâ sürdürürdü, yapıp ettiği her şey de dünya tarafından alt edilmeme çabasından öteye geçemezdi! Hayır, tin salt kendiyle meşgûl olmadığı, salt *kendi* dünyası ile ilgilenmediği sürece, *özgür* tin sayılmaz, sadece zincirle bağlandığı "bu dünyanın tini" sayılır. Tin, özgür tindir, yani tin ancak *kendine ait* bir dünyada gerçek olur; "bu" dünyada, yani dünyevî ortamda o bir yabancıdır. Tin sadece tinsel bir dünyada gerçekten tin olabilir, çünkü "bu" dünya onu anlamaz ve "yad ellerden gelen bu yabancı kızı"* kendinde tutamaz.

* [Schiller'in bir şiirinin başlığı. –y.n.]

Peki tin bu tinsel dünyayı nereden edinecektir? Elbette ki kendi içinden! Başka nereden edinebilir ki! O kendini açıklayacaktır ve söylediği sözler, kendini ortaya koyduğu açıklamalar, *onun* dünyasıdır. Nasıl ki bir hayâlperest, sadece kendi yaratmış olduğu imgesel görüntüler içinde yaşıyorsa ve *onun* dünyası bundan oluşuyorsa, nasıl ki bir akıl hastası kendine düşsel bir dünya yaratıyorsa ve bu yarattığı dünyada yaşamasa, akıl hastası sayılmayacaksa, tin de kendine tinsel bir dünya yaratmak zorundadır ve onu yaratmadıkça tin sayılamaz.

Demek ki onu tin yapan, yarattıklarıdır. Yarattıklarına bakarak, yaratanı tanırız: O, onlarda yaşar, onun dünyası onlardır.

O hâlde tin nedir? Tin, tinsel bir dünyanın yaratıcısıdır! Ancak tinsel varlıklar, yani düşünceler edindiğimiz zaman, Sende ve Bende de tin olduğu anlaşılır. Düşünceler bizim önümüze serilmiş olsalar da, ancak bizim içimizde hayata kavuşacaklardır; zira Bizler çocukken, çevremizdekiler Bize en yararlı, en destekleyici düşünceleri sunmuş olsalar bile, onları içimizde yeniden üretmeyi istemeye veya başarmaya muktedir olamazdık. Aynı şekilde tin de, tinsel yaratıcılıkla varolur, salt kendi yarattığı ile birlikte gerçekleşir.

Tini, eserleri sayesinde tanıyabildiğimize göre, bu eserlerin neler olduğu sorusu akla gelir. Tinin eserleri, ya da çocukları da, tinsel varlıklardan başka bir şey değildir.

Karşımda iliklerine kadar has Yahudiler bulunsaydı, burada sözlerimi kesip onları bu gizemle baş başa bırakmam gerekirdi, çünkü onlar yaklaşık iki bin yıldan beri inanmaksızın ve anlamaksızın bu gizemin önünde öylece durdular. Ama sen, sevgili okurum, yolundan şaşmadan buraya kadar geldiğine göre, hiç değilse saf kan bir Yahudi olmadığın anlaşılıyor –o hâlde biz de bir süre daha birlikte yola devam edelim, ta ki muhtemelen sen de –seninle alay ettiğim için– bana sırtını çevirene dek.

Biri Sana, Senin tümüyle tin olduğunu söylese, Sen bedenini yoklayıp ona inanmaz ve şu yanıtı verirdin: "Gerçi Ben tine *sahip*

isem de, varlığım salt tin olmaktan ibaret değil, Ben bedeni ile de varolan bir insanım." Demek ki, Sen *kendini* hâlâ "kendi tininden" ayırt ediyorsun. "Ama" diye cevap verir sana, "şimdi her ne kadar bedeninin tutsağı olarak ortada dolaşıyorsan da, Senin kaderin, günü geldiğinde "sonsuz hayata kavuşmuş bir tin" olmaktır. Bu tinin gelecekteki görünümünü nasıl hayâl edersen et, kesin olan şudur ki, öldüğünde bu bedeni bir giysi gibi üzerinden çıkaracaksın, ama buna rağmen Kendini, yani tinini sonsuzluğa kadar muhafaza edeceksin. Demek ki tinin, senin hakikî ve ebedî varlığındır, bedenin ise onun bu dünyadaki barınağıdır. Onu günün birinde terk edecek ve bir başkasıyla değiştirebileceksin".

Şimdi buna inanıyorsun! Gerçi *Sen* şimdilik sadece tinden ibaret değilsin, ama günün birinde ölümlü bedeninden göçmek zorunda kalacaksın, işte o vakit bedeninin yardımı olmaksızın işini görmen gerekecek. Bu nedenle şimdiden tedbirli olman ve vakitlice asıl Beninle ilgilenmen elzemdir. "İnsanın ruhu zedelendikten sonra, bütün dünya onun olsa ele geçirse, neye yarar?"

Diyelim ki, zaman içinde Hıristiyanlığın dogmalarına yönelik kuşkular, tinin ölmezliğine duyduğun inancı sarstı: Sen gene de tinin Senin en iyi varlığın olduğu ve tinsel konuların Senin üzerinde her şeyden fazla hak sahibi olduğu hakikâtine bağlı kalmışsındır. Sen tanrıtanımaz olmana rağmen, ölmezliğe inananlarla fikir birliği içinde *egoizme* karşı çıkarsın.

Acaba egoist kavramıyla kimi kastediyorsun? Egoist, yaşamını bir ideye, bir fikre, yani tinsel bir konuya adayıp, bütün kişisel çıkarlarını ona feda edecek yerde, sadece bu kişisel çıkarlarına hizmet etmeyi yeğleyen insandır. Örneğin hakikî bir vatansever, vatanı uğruna feda edeceklerini hiç esirgemeden ülkesinin sunağına taşır. Ama şu da inkâr edilemez ki, vatan da bir idedir, çünkü tinden nasibi olmayan hayvanlar ve henüz tin sahibi olmayan çocuklar için ne vatan vardır, ne de vatanseverlik. Bir kişi iyi bir vatandaş olduğunu kanıtlamazsa, vatan ile ilişkisinde egoistliğini

açığa vurmuş olur. Çeşitli durumlar için de bunun gibi örnekler gösterilebilir. İnsan toplumu içindeki bir hakkı kendi çıkarına kullanan kişi, eşitlik fikrine karşı egoistçe davranarak günah işlemiş olur, başkaları üzerinde hâkimiyet kuran kişi, özgürlük fikrine karşı egoistçe davranmakla suçlanır, vb.

Bu sebeple sen egoist kişiyi, tinsel meselelerin yerine kişisel meselelere öncelik vermesi ve sadece kendini düşünmesi nedeniyle kınarsın ve onun bir fikir için uğraş vermesini dilersin. Sizin aranızdaki fark, senin için tin, onun için ise kendisi hayatın merkezidir. Ya da şöyle denebilir: Sen kendi Benini ikiye ayırıp "öz Ben"ini, yani tini, daha değersiz öbür Benin üzerinde egemen kılıyorsun, oysa diğer kişi, bu ikiye bölünmeye yanaşmak istemez, tinsel ve maddî çıkarlarının, *kendine zevk veren* şeylerin peşinden koşar. Sen sadece hiçbir tinsel çıkar gözetmeyenlerle çatıştığını sanıyorsun, ama aslında tinsel çıkarı "en hakikî ve en yüksek" çıkarları olarak görmeyenlere sövüyorsun. Sen bu "güzel kadın" için şövalyelik hizmetlerini o denli ileriye götürüyorsun ki, onu dünyanın tek güzel kadını ilân ediyorsun. Sen *kendine* göre değil, *tinine* ve tine ait olana göre, yani fikirlere göre yaşıyorsun.

Tin sadece tinsel konularda yaratıcılığını gösterdiği sürece var olduğundan, onun ilk yaratısını araştıralım. İlk yaratı başarıldıktan sonra, doğal olarak başka yaratılar da üretilir. Tıpkı efsaneye göre ilk insanlar yaratıldıktan sonra, bunların üremesiyle kendiliğinden diğer kuşakların ortaya çıkması gibi. Ama ilk yaratı bir "yoktan" varolmuş olmalıdır; başka bir deyişle, ilk yaratının gerçekleşmesinde *tinin* kendisinden başka bir şey yoktur ortada, daha doğrusu tin henüz kendine bile sahip değildir, kendi kendini yaratmak zorundadır; bu nedenle de onun ilk yaratısı kendisidir, yani *tindir*. Bütün bunlar kulağa çok gizemli geliyorsa da, biz her gün bunu bir deneyim olarak yaşamaktayız. Sen düşünmeden önce bir düşünür olabilir misin? İlk düşünceni yaratmakla kendi kendini bir düşünür olarak yaratmaktasın. Bir düşünce üretmeden önce, yani

bir düşünceye sahip olmadan önce düşünmezsin. Seni ilk kez bir şarkıcı yapan şarkı söylemen, ilk kez bir konuşmacı yapan da konuşman değil midir? Aynı biçimde, tin olmanı da ancak ortaya çıkardığın tinsel yaratılar sağlar.

Sen *kendini,* bu düşünürden, şarkıcıdan, konuşmacıdan ne kadar ayırırsan, tinden de o kadar ayırırsın ve tinden ayrı, başka bir şey daha olduğunu duyumsarsın. Ancak düşünen Ben'in, düşünmenin coşkusuyla bunun dışında kalan her şeyi kolayca unutması gibi, Sen de tin coşkusuna tutulursun ve artık bütünüyle tin olma, tin içinde kendini kaybetme özlemine kapılırsın. Tin senin erişemediğin, uhrevî *idealindir:* Tin senin-Tanrı'ndır, "Tanrı tindir"

Artık tin olmayan her şeye karşı şiddetle savaşırsın ve dolayısıyla tin dışı artıklardan arınmamış *kendine* karşı da şiddet gösterirsin Kendin hakkında, "Ben tinden daha *fazlasıyım*" diyecek yerde, eziklik duygusu içinde dersin ki, "Ben tinden daha azım; tini, salt tini, tinden başka bir şey olmayan tini Ben sadece düşünebilirim, ama tin olamam ve Ben tin olmadığıma göre, bir başkası olacaktır, tin bir başkası olarak vardır ve Ben ona 'Tanrı' diyorum".

Salt tin olarak varolması düşünülen tinin elbette ki öbür dünyadan olması gerekir, çünkü Ben salt tin olmadığıma göre, o ancak benim *dışımda* olabilir, bir insan tamamen "tin" kavramı içinde kendini kaybetmediğinden, sadece tinden ibaret olan salt tin, kendinde tin, ancak insanın dışında, ancak insanların dünyasının ötesinde olabilir, yani dünyevî değil, semavîdir.

İşte ancak bu Ben ve tinin ikiye parçalanması yüzünden, "Ben" ve "tin", tek ve aynı şey için kullanılan isimler olmayıp birbirinden tamamen farklı şeyler için kullanılan isimler olduklarından, işte ancak Ben tin olmadığımdan ve tin de Ben olmadığından; işte ancak tamamen tekrar-ı lafızla, tinin öbür dünyada oturmasının, yani Tanrı olmasının bir zorunluluk olduğu anlaşılır.

Fakat Feuerbach'ın bizi yönlendirmeye çalıştığı, özgürlüğe kavuşma yolunun tümüyle teolojik olduğu da burada ortaya çıkı-

yor.* Feuerbach'a göre, biz kendi özümüzü yanlış tanımışız ve bu yüzden onu öbür dünyada aramışız, ama şimdi, Tanrı'nın biz insanların özünden başka bir şey olmadığını anladığımızda, özümüzün bize ait olduğunu kabul etmeli ve onu öbür dünyadan bu dünyaya geri getirmeliymişiz. Feuerbach, tin olan Tanrı'ya "bizim özümüz" der. Biz bu "bizim özümüz"ün, *Bizim* karşıtımız hâline getirilmesine, Benimizin özlü ve özsüz diye ikiye bölünmesine razı olabilir miyiz? Kendi içimizden kendimizi çıkarıp dışarı atmakla tekrar acı bir sefalete düşmüş olmayacak mıyız?

Bir değişiklik olsun diye, bizim dışımızdaki "Tanrısal olanı" kendi içimize yerleştirsek, acaba ne kazanırız? İçimizde olan *Biz miyiz*? Dışımızdaki olmadığımız gibi, içimizdeki de değiliz. Ben nasıl yüreğim değilsem, yüreğimin sevgilisi olan "öteki Ben" de değilim. İçimizde barınan tin olmadığımızdandır ki, tini dışımızda bir yere koymamız gerekti: Bu nedenle tinin, bizimle aynı şey olmayıp, bizimle birlikte tek varlık hâline gelmediğini ve bizim dışımızda, ötemizde, öbür dünyada varolduğunu düşündük.

Feuerbach, *çaresizliğin* verdiği güçle Hıristiyanlığın tüm içeriğine sarılır: Ama onu kaldırıp atmak için değil, hayır, onu kendine çekmek, o özleneni, daima uzaklarda duranı son bir gayretle gökyüzünden çekip alarak sonsuza dek kendi yanında tutmak için... Bu, çaresiz bir insanın son gayreti, ölüm kalım savaşı değil midir? Aynı zamanda da bir Hıristiyan'ın öbür dünyaya duyduğu arzu ve özlem değil midir? Kahraman, öbür dünyaya geçeceğine, öbür dünyayı kendine çekmek ve dünyevîleşmeye zorlamak istiyor! O günden beri de bütün dünya –az ya da çok bilinçli olarak– aslolan "bu dünyadır" ve cennet yeryüzüne insin, burada yaşansın diye haykırıp durmuyor mu?

Kısaca Feuerbach'ın dinsel bakış açısını bizim karşı çıkışımızla

* Ludwig Feuerbach, *Das Wesen des Christentums*, çoğaltılmış baskı, c. 2, Leipzig, 1843.

kıyaslayalım! "İnsanın özü, insanın *en yüce varlığıdır*. Şüphesiz, en yüce varlık din tarafından 'Tanrı' diye adlandırılır ve *nesnel* bir varlık olarak kabul edilir, ama hakikâtte Tanrı, insanın kendi özünden başka bir şey değildir. Bu nedenle de dünya tarihindeki dönüm noktası, bundan böyle *Tanrı'nın* Tanrı olarak değil de, insanın Tanrı olarak görülmesidir."*

Biz buna şu yanıtı veriyoruz: En yüce varlık, elbette ki insanın özüdür, ama bizzat insanın kendisi olmayıp *özü* olduğundan, onu insanın dışında ve Tanrı olarak görmemiz ile insanın içinde kabul edip "insanın özü" ya da "insan" adı vermemiz arasında hiçbir fark yoktur. *Ben* ne Tanrı'yım ne de –bir kavram olarak– İnsan, ne en yüce varlık, ne de kendi özüm. Bu nedenle de en yüce varlığı kendi içimde ya da dışımda farz etmem aynı şeydir. Evet biz gerçekten en yüce varlığın iki çeşit "öbür dünya"da olduğunu düşünürüz: Hem içimizdeki hem de dışımızdaki "öbür dünya"da. Çünkü "Tanrı'nın tini", Hıristiyan dinine göre "bizim de tinimizdir" ve "bizim içimizde yaşar".** O hem gökyüzündedir, hem içimizde. Biz zavallılar sadece onun için birer "barınak" sayılırız. Feuerbach onun gökyüzündeki mekânını yıkarak onu, öteberisini toparlayıp bizim içimize taşınmaya zorlarsa, onun yeryüzü mekânı olan bizler tıka basa dolu hâle geliriz.

Böylece konunun biraz dışına çıkmış olduk. Eğer yolumuzdan hiç sapmadan dümdüz ilerleseydik, aynı konuyu daha sonraki sayfalarda tekrar ele almamız gerekecekti. Ama şimdi gene başa dönerek tinin ilk kez yaratılışını, bizzat tinin kendisini ele alalım

Tin, Ben'den başka bir şeydir. Bu başka şey acaba nedir?

* Bkz. Örn.: *Das Wesen des Christentums* (*Hıristiyanlığın Özü*), s. 402.

** Örneğin, Yeni Ahit'te Rom. 8:9, I Kor. 3:16, Yuh. 20:22'de, ve sayısız başka yerde.

2. Fanatikler*

Sen hiç hayalet gördün mü? "Hayır, Ben görmedim. Ama ninem görmüş." İşte, Benim de durumum böyle: Ben şimdiye kadar hiç hayalet görmedim, ama ninem onların her an ayaklarına dolandığından söz eder. Biz de ninemizin yalan söylemeyeceğine inanarak, hayaletlerin varlığını kabul ederiz.

Ama bizim dedelerimiz de yok muydu? Ve onlar, ninelerimiz karşılaştıkları hayaletlerden söz ettikçe her seferinde omuzlarını silkmezler miydi? Evet, işte o adamlar inançsız adamlardı ve Bizim güzelim dinimize çok zarar vermişlerdir, ah şu Aydınlanmacılar! Biz de bunun acısını çekeceğiz! Eğer "tinsel varlıklara" inanılmasa, hayaletlere, ruhlara inanmanın o sıcak duygusu olur muydu? Sadece akla önem veren küstah insanların hayaletlere, ruhlara duyulan inancı sarsmalarına izin verilmeseydi, tinsel varlıklara duyulan inanç da sağlam temellerini kaybetmezdi. Tanrı inancı da, ruh ve hayaletlere inancın terk edilmesiyle büyük bir darbe yemiş oldu. Romantik dönemin yazar ve şairleri bunun farkına vardıklarından, ortaya çıkabilecek kötü sonuçların önüne sadece yeniden uyandırdıkları masal dünyasıyla değil, aynı zamanda hele de "aramıza karışan insanüstü dünya" ile, uyurgezerlerle, gaipten haber veren Prevorst'un kâhin kadınlarıyla geçmeye çalıştılar. Dini bütün müminler ve Kilise babaları, hayaletlere, ruhlara inancın azalmasıyla birlikte, ayaklarının altındaki zeminin de kayıp gittiğini ve aynı zamanda dinin temellerinin sarsıldığını fark etmiyorlardı. Hayaletlere, ruhlara inanmayan kişi, bu inançsızlığını sebatla daha da ileri götürürse, nesnelerin arkasında onlardan ayrı bir varlığın, bir hayaletin, bir ruhun –naif bir şekilde sözcük olarak da aynı anlamda kullanılan– bir *"tin"*in bulunmadığı kanısına varır.

* [Alm., *Besessenen*: Şeytana veya bir fikre, ideye tutulmuş, onun tarafından ele geçirilmiş olanlar. –y.n.]

"Hayaletler, ruhlar vardır!" Gözlerini dünyaya çevir, etrafına bak ve söyle bakalım: Her şeyin içinde bir Tin (bir ruh, bir hayalet) görmüyor musun? Küçük, sevimli bir çiçeğe baktığında, ona bu harika görünümü vermiş olan Yaradan'ın tini sana hitap eder. Yıldızlar da kendilerine o düzeni veren tini anlatırlar, dağların doruklarından gelen esinti, o tinin yüceliğini duyumsatır, suların derinliklerinden yüzeye çıkan o uğultu, o tine duyulan özlemdir –insanların içinden milyonlarca tin dile gelir. Dağlar devrilse de, çiçekler solsa da, yıldızlar batsa da, insanlar ölse de –bütün bu gözle görülür nesneler yok olsa da ne önemi vardır? Zira "gözle görülmeyen" tin sonsuza dek varoluşunu sürdürür!

Evet tüm yeryüzünde hayaletler, tinler ortalıkta "gezinir durur"! Yalnız yeryüzünde mi? Dünyanın kendisi de, içi dışı, ürküntü veren bir hayalettir, bir tinin gözle görülecek biçimde bir vücuda kavuşmuş hâlidir. Zaten hayalet, gerçekte tin olan, ama bir beden görüntüsü veren tin değil midir? Dünya "bâtıl"dır, "hiçlik"tir, sadece göz kamaştıran bir "görüntü"dür; oysa hakikâtte varolan sadece ruhtur, tindir. Dünya, tinin gözle görülebilen bedenidir.

İster yakınlara bak, ister uzaklara, her tarafını *hayaletlerden oluşan* bir dünya sarmaktadır. Sen sürekli bir takım "görüntülerle" ya da hayâllerle çevrilisin. Sana görünenler, sadece o şeyin içindeki tinin görüntüsüdür, yani hayaletimsi bir "görüntüdür"; dünya Senin için sadece "görüntüler dünyasıdır" ve tin bu görüntülerin arkasında kendi özünün gereklerini yerine getirir. Demek ki sen "hayaletler görüyorsun".

Her yerde tanrılar gören Eskiler ile kendini kıyaslamaya mı niyetleniyorsun? Yeniler'den olan Sen sevgili okurum, şunu bil ki, tanrılar birer hayalet değildir, tanrılar, dünyayı bir görüntüye indirgeyerek küçümsemezler ve tinselleştirmezler.

Oysa senin için dünya tinselleşip gizemli bir hayalet hâline gelmiştir; bu yüzden kendi içinde de hayaletlerin kol gezdiği hissine kapılırsan hiç şaşma. Senin tinin de Senin bedeninin içinde bir

hayalet gibi dolanmıyor mu? Sen salt onun hakikât ve gerçek olduğunun, bedeninin ise "geçici, değersiz" ya da sadece "bir görüntü" olduğunun ayırdında değil misin? Hepimiz "kurtuluş" beklentisi içinde, tekinsiz yaratıklar, yani "hayaletler" değil miyiz?

Tin dünyada belirdiğinden, "söz ete kemiğe büründü"günden* beri dünya tinselleşmiş, büyülenmiş, bir hayalete dönüşmüştür.

Senin düşüncelerin olduğu için tinin vardır. –Düşüncelerin nelerdir? –Tinsel varlıklardır. –O hâlde "şey" değiller midir? –Hayır. Ama şeylerin tini, ki bütün şeylerde en önemlisi özdür, "ide"dir. –Bu duruma göre, senin düşündüklerin salt senin düşüncen değil midir? –Tam tersine, düşündüklerim, dünyadaki en gerçek olandır, asıl hakikât olandır, hakikâtin ta kendisidir. Ben hakikâten düşünüyorsam, hakikâti düşünüyor olurum. Gerçi Ben hakikât konusunda yanılabilirim ve onu *tanımakta başarısız olabilirim*, ama Ben hakikâten onu *tanımayı* başarıyorsam, benim tanıdığım şey, hakikâttir. –O hâlde sen her zaman hakikâtin ayırdına varmaya mı çabalıyorsun? –Hakikât Benim için kutsaldır. Belki bir hakikâti eksik, yetersiz bulabilir, onun yerine daha iyisini koyabilirim, ama hakikâti bütünüyle yok edemem. Ben hakikâte *inanırım*, bu yüzden onda ararım: Ondan daha ötesi, daha önemlisi, değerlisi yoktur, o sonsuzdur.

Hakikât kutsaldır ve sonsuzdur; o, kutsallığın, sonsuzluğun ta kendisidir. Sen de kendini bu kutsallık ve sonsuzlukla doldurup yönlendirmelerine izin verirsen, kendin de kutsanmış olursun. Kutsallık, Senin duyularına hitap etmez, Senin inancına, ya da –daha kesin ifade etmek gerekirse– Senin *tinine* hitap eder, Sen duyulara sahip bir varlık olarak, hiçbir zaman onun (kutsallığın) izlerine rastlamazsın, çünkü o zaten tinsel bir varlıktır, tindir, tine hitap eden tindir.

Kutsallık, birçok kişinin şu sıralarda iddia ettiği kadar kolay

* ["Söz ete kemiğe büründü ve aramızda yaşadı." Yeni Ahit, Yuh. 1:14. –y.n.]

bertaraf edilemez, onlar bu "ayıp, yakışık almaz" saydıkları sözcüğü ağızlarına bile almazlar. Ben her ne kadar bir noktada hâlâ "egoist" diye *azarlanıyorsam* da, Kendimden fazla hizmet etmem, her şeyden fazla önemsemem, kısacası hakikî esenliği onda aramam gereken başka bir şey, –"kutsal"– kalır geriye. Bu kutsal şeyin görünümü insana benzese de, bizzat insanlığın ta kendisi olsa da, kutsallığından bir şey kaybetmez, olsa olsa doğaüstü olmaktan çıkar, dünyevî bir kutsallık hâline gelir, yani tanrısal olmak yerine insanî olur.

Kutsal şey sadece kendi varlığını tanımayan egoist için, *kerhen egoist* için vardır: Böyle biri, sadece kendine ait olanı ön planda tuttuğu hâlde, kendini en yüce varlık saymaz; sadece kendine hizmet eder, ama aynı zamanda daha yüce bir varlığa hizmet ettiğini sanır; kendinden başka bir yüce varlık tanımaz, ama gene de yüce varlıklara hayranlığını belirtir; kısacası egoist olmak istemeyen bu egoist, kendini aşağı görür, yani egoizmine karşı savaşır, ama "yüceltilmek", böylelikle egoizmini de tatmin etmek amacıyla kendini aşağılar. O, egoist olmaktan vazgeçmek istediğinden, gökyüzünde ve yeryüzünde hizmet edecek ve kendini feda edecek yüce varlıklar arar, durur. Ama ne kadar çırpınsa ve kendini paralasa da, sonunda her şeyi kendisi için yapar ve o lânet olası egoistlik onun yakasını bir türlü bırakmaz. İşte bu yüzden Ben onu kerhen egoist diye adlandırıyorum.

Kendinden kurtulmak için verdiği uğraş, kendi kendini çözümleme güdüsünün yanlış anlaşılmasından başka bir şey değildir. Eğer Sen geçmişine bağlı kalmışsan, dün saçmaladığın için bugün de saçmalarsın,* her an kendini dönüştüremezsen, kendini bir

* "Papazlar nasıl da çıngıraklarını çalıyorlar. İnsanlar gelip saçma sapan konuşsunlar diye onları nasıl da özendiriyorlar! Bugün de tıpkı dün gibi... Papazlara sövmeyin! Onlar insanların ihtiyaçlarını bilirler. İnsan bugün saçmaladığı gibi yarın da saçmaladığında mutlu olur.", Goethe, *Venezianische Epigramme*.

köle gibi elin kolun bağlı ve donup kalmış hissedersin. Bunun içindir ki, varoluşunun her dakikası ardından, geleceğin yeni bir dakikası seni selâmlar ve Sen de kendini geliştirerek "kendinden" (Sen'den) yani her defasında Sen olandan kurtulursun. Sen her an olduğun halinle, kendinin "yarattığı bir mahlûk"sundur ve işte bu yarattığına Sen, ne kadar seversen sev, bir yaratıcı olarak teslim olmazsın. Sen kendin, kendi olduğundan daha yüksek bir varlıksın ve kendini aşmaktasın. *Sen*, kendinden daha yüksek bir varlık olduğunu, yani sadece bir yaratılan olmayıp aynı zamanda kendi yaratıcın olduğunu, kerhen bir egoist olman nedeniyle anlamamaktasın. İşte bu nedenle o "daha yüce varlık" sana yabancıdır. Hakikât, insanlık, ve bunun gibi daha yüce varlıkların her biri, bizim *üzerimizdeki* varlıklardır.

Yabancılık "kutsallığın" bir belirtisidir. Kutsal sayılan her şeyde "tekinsiz" bir özellik, yani yabancı bir şey vardır ki, buna hemen alışamayız, kendimizi rahat ve güvenli bir ortamda hissetmeyiz. Benim kutsal saydığım, *bana ait değildir*; örneğin başkalarına ait şeyleri ben kutsal saymazsam, onları *bana ait* farz ederim ve ilk fırsatta sahip olduklarım arasına katarım. Buna karşın Çin hükümdarının yüzünü kutsal sayarsam, gözüm onu yadırgar ve o göründüğü zaman, ben gözlerimi kaparım.

Hatta genel geçer anlamına göre bile sonsuz diye adlandırılabilecek sarsılmaz bir matematiksel hakikât neden kutsal sayılmaz? Çünkü daha yüce bir varlık tarafından açıklanmış veya vahyedilmiş değildir. Oysa "vahiy yoluyla açıklama" dendiğinde, sadece sözümona dinî hakikâtlerin daha yüce bir varlık tarafından açıklanması akla geliyorsa, bu çok büyük bir yanılgıdır ve "daha yüce varlık" kavramının ne denli geniş bir alanı kapsadığı gözden kaçmış olur. Tanrıtanımazlar, "en yüce" veya "*être suprême*" adıyla onurlandırılan yüce varlığı alay konusu yapmakta ve onun "varlığını kanıtlayan" her delile bir tekme vurup onu karalarlar, oysa aslında başka bir daha yüce varlığa ihtiyaç duymalarından ve ona

yer açmak istemelerinden ötürü, eskisini yok etmeye uğraştıklarının ayırdına varamazlar. "İnsan" kavramı tek tek insanlardan daha yüce bir kavram değil midir? Aslında bu kavramdan türeyen hakikâtler, haklar ve fikirler, bu kavramın açıklaması olmaları nedeniyle saygı görmek ve kutsal kabul edilmek zorundadırlar. Bu kavram yoluyla açıklandığı sanılan bazı hakikâtler, sonradan reddedilse de, bu sadece bizim tarafımızdan bir yanlış anlamanın söz konusu olduğunu ortaya koyar, kavramın kutsallığına halel getirmez, ya da o kavramın "haklı olarak" ortaya çıkardığı hakikâtlerin kutsallıklarını yitirmelerine neden olmaz. Bir kavram olarak *İnsan*, Tek'lerin* ötesine uzanır. Artık onun "kendi özü" aslında kendisinin özü değildir –çünkü öyle olsaydı kendi gibi tek bir öz olurdu– o artık genel ve "daha yüce bir öz"dür, tanrıtanımazların gözünde "en yüce öz"dür. Nasıl ki Tanrı'nın açıklamaları, yani vahiyleri bizzat Tanrı'nın eliyle yazılmayıp, "Yüce Efendimizin elçileri" aracılığıyla bildirildiyse, bu yeni en yüce öz de açıklamalarını, vahiylerini bizzat yazmaz, onları "hakikî insanlar" aracılığıyla bizlere ulaştırır. Ne var ki yeni öz, eski Tanrı'dan daha tinsel bir kavram olarak ortaya çıkar, zira eski Tanrı bir çeşit beden ya da şekil içinde barındırılarak hayâl ediliyordu, yenisi ise katıksız bir tinsellik kazanmıştır ve kendisine cismanî bir biçim yakıştırılmamış, cismanî bir beden atfedilmemiştir. Gene de bedensellikten yana bir eksiği yoktur, üstelik bu bedensellik daha da cazip bir hâl almıştır, çünkü daha doğal ve daha dünyevî bir görünüme sahiptir, zira her etten kemikten insanda, –daha basit bir anlatımla söylemek gerekirse– "insanlıkta" ya da "tüm insanlarda" varolur. Böylece tinin görüntüsel bir bedende varoluşu gene kesif ve popüler bir şekil almış olur.

Demek oluyor ki, en yüce varlık ve bu en yüce varlığın kendini açıkladığı ya da açıklayacağı her şey kutsaldır: Bu en yüce var-

* [Alm., *Einzelne*: Ayrı, tek, tek başına, ayrıksı, özel olan. –y.n.]

lığı, kendine ait olanlarla, yani açıkladıklarıyla birlikte kabul edenler de kutsanmış olurlar. Kutsal olan, kendini sayanları kutsar, zira bu inançla o da bizzat kutsal bir kişi olur ve aynı şekilde her yaptığı kutsallaşır: Kutsal bir davranış biçimi, kutsal bir düşünüş ve edim tarzı, kendini şiirsel anlatımla ifade etme ve kutsallığa öykünme gibi.

En yüce varlık olarak saygı görenin ne olduğu konusunda bir tartışmanın yapılabilmesi için, her şeyden önce, birbirine en ters düşen savları ileri sürenlerin, hizmet edilecek ve tapılacak bir yüce özün varolduğunu kabul etmeleri gerekir. Eğer biri bu en yüce öz hakkında yürütülen savaşı gülünç bulursa, –örneğin bir Şiî ile bir Sünnî, ya da bir Brahman ile bir Budist arasındaki tartışmaya bir Hıristiyan'ın tanık olması gibi– o zaman bu en yüce öz hakkındaki varsayımı bâtıl ve bu konudaki tartışmayı da boş bir oyun olarak kabul eder. En yüce özü inkâr eden kişi için tek Tanrı da, Üçlü Birlik'ten oluşan Tanrı da, Luther'in Tanrısı da, *être suprême* de, veya asla Tanrı olmayıp en yüce özü Tanrı yerine temsil eden "İnsan" da aynı şeydir, onun için hepsi birdir, aralarında hiçbir fark yoktur. Onun gözünde en yüce öze hizmet edenlerin tümü sofudur; en azgın ateist en inançlı Hıristiyan'dan geri kalmaz.

Böylece kutsalın en tepesinde en yüce öz ve bu öze duyulan inanç, Bizim "kutsal inancımız" durur.

Hayalet

Hayaletler konusuna girmekle, hayaletler krallığına, *özler* âlemine adım atmış oluyoruz.

Evrende dolaşarak esrarengiz, "kavranılmaz" faaliyetlerde bulunan şeye, hani şu gizemli hayalete en yüce öz adını verebiliriz. Bunu keşfetmek, *kavramak*, içindeki *gerçeği* ortaya çıkarmak ("Tanrı'nın varlığını" kanıtlamak) –işte insanlar binlerce yıldır kendilerini bu meselenin çözümüyle görevli saydılar ve bu hayaletler dünyasını, hayaletlerin elinden kurtarmak, gerçek olmayanı ger-

çeğe, tini bütünsel ve *bedensel* bir kişiye dönüştürmek gibi sonu gelmeyen bir "Danaid uğraşısı" [yani kalburla su taşımak] gibi korkunç olanaksızlıklarla boğuşup durdular. İnsanlar, varolan dünyanın ötesindeki "kendinde şeyi", özü; şeyin arkasındaki şey olmayanı araştırdılar.

Bakışlarımızı bir meselenin *derinlerine* yönelttiğimizde, yani onun *özünü* bulmaya çıktığımızda, çoğu kez *göründüğü*nden çok farklı şeyler keşfederiz: Tatlı bir konuşmanın arkasında saklanan yalan dolu bir yürek, gösterişli sözlerin gerisinde gizli zavallı, kısır düşünceler vb. Meselenin özünü ortaya çıkarmakla, o ana kadar yanlış anlaşılan görünümün sadece yanıltıcı bir *görüntü* olduğunu belirtirsek, onu değersizleştirmiş oluruz. Bu denli cazip ve görkemli dünyanın özüne inen, onun bâtıl olduğunun ayırdına varır. Bâtıl olan, dünyanın özündekiler, dünya işleridir. Dindar kişi yanıltıcı görünüşle, bâtıl görüntülerle uğraşmaz, salt öze bakar ve hakikâti özde bulur.

Bazı görüntülerin içinden ortaya çıkan özler, kötü özlerdir; bazılarının içinden ise iyi özler ortaya çıkar. Örneğin, insanın duygu dünyasının özü sevgidir, insan iradesinin özü iyilik, düşünce gücünün özü hakikâttir, vb.

Önceleri varoluş diye kabul edilen –örneğin dünya ve benzeri şeyler– artık salt görüntüden ibaret sayılmakta ve *hakikâten* varolan'ın daha ziyade *öz* olduğuna inanılmaktadır, böylece özler dünyası, tanrılar, hayaletler, cinler, kısacası iyi ve kötü özlerle tıka basa dolar. Artık hakikâten varolan sadece bu tersine dönmüş dünyadır, özler dünyasıdır. İnsanın yüreği sevgiden yoksun olsa da, özündeki "sevginin kendisi olan Tanrı" varlığını sürdürür; insanın düşüncesi yanılgılara kapılsa da, özdeki hakikât varolmaya devam eder: "Tanrı hakikâttir" vb.

Salt özü keşfetmek, özden başka hiçbir şeyi tanımamak –işte din budur: Din dünyası özlerin, hayaletlerin, cinlerin dünyasıdır.

Hayaleti yakalanabilir hâle getirme ya da *saçmalığa* gerçeklik

kazandırma ihtiyacı, *bedenselleşmiş bir hayalet* yaratmıştır: Gerçek bedeni olan bir hayalet ya da tin. En güçlü, en akıllı Hıristiyanlar bu hayaletimsi görüntüyü kavrayabilmek için az mı acı çektiler! Ama sürekli iki tabiatın karşıtlığı ile muhatap oldular: İlahîlik ve insanîlik; yani hayâl edilen, ve onun karşıtı olarak da duyularla algılanan. Sonunda geriye, garip bir düş ürünü, bir anlamsızlık kaldı. Bir hayaleti egemenliği altına almak için kendini paralayan en hırslı Şaman bile, Hıristiyanların bu kavrayamadıkları hayalet karşısında çektiği acıyı, eziyeti duymuş olamaz.

İsa sayesindedir ki, şu hakikât gün yüzüne çıkmış oldu: Asıl tin ya da asıl hayalet, insandır. *Bedenselleşmiş* veya bedene girmiş ruh, insanın ta kendisidir: O, bizzat o ürkütücü öz ve aynı zamanda o özün görüntüsü ve varoluşudur. Bundan böyle insan, kendi *dışındaki* hayaletlerden korkmaz, kendinden korkar, kendinden ürker. Bağrının derinliklerinde *Günahın Hayaleti* oturur. En belli belirsiz *düşünce* bile (ki zaten düşünce de tindir) bir *şeytanlık* olabilir, vb. Hayalet bir bedene bürünmüştür, Tanrı insan olmuştur, ama şimdi de insan, tanınması, açıklanması, denetim altına alınması, gerçeğe dönüştürülmesi, konuşturulması gereken en korkunç hayalettir. –İnsan *tindir*. Beden çürürse çürüsün –yeter ki tin, ruh kurtulsun. Önemli olan tindir, ruhtur. Artık salt "tinin esenliği"–"ruhun selâmeti" ilgi merkezi olmuştur. İnsan kendi gözünde tekinsiz bir hayalete, cine dönüşmüştür, hatta bu hayaletin, bedenin neresine (kafasına mı veya başka bir yerine mi) yerleştiği konusunda bile tartışılır.

Ne Sen Benim için daha üstün bir özsün, ne de Ben Senin için. Buna rağmen her birimizin içinde de daha üstün bir öz bulunabilir ve birbirimizi karşılıklı yüceltmek buna neden olabilir. Çok genel bir anlatımla diyebiliriz ki, Sende ve Bende yaşayan bir insan vardır. Eğer Ben Sendeki insanı görmesem, Seni neden saymam gereksin? Elbetteki Sen insan kavramını ve onun hakikî ve aslına uygun biçimini temsil ediyor sayılmazsın. Sen sadece onun

ölümlü kılıfından ibaretsin ve o kendini yok etmeden bu kılıftan sıyrılabilir. Ama şimdilik bu genel ve daha üstün öz, Senin içinde konaklar ve Sen ona gerçeklik kazandırıyorsun, çünkü bakî bir tin Senin içinde fanî bir beden edinmiştir, demek ki senin bedenin gerçekte sadece "edinilmiş" bir biçimdir, Senin içinde görünen, ama senin bedenine ve bu belirli görünüm tarzına bağlı kalmayan bir tin, bir hayalettir. Bu nedenle seni daha yüce bir öz olarak görmüyor, sadece senin içinde "barınan" o daha yüce öze saygı gösteriyorum. Ben "Senin içinde varolan İnsan'ı sayıyorum". Eskiler, kendi hizmetlerinde kullandıkları kölelere bu gözle bakmazlardı ve "İnsan" kavramında saklı olan daha yüce öz, onlar için bir şey ifade etmiyordu. Buna karşın, birbirlerinde başka türden hayâl ürünü varlıkların bulunduğuna inanırlardı. Halk Tek'ten daha üstün bir varlıktır ve tıpkı insan veya insanın tini gibi Tek'lerin içinde varlığını sürdüren bir hayalet gibidir: Halk tini. Bu nedenle de insanlar bu tine saygı gösterirlerdi. Tek, ancak bu tine ya da bu tin ile ilişkisi olan başka bir tine, örneğin aile tinine hizmet ettiği oranda önem kazanırdı. "Halkın bir üyesi"nin değerlendirilmesi, ancak daha yüce bir varlık sayılan halk adına kabul görürdü. Nasıl ki sen, içinde varlığını sürdüren "insan" sayesinde bizim gözümüzde kutsallık kazanıyorsan, her dönemde de insanlar, temsil ettikleri halk, aile gibi daha yüce bir öz sayesinde kutsallık kazanırlardı. Ezelden beri insan, daha yüce bir özün hatırına saygı görmüştür. yani kutsal tanınan, korunan bir kişi olmayı, sadece bir hayalete borçludur. Eğer Ben Seni sevdiğim için Seni koruyor, Sana özen gösteriyorsam, yüreğim seninle besleniyor, ihtiyaçlarım doyuma ulaşıyorsa, bu senin bedenindeki daha yüce bir özün varlığından ötürü değildir, sende bir hayaletin görüntüsünü fark ettiğimden de değildir, salt egoistçe bir hazdan ötürüdür: Sen kendin, *sana ait* özünle birlikte benim için değerlisin, çünkü senin özün, yüce bir öz değildir, senden daha yüce ve daha genel bir öz de değildir, tıpkı senin gibi biricik bir özdür.

Ama yalnız insan değil, her şey bu hayaletler dünyasının bir parçasıdır. Her şeyin içinde gezinen yüce öz, tin, aynı zamanda da hiçbir şeye bağımlı değildir –sadece o şeyin içinde "görünür". Her köşede bucakta bir hayalet vardır!

Aslında şimdi bu ortada dolaşan hayaletleri gözümüzün önünden geçirmenin sırası gelmiş bulunuyor. Ama onlar daha ilerde de, tekrar önümüze çıkacaklar ve bencilliği, egoizmi konu edindiğimizde uçup dağılacaklar. Bu nedenle sadece birkaçını hiç değilse isimlendirelim ve sonra da onlarla ilişkimizi incelemeye geçelim.

Örneğin kutsallık her şeyden evvel "Kutsal Ruh"a aittir, hakikât de kutsaldır, hak kutsaldır, yasa, iyi amaç, hükümdar, evlilik, toplumun çıkarları, düzen, vatan ve daha pek çok şey kutsaldır.

Kaçıklık

Yahu, sen kaçıksın! Kafayı üşütmüşsün sen! Hayaletler görüyorsun, aslında varolmayan bir dünya yaratıyorsun; aklınca kendini bir ülküye, bir ideale hizmet etmekle yükümlü görüyorsun, senin bir saplantın var!

Yüksek bir fikre kendini kaptıran insanların dünyada çoğunluğu oluşturduğunu ve bu yüzden de insanların hemen hepsine, gerçekten kafayı yemiş gözüyle baktığımı, tüm dünyayı da bir sürü deliyi barındıran bir akıl hastanesi kabul ettiğimi söylersem, şaka yaptığımı ya da mecazî konuştuğumu sanma sakın! "Sabit fikir" diye neye derler? İnsanı kendine tutsak eden bir düşünceye. Eğer bir delilik içeren böyle bir sabit fikrin varlığını fark ederseniz, bu fikre tutsak kimseyi akıl hastanesine kapatırsınız. İyi hoş da, hiç şüphe duyulmayan dinî gerçekler, örneğin halkın hiç sarsılmayan hükümdarı (kim sarsarak hükümdara karşı suç işlemiştir), sansürün toplumsal ahlâk temiz kalsın diye aleyhinde tek bir kelime edilmesine bile izin vermediği erdem, tüm bunlar birer "sabit fikir"

değil midir? Bunların hepsi, ahlâk, hukuk, Hıristiyanlık ve benzeri şeylerden mustarip olup da sırf kapatıldıkları tımarhane çok geniş bir alanı kapsıyor diye ortalıkta serbestçe dolaşan delilerin herzelerinden, ki gazetelerimizin çoğu böyledir, zırvalıklarından başka nedir ki? Bu delilerden birinin sabit fikrine hele bir dil uzatın! Artık onun, sizi arkanızdan vurmaması için çok dikkat etmeniz gerekir. Çünkü bu büyük deliler de tıpkı küçük deliler gibi, saplantılı fikirlerine sataşmaya kalkanlara sinsice saldırırlar. Önce kendilerine sataşanın silâhını çalar, elinden özgürce konuşma hakkını alırlar, sonra da dişleriyle, tırnaklarıyla onun üzerine çullanırlar. Bu manyakların sinsilikleri, kindarlıkları günbegün apaçık ortaya çıktığı hâlde, akılsız halk bunların ipe sapa gelmez resmî azarlarına alkış tutar. Bu dönemde çıkan günlük gazeteleri okuyup, dar kafalı bürokratların palavralarını dinleyince, insan bir sürü deliyle bir akıl hastanesine kapatılmış olduğunu sanıyor ve dehşete kapılıyor. Şimdi de "Kardeşlerine deli deme, yoksa ..." diye beni tehdit edecekler. Ama bu uyarı beni korkutmuyor ve ben diyorum ki, "Benim kardeşlerim zırdeli!" Ha Tanrı, Japon İmparatoru, Kutsal Ruh filan olduğu kuruntusuna kapılmış ve tımarhaneye kapatılmış bir deli; ha kendini iyi bir Hıristiyan, inançlı bir Protestan, yasalara sadık bir vatandaş ve erdemli bir insan olduğunu sanan huzurlu bir vatandaş; al birini vur ötekine, ikisi de "sabit fikirli", arada fark yok. Yaşamı boyunca dindar bir Hıristiyan, inançlı bir Protestan ve erdemli bir insan vb. gibi davranmamayı hiç denememiş bir kişi, inanç, erdem gibi şeyler tarafından *tutsak* edilmiş ve davranışları kısıtlanmıştır. Nasıl ki Skolastikler Kilise'nin inanç konusunda koyduğu *sınırlamaları aşmayacak* felsefî fikirler yürütmekten başka bir şey yapmadılarsa; nasıl ki Papa XIV. Benediktus, Papacıların bâtıl inançları *çerçevesinde* kalın kitaplar yazarken hiçbir zaman bu inanç hakkında bir kuşkuya kapılmadıysa; nasıl ki yazarlar, devlet hakkındaki makaleleriyle kocaman ciltleri doldururken devletle ilgili saplantılı fikirlerinin ne oranda gerçek olduğunu

hiç sorgulamıyorlarsa; nasıl ki gazetelerimiz, politika konularıyla dolup taşarken insanların birer *zoon politikon** olmak üzere yaratıldığı fikrini kafalarına takmışlarsa, vatandaşlar da aynı şekilde, devletlerinin tebaası olmak, erdemli insanlar gibi davranmak, yani erdemin tutsağı olmak, keza Liberaller de, tüm "İnsanlığın" bir üyesi olmak tarzındaki düşüncelerin ortamında bitkisel bir yaşam sürdürürler. Onlar, tutsağı oldukları bu saplantılara, Eleştirinin** keskin bıçağını asla değdirmezler. Tıpkı bir delinin saplantılı fikirleri gibi, kafalarında yerleşmiş olan görüşler, sarsılmaz bir dirençle egemenliğini sürdürür. Bu görüşleri kuşku ile karşılayan kişi ise, *kutsal* bir varlığa saldırmış gibi tepki görür! Evet, aslında "sabit fikir" gerçekten kutsal sayılır!

Acaba biz sadece şeytanın etkisi altına girmiş kimselerle mi karşılaşırız, yoksa onun karşıtının –iyi şeylerin, erdem, ahlâk, yasa veya başka "prensip"lerin– etkisi altına girmişlerle de aynı sıklıkta karşılaşır mıyız? Bizi sadece şeytan etkisi altına almaz. Tanrı da etkiler bizi, şeytan da. Birine, "Tanrı'nın lütfu" denir, ötekine ise "şeytanın çelmesi". Etki altındaki fanatikler, kendi fikirlerinde diretirler.

Eğer "fanatik" terimi, hoşunuza gitmiyorsa, bu duruma "peşin

* [Lat., *toplumsal hayvan/varlık*; Aristoteles'in insan tanımlaması. –ç.n.]

** [Stirner, Eleştiri veya Eleştirici derken, 19. yüzyılın 40'lı yıllarında bu adla anılan ve önde gelen temsilcisi Bruno Bauer olan özel bir harekete atıfta bulunur. İncil konusundaki düşünceleri nedeniyle Bonn Üniversitesi'nden ayrılan Bauer, 1843'te Berlin'e yerleşerek *Allgemeine Literatur-Zeitung* adlı gazeteyi kurmuştur. Bulundukları çevreyle kavgaya tutuşan Bauer ve arkadaşları, gazetede, bireyin "katıksız insanlık" çerçevesinde "mutlak kurtuluşu"nun savunurluğunu yapmış, politik liberalizmin radikal arzularını ve –o sırada yükselmekte olan sosyalist hareketin komünist taleplerini içinde barındıran terimle– hasım belledikleri "kitle"yle mücadeleye girişmişlerdir. Bruno Bauer'in eleştiri hareketinin kısa bir tarihçesi için bkz. John Henry Mackay, *Max Stirner - Sein Leben und sein Werk*. –İngilizce'ye ç.n.]

fikirli" de diyebilirsiniz, bütün "vahiyler"in Size sahip olan tinden geldiğini göz önünde bulundurarak, bunu esin ve coşkunluk diye de adlandırabilirsiniz. Bu durumda da ben, –gevşek, uyuşuk ve yarı yolda kalan bir heyecan tırmanışı, coşku sayılamayacağından– kusursuz bir coşkuya fanatizm denir, diye eklerim.

Fanatizme tam da en çok aydınlarda, eğitimli, kültürlü insanlarda rastlanır, çünkü insan, tinsel konularla ilgilendiği ölçüde aydındır ve eğer tinsel konulara canlı bir ilgi duyuyorsa, bu *fanatizmdir* ve *fanatizm* olmak zorundadır: Kutsala (*fanum**) duyulan ilgi "fanatik" bir ilgidir. Şimdi de ülkemizdeki Liberallere bir bakalım, Saksonya'da çıkan ulusal gazeteleri gözden geçirelim ve Schlosser'in söylediklerine kulak verelim: "Holbach'ın tayfası, devralınan öğretiye ve mevcut düzene karşı âdeta bir komplo kurmuştu, ve o topluluğun üyeleri, inançsızlıklarında öyle fanatiktiler ki, keşişlerin, rahiplerin, Cizvitlerin, Pietistlerin, Metodistlerin, misyoner ve İncil derneklerinin mekanik ibadete ve din kitaplarındaki sözlere inanma konusundaki fanatikliklerinden hiçbir farkları yoktu."**

Artık Tanrı'yla işini bitirmiş, geçmişin bir parçası diye gördüğü Hıristiyanlığı da üstünden atmış olduğunu sanan günümüz insanının nasıl "ahlâklı biri" gibi davrandığına dikkat edin. Ona, kardeşler arası evliliğin zina sayılıp sayılmadığını, evlilikte tek eşliliği doğru bulup bulmadığını, ölüye saygı duymanın kutsal bir görev olup olmadığını ve benzeri meseleleri sorarsanız, onun kız kardeşine karısıymış gibi davranmayı gözünün önüne getirdiğinde, tüy-

* [Lat., *mabet*. –y.n.]

** Friedrich Christoph Schlosser, "Geschichte des achtzehnten Jahrhunderts und des neunzehnten bis zum Sturz des französischen Kaiserreichs. Mit besonderer Rücksicht auf geistige Bildung" (XVIII. Yüzyılın ve Fransa İmparatorluğu'nun yıkılışına kadarki XIX. Yüzyıl Tarihi. Tinsel oluşuma özel bir dikkatle.) c. 2. s. 519, Heidelberg 1837.

lerinin diken diken olduğunu, bütün ahlâkî duygularının isyan ettiğini görürsünüz. Acaba bu tepki neden kaynaklanıyor? Çünkü o, ahlâkın, törenin buyruklarına *inanır.* Ahlâk ve töre kurallarına duyduğu *inanç*, bağrının ta derinlerine kök salmıştır. O, *inançlı* Hıristiyanlara karşı cephe almış olsa bile, için için gene bir Hıristiyan; *ahlâklı, edepli* bir Hıristiyan olmayı sürdürmektedir. O, hâlâ daha, biçimsel olarak Hıristiyanlığa bağlı ahlâk ilkelerinin esiridir ve *inancın* etkisindedir. Ona göre tek eşlilik kutsal sayılır ve örneğin iki kadınla evlilik hayatı yaşayan erkek *suçlu* kabul edilerek cezalandırılır, yakın kan bağı olan akrabasıyla cinsel ilişkiye giren *suçlu* muamelesi görür ve acı çeker. Böyle olmasını kabul edenlerin başında da, devlet işlerine dinin karıştırılmaması gerektiğini, vatandaşlık bakımından Yahudi'nin de Hıristiyan'dan farksız olduğunu savunanlar ve bu uğurda bağırıp çağıranlar gelir. Tek eşlilik ve kan bağı olan kişiyle cinsel ilişkide bulunma meseleleri, *din öğretisinde belletilen kurallardan* değil midir? Hele bu kurala bir dokunun ve erdemli insanın da aslında *inancı savunan bir cengâver* olma konusunda II. Filip ya da Krummacher'den geri kalmadığını tecrübeyle öğrenin. II. Filip ya da Krummacher Kilise'nin temsil ettiği inanç için savaşırken, erdemli insan etik yasaları temsil eden devlet için savaşır. Her iki taraf da *kendi inandığı* ilkelere ters düşen davranışlarda bulunanları dışlıyor, onlara "suçlu" damgası vuruyor, onları ıslah evlerine, zindanlara kapatıp, acılar, yokluklar içinde kıvranmalarına neden oluyordu. Ahlâk kurallarına duyulan inanç da, dinsel inanç kadar fanatiktir! İki kardeşin, hesabını kendi "vicdanlarına" vermeleri gereken bir ilişki yüzünden cezaevine kapatılması "inanç özgürlüğü" sayılabilir mi? Diyeceksiniz ki: "Ama onlar kötü örnek olurlar!" Evet doğru. Başka kimseler de, devletin kendi özel işlerine karışmaması gerektiği düşüncesine kapılabilirler ve bunun sonucunda "ahlâk saflığı" diye bir şey kalmaz. Böylece dine bağlı inanç cengâverleri "kutsal Tanrı" için, ahlâk bekçileri de "kutsal erdem" için savaşır dururlar.

Kutsal bir şey için savaşan fanatikler, çoğu kez birbirlerine pek az benzerler. Koyu Ortodokslar ya da Eski Müminler* "hakikât, aydınlık ve hukuk" için savaşanlardan, "Filaletlerden**, Işık Dostlarından***, Aydınlanmacılardan, vb." ne kadar da farklıdırlar! Gene de bu farklar, özünde hiç de birbirinden ayrı bir içerikte değildir. Örneğin mucizeler, hükümdarların sınırsız egemenlikleri gibi tek tek gelenekselleşmiş doğruları sarsmak isteyenlere Aydınlanmacılar da yardım eder; oysa Ortodokslar ve Eski Müminler bunlara yaygarayı basarlar. Ama hakikâtin bizzat kendisine el atılıp da onu sarsmak söz konusu olduğunda, her iki grup da, *tüm inançlarıyla* bunu yapanlara karşı cephe alır, *karşı safta* mücadele ederler. Ahlâklılık konusunda da aynı durum gözlenir. Genelde koyu dindarlar hiç taviz vermeyen bir tutum içindedirler, Aydınlanmacılar ise daha hoşgörülü davranırlar, ama ahlâklılığı reddedenler, her ikisini de karşılarında bulurlar. "Hakikât, ahlâklılık, hak, aydınlık ve benzeri" ilkeler "kutsal" sayılmalı ve hep böyle kalmalıdır. Hıristiyanlık öğretisinde olumsuz ne varsa, aydınlanmacılar buna "Hıristiyanlığa aykırı" damgası vururlar, ama Hıristiyanlığın kendisi "sağlam" olarak yerinde kalmalıdır, onu sarsmaya kalkışmak alçakçadır, "suç"tur. Ne var ki, artık saf imana karşı gelenler, eskisi gibi amansız bir kovuşturma öfkesine maruz kalmıyorlar, saf ahlâka karşı gelenler ise, tam tersine büyük infiâle neden oluyorlar.

Dindarlık, bir yüzyıldan beri o kadar çok darbe yemiş ve dinin insanüstü özü "insanlık dışı" olmakla o kadar çok itham edilmiştir ki, ona karşı savaş açmak kimseye artık cazip gelmez. Gene de en

* [Reformasyon'dan sonra Katolik kalmaya devam edenler. –r.n.]

** [Philaleth, Yunanca hakikâti seven demektir. Ama burada, 1773'te Paris'te kurulan, Almanya'da güç kazanan, bir akıl dini kurmayı hedefleyen mason bir birlik kastedilmektedir. –r.n.]

*** [1841 yılında kurulan Protestan Dostlar Birliği. Akla dayalı, pratik bir Hıristiyanlıktan yana, ulusalcı bir cemaat. –r.n.]

yüce öze karşı düello yapmak üzere meydana atılan ve başka bir yüce özü savunanların hemen hepsi ahlâk konusunda birbirinin hasımlarıdır. Nitekim Proudhon, hiç çekinmeden şöyle der: "İnsan, dine bağımlı olmadan yaşamak üzere yaratılmıştır, ama ahlâk yasası (*la loi morale*) sonsuz ve mutlaktır. Günümüzde ahlâka saldırmaya kim cesaret edebilir?"* Ahlâkçılar, dinin üzerindeki kaymağı kaşıklayarak midelerine indirdiler ve şimdi de bu ağır yemekten ötürü yakalandıkları sıraca hastalığından kurtulmak için uğraşıp duruyorlar. Oysa Biz şuna dikkati çekmek istiyoruz: Din sadece insanüstü bir öze inanmayı telkin etmesi nedeniyle kınandığı için, tam olarak derin bir yara almış değildir. Aslında dinin tanıdığı en yüksek merciin de sadece "tin" olduğunu ileri sürmek –zira Tanrı tindir– suretiyle, dinin temellerinin sarsılmadığını, içeriğinin zedelenmediğini ortaya koyarsak, sonunda din ve ahlâk arasındaki uyumu yeterince belirtmiş ve her ikisi arasındaki amansız mücadeleyi sona erdirmiş oluruz.

Her ikisinde de söz konusu olan, bir yüce özdür; bunun insan ötesi ya da "insanî" olması benim için önemli değildir, çünkü her ne olursa olsun, benden üstün bir varlık, "Benim olanlar"dan da üstündür. Sonuçta, insanın özü ya da "İnsan" ile kurulan ilişki, üzerinden eski dinin yılan derisini atar atmaz yine her yanını sıkıca saran, dinsel bir yılan derisinin içine girecektir.

Feuerbach bize şöyle bir açıklamada bulunur: "Spekülatif felsefe *ters-yüz* edilse, yani yüklem, öznenin yerine, özne de tümlecin yerine konsa ve bunları yapmak ilke edinilse, perdelenmemiş, saf, pırıl pırıl hakikât ortaya çıkar."** Ne var ki, bu tutumla dar din-

* Pierre-Joseph Proudhon, *De la Création de l'Ordre dans l'Humanité ou Principes d'Organisation politique*, s. 38, Paris-Besançon 1843.

** Ludwig Feuerbach, "Vorlaeufige Thesen zur Reformation der Philosophie." *Anekdota zur neuesten deutschen Philosophie und Publizistik*, ed. Arnold Ruge, c. 2, s. 64, Zürih ve Winterthur 1843.

dar bakış açısını yitiririz, bu bakış açısına göre özne olan Tanrı'yı da yitiririz; ama buna karşılık dindar bakış açısının bir başka yönü olan *ahlâkî* bakış açısını benimsemiş oluruz. Örneğin artık "Tanrı sevgidir" demeyiz, "sevgi tanrısaldır" deriz. Üstelik "tanrısal" yüklemin yerine, aynı anlamı taşıyan "kutsal" sözcüğünü koyarsak, konu açısından bütün o Eski'ye ait nitelemeler gene geri dönmüş olur. Bu bakış açısına göre, sevgi insanın *iyi* öğesidir, tanrısal yanıdır, onu onurlu kılan vasfıdır, onu hakikî *insan olma durumuna* getiren niteliğidir (insan ancak sevgisi sayesinde insan olur, "sevgi onu insan yapar"). Demek oluyor ki, daha açık bir ifadeyle: Sevgi, insandaki *insanca* niteliktir, insanca olmayan ise, sevgisiz egoisttir. Ama tam da Hıristiyanlık öğretisinin ve spekülatif felsefenin, yani teolojinin iyi, mutlak diye ortaya koyduğu kavram, Kendi-olma* bakımından iyi değildir (ya da başka bir deyişle, *sadece iyi*'dir –ki bu da aynı şey demektir), böylece de yüklemin özne hâline getirilmesiyle, Hıristiyanlığın *özü* (ki zaten yüklem de özü içerir) daha da baskıcı bir biçimde sabitleştirilmiş olur. Dolayısıyla da, Tanrı ve tanrısallık benimle ayrılmaz biçimde kenetlenir. Tanrı' yı mekânından uzaklaştırmak ve *"aşkınlığından"* yoksun bırakmakla, onu tamamen yenmiş, üstesinden gelmiş olmayız, sadece insanların bağrına yerleştirmiş ve ona sağlam bir *içkinlik* kazandırmış oluruz. Böylece şu sonuca varırız: Tanrısal olan, hakikî insanî olandır!

Hıristiyanlığın devletin temeli, daha doğrusu Hıristiyan devletinin temeli olduğuna karşı çıkanlar, "ahlâklılığın, toplumsal yaşamın ve devletin temel direği" olduğunu yinelemekten bıkmaz, usanmazlar. Sanki ahlâklılığın egemenliği, mükemmel bir kutsallar egemenliği, bir "hiyerarşi" değilmiş gibi.

Sırası gelmişken burada, dinî hakikâtlerin sadece iman saye-

* [Alm., *Eigenheit*: Kendi olma, Kendine özel olma, Kendine özgü olma, Kendi ve Kendinin olma durumu. –ç.n.]

sinde kavranabileceği, Tanrı'nın sadece müminlere kendini açıklayacağı, ve bu yüzden de ancak yüreğin, duyguların ve müminlerdeki düş gücünün dindarlığa müsait olduğu konusunda uzun süre direten teologların ardından, insanın "doğal anlama yetisi" ve insanî akıl gücü ile de Tanrı'yı anlayıp tanıyabileceğini dile getirebilen aydınlanmacı hareketten söz edelim. Demek oluyor ki, aklın dahi, düş gücü gibi "bir hayâlperest olduğu" kabul edilmekteydi. Reimarus işte bu görüşün etkisi altında *"Doğal Dinin Başlıca Hakikâtleri"* adlı eserini yazdı. Giderek insanın *tümünün* bütün yetenekleriyle birlikte *dinle ilişkili* olduğu kabul edildi; yürek, ruhsal durum, anlama yetisi, akıl, duyumsama, bilme, isteme, kısacası insanda varolan her yeti dinle ilgili sayılıyordu. Hegel, felsefenin bile dinsel olduğunu göstermiştir. Günümüzde de dinle ilişkilendirilmeyen ne vardır? "Sevgi dini", "özgürlük dini", "politik din", kısacası, her coşkunluk dinle ilişkilendirilmektedir. Gerçekten de bu böyledir.

Bugün bile *bağlılık* kavramını ifade eden "Religion [din]" kelimesi kullanılmaktadır. Din Bizim içimizi doldurduğu sürece *Biz* gerçekten ona bağlı olmaya devam ederiz. Ama acaba tinin de bağlılığından söz edilebilir mi? Tam tersine, o özgürdür, kendinin efendisidir, bizim tinimiz değil, mutlaktır. Bu bakımdan *religion* kelimesinin en doğru ve yerinde karşılığı *"tin özgürlüğü"* olmalıydı! Duygularını özgür bırakmış insana nasıl "şehvanî, nefsinin esiri" deniyorsa, aynı şekilde tini özgür insan da *religiös* [sofu, bağnaz] sayılmalıdır. Biri hazlarına, zevk veren duyularına bağlıdır, diğeri tinine. Demek ki dinin Ben ile olan ilişkisi bağlılık ya da *religio*'dur. Ben bağlıyım. Dinin tin ile ilişkisi ise özgürlüktür. Tin özgürdür ya da tin özgürlüğüne sahiptir. Pek çoğumuz duyularımızın keyfine, hazzına kapılıp özgürce ve bağımsızca hareket et-

* "Die vornehmsten Wahrheiten der natürlichen Religion" (Doğal Dinin Başlıca Hakikâtleri).

memizin *Bize* nelere mâlolduğunu deneyimlerle yaşamışızdır: Ama özgür tinin, o muhteşem tinselliğin, tinsel konulara duyulan coşkulu ilginin ve bu değerli mücevheri daha başka hangi adlarla anarsak analım, onun *Bizi*, düşebileceğimiz en yakışıksız durumdan çok daha ıstırap verici sıkıntılara soktuğunu kimse fark etmez, ve zaten bilinçli bir egoist olmaksızın fark edemez de.

Reimarus da dâhil olmak üzere, hem aklımızın, hem yüreğimizin bizi Tanrı'ya götürdüğünü kanıtlayan tüm kişiler, aslında Bizim de iliğimize, kemiğimize kadar birer fanatik olduğumuzu ortaya koymuşlardır. Onlar, dinsel vecde kapılma (din yoluyla ruhları yüceltme ve arındırma) ayrıcalığını ellerinden aldıkları teologları kızdırdılarsa da, tin özgürlüğü ve *Religion* [din] adına geniş alanlar fethettiler. Çünkü tin eğer duygularla ve inançla sınırlı kalmazsa, anlama yetisi, akıl ve düşünme yetisi de tinin bir parçası olursa, yani tin akıl biçiminde de semavî hakikâtlere katılırsa, o zaman bütün tin sadece tinsel konularla, yani kendi ile ilgilenir, yani özgürdür. Artık içimizle, dışımızla öylesine *religiös* [sofu] olmuşuzdur ki, "jüri" Bizi ölüme mahkûm edecek, iyi bir Hıristiyan olarak "görev yemini" etmiş her polis Bizi hapse tıkacaktır.

Ahlâklılığın, dindarlığın karşıtı bir konuma gelebilmesi için –askerî emir, yasa ve talimat gibi– "emir" sayılabilecek her şeye karşı duyulan şiddetli nefretin başkaldırıyla kendini dışa vurması ve kişinin, "mutlak âmiri" olan efendisini hiçe sayarak öç alma duyguları geliştirmesi gerekir. Sonuç olarak, ahlâklılık liberalizm sayesinde bağımsızlığını kazanabilmiştir. Nitekim liberalizmin ilk şekli olan "burjuvazi"nin dünya tarihinde anlam kazanması, dinin iktidarını belirgin biçimde zayıflatmıştır (aşağıda bkz. "Liberalizm"). Dindarlığın yanı sıra varlığını koruyan, hatta daha da ileri giderek kendi ayakları üzerinde duran ahlâk ilkesi, artık Tanrı'nın emirlerine değil, aklın yasalarına dayanır ve Tanrı'nın emirleri ancak aklın izin vermesi hâlinde geçerliliğini koruyabilir. İnsan, aklın yasaları ile kendini kanıtlar, çünkü "insan" akıllı bir varlıktır ve o

yasalar zorunlu olarak "İnsanın özü"nden doğar. Dindarlık ile ahlâklılık arasındaki fark, birinde yasaları koyanın Tanrı, diğerinde ise İnsan olmasıdır.

Ahlâk ilkesine dayanan belli bir bakış açısına göre şöyle fikir yürütülür: İnsan, duyguları tarafından yönlendirilmeye eğilimlidir ve eğer bu eğilimine uyarsa, *ahlâk dışı* bir tutuma girer. Oysa içindeki iyilik dürtüsüne uyarsa ve bu da irade ile birleşirse, davranışları *ahlâklı* (iyiden yana ve sadece iyilik düşünen) olarak tanımlanır. Bu durumda insan, ahlâklı olduğunu ortaya koyar. Bu bakış açısına göre, örneğin Sand'ın Kotzebue'ye karşı yaptığı eylemi* ahlâk dışı olarak değerlendirebilir miyiz? Aziz Crispin'in fakirlere yardım etmek için hırsızlık yapması ne kadar özgeci bir davranış sayılabilirse, Sand'ın davranışı da o oranda özgecidir. "Ama onun cinayet işlememesi gerekirdi, çünkü dinimiz insan öldürmeyi yasaklar!" O hâlde iyi bir amaca hizmet etmek, örneğin Sand'ın niyetlendiği gibi, halkın esenliğini sağlamak ya da Crispin gibi fakirlere yardım etmek amacı ahlâka uygundur, ama cinayet ve hırsızlık ahlâka uygun değildir. Yani, amaç ahlâka uygundur, ama araç ahlâka uygun değildir. Neden? "Çünkü cinayet ve arkadan vurma kesinlikle kötü bir eylemdir." Gerillalar, ülkenin düşmanlarını kayalıklar arasındaki derin vadilere yönlendirdikten sonra, gizlenmiş oldukları çalılıklar arasından onlara ateş eder ve öldürürlerse, bu da arkadan vurma sayılmaz mı? İyiye hizmet etmeyi emreden ahlâk ilkesine göre, cinayet hiçbir koşulda iyiyi gerçekleştiremez mi diye sorarsanız, nihayetinde iyiyi gerçekleştirmek için işlenen cinayeti kabul etmek zorunda kalırsınız. Bu durumda Sand'ın eylemini suç olarak göremezsiniz. Onun eylemi ahlâka uygundur, çünkü iyiye hizmet amacıyla işlenmiştir ve bencillikten uzaktır: Bu, Tek tarafından gerçekleştirilmiş bir cezalandırma eylemidir,

* [1819 yılında, Karl Ludwig Sand adlı bir ilahiyat öğrencisinin, Alman yazar August von Kotzebue'yi Rus ajanı sanarak öldürmesi. –y.n.]

kendi yaşamını tehlikeye atma pahasına gerçekleştirilmiş bir *infazdır.* Aslında yaptığı, kaba kuvvet kullanarak bazı yazıların yayımlanmasını önlemekten başka neydi ki? Aynı şey, "yasalara dayandırılıp" müeyyide olarak yapılmıyor mu? Sizin ahlâk ilkelerinizden hareketle böyle bir eyleme nasıl karşı çıkılabilir? –"Ama bu yasalara aykırı bir infazdı." Öyleyse bu eylemin ahlâka aykırı olması, yasadışılığından, yasaya itaatsizliğinden mi ileri geliyordu? O hâlde iyi'nin yasadan, *ahlâklılığın* da yasaya *sadakâtten* başka bir şey olmadığını kabul ediyorsunuz. Sizin ahlâklılığınızın bu formalite "sadakâte" kadar, yasayı yerine getirmeyi öngören amelî kutsallığa kadar ayağa düşmesi gerekir, ne var ki, bu amelî kutsallık eskisine kıyasla çok daha zalimce, çok daha kepazedir. Çünkü eskisinde sadece *amel* yeterliydi, oysa Siz *zihniyeti* de şart koşuyorsunuz: İnsanın yasayı, düzeni, *içinde* taşıması gerekir ve kim yasaların en yılmaz savunucusuysa o en ahlâklı sayılır. Katolik yaşamının bu son neşe kırıntıları da Protestan yasallığında yok olur gider. Yasaların egemenliği burada mükemmele erişmiş olur. Artık yaşayan Ben değilim, Benim içimdeki yasadır. Böylece Ben gerçekten de yasanın "yasa hazretlerinin" barındığı bir kılıf olmaktan öte bir şey değilim. Yüksek rütbeli bir Prusyalı subay bir zamanlar demişti ki: "Her Prusyalı bağrında kendi jandarmasını taşır."

Bazı *muhalefet grupları* neden bir türlü gelişemez? Ahlâklılığın ve yasallığın çizdiği yolun dışına çıkmak istemezler de ondan. Bu yüzden durmadan sevgiden, kendini adamaktan ve benzeri konulardan bahsederek riyakârlığın doruğuna tırmanırlar ve insan bu "yasal muhalefet"in sahte tavırlarından, yüze gülmelerinden tiksinti duyar. Sevgi ve sadakât konusunda da *ahlâklı* olmak, çelişik bir iradeyle bağdaşmaz. Aralarında sevgi ve sadakât bağı bulunan kişilerden biri şunu, öteki ise onun tersini isterse, aralarındaki güzel uyum bozulur. Ama şimdiye kadarki uygulamaya ve muhalefetin eskiden kalma önyargısına göre, öncelikle ahlâklı ilişkileri korumak gerekmektedir. Bu durumda muhalefetten ne yapması

beklenmektedir? Sevgilisinin karşı çıkmasına aldırış etmeden özgürlüğü istemesi mi? Kesinlikle hayır! O özgürlüğü *talep* edemez, olsa olsa onu *dileyebilir*, "imza toplayabilir", "ne olur... lütfen..." diye geveleyip durabilir. Ama muhalefet, özgürlüğü gerçekten *ister*, iradesinin bütün gücü ile talep ederse, diretirse? Hayır, olmaz, o *sevgisi* uğruna iradesinden vazgeçmek zorundadır, ahlâklılık uğruna özgürlüğünü feda etmelidir. Kendisine sadece "bir lütuf olarak bahşedileni" ve ancak rica etmesine izin verildiği için elde edebileceği bir şeyi, "bir hak olarak görmemeli, kullanmamalıdır". Sevgi, sadakât ve benzerlerinin mukadder bir kesinlikle talep ettiği şey, tek iradenin tanınması ve herkesin buna uyması, hizmet etmesi, kendini adaması ve onu sevmesidir. Bu irade akla uygun olmuş ya da olmamış, fark etmez, her koşul altında bu iradeye boyun eğmek, ahlâka uygun davranmak sayılır, aykırı davranmaya ise, ahlâksızlık damgası vurulur. Yazıların sansüre tâbi tutulmasını emreden irade birçok kişi tarafından akıldışı sayılsa da, sansür uygulanan bir ülkede yazdığı kitabı sansürden kaçıran ahlâksızca, sansüre sunan ise ahlâklı davranmış olur. Birisi, ahlâkî yargıları bir yana bırakıp örneğin gizli bir basın organı kurmaya kalkışsa, bu eylemine ahlâk dışı demek gerekir; üstelik de yakalanırsa, akılsızlık ettiğine hükmedilir. Ama böyle bir kişi acaba "ahlâklıların" gözünde muteber biri olmaya metelik verir mi? Belki de verir! –Eğer "daha yüksek bir ahlâka" hizmet ettiğini sanıyorsa...

Günümüz riyakârlığının ördüğü ağlar, iki bölgenin sınır taşlarına takılı durur ve çağımız insanı bunlar arasında gidip gelir, hem kendini kandırmanın hem de başkalarını kandırmanın iplerini oraya buraya bağlar. *Ahlâklılığa* hiç tereddütsüz ve sarsılmadan hizmet edecek kadar sağlam değilse de, kendini tamamen egoizme verecek kadar umursamaz da değildir, böylece riyakârlığın ördüğü örümcek ağının içinde titreyip çırpınarak kâh o yöne, kâh bu yöne sendeler durur ve bu *yarım kalmışlığın* lânetine uğrayarak kötürüm bir halde ancak birkaç salak, sıska sivrisinek yakalar.

"Özgürce" bir talepte bulunma cesaretini gösteren, hemen arkasından sevgi gösterileriyle pişmiş aşa su katar ve *sahte bir pişmanlık* gösterisinde bulunur; öte yanda bu özgürce talebi, güven duygusu falan gibi bir takım *ahlâkî* nedenler göstererek reddeden de, hemen ahlâkî cesaretini yitirir ve o özgürce sözleri ne kadar büyük bir beğeniyle karşıladığını ifade ederek *sahte bir takdir* sergiler. Kısacası, insanlar bir şeye sahip olmak isterken, bir başka şeyden vazgeçmeye razı olmuyorlar; *özgür bir irade* karşılığında *ahlâkı* feda etmekten kaçınıyorlar. Liberallere şunu öneririm: Daima yanınızda el etek öpen birini bulundurun. O zaman özgürlük hakkında sarf ettiğiniz her söz, en itaatkâr ve güven verici bakışlarla çekici hâle getirilecek ve yalaka refakâtçiniz, özgürlüğü en gönül okşayıcı cümlelerle takdim edecektir. Sonra da birbirinizden ayrıldığınızda, her biriniz öteki hakkında, "Ben senin ne tilki olduğunu bilirim!" diye düşüneceksiniz ve o, Sizde şeytanın kokusunu alırken, Siz de onda eski zamanların yaşlı, çatık kaşlı Tanrı'nın kokusunu alırsınız.

Neron, sadece "iyilerin" gözünde "kötü" bir insandır. Oysa Benim gözümde o sadece bir *fanatiktir*, tıpkı "iyiler" gibi... İyiler onu kötülüğün doruğu olarak kabul ederler ve cehenneme lâyık bulurlar. Ama acaba neden kimse onun keyfî hareketlerine karşı çıkmadı? Neden onun yaptıklarına göz yumuldu? Acaba böyle bir zalim tarafından bütün iradesi dumura uğratılan uysal Romalıların ondan zerrece daha iyi birer insan oldukları söylenebilir mi? Eski Roma'da onu hemen ölüme mahkûm ederlerdi, kimse onun esiri olmazdı. Oysa Roma'daki çağdaş "iyiler" ona sadece ahlâkî talepleriyle karşı koydular, kendi *iradelerini* onun karşısına dikmediler. Onlar sadece imparatorlarının kendileri gibi ahlâka rağbet etmemesinden yakındılar, kendileri ise "ahlâklı bir tebaa" olmayı sürdürdüler; ta ki biri ahlâklı, itaatkâr tebaa olmayı bir yana bırakma cesaretini gösterene dek. Bir zamanlar "itaatkâr vatandaşlar" olarak her türlü iradesizliğin utancını üzerlerine almış o "iyi huylu"

Romalılar, isyancının bu ahlâksızlığını ve suçunu büyük sevinç gösterileriyle kutladılar. Bir başkası isyan etme cesaretini gösterdiğinde, onu öven bu "iyi insanlarda" o *başkaldırma* yürekliliği nerdeydi? İyi insanlarda böyle bir yüreklilik yoktu, çünkü başkaldırı ve isyana kışkırtma *ahlâka aykırı* bir şeydir ve insan ancak "iyi" olmaktan vazgeçip "kötü" olmaya karar verirse, ya da her ikisi de olmazsa, böyle bir eyleme kalkışır. Neron, aslında kendi çağdaşlarından daha kötü biri değildi. O dönemde ya kötü olunabilirdi, ya da iyi. Çağdaşları onu kötü, hattâ kötünün kötüsü, sadece orta derecede kötü değil, bir insanın olabildiğinin en kötüsü olmakla itham ettiler. Bütün ahlâklılar onun hakkında bu yargıya varabilirlerdi. Onun gibi aşağılık insanlar bugün de hâlâ ahlâklılar arasında yaşamaktadır (bkz. örneğin Ritter von Lang'ın anıları). Doğaldır ki, kötüler arasında yaşamak pek de kolay değildir, çünkü insan, hayatının güvencede olduğundan emin olamaz. Ama acaba ahlâklılar arasında yaşamak daha mı rahattır? İnsan, onlar arasında da yaşamının güvencede olduğundan emin olamaz. Olsa olsa idam edilecekse, bunun "kitabına uygun" olduğunu bilir. Üstelik insan, onurunun korunduğundan da emin olamaz, milletin kendisine sunduğu takdir madalyaları bir anda uçup gidebilir. Ahlâklılığın sert yumruğu, egoizmin asaletini hırpalar durur.

"Ama alçak bir herif ile dürüst, namuslu bir adam bir tutulamaz ki!" deseniz de siz ahlâk yargıçları bunu herkesten daha sık yapar, hatta daha da ileri gidersiniz. Mevcut devlet düzenine, kutsal sayılan kurumlara karşı fikirlerini açıkça savunan dürüst bir kişiyi suçlu sayarak cezaevine kapatırsınız, öte yanda kurnaz bir dolandırıcıya para cüzdanınızı ve daha pek çok değerli şeyinizi teslim edersiniz. Demek ki uygulama konusunda söylediklerime itiraz edemezsiniz. "Peki ya teoride!" Teoride de ben o iki kişiyi aynı çizgide görüyorum, ama her birini aynı düzeyde bulunan karşıt kutuplara yerleştiriyorum. Her ikisi de ahlâk yasalarının çizgisi üzerinde yer alır. Her ikisinin varlığı da "ahlâk" dünyasında anlam taşır, tıpkı Hıris-

tiyanlıktan önceki dönemde yasalara uyan bir Yahudi ile yasaları çiğneyen bir Yahudi'nin ancak Yahudi yasaları ile ilişkileri çerçevesinde anlam taşıyor olması gibi... Oysa İsa Mesih'ten önce, sofu bir Ferisî, "günahkâr ve haraç kesen gümrükçü"den daha üstün sayılmazdı. Bu bakış açısına göre ahlâklı bir Ferisî ile ahlâksız bir günahkâr arasında nitelik bakımından hiçbir fark yoktur.

Neron, fanatikliği yüzünden can sıkıcı bir hale geldi. Ama Kendi-olan bir insan, "Kutsalı" tanımayan, saygı duymayan, salt kendi iradesini önemseyen bu zalim hükümdarın karşısına kutsallık kavramıyla çıkıp yakınsaydı, herhalde gülünç duruma düşerdi. Vazgeçilemez ve devredilemez "insan haklarının kutsallığı", bunlara düşman kişilerin kafasına ha bire kakılır ve herhangi bir özgürlüğün kutsal bir insan hakkı olduğu kanıtlanarak örnek gösterilir. Oysa bunu yapanlar alay konusu olmayı hak ederler, nitekim farkına varmadan da olsa amaca ulaşan yolu seçmezlerse, başlarına hakikaten tam da bu gelir. Onlar, çoğunluğun ancak o özgürlüğe taraftar olmaya ikna edilmesi ve o özgürlüğü istemesi hâlinde, istediklerini elde *edeceklerini* sezinlerler. Özgürlüğün kutsallığını ve bu kutsallığa inandıracak çeşitli kanıtları onlar asla temin edemeyecekler: Sadece bir dilenci böyle sızlanır, yanıp yakılır, bir imza atar mısınız diye rica eder.

Ahlâklı insanda, "ahlâk yoksunu" insandan başka düşman tanımadığı saplantısı ister istemez yer etmiştir. "Ahlâklı olmayan kişi ahlâksızdır!", dolayısıyla melûn, aşağılık vs. bir kişidir. Bu nedenle ahlâklı kişi egoisti asla anlayamaz. Erkekle kadının nikâhsız birlikte yatmaları ahlâksızlık sayılmaz mı? Ahlâklı kişi ne olursa olsun bu düstura bağlı kalmak zorundadır. Emilia Galotti bu ahlâkî hakikât uğruna yaşamını yitirmiştir. Evet doğrudur, onun yaptığı ahlâkla bağdaştırılamaz. Ahlâklı bir genç kız iffetini koruyarak yaşlanmalı, erdemli bir erkek kendi doğal içgüdüleriyle boğuşarak ömrünü tüketmelidir. Belki sonunda canına tak eder de erdem, iffet uğruna kendini iğdiş ettirir: Tıpkı Aziz Origenes'in cennete

kavuşmak için yaptığı gibi. Bunu yapmakla, evliliğin kutsallığını, iffetin kutsallığını zedelememiş –ahlâklı davranmış– olur. İffetsiz olmak asla ahlâka sığdırılamaz. Ahlâklı insan, iffetsiz davrananı hoşgörü ile değerlendirse, onu mazur görse bile, iffetsizlik ahlâk ilkelerine göre günah sayılır, silinmesi mümkün olmayan bir leke olarak kalır. Bir zamanlar keşiş yemininin bir parçası olan iffetlilik, ahlâklılığın koşulu olmuştur. İffet değerli bir servet sayılır. Oysa egoist kişi için iffet, onsuz yaşayamayacağı kadar değerli bir servet değildir. O bunu umursamaz bile. O hâlde ahlâklı insan böyle birini nasıl değerlendirecektir? Elbette ki, onu kendisi gibi ahlâklı olanların dışında tanıdığı tek insan sınıfının, yani "ahlâksız" olanların arasına yerleştirecektir. Başka seçeneği yoktur. O, egoist insanı, ahlâklılığı gözetmediği her eyleminde ahlâksız diye tanımlayacaktır. Eğer böyle yapmazsa, kendisi de ahlâkî inancından dönmüş olacaktır; kendine itiraf etmese bile, o artık hakikaten ahlâklı bir kişi değildir. Fakat bugün sıkça rastlanan böyle olaylar bizim kafamızı karıştırmamalı ve hep şunu hatırımızda bulundurmalıyız: Nasıl ki Lessing, o ünlü meselinde İsevîliği, Muhammedîliği ve Musevîliği "sahte bir yüzüğe" benzetmekle inançlı bir Hıristiyan olmaya sırt çevirmiyorsa, ahlâklı olma ilkesinden ödün veren kişi de hakikaten ahlâklı bir insan olmaktan çıkmaz. İnsanlar çoğu kez kendilerine itiraf ettiklerinden çok daha ileri bir aşamaya ulaşmışlardır. Sokrates, ahlâklılık ilkesinin en üst kademesine ulaşmıştı. Bu sebeple eğer Kriton'un, onu ilkelerinden caydıracak ısrarlarına uyup zindandan kaçsaydı, bunu gözünde ahlâka aykırı bir davranış olarak değerlendirecekti. Onun görüşüne göre ahlâka uygun tek tutum, zindanda kalmaktı. Ama bu tutum, sadece Sokrates'in ahlâklı bir insan olmasından ötürü doğru olarak nitelendirilebilir. "Ahlâksız, habîs" isyancılar ise, XVI. Lui'ye sadakât yemini etmiş olmalarına rağmen, onu tahttan indirdiler ve ölüme mahkûm ettiler. Bu eylem ahlâk ilkelerine aykırıdır ve ahlâklı kişiler dünya durdukça bunu kınayacaklardır.

Bütün bu söylenenler daha çok "burjuva ahlâkı" ile ilgilidir, oysa daha özgür düşünenler bu bakış açısını küçümserler. Burjuva ahlâkı ve onun zeminini oluşturan burjuvazi, kendini henüz dinin etkisinden kurtaramamıştır; dinin yasalarını eleştiri süzgecinden geçirmeksizin doğrudan doğruya devralmış, kendine özgü bağımsız öğretiler üretmeye kalkışmamıştır. Ahlâklılık, kendi haysiyetinin bilincine varıp da, insanın özünü, ya da "İnsan"ı ilkeleri için tek ölçüt haline getirirse, durum çok daha farklı olur. Böyle kararlı bir bilince varmak için didinip durmuş olanlar, dinle ilişkilerini tamamen koparırlar; çünkü onlar için artık onların "İnsan"ı yanında Tanrı'nın yeri yoktur ve –aşağıda sözü edileceği üzere– devlet gemisinin gövdesine delikler açtıkları gibi, sadece devletin içerisinde boy atan "ahlâklılığı" da un ufak ederler; bunun sonucunda "ahlâklılık" sözcüğünü kullanmaktan da men edilirler. Çünkü bu "Eleştiricilerin" ahlâklılık adını verdikleri kavram, "burjuva ahlâkı ya da politik ahlâk" denilen şeyden çok farklıdır ve vatandaşlarda "anlamsız ve denetimden çıkmış bir özgürlük" izlenimi uyandırır. Ama aslında onun üstünlüğü "ilkesinin saflığı, arılığı"dır, çünkü artık din ilkeleriyle karışmış olmaktan ileri gelen kirlilikten kurtulmuştur ve arınmış bir berraklık içinde –"insanlık" kavramı olarak mutlak güç mertebesine ulaşmıştır. O hâlde, "ahlâklılık sözcüğünün, özgürlük, insancıllık, kendinin bilincine varma gibi kavramların yanı sıra varlığını sürdürmesine şaşmamak gerekir. Olsa olsa sadece "özgür" ahlâk şeklinde bir ekleme yapılabilir; nitekim burjuva devleti itibarını kaybetse de, devlet gene "özgür devlet" olarak varlığını sürdürür, veya öyle olmasa bile "özgür toplum" adı altında yeniden doğar.

İnsanlık kavramı ile bütünleşmiş olan ahlâklılık, tarih süreci içerisinde dinin bağrından kopmuştur ve din ile kozlarını tamamen paylaştıktan sonra, artık kendini din hâline getirmesi için ortada engel kalmamıştır. Çünkü din ile ahlâk arasındaki fark, sadece insanlarla ilişkilerimizin insanüstü bir varlık tarafından düzenlendi-

ği ve kutsandığı ya da edimlerimizin "Tanrı rızası için" diye nitelendirildiği sürece mevcuttur. Oysa "insanın, insan için en yüce varlık" sayıldığı bir aşamaya gelindiğinde, bu fark ortadan kalkar ve ahlâklılık, kendinden daha üstün birinin alt kademesindeki konumundan bir üst kademeye yükselerek kemâle erer ve bunun sonucunda da din hâline gelir. Çünkü önceleri en yüce varlığın altındaki bir kademede olan daha yüksek varlık, yani insan, artık mutlak yüksekliğe tırmanmıştır ve biz en yüce varlığa nasıl davranırsak, ona da öyle davranırız, yani onunla dinsel ilişki içine gireriz. Artık ahlâklılık ve dindarlık, tıpkı Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde olduğu gibi eşanlamlıdır. Ama en yüce öz değiştiği için artık "kutsal" sözcüğü yerine "insanî" ifadesi kullanılmaktadır. Kutsal değişimin yerini insanî değişim almıştır. Eğer ahlâklılık galip gelirse, tam bir *efendi değişikliği* gerçekleşmiş olacaktır.

Feuerbach, inancın yok oluşundan sonra, *sevginin* güvenilir sanılan limanına sığınmanın isabetli olacağını umdu... "En birinci ve en yüce yasa, insanın insana sevgisi olmalıdır. *Homo homini Deus est** –uygulanacak en üstün, en temel yasa budur ve bu, dünya tarihinin dönüm noktasıdır."** Ama aslında sadece *Tanrı* değişmiş, sevgi kılığındaki *Deus* kalmıştır. İnsanüstü Tanrı'ya duyulan sevginin yerini şimdi insanî Tanrı'ya duyulan sevgi, *Deus'un tahtına oturmuş homo*, yani insan sevgisi almıştır. Bu demektir ki, insan Benim için kutsaldır ve "hakikâten insanî" her şey de Benim için kutsaldır! "Evlilik kendi varlığı sayesinde kutsaldır. Ve ahlâka dayanan bütün ilişkiler için de aynı şey geçerlidir. Dostluk da Senin için *kutsaldır*; mal mülk kutsaldır, evlilik kutsaldır, her insanın rahatı ve huzuru, esenliği kutsaldır, ama her şey *kendinde ve kendi için* kutsaldır."*** İşte gene vaaz veren bir rahip karşımıza

* [İnsan insanın Tanrı'sıdır. –ç.n.]

** *Das Wesen des Christentums*, c. 2, s. 402 çoğaltılmış baskı, Leipzig 1843.

*** *Age*, s. 403.

dikildi! Kimdir onun Tanrısı? İnsan mı! Tanrı da ne oluyormuş? İnsan ile ilgili her şey önde gelir! Görülüyor ki artık yüklem özneye dönüşmüştür ve "Tanrı sevgidir" sözünün yerine, "sevgi tanrısaldır" sözü geçmiştir; "Tanrı İnsan oldu"* sözünün yerineyse "İnsan Tanrı oldu" sözü, vb. Bu da neredeyse yeni bir *dinden* başka bir şey değildir. "Bütün ahlâkî ilişkiler ancak –bir rahibin kutsaması olmaksızın– kendileri sayesinde *dinî* sayıldığında etiktir, ahlâkî bir anlayışla yürütülmüştür."** Feuerbach'ın "Teoloji antropolojidir" sözü, "din etik olmalıdır, etik yalnızca dindir" anlamına gelir.

Feuerbach genelde özne ve yüklemin yer değiştirmesinde, ikincisini tercih eder. "Sevgi, Tanrı ile ilişkili bir yüklem olması yüzünden kutsal diye nitelendirilemez –nitekim insanların gözünde de hiçbir zaman bu sebeple kutsal sayılmamıştır–, sevgi kendi özünde, kendi varlığı itibariyle tanrısal olduğu için, Tanrı'ya ilişkin bir yüklemdir,"*** dediği içindir ki, yüklemlere karşı, sevgiye ve bütün kutsal kavramlara karşı savaş açılması zarureti doğdu. Feuerbach, insanların tanrısal kavramları muhafaza etmelerine izin verirse, onların Tanrı'dan kopmalarını nasıl umabilirdi? Feuerbach'ın ifade ettiğine göre, eğer insanlar aslında bizzat Tanrı'yı değil de, ona ilişkin yüklemleri önemsiyorlarsa, o zaman onların o değersiz incik boncuklarıyla bir süre daha oyalanmalarına razı gelebilirdi; madem ki oyuncak, asıl öz her halükârda geriye kalıyordu. O, insanlarda "sadece, varolan bir yanılsamayı ortadan kaldırmayı" amaçlar. Çünkü bu yanılsamanın insanlar üzerinde "tahrip edici bir etkisi" olduğu kanısındadır. "Aslında en içtenlikli, en hakikâtli ruhsal durum olan sevgi, din kisvesine büründüğünde, kendi içinden kaynaklanan gücü yitirir, düşselleşir, çünkü dinsel sevgi sadece Tanrı rızası için insana yöneltilen bir duygudur, yani aslında

* [Aziz Augustinus'un vaazından. –y.n.]

** *Age*, s. 403.

*** *Age*, s. 406.

insanı sadece zahiren sevmek, aslında Tanrı'yı sevmek anlamına gelir."* Ahlâkî sevgi konusunda da durum aynı değil midir? Birisi bir insanı, *belli* bir insanı, *o* insan olduğu için mi sever; yoksa ahlâk ilkeleri gereği, yani insan kavramını temsil ettiği için mi? *Homo homini Deus* olduğuna göre, insanı Tanrı yerine mi sever?

İnsandaki kaçıklıklarla ilgili birkaç biçimsel ayrıntıya da burada değinmek yararlı olacaktır.

Kendi öz benliğini bastırıp inkâr etme konusunda, kutsal sayılan kişilerle yani azizlerle kutsal olmayanlar arasında, saf olanlarla saf olmayanlar arasında hiçbir fark yoktur. Saf olmayan insan, bütün "iyi duygularını", utancını, doğal ürkekliğini *bastırır, yok eder* ve kendine egemen olan hırsa kendini kaptırır, onun yolundan gider. Saf insan, dünya ile doğal ilişkisini bastırır ("dünyayı inkâr eder") ve kendine egemen olan bir "arzu"nun peşinden gider. Haris insan, içindeki paraya susamışlığın etkisi altında, vicdanının bütün uyarılarına kulaklarını tıkar, onurunu, acıma duygusunu, hoşgörüyü ayakları altına alır, başkalarının zararı pahasına açgözlülüğünü tatmine çalışır. Aziz de öyle davranır: "Dünyaya alay konusu" olur, katı yürekli davranır, insanları acımasızca yargılar, çünkü o da kuvvetli bir arzunun peşinde sürüklenir. Nasıl aziz olmayan kişi taptığı zenginlik ilâhı Mammon'un karşısında *kendini* inkâr ediyorsa, aziz de Tanrı ve Tanrı'nın buyrukları karşısında *kendini* inkâr eder. Yaşadığımız çağda azizlerin *arsızlığı* günbegün daha fazla hissediliyor ve açığa çıkıyor. Bunun sonucunda bu arsızlık her gün kendini daha çok ifşa ve rezil etmek durumunda kalıyor. "Çağımızdaki gelişmeler"e karşı koyanların ileri sürdüğü nedenler saçmalık ve hayasızlık bakımından akla gelebilecek her türlü ölçüyü çoktan aşmıyor mu? Ama olayların böyle gelişmesi kaçınılmazdı. Kendi öz benliğini inkâr edenler, aziz olsunlar

* *Age*, s. 408.

ya da olmasınlar aynı yolu izleyeceklerdir ve aziz olmayanlar zamanla boğazlarına kadar kendini inkârın bayağılığı ve *alçaklığına* batarken, diğerleri onursuz bir *yüceliğin* doruğuna erişeceklerdir. Hem yeryüzündeki Mammon hem de gökyüzündeki *Tanrı*, insandan kendi öz benliğini bastırmasını, inkâr etmesini aynı derecede ister. Gerek düşük olan, gerekse yücelmiş olan, belli bir "mülkü" elde etmek için uğraşır, biri maddî olanı, diğeri ise fikrî olanı, sözümona "en değerli olanı" ele geçirmek ister. Sonunda her ikisi de birbirini tamamlar, çünkü "materyalist zihniyetteki", manevî, fikrî bir düş ürünü olan *kendini üstün görme duygusu* uğruna, "tinsel zihniyetteki" ise maddî bir haz veren, huzurlu, rahat, *zevkli bir yaşam* uğruna her şeyini feda etmiştir.

İnsanın, "kendi çıkarını düşünmemesi" gerektiğini söyleyenler, çok önemli bir meseleyi savunduklarına inanırlar. Acaba bu kendi çıkarını düşünmemekten ne kast ediyorlar? Herhalde "kendini inkâr etmek, öz benliğini bastırmak" gibi bir şey. Ama bu inkâr edilmesi, bastırılması gereken ve hiçbir işe yaramadığı ileri sürülen "kendi" nedir? Öyle anlaşılıyor ki, bu Sen olmalısın. Peki, özgeci bir tutumla bu kendini bastırmanın kime faydası olacak? Gene *Sana* faydası olacaktır, çünkü Sen, kendi çıkarını düşünmemekle kendine "hakikî çıkarını" sağlayacaksın.

Sen, *kendi kendine* yararlı olacaksın, ama *kendi* yararının peşinde koşmayacaksın.

İnsanlara *iyilik eden kişilerin* kendi çıkarını düşünmediği sanılır. Bir kimsesizler yurdunun kurulması için bağışta bulunan Francke, İrlanda halkı için yılmadan, yorulmadan uğraşan O'Connell; hatta *fanatikler* bile bu gruptan sayılırlar: Örneğin insanlara Hıristiyanlığı kabul ettirme uğruna yaşamını feda eden Aziz Bonifatius, her şeyini erdem uğruna kurban eden Robespierre, Tanrı, kral ve anavatan uğruna ölen Körner gibi. O'Connell'in muhalifleri ve daha birçok kişi, onun kendi çıkarını gözettiğini ve kazanç peşinde olduğunu iler sürer. O'Connell'in üzerinde durduğu e-

meklilik meselesinin onların böyle bir iddiada bulunmalarına zemin hazırlamış olması muhtemeldir. Onun kendi "özgeciliğine, kendi çıkarı peşinde olmadığına" inananlarda bu bakımdan bir kuşku uyandırmak mümkün olursa, taraftarlarını kaybedeceği umuluyordu.

Oysa O'Connell'in, öne sürmekte olduğu amaç için değil de başka bir *amaç* için savaş verdiği dışında neyi kanıtlayabilirlerdi? O, ister para elde etmek için, ister halkının kurtuluşu için savaşsın, aslında tek bir amaca, *kendi* amacına hizmet etmekte olduğu kesindir. Her iki hâlde de kendi çıkarı söz konusudur, ne var ki onun ulusal çıkarı, *başka insanların da* iyiliğine hizmet etmekte ve dolayısıyla *kamuya* yararlı olmaktadır.

Bu durumda özgecilik olgusu gerçek dışı ve yok mu sayılır? Tam tersine, bundan daha olağan bir şey yoktur! Hatta uygar dünyada bu tutum günün modası olmuştur denebilir. Bu moda aksesuarı o kadar vazgeçilmez hâle gelmiştir ki, sağlam ve nitelikli kumaştan yapıldığında pahalıya mâlolacaksa, hiç değilse ucuz pırıltılar takınıp süslenerek gösterişiyle kendini kabul ettirmesi yeterli sayılır. Özgecilik kendini nerede gösterir? Tam da bir amacın bittiği yerde, *Bizim* amacımızın ve mülk sahibi olarak dilediğimiz gibi kullanabileceğimiz *mülkiyetimizin* bittiği yerde; bu amacın sabit bir amaca veya sabit bir fikre dönüştüğü yerde, bizi heyecanlandırmaya, coşturmaya, fanatikleştirmeye başladığı yerde, kısacası Bizim *dediğimiz dedik çaldığımız düdükçülüğümüzü* iki seksen yere serip efendimiz haline geldiği yerde. İnsan amacını kendi gücünün egemenliğinde tuttuğu sürece, özgeci değildir. Ancak insan "işte ben burada duruyorum, başka türlü davranmam mümkün değildir"* derse, yani fanatiklerin bu temel özdeyişini kendine düstur edindiyse ve kutsal bir amaç uğruna aynı ölçüde *kutsal* bir çaba harcıyorsa, işte o zaman özgecidir.

* [Martin Luther'in ünlü sözleri. –ç.n.]

Amaç, *Kendime özgü ve Kendimin** olduğu ve Ben onu gerçekleştirmek için körü körüne kendimi ortaya koyacağıma her an ondan vazgeçebildiğim sürece, çıkarını düşünmeyen, özgeci bir kişi sayılamam. Bu yüzden çabalarım en fanatik kişinin çabalarından aşağı kalmaz, ama aynı anda Benim o amaca yönelik duygularım buz gibi soğuktur, ona inanmayabilir, hatta onun en uzlaşmaz düşmanı da olabilirim; ama yine de Ben onun sahibi olduğum için, onun hakkında karar verecek *yargıcı* olarak kalmaya devam ederim.

Özgecilik, fanatiklerin bulunduğu her yerde yabanî ot gibi biter: Hem şeytanın arazisinde, hem de iyi ruhlu insanların topraklarında; birinde kötü alışkanlıklar, saçmalıklar vb. üretir --diğerinde ise uysallık, kendini adamışlık vb. yaratır.

Kendini inkârın kurbanlarına her yerde rastlanabilir. İşte karşımda oturan genç kız, belki de on yıldır kendi ruhuna kanlı kurbanlar vermektedir. Dolgun vücudunun taşıdığı yorgun başı öne doru eğilmiş, rengi solmuş yanakları gençliğinin nasıl yavaş yavaş uçup gittiğini belli ediyor. Zavallı yavrum, kim bilir yüreğin kaç kere ihtirasların darbeleri altında kıvrandı, gençliğinin o dipdiri gücü, hakkını elde etmek için seni kim bilir kaç kere zorladı! Başını yumuşak yastıklara gömdüğün zaman, içinde uyanan doğal dürtüler vücuduna kim bilir ne işkenceler etti, kanın damarlarını nasıl gerdi ve kim bilir ne ateşli düşler şehvetin kavurucu parlaklığıyla gözlerini yaktı. Ama işte hep o anlarda ruhunun ve ruh esenliğinin hayaleti ortaya çıktı. Sen korkudan ellerini kavuşturarak acı dolu bakışlarını gökyüzüne yönelttin ve kendini duaya verdin. Bunun üzerine doğanın fırtınaları dindi, arzularının şiddeti ile kabaran okyanusun dalgaları duruldu. Yorgun göz kapakların yavaş yavaş gözlerinde sönen hayatın üzerine kapandı, vücudun-

* Alm., *mein eigen. Eigen*: Kendi, Kendine özgü, kendine ait, özel, mahsus, mülk, servet.

daki gerginlik ağır ağır gevşedi, yüreğindeki dalgaların uğultusu dindi, birbirine kenetlenmiş ellerini, güçsüz bir hâlde yenik düşmüş bağrının üzerine bastırdın ve ta derinlerden gelen hafif bir ahh! sesi ile *ruhun huzura kavuştu*. Böylece uykuya daldın, ama ertesi sabah gene aynı savaşı vermek ve yeniden dualara sığınmak üzere uyandın. Artık bedensel zevklerden vazgeçmeye alışmış olman, arzularının ateşini söndürüyor –ama gençliğinin gülleri de, ruhunun o kansız cansız esenliği uğruna solup gidiyor. Ruhun kurtuldu ya! Varsın bedenin çürüsün! Ah Lais! Ah Ninon! Bu benzi uçuk erdemi hor görmekle ne kadar iyi etmişsiniz! Özgürce *yaşayarak yaşlanmış* bir kadını, erdemli bir ömürle saçlarını ağartmış binlerce yaşlı kıza tercih ederim!

Sabit fikir "düstur, ilke, dayanak noktası, vb." gibi sözcüklerle de kendini tanımlayabilir. Arşimet, dünyanın hareket etmesi için dünyanın *dışında* bir dayanak noktası olması gerektiğini ileri sürüyordu. İnsanlar durmaksızın bu dayanak noktasını aradılar ve herkes olanakları elverdiğince o yeri doldurmaya çalıştı. İşte bu yabancı dayanak noktası *tin dünyasıdır*, fikirler, düşünceler, kavramlar, özler ve benzerlerinin dünyasıdır, yani *semâ*'dır. Dünyadaki hareketler, eylemler bu "dayanak noktası"ndan denetlenirler, yönetilirler –ve aşağı görülür, yerilirler. Tüm insanlık semâyı güvence altına almak, sonsuza dek semavî dayanak noktasına yerleşmek için yılmadan yorulmadan çaba sarf etmiş, büyük acılar çekmiştir.

Hıristiyanlığın amacı, bizi doğa tarafından, doğanın tayin ettiği kader tarafından yönetilmekten, bizi eylemlere iten hırslarımızdan kurtarmaktı; yani Hıristiyanlık, insanın hırsları tarafından yönetilmesini istememekteydi. Bu, *insanın* ihtiras *sahibi* olmaması demek değildi; tam tersine, ihtirasların insana sahip olmamasını, *sabit*, yenilmez, sürekli olmamasını sağlamak hedefleniyordu. Hıristiyanlığın (dinin), ihtiraslara karşı kullandığı yöntemi, dinin bizim için öngörmekte olduğu yaşam biçimine, yani *tin* (düşünce, tasavvur, fikir, inanç ve benzerleri) tarafından yönetilmeye karşı

da kullanamaz mıyız? Tinin ya da tasavvurun, fikrin bizi yönetmemesini, *sabit* ve dokunulmaz ya da "kutsal" hâle gelmemesini sağlayamaz mıyız? Bu durum, *tinin çözülmesi*, tüm düşüncelerin, tüm tasavvurların çözülmesi anlamına gelir. Nasıl ki önceki durumda ihtiras sahibi olsak da, ihtiraslarımızın bize sahip olmasına izin vermememiz gerekiyor idiyse, şimdi de tin sahibi olsak da, *tinin* bize sahip olmasına izin vermememiz gerekir. Eğer bundan bir anlam çıkaramıyorsak, şöyle düşünelim: Örneğin bazı kimselerde bir düşünce "yaşam düsturu" hâline gelir ve o kişi onun tutsağı olursa, artık kişi o düsturun sahibi değildir, düstur onun sahibidir. O düstur ile birlikte de "kalıcı bir duruş"a, bir bakış açısına sahiptir. Hıristiyan öğretisinin ilmihâlle bize aktardığı bilgiler, biz ayırdına varmadan, giderek aksi iddia edilemez *düsturumuz* hâline gelir. Onların içindeki düşünce, ya da –tin, tek başına egemen olur ve "beden"in müdahalesine izin vermez. Oysa ben sadece "bedenim" sayesinde tinin benim üzerimdeki katı egemenliğini, tiranlığını yıkabilirim; çünkü eğer insan, bedeninin de sesini dinlerse, kendini tam olarak algılar, ve ancak *kendini* tam olarak algılarsa, algılama yetisine sahiptir, yani aklını kullanabilir. Hıristiyan dinini benimsemiş kişi, doğasının acınacak durumda bir tutsak olduğunun ayırdında değildir, bir "teslimiyet" içinde yaşamını sürdürür. Bu nedenle de kendi *kişiliğinin* uğradığı haksızlıklara katlanır: O, "tininin özgür olması" ile tatmin olacağını sanır. Ama eğer bedeni söz hakkını elde eder de "taşkınlıkla", "terbiye sınırlarını aşarak", "iyi niyet beslemeksizin", "kötü niyetli" vb. bir tonla sesini yükseltirse, şeytanın sesini, yani *tine karşı çıkan* sesi duyduğunu sanır (çünkü terbiye, coşkulu duyguların bastırılması, iyi niyet, vb. aslında tin demektir) ve o haklı olarak bu sese karşı mücadele eder. Çünkü eğer bu sesin yükselmesine izin verirse, o bir Hıristiyan olamaz. O sadece ahlâklılığın sesini dinler, ahlâksızlığı susturur, o sadece Yasaya uygun sözleri dinler, Yasaya aykırı sözü bir

tıkaçla boğar. Ahlâklılık ve Yasaya uygunluk *tini* onu tutsak etmiş tir, artık onun efendisidir, katı, esneklik tanımayan bir *efendi*. İşte "tinin egemenliği" diye buna derler –bu aynı zamanda tinin *bakış açısıdır*.

Peki, ya alelâde liberal zihniyetli beyefendiler neyi özgürleştirecekler? Kimin özgürlüğe kavuşması için bağırıp çağırıyorlar? Mesele, *tinin* özgürlüğüdür! Ahlâklılık, Yasaya uygunluk, dindarlık, Tanrı korkusu türünden tinlerin özgürlüğü. Anti-liberal beyefendiler de bunu istiyorlar. Her ikisi arasındaki kavganın konusu, söz hakkına anti-liberallerin tek başına sahip olup olamayacakları, ya da Liberallerin de "bu söz hakkından pay" alıp alamayacaklarıdır. Her ikisi için de her şeye egemen mutlak *efendi tindir*. Uğruna savaşılan dava, o "efendinin temsilcisi"ne lâyık Hiyerarşi tahtına kimin yerleşeceğidir. En iyisi, bu çatışmaları sükûnetle seyretmektir. Bilinen bir şey varsa, tarihin akışı içinde boy gösteren yırtıcı hayvanların, tıpkı doğadakiler gibi birbirlerine saldıracakları ve hasımlarını parçalayacaklarıdır. Onların çürüyen kadavraları bizim meyvelerimizin yetişeceği toprağı besleyen gübre olacaktır.

Misyon, doğruluk, sevgi vb. gibi diğer kaçıklıklara daha ilerde değineceğiz.

Eğer kendinin olan ile *telkin edilen* karşılaştırılırsa; bizim yalıtılmış olanı alımlayamadığımız, tam tersine her şeyi çevremizle bağlantılı bir şekilde, yani etrafımızda bulunanlardan edindiğimiz izlenimle algıladığımız, yani bir "telkin" olarak aldığımız yönündeki itirazın bir temeli olmadığı görülür. Çünkü başka bir etkenin içimde uyandırdığı düşünce ve duygularla, bana verilmiş düşünce ve duygular arasında büyük bir ayrım vardır. Tanrı, ölümsüzlük, özgürlük, insanlık vb. kavramlar çocukluğumuzdan itibaren düşünceler ve duygular biçiminde içimize yerleştirilirler ve bunlar kâh güçlü, kâh usul usul iç dünyamızı harekete geçirirler; ya bilincimiz dışında bize egemen olurlar ya da daha zengin bir iç yapısı

olanlarda sanat eserleri biçiminde dışa vururlar. Ama burada söz konusu olan, hep insana telkin edilen duygulardır, insanda var-olup harekete geçirilen duygular değildirler, çünkü biz onlara inanmak, onlara bağlı olmak zorundayızdır. İçimize almamız, duyumsamamız ve düşünmemiz gereken bir mutlağın varolduğu, bu mutlağı tanımak ve tanımlamak için tinlerinin bütün gücünü seferber edenlerde yerleşmiş bir inançtı. Bu durumda mutlağa dair *duygu* insana telkin edilmiş bir duygudur ve bundan böyle kendini çok çeşitli biçimlerde dışa vurur. Örneğin Klopstock'ta din duygusu kendisine telkin edilmiş bir duygu olup, *Messiade*'de* sanatsal biçimde dışa vurmuştur. Ancak din zaten mevcut olup da onda sadece duygu ve düşünceleri harekete geçiren bir öğe olsaydı, ve o bu öğeye tamamen *kendince* karşı koymayı bilseydi, dinsel bir coşku oluşacak yerde, obje çözülmeye uğrar, dağılır giderdi. Oysa o, olgunluk çağında, çocuklukta edindiği duyguları sürdürdü ve erkekliğinin gücünü çocukça oyunlarını geliştirip süslemekle boşa harcadı.

Duygular bana telkin edilmiş mi yoksa bende uyanmış mı, işte ayrım budur. Bende uyanan duygular bana özgü ve egoisttirler, çünkü onlar ezberletilmiş, içime işlenmiş, zorla kabul ettirilmiş *duygular* değildir. Oysa bana telkin edilmiş duygular, beni kendimi aşmaya sevk eder. Onları bir miras hissesi gibi kendi içimde saklarım, onları işlerim ve onların *fanatiği* olurum. Bizim bütün eğitimimiz, içimizde birtakım *duygular* üretmeye yöneliktir; bu demektir ki, bu duyguları –nasıl olurlarsa olsunlar– kendiliğimizden üretmeyiz, onların bizde üretilmesi sağlanır. Biz Tanrı'nın adını duyduğumuzda, Tanrı korkusu duymalıyızdır; hükümdarımızın adını, saygı ve tâbiiyet duyguları ile algılamalıyızdır, ahlâk sözünü duyduğumuzda, sarsılmaz bir olgudan bahsedildiğini kabul etme-

* [Alman şair F.G. Klopstock'un Mesih İsa üzerine yazdığı uzun bir destansı şiir. –y.n.]

liyizdir, şu veya bu kötülükten haberdar olduğumuzda, korkudan titremeliyizdir, vb. Bizde bu *duyguların* uyanması istenmektedir ve eğer biri "kötü"lerin yaptıklarından hoşnut olursa, ona sıkı bir dayak çekilmeli ve "terbiye edilmelidir". İşte bu şekilde, bize *telkin edilmiş duygularla* tıka basa dolu olarak erginliğin sınırlarına ulaşırız ve sonunda "reşit" olduğumuz onaylanır. Artık bizi "yücelten duygularla, yüce düşüncelerle, coşturucu ilkelerle, sonsuz prensiplerle" vb. donanmış duruma gelmişizdir. Eğer gençler, ancak yaşlılar gibi öterlerse reşit olmuş sayılırlar. Eski nağmeleri öğrenmeleri için yeni yetişenleri bir sınıftan bir üst sınıfa atlatıp dururlar ve sonunda istenen bilgileri edindikleri kanısına ulaşırlarsa, onları reşit ilan ederler.

Karşımıza çıkan her şeyde, işittiğimiz her isimde duyumsayabileceklerimizi ve duyumsamak istediklerimizi duyumsamamıza *izin yoktur*. Örneğin Tanrı'nın adını işittiğimizde gülünç bir şey düşünmemiz, saygısızlık diye nitelendirilebilecek bir şey duyumsamamız yasaklanmıştır; neler düşünmemiz ve hissetmemiz gerektiği konusunda eğitilmişizdir.

İşte *ruh eğitiminin ve denetiminin* anlamı budur: Ruhumun, ya da tinimin kendi istediğim biçimde değil de başkalarının doğru bulacağı biçimde ayarlanmış olması... Bir isimden söz edildiğinde, *kendimize* özgü duygularımızın olabildiği ve bize söylenenleri, kaşımızı gözümüzü oynatmadan, bir azizin yüz ifadesiyle dinleyecek yerde konuşanın yüzüne karşı kahkahayı basabileceğimiz bir duruma gelene kadar ne badireler atlatmışızdır. Bize telkin edilen, içimize yerleştirilen duygular aslında bize *yabancı* duygulardır, bize özgü değildirler ve bu nedenle de "kutsal" sayılırlar. "Kutsallık karşısındaki çekingenliğimizi" üstümüzden atmak ise zordur.

Bugünlerde gene "ciddîyet"in çok övüldüğünü duyuyoruz. "Önemli konuların tartışılması sırasında takınılan ciddîyet", "Alman ciddîyeti" ve bunun gibi ifadeler çok gündemde. Bu tür ciddîyet gösteriyor ki çılgınlık ve fanatiklik artık çok kökleşmiş ve

ciddî boyutlara ulaşmış. Çünkü bir çılgının, çılgınlığının can alıcı noktasına varmış olmasından daha ciddî bir şey olamaz, bu durumda duyduğu büyük coşku içinde artık şakadan hiç anlamaz olur (bkz. tımarhaneler).

3. Hiyerarşi

Moğolluk dönemimiz üzerine tarihsel fikir yürütmelerde bulunmamın nedeni, savunduğum tezlerin titizlikle yürütüldüğünü ve gerçeğe uygunluğunu göstermek istemem değil, bundan sonra ileri süreceklerimin daha iyi açıklanmasına yarayacağını sanmamdır.

Dünya tarihinin seyrini Kafkasya kökenli [Beyaz ırktan] insanlar belirlemiştir ve öyle gözüküyor ki, bu süreç iki çağa bölünebilir. Birincisinde, biz doğuştan beraberimizde getirdiğimiz *Zenciliğimizi* yaşayıp geliştirerek sona erdirmek durumundaydık; devamında gelen ikinci çağda ise *Moğol benzerliği* dönemi (Çin dönemi) bunu izledi ki, bunu da tamamlamak gerekti. Zencilik dönemi, *Eski Çağ*'ı simgeler. Bu dönemde çevremizdeki şeyler (horoz yemi, kuşların uçuşu, hapşırık, gök gürültüsü, şimşek çakması, kutsal ağaçların hışırtısı, vb.) yaşamımızı etkilemiştir. Moğolluk dönemi ise, düşüncelere bağımlı olduğumuz dönemdir, yani *Hıristiyanlık* dönemidir. Gelecek zaman için ise şu sözler geçerli olacaktır: Ben şeyler dünyasının malikiyim ve Ben tin dünyasının malikiyim.

Sesostris'in ve Mısır'ın, hatta tüm Kuzey Afrika'nın en anlamlı dönemi zencilik çağına denk gelir. Hunların ve Moğolların yayılmalarına, yani Rusların zamanına kadar olan dönem, Moğolluk çağıdır.

Tanrı ve dünya kavramlarında olduğu gibi "*Ben-olmayan*" kavramına (bu sert elmas taşına) çok yüksek değer biçildiği sürece, "*Ben-olan*"ın değerini çok yüksek göstermek mümkün olamaz. "Ben-olmayan" kavramı henüz dişimin kesemeyeceği ve sindire-

meyeceğim kadar sert bir lokmadır. İnsanlar bu *hareketsiz* madde, yani *töz* (maddenin değişmeyen aslı) üzerinde büyük bir *işgüzarlıkla* oraya buraya sürünüp dururlar, tıpkı bir bitki gövdesinin üzerinde dolaşıp özsularını emerek beslenen, ama asla o bitkinin gövdesini tümüyle yiyip bitiremeyen asalak böcekler gibi... Moğolların gayretkeşlikleri, muzır böceklerin telâşlı koşuşturmalarına benzer. Çinlilerde her şey eskisi gibi kalır, "özsel" ve "tözsel" bir değişim olmaz. Ama kalıcı olanların, yani "eskilerden kalma", "atalardan gelme" gibi adlar taşıyan her şeyin üzerinde büyük bir titizlikle durulur, bunlar her yönüyle işlenir.

Demek oluyor ki Moğolluk dönemimizdeki bütün değişiklikler sadece reform niteliğinde, yani düzeltici mahiyettedir, yıkıcı ya da tüketici ve yok edici değildir. Töz, nesne, *kalıcılığını sürdürür*. Bizim bütün işgüzarlığımız, karınca faaliyetinden, pire zıplamasından, objektifliğin hareketsiz ipi üzerindeki cambazlıktan, değişmezliğin ya da "sonsuzluğun" egemenliği altında sürdürülen *angarya* hizmetinden başka bir şey değildir. Çinliler herhalde dünya üzerindeki en *pozitif*, en olumlu halktır, çünkü tepeden tırnağa tüzüklere, yönergelere gömülüdürler. Hıristiyanlık dönemi de *pozitifliğin*, yani "sınırlandırılmış özgürlüğün", "belli sınırlar içindeki özgürlüğün" dışına çıkamamıştır. Durağan bir varsayım, yıkılmaz bir *hipotez* üzerinde yapılan bu tür çalışma, en ileri eğitim düzeyinde *bilimsel* çalışma olarak nitelendirilmeyi hak eder.

Ahlâklılığın ilk ve en anlaşılmayan şekli *alışkanlık* olarak kendini gösterir. Ülkesinin törelerine ve alışkanlıklarına göre davranmak, ahlâklılık sayılmaktadır. Bu nedenledir ki Çin'de saf ahlâklı davranışa, katıksız, bozulmamış ahlâklılığa tanık oluyoruz: Burada insanlar eski alışkanlıkları, töreleri sürdürürler ve her yeniliği ölüm cezasını hak eden bir suç olarak görürler, yeniliklerden nefret ederler. Çünkü yenilik, *alışkanlıkların*, *eskiden kalanı korumanın*, *sebat etmenin* can düşmanıdır. Gerçekten de, insanın kendini dış dünyanın müdahalelerine karşı savunabilmesi ve rahat, güvence-

de yaşayabileceği kendine özgü bir dünya yaratması, yani kendi *cennetini* kurması, ancak alışkanlıklarına bağlı kalması sayesinde mümkündür. Zira "cennet", insanın hiçbir yabancı güç tarafından yönlendirilmediği, egemenlik altına alınmadığı, dünyevî hiçbir etkinin onu kendine yabancılaştırmadığı, kısacası yeryüzünün bütün cürufunu üstünden atmış olduğu, yeryüzüne karşı savaşın sona erdiği, artık kendinden hiçbir şeyin *esirgenmediği*, asıl vatandır. Cennet, *feragat etmenin* son bulması, *özgürce zevk alma* olanağına kavuşulmasıdır. Cennette insan kendinden hiçbir şeyi esirgemez, hiçbir şeyden feragat etmez, çünkü artık burada kendisine yabancı ve düşman olabilecek hiçbir şey yoktur. Şu da var ki, alışkanlık, insanın "başka bir doğası"dır, insanın fıtratı, karakteri hâline gelir. Alışkanlık, insanı başlangıçta yaradılışında varolan doğallığından ayırır ve bundan kaynaklanan tüm rastlantısal etkilere karşı güvenceye alarak özgür kılar. Çinlilerin çok geliştirilmiş alışkanlıkları her türlü olaya karşı önlem almıştır, olabilecek her türlü durum "öngörülmüştür"; Çinli, başına ne gelirse gelsin, nasıl davranması gerektiğini bilir, koşullara göre kararlar alması, kendini ayarlaması gerekmez; önceden hesaba katılmamış hiçbir olay onu huzurla yaşadığı cennetinden söküp atamaz. Ahlâk kurallarına, töreye alışkın, bunlarla kaynaşmış Çinli, hiçbir durumda şaşırmaz, ne yapacağını bilmez bir hâle düşmez, daima itidâlini korur, yani ruhsal dengesi asla bozulmaz ya da ölçülüdür, çünkü çok eski zamanlardan beri süregelen ve her durumu öngören töreler onu korur. Demek ki insanlık, alışkanlık sayesinde eğitim ya da kültür merdiveninin ilk basamağına adım atmış olur. Kültür merdivenini tırmanmakla, kültür cennetine, doğanın ikinci ülkesine ulaşacağını düşlediğinden, gerçekten de cennete götüren merdivenin ilk basamağına çıkmış sayılır.

Moğolluk döneminde tinsel varlıkların mevcudiyeti saptandıktan, tinsel varlıklardan oluşan bir dünya, bir cennet kurulduktan sonra, Kafkasyalılar bin yıllar boyunca bu tinsel varlıkların esasını

kavrayabilmek için bunlarla boğuştular. Yaptıkları, Moğolların arazisine yapı kurmaktan başka ne olabilirdi? Onlar yapılarını kum üzerine* değil, havada kurdular, Moğollukla savaştılar, Moğolların cenneti Thiaen'e saldırdılar. Acaba bu cenneti yıkmayı ne zaman başarabilecekler? Ne zaman *gerçek birer Kafkasyalı* olup kendilerini bulacaklar? Son zamanlarda "tinin ölmezliği" biçiminde tanımlanmakla daha güvencede olacağı sanılan "ruhun ölmezliği" ne zaman *tinin ölebilirliğine* dönüşecek?

İnsanlar, Moğolların hamarat uğraşları sonucunda kendilerine *bir cennet inşa etmişlerdi*, ama Kafkas ırkından olanlar, Moğol eğilimleri nedeniyle cennet ile ilgilendikleri sürece, bunun tam tersini, yani geleneklerden oluşan *cennete saldırıp onu ele geçirme*** görevini benimsediler. İnsanların koyduğu bütün kuralların altını oymak ve derlenip toplanan bu inşaat alanında yeni ve daha iyi yapılar kurmak, tüm töreleri ortadan kaldırıp, onların yerine yeni ve daha iyi töreler koymak için çaba sarf ettiler. Ama acaba çabaları gerçekten amaçlandığı kadar saf ve meselenin özüne uygun muydu ve amacına ulaşıyor muydu? Hayır, bu "*daha iyisini*" yaratma sırasında Moğolluktan kurtulamamışlığın kısıtlayıcı etkisi sürer. Cennete saldırının amacı yeniden bir cennet kurmaktır, eski iktidarı tahtından indirmenin amacı, yeni iktidarı geçerli kılmaktır –yapılan sadece bir *iyileştirmeden* ibarettir. Gene de erişilmek istenen nokta, her yeni atılım sırasında gözden kaçar gibi oluyorsa da, cennetin, törenin ve benzerlerinin gerçekten ve bütünüyle tahtından indirilmesi, kısacası insanın dünyaya karşı güvenceye alınması, insanın *yalıtılması* ya da *kendi içine dönmesi*dir. İnsan kültür cennetine sığınarak kendini dünyaya karşı yalıtmak, dünyanın

* [Yeni Ahit, Mat. 7:26; aynı zamanda temeli sağlam olmayan bir işe girişmek anlamına gelen Almanca deyim –r.n.]

** [Aynı zamanda, yıkıcı radikalizm anlamına da gelen Almanca deyim. –İngilizce'ye ç.n.]

düşmanca gücünü kırmak ister. Ama bu cennetin yalıtımı da sonuçta delinmelidir ve cenneti ele geçirmek için saldırıda bulunmanın sonu da cennetin yıkılması, yok olmasıdır. *İyileştirme* ve *yeniden biçimlendirme* (reforme etme) eylemi Kafkasyalı'nın Moğolluk yanıdır, çünkü bunu yapmakla daha önce varolan bir şeyi, yani bir takım *kuralları*, genel bir düzeni, bir cenneti yeniden kurmuş oluyor. O, cennete karşı hiçbir şekilde barışa yanaşmayacak kadar katı bir düşmanlık içinde olmakla beraber, gene de her gün yeni cennetler inşa ediyor: Oysa cennetleri bir kule gibi birbiri üzerine yığmakla, her birinin kendi altındakini ezmesine neden oluyor: Musevilerin cenneti Yunanınkini eziyor, Hıristiyanların cenneti Musevilerinkini eziyor, Protestanların cenneti Katoliklerinkini eziyor, ve böylece sürüp gidiyor. *Cennet için saldırıya geçmiş* Kafkasyalı kanından insanlar, kendi üzerlerindeki Moğol derisini sıyırırlarsa, duygusal insanı, duygu dünyasının o muazzam yıkıntıları ve molozları altına gömerken kendini yalıtmış insanı, yalıtılmış dünyasının altına, göklere çıkarılan insanı da göğün altına gömerler. Gök, yani cennet ise, *ruhlar, tinler âlemidir*; *tinin, ruhun özgür olduğu* âlemdir.

Tinlerin, ruhların (hayaletlerin) varolduğu semavî âlem, spekülatif felsefede belli bir düzene oturtulmuştur ve bu, felsefede, düşünceler, kavramlar ve fikirler âlemi olarak tanımlanır. Bu âlemin sakinleri düşünceler ve fikirlerdir ve bu "tinler (hayaletler) dünyası" hakikî gerçektir.

Tin için özgürlük kazanmayı istemek, Moğolluktur. Tin özgürlüğü Moğol özgürlüğüdür, gönül özgürlüğü, ahlâk özgürlüğü, töre özgürlüğüdür.

"Ahlâklılık" sözcüğü herhalde kendiliğindenlikle, kendi kaderini tayinle eş anlamlı kabul edilir. Fakat aslında öyle değildir. Kafkasyalı, Moğol tarzı ahlâklılığına, töreye bağlılığına *rağmen* kendiliğindenliğini kanıtlamıştır. Moğol cenneti ya da töre, gene de sağlam bir kale olmayı sürdürmüştür. Ve Kafkasyalı, durmadan bu

kaleye karşı saldırmakla ahlâklılığını kanıtlamıştır. Eğer töreyle uğraşmaya devam etmeseydi, onu daimî, yenilmez düşmanı olarak görmeseydi, töreyle ilişkisi kesilmiş olurdu ve ahlâklılık, töreye bağlılık da sona ererdi. Onun bu kendiliğindenliğinin hâlâ ahlâkî bir kendiliğindenlik olması bir Moğolluk belirtisidir ve Kafkasyalı'nın henüz kendine gelmediğinin bir işaretidir. "Ahlâkî kendiliğindenlik" tamamen "dinî ve ortodoks felsefeye", "meşrutî monarşiye", "Hıristiyan devletine", "belli sınırlar içindeki özgürlüğe", "kısıtlanmış basın özgürlüğüne" ya da hasta yatağına mahkûm kahraman imajına uygundur.

İnsan sadece hayaletlere inanmaktan vazgeçmekle kalmayıp tine duyduğu inancı da yenme gücünü bulursa, ancak o zaman Şamanizmi ve ona bağlı olarak hayaletlerin varlığını kabul eden zihniyeti üzerinden atmış olur.

Hayaletlerin varlığına inanan kişi, "bizim üstümüzdeki bir dünyanın bize doğru uzandığını" sanma konusunda tinin varlığına inanan kişiden daha aşırıya gitmez. Her ikisi de duyularla algılanabilen dünyanın arkasında duyu ötesi bir dünyayı arar, kısacası onlar *başka* bir dünyayı hem üretir, hem de ona inanırlar ve *tinlerinin ürünü olan* bu öteki *dünya*, tinsel bir dünyadır. Çünkü duyuları, bu duyu dışı öteki dünyayı algılamaz ve tanımaz, sadece tinleri o dünyada yaşar. Moğollara özgü bu *tinsel varlıklar inancından* ayrılıp, insanın *asıl özünün* de tin olduğu ve bütün emeklerin büyük bir özenle onun "ruh esenliğine" adanması gerektiği kanısına varılması zor olmamıştır. Böylece tinin etkilenmesi, sözümona "ahlâkî etki", güvenceye alınmış olur.

Moğolluğun duyarlılığa hiç hak tanımadığı, duyarsızlığı ve doğasızlığı temsil ettiği artık apaçıktır ve binlerce yıl boyunca günah ve günah bilinci bize Moğollardan gelen bir işkence olmuştur.

Peki ama kim tini de kendi *Hiçliğinde* eritip çözecek? Tini sayesinde doğayı *önemsiz*, sonlu ve fanî olarak tanımlayan, tini de aynı önemsizliğe indirgeyebilir: Bunu *Ben* yapabilirim, bunu ara-

nızdaki mutlak bir Ben olarak davranan herkes, yani tek kelimeyle *egoist* yapabilir.

Kutsalın karşısında, insan tüm cesaretini ve güçlü olma duygusunu kaybeder: Davranışları *güçsüz ve itaatkârdır*. Oysa hiçbir şey kendi başına kutsal değildir, ona *kutsallık payesini veren* Ben'im, Benim sözüm, Benim kararım, Benim diz çöküşüm, kısacası Benim –vicdanımdır.

Egoistin yaklaşamadığı, dokunamadığı, *gücünün* yetmediği, yani *onun* üstündeki her şey kutsaldır. Özetle, her türlü *vicdan meselesi* kutsaldır. Çünkü "bu Benim için bir vicdan meselesidir" sözü, "bu Benim için kutsaldır" anlamına gelmektedir.

Küçük çocuklar ve hayvanlar için kutsal diye bir şey yoktur, çünkü böyle bir imgenin oluşması için "iyi ile kötü, haklı ile haksız" vs. arasındaki farkı seçebilecek kadar aklın gelişmiş olması gerekir. Ancak düşünme ve anlama yetisinin bu düzeye eriştiği durumda –ki dinin asıl duruş noktası budur– doğal *korku*nun yerini doğal olmayan (yani düşünerek oluşan) *derin hürmet*, "kutsal olan karşısında duyulan ürkeklik ve çekingenlik" alır. Bu duygunun oluşması için, insanın kendi dışındaki bir şeyin kendinden daha güçlü, daha büyük, daha iyi, daha haklı, vb. olduğunu kabul etmesi, sadece böyle bir duyguya kapılmış olmayıp, kesin olarak buna inanması, yani onu böyle bir mertebeye çıkarması, kendini ona tutsak etmesi, ona adaması, tâbiiyet, itaat, emir kulu olma biçiminde bağlanması ve onu benimsemesi gerekir. İşte "Hıristiyan erdemleri" adı verilen kalabalık bir hayaletler sürüsünün hüküm sürdüğü alan budur.

Karşısında saygı ve perva duyduğunuz her şey "kutsal" sıfatını hak eder. Zaten Siz de böyle bir şey karşısında, o sanki *"kutsal bir varlıkmış gibi, ona dokunmaya çekindiğinizi, ürktüğünüzü"* söylersiniz. Hatta darağacı, cürüm gibi kutsal olmayan şeyler için bile bu ifadeyi kullanırsınız. Böyle bir şeye dokunmaktan ürkersiniz,

dehşete kapılırsınız, çünkü tekinsiz, yani *size özgü olmayan* ya da yadırgadığınız bir şeyle karşı karşıya bulunduğunuzu duyumsarsınız.

"Eğer insanların kutsal saydığı şeyler olmasa, başına buyruklu-ğa, keyfî davranışlara, sınır tanımayan öznelliğe bütün kapılar açılmış olur!" Açılışı korku yapar, ve en zalim insana bile kendimizi korkunç gösterebiliriz. Korkutmak, küstahların karşısına çekilecek en güvenilir settir. Fakat korku duygusu aynı zamanda insanda korkulan şeyden kurtulmayı deneme isteği de uyandırır. Kurtulmak için hileye, dolandırıcılığa, kurnazlığa başvurulur. Oysa derin hürmet duyulan bir şeyin karşısındaki ürkeklik ve çekingenlik tamamen farklıdır. Bu durumda her şey korkudan ibaret değildir, aynı zamanda itibarı da içerir. Korkulan şey, içsel bir iktidar hâline gelmiştir ve kendimizi onun etkisinden kurtaramayız, ona itibar eder, tâbi olur, kendimizi ona bağımlı kabul ederiz: Ona gösterdiğim saygı, tamamen onun egemenliği altına girmeme neden olur ve ben artık kendimi bundan kurtarmaya istekli olmam bile. Artık inancın bütün gücüyle ona bağlanmışımdır, ona *inanırım*. Ben ve korktuğum şey birleşip bir bütün hâline geliriz: "Yaşayan Ben değilimdir; korktuğum ve saygı duyduğum şey, Benim içimde yaşamaktadır!" Tin, yani sonsuzluk, bir sonlanmayı mümkün kılmadığından, kendine konaklayacak bir yer saptar, çünkü ölmekten *korkar*, sevgili İsacığından vazgeçemez, gözleri kamaşmış olduğundan, sonluluğun azametini algılayamaz: Bir zamanlar korkulan ama artık derin saygı duyulan şeye bundan böyle dokunulmamalıdır; derin hürmet sonsuzlaştırılır, saygı duyulan şey tanrılaştırılır. İnsan bundan böyle yaratan değil *öğrenendir* (bilendir, araştırandır). Yani sabit bir *nesne*, *konu* ile meşgûl olur, onu inceler, kendini ona adar ve kendini onun derinliklerinde kaybeder. Bu nesne ile ilişkisi, bilmek, araştırmak, kanıtlamak, nedenlerini göstermek gibi eylemlerden ibarettir; *ayrıştırmak*, *eritip ortadan kaldırmak* (yok etmek vb.) değildir. "İnsanlar dindar olmalı" düs-

turu kesindir, bu nedenle de bu duruma nasıl gelinebileceği, dindarlığın asıl anlamının ne olduğu gibi sorularla ilgilenilir. Ama aksiyomun kendisini sorgulamak ve onu ortadan kaldırmayı bile göze alarak hakkında kuşku beyan etmek söz konusu olunca durum değişir. Ahlâklılık da işte buna benzeyen kutsal bir tasavvurdur: İnsan ahlâklı olmak zorundaymış; bütün mesele, "nasıl" ahlâklı olunacağının, ahlâklı olmanın yollarını, yöntemlerini aramakmış. Oysa ahlâklılık kavramının da yanılsama olup olmadığını sormaya kimse cesaret etmez. Bu kavram bütün şüphelerin üzerinde yüceliğini ve kayyumluğunu sürdürür. Ve işte kutsal sayılan bütün kavramlar için basamak basamak aynı süreç gerçekleşir; "kutsal"dan "en kutsala" dek.

Bazen insanları iki sınıfa ayırırlar: *Eğitimliler ve eğitimsizler* diye. Birinci gruptakiler kendilerine verilen paye oranında, düşüncelerle, tinle meşgûl olurlar. Hıristiyanlık sonrası dönemde, ki ilkesi düşünceydi, eğitimliler ve kültürlüler egemenliği ellerinde tuttuklarından, kendileri tarafından kabul edilen düşüncelere saygı gösterilmesini ve bunlara tâbi olunmasını istediler. Devlet, hükümdar, Kilise, Tanrı, ahlâklılık, düzen, vb. sadece tin için varolan düşünceler ve hayaletlerdir. Sırf canlı bir yaratık, misal bir hayvan, bunları umursamaz, tıpkı bir çocuğun da umursamadığı gibi. Eğitimsiz kişiler gerçekten çocuktan farksızdır: Sadece nafakalarının peşinde koşanlar, o tinleri umursamazlar, ama onlara karşı güçsüzlüklerinden ötürü, onların gücüne tâbi olurlar ve düşüncelerin egemenliği altına girerler. İşte *Hiyerarşi*'nin anlamı budur.

Hiyerarşi, düşüncenin egemenliği, tinin egemenliğidir!

Bugüne kadar biz Hiyerarşi içinde yaşadık. Düşüncelere dayananlar, bizleri baskıları altına aldılar. Düşünceler, "kutsal olan"dır.

Her zaman için, eğitimli eğitimsizle ve eğitimsiz eğitimliyle çarpışır. Bu çarpışma iki ayrı insanın birbiri üzerine doğru atılması biçiminde gerçekleşmez. Bir tek insanın içinde olagelir. Çünkü eği-

timli bir insan da, eğitimsiz bir insanın hoşlandığı şeylerden zevk alabilir ve eğitimsiz bir insan da ille düşünceden yoksun olmayabilir. Hegel, en eğitimli kişinin bile *nesnel* şeylere nasıl özlem duyduğunu ve her türlü "içi boş teori"den nasıl tiksindiğini açıklar. O, düşüncelerle gerçekler ve nesneler dünyası arasında uygunluk arar ve hiçbir kavramın gerçeklikten yoksun olmamasını ister. Bu nedenledir ki Hegel'in en objektif sistemi ortaya koyduğu, nesne ve düşünceyi birleştirdiği ileri sürülür. Oysa bu, düşüncenin en aşırı zorbalığı, en ileri despotizmi ve tek başına egemen olma iddiası, tinin zaferi ve aynı zamanda da *felsefenin* zaferidir. Felsefe artık bundan daha üstün bir başarıya ulaşamaz, çünkü ulaşabileceği en üst kademe, tinin *Kâdir-i mutlak* ve hâkim-i mutlak olmasıdır.*

Din adamları bir şeyi gerçekleştirmeyi *kafalarına koydular*. Onlar, sevgi, iyilik gibi *kavramların gerçek hayata taşınmasını* istiyorlardı; amaçları, yeryüzünde kimsenin bencilce davranmadığı, tüm eylemlerin "sevgiden" kaynaklandığı bir sevgi ülkesi kurmaktı. Sevgi *hükmetmek* içindir. Kafalarına koydukları *şeye sabit fikir* denmez de ne denir? "Kafalarının içinde *hayaletler cirit atıyor* sanki." En bunaltıcı hayalet ise *insan*dır. Şu atasözünü hatırlayalım: "İnsanı felâkete götüren yol, iyi niyet taşlarıyla döşelidir." İnsanın kendi içinde insanlığı gerçekleştirmek istemesi, tam-insan olmak, iyi, soylu, sevecen vb. olmak gibi bir iyi niyet taşıması, onu felâkete götürür.

Bruno Bauer, *Denkwürdigkeiten* [Üzerinde Düşünülmeye Değer Konular] adlı eserinin altıncı kısmında, s. 7'de şöyle der: "Yeni dönemin tarihi için fecî bir önem taşıyan orta sınıf, fedakârane bir eyleme, bir fikir için coşkuya kapılmaya, atılımda bulunmaya uygun değildir. Bu toplum, kendi vasatlığının çıkarlarından başka

* Rousseau, filantroplar ve başkaları, eğitim ve zekâya düşmanlık gösterdiler, ama bu arada her Hıristiyan insanda bunların varolduğunu gözden kaçırdılar ve sadece bilimsel olup aşırı inceliklere dalan eğitime karşı çıktılar.

hiçbir şey için kendini harcamaz, yani hep kendi sınırları içinde kalır ve sadece bir kitle olmanın gücü ile galip gelir. Bu kitle olma bilinci de heyecanların, coşkuların, tutarlılıkların gücünü tüketir ve yeni fikirlerin bir kısmını içine alıp yüzeyselliği içinde eritir." Sayfa 6'da da şu sözler yazılıdır: "O, devrimci fikirler uğruna kendini harcayan fedakâr ve heyecan dolu insanlar gibi kendini feda etmemiştir, bu fikirleri sadece kendi yararına kullanmış, tini paraya çevirmiştir. –Ama elbetteki bu fikirlerin sivriliğini, tutarlılığını, her türlü bencilliğe karşı yıkıcı, fanatik ciddîyetini giderdikten sonra." Demek ki orta sınıf mensupları fedakâr, heyecanlı, ideal, tutarlı ve bir fikir için kendilerini coşkuya kaptıran, kendilerinden geçen kimseler değillerdir. Onlar âmiyane tabirle egoist, kendi çıkarlarını düşünen, uyanık, hesapçı insanlardır.

Acaba "fedakâr" diye kime denir? Herhalde *tek bir şey*, tek bir amaç, tek bir istek, tek bir ihtiras için diğer her şeyi feda edene denir. Annesini, babasını terk eden, amacına ulaşmak için her türlü tehlikenin ve yokluğun üstesinden gelen âşık da fedakâr sayılmaz mı? Ya da tek tutkusu uğruna bütün hırslarından, isteklerinden, tatminlerinden vazgeçen mevki ve şöhret düşkünü insan, ya da servet biriktirmek için her şeyi kendinden esirgeyen cimri, ya da zevk ve eğlence düşkünü kişi? Böyle insanlar bir tutkunun egemenliği altında olup bütün her şeylerini ona kurban ederler.

Bu fedakâr insanlar acaba bencilce davranmıyorlar mı, birer egoist değiller mi? Onlar, sadece tek bir tutkuları kendilerine egemen olduğu için, yalnız onu tatmin etmeye çalışırlar. Ama bunun için de aşırı bir gayret sarf ederler, âdeta bu gayretleriyle beslenir, mutlu olurlar. Bütün yaptıkları egoistçedir, ama tek yönlü, yeniliklere kapalı, dar kafalı bir egoizmdir bu, bir fanatizmdir.

"Bunlar, aslında insanın kendisine egemen olmasına izin vermemesi gereken küçük, aşağılık tutkulardır. İnsan ancak büyük bir mesele, büyük bir fikir için fedakârlıkta bulunmalıdır!" "Büyük bir fikir", "iyi bir amaç" diyebileceğimiz konular için şu örnekleri gös-

terebiliriz: Pek çok kişinin ölümü bile göze aldığı "Tanrı'nın saygınlığı" meselesi, uğruna birçok kişinin seve seve işkenceye katlandığı Hıristiyanlık, dinsizleri ya da dinden sapanları aç kurtlar gibi yakalayıp boğazlarken kendini "ruhu esenliğe kavuşturan tek kuruluş" olarak gören Kilise düzeni, uğruna giyotinde kanların akıtıldığı özgürlük ve eşitlik kavramları gibi...

Büyük bir fikre, iyi bir amaca, bir öğretiye, bir düzene, yüksek bir göreve kendini adayan kişi, dünyevî arzulara, kendine yönelik ilgilere yer vermemelidir. Burada *klerikalizm** veya pedagojik bakımdan etkileyiciliği açısından akıl hocalığı da denebilen bazı kavramlar ortaya çıkıyor. Çünkü bizi akıl hocalığı yaparak yönlendirenler ideal kişilerdir. Din adamı, kendini bir fikre adamakla görevlidir ve bu fikir uğruna, bu gerçekten iyi amaç doğrultusunda çaba sarf etmek zorundadır. Bu nedenle halk, onun dünyevî bir kibir göstermesini, bolluk içinde yaşamak istemesini, dans ve oyun gibi eğlencelere katılmasını, kısacası "kutsal çıkarlar"ın dışında kalan meselelere ilgi göstermesini ona yakıştırmaz. Belki de öğretmenlerin maaşları bu yüzden böyle düşüktür, çünkü onların mesleklerinin kutsallığı ile tatmin olmaları, başka zevklerden "feragat etmeleri" beklenir.

Ayrıca insanların yeryüzündeki yaşamlarında bir misyon olarak benimsemesi gereken kutsal fikirlerin de bir "rütbe sıralaması" vardır. Ben, görevine bağlı biri olarak, aile, anavatan, bilim gibi kurumlara hizmet etmek zorundayım.

Bu konuda, papaz güruhunun etkisinden kendini kurtaramamış dünyanın çok eski bir bâtıl inancına rastlıyoruz: İnsanın yeryüzündeki görevi, *bir fikir, bir ide* uğruna yaşamak ve o doğrultuda faaliyette bulunmaktır; bu yükümlülüğünü sadakâtle yerine getirdiği ölçüde *insanlığına* değer biçilir.

* [Dinin ve dinî kurumların toplum hayatının çeşitli kesimlerindeki yerini güçlendirmeyi amaçlayan toplumsal, ekonomik akım. –y.n.]

İşte fikrin egemenliği, tahakkümü ya da klerikalizm budur. Örneğin Robespierre, Saint-Just vb. kişiler sapına kadar "papaz" zihniyetliydiler, onlar bir fikrin heyecanına, coşkusuna kapılmış, bu fikir için savaşan, ideal insanlardı. Nitekim Saint-Just bir söylevinde dinleyicilerine şöyle seslenir: "Kutsal vatan sevgisinin korkunç bir yanı var: Her şeyi acımasızca, korkusuzca kamu çıkarları uğruna feda eder, insanları bile esirgemez. Bu sevgi Manlius'u felâkete sürüklemiş, Regulus'u Kartaca'ya götürmüş, bir Romalı'yı uçuruma yuvarlamış ve Marat'yı da kendisini bir fikre adamanın kurbanı olarak Panteon'a yerleştirmiştir."*

Bu ideal ve kutsal çıkarların temsilcileri karşısına artık sayısız "kişisel" ve dünyevî çıkardan oluşan bir dünya dikilmektedir. Hiçbir fikir, hiçbir düzen ya da kutsal mesele bu kişisel çıkarlar tarafından alt edilemeyecek ve değişime uğratılamayacak kadar güçlü değildir. Coşkulu duyguların ve fanatizmin doruklara ulaştığı zamanlarda bu kişisel çıkarlar sessiz kalsalar dahi, "halkın sağlıklı bilinci" sayesinde tekrar kendilerini belli ederler. O büyük fikirler, ancak kişisel çıkarlara ters düşmedikleri, egoizmayı tatmin ettikleri zaman galip gelirler.

Penceremin dibinde şu anda balık satmak için müşterilere seslenen adamın kişisel çıkarı, çok satış yapmaktır. Eğer adamın karısı ya da herhangi bir kişi ona bol kazanç dileğinde bulunursa, bu onun kişisel çıkarıyla ilgilidir. Oysa hırsızın biri adamın balık dolu sepetini çalarsa, o anda birçok kişinin çıkarı, bütün kentin, tüm ülkenin, kısacası hırsızlığı kınayan herkesin çıkarı söz konusu olur. Bu çıkar sorununda artık balıkçının kişiliği önemini kaybeder ve onun yerine "malı çalınan kişiler" kategorisi ön plana geçer. Ama bu meselede kişisel çıkarlara doğru bir yöneliş de olabilir, çünkü

* Saint-Just'un, 31 Mart 1794'te, Ulusal Konvent'te Danton'a karşı verdiği söylevden alıntı, Bibliothek politischer Reden aus dem 18. u. 19. Jahrhundert (18. ve 19 yy. Politik Söylevler Kitaplığı), ed. Adolf Rutenberg, c. 3, s. 146, Berlin 1844.)

olaya karışanların, hırsızın yakalanıp cezalandırılmasını istemelerinin nedeni, hırsızlığın yaygınlaşmaması ve dolayısıyla kendi mallarının da korunmasıdır. Herkeste böyle bir düşünüş biçimini saptamak mümkün olmasa dahi herkesin hırsızı "suçlu" olarak nitelendirdiğine tanık oluruz. Böylece hırsızın eylemi hakkında bir yargıya varılmış olur ve bu da "suç" kavramı ile ifade edilir. Şimdi şöyle bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz: Bir suç bana zarar vermediği gibi benimle ilgili başka kimselere de en ufak bir zarar vermiyorsa bile, ben gene de *ona karşı tavır alırım*. Neden? Çünkü ben *ahlâklı* olmaktan yanayım ve ahlâklılık *fikri* ile doluyum; ahlâklılığa ters düşen her şeye karşı savaşırım. Örneğin Proudhon, hırsızlığı nefret edilecek bir suç olarak kabul ettiğinden, "mülkiyet hırsızlıktır" tümcesiyle mülk sahibi olmaya "cürüm" damgası vurmuştur. Din savunucularının bakış açısına göre de hırsızlık *suç* sayılır ya da en azından bir kabahât olarak kınanır.

Burada artık kişisel çıkardan söz edilemez. Sepeti çalan o kişi, benim şahsımı hiç ilgilendirmez; ben sadece o kişinin temsil etmekte olduğu hırsız kavramıyla ilgilenmekteyim. Benim tinimde insan ve hırsız kavramları bağdaşmaları mümkün olmayan, birbirlerinin tersi iki kavramdır, çünkü insan hırsızsa, hakikî bir insan olamaz; hırsızlık yapan, kendi içindeki *İnsan*'ın, ya da "İnsanlık"ın onurunu ayaklar altına almış olur. Böylece olaya kişisel ilgi azalır ve "filantropi"ye, yani insan severliğe dönüşür. Bu kavramın da insanları sevmek, tek tek her insanı sevmek anlamına geldiği sanılır ki, bu yanlıştır; doğrusu, *İnsan* sözcüğüyle ifade edilen o gerçekdışı ve hayâl ürünü kavrama (hayalete) duyulan sevgidir. *Tous antropous*'u, insanları değil, *ton antropon*'u, İnsan'ı yüreğinde taşıyandır Filantrop. Gerçekte tek tek her insan ile ilgilenir, ama bundan amaçladığı, çok sevdiği idealinin her yerde gerçekleştiğini görmektir.

Aslında Beni, Seni, Bizi kayırması söz konusu değildir, bu kişi-

sel ilgidir ve "dünyevî sevgi" kapsamına girer. Oysa filantropizm, yani insan severlik öğretisi, semavî, tinsel –papazvari– bir sevgidir. İçimizdeki *İnsan* yeniden diriltilmelidir, bu uğurda biz zavallı âciz-ler mahvolsak bile... Ünlü "*fiat justitia, pereat mundus*"* sözündeki gibi bu da papaz güruhunun ilkelerinden biridir: Gerek İnsan, gerekse Adalet birer fikir, birer hayalettir ve bunlar uğruna her şeyin feda edilmesi gerekir. Bu nedenle papaz güruhunun tinleri "fedakâr" tinlerdir.

İnsan'a tutkun kişi, bu tutkunluğunun derecesine göre, kişileri ihmâl eder ve bir ideal, bir kutsal ilgi içinde yüzer, zira *İnsan*, bir kişi değildir, sadece bir ideal, bir hayalettir.

İnsan, çok çeşitli konularla ilintilidir. İnsanın en büyük ihtiyacının inanmak olduğu düşünülüyorsa, dinî bir ideoloji, klerikalizm oluşur, eğer ahlâklılık önemseniyorsa, ahlâkî bir ideoloji, ahlâkî klerikalizm söz konusudur. Günümüzde papaz güruhu her konuyu bir "dine" dönüştürür: "Özgürlük dini, eşitlik dini vb." bütün fikirler onlar için "kutsal bir mesele" hâline gelir, örneğin vatandaşlık, politika, kamuoyu, basın özgürlüğü, jüri tarafından yargılanma, vb.

Bu bakış açısına göre "kendi çıkarını düşünmeme", yani "özgecilik" ne anlama gelir? Sadece ideal konulara ilgi duymak, kişilerin itibar sahibi olmasını umursamamak anlamına gelir!

Dünyevî konulara yönelmiş insanın kolay kolay fikrinden şaşmayan kafası buna karşı çıksa da binlerce yıl boyunca, hiç değilse, o dirençli boynunu büküp, "daha üstün güce saygı göstermek" zorunda kalmıştı. Papaz güruhu ona boyun eğdirmeyi başarmıştı. Dünyevî konulara yönelen egoist, daha üstün bir kudreti, örneğin Eski Ahit yasalarını, Roma'daki Papa'yı ya da benzerlerini başından atmayı başardığı anda, bundan yedi kat daha üstün kudretlerin başına çöktüğünü gördü. Örneğin yasaların yerine inanç geç-

* [Lat., *"Adalet gerçekleşsin de varsın dünya yıkılsın."* –y.n.]

ti, belli sayıda din adamı ile yetinmek yerine, bütün herkesin din adamı olarak yetiştirilmesi istendi. Şeytanın birinin elinden kurtulduğunu sandığında tepesine yedi şeytanın birden çöktüğünü fark etmeye benzer bir durumdu bu.

Yukarıda [Bauer'den] alıntılanan pasajda ve başka yerlerde, orta sınıfın ideallere ilgisi olmadığı ileri sürülmektedir. Nitekim Robespierre'in ilkelerini hayata geçirmedeki ideal tutarlılığına karşı entrika çevirdiler. Orta sınıf, çıkarcı içgüdüsü sayesinde, varılacak sonucun kendi beklentileri ile bağdaşmadığını fark etti, ortaya atılan ilkelerin coşkusuna kapılmanın, kendi çıkarlarına ters düşeceğini anladı. Keskin bir teorinin zafere ulaşabilmesi için bütün amaçlardan vazgeçecek kadar fedakâr olmak gerekir miydi? Elbette ki böyle davranılması papaz güruhunun işine gelirdi: Onlar, "Üstünde ne varsa hepsini at ve benim peşimden gel" ya da "Neyin varsa sat ve parasını yoksullara dağıt ki, cennette servete kavuşasın, haydi benim yolumu izle" diye halka seslendiklerinde, bu sözlerinin dinlenmesinden hoşnut olurlar. Bazı idealistler bu çağrıyı dinledilerse de, çoğunluk tıpkı Hananya ve Safira* gibi davrandı, yani yarı dindar, yarı dünyevî bir tutum içinde hem Tanrıya, hem de Mammon'a, yani para ve servete hizmet ettiler.

Orta sınıfı, Robespierre'in etkisiyle amaçlarından şaşmak istememelerinden, yani devrimci fikirleri ne ölçüde benimseyebilecekleri konusunda kendi egoizmlerini sorgulamalarından ötürü kınamıyorum. Daha doğrusu, orta sınıfın çıkarı uğruna kendi

* [Kudüs'te İsa'ya iman edenler mallarını mülklerini satıyor, elde ettikleri parayı yoksullara verilmek üzere havarilerin ayaklan önüne koyuyorlardı. Hananya ve karısı Safir de bir tarla sattılar, ama paranın bir kısmını kendilerine ayırdılar. Fakat Petrus bunu anlayınca önce Hananya, sonra da Safira oracıkta öldüler. (Yeni Ahit, Hİ. 5. Bölüm) –r.n.]

çıkarlarından vazgeçmeye razı olanları kınıyorum –tabiî burada kınamaktan söz edilebilirse.

Ama sonunda onlar da kendi çıkarlarını gözetmeyi öğrenmeyecekler mi? August Becker şöyle der: "Üretenleri (proleterleri) kazanmak için, geçmişten günümüze aktarılmış hukuk kavramlarını reddetmek kesinlikle yeterli değildir. İnsanlar ne yazık ki bir fikrin teorik zafere ulaşmasını pek umursamazlar. Onlara *ad oculus** bu zaferin yaşamda nasıl kullanılabileceğini göstermek gerekir."** Ve 32. sayfada şöyle yazılıdır: "İnsanları etkilemek isterseniz, onları gerçek çıkarlarından yakalayabilirsiniz." Bunun hemen sonrasında, çiftçilerimiz arasında hatırı sayılır bir ahlâksızlığın nasıl yaygınlaşmakta olduğuna işaret edilir ve bunun, onların kendi gerçek çıkarlarını ahlâk kurallarından üstün tutmalarından ileri geldiği ileri sürülür.

Devrimci papazlar güruhu ya da devrimci fikirlerin babaları, *İnsan'a* hizmet etme uğruna *insanları* boğazladılar. Ruhban sınıfına mensup olmayan devrimciler ya da profanlar (yani kutsallıkla ilişkisi olmayanlar) ise, boğazlanmaktan korkmuyorlardı, onlar insan haklarından ziyade kendi haklarını korumaya meraklıydılar.

Kişisel çıkarlarına öncelik tanıyan ve her konuda "bakalım çıkarıma uyuyor mu" diye sorgulayan egoistler nasıl oluyor da her defasında bir rahibin ya da akıl hocasının (yani bir idealin çıkarına) teslim oluyorlar? Onlar kendi şahsiyetlerini çok küçük ve önemsiz buluyorlar ve zaten kendilerini her konuda tümüyle kabul ettiremeyecek kadar küçük ve önemsizdirler de. Bunun çok net bir belirtisi, kendilerinde iki kişiliği ayırt etmeleri ve biri zamana bağımlı, yani fanî, diğeri ise ebedî bu iki ayrı kişilikten kâh birine, kâh diğerine boyun eğmeleridir. Onlar pazar günleri ebedîye, iş

* [Lat., *gözle görülür biçimde*. –ç.n.]

** August Becker, *Volksphilosophie unserer Tage* (Günümüzün Halk Felsefesi), s. 22, Neumünster/Zürih 1843.

günlerinde ise fanîye; ilkine dua ederek, ikincisine de çalışarak hizmet ederler. Onlar papazı ta içlerinde taşıdıklarından, kendilerini ondan kurtaramazlar ve her pazar günü, için için onun tarafından azarlandıklarını duyarlar.

İnsanlar bu ikici (düalist) özleri araştırmak için, nasıl da hesapkitap yaptılar ve çaba sarf ettiler! Fikir üzerine fikir, ilke üzerine ilke, sistem üzerine sistem üretildi, ama hiçbiri o "dünyaya dönük" insanın, o sözümona "egoist"in karşıt tutumunu uzun süre baskı altında tutamadı. Bu durum tüm o fikirlerin Benim bütün irademi kapsamaya ve tatmin etmeye yeterli olmadığını kanıtlamaz mı? Fikirler Bana düşmandı ve hep öyle olmaya devam ettiler, ama bu düşmanlığın üstü uzun süre örtülü kaldı. Acaba *Kendi-olma* konusunda da bu böyle mi olacak? O da sadece bir arabulma denemesi midir? Ben tüm ilkelere, örneğin *akla* başvurdum, ama hep boş döndüm. Yoksa acaba Ben hep aklıma sığınabilir ve yaşamımı akla göre düzenleyebilir miyim? Gerçi Ben aklın beni yönlendirmesini *amaçlayabilir*, aklı *sevebilirim*, tıpkı Tanrı'yı ve herhangi başka bir fikri *sevebileceğim* gibi: Ben bir filozof olabilirim, bilgeliğe âşık olabilirim, Tanrı'yı sevdiğim gibi. Ama Benim sevdiğim ve Benim amaçladığım, sadece Benim fikrimde, Benim tasavvurumda, Benim düşüncemde vardır; Benim yüreğimde, Benim kafamda mevcuttur, tıpkı yüreğim gibi Benim içimdedir, ama o Ben değildir ve Ben o değilim.

İnsanlara akıl hocalığı yapabilmek için öncelikle çoğu kez "*ahlâkî etki*" denen yetiye sahip olmak gerekir.

Bir insanın kendine saygısını, *güvenini* yitirmesi durumunda ahlâkî etki kendini gösterir. Aslında ahlâkî etki, bu kendine güven ve saygı eksikliğinin ta kendisidir, yani mizacın *alçakgönüllülüğe* doğru kırılıp bükülmesinden başka bir şey değildir. Bir kayanın dinamitle parçalanması sırasında oradan geçen kişiyi uzaklaşması için uyarırsam, bir ahlâkî etkide bulunmuş olmam; eğer bir çocuğa, sofraya gelen yemeği yemezse aç kalacağını söylersem, bu da

ahlâkî etki yaptığım anlamına gelmez. Ama birisine, "dua etmelisin, ananı babanı saymalısın, haç simgesine hürmet göstermelisin, doğruyu söylemelisin, çünkü insanı insan yapan budur" ya da "bu Tanrı buyruğudur" dersem, tastamam bir ahlâkî etkide bulunmuş olurum. Bu durumda insan, bir misyonun önünde diz çökmeye, uyum göstermeye, boyun eğmeye, kendi iradesinden vazgeçip, bir kural, bir yasa olarak kabul ettirilen kendi dışındaki bir iradeyi benimsemeye zorlanır. İnsan kendinden *daha yüksek* bir varlığın önünde kendini *küçültmeli*dir, kendini aşağılamalıdır. "Kendini küçülten yüceltilecektir."* Evet, evet, çocukları vakit kaybetmeden dindarlığa, Tanrı'yı sevmeye ve saymaya, onurlu ve vakur olmaya *teşvik etmelidir*; iyi eğitim görmüş bir insan "iyi ilkeler" *aşılanmış ve içine işlenmiş*, huniyle ağzına boca edilmiş, döve döve benimsetilmiş, vaazlarla ezberletilmiş insandır.

Eğer bunlara omuz silker, aldırmazsanız, iyi insanlar çaresizlik içinde kıvranarak, "Aman Tanrı aşkına, insan çocuklara iyi şeyler öğretmezse, onlar doğruca günahın pençesine düşerler ve işe yaramaz serseriler olup çıkarlar!" diye feryat ederler. Hele yavaş olun, şom ağızlılar! Evet, elbette ki onlar sizin zihniyetinize göre işe yaramaz birer serseri olurlar. Ama asıl işe yaramaz olan, sizin zihniyetinizdir. O şımarık çocuklar artık sizin telkinlerinize ve yakınmalarınıza kulak asmayacaklardır ve sizlerin oldum olası değer verdiğiniz, ağzınızda geveleyip durduğunuz saçmalıklara kulak asmayacaklardır! Onlar miras hakkını ortadan kaldıracaklardır, yani sizin atalarınızdan kalma aptallıklarınızın *vârisi* olmayı reddedeceklerdir, atalarınızdan *devraldığınız günahı*** ortadan kaldıracaklardır. Siz onlara "En yüce varlığın önünde başını eğ!" diye emrederseniz, şöyle yanıtlayacaklardır: "Eğer o bize boyun eğdirmek

* ["Kendini yücelten herkes alçaltılacak, kendini alçaltan yüceltilecektir." Yeni Ahit, Luk. 14:11. –y.n.]

** [Teolojiye göre, *ilk günah*. –y.n.]

istiyorsa, gelsin de kendi eğdirsin bakalım! Biz kendi isteğimizle boyun eğmeyiz!" Ve eğer siz en yüce varlığın öfkesinden ve size vereceği cezalardan dem vurup onları tehdit ederseniz, sanki onları "sonra havhav gelir, seni ısırır" diyerek korkutuyormuşsunuz gibi davranırlar. Artık onları hayaletlerle korkutmayı başaramıyorsanız, hayaletlerin egemenliği sona ermiş ve dadıların anlattığı masallara da artık *inanç* kalmamış demektir.

Aslında iyi bir eğitim ve eğitim sisteminin düzeltilmesi üzerinde ısrarla duranlar Liberaller değil midir? Nitekim onların Liberalizmi, "yasal sınırlar içinde özgürlük" ilkeleri, disiplin olmaksızın nasıl gerçekleşebilir ki? Her ne kadar onlar disiplin yoluyla Tanrı korkusunu yerleştirmeyi amaçlamıyorlarsa da, *İnsan korkusu* üzerinde daha ısrarla durmaktadırlar, yani insanların İnsan karşısında korku duymasını ve disiplin yoluyla "insanın hakikî misyonu"nu coşkulu duygularla benimsemesini istemektedirler.

İnsanlar uzun süre hakikâte sahip olduklarını sayıklamakla yetindiler, oysa *hakikâte* sahip olabilmek için önce kendilerinin hakikî olmalarının gerekip gerekmediğini ciddî olarak düşünmediler. Söz konusu dönem *Ortaçağ*'a denk gelir. İnsanlar basit bilinçle, yani somut bilinçle, hani sadece şeylere veya duyularla algılanana ve ayan beyan olana ulaşabilen şu bilinçle şey olmayanı, duyularla algılanamayanı kavrayabileceklerini umuyorlardı. Ama uzaktakini görebilmek için insanın gözlerini yorması, ya da müzik aletini sanatkârane bir biçimde çalabilmek için tuşların üzerinde parmaklarını çalıştırması gibi, duyuların algılayamadıklarını tam anlamıyla içselleştirebilecek hâle gelebilmek için, kendilerine çeşit çeşit eziyetler uyguladılar. Ama eziyet edilen sadece duyusal insandı, basit bilinç, sözümona nesnel ya da sonlu düşünceydi. Ama Luther'in akıl diye adlandırdığı ve aşağıladığı bu düşünme yetisi, bu anlama yetisi, Tanrı'yı ve Tanrısallığı kavramak için yeterli olmadığından, onun uyguladığı eziyetin de hakikâti kavramaya

pek yararı olmadı. Tıpkı dans edebilmek için yıllar yılı bacaklarını çalıştıran bir kimsenin bu yolla flüt çalmayı öğrenemeyeceği gibi. Ortaçağ denilen dönemin sona erdiği zaman diliminde yaşayan Luther, insanın hakikâti kavrayabilmesi için bir değişim geçirmesi gerektiğini, yani hakikât gibi hakikî olması gerektiğini anlamıştı. Ancak inancına hakikâti dâhil eden, hakikâte *inanan* kişi hakikâte sahip olabilir. Bu demektir ki, sadece inanan kişi hakikâte nüfuz edebilir ve derinliklerine inebilir. Yani insanın akciğerlerindeki havayı dışarı üfürebilen organı, flüt çalmayı da başarabilir ve hakikâti kavramaya uygun organa sahip kişi de hakikâte erişebilir. Sadece nesnel, elle tutulabilir, duyularla algılanabilir şeyleri düşünebilen insan, hakikâti de nesnel bir şey olarak düşler. Oysa hakikât tindir, duyuların algılama alanı dışındadır ve bu nedenle de "dünyevî zihniyete" değil, "daha üstün bilince" özgüdür.

Demek ki, hakikâtin bir *düşünce* olması nedeniyle sadece *düşünen* insana özgü olduğu hakikâti Luther ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu da insanın bundan böyle objesinin karşısında daha farklı bir bakış açısı kazanması gereğini doğurur: Objesi *düşünce* olduğuna göre, bu dünyaya yönelik olmayan, inançlı, ilmî bir bakış açısına –ya da *düşünsel* bir bakış açısına, yani tin karşısında tinin bakış açısına– sahip olması gerekir. Yalnız aynı türden olanlar birbirlerini kavrayabilirler. "Sen kavrayabildiğin tinin bir benzerisin."*

Protestanlık, Ortaçağ Hiyerarşisini yerinden oynattığından, Hiyerarşinin bu suretle tümüyle gücünü yitirdiği fikri kök saldı ve aslında bu olayın bir "reformasyon", yani yeniden biçimlenme olduğu, eskimiş Hiyerarşinin tazelenmesinden ibaret olduğu gerçeği gözlerden kaçtı. Ortaçağ'daki, cılız bir Hiyerarşiydi; çünkü dinî kimliği olmayanların yaptığı her türlü barbarlığın sürüp gitmesini engelleyemeyip göz yumuyordu. Ancak Reformasyon sa-

* [Goethe'nin, *Faust*'undan. –ç.n.]

yesindedir ki Hiyerarşi yeniden güç kazanmıştır. Bruno Bauer der ki, "Reformasyon, öncelikle dinî ilkenin sanat, devlet ve bilimden koparılıp soyutlanmasını, yani Eskiçağ'da Kilise ile ve Ortaçağ'ın Hiyerarşisi ile birleşerek edindiği o güçlerden kurtulmasını, özgürleştirilmesini sağlamıştır. Reformasyondan kaynaklanan teolojik ve klerikal akımlar da, dinî ilkeyi insanlığın diğer güçlerinden soyutlamayı tutarlı bir biçimde uygulamışlardır."* Oysa Ben, bunun tam tersinin doğru olduğu kanısındayım ve diyorum ki, tinlerin egemenliği, ya da tinin özgürlüğü –ki ikisi de birdir– daha önceleri hiç bu denli geniş kapsamlı ve her şeye kâdir olmamıştı, çünkü zamanımızda dinî ilkenin sanat, devlet ve bilimden koparılması yerine, onun dünyevîlikten "tinsel âleme" yükseltilmesiyle, dinîleşmesi sağlanmıştır.

Luther ve Descartes bir araya getirilerek şu söylemler ortaya atıldı: "İnanan kişi, bir Tanrı'dır" ve "Düşünüyorum, öyleyse Ben varım" (*cogito ergo sum*). İnsanın cenneti, *düşünme*dir –tindir. Her şey insanın elinden alınabilir, düşünme ve inanma yetisi alınamaz. *Belli bir şeye* inanmak, örneğin Zeus, Astarte, Yehova, Allah vb. inancı yıkılabilir, ama inanma yetisi asla yok edilemez. Düşünmede özgürlük vardır. Hiçbir güç bana ihtiyaç duyduğum, açlığını duyduğum şeyleri bir lütuf olarak vermiyor; istediklerimi ne Meryem Ana, ne azizlerin *şefaati*, ne de bizi kurtaran ve bağlayan Kilise sayesinde elde ediyorum; her şeyi Ben kendim sağlıyorum. Kısacası, *–sum* ile ifade edilen– Benim Varolmam, düşünce ve tin cennetinde yaşamaktır, *cogitare*'dir. Ben ise, bir tinim, –Descartes'a göre– düşünen, –Luther'e göre– inanan bir tinden başka bir şey değilim. Bedenim "Ben" değildir. Etim, arzuların ya

* Bruno Bauer (eleştirmen), *Theodor Kliefoth: Einleitung in die Dogmengeschichte* (Dogmalar Tarihine Giriş) Parchim ve Ludwigslust 1839. "Anekdota zur neuesten deutschen Philosophie und Publizistik", yay. haz. Arnold Ruge, c. 2, s. 152-53, Zürih ve Winterthur 1843.

da acıların etkisinde *kıvranabilir*. Ama Ben etim değilim, *Ben tinim*, yalnızca tin...

Bu düşünce Reformasyon tarihi boyunca, günümüze dek süregelmiştir.

Descartes ile başlayan yeni felsefe, tek doğru ve geçerli olanın "ilmî bilinç" olduğunu ortaya atmakla, Hıristiyanlığı tam bir etkinliğe kavuşturmayı ciddî biçimde ele almıştır. Bu nedenledir ki, yeni felsefî görüşün başlangıç noktası *dubitare*, yani mutlak *kuşku*, basit bilincin "un ufak edilmesi", "tin" ve "düşünme"yle ilintisi kanıtlanmayan her şeyin reddidir. Yeni felsefe için *Doğa* bir şey ifade etmez, insanların fikirleri, "koydukları yasalar" hiçe sayılır ve her şey akılla bağdaştırılır, "gerçek olan, akla uygun olandır ve ancak akla uygun olan gerçektir" demeyi başarıncaya kadar uğraşır. Böylece sonunda tin ve akıl zafere kavuşturulmuştur. Her şey tindir, çünkü her şeyde akıl vardır, tüm doğa ve hatta insanların en ters fikirleri bile akıl içerir: Çünkü "her şey en iyiye hizmet etmek zorundadır", yani aklın zafere ulaşmasını sağlamalıdır.

Descartes'ın *dubitare* ilkesine göre sadece *cogitare*, yani düşünme, tindir. Böylece *akıl içermeyen* şeylere gerçeklik atfeden "basit" bilinçle bütün ilişkisini koparır! Sadece akla uygun olan vardır, sadece tin vardır! Yeni felsefenin ilkesi budur ve bu hakikî Hıristiyanlıktır. Descartes beden ile tin arasında kesin bir ayrım yapıyordu. Goethe de der ki, "Kendine beden inşa eden tindir".

Ama bu Hıristiyan felsefesi bile kendini bir türlü akıldan kurtaramamaktadır. Bu yüzden de "sadece öznele", "orijinal fikirlere, rastlantılara, başına buyrukluğa" ve benzeri şeylere hararetle karşı çıkar. Her şeyde *tanrısal* olanın görünür hâle gelmesini, bilincin tümüyle Tanrı'ya yönelmesini, Tanrı'yı tanımasını ve insanın her yerde Tanrı'yı görmesini ister; ne var ki, Tanrı hiçbir zaman *şeytan*dan ayrı değildir.

İşte bu nedenledir ki, dünyadaki her şeyi gözleri açık izleyen, bakışlarını bulandıracak hiçbir etki altında kalmadan her şeyi

gören ve dünya hakkında doğru yargılara varan, ama dünyayı sadece dünya olarak, nesneleri sadece nesne olarak algılayan, kısacası her şeyi olduğu gibi, hayâl gücünü devreye katmadan yorumlayan kişiye filozof denilemez. Filozof, dünyaya ait her şeyde *Tanrı'ya ait içeriği* gören, onun varlığını belirten ya da kanıtlayan kişidir ancak. Birinci örnekteki kişi, akıllı olsa bile, gene de şu kural geçerlidir: *"Akıllıların aklının almadığı, çocuk saflığındaki ruha malûm olur."** İşte kişiyi filozof yapan bu çocuk saflığındaki ruhtur, tanrısal olanı görebilen gözdür. Birinci kişi, "basit" bir bilince sahiptir. Ama tanrısal olanı ve onu nasıl ifade edeceğini bilen, "ilmî bilince sahiptir. Bu nedenledir ki Bacon'ı filozof saymazlar. Ve zaten İngiliz felsefesi dedikleri de Bacon ve Hume gibi sözümona "aydınlık kafalar" keşfetmekten daha ileriye gidememiştir. İngilizler çocuk ruhunun yalınlığını felsefî açıdan değerlendirmeyi bilemediler, çocuksu ruhları –filozof hâline getirmeyi– becerememediler. Bunun anlamı şudur: Onların felsefesi *teolojik* ya da *teoloji* olamadı. Oysa felsefe sadece teoloji olarak gerçekten kendini *tam yaşayabilir* ve mükemmelleştirebilir. Ölüm kalım mücadelesi için seçeceği alan teolojidir. Bacon, teolojik sorunları ve esaslı noktaları hiç dert edinmemiştir.

İnsanın tanıma yetisinin yöneldiği obje, yaşam alanıdır. Almanların düşünüş tarzı, yaşamın başlangıç ve kaynak noktalarına inmeye diğerlerinden daha yatkındır ve yaşamın tanıma eyleminde gerçekleştiği görüşündedir. Descartes'in *cogito, ergo sum* tümcesinin anlamı, şudur: İnsan ancak düşünürse yaşar. Düşünerek yaşamak da "düşünsel, tinsel yaşam" demektir! Yaşayan sadece tindir ve tinin yaşamı hakikî yaşamdır. Doğadaki "ezelî ve ebedî yasalar", doğanın tinidir ya da aklıdır ve onun hakikî yaşamıdır. İnsanda ve doğada yaşayan sadece düşüncedir; onun dışında her şey ölüdür! Tin'in tarih süresince geçirdiği evreler en sonunda, bu

* [Schiller, *"Die Werte des Glaubens"* (İnancın Değerleri). –ç.n.]

soyutlamaya, yani genelliklerin ya da *cansızlığın* yaşadığı sonucuna varacaktır. Tanrı, ki tindir o, bir başına yaşar. Hayaletin dışında hiçbir şey yaşamamaktadır.

Yeni felsefe, ya da yeni devir bizi nesnelliğin egemenliğinden kurtaramadığına göre, onun özgürlüğe eriştiği nasıl iddia edilebilir? Ya da ben, bana hükmeden Despottan korkmadığım hâlde, ona vefa borcum olduğunu sanıp, bunda kusur etmekten korkarsam, Despotun egemenliğinden kurtulmuş sayılabilir miyim? Yeni devir konusunda da durum farksızdır. O sadece *varolan* objeleri değiştirmiştir, örneğin gücü elinde tutan gerçek kişiyi değiştirmiştir, yani onu bir *imgeye*, bir *kavrama* dönüştürmüştür ve ona eskiden duyulan o saygıyla karışık çekinme duygusu kaybolmadığı gibi, daha da yoğunluk kazanmıştır. Eskiden kesin bir gerçek olarak kabul edilen Tanrı ve şeytan artık ciddîye alınmıyor ve onlarla ilişkide kaytarma yoluna gidiliyorsa da, Tanrı ve şeytan kavram olarak daha da fazla ilgi konusu olmuşlardır. "Kötü şeytandan kurtuldularsa da, kötülük kalmıştır."* Varolan devlete başkaldırmakta ve yasaları geçersiz saymakta pek de sakınca görülmez, çünkü varolanı ve elle tutulanı artık saymamaya karar verilmiştir. Ama devlet *kavramına* karşı günah işlemek, yasa kavramının egemenliği altına girmemek gibi bir tutuma kim cesaret edebilirdi ki! O hâlde "vatandaş" olarak kalmak ve "yasalara bağlı", uyumlu bir insan olmak yeğlendi; üstelik de yasanın temsil ettiği kavrama hizmet etmek amacıyla, yetersiz bulunan eski yasaların ortadan kaldırılmasında ne kadar rasyonalist davranıldıysa, "yasa tininin" o oranda benimsendiği sanıldı. Bütün bu olanlar sırasında objeler sadece biçim değişikliğine uğramışlardır, ama hâkimiyetlerini ve üstünlüklerini devam ettirmişlerdir. Kısacası insanlar hâlâ daha itaat ve fanatiklik çukurundaydı, düşüncede yaşıyorlardı. Artık üzerine düşündükleri, saygı duydukları, huşu içinde hürmet ettik-

* Goethe'nin *Faust*'undaki Mefistofeles'in sözlerinin parodileştirilmiş hâli. –y.n.]

leri ve korktukları bir nesneleri vardı. Burada gerçekleşen olay, *şeyleri* onların *imgelerine*, düşünce ve kavramlara dönüştürmekten ibaretti ve böylece bunlara *bağımlılık* çok daha içten ve kalıcı bir hâle gelmiş oluyordu. Örneğin anne ve babanın nasihatlerini dinlemeyecek kadar özgürlüğü ele almak, bir amcanın ve bir teyzenin uyarılarına, ağabey ve ablanın ricalarına kulak vermemek pek zor olmasa da, "artık itaat etmeyeceğim" demek bile bir insanın vicdanına kolayca baskı yapar, insan rasyonel açıdan kendi aklına aykırı bulduğu için uygunsuz talepler karşısında ne kadar az yumuşarsa, aile sevgisi ve aile sadakâtine o kadar sıkı sarılır, bu aile sevgisi ve sadakât *tasavvuruna* karşı işlediği suçu da o kadar zor affeder. Varolan aileye bağımlılıktan kurtulduktan sonra, ondan daha bağlayıcı olan aile kavramına bağımlılığın egemenliği başlar. Artık insanı aile tini yönetmektedir. Masaldaki Hansel ve Gretel gibi figürlerin temsil ettiği ailenin egemenliği artık sona ermiştir, ama geride daha derin bir içtenlik kazanan genel "aile" kavramı kalmıştır ve bununla ilgili şu eski kural geçerlidir: "İnsanlardan çok Tanrı'nın sözünü dinle!" Bu sözün anlamı şudur: Ben sizin saçma sapan isteklerinize uyamasam da, sizi "ailem" olarak sevmeyi ve size hizmet etmeyi sürdüreceğim; çünkü "aile", Tek'ler tarafından incitilmemesi gereken kutsal bir kavramdır. –Bir imge, bir düşünce hâline gelmiş, içselleşmiş ve hatırlanmış aile artık "kutsal" sayıldığından despotluğu kat be kat artmıştır, çünkü vicdanı kurcalamaktadır. Bu despotluk ancak tasavvur edilen aileyi *hiçe* saymakla yıkılabilir. Hıristiyanlar şu sözleri çok iyi bilirler: "Kadın [anne], benden ne istiyorsun?"* "Çünkü ben oğulla babasının, kızla annesinin, gelinle kaynanasının arasına ayrılık sokmaya geldim."** Bunlar ve benzeri başka sözler tanrısal aileyi ya da hakikî aileyi örnek gösterip devlet ile aile arasında çatışma olduğu

* Yeni Ahit, Yuh. 2:4.

** Yeni Ahit, Mat. 10:35.

durumlarda devlete üstünlük tanınması gerektiğini ve devletin yasalarının geçerli olduğunu, *bunlara* uyulması zaruretini belirtirler.

Ahlâklılık konusu da aile konusuna benzer. Pek çok kişi törenin emrettiklerini kolayca bir yana bıraksa da, töreye uygunluğu temsil eden "ahlâklılık" imgesinden kendini kolay kolay kurtaramaz. Ahlâklılık, törenin "ide"sidir, onun tinsel gücü, vicdan üzerindeki egemenliğidir; oysa töre tine egemen olmayacak kadar maddîdir ve "tinsel" bir insanı yani maddîyattan sözümona bağımsız, "özgür-tinli" insanı kendine bağlamaz.

Protestan mezhebine mensup bir kişi ne yaparsa yapsın, "Kutsal Kitap", "Tanrı kelâmı" her zaman onun için kutsaldır. Bunu "kutsal" saymadığı anda artık Protestan değildir. Ama onun için, Tanrı'nın bu kutsallık içinde tesis ettiği en yüksek makamlar olan devlet ve Kilise de kutsaldır, çünkü Kutsal Kitap'ta böyle yazıyordur. Bütün bunlar onun için sonsuz, erişilmez ve "her türlü şüphenin üzerinde"dir. Pratikte *şüphe*nin *sarsıcı* bir etkisi olduğundan ve *şüphe* insana özgü bir nitelik olduğundan, bu şeyler onun erişebileceği yüksekliği "aşar". Kim kendini bunlardan *kurtaramazsa –inanacaktır*; çünkü bir şeye inanmak, ona *bağımlı* olmak demektir. Protestanlıkta *inanç* daha çok içe yöneldiğinden, inanca *kölelik* de daha içten olmuştur. İnsan, o kutsal sayılanları kendi içine sindirmiş, kendi hayâlleriyle, amaçlarıyla yoğurmuş, *"vicdan meselesi"* yapmış ve bu karışımdan *"kutsal yükümlükler"* oluşturmuştur. Bu nedenle de Protestan için, vicdanından atamadığı şeyler kutsal sayılır ve *vicdanlılık* onun karakterinin en belirleyici özelliğidir.

Protestanlık, insanı bir "Gizli-Polis-Devleti" hâline getirmiştir. "Vicdan" denilen o gözetleyici casus, tinin en ufak hareketini bile izler, her türlü eylem ve düşünce onun için bir "vicdan meselesi"dir, yani polisin meselesidir. Protestan dinine bağlı insan böylece "doğal içgüdüleri" ile "vicdanı" arasında (kalbindeki ayaktakımı ile kalbindeki polis arasında) oraya buraya çekiştirilip durur.

İncil'in temsil ettiği akıl –ki Katolik mezhebindeki "Kilise'nin aklı" yerine geçmiştir– kutsal sayılır ve İncil'deki sözlerin kutsal olduğu duygusuna ve bilincine "vicdan" adı verilmiştir. Bununla da kutsallık, "insanın vicdanına yerleştirilmiş" olur. Eğer insan kendini vicdanından ve kutsallık bilincinden kurtarmazsa, vicdanı savsaklayıp özensizlik edebilse bile asla vicdansızlık edemez.

Katolikler, *buyruğu* yerine getirmekten müsterih olurlarken Protestanlar, "vicdanlarının yolundan ve doğru bildikleri yoldan" giderler. Katolik kendini *ruhban sınıfından biri* gibi görmezken Protestan bizzat *din adamı* gibidir. İşte *tinsel* olanın tamama ermesiyle Ortaçağ aşılmış ama bu durum aynı zamanda Reformasyonun da lâneti olmuştur.

Cizvitlerin ahlâkı, günah çıkarma zımbırtısının bir devamından başka neydi ki? Ne var ki günah yükünden kurtulan kişi böylece günah affettirmenin *aslını astarını* da öğrenmiş oluyor, ve şu veya bu özel durumda (Kazuist) yaptığı şeyin hiç de günah olmayabileceği ortadayken, günahının nasıl da sahiden üzerinden alındığı konusunda kendini ikna ediyordu. Günah çıkarma zımbırtısı her türlü cürümü, her türlü günahı caiz hale getirmiş ve vicdanı tamamen susturmuştu. Kiliseden karşılığı ödenerek izin alındıktan sonra, her türlü duyusallığın yolu açılmıştı. Cizvitler duyusallığı böyle himaye etmeyi sürdürürken, öte yanda ahlâklılığa sıkı sıkıya bağlı, koyu fanatik, günahlarının kefaretini ödemeye hazır, pişmanlık duyan ve dua eden Protestanlar, Hıristiyanlığı asıl mükemmeliyete erdirenler olarak tinsel ve dindar insanı üstün tutuyorlardı. Katolik mezhebi ve özellikle de Cizvitler bu suretle egoistliğin değirmenine su taşıdılar ve hatta Protestanlar arasında bile farkında olmadan ve istemeden de olsa kendilerine destekçi buldular. Böylece *duyusallığımızın* giderek bozulup sonunda yok olmasından bizi kurtardılar. Buna rağmen Protestan zihniyetinin egemenliği giderek daha geniş bir alana yayılmakta. Cizvitlik onun yanında, "Tanrısallık"tan ayrı düşünülemeyen "Şeytanlığı" temsil etti-

ğinden, asla tek başına ayakta kalamamakta ve örneğin Fransa'da olduğu gibi, Protestanlığa özgü dar görüşlülüğün giderek egemen olmasına ve tini üste çıkarmasına seyirci kalmaktadır.

Protestanlık, örneğin evlilik ve devlet gibi dünyevî kurumlara yeniden saygınlık kazandırdığı için övülür. Oysa Protestanlık, cismanî olan dünyevî kurumları, dünyevî oldukları için Katoliklere kıyasla daha az umursar. Katolikler cismanî dünyayı kendi hâline terk eder, hatta onun zevklerinden istifade ederler; oysa aklı öne çıkaran, tutarlı davranan Protestanlar, dünyevîliğe *kutsallık damgası vurarak* onu yok etmeye eğilimlidirler. Nitekim evlilik de doğallığını kaybetmiştir, çünkü kutsal ilan edilmiştir; Katoliklerde olduğu gibi, aslında kutsal olmayan evliliğin ancak kilisede takdis yoluyla kutsallık kazanması anlamında değil, tam tersine evliliğin bundan böyle kutsallığı kendi içinde barındırması, kutsal bir ilişki olması anlamında. Devlet için de aynı görüş egemendir. Önceleri devlet ve devleti yöneten soylular Papa tarafından kutsanırdı. Şimdi ise devlet ve krallık unvanı kutsallığı kendi bünyesinde taşımaktadır, bir din görevlisi tarafından *kutsanmaya* ihtiyacı yoktur. Genelde doğanın düzeni ya da doğa yasaları "Tanrı'nın düzeni" olarak kabul edilir ve kutsal sayılır. Augsburg İnanç Bildirgesi'nin 11. bölümünde bu görüş şöyle açıklanır: "Hukukçuların çok doğru şekilde ifade ettiği gibi, erkek ve kadının bir arada olmaları onların doğal haklarıdır. *Doğal hak* ise, *Tanrı'nın kurduğu ve doğaya yerleştirdiği düzendir* ve *ilahî* yasa sayılır." Feuerbach'ın, ahlâkî ilişkileri Tanrı'nın düzeni olarak kabul etmemekle beraber içerdikleri *tin* bakımından bunları kutsal sayması, modern Protestanlığı aşan bir görüş müdür? "Ama evlilik –tabiî ki sevgi temeli üzerine kurulu özgür bir bağ olarak– *kendisinden ötürü*, burada akdedilen birleşmenin doğasından ötürü *kutsaldır*. Sadece *hakikî* bir evlilik, sadece evliliğin, sevginin *özüne* uygun bir evlilik *dinî*dir. Bütün diğer ahlâkî ilişkilerde de durum aynıdır. Bir ilişki ancak *kendisinden ötürü dinî* sayıldığı yerde ahlâkî bir zihniyetle

yürütüldüğü takdirde *ahlâkî*dir. Dostluğun *sınırları* dinî bir titizlikle korunursa, yani inançlı bir insan Tanrı'nın yüceliğini koruduğu gibi dostluk ilişkilerini de korursa, hakikî dostluktan söz edilebilir. Dostluk Senin için *kutsal* sayılmalı, mülkiyet de kutsal sayılmalı, evlilik de, tek tek her insanın esenliği de kutsal sayılmalı, ama bu kutsallık *hem kendinde hem kendisi için* olmalı..."*

Bu çok önemli bir noktadır. Katolik inancına göre dünyevî olgular *takdis edilebilir* veya *kutsanabilir* olsalar da papaz tarafından kutsanmadıkça kutsal sayılmazlar. Oysa Protestan inancına göre dünyevî olgular *kendilerinden ötürü*, kendi varoluşları dolayısıyla kutsaldırlar. Bir olgunun kutsanma suretiyle dinî açıdan kabul görmesi, Cizvitlerin şu düsturuyla örtüşür: "Amaç, aracı kutsal kılar." Bu bakış açısına göre, hiçbir araç kendi özünde kutsal değildir, ama kutsal olmadığı da söylenemez, ancak Kilise ile ilişkisi, Kilise'ye sağladığı yarar açısından kutsallık kazanır. Örneğin bir kralın öldürülmesinden Kilise yararlanacaksa, açıkça olmasa bile, bu cinayetin kutsanacağı kesindir. Protestan, hükümdarlık mevkisini kutsal sayar; oysa Katolik, ancak başpapaz tarafından kutsanmış hükümdara kutsal kişi gözüyle bakar, özel bir törenle olmasa dahi Papa hükümdara her zaman geçerli bir kutsallık bahşettiğinden, hükümdar kutsal kabul edilir. Eğer Papa, kutsamasının geçersiz olduğunu açıklarsa, Katolikler için kral, "kutsanmamış", "dünyevî ya da dinle ilişkisi olmayan alelâde" bir insan olur.

Protestanlar sadece kutsallığa bağlı kalmak için duyusalın kendisinde de bir kutsallık keşfetmeye çalışırken, Katolikler bunun tersine duyusalı kendilerinden uzaklaştırıp, tıpkı diğer doğa olayları gibi kendine özgü değerini koruduğu özel bir alana kaydırmaya gayret ederler. Katolik Kilisesi, dünyevî evliliği kendi kutsadığı zümrenin dışına itmiş ve din adamlarının aile kurmalarını yasaklamıştır. Protestanlar ise evliliği ve aile bağlarını kutsal diye tanım-

* *Das Wesen de Christenturns*, c. 2, s. 403, çoğaltılmış baskı, Leipzig 1843.

lamakla Protestan rahipleri için de uygun bir kurum olarak kabul etmişlerdir.

Bir Cizvit, inançlı bir Katolik olarak her şeyi kutsayabilir. Kendi kendine şöyle demesi yeterlidir: Kilise'nin bana bir rahip olarak ihtiyacı var, ama eğer içimdeki arzuları, hırsları yeterince tatmin edersem, Kilise'ye daha iyi hizmet edebilirim. O hâlde falanca kızı baştan çıkarabilirim, filanca düşmanımı zehirletebilirim, vb. Ben bir rahip olduğum için, amacım kutsaldır, o hâlde araç da kutsal sayılır. Sonuçta yaptıklarım Kilise'nin yararınadır. Bu durumda Katolik rahip –Kilise'ye yarar sağlamak söz konusu ise– İmparator VII. Heinrich'e verdiği kutsanmış ekmeğin içine zehir koymaktan kaçınmaz.

Dinlerine bağlı Protestanlar her türlü "saf ve günahsız eğlenceye" karşı çıkıyorlardı, çünkü onların zihniyetine göre sadece kutsal ve tinsel şeyler saf ve günahsız olabilirdi. Protestanlar, içeriğinde Kutsal Ruh'u göremedikleri her şeyi, dans, tiyatro, gösterişli süslemeler (örn. kilisedeki görkem) ve benzeri şeyleri kınıyorlardı.

Luther mezhebi, bu püriten zihniyetli Kalvincilik ile karşılaştırıldığında, daha da radikal, dine ve tine yöneliktir. Kalvincilik, Kilise'yi *arındırmak* amacıyla birçok şeyi duyusal ve dünyevî sayarak dışlar. Lutherciler ise, her şeyin içeriğine *tin* katma, her şeyin özünde Kutsal Ruh'u görme ve böylece dünyevî olguları da *kutsallaştırma* eğilimindedirler. ("Onurlandıran bir öpücüğü kimse hor görmemeli!" Onurun özündeki tin onu kutsallaştırır.) Bu nedenledir ki, Lutherci olan –ve bir vesile ile daima "öyle de kalacağını" ifade eden– Hegel, her şeyde, içerdiği kavramı tam anlamıyla öne çıkarmayı başarmıştır. Her şeyde akıl, yani Kutsal Ruh vardır, ya da denebilir ki "gerçek olan şey akla uygundur". Aslında gerçek her şeyde vardır, örneğin her yalanda ortaya çıkarılma olasılığı bulunan bir hakikât saklıdır. Mutlak yalan yoktur, mutlak kötülük de yoktur ve bu her şey için söylenebilir.

Büyük "fikir eserleri" hemen hemen hep Protestanlar tarafın-

dan yaratılmıştır, çünkü *tinin* hakikî havarileri ve *tini* gerçekleştirmeyi başaranlar onlar oldular.

İnsanın üstesinden gelebildiği şeyler ne kadar da azdır! Güneşi yolundan saptıramaz, dalgaları durduramaz, dağların göğe yükselmesini önleyemez. Kısacası insan, *üstesinden gelemediği* nice olgunun karşısında çaresiz kalır. Sonuçta bu koskoca dünyaya egemen olmaya *gücünün yetmeyeceğinin* bilincine varır. Dünya, insanın boyun eğmesi gereken değişmez *yasalardan* oluşur. Bu yasalar insanın *yazgısını* belirler. Hıristiyanlıktan önceki dönemde insanın amacı neydi? Yazgısını etkileyen olaylardan kurtulmak, *ruhsal huzurunun bozulmasını* önlemekti. Stoacılar amaçlarına apati yoluyla ulaştılar, yani doğanın saldırılarını *umursamazlık*la karşılayarak ve olayların karşısında heyecana kapılmayarak kendilerini savundular. Horatius o ünlü "*Nil admirari*"* sözü ile, *ötekini*, yani dünyayı umursamadığını açıklar: Bu görüşe göre, dünya bizi etkilememeli, bizi hayrete düşürmemelidir. *İmpavidum ferient ruinae* sözleri de Mezmur 46:3'teki *sarsılmazlığı* dile getirir: "Bundan dolayı dünya altüst olsa da, biz korkmayız." Bu tutum, Hıristiyanlıkta ortaya atılan, dünyanın boş, fanî olduğu ve *önemsenmemesi* gerektiği ilkesine zemin hazırlamış oldu.

Eski dünyanın sonunu hazırlayan bu "bilge kişiye özgü" *sarsılmaz* ruh hâli birden *kendi içinden gelen* bir *sarsıntı* ile karşılaştı ve ne *ataraksi*** ne de Stoacıların özelliği olan cesaret onu koruyabilir oldu. Dünyanın bütün etkilerine karşı güvenceye alınmış, her türlü darbeye karşı duyarsızlaştırılmış, saldırıları *küçümseyen*, hiçbir şeye hayranlık duymayan, dünya yıkılsa aldırmayan tin, birden kendi içinde oluşan gazları (tinleri) zaptedemez hâle geldi,

* [Hiçbir şeye hayran olma! –r.n.]

** [Lat., bilgisizlikten kaynaklanan bütün korkulan yenmekten gelen bir ruhsal dinginlik durumu, bilgece bir umursamazlık ve duyumsamazlık hâli. –y.n.]

kabaran köpükler dışarıya taşmaya başladı. Çünkü dışardan gelen *mekanik darbeler* etki yapamayınca, içerde oluşan *kimyasal gerilimler* akıl almaz olaylara zemin hazırlar.

Gerçekten de, *Ben*'in dünyayı kendi mülkiyetine geçirmesi ile eski tarih sona ermiştir. "Babam her şeyi bana emanet etti" (Mat. 11:27) Artık dünya Ben'den daha üstün bir güç, yanına yanaşılmaz, kutsal, tanrısal, vb. bir varlık değildir, dünya *"Tanrı'sızlaşmıştır"* ve Ben onu kendi keyfime göre çekip çevirebilirim ve hatta eğer istersem, tinin bütün gücünü dünyanın üzerinde deneyebilir, dağları yerinden oynatır, dut ağaçlarına, kendilerini topraktan söküp denizin içine dikmelerini emredebilirim (Luk. 17:6); akla gelebilecek, *düşünülebilen* her şey olabilir, çünkü "iman eden biri için her şey mümkündür"*. Ben dünyanın *efendi*siyim, *"egemenlik"* bana aittir. Artık dünyaya gerçekçi bir gözle bakıyorum, çünkü dünyada Tanrı'ya ait hiçbir iz kalmamıştır. Dünya Benim mülkiyetimdedir, Ben onu istediğim gibi (yani tinimin isteği doğrultusunda) kullanabilirim.

Ben, *dünyanın maliki* olacak kadar kendimi yücelttiğimde, egoizm ilk büyük zaferini kazanmış oldu, dünyanın üstesinden geldi, kendini dünyadan ayırdı, *dünyasız* oldu ve uzun süren bir çağ boyunca elde ettiği kazancı güvenceye aldı.

Böylece ilk mülkiyet, ilk "efendilik" edinilmiş oldu!

Ama dünyanın efendisi henüz kendi düşüncelerinin, duygularının, iradesinin efendisi değildir; tinin efendisi ve maliki değildir, çünkü tin henüz kutsaldır; "kutsal tin" ve "dünyasız" Hıristiyan "Tanrısız" olamaz. Antik Çağ'daki savaş, *dünyaya* karşı yürütülmüşse, Orta Çağ daki (Hıristiyanlık dönemindeki) savaş *kendine*, tine karşı yürütülmüştür; biri dış dünyaya karşı, diğeri ise iç dünyaya karşı... Orta Çağ insanı "kendi içine dönük" insan, düşünen, düşünceli insandır.

* Yeni Ahit, Mark. 9:23.

Eskilerin tüm bilgeliği *dünya bilgeliği*dir, Yenilerin tüm bilgeliği ise Tanrıbilimciliğidir.

Çoktanrılı dönemin insanları (Yahudiler de dâhil) *dünyanın* üstesinden gelmişlerdi; şimdi de insanlar kendi kendilerinin, *tin*in üstesinden gelmek, yani tinsiz ya da tanrısız olabilmeyi başarmak zorundaydılar.

Yaklaşık iki bin yıldan beri kutsal tini kendi egemenliğimiz altına alabilmek için uğraşıp duruyoruz ve bugüne kadar kutsallıktan bazı parçalar koparıp ayaklarımızın altına alabilmeyi başardık. Ama devasa hasmımız hep yeniden değişik biçimlerle ve adlarla karşımıza dikiliyor. Tin henüz Tanrı'dan, kutsallıktan arındırılmış değil. Her ne kadar bir güvercin kılığında başlarımızın üzerinde kanat çırpmıyor, ve kendini sadece azizlerin değil, basit insanların da yakalamasına izin veriyorsa da, insanlığın tini, insan tini, yani İnsan kavramının tini, Bana, Sana hâlâ daha *yabancı* bir tindir ve o, Bizim koşulsuz *mülkümüz* değildir, onu istediğimiz gibi kullanmaktan henüz çok uzağız. Kesinlikle gerçekleşen ve Hıristiyanlık sonrasının tarihini belirgin bir biçimde yöneten tek şey, kutsal tini *daha insanî* hâle getirerek onu insana, ya da insanı ona yaklaştırma çabalarıydı. Böylece sonunda tin "tüm insanlığın tini" olarak algılandı ve "insanlık idesi, insanlık, insancıllık, genel insan sevgisi" gibi adlar altında insana daha yakın, daha samimî, alışılmış, kolayca yaklaşılabilir bir görünüm kazandı.

Bu durumda herkesin kutsal tine sahip olabileceği, insanlık idesini kendi içine alabileceği, İnsanlık'ı kendi içinde biçim ve varoluşa kavuşturabileceği söylenemez mi?

Hayır, tin kutsallığından soyunmuş değildir, yanına varılmazlığını kaybetmemiştir, biz ona erişemeyiz, o bizim mülkiyetimizde olamaz, çünkü insanlığın tini *Benim* tinim değildir. O Benim *idealim* olabilir ve bir *düşünce* olarak ona "Benim" diyebilirim: İnsanlık düşüncesi Benim mülkiyetimdedir ve bu düşünceyi tamamen kendi zihniyetime göre biçimlendirmekle, bugün böyle, yarın baş-

ka şekle büründürmekle, bunu yeterince kanıtlamış oluyorum. Biz bu düşünceyi en çeşitli biçimlerde düşleriz. Ama o aynı zamanda, kimseye satılamayan, baştan atılamayan bir miras gibidir.

Kutsal Tin zaman içinde birçok değişime uğrayarak *"mutlak fikir"* hâline geldi ve bu da yeniden çok sayıda kırılmaya uğrayarak insan severlik, akılcılık, vatandaşlık erdemi gibi çeşitli fikirlere bölündü.

İnsanlık fikrini Benim mülküm diye nitelendirebilir miyim? Ben bir tine hizmet etmek, Kendimi onun için "feda etmek" zorundaysam, onun üstesinden gelmiş, onu alt etmiş sayılabilir miyim? Eski Çağ sona ermek üzereyken, insanlar dünyanın kendilerinden üstün gücünü, "tanrısallığını" kırıp, onun güçsüz ve "geçici" olduğunu anladıktan sonradır ki ancak, dünyaya sahip olabildiler.

Tin konusunda da durum aynıdır. Onu bir *hayalet* düzeyine indirgersem ve tinin Benim üzerimdeki etkisini bir *kaçıklık* olarak nitelersem, o zaman tin kutsallığını, Tanrı ile ilişkisini yitirir ve Ben onu gönlümce *kullanabilirim;* insanların *doğayı* rahatça kullandığı gibi.

Bir meseleyle ilgilendiğimde ya da bir ilişki kurduğumda, o "meselenin doğası"nın ya da o "ilişkiyi belirleyen kavram"ın bizi yönlendirmesi gerekiyormuş! Oysa bir konuya ait kendiliğinden bir kavram oluşamaz, o konu hakkındaki kavramı biz oluştururuz. Bir ilişki kurduğumuzda, o ilişkiyi kuranların Biricikliği dolayısıyla o ilişkinin de biricik olduğunu kabul etmemiz gerekir ve başkalarının onu nasıl sınıflandırdığı önem taşımaz! Ama "İnsanın özü" nasıl gerçek insandan ayrıldıysa ve onun değerlendirilmesinde bu öz bir kıstas olarak kullanılıyorsa, insanın edimleri de insandan ayrı olarak "insanî değerlere" göre takdir edilir. Her yerde *kavramların* yargısına başvurulur, yaşamı kavramların düzenlemesi, kavramların her şeye *egemen* olması istenir. Hegel'in, saçmalığa bir yöntem getirme ve kavramlar tüzüğünü mükemmel, sağlam temelli dogmalar hâlinde tamamlama yoluyla sistematik bir ifade

kazandırdığı din dünyasıdır bu. Her şey kavramlara uygun, tekdüze bir şekilde yorumlanmakta ve gerçek insan, yani Ben, bu kavramların yasalarına göre yaşamaya zorlanmaktayım. Bundan daha berbat bir yasa egemenliği olabilir mi? Hıristiyanlık, ta başından beri Yahudilikteki yasa egemenliğini daha da sıkılaştıracağını itiraf etmemiş miydi? ("Yasanın tek bir harfi bile yitirilmemeli!")

Liberalizm'in ortaya çıkmasıyla birlikte yeni kavramlar gündeme geldi: Tanrı yerine insanla ilgili, Kilise yerine devletle ilgili kavramlar, inanca dayananlar yerine "bilimsel" kavramlar, ya da daha genel bir ifadeyle, "işlenmemiş, kaba, ham kurallar", yönergeler yerine gerçek kavramlar ve ebedî yasalar.

Şimdi dünyada *tin*den başka bir egemenlik yoktur. Kafaların içinde sayısız kavram dolaşıp durur. Bunun ötesine geçmek isteyenler ne yapıyorlar? Onlar bu kavramları reddedip yerlerine başkalarını getiriyorlar! Diyorlar ki, "Siz hukuk, devlet, insan, özgürlük, hakikât, evlilik gibi kavramları yanlış anlıyorsunuz. Örneğin hukuk kavramı aslında bizim şimdi ortaya attığımız biçimde anlaşılmalıdır!" Ve kavram karmaşası böylece sürüp gidiyor.

Dünya tarihi bizleri acımasız biçimde hırpaladı ve tin her şeye egemen bir güç hâline geldi. Sen benim paralanmış ayakkabılarıma değer vereceksin, çünkü bunlar senin çıplak ayağını koruyabilir, benim kullandığım tuzu önemseyeceksin, çünkü onu kullanabilseydin, patateslerine lezzet katabilirdin, benim görkemli saltanat arabama saygı duymalısın, çünkü ona sahip olsaydın bütün sıkıntıların sona ererdi; ama sen onlara el uzatma hakkına sahip değilsin! İnsan birçok şey arasında özellikle "*kendi başınalığa*", kendi ayakları üzerinde durabilmeye çok değer vermelidir, ama kendi başınalık onun yaklaşamayacağı, erişemeyeceği bir yerde olmalı, onun eline verilmemiş olmalıdır. Kişinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi üstün bir meziyet olarak tanınmalı, buna saygı duyulmalı! Ama insan onu elde etmek için elini uzatırsa, vay hâline! O zaman ona "eli uzun" derler.

Ne kadar da fakirleştik, hatta elimizde hiçbir şey kalmadı denebilir! Her şey bizden uzaklaştırıldı, eğer elimize vermezlerse hiçbir şeye uzanma cesareti gösteremiyoruz. Biz artık sadece verenin *lütufkârlığı* sayesinde yaşayabiliyoruz. *İzin almadan* yerden bir iğneyi bile kaldıramazsın. Bu izni kimden alacaksın? *Saygıdan! Saydığından!* Eğer senin *saydığın*, onu sana malın diye bağışlarsa, ve sen de onu malın sayarsan, o zaman onu alabilirsin. Ve eğer ahlâklılık, akıl, ya da insanlık adına görevlendirilmediysen, salt kendi adına düşünce üretemez, söz söyleyemez, bir edimde bulunamazsın. Ey arzularla dolu insanın o hiçbir *kayıt ve şarta tâbi olmayan* mutluluğu! Seni *kayıt ve şartların* sunağında kurban etmek için ne kadar da acımasızca uğraşıyorlar!

Bu sunağın üzerinde bir kilisenin kubbesi yükseliyor ve duvarları giderek daha geniş bir alanı içine almak üzere tâ ilerilere doğru kaydırılıyor. Bu duvarların içinde kalanlar *kutsal* sayılıyor. Sen artık onlara ulaşamazsın, onlara dokunamazsın. Bu duvarların çevresinde açlıktan kıvranarak, haykırarak dolaşacak ve dışarıda kalan birkaç dünyevî, cismanî parçayı toplamaya çalışacaksın. Giderek kilisenin çevresinde daha geniş halkalar çizerek koşturacaksın. Bir süre sonra kilise bütün dünyayı içine alacak ve sen en ücra uçlara itileceksin. Bir adım daha attığın anda *kutsallık dünyası* zaferi kazanmış olacak ve sen uçuruma yuvarlanacaksın. Haydi, henüz çok gecikmeden kendine gel ve çoraklaşmış cismanî ortamda dolanıp durma! Cesaretini toplayarak kilisenin kapısından içeriye dal! Eğer *kutsallığı kapıp midene indirebilirsen*, onu kendine mâledersin, artık o *Senindir!* Kutsanmış ekmeği sindirdiğinde, dışkınla birlikte ondan da kurtulmuş olursun! Kutsal ekmeği sindir ve ondan kurtul!

3. Bölüm

Özgürler

Yukarıda Eskiler ile Yeniler iki ayrı bölüm hâlinde tanıtıldıktan sonra, şimdi de üçüncü bölümde Özgürler'in ayrı ve bağımsız olarak inceleneceği akla gelebilir. Oysa böyle bir şey söz konusu değil. Özgürler, "Yeniler"in Daha Yenileri ve En Yenileri olarak tanımlanabilirler. Yenilere özel bir bölüm ayrılması, şimdiki zamana ait olmalarından ve her şeyden önce dikkatimizi şimdiki zamana vermemizdendir. Ben "Özgürler" ifadesini sadece Liberaller'in bir tercümesi olarak kullanıyorum. Bu arada değinmeden geçemeyeceğim özgürlük kavramının ve daha başka konuların incelenmesini de daha ileriki bölümlere bırakıyorum.

1. Politik Liberalizm

İnsanlar sözümona Mutlak Monarşi kadehini kafaya dikip son damlasına kadar içtikten sonra, 18. yüzyılda bu içeceğin insanlara göre olmadığının ayırdına vardılar ve başka bir içkinin tadına bakma hevesine kapıldılar. "İnsanlar", ki atalarımız öyleydi, en sonunda birer insan muamelesi görmek istediler:

Bizi insandan farklı bir yaratık olarak görenleri, biz de bir insan olarak görmeyeceğiz, onları gayri-insan sınıfından kabul edip ona göre davranacağız. Buna karşılık Bizi insan sayanı ve gayri-insanî bir davranışla karşılaşma tehlikesine karşı bizi koruyanı, biz de gerçek hamimiz kabul edeceğiz ve sayacağız.

O hâlde el ele verelim ve birbirimizin içindeki İnsan'a kol kanat gerelim. Böyle yaparsak, bu *birbirini tutma* sayesinde Bize gereken korunmayı sağlarız ve *birleşmiş olan* Bizler, insan onurunu, vakarını tanıyanlar ve "İnsan" olarak birbirini tutanlar topluluğunu oluştururuz. Bizim birleşimimiz *devlettir* ve birbirine bağlı olan Bizler de *ulusuz*.

Devlet veya ulus olarak birlikteliğimizde Biz sadece insanız. Bizim Tek'ler olarak nasıl davrandığımız, ne tür bencil dürtülere kapıldığımız sadece *özel* hayatımıza aittir. Bizim *kamusal alana* ve devlete yansıyan yaşamımız ise, *salt insanî* yaşamdır. Bizim kendi şahsımızla bağlantılı insanlık dışı ya da "egoistçe öğeler" bir "özel mesele" diye aşağılanır ve bizler de devletle –"egoizmin" hüküm sürdüğü– "burjuva toplumu" arasında kesin bir ayrım gözetiriz.

Hakikî insan ulustur, ama Tek hep bir egoisttir. O hâlde egoistçe bir eşitsizliğe ve huzursuzluğa zemin hazırlayan Tekliğinizi ya da tekleşmenizi üzerinizden atın, kendinizi hakikî İnsan'a, yani ulusa ve devlete adayın. Ancak o zaman İnsan sayılırsınız ve İnsan'ın sahip olduğu her şeye sahip olursunuz. Hakikî İnsan, yani devlet, size kendine ait olanların üzerinde yetkili kılacak ve size "İnsan haklarını" verecektir. İnsan, size kendi haklarını verir!

İşte burjuvazinin söylemleri bu fikirleri içerir.

Burjuvazi, devletin tümüyle hakikî insanın ta kendisi olduğu, Tek'lerin insanlık değerinin bir devlet vatandaşı olmaktan ibaret olduğu düşüncesinden farklı bir şey değildir. Bu düşünce, iyi bir vatandaş olmakta arar en yüksek onuru, ayrıca eskimiş de olsa "iyi bir Hıristiyan olmak"tan daha yüce bir şey tanımaz.

Burjuvazi, imtiyazlı sınıflara* karşı girişilen savaşta palazlandı. İmtiyazlı sınıflar burjuvaziye "Üçüncü Sınıf"** muamelesi yapmış ve onu *it sürüsüyle, en aşağılık serseri takımıyla* bir tutmuştu. Yani şimdiye kadar devlet katında "eşit olmayan kişi" sayılmıştı. Soylu bir babanın oğlu yüksek mevkileri işgâl eder ve en mükemmel niteliklere sahip bir burjuva ona başının üstünde yer vermek zorunda bırakılırdı. Burjuva sınıfından olanların duyguları buna isyan etti. Bundan böyle hiç kimseye üstünlük tanınmamalıydı,

* [Aristokrasi ve Kilise. –r.n.]

** [Fransız Devrimi'nden önce parlamentoda burjuva ve köylü temsilcilerine verilen ad. –r.n.]

bazı kişilerin diğerlerinin önüne geçmeleri önlenmeli, sınıfsal ayrımlar ortadan kalkmalıydı! Herkes eşit olmalıydı! Artık *özel çıkarlar* peşinden koşulmamalı, herkesin, yani *tüm toplumun çıkarı* gözetilmeliydi. Devlet, özgür ve eşit insanların bir araya geldiği bir topluluk olmalı ve herkes kendini bu *bütünün esenliğine* adamalı, *devletle* bütünleşmeli, devleti kendi amacı ve ülküsü hâline getirmeliydi. Devlet! Devlet! Herkesin ağzından bu sözcük çıkıyordu. Bundan sonra da "en doğru devlet düzeni", en iyi anayasa, yani devleti en olumlu biçimde gerçekleştirme arayışına girişildi. Devlet düşüncesi herkesin kalbine girdi ve herkesi coşturdu. Bu dünyevî Tanrı'ya hizmet etmek, yeni bir ibadet biçimi ve din hâline geldi. Artık asıl *siyaset* çağı başlamıştı. Devlet ya da ulus için çalışmak en yüksek ideal, devletin çıkarı en ulvî çıkar, devlete hizmet –ki bunun için memur olmak gerekmez– en büyük onurdu.

Böylece *özel* çıkarlar ve özel kişiler bertaraf edildi ve devlet için fedakârlık günün sloganı hâline geldi. İnsan *kendinden* vazgeçmeli ve sadece devlet için yaşamalı, "kendi çıkarını düşünmeyip", devletin yararı için çaba sarf etmeliydi. Bu suretle tek tek kişilikler silinmiş ve devlet asıl kişi hâline gelmiştir: Artık yaşayan Ben değilim, Benim içimde O yaşamaktadır. Artık insan, eski öz sevgiye dayalı davranışı ile kıyaslandığında, tümüyle özgeciliği benimsemiş ve *kişiliğini silmiştir*. Devlet adı verilen bu Tanrı'nın karşısında her türlü egoizm yok olmuştur, herkes eşit sayılmaktadır. Herkes, arada hiçbir ayrım yapılmaksızın insandır –salt insan.

Devrim, ateş almaya müsait bir konudan, yani *mülkiyet* meselesinden çıktı. Hükûmetin paraya ihtiyacı vardı. Bu durumda devletin *mutlak* olduğu ve bundan ötürü tüm özel mülklerin de sahibi, tek sahibi olduğu ilkesini gerçek yaşamda uygulamak zorundaydı. Hükûmetin *kendi* parasını, yani vatandaşların zilyetinde olduğu hâlde onların mülkü sayılmayan parayı *eline geçirmesi* gerekiyordu. Bunu yapacak yerde, bu paraların kendisine öden-

mesini onaylayacak belgeleri hazırlamak üzere parlamentoyu* topladı. Bunun sonucunda *mutlak* bir hükûmet yanılsaması yıkıldı, çünkü talep ettiği bir şey için "onay belgesi" çıkarmak zorundaki birine mutlak gözüyle bakılamaz. Vatandaşlar *gerçekten mal sahibi* olduklarını ve istenen paraların *kendilerine ait* olduğunu anladılar. Böylece o güne kadar tebaa olan vatandaşlar, *mülk sahibi* olduklarının bilincine vardılar. Bailly bu durumu kısaca şöyle açıklıyor: "Eğer siz benim onayım olmaksızın mülkiyetimi kullanamıyorsanız, benim kişiliğime, benim tinsel ve toplumsal konumumla ilgili hiçbir şeyime söz geçiremezsiniz. Bütün bunlar benim özel mülkümdür, tıpkı ekip biçtiğim toprak parçası gibi. Ve yasaları bizzat yapmakta hem bir çıkara hem de bir hakka sahibim."** Bailly'nin sözleri, artık *herkesin* mülk sahibi olduğu biçiminde anlaşılabilir. Ama bundan böyle mülkiyete sahip ve efendi olan, hükûmet ya da hükümdarlık tahtında oturan soylu kişi değil –*ulustur*. Artık bundan itibaren ideali belirten ifade "halkın özgürlüğü - özgür bir halk" ve benzeridir.

8 Temmuz 1789'da Autun ve Barréres piskoposunun bir açıklaması, herkesin yani her bir *Tek*'in yasalar karşısında önem taşıdığı hayâlini yıktı. Seçmenlerin tamamen *güçsüz* olduğu ortaya çıktı. Artık *temsilcilerin çoğunluğu oluşturanları efendi* hâline gelmiştir.*** 9 Temmuz'da anayasa çalışmalarında görev paylaşımı planı açıklandığında, Mirabeau, şu beyanatta bulunmuştur: "Hü-

* [Aristokrasi, Kilise ve "Üçüncü Sınıf' diye nitelenen burjuva ve köylü temsilcilerinden oluşan meclis. –r.n.]

** [Edgar Bauer, *Bailly und die ersten Tage der Französischen Revolution* (Bailly ve Fransız Devrimi'nin İlk Günleri), s. 89, Charlottenburg 1843. (Fransız Devrimi'nden sonraki yeni devrin tarihine ait hatırda tutulmaya değer olaylar. Kaynaklara ve kişilerin anılarına dayanarak hazırlayıp yayımlayan Bruno Bauer ve Edgar Bauer.]

*** [Age., s. 102/103]

kûmet sadece güç sahibidir, hak sahibi değildir. Hakkın kaynağı sadece *halkın* bağrıdır."* Aynı kişi, yani Mirabeau, 16 Temmuz'da yeniden sesini yükseltir: "Bütün *güc*ün kaynağı halk değil midir?"** Demek ki halk, hem her türlü hakkın hem de her türlü gücün kaynağıdır! Bu söylemle "hak" kavramının içeriği de ortaya çıkmış oluyor: Bu içerik *güçtür, iktidardır!* "Güç, iktidar kimde ise, hak ondadır."

Burjuvazi, imtiyazlı sınıfların mirasçısı olmuştu. Gerçekten de, baronların hakları "gasp edilerek" burjuva sınıfına verildi, çünkü artık burjuvalara "ulus" deniliyordu. Bütün *imtiyazları* "ulusun eline" geri verildi. Bu suretle de bunlar "imtiyaz" olmaktan çıkıp, doğrudan "hak" oldular. Bundan böyle, aşar vergisini ve zorunlu hizmeti ulus talep ediyordu. Ulusun konduğu mirasın içinde yüksek mahkeme, av hukuku ve köle çalıştırma hakkı da vardı. 4 Ağustos gecesi, öncelik hakkının ya da "imtiyaz"ın ölüm gecesi oldu –ki bazı şehirler, cemaatler ve belediye meclisleri de imtiyaz sahibiydiler–, ve doğan yeni gün "hak"kın, "devlet hukuku"nun, "ulus hakları"nın günü oldu.***

"Asil efendi" monarkın şahsiyetinde ete kemiğe bürünmüş monarşi bu yeni egemen erkle, yani "ulusun egemenliği"yle kıyaslandığında çok zavallı kalırdı. Bu yeni *monarşi* bin kez daha katı, daha keskin ve daha tutarlıydı. Yeni monarkın karşısında bundan böyle hiçbir hak, hiçbir imtiyaz geçerli değildi. Oysa *ancien régime* diye anılan eski yönetimin "mutlak monark"ı çok daha kısıtlı bir yetkiye sahipti! Devrim, *sınırlı monarşi*nin *mutlak monarşiye* dönüşmesine neden olmuştu. Bundan böyle, bu monark tarafından tanınmadığı hâlde kullanılan her türlü hak "gasp" sayılır, buna karşılık bu monarkın tanıdığı her imtiyaz, "hak" yerine geçer

---

* [Age., s. 113.]

** [Age., s. 133.]

*** [Age., s. 141-142.]

oldu. O devrin gereği olarak, *mutlak krallık*, mutlak monarşi istenmekteydi, bu nedenle mutlak olmayı başaramayan ve bir sürü küçük efendiler tarafından sınırlandırılmış o sözde mutlak krallık yıkılmaya mahkûmdu.

Binlerce yıldan beri özlenen o mutlak hükümdarı, etrafında erkini kısıtlayan birçok efendi, efendicik bulunmayan o güçlü varlığı burjuvazi yaratmıştır, Kendisinden izin alınmadan *hiçbir hak* elde edilmeyen "hak dağıtıcısı" tek "efendi"yi o ortaya çıkardı. "Biliyoruz ki, dünyada put bir hiçtir ve birden fazla Tanrı yoktur."*

"Hak" kavramına karşı, sanki herhangi bir hak söz konusuymuş gibi davranılamaz ve "bir haksızlık"tan söz edilemez. Olsa olsa bunun bir saçmalık ya da yanılsama olduğu söylenebilir. Eğer haksızlığın söz konusu olduğu iddia edilirse, onun karşısına ölçüt olarak *bir başka hak* koyabilmek gerekir. Ama eğer hak kavramının bizzat kendisi tamamen reddediliyorsa, o zaman haksızlık kavramı da reddedilmiş olur ve hak –ya da ona bağlı olarak haksızlık– bütünüyle ortadan kalkar.

Biz hepimiz "eşit politik haklar"dan yararlanıyoruz, ne demek? Bu sadece şu anlama gelir: Devletin Bana bir kişi olarak özel muamele etmediği, Beni de diğer bütün herkes gibi sadece bir insan saydığı, bunun dışında devleti olumlu etkileyecek bir önem taşımadığım demektir. Ben bir soylu kişi, mevki sahibi bir adamın oğlu, ya da devraldığı görevi miras yoluyla kendinden sonraki kuşaklara aktaran bir memurun vârisi olmakla, devleti etkilememekteyim. (Ortaçağ'da kontluklarda vs. olduğu gibi, daha sonraları mutlak krallıklarda da bazı resmî görevler miras yoluyla sonraki kuşağa geçmekteydi.) Şimdi artık devletin elinde vatandaşlara dağıtılabilecek sayısız hak vardır; örneğin bir tabura, bir bölüğe veya herhangi bir birliğe komuta etme hakkı, bir üniversitede ders verme hakkı gibi. Devlet bu hakları verebilir, çünkü bunlar devle-

* Yeni Ahit, I. Kor. 8:4.

te aittir, yani devlet haklarıdır ya da "politik" haklardır. Bu hakları kime verdiği de devlet için önem taşımaz, yeter ki bağışladığı hakkı alan kişi, o haktan doğan yükümlülüklerini yerine getirsin. Hepimiz devlet için makbul ve *eşit* durumdayız. Hiçbirimiz diğerlerinden daha değerli ya da değersiz değiliz. Hükümran devlet der ki: Orduda emir verme yetkisinin kime verildiği benim için fark etmez, yeter ki bu yetkiyi kullanmayı bilsin. Demek ki "politik hakların eşitliği" şu anlama gelir: Herkes devletin dağıttığı haklara sahip olabilir, yeter ki bu hakların gerektirdiği koşulları yerine getirsin. Bu koşullar söz konusu hakkın yapısı ile ilgili bir özellik olmalıdır, hakkın verildiği kişinin, tercih edilen imtiyazlı bir kişi (*persona grata*) olması rol oynamamalıdır. Örneğin subay olma hakkının kendine özgü koşulları, sağlıklı organlara ve yeterli bilgiye sahip olmaktır, soylu bir aileden gelme koşulu söz konusu değildir; ancak en liyakatli bir burjuva bile bu askerî rütbeyi elde edemezse, politik haklarda bir eşitsizlik söz konusudur. Bu eşitlik ilkesinin günümüzde kimi devlette daha çok, kiminde daha az hayata geçirildiğine tanık oluyoruz.

Sınıflar monarşisi döneminde (devrimden *önceki* kralların dönemini, yani mutlak krallık dönemini böyle adlandırıyorum), Tek, bir sürü küçük monarşiye bağımlılık içindeydi. Bunlar esnaf loncaları, soylu sınıfı, ruhban sınıfı, burjuva sınıfı, şehirler, komünler gibi cemiyetler (toplumlar) idi. Tek, her yerde *önce* bu küçük cemiyetlerden birine üye olmak ve *l'esprit de corps* tabir edilen bu cemiyetin ruhuna uygun davranıp, onu efendisi (monarkı) sayarak kesin itaat etmek zorundaydı. Soyluların her birinden, kendi şahsından çok ailesini, soyunun onurunu önemsemesi isteniyordu. Tek, sadece ait olduğu *tüzel kişilik* aracılığıyla daha büyük bir tüzel kişilik olan devletle ilişki kuruyordu, tıpkı Katolik mezhebinde Tek'in ancak din görevlisi aracılığıyla Tanrı'ya ulaşabilmesi gibi. *Bir sınıf* olduğunu inkâr etme cesaretini gösterebilen üçüncü toplumsal sınıf* bu duruma son verdi. Diğer sınıfların yanında başka

bir sınıf olarak kalmamaya ve sınıf olarak adlandırılmamaya, bunun yerine "*ulus*" adı altında yüceleşerek genelleşmeye karar verdi. Böylece daha mükemmel ve daha mutlak bir monarşi yarattı, evvelce hâkim olan *sınıf prensibi*, büyük monarşinin içindeki küçük monarşiler prensibi ortadan kalktı. Bu nedenle devrimin birinci derecede imtiyazlı iki sınıfa karşı bir hareket olduğu söylenemez. Devrim aslında genel olarak bütün o küçük, sınıfsal monarşilere karşı bir eylemdi. Sınıflar ve onların baskıcı yönetimleri yıkıldıktan sonra –zaten kral da vatandaşların değil, sadece sınıfların kralıydı– geride sınıfsal eşitsizliklerden kurtulmuş bireyler kaldı. Bunlar gerçekten de hiçbir sınıfa ait olmayan, bütün bağlarını, aidiyetlerini "koparmış" insanlar mıydı? Hayır, bu yüzdendir ki, üçüncü toplumsal sınıf, diğer sınıfların *yanında* yer almamak için, *biricik sınıf* olmak için kendini ulus olarak tanımlamıştır. Bu biricik *sınıf* ulustur, *"devlet"*tir. O hâlde Tek'in durumu nedir? Tek, politik bir Protestan olmuştur, çünkü tanrısıyla, yani devletle doğrudan doğruya ilişkiye girmiştir. Artık soylular monarşisine tâbi bir soylu, zanaatkârlar loncasına tâbi bir zanaatkâr değildir; ama o, herkes gibi *Yegâne Efendi*'yi, –hizmet edenlerin hepsinin "Vatandaş" denilen saygın unvanı taşıdığı– Devleti tanır ve kabul eder.

Burjuvazi, LİYAKÂT sayesinde hak edilen soyluluktur ve kendine şu sözü şiar edinmiştir: "Liyakât taçlandırılmayı hak eder." Burjuvazi, "tembel" soylulara karşı savaş açtı, çalışkanlık ve liyakât sayesinde hak edilmiş soyluluk unvanını taşıyanların bakış açısına göre, özgürlük "doğuştan" varolan bir nitelik değildir, hatta Ben bile özgür değilim, kralına, devletine ve meşrutî devletlerde halkına sadakâtle *hizmet eden*, "liyakât sahibi" kimse özgürdür. İnsan –servet ve para tanrısı "Mammon"a hizmet ediyor olsa dahi– *hiz-*

* [İmtiyazlı soylular ve ruhban sınıfı dışında kalan, içinde, iktisadî bakımdan üstün durumdaki burjuvazinin de yer aldığı, imtiyazlardan yoksun halkın oluşturduğu sınıf. –y.n.]

met yoluyla özgürlük, yani liyakât kazanır. İnsan devlete, yani devlet prensibine, devletin törel tinine yararlı olmalı ve bu yolla liyakât kazanmalıdır. Devlete bu anlamda hizmet eden, hayatını hakkıyla hangi meslek dalında kazanırsa kazansın, iyi bir vatandaştır. Onların gözünde "yenilikçiler", "karın doyurmayan", yani faydasız bir işle uğraşırlar. Sadece "esnaflık" yapanlar "pratikte" geçerli bir iş yaparlar. Esnaf zihniyeti ise, hem bir memuriyet yakalamak için koşuşturanlarda, hem de ticaret hayatında kesesini doldurmayı başaran, ya da çeşitli yollarla gerek kendine gerekse başkalarına yararlı olanlara göredir.

Eğer liyakât sahipleri özgür sayılıyorsa, "hizmet edenler" de özgür demektir (keyifli bir yaşam süren burjuva, işini sadakâtle yapan memur, kendini hangi konuda özgürlükten yoksun sayabilir ki?). O hâlde uysal bir hizmetkâr özgür bir insandır! Ne bariz bir saçmalık! Ama burjuvazinin zihniyeti işte budur. Bu sınıfın şairi Goethe'nin yanı sıra filozofu Hegel de, öznenin nesneye bağımlı olduğunu, nesnel dünyaya boyun eğip itaat etmek gerektiğini savunmuş ve eserlerinde yüceltmişlerdir. Bir amaca hizmet eden ve "kendini ona tamamen adayan" kişinin hakikî özgürlüğe kavuşacağı kanısındaydılar. Düşünen insan için ise, amaç –*akıl*dı. Akıl, devlet ya da Kilise için değişmeyen genel yasalar koyar ve *insanlık düşüncesi* ile tek tek insanların elini ayağını bağlar. "Doğru"yu ve hangi kıstasa göre davranılacağını o belirler. Bundan böyle "akıllı" olanlar, öncelikle iyi vatandaş sayılan, devletin en dürüst hizmetkârlarıdır.

Sen Karun kadar zengin olsan da, yoksulluk ve açlıktan nefesin koksa da, burjuva devleti buna karışmaz, bu Senin meselendir; yeter ki "uysal" ol. Devlet, Senden bunu ister ve en önemli görevi de bu fikri herkesin bilincine yerleştirmektir. Bu nedenle Seni "kötü telkinlerden" korumak ve "kötü niyetlileri" senden uzak tutmak için onların dizginlerini kısar, onların kışkırtıcı sözlerini sansürün kalemiyle karalar, basında çıkan yazılardan ötürü cezalar

verir ya da yazarları zindana atarak susturur. Uysal kimseleri de sansürü uygulamakla görevlendirir, "uysal ve itidâlli" kimselerin Sana *ahlâkî etkide* bulunması için her türlü çareye başvurur. Eğer kötü kışkırtmalara karşı Seni sağırlaştırmayı başardıysa, iyi *telkinler* için kulaklarını yeniden açmak için daha da büyük çaba harcar.

Burjuvazi ile birlikte *liberalizm* dönemi başlamıştır. Her yerde "akla uygunluk", "çağdaşlık" gibi ilkeler vurgulanır. Liberalizmi en iyi ve en onurlandırıcı biçimde şu sözler tanımlar: "Liberalizm, varolan koşulların akla uygun biçimde düzenlenmesidir."* Liberalizmin hedefi, anarşi, yasasızlık, Kendi-olma için zemin hazırlamak değil, "akılcı bir düzen", "ahlâka uygun davranış", "belli sınırlar içinde özgürlük" ilkelerini uygulamaktır. Fakat akıl egemen olursa, *kişi* yenik düşer. Sanat uzun bir zaman çirkini sadece kabul etmekle kalmadı, onu varlığının koşulu olarak da gördü ve benimsedi; "kötü adam"ın varlığına ihtiyaç duydu. Dinsel alanda ise aşırı Liberaller, işi aşırı dindar adamı, yani dindar "kötü adam"ı vatandaş olarak görmeye kadar vardırdılar, sapkın inançlıların yargılandığı mahkemeleri de reddettiler. Ama en önemli koşul, insanın "akılcıl yasalara" karşı çıkmamasıydı, yoksa en ağır cezalara çarptırılırdı. Kişinin Ben olarak özgürce davranıp kendini kabul ettirmesi yerine, aklı, aklın egemenliğini istediler. Yani sonuç olarak bir egemenlik istediler. Liberaller, *ateşli, heyecanlı savunuculardır*, ama onlar inancı, Tanrı'yı, ve benzerlerini değil, yegâne efendilerini, yani *aklı* savunurlar. Kuralların dışına çıkılmasına razı olmadıklarından, kişinin kendini geliştirmesini ve kendi hakkında kendisinin karar vermesini kabul etmezler, en mutlak hükümdarlara taş çıkartacak kadar kişiye *vasilik ederler*.

* Carl Wirt (anonim): Preussen seit der Einsetzung Arndts bis zur Absetzung Bauers. In: *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz*, (Arndt'ın atanmasından Bauer'in azline kadar Prusyalılar. İsviçre'den Yirmibir Sayfa dergisi içinde) ed. Georg Herwegh, s. 12-13, Zürih ve Winterthur 1843.

"Politik özgürlük" ne anlama gelir? Tek'in devletten ve yasalarından bağımsız olduğu anlamına mı? Hayır, tam tersine, Tek'in devlet içinde devlet yasalarına *bağlı olması* anlamına gelir. O hâlde neden "özgürlük"? Çünkü kişi, devletle aracılar olmaksızın, doğrudan doğruya ilişkiye girer; artık Tek, bir devletin vatandaşıdır, bir başkasının uyruğu değildir, hatta bir kişi olarak kralın da uyruğu değildir, zaten kral dahi sadece "devletin başı" kimliğini taşıyan kişi sayılır. Liberalizm öğretisinin temel bir öğesi olan politik özgürlük, Protestanlığın ikinci evresinden başka bir şey değildir ve "dinsel özgürlük"le tamamen koşut olarak yürür.* Yoksa dinsel özgürlüğü dinden özgür olmak diye mi anlamamız gerekir? Kesinlikle hayır! Bu sadece aracılardan, aracı din adamlarından özgür olmak demektir. Yani "ruhban sınıfına dâhil olmayanlara" yönelik ayrımcılığın kaldırılarak kişinin dinle ve Tanrı'yla doğrudan doğruya aracısız bağlantı kurması demektir. İnsan ancak bir dini olursa din özgürlüğünden yararlanabilir. Din özgürlüğü, dinsizlik anlamına gelmez; inancın içtenliği ve Tanrı'ya aracısız ulaşılabilmesi anlamına gelir. "Dinsel olarak özgür" kişi için din bir gönül meselesi, *kendi meselesi*, bir "kutsal ciddîyet"tir. Dolayısıyla, "politik olarak özgür" kişi için de devlet bir kutsal ciddîyettir; bir gönül meselesi, en önemli mesele, kendi meselesidir.

Politik özgürlük, *polis*'in, devletin özgür olduğunu ifade eder. Dinsel özgürlük, dinin özgür olması; vicdan özgürlüğü, vicdanın özgür olması demektir. Benim devlet, din ve vicdan konusunda özgür olduğum, Benim onlardan *kurtulmuş* olduğum anlamına gelmez. Mesele *Benim* özgürlüğüm değil, Bana egemen olan, Bana *kendini kabul ettirmiş* bir kudretin özgürlüğüdür. Beni belli tutum ve davranışlara zorlayan devlet, din ve vicdan gibi güçlerden birinin özgür olmasıdır. Devlet, din ve vicdan adındaki bu zor-

* Louis Blanc, Restorasyon çağı hakkında der ki, "Protestanlık fikirlerin ve törelerin zemini olmuştur". Histoire des dix ans, 1830-1840, c. 1, s. 138, Paris 1841.

layıcı güçler beni köleleştirmişlerdir ve *onların* özgürlüğü, *Benim* köleliğim anlamına gelir. Onların "amaç, aracı kutsal kılar" düsturuna uymaları elbette ki doğaldır. Eğer devletin esenliği amaçlanıyorsa, savaş kutsal bir araç sayılır, devletin amacı adaleti yerine getirmekse, öldürmek de kutsal bir araç sayılır ve buna kutsal bir ad olarak "infaz" denir. Bunun gibi birçok örnek verilebilir. Sonuç olarak denebilir ki, devlet, kendi yararına olan her şeyi *kutsal* (mubah) sayar.

Burjuva liberalizminin büyük bir titizlikle korumakta olduğu "bireysel özgürlük", aslında bireyin tam bir özgürlük içinde kendi kaderini tayin edebilmesi demek değildir. Bu, edimlerimin tamamen *Benim* olması anlamına gelmez, sadece edimlerimin başka *kişilerden* bağımsız olması anlamına gelir. Hiçbir *insana* karşı sorumlu durumda olmayan, kişisel özgürlüğe sahiptir. Bu anlamdan hareket edersek, ki zaten başka türlüsü de mümkün değildir, bireysel olarak özgür olan, yani insanlara karşı *sorumsuz* olan sadece –"Tanrı'ya karşı" sorumluluğunu beyan ettiğini bildiğimiz– hükümdar değildir, aynı zamanda "sadece yasaya karşı sorumlu olan" herkestir de. Yüzyılın devrimci hareketi sayesinde kazanılan özgürlük işte budur, yani keyfîliğe, *tel est notre plaisir** anlayışına bağımlı olmamaktır. Bu bakış açısına göre, meşrutî hükümdar tüm kişiliğinden soyutlanmış olarak, bireysel kararlar alma yetkisinden yoksun hâle gelmiş olur ve bir kişi olarak, *bireysel bir insan* olarak başkalarının "bireysel özgürlüklerini" zedeleyemez. Meşrutî hükümdar, *kişisel hükmetme iradesini* yitirmiştir. Bu nedenle mutlak hükümdarlar, yerinde bir hassasiyetle buna karşı koyarlar. Aslında bunlar en iyi anlamda "Hıristiyanlık ilkelerine" uygun birer hükümdar olma isteğindedirler. Ama böyle olabilmek için de *saf tinsel* bir iktidara sahip olmaları gerekir, çünkü –"Tanrı tindir" düşüncesine göre– Hıristiyanlar sadece *tine* boyun eğerler. Bunun

* [Lat., *bu bizim keyfimizdir.* –ç.n.]

sonucunda saf tinsel iktidarı sadece meşrutî hükümdar temsil eder, çünkü o, bütün kişisel anlamını ve önemini üzerinden sıyırmış olarak o denli tinselleşmiştir ki, –gerçekliği aşmış– tam, tekinsiz bir "tin", bir *ide* hâline gelmiştir. Meşrutî kral, tam anlamıyla Hıristiyanlık prensiplerine uygun *Hıristiyan* bir kraldır. Meşrutî monarşide bireysel egemenlik, yani gerçekten *iradî* hükümdarlık sona ermiştir, bu nedenle de artık *bireysel özgürlük*, bireysel bir hükümdardan bağımsızlık, Bana *tel est notre plaisir* yaklaşımıyla egemen olabilecek her türlü bireyden bağımsızlık durumu geçerlidir. Bu tam, mükemmelliğe erişmiş *Hıristiyan* devlet-yaşamı, tinselleşmiş bir yaşamdır.

Burjuvazi tam bir *liberallik* içinde davranmaktadır. Bir başkasının yaşam alanına her *kişisel* müdahale, burjuva zihniyetine aykırıdır. Bir burjuva, Tek (yani "daha üstün bir kudret" tarafından yetkilendirilmemiş) bir insanın, kendi keyfîne ve kişisel iradesine göre yaşamına karışması hâlinde, hemen Liberalizm taraftarı olur ve sesini yükselterek "keyfî davranıştan" yakınmaya başlar. Kısacası, vatandaş *emir* (*ordonnance*) denen şeyden özgür olduğunu beyan eder: "Hiç kimse Bana emir veremez!" *Emir*, benim başka bir kişinin istediğini yapmak zorunda olmam demektir. Oysa *yasa*, bir başkasının kişisel iradesi değildir. Burjuva özgürlüğü, bir başka kişinin iradesinden bağımsız olmak anlamına gelir, kişisel ya da bireysel özgürlük dedikleri budur, çünkü kişi olarak özgür olmak demek, başka bir kişinin benim özgürlüğümü kendi amaçları için kullanamaması ya da benim neleri yapıp yapamayacağımın bir başka kişinin kararına bağlı olmaması demektir. Liberaller bir dizi özgürlüğün yan sıra basın özgürlüğünü de savunmakta olsalar dahi, sadece, sansür zaruretini kişisel ve keyfî davranış saydıklarından buna karşı çıkarlar; öte yanda "basın yasaları" ile bu özgürlüğü iyice kısıtlamaya da eğilimlidirler. Diğer bir deyişle, liberalizm yanlısı burjuvalar, *kendileri için* düşüncelerini yazabilme özgürlüğü istemektedirler, çünkü kendileri *yasal* olduklarından,

yasanın müdahalesine yol açacak biçimde davranmazlar. Onlara göre, sadece liberal, yani yasal çerçevedeki konuların basımına izin verilmelidir, aksi hâlde *basın yasalarına* göre *basın cezaları* uygulanır. İnsan kişisel özgürlüğünün güvencede olduğuna inanınca, biraz ileri gidildiğinde en keskin köleliliğin nasıl egemen olacağının ayırdına varamaz. Zira insan *emir kulu* olmaktan kurtulsa ve "kimse bana emir veremez" dese de, *yasalara* boyun eğmeye eskisinden daha çok mahkûmdur. Bu durumda insan hukuka uygun şekilde köle muamelesi görmektedir.

Burjuva devletinde yaşayanlar tümüyle "özgür Halk"tır, ama bunlar gene de bin türlü *şeye zorlanırlar* (örneğin bazı simgelere ya da kişilere saygı göstermeye, bir dinî inancı benimsemeye, vb.). Ama bunun ne sakıncası olabilir ki? Nasıl olsa onları zorlayan herhangi bir kişi değil, devlettir, yasadır!

Burjuva zihniyeti, acaba neden "meselenin esasına", "akla" dayanmayan her türlü kişisel emre karşı çıkar? Çünkü "meselenin esası" uğruna, "kişilerin" egemenliğine karşı mücadele etmektedir! Ama tin meselesi akılcıl, iyi ve yasal bir meseledir; "iyi mesele" budur. Burjuvazi, kişisel *olmayan* bir hükümdar istemektedir.

Dahası eğer ilke olarak insanlar üzerinde sadece –ahlâka, töreye ve yasaya uygun davranma meselesi gibi– bir meselenin egemen olması kabul ediliyorsa, bir kişinin bir diğerini kişisel olarak kısıtlamasına meydan verilmemelidir. (Örneğin eskiden olduğu gibi burjuvaların, soylulara ayrılmış memuriyetlerde görev alamaması ve soylu sınıfından olanların da alelâde bir mesleği edinememesi gibi.) Bu da *serbest rekabet* yolunun açılması anlamına gelmektedir. Bireyler birbirini birer kişi olarak değil, ancak bazı maddî meseleler nedeniyle kısıtlayabilirler (örneğin zengin, parası olduğu için yoksulun olanaklarını kısıtlayabilir). Bundan böyle tek egemenlik geçerlidir: *Devletin* egemenliği. Kimse bir kişi olarak bir diğerinin efendisi değildir. Çocuklar, doğdukları günden itibaren devlete aittirler; ana-babalar onlara ancak devlet adına sahiptirler.

Örneğin devlet, ana-babanın çocuğun ölümüne neden olmasını suç olarak değerlendirir, çocuğun vaftiz edilmesi zorunluluğunu getirir, vb.

Ama devletin önünde bütün çocuklar eşittir ("vatandaş eşitliği ya da politik eşitlik") ve onların birbiriyle olan ilişkilerine karışmaz, birbiriyle *rekabet etmesine* olanak tanır.

Serbest rekabet her bireyin diğerlerinin karşısına çıkıp kendi değerlerini ortaya koyması ve diğerleriyle mücadele etmesi demektir. Feodal parti, doğal olarak buna karşı çıkmıştır, çünkü onun varlığı rekabetsizliğe dayanıyordu. Fransa'daki restorasyon dönemi mücadelelerinin esası, burjuvazinin serbest rekabeti getirme çabaları, feodallerin ise lonca düzenini geri getirmeye çalışmalarıdır.

Sonuçta serbest rekabet üstün geldi ve zaten lonca düzenine üstün gelmesi de gerekirdi. (Bundan sonraki gelişmeler ileriki bölümlerde açıklanacaktır.)

Devrimin bir tepki hareketiyle sonuçlanması, devrimin gerçekte neden ibaret olduğunu meydana çıkardı. Çünkü her türlü atılım, *bilinç ortamına girdiğinde*, atılım sonunda akıl başa geldiğinde, tepki meydana gelir. Başlangıçtaki coşkulu ileri atılışlar ancak bir "ihtiyatsızlık, düşüncesizlik", bir *sarhoşluk* içinde sürdürülür. Oysa gericiliğin düsturu her zaman için "ihtiyatlılık, düşüncelilik, durmuş oturmuşluk"tur, çünkü ihtiyatlılık, düşüncelilik, insana belli sınırlar koyar ve amaçlanan prensibe ulaşmak için yapılan aşırılıkları, sınır tanımazlıkları denetim altına alır. Heyecan ve coşku içinde yollara dökülen, bağırıp çağıran, dizginsiz, kural tanımayan gençler, üniversite öğrencileri, *aslında* katı kurallara bağımlı, dar kafalı vatandaşlardan farksızdırlar, çünkü onların eylemlerinin amacı da gene bazı kurallara uyulmasıdır: Şimdi gürültü patırtı ile karşı çıktıkları kuralları ilerde olumlu bulacaklar ve bunlara uyacaklardır. "Kurallara, ilkelere uyma" konusu her durumda düşünceleri, eylemleri yönetir; yetişkin vatandaş, gençlere kıyasla gerici bir tutum içindedir, *reaksiyonerdir*; çünkü o, coşkulu, heyecanlı

gencin bilinçlenmiş hâlini temsil ederken genç de durulmuş, kurallara uyan vatandaşın henüz bilinçlenmemiş hâlini temsil eder. Her gün tanık olduğumuz olaylar ve deneyimler bu dönüşümü doğrulamakta ve başkaldıran gençlerin ilerde saçları kırlaştığında uyumlu vatandaşlar hâline geldiğini kanıtlamaktadır.

Nitekim Almanya'daki sözde gericilik hareketi de savaş naraları ile dile getirilen özgürlük sevincinin bilinç seviyesine inmiş ve *durulmuş* şeklidir.

Devrim, doğrudan *düzenin varlığına* karşı değildi; varolan düzene, *belirli* bir düzene karşıydı. Devrim, *şu bildik* efendiyi tahtından indirdi ama, *Efendiyi* yok etmedi; aksine Fransızlar çok daha acımasız ve amansız bir tahakküm altına alındılar; devrim, eski, sefih hükümdarı öldürmüş, onun yerine getirdiği erdemli kişilerin de, egemenliklerini güvence içinde sürdürmelerini sağlamak istemiştir. Kısacası, egemenlik tahtına sefahat yerine erdem getirilmiştir. (Aslında sefahat ile erdem arasındaki fark, ateşli, çılgın delikanlı ile durulmuş oturaklı, kurallara uyan yetişkin arasındaki farkın bir benzeridir.)

Devrim (*Revolution*) ilkesi günümüze dek hep aynı kalmıştır: Varolan *şu* veya *bu* düzene karşı olmak, yani bir *reform* [yeniden biçimlendirme] gerçekleştirmek. Pek çok şey *iyileştirilse*, "bilinçli, ihtiyatlı bir ilerleme" sıkı şekilde yürütülse de, sonuçta hep eski efendinin yerine *yeni bir efendi* getirilecektir. Böylece yıkım bir yeniden yapım olacaktır. Genç delikanlı ile yaşlı, durulmuş, oturaklı, dar kafalı yetişkin arasındaki fark gene kalacaktır. Devrim, orta hâllilerden oluşan Üçüncü Sınıfın dar görüşlü başkaldırısıyla başlayıp bu dar görüşlülük içinde suyu çekilmiş bir dere gibi kuruyup gitmiştir. Özgürleşen *tek insan* değildir –oysa ancak tek insan *insandır*– tam tersine *vatandaş*, *citoyen*, *politik* insandır. Ama bu anlamıyla *İnsan*, ancak insan türünün bir cinsi, hatta daha da hassas bir betimlemeyle, vatandaş türünün özel bir cinsi, bir *özgür vatandaştır*.

Devrim sırasında dünya tarihine geçecek eylemi yapan, *Tek* değil *halktır*, *ulustur*: Hükümran ulus etkin duruma geçmiştir. Ulus gibi hayâlî bir Ben, bir ide eyleme geçmiştir; daha doğrusu, tek tek insanlar kendilerini birer araç olarak bu ideye teslim etmişler ve "vatandaş" sıfatıyla eylemde bulunmuşlardır.

Burjuvazi rejiminin iktidarı ve bunun da sınırları *devletin anayasası*, *Charte* tarafından saptanmıştır. Devletin ve ulusun hukukunu içeren bu önemli belge, tıpkı "yasalara ve akla" uyan adil ya da "meşru" bir hükümdar gibi, kısacası *yasallık* çerçevesinde egemenliğini sürdürür ve ülkeyi yönetir. Burjuvazi dönemine, Britanya kökenli yasallık tini egemendir. Taşralı sınıf temsilcileri bir toplantı sırasında, yetkilerinin nelerden ibaret olduğunu daima göz önünde bulundurur ve konumlarının aslında bir lütuf sayıldığını, her an geri alınabileceğini anımsarlar. Varoluşlarının anlamını oluşturan *görevlerini* her an kendi kendilerine hatırlatırlar. Benim dünyaya geliş nedenimin babam olduğu inkâr edilemezse de, Ben dünyaya geldikten sonra artık onun Beni dünyaya getirmekteki amacı Beni hiç ilgilendirmez. O benim *hayatta ne yapmam gerektiğine* karar vermiş olsa da, Ben kendi istediğimi yaparım. Bu nedenledir ki Fransa'da devrimin başlangıcında oluşturulan bir sınıflar meclisi, haklı olarak kendini oluşturanlardan bağımsız olduğunun bilincine vardı. Böyle bir meclis artık *vardı* ve varoluşundan doğan hakkı kullanmazlık edip, tıpkı babasına kendisini bağımlı sanan çocuk gibi davransaydı, bu saçma olurdu. Bir göreve atanan kişinin artık, "Beni bu göreve getiren, Benden ne umuyordu," diye değil, "madem ki bu çağrıya uyarak buraya geldim, Ben ne yapmak istiyorum" diye sormak durumundadır. Gerek göreve davet eden, gerek seçmenler, gerekse bir araya gelmeyi sağlayan anayasa onun için kutsal, dokunulmaz bir güç oluşturmaz. O, gücünün yettiği her şeyi yapmaya *yetkilidir*; gücünü sınırlandıran hiçbir "yetki belgesi" tanımaz, kurallara *sadık* kalmak istemez. Yasama meclisleri böyle bir tutum içine girerlerse –ki bu pek de

beklenen bir durum değildir– tamamen *egoist* birer kurum hâline gelirler, yani hiçbir kurala uymayan, göbek bağını kesmiş kurumlar olurlar. Ama bu kurumlar genelde kurallara saygılı ve uyumlu davranırlar, bu nedenle de bünyelerinde kararsız veya yarım yamalak, yani riyakâr bir "egoizmin" yaygınlaşması şaşırtıcı değildir.

Çeşitli mevkilerin mensupları, kendilerine anayasa belgeleri [*Charte*] ya da hükümdarın iradesi tarafından çizilen *sınırlar* içinde kalmalıdırlar. Eğer buna razı olmaz ya da uymak istemezlerse "istifa etsinler", denilmektedir. Görevine sadık bir kişi kendini ve inandığı görüşleri *her şeyden üstün* tutarak kurallara aykırı davranır mı? Üyesi olduğu kurumun ve her şeyin batması pahasına, *kendini* öne çıkararak ahlâklılığa sığmayan bir tutuma girer mi? O, *yetkilerinin* sınırları dışına çıkmamaya özen göstermelidir. Zaten insan, *gücünün* yettiği sınırların içinde kalmak zorundadır, çünkü kimse yapabildiğinden daha fazlasını yapamaz. "Beni sınırlandıran tek şey, benim erkim, ya da daha doğrusu erksizliğim mi olmalıdır, yoksa yetkilerim sadece beni bağlayan talimatnamelerle mi ilgilidir? Ben bu her şeyi yerle bir eden görüşü kabul etmeli miyim? Hayır, Ben –yasal bir vatandaşım!"

Burjuvazi kendi özüyle sıkı sıkıya ilişkili bir ahlâktan yanadır. Birinci koşul, ciddî bir iş, bir zanaat sahibi olmak ve ahlâka uygun bir yaşam tarzı benimsemektir. "Dolandırıcı, fahişe, hırsız, haydut, katil, kumarbaz, işsiz ve parasız, havai, ciddîyetten uzak insan, ona göre ahlâktan yoksundur. Çalışkan ve dürüst vatandaş bu "ahlâksızların" kendisinde uyandırdığı duyguları "derin bir öfke, infiâl" olarak nitelendirir.

Bütün bu insanlarda, yerleşiklik, bir iş sahibi olmanın *ciddîyeti*, sağlam temellere dayanan iffetli bir yaşam biçimi, düzenli bir gelir gibi nitelikler eksiktir; kısacası, bunlar *sağlam bir temele* oturtulmuş bir yaşam biçimine (bir varoluşa) sahip olmadıklarından, tehlikeli "Tek'ler ya da dışlanmışlar" grubuna, tehlikeli proletarya grubuna dâhil edilirler. Bunlar "tek başlarına ortaya çıkarak sesle-

rini yükseltirler", hiçbir "güvence" vermezler, kaybedecek bir şeyleri olmadığı için, bir riskleri de yoktur. Örneğin bir aile kurmak insanı *bağlar*, bağlanmış kişi ortaya bir teminat koyduğu için ele geçirilebilir; oysa fahişe ele geçirilemez. Kumarbaz her şeyini kumarda ortaya koyar ve hem kendini hem de başkalarını mahveder –güvencesi yoktur. Burjuvanın gözüne kuşkulu, düşman ve tehlikeli görünen herkes kısaca "serseri" diye adlandırılabilir, çünkü her türlü başıboş yaşayış burjuvaya ters gelir. Düşünsel bakımdan serseri denebilecek kişiler de vardır. Bunlara atalarından kalma mekânlar dar ve sıkıcı geldiğinden artık bu kısıtlı ortamla yetinmek istemezler; ölçülü bir düşünüş biçiminin sınırları içinde kalıp binlerce insana huzur veren fikirleri dokunulmaz hakikâtler olarak kabul edecek yerde, alışılagelmişin dışına çıkarlar. Bu serseriler, cüretkâr eleştirileri ve kuşkuya eğilimleri ile geçmişten devralınan düşünce sınırlarını aşarlar. Bunlar huzursuz, yerlerinde durmayan, delibozuk, yani proleter sınıfındandırlar ve kabına sığamayan, dizginlenemeyen ruhları dışa vurduğunda, bunlara "bozguncu" adı takılır.

İşte *Pauperismus* (sefillik, yoksulluk) ya da *proletarya* dedikleri, anlam bakımından bu kadar geniş kapsamlıdır! Burjuva düzeninde yoksulluğun mümkün olduğu kadar ortadan kaldırılmak istendiği sanılmasın. Tam tersine, düzgün bir burjuva, servetin eşit olarak dağıtılmamış olmasını çok doğal bulur ve "Tanrı'nın bunu böyle münasip gördüğü ve daima da böyle olacağı" inancıyla kendini avutur. Her yerde çevresini saran yoksulluk hakikî burjuvayı pek rahatsız etmez, olsa olsa bir fakirin önüne sadaka atmakla yetinir, ya da "dürüst ve işe yarar" bir delikanlıya iş vererek, ona karnını doyurma olanağı sağlar. Buna karşılık *durumundan memnun olmayan*, çilelerine *sessiz sakin* katlanmayıp huzursuzlaşan, *düzeni bozan ve yenilik meraklısı olan* yoksullar tarafından huzurlu ve keyifli hayatının bulandırılmasından ziyadesiyle rahatsız olur: Tıkın şu serseriyi içeri, kapatın şu kışkırtıcıyı en izbe kodese!

O, devlet bünyesinde "hoşnutsuzluk yaratmak ve mevcut düzene karşı halkı kışkırtmak" istiyor –taşa tutun, linç edin onu!

Bu hoşnutsuzlar takımı ise aşağı yukarı şöyle fikir yürütür: "Düzgün bir burjuva" için kendisinin ve ilkelerinin kimin tarafından korunduğu önem taşımaz, ister mutlak ya da meşrutî bir kral, ister bir cumhuriyet rejimi vb. olsun, yeter ki onu korusun. Peki, ama daima "sevgi" ile bağlandıkları o koruyucu efendinin koruduğu ilkeler nelerdir? Ne emekle ilgili ilkelerdir söz konusu olan ne de doğuştan sahip olunan ilkeler. İnsanların korunmasını istediği şey *vasatlık*, o güzelim *orta yol*dur: Biraz doğuştan sahip olunanlar, biraz da emek; yani *faiz getiren mülk*... Mülk, kişiye verilen, miras yoluyla (doğumla) geçen sabit varlıklardır. Getirdiği gelir de o servete sarf edilen emeğin karşılığıdır, yani *işletilen sermaye*dir. Ama bunları yeterli bulmayıp aşırılığa kaçmamalı, radikalizme kapılmamalıdır! Doğumla elde edilenler üzerinde hak sahibi olmaya evet, ama sadece mal varlığıysa; işe de evet, ama bu işin, kişinin kendi işiyse ya küçük olması ya da kendine ait olmaması, aksine sermayenin emrinde ve itaatli işçilerin çalıştığı bir iş olması kaydıyla.

Bir devir boyunca yanlış bir sistem uygulanırsa, bundan birileri faydalanır, başkaları zarar görür. Orta Çağ'da Hıristiyanlarda, Kilise'nin yeryüzünde tüm egemenliğe ve iktidara sahip olması gerektiği şeklinde yanlış bir kanaat vardı. Bu "hakikâte" dinî otoriteler kadar, ruhban sınıfının dışında kalanlar da inanma gafletine düşmüşlerdi. Ama dinî otoriteler, iktidar olarak bundan *yararlanıyor*, sıradan insanlar ise, boyun eğenler olarak *zarar görüyor*lardı. Atalarımız "zarar gören akıllanır" sözünü boşuna dillerine dolamamışlar. Nitekim ruhban sınıfından olmayanlar da, bu Orta Çağ "hakikâtine" inanmayı fazla sürdürmediler. –Buna benzer bir olay burjuva ve işçi sınıfları arasında da gerçekleşti. Burjuvalar ve işçiler *paranın* "hakikâtine" inanıyorlardı. Tıpkı ruhbanlar ve ruhban olmayan sıradan insanlar gibi, paraya sahip olanlar da olmayanlar da, paraya aynı derecede inanıyorlardı.

Burjuva çağının temel düsturu "dünyayı para yönetir" sözüdür. Malı mülkü olmayan bir soylu da, malı mülkü olmayan bir işçi de, politik ölçüte göre hiçbir değer taşımaz, bunlara "açlıktan nefesi kokanlar" gibi isimler takılır. Doğuştan gelen soyluluk ve çalışma hiçbir şey ifade etmez, insana *değer katan*ın sadece *para* olduğu görüşü geçerlidir. Mal mülk sahipleri egemendir, devlet ise mal mülk sahibi olmayanları, kendi "hizmetkârları" olacak biçimde yetiştirir ve onlara devlet adına hükmetme (yönetme) görevi yükler. Bu görevi yerine getirdikleri oranda onlara para (maaş) verir.

Ben her şeyi devletten alıyorum. *Devletin rızası* olmaksızın bir şeye sahip olabilir miyim? Devletin rızası olmadan sahip olduğum şeylerin "hukukî dayanağı" yoksa, devlet bu eksikliğin farkına varır varmaz bunları elimden alır. O hâlde neyim varsa devletin lütfu, onun izni sayesinde benim sayılıyor demektir, öyle değil mi?

Burjuvazinin yaslandığı tek şey bu *yasal dayanak*tır. Bir burjuva, *devletin himayesi* altında ve devletin rızasıyla neyse odur. Devlet iktidarının kırılması hâlinde, ister istemez her şeyini kaybetmekten korkar.

Ama kaybedecek hiçbir şeyi olmayan kişinin, yani proleterin durumu nedir? Onun kaybedecek bir şeyi olmadığından, yani kendine ait bir *hiç* için devletin korumasına ihtiyacı yoktur. Tam tersine, başlarındaki koruyucu devlet giderse, bundan daha da kazançlı çıkar.

Demek ki mülksüzün gözünde devlet mülk sahibinin koruyucusudur, mülk sahibine bir imtiyaz tanır, mülksüzü ise sömürür. Devlet bir *burjuva devleti*dir; burjuvaziyi temsil eder, burjuvazinin simgesidir. İnsanlara sunduğu korumanın ölçüsü, yaptıkları işe göre değil, devlete itaatlerine ("sadakâtlerine") göre belirlenir. Vatandaş, devletin kendisine emanet ettiği hakları, devletin iradesine yani yasalara uygun biçimde kullanması ve yönetmesi koşuluyla, devletin himayesinden faydalanır.

Burjuva *rejiminde* çalışanlar daima mülk sahibi olanların; baş-

ka bir ifadeyle –sahip olunabilecek her şey devlete ait, devletin malı olup Tek'lere sadece ödünç verildiğinden– devlete ait bir mülkü, özellikle para ve malları kullanma hakkına sahip olanların, yani kapitalistlerin eline düşerler. İşçi, ürettiği malı *değerlendirmede*, o mala kullanıcısı tarafından verilen kıymete tâbidir. "Yapılan işe az para ödeniyor" sözleri sık sık duyulur. Oysa en çok kâr eden kapitalisttir. –Sadece devletin görkemini ve *egemenliğini* arttıranlara, yani devlet *hizmetinde* çalışan yüksek memurlara iyi, hatta çok iyi para ödenir. Devlet "iyi vatandaşlar"ı, yani mülk sahipleri hiç tehlikeye düşmeden az para ödesinler diye hiçbir masraftan kaçınmaz, bol para ödeyerek kendine güvenilir bir hizmetkârlar ordusu yetiştirir, bunlar arasından iyi vatandaşlar için "polis teşkilâtı" (kolluk kuvvetleri) denilen bir koruyucu güç oluşturur. (Askerler, her türlü devlet memuru, örneğin adalet ve eğitim sisteminin memurları vb, kısacası tüm "devlet teşkilâtı" bu kolluk kuvvetlerine dâhildir.) "İyi vatandaşlar" da, işçilerine az para vermek için, devlete seve seve yüksek vergi öderler.

Buna karşılık işçi sınıfı özünde korunmasız olduğundan, (çünkü işçi olarak devletin korumasından faydalanmak yerine devletin tebaası olarak polis teşkilatının sözümona hakları koruma işlevinden yararlanırlar) bu mülk sahipleri devletinde, bu "burjuva krallığında", bir düşman güç olarak kalır, Onların ilkesi emek, bir *değer* olarak kabul görmez, sömürülür, mülk sahiplerinin savaş ganimeti olur, düşmanın savaş ganimeti.

Oysa işçilerin elinde çok büyük bir güç vardır. Bunun farkına varıp kullanmaya kalkıştıklarında, onlara hiçbir şey karşı koyamaz. Onlar hele bir işi durdursunlar, hele ürettiklerinin kendilerine ait olduğu bilincine varsınlar ve ürettiklerinden kendileri için fayda sağlasınlar da görün! İşte orada burada çıkan işçi huzursuzluklarının kökeni budur.

Devlet, *emeğin köleliği* üzerine oturur. *Emek*, *özgür* olduğu anda devlet çöker.

2. Toplumsal Liberalizm

Biz özgür doğmuş insanlarız, ama nereye bakarsak, egoistlerin hizmetkân durumuna getirildiğimizi görürüz! Bu yüzden bizim de egoist olmamız mı gerekir? Tanrı korusun! En iyisi, egoistlerin oluşmasına imkân tanımamak! Biz herkesi "lümpen"* hâline getirelim. "Her şey hepimizin olsun" diye, kimsenin hiçbir şeyi olmasın.

İşte toplumcuların (sosyalistlerin) ileri sürdüğü görüş budur.

"Herkes" diye adlandırdığınız kimdir? –"Toplum"dur! –Peki, bu bedensel biri midir? –Onun bedeni *Biziz!* –Siz mi? Ama Siz de bir beden değilsiniz ki! –Gerçi Sen bedeni olan birisin, bedensin, Sen de, Sen de, ama Hepiniz bir arada sadece birçok bedensiniz, bir beden değil. Demek ki birleşik hâldeki toplumun hizmetinde bedenler vardır, ama kendine ait bir bedeni yoktur. O hâlde tıpkı politikacıların "ulus"u gibi, o da "tin"den başka bir şey değildir, onun bedeni sadece surettir.

Politik Liberalizmde insanın özgürlüğü, onun *kişilerden*, kişisel egemenlikten, *efendiden* özgür olması demektir: Her bir kişinin başka kişilere karşı güvenceye alınmış olması, kişisel özgürlük demektir.

Kimse emir verme yetkisine sahip değildir, bir tek yasa emreder.

Ama kişiler *eşit* olsalar da, sahip oldukları *mülk* eşit değildir. Gene de fakirin zengine, zenginin de fakire *ihtiyacı* vardır; biri zenginin parasına ihtiyaç duyar, diğeri fakirin emeğine. Aslında kimsenin diğerine *kişi* olarak ihtiyacı yoktur, ama herkesin ona bir *verici* olarak, yani verecek şeyi olan biri, bir şeye sahip olması sıfatıyla ihtiyacı vardır. Demek ki kişiyi *adam yapan*, *sahip olduğu*

* [*Lumpen* sözcüğü Almanca'da "paçavra" anlamına gelir. Bundan türetilmiş olan *Lumpenpack*, paçavradan başka giyecek bir şeyi olmayanlar, yani toplumun en alt tabakası için kullanılan ifade olup, "çulsuzlar", "baldırı çıplaklar" diye de çevrilebilir. Buna karşılık *Lump* sözcüğü, "sefil", "aşağılık insan" anlamını taşır. –ç.n.]

şeydir. Ve işte insanlar *sahiplik*, ya da "sahip oldukları" şey bakımından birbirlerine eşit değildirler.

Nasıl ki, politik Liberalizme göre "kimsenin emir verebilme yetkisine sahip olmaması" gerekir, toplumsal Liberalizm de bundan, "kimsenin bir şeye sahip olmaması" gerektiği sonucunu çıkarır; o halde emir verme yetkisinin sadece *devlete* verilmesi gibi, şimdi de sahip olma yetkisinin sadece *topluma* verilmesi gerekir.

Devlet hem herkesin şahsını hem de şahsî mülkünü başkalarına karşı korumakla insanlar arasında bir *ayrım yapar*. Herkes bir bütünün ayrı bir *parçasıdır* ve kendine ait bir paya *sahiptir*. Bu duruma göre, "bizzat olduğu" ve "sahip olduğu" şeyle yetinenler için hesap tamam sayılır; ama olduğundan ve sahip olduğundan "daha fazlasını" isteyenler, etraflarına bakındığında, başka *kişilerin* o şeylere sahip çıktığını görürler. Bu sefer bir çelişkinin ayırdına varırlar: Kişi olarak hiç kimse diğerinden farklı değildir, ama gene de kişinin birinde *olan*, diğerinde yoktur ve yoksun olan bunlara sahip olmayı istemektedir. Bundan çıkardığı sonuç, bir kişinin diğerinden üstün olduğudur, çünkü birinde ihtiyaç duyduğu şeyler varken, ötekinde yoktur, biri varsıldır, diğeri ise yoksul.

Şimdi de kişi kendi kendine şunu sorar: Bir zamanlar haklı olarak geçmişe gömdüklerimizi yeniden canlandırmalı mıyız, çeşitli dolambaçlı yollardan geçerek kişiler arasında tekrar oluşturduğumuz bu eşitsizliğe geçit vermeli miyiz? Hayır! Tam tersine, ancak yarısını başarmış olduğumuz bir işi tamamına erdirmeliyiz. Bir başka kişiden özgür olabilme durumumuzun eksik yanı, o başka kişinin egemen olduğu, o kişinin iktidarı altında olandan, kısacası onun "kişisel mülkiyetinden" özgür olabilmemizdir. O hâlde *kişisel mülkiyeti* ortadan kaldıralım. Artık kimse bir şeye sahip olmamalı, herkes sefil olmalı, mülk *kişilerüstü* olmalı, kişiye değil *topluma* ait olmalıdır.

En yüce Efendi, *emretme yetkisine sahip* tek varlık önünde hepimiz eşit hâle gelmiştik, eşit kişiler, yani birer Sıfır olmuştuk.

En yüce *mülk sahibinin* önünde de hepimiz eşit birer *sefil* hâline geleceğiz. Şimdilik her birimiz ötekinin nezdinde bir "sefil", bir "çulsuz" sayılıyoruz; ama bu değer biçme ileride sona eriyor ve hepimiz birden çulsuz oluyoruz, Komünist toplumun bütün bir kitlesi olarak kendimizi "çulsuzlar takımı, güruh" diye adlandırabiliriz.

Proleterler amaçladıkları biçimde, fakir ile zengin arasındaki farkın ortadan kaldırıldığı bir "toplumu" gerçekleştirdiklerinde, kendileri de birer çulsuz, sefil olacaklardır, çünkü "çulsuz" olmak onlar için bir önem ifade eder ve vaktiyle devrim sırasında "burjuva, vatandaş" sözcüğü nasıl yüceltilip onurlu bir hitap şekline dönüştüyse, "çulsuz" sözcüğü de onurlu bir anlam kazanmıştır. Çulsuz artık onun ideali olmuştur ve hepimiz birer çulsuz olmaya özendirilmekteyizdir.

Bu durum "insanlık" menfaatine "kişişel olan"ın ikinci kez gasp edilişidir. Bireye ne buyurma, ne de mülkiyet olanağı tanınır; birincisini elinden devlet almıştır, ikincisini de toplum.

Toplumda insanları bunaltan en ağır sıkıntılar baş gösterdiğinden, özellikle ezilen kesim, yani halkın en alt tabakasından olanlar, kabahâti topluma yüklediler ve *en doğru toplum* düzenini bulmayı kendilerine görev edindiler. Eskiden beri kabahâti kendinde değil de *kendi* dışında aramak, alışılagelmiş bir yöntemdir; dolayısıyla bu durumda da kabahât devlete, zenginlerin bencilliğine, çıkar düşkünlüğüne ve benzeri şeylere, aslında varlıklarını bizim kabahâtlerimize borçlu olanlara yüklenir.

Komünizmin düşünüş tarzı ve çıkarımları çok basit görünür. Şu sırada devletin *durumuna* bakıldığında ve toplumun bir bölümü ile diğer bölümü karşılaştırıldığında, çoğunluğun azınlığa kıyasla daha kötü bir durumda olduğu görülür, halkın bir kısmı *refah* içindeyken, diğerleri *sıkıntı* çekmektedir. Demek ki şeylerin mevcut *durumu* [*status*], yani *devlet*in kendisi [*staat*] tasfiye edilmelidir. Peki, ama onun yerine ne getirilmeli? Tek tek kişilerin refahı yerine *–genel bir refah, herkesin refahı.*

Devrim sonucunda burjuvazi iktidara geçti ve herkesin bir *vatandaş* olarak saygınlık kazanması ya da vatandaşlık düzeyine indirgenmesiyle (halktan kişinin yükseltilmesi, soylu kişinin alçaltılmasıyla) eşitsizlik ortadan kaldırılmış oldu. Böylece *üçüncü* sınıf tek sınıf hâline geldi, yani *devletin vatandaşları* sınıfı ortaya çıktı. Buna karşı Komünizm şu görüşü savunur: Bizim saygınlığımız, onurumuz ve özümüz, hepimizin devletin *eşit çocukları* oluşumuzdan, devlet anamızın hepimizi aynı sevgi ve korunma hakkıyla doğurduğundan değil, hepimizin *birbirimiz için* varoluşumuzdan kaynaklanır. Bizim eşitliğimiz budur. Bizler, gerek Ben, gerekse Sen ve Siz hepiniz, bir diğeri, diğerleri için faaliyette bulunuyor ya da "çalışıyorsunuz"; yani her birimiz, birer *çalışan*, birer *emekçi* olmamız bakımdan *eşit* sayılırız. Bizim için önemli olan, *devlet için* varoluşumuz, yani birer *vatandaş* oluşumuz, dolayısıyla da burjuvaziyi (orta sınıfı) oluşturmamız değildir; –benim ihtiyaçlarımı karşılamak suretiyle kendi ihtiyaçlarını da gideren, yalnızca bu suretle varolan– *bir diğerimiz için* varolmaktır. Örneğin falanca benim giysilerimi diken terzidir, ben de onun eğlence ihtiyacını karşılayan komedi yazarı veya ip cambazıyım; filanca benim beslenme ihtiyacımı karşılayan çiftçidir, ben de ona bilgi sağlayan bilginim ve bunun gibi daha pek çok örnek verilebilir. Demek ki *emekçilik* bizim onurumuz ve eşitliğimizdir.

Burjuvazi bize ne gibi faydalar sağlar? Bize yükümlülükler getirir! Peki, bizim çalışmamıza biçilen değer nedir? Olabildiğince düşük bir değer! Oysa emek bizim tek değerimizdir; Bizim birer *emekçi* olmamız, bizim en iyi niteliğimizdir, dünya üzerinde taşıdığımız anlamdır, bu nedenle de bizim değerimizi temsil etmeli ve değerlendirmeli ve değerimizi *muteber* kılmalıdır. Bize karşılık olarak ortaya ne koyabilirsiniz? Elbette ki *emek*ten başka hiçbir şey. Biz Sizin salt varoluşunuz için değil, sadece emeğiniz ve hizmetleriniz için Size borçlu sayılırız, hatta Sizin *kendiniz için* ne olduğunuz değil, sadece *Bizim için* ne olduğunuz önemlidir. Bizden ne

sebeple bir şeyler talep ediyorsunuz? Soylu bir aileden gelmek gibi bir. üstünlüğünüz olduğu için mi? Hayır, sadece Bize istediğimiz ya da yararlı olabilecek bir şeyi ürettiğiniz için talepleriniz olabilir. Öyleyse şunu kabul edelim: Biz de Sizin için emek yoluyla sağladıklarımız kadar değer taşıyalım, ama aynı şekilde Siz de Bizim için emek yoluyla sağladığınız kadar değer taşıyın. Değeri belirleyen, *hizmetlerdir,* daha doğrusu bizim için değerli işler, yani *birbirimiz için yapılan, kamu yararına işler.* Herkes diğerlerinin gözünde bir *emekçi* olmalıdır. Yararlı bir iş gören, diğerlerinden aşağı kalmamalıdır; ya da bütün işçiler –elbette ki "kamu yararına çalışmaları", yani komünist emekçi olmaları kaydıyla– eşittir. Bir emekçi, yaptığı iş karşılığında bir ücret hak ettiğine göre, ücretler de eşit olmalıdır.

İnsanlık onuru ve vakarı için inancın yeterli olduğu dönem süresince en ağır işe bile itiraz yoktu, yeter ki insanın inanmasını engellemesin. Ancak şimdi, herkesin kendini bir insan olarak yetiştirmesi gerektiği bir zamanda, insanın makineleşmiş bir çalışma biçimine mahkûm edilmesi, esarete, köleliğe denk gelir. Bir fabrika işçisi 12 saat, hatta daha uzun bir zaman boyunca helak olana dek çalışırsa, insanlıktan çıkacaktır. Her türlü işin amacı insanı tatmin etmek olmalıdır. Bu nedenle de işinde *usta* olmalıdır, yani işinin bütününe hâkim olabilmelidir. Bir toplu iğne fabrikasında sadece iğnelerin tepesini yapan ya da sadece tel çeken ve buna benzer ayrıntılarla uğraşan işçi, tıpkı bir makine gibi mekanik bir çalışma içindedir, acemi işçilik seviyesini aşıp usta olamaz: Sonuç olarak çalışması onu *tatmin edemez,* sadece *yorar.* Yaptığı iş, başlı başına ele alındığında bir hiçtir, *kendi içinde* bir amaç yoktur, tamamlanmış bir şey değildir: İşçi sadece başkasının ellerine teslim ettiği bir iş üzerinde çalışmakta ve bu yaptığı bir başkası tarafından *kullanılmaktadır.* Bir başkasının hizmetinde çalışan bu işçi için *eğitimli, kültürlü bir tinin zevk aldığı şeyler* söz konusu olamaz, o sadece kaba zevklere yönelir: Çünkü *eğitim ve kendini*

geliştirme kapıları ona kapalıdır. Oysa iyi bir Hıristiyan olabilmek için *inanç* yeterlidir ve buna en sıkıntılı koşullar altında dahi olanak vardır. Bu nedenle Hıristiyan zihniyetliler, ezilen işçilerin dine bağlılığını teşvik etmişler, sabırlı, itaatkâr, teslimiyet içinde olmalarını sağlamışlardır. Baskı altındaki emekçiler, sefalet içindeki yaşamlarına, *Hıristiyanlık inancına bağlı* oldukları sürece tahammül etmişlerdir, çünkü Hıristiyanlık, insanların hoşnutsuzluk duymasına ve içinde bulunduğu koşullara başkaldırmasına izin vermez. Şimdi ise artık isteklerin, hırsların *yatıştırılması*, hırslara gem vurulması yeterli değildir, insanlar *doyum* aramaktadır. Burjuvazi, yeni bir din öğretisi yayarcasına, *dünyevî hazların*, maddî zevklerin müjdesini vermiştir, ama şimdi de bu öğretinin biz yoksullar arasında taraftar edinmesine şaşmaktadır. Bu öğreti göstermiştir ki, insanı mutlu eden, inanç ve yoksulluk değil, bir şeylere sahip olmak ve kendini eğitim yoluyla geliştirmektir: Biz Proleterler de bunu kavramış bulunuyoruz.

Burjuvazi, tek tek kişilerin buyruğundan ve keyfî davranışlarından kurtulmayı sağlamıştır. Ama ekonomik koşulların gelişiminden doğan ve rastlantısal durumlar diye adlandırılabilen keyfîlik ortadan kaldırılamamıştır. Geriye kalan, bahtın, *talihin* yardımı ve "talih tarafından kayırılanlar"dır.

Örneğin bir zanaat dalı batarsa ve binlerce emekçi ekmeğinden olursa, haklı olarak bu durumdan tek tek kişilerin sorumlu olmadığı ve "bu felâkete kötü koşulların yol açtığı" düşünülür.

O hâlde koşulları değiştirelim, hem de sapına kadar; öyle bir değiştirelim ki, rastlantıların etkisi olmasın, her şey *kurallara, yasalara* bağlı olsun! Artık rastlantıların esiri olmayalım! Her türlü *dalgalanmaya, sarsılmaya*, değişkenliğe son veren yeni bir düzen kuralım. Bu düzen bizim için kutsal sayılsın!

Eskiden hayatta bir yere varabilmek için efendilerin gönlünü etmek zorundaydık; devrim sonrasının şiarı ise "*Talihin* peşinden koşun!" oldu. Burjuva yaşamı talih avı ve şans oyunu ile iç içe

geçer hâle geldi. Bunun yanı sıra şöyle bir talep de vardı: Bir şey elde eden kişi, bunu düşüncesizce tekrar kumar masasına sürmesin.

Çok doğal olmakla beraber, garip bir çelişki bu. Burjuva düzeninin veya politik yaşamın esası olan rekabet tam bir talih oyunudur; borsa spekülasyonlarından tutun da memuriyet başvurularına, müşteri avına, iş aramaya, terfi etmeye, madalya almaya ve mezatçı Yahudi'nin hırdavat toplamasına vb. kadar... Eğer üstün gelme yarışında rakipleri geçmek ve bertaraf etmek başarılırsa, "talih kuşu kafese girdi", "atış hedefe isabet etti" demektir. Üstün gelen kişinin diğerlerinde olmayan bir yeteneğe sahip olması bir talih sayılır –bu yeteneği çok çalışarak geliştirmiş olsa dahi, gene de böyle kabul edilir, çünkü onun başarılı olması, ondan daha yeteneklisinin bulunmaması demektir. Böylece bunda hiçbir beis görmeksizin, yaşamlarını talihin değişkenliğine bağlı şekilde geçirenler, kendi ilkeleri bütün çıplaklığıyla karşılarına çıkıp bir *talih oyunu* olarak "talihsizliğe uğradıklarında", en erdemli hâlleriyle bu haksızlığa isyan ederler. Çünkü talih oyunu, bütün çıplaklığıyla ortada olan, gizlenmeyen bir rekabettir ve her türlü çıplaklık gibi insanların muhterem ar duygusunu zedeler.

Sosyalistler, rastlantılara bağlı bu tür olaylara engel olabilmek için, insanların *talihe* bağımlı olmadığı, özgür olduğu bir toplum oluşturmak istediler.

Bu yoldaki gayretlerinin en doğal tezahürü, "talihsiz kimselerin" "talihlilere" karşı bir nefret geliştirmeleri, yani talihin hiç yardım etmediği insanların, talihin çok şey kazandırdığı insanlara karşı öfke duymaları oldu.

Aslında bu olumsuz duygular, talihli kişilere karşı değil, bizzat *talihin* kendisine, yani burjuva düzeninin bu çürük lekesine karşıydı.

Nasıl ki maddîyata yönelik bir çaba içinde olanlar, yaptıkları tinden yoksun "işe" karşılık kendilerini tatmin eden, ruhlarını yü-

celten bir Tanrı'ya ihtiyaç duyarlarsa, Komünistler de, ancak özgür faaliyetin insanın özü olabileceği fikrini kabul ettiklerinden, işgününe endeksli zihniyetlerine karşılık bir tatil gününe, Pazar tatiline ihtiyaç duydular.

Komünist zihniyetli bir kişinin, bir Komünistin Seni bir insan, bir kardeş gibi görmesi, Komünizmin sadece tatil günü yanıdır. Aslında sair günlerde Seni ne olursa olsun sade bir şekilde insan olarak görmez, Sen onun için bir emekçi insan ya da çalışan insansın. Birinci görüş biçimi liberal ilkeyi içerir, ikincisinde ise bağnaz bir anlayış gizlidir. Eğer Sen bir "tembel" isen, gerçi Senin içindeki insanı tanımazlık etmez, ama "tembel bir insan" olduğun için seni bu tembellikten arındırmak ve çalışmanın, insanın "alın yazısı ve misyonu" olduğu *inancını* sana telkin etmek ister.

Böylece ikiyüzlü bir tutum sergilenmiş olur. Tutumlarından biri, tinsel insanın tatmin olmasını sağlamak, diğeri ise insanın bedensel, yani maddî yanının tatmin olması için çareler aramaktır. Bu duruma göre, insana iki kat *görev* yüklenir, bunlardan biri maddî kazanç sağlayacağı bir iş (meslek), diğeri ise manevî (tinsel) kazanç sağlayacağı bir uğraştır.

Burjuvazi, tinsel ve maddî zenginlikleri *serbestçe sunmaktaydı* ve herkesin istediği zaman bunlara el uzatmasına olanak tanımıştı.

Komünizmde ise bunlar gerçekten herkes için sağlandığı gibi, üstelik de zorla kabul ettirilir. Herkes bunları kullanmaya zorlanır. Bizleri insan yapan, maddî ve manevî zenginlikler olduğu için, hiç itiraz etmeksizin bu zenginlikleri edinmek zorunda bırakılırız. Sadece kazanç sağlayan bir işle uğraşan kişi adam yerine konur. Burjuvazi, bir işte çalışarak kazanç sağlamaya özgürlük getirmişti. Komünizm ise çalışıp kazanmaya *zorlar* ve sadece kazanç sağlayana, bir zanaatı olup çalışana itibar eder. Artık işin serbest olması yeterli değildir, senin o işe *el atman* da gerekir.

Şimdi de Eleştiriye düşen görev, bu kazanımları edinmiş olmanın Bizi insan yapmaya yeterli olmadığını kanıtlamaktan ibarettir.

Herkesin kendini insan hâline getirmesi veya insana ait nitelikler kazanmaya çalışması gerektiği yönündeki liberal emirle, herkesin kendini insanlaştırma işi için zaman kazanması, yani herkese *kendisi* üzerinde çalışmasına olanak tanınması bir zaruret sayılmıştır.

Burjuvazi, insanlıkla ilgili her şeyi rekabete teslim etmekle ve tek tek kişilere, insana özgü her şeye sahip olma hakkı tanımakla bunu sağlamış olduğunu sandı. "Herkes, her şeye ulaşma hakkına sahip olmalıdır!"

Toplumsal liberalizme göre, birine bir hakkın tanınması, bir konuda "izin verilmesi" yeterli değildi, çünkü izin vermek demek, sadece "yasaklamamak" anlamına gelir, oysa "herkese olanak sağlamak" sayılmaz. O hâlde Burjuvazinin liberalliği sadece lafta kalıyor, eyleme geçmeye gelince, had safhada bağnaz davranıyor. Buna karşılık toplumsal liberalizm, kendimize insana lâyık nitelikler kazandırmak için, elimize her türlü *olanağı, aracı* vermek istiyor.

Emek ilkesi nedeniyle talih ya da rekabet meselesi geri plana itilmiştir. Aynı zamanda da emekçi, kendine ait en önemli özelliğin "emekçilik vasfı" olduğu bilinci içinde, egoizmden uzak durur ve bir emekçi toplumunun egemenliği altına girmiştir –tıpkı burjuvanın kendini bütün varlığı ile, rekabet esası üzerine kurulu devlete adadığı gibi. O güzelim "toplumsal görev" rüyası hâlâ görülmeye devam edilir. Hâlâ toplumun bizim ihtiyaçlarımızı karşıladığı, bize her şeyi *verdiği* ve bizim de bu nedenle ona *borçlu olduğumuz* kanısı geçerlidir.* Böylece "bize her şeyi veren en yüce bağışlayıcıya" *hizmet etme* arzusu gene sürüp gider. Oysa toplum bir Ben değildir ve bundan ötürü de vermek, bağışlamak, lütfetmek

* P.-J. Proudhon, *De la Création de l'Ordre dans l'Humanité ou Principes d'Organisation politique*, s. 414, Paris, Besançon 1843. Yazar bu eserinde şöyle der: "Gerek endüstride, gerekse bilimde bir buluşun kamuya açıklanması en başta gelen ve *en kutsal görev*dir."

gibi edimlerde bulunamaz, tam tersine, toplum Bizim faydalanabileceğimiz bir araçtır. Bizim topluma karşı görevlerimiz yoktur, sadece çıkarlarımız söz konusu olabilir ve bunları sağlayabilmemiz için de toplumun bize hizmet etmesi gerekir. Biz topluma karşı fedakârlıklarda bulunmak zorunda değiliz, fedakârlıkta bulunacaksak bunu Kendimiz için yapmamız gerekir. Toplumcular bütün bunları düşünmezler, çünkü onlar –birer Liberal olarak– dinî ilkelerin tutsağıdırlar ve –tam da şimdiye kadar devletin işgâl ettiği yeri dolduracak olan– bir kutsal toplum arayışı içindedirler!

Bize her şeyi sağlayan toplum bizim yeni efendimizdir, yeni bir hayalettir; bizi "hizmetine alan ve bize görevler yükleyen", yeni bir "En Yüce Varlık"tır!

Politik ve toplumsal Liberalizmi, ileride daha ayrıntılı bir biçimde ele alacağız. Biz şimdilik başka bir meseleye el atalım, bunları insancıl veya eleştirel Liberalizmin mahkemesine çıkaralım.

3. İnsancıl Liberalizm

Liberal bir Eleştiricinin*, Liberalizm ilkesini, yani İnsan'ı aşmadan liberalizmi eleştirmesi sonucunda, kendi kendini eleştiren "eleştirel" liberalizm mükemmeliyete eriştiğine göre, onu "İnsancıl" Liberalizm diye adlandırmak yerinde olabilir.

Emekçi, en materyalist ve en egoist insan kabul edilmektedir. O, *insanlık* için hiçbir şey yapmaz, her şeyi *kendi* için, kendi refahı için yapar.

Burjuvazi, *İnsan'ı* sadece doğuşu bakımından özgür olarak tanımladığı için, onu diğer şeylerde gayri-insanın (egoistin) pençesine terk etmek zorunda kalmıştı. Bu nedenle egoizm, politik liberalizmin yönetimi altında serbestçe kullanabildiği çok geniş bir alana sahip oldu.

* [61'inci sayfadaki ikinci dipnota bakınız.–y.n.]

Burjuvanın, devleti *egoist* emelleri için kullanması gibi, emekçi de toplumu aynı amaç için *kullanacaktır*. İnsancıl adam, toplumcu adama şu suçlamayı yöneltir: Senin zaten tek bir amacın var, o da refahını sağlamak! Eğer Sen *saf insanlıkla ilgili bir konuya* yönelirsen, ben de senin yoldaşın olurum! "Ama bunun için bir *emekçi-bilincinden* daha güçlü, daha kapsamlı bir bilinç gerek." "Bir emekçi Hiçbir şey yapmaz, bundan ötürü de Hiçbir şeyi yoktur. Hiçbir şey yapmaması ise, işinin hep tek bir iş olarak kalması, tamamen kendi ihtiyacına göre ayarlanmış, gündelik bir iş olması yüzündendir."* Buna karşılık şöyle de düşünülebilir: Gutenberg'in yaptığı iş, tek bir iş olarak kalmadığı gibi sayısız çocuk da peydahladı ve bugün hâlâ yaşamakta. Onun yaptığı, tüm insanlığın ihtiyacını karşılamak üzere düşünülmüştü ve hiçbir zaman yok olmayacak, sonsuza kadar varlığını sürdürecek bir işti.

İnsancıl bilinç, gerek burjuva gerekse emekçi bilincini hor görür, çünkü burjuva, serserilere ("belli bir uğraşı olmayan" herkese) ve onların "ahlâksızlığına" karşı "hınç duyar". Emekçi ise, tembellere ("miskinlere") ve onların topluma ters düştüğü ve sömürdüğü için "ahlâka, töreye aykırı" olan ilkelerine "öfkelenir". İnsancıl kişi ise, buna şöyle yanıt verir: "Ey dar kafalı, sonradan görme! Pek çok kişinin ortalıkta dolanması, serseri olması, senin yüzündendir! Proleter adam, sen herkesin *katır gibi çalışmasını* bekliyorsun ve *angaryayı* yaygınlaştırmak istiyorsun. Bu sende, oldum olası eşek gibi yük taşımandan ötürü, artık bir huy hâline gelmiş. *Herkesin* de aynı şekilde angarya altına girmesini sağlamakla kendi angaryanı hafifletmek istiyorsun, ama aslında bunun tek nedeni, herkesin aynı oranda *boş zamana* kavuşmasını sağlamaktır. Peki, ama bu boş zamanı nasıl değerlendirecekler? Senin

* Edgar Bauer (anonim), eleşt. Flora Tristan, "Union ouvrière", halk baskısı, Paris 1843. *Allgemeine Literatur- Zeitung* dergisinde, yay. Bruno Bauer, sayı 5, s. 18, Charlottenburg, Nisan 1844.

şu "toplumun" bu boş zamanın *insanca, insana lâyık bir biçimde* değerlendirilebilmesi için ne yapıyor? Bu kazanılan boş zaman gene egoistçe bir keyfiliğe terk ediliyor ve senin toplumunun desteklediği *kazanım* gene egoiste yarıyor. Nitekim Burjuvazinin bir kazanımı olan *insanın efendisizlik durumu* da, devlet tarafından insancıl bir içerikle doldurulamamış ve keyfiliğe terk edilmiştir.

Elbette ki insanın bir efendiye tâbi olmaması, efendisiz olması lâzımdır, ama bu, egoistin insana egemen olması demek değildir, tam tersine, insanın egoiste egemen olması gerekir. Elbette ki insanın boş zamanı olmalıdır, ama eğer bu boş zamandan egoist yararlanırsa, insan onu yitirir. Bu nedenle Sizler boş zamana insancıl bir anlam katmalısınız. Ama Siz emekçiler, kendi işinizi de egoistçe dürtülerinizi tatmin etmek için yapıyorsunuz, çünkü yemek, içmek, yaşamak istiyorsunuz: Bu durumda boş zamanınızda daha az egoist olabilir misiniz? Sizin çalışmanızın nedeni, işiniz tamamlandıktan sonra keyif çatmanın, tembellik yapmanın size zevk vermesidir ve bu boş zamanı nasıl geçirdiğiniz tamamen *rastlantıya* bırakılmıştır.

Eğer egoizme bütün kapıların kapatılması gerekiyorsa, tamamen "çıkarsız" bir davranış amaçlanmalıdır, *tümüyle* çıkarsızlık. İnsanca tek davranış budur, çünkü ancak İnsan çıkarcı değildir, egoist daima çıkarcıdır.

Şimdilik çıkarsızlığı kabul edelim ve soralım: Sen bir şeye ilgi duymak, özgürlük, insanlık gibi şeyler için coşkulu duygulara kapılmak istemez misin? "Elbette! Ama bu egoistçe bir çıkar değildir, yani *çıkarcılık* değil, insanî, yani *teorik* bir çıkardır. Başka bir ifadeyle, Tek'e yönelik, ya da Tek'lere ('Herkese') yönelik olmayıp bir *ideye*, bir *fikre*, İnsan fikrine yönelik bir çıkardır!"

Peki ama, Sen aslında *senin* fikrin, *senin* özgürlük fikrin için coşkuya kapıldığının ayırdına varmıyor musun?

Ayrıca senin çıkarsızlığının da, gene tıpkı dinî çıkar gibi, sema-

vî bir çıkar olduğunun farkında değil misin? Aslında Tek'in elde edeceği yarar seni ilgilendirmiyor ve Sen şöyle sesleniyorsun: *Fiat libertas, pereat mundus.** Üstelik sen geleceğin için de tasalanmıyorsun ve ne Tek'in ihtiyaçlarını, ne kendi rahatını, ne de başkalarının rahatını ciddî olarak düşünüyorsun; sen aslında hiçbir şeyi umursamıyorsun, çünkü sen bir –hayâlperestsin.

Acaba insancıl kişi, insana dair bütün olasılıkları, her şey *insana mahsus* diye tanımlayacak kadar liberal midir? Tam tersine! Belki bir fahişe hakkında ahlâk açısından dar kafalı bir burjuva kadar önyargılı davranmaz, ama "bir kadının bedenini para kazanma makinesi olarak kullanması"** o kadını bir "insan" olarak hor görmesine neden olur. Onu şöyle yargılar: Fahişe bir insan değildir ya da bir kadın fahişelik yaptığı takdirde insan olmaktan çıkmıştır, gayri-insandır. Hatta Yahudi, Hıristiyan, imtiyazlı kişi, din âlimi ve bunun gibiler de insan değildirler. Sen Yahudiliğin, –ya da başka bir niteliğin– açısından insan değilsin. Al işte, gene bir buyurgan önerme: Seni başkalarından farklı kılan her şeyi üzerinden at, eleştir ve kurtul! Yahudi olma! Hıristiyan olma! Ve bunlar gibi biri de olma! İnsan ol, salt İnsan! *İnsanlık* niteliğini, seni kısıtlayan her türlü alın yazısının karşısına çıkar, o sayede kendini insan kıl ve seni kısıtlayan engellerden kurtul, *özgürleş*, kendini "özgür insan" hâline getir, yani insanlığı, seni her bakımdan belirleyen *özün* olarak kabul et.

Ben diyorum ki, Sen bir Yahudi'den, bir Hıristiyan'dan, ve benzerlerinden daha fazla birisin, hatta Sen insandan da daha fazlasın. Bütün bu saydıklarım birer düşüncedir, oysa Sen bedene sahip birisin. Sen "soyut bir İnsan" hâline gelebileceğini mi sanı-

* [Lat., *yaşasın özgürlük, dünya batsa da.* –ç.n.]

** Edgar Bauer (anonim): Hayat kadınları hakkında Béraud'un görüşleri (eleştirmen F.F.A. Béraud, "Les filles publique de Paris et la police qui les régit", c.1-2, Paris ve Leipzig 1839), *Allgemeine Literatur- Zeitung*, sayı 5, s. 26.

yorsun? Bizden sonraki kuşaklar bizim yıkmaya gücümüzün yetmediği bazı önyargıları ve engelleri ortadan kaldırmak zorunda kalmayacaklar mı sanıyorsun? Acaba 40 ya da 50 yaşına gelince, artık daha ileriki günlerde kendinde çözülecek bir şeylerin bulunmayacağı kadar gelişerek insan olacağını mı umuyorsun? Bizden sonraki kuşakların insanları, bizim şimdi yokluğunu hissetmediğimiz bazı özgürlükleri elde edebilmek için mücadele etmek zorunda kalacaklardır. O gelecekteki özgürlüğe neden ihtiyaç duyuyorsun? Sen İnsan olmadan kendine hiçbir değer vermeyeceksen, İnsan'ın ya da İnsanlığın mükemmelliğe erişebilmesi için "kıyamet gününe" kadar beklemen gerekecektir. Ama Sen kuşkusuz daha önce öleceğine göre, zaferinin ödülünü ne zaman alacaksın?

O hâlde meseleyi tersyüz et ve Kendine de ki: *Ben insanım!* Benim içimdeki insanı yaratmama gerek yok, çünkü o zaten Bana aittir, tıpkı Benim bütün özelliklerim gibi.

Bu durumda, Eleştirici şöyle sorar: Kişi aynı zamanda hem Yahudi hem de insan nasıl olabilir? Buna yanıt olarak şöyle derim: Birincisi, eğer "kişi" ile Yahudi, veya "kişi" ile insan aynı anlama gelecekse, kişi hiçbir şekilde ne bir Yahudi ne de bir insan olabilir. Çünkü "kişi" hep o belirlemelerin dışına taşar ve Samuel ne kadar Yahudilik niteliklerini taşırsa taşısın, tam bir Yahudi kavramını temsil edecek kimse olmasına imkân yoktur, çünkü o ancak *belirli bir* Yahudi'dir. İkincisi, eğer insan olmak, özel biri olmamak demekse, Yahudi olununca insan olunamaz. Üçüncüsü –ve asıl önemlisi de budur–, ben Yahudi olarak ne olmam *mümkünse* ancak o olabilirim. Samuel'den Moşe'den ve ötekilerden, –onların henüz "İnsan" olmadıklarını kabul etseniz bile– Yahudiliklerini aşmalarını pek beklemezsiniz. Onlar ne olabileceklerse olmuşlardır. Bugünün Yahudileri için de durum farklı mı? Sizin insanlık idesini, fikrini keşfetmiş olmanız, Yahudi'nin de bunu benimseyebilmesi anlamına gelir mi? Eğer bunu yapabilirse, zaten yapmazlık etmez, ama yapmaz ise –o hâlde yapamıyordur. Sizin yüksek beklentileriniz

onu ilgilendirmez, ona yüklemiş olduğunuz insan olma *görevinden* ona ne?

İnsancılların vaat ettiği "insancıl toplumda" o'nun ya da bu' nun herhangi bir "farklı özelliği" hiçbir şekilde takdir görmeyecektir. "Özel" niteliğini taşıyan hiçbir şeyin değeri olmayacaktır. Bu şekilde, insan ve insanî özgürlükte iyiyi, egoistlik ve her türlü özel nitelikte kötüyü gören, birinde Tanrısını, diğerinde şeytanını bulan Liberalizmin çemberi, kapanmaktadır. Nasıl "devlet" içinde farklı kişi ve özel kişi, değerini kaybediyorsa (yani kişiye özel hiçbir imtiyaz yoksa), nasıl "emekçi ya da çulsuz (*Lumpen*) toplumunda" kişiye mahsus (özel) mülkiyet tanınmıyorsa, aynı şekilde "insancıl toplum"da da farklı ya da özel olan hiçbir şeye yer yoktur; böylece "saf eleştiri", üstlendiği zor işi bitirdiğinde, neyin kişiye özel olduğu bilinirken neyin de "delip geçen hiçlik hissi içinde" olduğu gibi bırakılması gerektiği anlaşılacak.

İnsancıl Liberalizm, devleti ve toplumu yeterli bulmadığı için, her ikisini de reddeder, ama aynı zamanda da korur. Örneğin bir seferinde, çağımızda en önemli görevin "politik değil toplumsal" olduğu ileri sürülürken, bir başka sefer de gelecekte "özgür devlet"in kurulacağı müjdelenir. Aslında "insancıl toplum" hem en kapsayıcı devlet, hem de en kapsayıcı toplumdur, yani her ikisi bir aradadır. Sınırlı devlete karşı öne sürülen iddia, insanların dinsel inançları gibi tinsel alandaki özel çıkarlarına, sınırlı topluma karşı ileri sürülen iddia da, maddî alandaki özel çıkarlarına gereğinden fazla önem verdiğidir. Her ikisi de özel ilgi ve çıkarları özel kişilere bırakmalı ve insancıl toplum olarak sadece insancıl ilgilere, çıkarlara yönelik davranmalıdır.

Politikacılar, kişinin *şahsî iradesini*, dikkafalılığını ya da keyfiliğini ortadan kaldırmaya niyetlendiklerinde, *özel mülkiyetin*, *öz irademiz* için çok güvenli bir sığınak oluşturduğunun ayırdına varmadılar.

Sosyalistler de, *özel mülkiyeti* kaldırdıklarında, bunun *Kendi-olma* içinde varlığını sürdürerek kendini güvenceye aldığını fark etmediler. Zira sadece para ya da mal mı mülkiyet sayılır? Her fikir ve görüş de "benim" mülküm, bana özgü bir mülk değil midir?

O hâlde her türlü *fikir, görüş* de ortadan kaldırılmalı ya da kişisel olmaktan çıkarılmalıdır. Yani kişi, bir fikir ve görüş sahibi olmaya yetkili değildir. Nasıl ki kişinin, dikkafalılığı devlete, mülkiyeti topluma devredildiyse, özel fikri ve görüşü de *genel* bir şeye, "İnsan'a" devredilmeli ve genel bir insanî fikir, görüş hâline gelmelidir.

Eğer özel fikir ve görüş korunursa, o zaman Benim bir tanrım vardır (çünkü Tanrı da benim görüşüm, benim "inancım" olarak "benim Tanrım" sayılır); ve sonuç olarak *benim* inancım, dinim, düşüncelerim, ideallerim vardır. O hâlde genel bir insanî inanç ortaya çıkmalıdır, bu da "*özgürlük fanatizmi*"dir. Bu "insanın özü" ile bağdaşabilen bir inanç olurdu ve sadece "İnsan" akılcıl olduğundan (Ben ve Sen akla çok ters düşebiliriz!), akılcıl bir inanç da olurdu.

Nasıl ki öz irade ve mülkiyet iktidarını kaybettiyse, "Kendi-olma" veya esasen egoizm de *iktidarını kaybedecektir*.

"Özgür insan"ın gelişimindeki bu en üst aşamada ilke olarak egoizme, Kendi-olmaya savaş açılmıştır ve Sosyalistlerin üzerinde durduğu toplumsal "refah" gibi konular, "insanlık düşüncesi"nin temsil ettiği yüce amacın yanında önemini yitirmiştir. "Genel insan"a ait olmayan her şey özeldir, zira sadece bir tek kişiyi ya da birkaç kişiyi memnun eder, hatta herkesi memnun etse bile, insan olarak değil, tek tek kişiler olarak memnun eder ve bundan ötürü de "egoistçe" diye adlandırılması yerinde olur.

Politik liberallerin serbest *rekabeti* amaçladığı gibi, Sosyalistler de *refahı* en yüce amaç bellerler. Artık refah da özgür olmuştur ve rekabete (yarışa) girişmek isteyen, nasıl o yolu seçmekte serbest ise, refah isteyen de, kendine istediğini sağlamakta serbesttir.

Rekabete katılmak için sadece *burjuva* olmak, refahtan pay alabilmek için de sadece *emekçi* olmak yeterlidir, ama her ikisi de "İnsan" ile eş anlamlı değildir. İnsan ancak "tinsel olarak da özgür" olursa, kendini "hakikâten iyi" hisseder! Çünkü insan tindir ve bu yüzden tine yabancı bütün güçler, bütün insanüstü, semavî, insan dışı güçler yıkılmalı ve "İnsan" adı bütün adlardan daha üstün olmalıdır.

Böylece Yeni Çağ'ın (Yeniler Çağı'nın) başında en önemli mesele olan "tinsel özgürlük", bu çağın sonunda da gene baş köşeye yerleşmiş olur.

İnsancıl Liberal, özellikle Komüniste hitaben şöyle der: Eğer toplum, yapacağın işi Sana dikte ederse, o zaman bu iş Tek'lerin, yani egoistlerin etkisinden muaf olsa bile, gene de *salt insanca* bir edim olmayabilir ve Senin de insanlığın tam bir üyesi olduğun söylenemez. Toplumun Senden yapmanı istediği iş, hâlâ *rastlantıya bağlıdır*: Örneğin Senin bir mabedin inşaatında, ya da buna benzer başka işlerde çalışman istenebilir, belki de Sen kendi isteğinle saçma sapan bir işe katılabilirsin, yani insanlıkla ilgisi olmayan bir iş yaparsın; dahası Sen insanlığı yüceltmek için değil, gerçekten sadece karnını doyurabilmek için, yaşayabilmek için, canının derdine düştüğün için çalışıyor olabilirsin. Demek ki, özgür çalışma ancak şu koşullarla mümkündür: Senin bütün saçmalıklardan, özellikle insanca olmayan, yani egoistçe olan her şeyden (Tek'lerin içindeki insana ait olandan değil de, yalnızca Tek'lere ait olandan) kendini özgür kılman gerekir; İnsan'ı ya da insanlık düşüncesini gölgeleyen hakikâtsiz düşünceleri ortadan kaldırıp, çalışmanda Seni engelleyen bir şeyin olmamasını sağladıktan başka, çalışmanın içeriğinin de sadece insanca bir şey olmasına özen göstermeli ve sadece insanlık için yaşayıp çalışmalısın. Oysa senin çabalarının amacı sadece Senin ve herkesin *refahı* ise, bu koşullar gerçekleşmiş sayılmaz: Senin çulsuzlar toplumu için yaptıkların, "insancıl toplum" için yapılmış değildir.

Sadece senin çalışıyor olman, çalışmanın nizamî bir şey oluşu ve konusunun rastlantısal oluşu Seni insan yapmaz, önemli olan, çalışan kişi olarak Senin kim olduğundur. Sen egoistçe (maddî) nedenlerden ötürü, örneğin kendine yiyecek vb. şeyler temin etmek için çalışabilirsin; oysa senin yapacağın iş, insanlığı ilerleten, insanlığın iyiliğine yönelik, tarihî, yani insanî gelişmeye hizmet eden, kısacası *insanca* bir iş olmalıdır. Böyle olması için iki koşul gereklidir: Birincisi insanlığa yararlı olması, ikincisi bir "insan" tarafından yapılıyor olması. Birincisi her türlü işte gerçekleşebilir, çünkü doğadaki çalışmalar, örneğin hayvanların çalışması da insanlık tarafından bilimin ilerlemesini desteklemek için kullanılır, vb. İkincisinde, çalışan insanın, yaptığı işin insanlık açısından amacının ne olduğunu bilmesi gereklidir. Ve bu ancak, çalışanın *kendini* insan *olarak bilmesiyle* gerçekleşeceğinden, en önemli koşul *öz bilinçtir* –kendinin bilincinde olmaktır.

Elbette ki "parça başına ücret alan bir emekçi" olmaktan çıkmak bile büyük bir aşama sayılır, ama bununla sadece işin bütününü toptan görebilme imkânına sahip olursun ve işin hakkında bir bilince ulaşırsın, ama bu, kendin hakkında bilinçlenmen, hakikî "kendin" ya da "özün" olan insan hakkında bir bilince kavuşmandan henüz çok uzaktır. Emekçide "daha yüksek bir bilince" ulaşma istemi kalır ki geriye, işinde çalışmakla bunu tatmin edemediğinden, boş bir zamanında bunu yapar. Bu nedenledir ki işinin yanında boş zamanı da önemser ve hem çalışmayı hem tembelliği aynı anda "insanca" olarak nitelemek, hatta boş zaman geçireni, tatil yapanı yüceltilmeye lâyık göstermek durumundadır. Onun bu gayreti, sırf işinden kurtulmak içindir, o, işten özgür olmak için işi özgür yapmak ister.

Kısacası, işinin tatmin edici bir içeriği yoktur, çünkü sadece toplum tarafından ona dayatılmıştır, sadece belli saatler arasında görülmesi gereken bir vazife, bir görev, bir meslekî çalışmadır ve

öte yanda toplumu da ona sadece iş yüklediği için, onu tatmin etmemektedir.

İş onu bir insan olarak tatmin etmelidir, oysa iş, ancak toplumu tatmin eder; toplum ona insan muamelesi yapmalıdır, oysa ona sefil bir işçi ya da çalışan bir sefil muamelesi yapar.

O, bir İnsan olarak değil, sadece bir "egoist" olarak ihtiyaç duyduğu işten ve toplumdan yararlanır.

İşte Eleştiricilerin emekçi toplumu konusundaki düşüncesi böyledir. Tüm dikkatler "tin" üzerine çekilmiştir, "kitle ile tin arasındaki"* savaş sürdürülerek komünistlerin emekçiliği, tinden yoksun bir kitle çalışması olarak nitelenir. Çalışmayı sevmeyen kitle, işini olabildiğince kolaylaştırmak ister. Günümüzde bol bol yayımlanan literatürden anlaşılacağı üzere, işe karşı isteksizlik, herkesin bildiği gibi, baştan savma, *üstünkörü* bir çalışmaya neden olmakta ve bir konuyu ayrıntılı olarak "araştırma zahmetine katlanmak" reddedilir.**

Bu nedenledir ki insancıl Liberalizm şöyle der: Siz iş istiyorsunuz; tamam, biz de istiyoruz, ama biz tam anlamıyla iş istiyoruz. Biz boş zaman kazanma umuduyla çalışılmasına razı değiliz, iş yapmanın insanı tatmin etmesini istiyoruz. Biz işi, kendimizi geliştirmek için istiyoruz.

Ama böyle olması için işin de buna uygun olması gerekir! Sadece insana lâyık bir iş, özgüven aşılayan bir iş, "egoistçe" bir amaç taşımayan, aksine amacı insan olan, insanın kendini açıklamasını, yani *laboro ergo sum*, çalışıyorum öyleyse insanım, diyebilmesini sağlayan bir iş olmalıdır. İnsancıl kişi, *tinin* tüm malze-

* Bruno Bauer (anonim), eleşt. H.F.W. Hinrichs, *Politische Vorlesungen* (Siyaset Dersleri), c. 2, Halle 1843; *Allgemeine Literatur- Zeitung* aylık dergisinde, yay. Bruno Bauer, sayı 5, s. 24, Nisan 1844. Bauer'de "Kampf der Masse mit dem Geist" (Kitlenin Tin ile Savaşı) diye geçer.

** *Allgemeine Literatur- Zeitung* dergisinde.

meyi *elden geçirmesini*, hiçbir şeyin olduğu gibi, durağan hâlde bırakılmamasını, hiçbir şeyde rahat durmayıp, her şeyin çözümlenmesini, elde edilen her sonucun yeniden eleştirilmesini ister. İşte hakikî emekçi böyle huzursuz bir tindir; o önyargıları ortadan kaldırır, kısıtlayıcı ve darkafalılaştırıcı şeyleri parçalar ve insanı, ona egemen olmak isteyen her şeyin üzerine çıkarır; oysa Komünist sadece kendisi için çalışır, üstelik de özgür iradesiyle değil, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışır, yani kısacası çalışmaya eli mahkûm işçiyi temsil eder.

Bu türden bir emekçi "egoist" sayılmaz, çünkü çalışması Tek'lerin yararına değildir, o ne kendisi için, ne de tek tek başka birileri için çalışır; demek ki o, *özel* insanlar için değil tüm insanlık ve insanlığın ilerlemesi için çalışır: O Tek'lerin acılarını gidermez, ihtiyaçlarını karşılamaz; yaptığı iş, insanlığı kısıtlayan engelleri yıkmak, geniş bir zaman diliminde egemen olan önyargıları dağıtmak, herkesin yolunu kesen engelleri kaldırmak, insanların ayağına çengel olan yanlışları düzeltmek, herkes ve her zaman için kendi bulduğu hakikâtleri gün yüzüne çıkarmaktır –kısacası o, insanlık için yaşar ve çalışır.

Önce şunu belirtelim: Önemli bir hakikâti keşfeden biri, bunun diğer insanlara yararlı olabileceğini bilir ve bunu kıskançlık duygusuyla başkalarından esirgemekten zevk almadığı için, keşfini açıklar. Fakat açıklamasının başkaları için büyük değer taşıdığının bilincinde olmasına rağmen, bulduğu hakikâti hiç de başkalarının iyiliği için araştırmış ve ortaya çıkartmış değildir; bunu kendisi için yapmıştır, çünkü kendisi bunu yapma isteği duymuştur, hakikâti saklayan karanlık ve belirsizlik ona huzur vermediği için, gücünün yettiği kadar aydınlık ve aydınlatma uğruna çaba sarf etmiştir.

Demek ki o kendisi için, *kendi* ihtiyacını tatmin için çalışmıştır. Bunu yapmakla başkalarına, hatta kendinden sonraki kuşaklara da yarar sağlamış olması, çalışmasının *egoistçe* olduğu gerçeğini değiştirmez.

Şimdi de şunu ekleyelim: Eğer o sadece kendi için çalıştıysa, neden onun edimi insancıl sayılıyor da başkalarınınki insancıl değil, yani egoistçe diye nitelendiriliyor? Acaba bir kitap, bir tablo, bir senfoni ve benzeri başka eserler birinin tüm varlığının ürünü olduğu için mi insancıl kabul ediliyor? Bunları meydana getirirken en iyi yeteneklerini ortaya koyduğu, bütün özünü eserinin içine kattığı ve tümüyle eserinde açığa vurduğu için mi? Oysa bir zanaatkârın yaptığı iş, onu "İnsan" olarak yansıtmaz, sadece yaptığı işteki maharetini gösterir. Biz Schiller'in şiirlerinde, onun tüm kişiliğini buluruz, oysa yüzlerce sobayı incelediğimizde, karşımızda sadece soba imâlâtçısını buluruz, "İnsan"ı değil.

"Eserlerden birinde Beni olabildiğince tam görebiliyorsun, öbüründeyse sadece hünerimi" demekten daha öte bir anlama mı geliyor bu? Edimimin ifade ettiği de gene *Ben* değil miyim? Dünyaya *kendini* bir eserle açıklamak, *kendi* üzerinde işleyerek bir eser yaratmak, yaptığı işin arkasına gizlenmekten daha egoistçe bir davranış değil midir? Şimdi diyeceksin ki, Sen insanı ilahî bir vahiy gibi açıklıyorsun. Ama Senin açıkladığın insan Sensin; Sen sadece Seni açıklıyorsun ve zanaatkârdan farkın, onun kendini sıkıştırıp işinin içine sığdırmayı bilememesidir; onun kendi olarak tanınabilmesi için, diğer yaşam ilişkilerini de araştırmak gerekir ve onun eserini ortaya koymasının nedeni, Senin bir ihtiyacını tatmin etmektir ve bu aslında –teorik bir ihtiyaçtır.

Ve Sen yine diyeceksin ki, Sen tamamen başka, daha saygın, daha yüce, daha büyük bir insanı, ötekinden çok daha fazla İnsan olan birini açıklıyorsun. Farz edelim ki Sen, insan için mümkün en zor şeyi yerine getiriyorsun, başka hiçbir kimsenin yapamadığını başarıyorsun. Bu durumda Senin büyüklüğün neden ibarettir? Sen başka insanlardan ("kitle"den) daha fazla [daha öte] birisin, bu üstünlüğünle, genelde *insanların*, yani "sıradan insanların" olduğundan daha fazlasın. Başka insanların arasından İnsan olmanla değil, "biricik" insan olmanla ayırt ediliyorsun. Her ne ka-

dar bir insanın neler yapabileceğini gösteriyorsan da, bu, bir insan olarak başardığın işi, başkalarının da yapabileceği anlamına asla gelmez: Sen *biricik* insan olarak bu işi yaptın ve bu konuda biriciksin.

Senin büyüklüğün insan olmandan ileri gelmiyor, o büyüklüğü yaratan Sensin, çünkü Sen insandan fazla birisin ve diğer insanlardan daha kudretlisin.

İnsandan fazla biri olmak inanılacak bir şey değilmiş gibi görünür –oysa aslında insandan daha az biri de olunamaz!

Ayrıca da, insan neyi başarırsa başarsın, bunun insanların iyiliği için olduğu sanılır. Schiller bir Süebyalı, Kant bir Prusyalı, Gustav Adolf bir miyop olarak, üstün tarafları sayesinde mükemmel birer insan olduklarına, bir Süebyalı, bir Prusyalı, bir miyop olarak da seçkin bir konuma geldiklerine göre, ben de bir insan olarak üstün taraflarım sayesinde seçkin bir konuma gelebilirim. Ama bu konuda Büyük Frederik'in koltuk değneğinden daha iyi bir durumda değilim, çünkü o koltuk değneği de Frederik'e ait olması sayesinde ünlü olmuştur.

"Tanrı'ya saygı gösterin" sözünün çağımızdaki karşılığı "İnsan'a saygı gösterin" sözüdür. Oysa ben saygıyı Kendime saklamayı düşünüyorum.

Eleştiri, insanı "insancıl" olmaya davet etmekle toplumsallaşmanın zorunlu koşulunu da dile getirir. Çünkü ancak insanlar arasında yaşayan bir insan olarak *geçimliyizdir*. Böylece Eleştiri, "insancıl toplumu" kurmayı hedefleyen *toplumsal* amacını açıklamış olur.

Toplumsal teorilerin en mükemmeli kuşkusuz Eleştiridir, çünkü insanı insandan *ayıran* her şeyi, inanç imtiyazı dışındaki bütün imtiyazları insandan uzaklaştırır ve değersizleştirir. Hıristiyanlığın sevgi prensibi, yani hakikî toplumsal ilkesi bu görüşte en saf uygulama şekline ulaşır ve insanları tecrit etmeye, itip uzaklaştırmaya son verilmesi için en son denemeye girişilir. Bu en yalın ama en

sert biçimiyle egoizme karşı girişilen bir savaştır. Egoizmin en yalın biçimi de biricik olmak, "tek başına olmak"tır.

"Aranızda hâlâ bir tane bile tek başına olan varsa, nasıl hakikî bir toplum olarak yaşayabilirsiniz?"

Ben bunu tersine çevirerek soruyorum: "Diğerleriyle aranızda tek bir bağlantı dahi varsa, nasıl hakikâten biricik olabilirsiniz?" Birbirinize bağlı iseniz, birbirinizden ayrılamazsınız, sizleri bir "bağ" bir arada tutuyorsa, ancak *başkalarıyla birlikte* bir şey ifade edersiniz, sizinle birlikte on iki kişi bir araya gelirse, bir düzine insandan ibaret bir topluluk, binlerce kişi olarak bir araya gelirseniz, halk, milyonlarcanız da tüm insanlığı oluşturur.

"Ancak insancılsanız, insan olarak birbirinizle geçinebilirsiniz; ancak vatanseverseniz başka vatanseverlerle anlaşabildiğiniz gibi!"

O hâlde ben de size şu yanıtı veriyorum: Ancak biricikseniz, olduğunuz kişiler olarak birbirinizle ilişki kurabilir, anlaşabilirsiniz.

En keskin Eleştirici, kendi ilkesinin lânetine herkesten çok uğrayacaktır. Bir sürü tek başınalığı birbirinin ardı sıra kendisinden uzaklaştırmakla, Kilise'ye bağlılık, vatanseverlik ve bunlar gibi nitelikleri silkip atmakla, birbirinin ardı sıra pek çok bağı çözer, kendini Kilise mensuplarından, vatanseverlerden ve diğerlerinden ayırır ve bütün bağları kopardıktan sonra –tek başına kalır. Tek başına ve özel olan herkesi dışlayınca, sonunda geride kalan biricik kişiden daha tek başına biri olabilir mi!

Yoksa Eleştirici, acaba *herkesin* "İnsan" olmasının ve tek-başınacılıktan vazgeçilmesinin daha iyi olacağını mı söylemek istiyor? "Herkes" sözcüğünün "her Tek" anlamına gelmesi nedeniyle, en keskin çelişki hâlâ korunmaktadır. Çünkü Tek, bizzat tek başınalığın ta kendisidir. İnsancıl kişi Tek'e hiçbir özellik ya da tek başınalık, özel bir düşünce, özel bir budalalık etme hakkı tanımasa; her türlü özele karşı mutlak ve fanatik bir nefret duyduğundan onun her şeyini eleştirerek söküp atsa; özeli *gayri-insanî* bir nitelik ola-

rak değerlendirdiğinden, özele karşı hoşgörüsüz olsa dahi, tek kişinin çetinliği onun eleştirisine karşı koyacağı için, eleştirileriyle özel kişinin kendisini yok edemez ve o, bu kişiyi "özel bir kişi" olarak tanımlamak ve her türlü özelliği ona iade etmek zorunda kalır.

Özel olan hiçbir şeyi önemsemeyen toplum ne yapar? Özeli imkânsız hâle mi getirir? Hayır, "özel olana toplumun çıkarlarından daha düşük bir değer biçer; örneğin kamunun çıkarı ile çakışmamak koşuluyla özel isteğe göre olabildiğince çok sayıda tatil günü koyabilir."* Özel olan her şey *serbest bırakılmıştır*; yani toplumun özelden çıkarı yoktur.

"Kilise ve dindarlık, kendilerini bilimden tecrit ettiklerini ilân etmekle, eskiden beri ne idilerse o olduklarını, yani tam anlamıyla bir özel mesele olduklarını, ama kendilerine devletin temeli ve varlık nedeni oldukları görüntüsü vererek, gerçek hüviyetlerinin üzerini örttüklerini teyit ettiler. Vaktiyle devletle birbirlerine bağlı oldukları zamanlarda ve devlete bir Hıristiyan devleti hüviyeti kattıklarında, devletin henüz genel politik düşüncesini geliştirmemiş olduğunun ve sadece özel haklar koyduğunun bir kanıtıydılar –onlar devletin özel bir mesele olduğunun ve sadece özel şeylerle meşgûl olduğunun en yüksek ifadesiydiler. Eğer devlet genel görevini yerine getirebilme cesaretini ve gücünü bulup da özgür olursa, dolayısıyla özel ilgileri ve kişisel sorunları gerçek yerlerine oturtacak duruma gelirse, o zaman din ve Kilise mensupları da şimdiye dek olamadıkları kadar özgür olacaklardır. Onlar o zaman tam bir özel mesele durumunda olacaklar ve kişisel bir ihtiyacı karşılayacaklar, bu nedenle de kendi hâllerine bırakılacaklardır, tek tek her kişi, her cemaat ve her Kilise topluluğu, istediği ve gerekli gördüğü biçimde insanların ruh huzurunu sağlamaya çalışacaktır.

* Bruno Bauer, *Die Jugendfrage* (Gençlik Sorunu), s. 66, Braunschweig 1843. [Bauer, devlet çıkarları ve genel olarak devletin çıkarlarından söz eder. –Almanca baskıda ed.n.]

Herkes kendi ruhunun huzur ve esenliğini kendi ihtiyacı doğrultusunda sağlayabilecek ve bunun için en uygun gördüğü din adamını seçebilecek, harcamalarını karşılayabilecektir. Bilim artık tamamen devre dışı bırakılacaktır."*

O hâlde ne olacak? Toplumsal hayat sona mı erecek? İnsanlar arasındaki geçimlilik, kardeşlik, sevgi ya da toplum ilkelerinin yarattığı bütün her şey ortadan mı kalkacak?

Birisi, bir başkasına *ihtiyaç* duyduğu için onu aramayacak mı, birisi bir başkasına *ihtiyaç* duyduğunda ona ayak uydurmayacak mı? Buradaki fark, Tek'in önceleri başkalarına bir bağ ile bağlanmışken şimdi diğer Tek ile gerçekten *birleşmesidir*: Baba ile oğul, erişkinlikten önce bir bağ ile *birbirlerine bağlıdırlar*; oğul reşit olduktan sonra, her ikisi özgürce bir araya gelebilirler. Oğul reşit olmadan önce onlar bir ailenin üyeleri olarak birbirlerine *aittiler* (aileye "tâbi"ydiler), daha sonra ise birer egoist olarak birleşirler; oğul olma ve baba olma ilişkisi devam etmekle beraber artık oğul ve baba bu ilişkiye bağlı değildirler.

Aslında en son imtiyaz "İnsan"dır; herkese bu unvan ile imtiyaz verilmiştir, ya da emanet edilmiştir. Çünkü Bruno Bauer'in bizzat ifade ettiği gibi, "İmtiyaz yaygınlaştırılsa, herkesi kapsasa bile, gene imtiyaz olarak kalır."**

Böylece Liberalizm şu değişimlerden geçer:

Birincisi, Tek, insan değildir, bu nedenle de tek başına kişiliği bir değer ifade etmez: Ne kişisel iradesinin, ne keyfî davranışının ne de buyruklarının geçerliliği vardır!

İkincisi, Tek, insana özgü bir şeye sahip değildir, bu nedenle de Benim, Senin ya da mülkiyet diye bir şey yoktur.

* Bruno Bauer, *Die gute Sache der Freiheit und meine eigene Angelegenheit* (Özgürlük Denen İyi Mesele ve Benim Kendi Meselem) s. 62/63, Zürih-Winterthur 1842.

** Bruno Bauer, *Die Judenfrage* (Yahudi Sorunu), s. 60.

Üçüncüsü, Tek, insan olmadığından ve insana özgü bir şeye *sahip* olmadığından, hiçbir surette varolmamalıdır, bir egoist olarak kendine ait egoistlikleriyle birlikte eleştiri yoluyla yok edilmeli ve böylece İnsan'a, "henüz keşfedilmiş İnsan"a yer açmalıdır.

Diğer taraftan Tek, İnsan sayılmasa da, İnsan Tek'in içinde vardır ve tıpkı her türlü hayalet ve tüm tanrısal şeyler gibi, Tek ile varolabilme olanağına sahiptir. Bu nedenle politik Liberalizm, Bireye, "doğuştan insanın", "insan olarak doğan'ın" hissesine düşen her şeyi, örneğin vicdan özgürlüğünü, mülkiyeti, kısacası "insan hakları"nı tanır; Sosyalizm, Tek'e, *edimde bulunan*, "çalışan" insan olarak hak ettiklerini tanır; ve nihayet insancıl Liberalizm de, Tek'e "İnsan" olarak sahip olduklarını, yani İnsanlığa ait her şeyi verir. Biricik, hiçbir şeye sahip değildir, insanlık ise her şeye sahiptir. Böylece Hıristiyanlık öğretisinde vaazlarda sözü edilen "yeniden doğuş"un, yanlış anlamaya meydan vermeden ve en mükemmel biçimde gerçekleşmesi talep edilir: Yeni bir yaratık ol, "İnsan" ol!

Hatta, burada Hıristiyanlığın en önemli duası "Göklerdeki Babamız"ın son sözleri hatıra gelebiliyor. *Egemenlik* ("güç" ya da *Dynamis*) İnsan'a aittir, bu nedenle de Tek, efendi olmamalıdır, Tek'lerin efendisi İnsandır–; tüm *saltanat* yani dünya İnsan'ındır, mülk sahibi "Tek" olmamalı, İnsan olmalıdır, dünya "herkes"in mülkiyetindedir ve İnsan dünyaya egemendir–; Her şeyle ilgili ün, *yüceltme*, ya da "şan, şöhret" (*doxa*) İnsan'a lâyıktır, çünkü Tek'in amacı İnsan ve İnsanlıktır, o uğurda çalışır, onun için düşünür, yaşar, onun şan ve şerefi için "İnsan" olmak zorundadır.

İnsanlar şimdiye dek hep eşitsizliklerin "önemini yitirdiği" bir toplum biçimi bulma arayışı içindeydiler; *eşitliğe* erişme, eşitleme amacındaydılar, herkes aynı çatının altında birleşme isteğindeydi ve bu da tek efendi, tek bağ, tek inanç istedikleri anlamına gelir ("Hepimiz aynı Tanrı'ya inanıyoruz!"). İnsanlar için İnsan'ın kendisinden daha toplumsal ve daha eşitleyici bir şey olamaz ve

böyle bir toplumda sevgi dürtüsü de tatmin edilme olanağı bulur. Sevgi dürtüsü, bu nihaî düzeni kurmadan, tüm eşitsizlikleri düzeltmeden, insanın insanı bağrına basmasını sağlamadan rahata ermedi. Ama bu tür bir toplumda çökme ve dağılma çok çarpıcı biçimde oluşur. Daha sınırlı bir toplumda Fransız'ın karşısında Alman, İsevî'nin karşısında Muhammedî duruyordu, vb. Oysa şimdi insanların karşısında *İnsan* duruyor; ya da insanlar İnsan olmadığından, İnsan gayri-insanın karşısında duruyor.

"Tanrı insan oldu" sözünden sonra şimdi de "İnsan Ben oldu" diye başka bir söz ortaya atılıyor. Söz konusu olan, *insanî* Ben'dir. Biz bunu tersine çevirip şöyle diyelim: Kendimi insan olarak aradığımda, Kendimi bulamadım. Ama şimdi insanın Ben olmayı amaçladığı ve Bende bedenselleşmeye çalıştığı anlaşıldığına göre, her şeyin Ben'de belirlendiği ve insanın Ben'siz mahvolduğu ortaya çıktı. Oysa Ben, bu kutsal Ben'in kılıfı olmak niyetinde değilim ve bundan sonra bir işe girişirken İnsan mıyım, yoksa gayri-insan mıyım diye sormayacağım; benden uzak dursun, düşsün yakamdan bu *tin!*

İnsancıl Liberalizm, davasını yürütürken radikal yolu seçmektedir. Eğer Sen tek bir noktada bile özel (yani farklı) olmak, ya da farklı bir şeye sahip olmak istiyorsan, başkalarının yanında kendin için tek bir imtiyazı korumak, ya da "genel insan haklarından" olmayan tek bir hakkı kullanmak istiyorsan, Sen bir *Egoist*'sin.

Bu doğru işte! Ben başkalarının yanında ne özel bir şeye sahip olmak, ne de özel bir kişi olmak istiyorum. Bana bir imtiyaz tanınmasında da gözüm yok, ama –Ben kendim için başkalarını ölçüt kabul etmem ve hiçbir *hakka* sahip olmak da istemem. Ben olabileceğim Her Şey olmak ve edinebileceğim Her Şeyi edinmek istiyorum. Başkaları da *benzer* bir şey olur ya da edinirlerse, bundan bana ne? Çünkü onlar benimle aynı olamazlar ve aynısını edinemezler. Ben onlar için bir *engel* oluşturmam, tıpkı hareketli olmakla bir kaya parçasına kıyasla "üstün bir yanım olmasının",

kayayı herhangi bir biçimde etkilemediği gibi... Eğer bunları *edinebilecek olsalardı*, zaten edinmiş olurlardı.

Bir imtiyaza sahip olmamaya zorlanmanın kökeninde başka insanlara *engel* olmama amacı yatar. *Feragat etmenin* en katı teorisi, başkalarından "fazla ya da üstün bir şeye sahip olmak"tan vazgeçmektir. Kimse kendini –örneğin Yahudi ya da Hıristiyan gibi– "özel bir şey" saymamalıdır. Peki, Ben kendimi özel bir şey saymıyorum, ama kendimi *biricik* sayıyorum. Elbette benim başkalarına *benzer taraflarım* vardır; fakat bu sadece karşılaştırma yapıldığında veya üzerinde düşünüldüğünde söz konusudur. Gerçekte Ben kıyaslanamam, Ben biriciğim. Bedenim onların bedeni değil, tinim onların tini değildir. Benim bedenimi, tinimi "beden, tin" genelliği içine yerleştirirseniz, bu sizin düşüncenizdir ve gerek *benim* bedenimle gerekse *benim* tinimle bir ilgisi yoktur, Bana ait olanlara bir "görev yüklemek" de asla söz konusu olamaz.

Ben Seninle ilgili hiçbir şeye itibar etmek ya da saygı duymak istemiyorum, ne içindeki mülkiyet sahibine, ne içindeki çulsuza, hatta içindeki insana bile... Ben Seni *kullanmak* istiyorum. Tuz, yiyeceklerime lezzet katar, bu nedenle de onu yemeğime serperim, balık bir besindir, bu yüzden onu yerim; Sende hayatıma neşe katma yeteneğini keşfettiğim için Seni hayat arkadaşım olarak seçiyorum. Belki de tuzda billurlaşma olayını incelerim, balıkta hayvana özgü nitelikleri, Senin üzerinde de insan tabiatını... Sen Benim için ne isen, osun, yani Benim nesnemsin ve *Benim* nesnem olduğun için de, Benim mülkümsün.

Sefillik, İnsancıl Liberalizmde kendini tamamlar. Biz *Kendi-olma* durumuna erişebilmek istiyorsak sefilliğin, çulsuzluğun dibine vurmalıyız. Üzerimizde yabancı ne varsa, çıkarıp atmalıyız. Sonuçta görülür ki, çulsuzluğun en ileri safhası çıplak –İnsandır.

Eğer İnsan'ın da bana yabancılaştığını ve İnsan olmakla övünemediğimi hissettiğim için İnsan'ı da üzerimden atarsam, çulsuzluğun ötesine geçmiş olurum: Paçavraların son parçası da üstüm-

den düşmüş olduğundan, bu artık sadece çulsuzluk değildir; artık burada gerçek çıplaklık, bütün yabancılıklardan sıyrılmışlık dimdik durur. Sefil, sefilliği kendi çıkarıp atmış ve artık önceden olduğu gibi sefil olmaktan çıkmıştır.

Ben geçmişte sefil biri olsam da, artık değilim.

Bu ana kadar sadece yeni Liberaller ile devri geçmiş Liberaller, yani "özgürlüğü" küçük ölçüde benimseyenler ile, "tam bir" özgürlük isteyenler, *ölçülüler* ile *ölçüsüzler* arasında bir çekişme söz konusu olduğundan, tam bir ihtilaf patlak vermemişti. Artık Her şey şu soru etrafında dönüyor: *İnsan, ne kadar özgür* olmalı? İnsan'ın özgür olması gerektiğine herkes inanmaktadır ve bu yüzden de herkes Liberaldir. Ama herkesin içinde yatan gayri-insanı nasıl denetim altına almalı? İnsan ile birlikte gayri-insanı da özgür bırakmaktan sakınmak için ne yapmalı?

Tıpkı Tanrı'nın şeytan gibi bir karşıtının olması misali, bütün bir liberalizmin de bir can düşmanı, bir karşıtı vardır: İnsan'ın yanı başında daima gayri-insan, Tek, Egoist varlığını sürdürür. Devlet, toplum, insanlık, bu şeytanı bir türlü alt edemez.

İnsancıl liberalizm, diğer liberallere, henüz istedikleri şeyin "özgürlük" olmadığını göstermeyi vazife edinmiştir.

Diğer Liberaller sadece münferit egoistlik durumlarına gözlerini dikip, çoğunu göremezken, radikal Liberalizm egoistliği koca bir "kitle hâlinde" karşısına alır, kendisi gibi özgürlük meselesini kendi davası hâline getirmeyen herkesi bu kitlenin içine sokar ve böylece insan ile gayri-insan, birbirinden tamamen ayrılır ve düşman cephelerde "kitle" ve "Eleştiri" olarak birbirinin karşısında yer alır:* Yani "Yahudi Sorunu", s. 114'te,** "özgür, insancıl eleştiri" o-

* Bruno Bauer (anonim), eleşt. H.F.W. Hinrichs, *Politische Vorlesungen*, c. 2, Halle 1843. *Allgemeine Literatur*- Zeitung aylık dergisinde, yay. Bruno Bauer, sayı 5, s. 23-25, Charlottenburg, Nisan 1844. Buna dair Konrad Melchior Hir- →

larak adlandırılan şey, ham eleştirinin, örneğin dinî eleştirinin karşısına konur.

Eleştiri, bütün kitleye, galip geleceği ve tümüne "genel bir fakirlik belgesi çıkartacağı" ümidini açıklamaktadır.*** Yani, sonunda haklı çıkmak ve "cesaretsizlerin, pısırıkların" çekişmelerini egoistçe bir *ağız dalaşı*, ıvır zıvırla uğraşma, pespayelik olarak gösterme niyetindedir. Eleştiride müşterek bir hasım savaş alanında kendini gösterdiğinde, bütün ufak tefek çatışmalar, kavgalar bir yana bırakılır. "Siz tümünüz egoistsiniz, birinizin diğerinden farkı yok!" Şimdi de egoistler hep birlikte Eleştirinin karşısına çıkmışlardır.

Onlar gerçekten egoistler midir? Hayır, onlar egoistlikle suçlandıkları için eleştiriye karşı savaşıyorlar; egoist suçlamasını kabul etmiyorlar. Dolayısıyla Eleştiri ve kitle aynı zeminde durmaktadır: Her ikisi de egoizme karşı savaşmakta ve her ikisi de onu kendinden uzak tutup birbirinin üzerine atmaktadır.

Eleştiri ve kitle aynı amacı gütmektedir: Egoizmden özgürleşmek. Her ikisi de hangisinin amaca daha çok yaklaştığı ya da ulaştığı konusunda tartışmaktadır.

Yahudiler, Hıristiyanlar, Mutlakıyetçiler, Karanlıkçılar, Aydınlıkçılar, Politikacılar, Komünistler, kısacası herkes "egoist" suçlamasını kendinden uzaklaştırmaktadır, ama Eleştiri onları açıkça ve en geniş kapsamda suçladığından, hepsi de bu egoistlik suçlamasına karşı kendilerini *aklamaya* çalışmakta, eleştirinin savaş açtığı aynı düşmana –egoizme– saldırmaktadır.

Eleştiri ve kitle, her ikisi de egoistlere düşmandır ve her ikisi de

zel, "Korrespondenz aus Zürich" (Zürih Yazışmaları), *Allgemeine Literatur- Zeitung*, sayı 5, s. 11-15.

** [Bruno Bauer: *Die Judenfrage* (Yahudi Sorunu), Braunschweig 1843. –Almanca baskıda ed.n.]

*** Konrad Melchior Hirzel, "Korrespondenz aus Zürich", *Allgemeine Literatur-Zeitung*'da. sayı 5, s.15.

egoizmden kurtulmak istemektedir, gerek *kendilerini* arındırarak ya da temize çıkararak, gerekse egoizmi karşı tarafa yükleyerek.

Eleştirici, "kitlenin hakikî sözcüsü"dür ve "en yalın biçimiyle" egoizm "kavramı ve söylemlerini" onlara sunar, oysa *Literatur Zeitung*'un 24. sayfasında, zaferden yoksun bırakılan sözcüler, sadece beceriksiz addedilmişti.* Eleştirici, kitlenin egoizme karşı sürdürdüğü özgürlük savaşında başkumandanlığı üstlenmiştir; o neye karşı savaşırsa, kitle de ona karşı savaşır. Ama o aynı zamanda kitlenin de düşmanıdır, sadece onun karşısındaki düşman değil, aynı zamanda elindeki sopayla çekingenleri arkadan dürtükleyen ve ite kaka yüreklendiren dost düşmandır. Böylece eleştiri ile kitle arasındaki zıtlık şu diyalogla ifade edilebilecek biçime indirgenmiş olur: –"Siz egoistsiniz!" –"Hayır, değiliz!" –"Ben size bunu kanıtlayacağım!" –"Sen de bizim savunmamızı dinleyeceksin ama!"

O hâlde hem kendilerince egoist olmadıklarını söyleyenlerin hem de ötekinin egoist olduğunu ileri sürenlerin iddialarını kabul edelim. Demek ki onlar hem egoisttirler hem de değildirler.

Aslında Eleştiri der ki, Sen Ben'ini, *insanî* bir Ben olana dek tüm darkafalılıklardan kurtarmalısın. Ben derim ki, kendini kurtarabildiğin kadar kurtar, o zaman payına düşeni yapmış olursun. Çünkü bütün engelleri yıkabilmek herkesin elinde değildir. Ya da başka bir deyişle, biri için engel teşkil eden bir şey, herkes için engel sayılmaz. O hâlde başkalarının engelleriyle uğraşma; Sen kendi engellerini yıkmaya bak. Bu yeterlidir. *Tüm insanları* kısıtlayan engellerden birini bile yıkmayı kim başarabilmiş ki? Her zaman olduğu gibi bugün de sayısız kişi tüm "insanlığın engelleri" ile ortalıkta dolaşmıyor mu? *Kendi* engellerinden birini yıkan kişi, başkalarına bunu yapmanın yolunu göstermiş olabilir. *Kendi* en-

* [Bruno Bauer (anonim), eleşt. H.F.W. Hinrichs, *Politische Vorlesungen*; *Allgemeine Literatur- Zeitung*, sayı 5, s. 24. –Almanca baskıda y.n.]

gellerini yıkmak onların meselesidir. Zaten kimse de başka bir şey yapmaz. İnsanlardan tümüyle insan olmalarını istemek, onlardan tüm insanî engelleri yıkmalarını istemek olur. Bu da imkânsızdır, çünkü *İnsan*'ın engelleri yoktur. Gerçi Benim engellerim vardır, ama Beni sadece *Benim engellerim* ilgilendirir ve onlarla sadece Ben baş edebilirim. Ben *insanî* bir Ben olamam, çünkü ben Ben'im, sadece bir insan değilim.

Şimdi de Eleştirinin bize ibret alabileceğimiz bir şeyler öğretip öğretmediğine bir bakalım! Ben çıkarcı olmayan biri değilsem, özgür olamaz mıyım? Ve çıkar gözetmeyen biri değilsem, insan olamaz mıyım? Özgür, ya da insan olmayı çok da umursamasam bile, *kendimi* kabul ettirmek ve öne çıkarmak için de hiçbir fırsatı kaçırmak istemem. Eleştiri bana şunu öğretmekle bu fırsatı sağladı: Eğer içimde bir şey kenetlenir ve çözümlenmezse, ben onun tutsağı, kölesi hâline gelirim, yani bir fanatik olurum. Ne olursa olsun, herhangi bir konuya duyduğum ilgi –eğer ondan kurtulamazsam–, beni kölesi yapar, artık o Bana ait değildir, Ben ona ait olurum. O hâlde Eleştirinin tavsiyesine uyalım ve mülkiyetimizdeki hiçbir şeyi sabit, kalıcı hâle getirmeyelim, sadece onu –*çözümlemek* suretiyle rahatlayalım.

Şu hâlde Eleştiri diyor ki, Sen hiç durmadan eleştirirsen ve çözümlersen insan olabilirsin! Biz de diyoruz ki, Ben zaten insanım ve aynı zamanda da Ben'im; bu nedenle Ben Kendi mülkiyetimi güvenceye almaya gayret edeceğim, güvenceye alabilmek için de, onu her zaman Kendi içime geri alacağım, bağımsızlığını kazanmak için kıpırdanışlarını durduracağım, sabitleşip bir "sabit fikir" ya da bir "bağımlılık" hâline gelemeden onu yutacağım.

Ama bütün bunları yapıyor oluşum, "bir insan olarak buna görevlendirildiğim" için değil, Kendimi Ben görevlendirdiğim içindir. Ben bir insanın çözümlemeyi başarabileceği her şeyi çözümlemekten kaçınmıyorum. Örneğin Ben on yaşına gelene kadar emirlerin saçma olduğu eleştirisini yapmam ama gene de insan

sayılırım ve bu emirleri eleştirmemekle insanlığımı göstermiş olurum. Kısacası, benim bir görevim, misyonum yoktur, hiçbir dayatmaya, hatta insan olmaya bile boyun eğmem.

Böylece Liberalizmin pek çok çabayla elde ettiklerini elimin tersiyle itmiş, reddetmiş mi oluyorum? Elde edilen bir şeyin yitirilmesine razı olamam! Ben sadece, Liberalizm sayesinde "İnsan"ın özgür kılınmasından sonra, gözlerimi tekrar Kendime çeviriyorum ve Kendime açıkça şunu itiraf ediyorum: Görünürde insanın kazanmış olduklarını aslında sadece *Ben* kazandım.

"İnsan, insan için En Yüce Varlık" sayıldığında, insan özgür olur. O hâlde Liberalizmin mükemmelleşmesi için, bütün diğer Yüce Varlıkların ortadan kaldırılması gerekir, yani teolojinin, antropoloji tarafından devrilmesi, Tanrı'nın ve insana sunduğu lütufların gülünçleştirilmesi, "tanrıtanımazlığın" genelleştirilmesi gerekir.

Artık "Tanrım" sözü anlamsızlaştığında, mülkiyet egoizminin en son kalıntısı da ortadan kalkmış olacaktır. Çünkü Tanrı ancak Tek'in selâmetini önemsediği, Tek de selâmeti onda aradığı sürece varlığını sürdürebilir.

Politik liberalizm, efendilerle köleler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırarak insanları efendisiz ve anarşik hâle getirdi. Artık efendi, Tek'in, "egoist"in başından kaldırıldı ve bir hayâlî varlık hâline geldi: Yasa veya devlet oldu. Toplumsal liberalizm ise malmülk eşitsizliğini, zengin-yoksul farkını ortadan kaldırdı, herkesi *malsız-mülksüz* ya da sahip olduklarından yoksun bıraktı. Tek'in elinden malı, mülkü alınıp bir hayâlî varlık olan topluma verildi. İnsancıl liberalizm ise, insanları *tanrıtanımaz*, ateist yapmaktadır. Bu nedenle Tek'in "Tanrım" dediği Tanrı da ortadan kaldırılmalıdır. Böylece efendisizlik aynı zamanda hizmetten kurtulmak anlamına gelirken, mülksüzlük dertten, sorundan kurtulmak anlamına, tanrıtanımazlık ise önyargıdan kurtulmak anlamına gelir; çünkü efendi olmayınca hizmetçi olmaz, mülk olmayınca onunla ilgili sorunlar olmaz ve sıkı sıkıya kök salmış Tanrı inancı olmayınca

önyargı da olmaz. Ama devletle birlikte yeniden bir efendi ortaya çıkınca, onun karşısına tebaa olarak bir hizmetkâr çıkar; mülk de toplumun mülkiyeti olunca, onunla ilgili yapılması gerekenler yeni bir iş olarak ortaya çıkar; ve Tanrı da insanın şahsında bir önyargı hâline geldiğinden, yeni bir inanç, insanlığa veya özgürlüğe duyulan inanç ortaya çıkar. Şimdi Tek'in Tanrısı yerine Herkesin Tanrısı, yani "İnsan" yüceltilmektedir: "Tümümüzün en yüce ülküsü insan olmaktır." Ama hiç kimse "İnsan" idesinin ifade ettiği kavramı dolduramadığından, Tek'e göre "İnsan", çok yüksek bir ötedünya, ulaşılamaz bir Yüce Varlık, bir Tanrı hâline gelir. Bu aynı zamanda "hakikî Tanrı"dır, çünkü bizimle tam olarak eş değerdedir, çünkü o Bizim kendi "*öz*"ümüzdür: O bizim kendimizdir, ama Bizden ayrılmış ve bizi aşmış, üzerimizde yücelmiş olarak...

Ek

"İnsanın özgür eleştirisi" ve bu yönde çıkan başka yazılar üzerine yukarıda yapılmış değerlendirme, o kitapların yayımlanmasından hemen sonra bölüm bölüm yazılmıştı ve ben bu parçaları bir araya getirmekten başka bir şey yapmış değilim. Ama eleştiri dur durak bilmeksizin ilerlediğinden, ben kitabımı bitirdikten sonra da yeniden bu konuyu ele alıp bu son değerlendirmeyi eklemek zorunda kaldım.

Önümde Bruno Bauer'in çıkardığı *Allgemeine Literatur-Zeitung* adlı derginin en son nüshası olan sekizinci sayısı duruyor.*

En başta gene "toplumun genel çıkarları" konusu gelmektedir.

* [Bruno Bauer (anonim), "Was ist jetzt der Gegenstand der Kritik?" (Şimdi Eleştirinin Konusu Nedir?) *Allgemeine Literatur- Zeitung*, sayı 8, s. 18-26, Charlottenburg, Temmuz 1844. Bundan sonra bölümün sonuna kadar geçen bütün alıntılar, eğer aynca belirtilmemişse, bu makaleden alınmıştır. –Almanca baskıda ed.n.]

Fakat Eleştiri, bu konu üzerinde düşünüp bu "toplum"a bir alın yazısı katmış ve onu bu sayede daha önceki şeklinden yani "devlet" olmaktan ayırt edilir hâle getirmiştir. Önceleri "özgür devlet" şeklinde adlandırılarak yüceltilen bu kurumdan, "insancıl toplum"un görevlerini hiçbir şekilde yerine getiremediği için, artık tamamen vazgeçilmektedir. Eleştiri sadece 1842'de "bir an için insanî ve politik özü teşhis etmek durumunda kalmıştır"; ama şimdi anlamıştır ki devlet, hatta "özgür devlet" olarak bile insan toplumu olamaz, ya da başka bir deyişle, halk asla "insan" olamaz. Eleştirinin teoloji ile nasıl başa çıktığını ve İnsan'ın karşısında Tanrı'nın göçüşünü nasıl açıkça kanıtladığını gördük; şimdi de aynı biçimde siyaset ile hesaplaşmasını ve İnsan karşısında halkların ve ulusların yerle bir oluşunu göstermesine tanık olduk; aynı şekilde Kilise ve devlet ile çatışmasını ve her ikisini de "gayri-insanî" diye tanımladığını gördük ve –bize şimdiden ifşa ettiğine göre– göreceğiz ki o, İnsan'ın karşısında "kitlenin", kendisinin bile "tinsel varlık" diye adlandırdığı kitlenin değerini nasıl yitirdiğini kanıtlayacaktır. Nitekim en yüce tinin yanında diğer küçük "tinsel varlıklar" nasıl ayakta kalabilirler ki! "İnsan" tüm sahte putları yerle bir eder.

Şimdi Eleştiricinin amacı, cephesine mevzilendiği "İnsan"ın karşısına "kitle"yi çıkarıp didik didik etmektir. "Eleştirinin konusu nedir?" –"Tinsel bir varlık olan kitledir!"

Eleştirici onunla "tanışacak" ve onun insanla çelişki içinde olduğunu anlayacaktır; Tanrısal ve millî olana, ya da Kilise ve devlete ilişkin şeylerin gayri-insanî olduğunu daha önceden, gayet iyi şekilde kanıtlamayı başardığı gibi, kitlenin de gayri-insanî olduğunu kanıtlayacaktır.

Kitle, "on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan politik aydınlanma, daha doğrusu her konudaki aydınlanma döneminin yarattığı umut dolu hayâllerin sınırsız bir hoşnutsuzluğa dönüşmesi sonucunda büyük bir hayâl kırıklığına uğramış, devrimin en önemli ürünü" olarak tanımlanıyor. Devrimin sonuçları bazı kimseleri

hoşnut etti, bazılarını ise etmedi; hoşnut kesim, burjuvalardı (kent-soylular, dar kafalılar, vs.), hoşnut olmayan ise –kitle idi. Ama eleştirici de bu anlamda "kitle"nin bir üyesi değil midir?

Hoşnutsuzlar için durum henüz tam bir açıklığa kavuşmuş değildir ve bunlar hoşnutsuzluklarını "sınırsız bir küskünlükle" belli ediyorlar. Aynı şekilde hoşnutsuz olan Eleştirici, dizginleri ele almak istiyor: İsteyebileceği ve yapabileceği tek şey, "tinsel varlık" olan kitleyi küskünlük havasından "kurtarıp daha yüksek bir düzeye çıkarmak", yani üstesinden gelinmesi gereken devrim sonuçları karşısında doğru yere oturtmaktır: Bu, kitlenin önderi, kararlı sözcüsü olmasıyla, "kendini kitleden ayıran derin uçurumu ortadan kaldırmasıyla" mümkündür. "Aşağı halk tabakalarını yükseltmek isteyenlerden" farkı, sadece bunları değil, kendini de "küskünlükten" kurtarmak istemesidir.

Kitleleri, "teorinin doğal muhalifleri" olarak kabul ederken, "bu teori kendini ne kadar geliştirirse kitleleri de bir o kadar, hatta daha fazla pekiştirir" öngörüsünde bulunuyor, ama bunlardan birinde kesinlikle bilinci ona ihanet ediyor değildir. Çünkü Eleştirici, İnsan'ı *varsaymakla, ileri sürmekle* kitleyi aydınlatamaz ve hoşnut edemez. Eğer kitle burjuva karşısında sadece "daha aşağı halk tabakası" ve politik bakımdan önemsiz bir kitle ise, "İnsan" karşısında daha da alelâde bir "kitle", insanî bakımdan önemsiz hatta gayri-insanî bir kitle ya da gayri-insanîlerden ibaret bir kalabalık sayılır.

Eleştirici, insanî olan her şeyi derleyip toparlayarak ortadan kaldırır; insanî olanın hakikât olduğu varsayımından hareket ederek, kendine karşı bir çabaya girişir ve şimdiye kadar insanî olana nerede rastlandıysa, inkâr eder. İnsanî olanın sadece kendi kafasının içinde olabildiğini, gayri-insanîliğin ise, her yerde bulunabileceğini kanıtlar. Gayri-insanîlik gerçektir, her yerde varolandır: Eleştirici, "insanîliğin olmadığı"nın kanıtını getirmekle, totolojik bir söylemi, yani gayri-insanîliğin olduğunu açıklar.

Ama ya bu gayri-insanî, kendi kendine sırt çevirme cesaretini göstererek aynı zamanda huzursuzluk yaratan Eleştiriciye de sırt çevirirse ve ileri sürdüklerinden hiç etkilenmeksizin, sarsılmaksızın onun ilerisine geçerse? Ona derse ki, "Sen Bana gayri-insanî diyorsun ve Ben gerçekten de Senin için öyleyim, ama salt Sen Beni insanî olana karşıt bir duruma getirdiğin için Ben böyleyim ve Ben bu karşıtlık durumuna Kendimi bağlanmış gördüğüm sürece Kendimi aşağıladım. Ben 'daha iyi olan özümü' Kendi dışımda aradığım için, aşağılayıcı bir tutum takındım. Ben gayri-insanî biriydim, çünkü 'insanî' olmanın hayâlini kuruyordum. Ben tıpkı kendi 'hakikî Ben'ini arayan ve bu yüzden hep 'zavallı günahkârlar' olarak kalan sofulara benziyordum. Ben Kendimi sadece bir başkasıyla karşılaştırarak düşündüm, kısacası Ben her şeyin içinde her şey *–biricik–* değildim. Şimdi artık Kendimi gayri-insanî olarak görmekten vazgeçiyorum, Kendimi başka bir insanla ölçmüyorum ve öyle ölçülmüyorum. Kendi üstümde bir şeyin varlığını tanımayı bırakıyorum, o hâlde Tanrı'ya emanet ol, insancıl Eleştirici! Ben bir zamanlar gayri-insanîydim, ama şimdi artık değilim, şimdi Biriciğim, hatta Senin tiksinmene rağmen Ben egoist olanım; ama burada sözü edilen, İnsanî-olan'la, insancıl-olan'la ve özgecilikle kıyaslanan egoist-olma değil –biricik olarak egoist-olma'dır."

Dergideki başka bir cümleye daha dikkat etmemiz gerek. "Eleştiri, dogmalar koymaz, tek amacı *şeyleri* tanımaktır."*

Eleştirici "dogmatik" olmaktan, ya da ortaya dogmalar koymaktan çekinir.

Elbette öyle davranmalıydı: Aksi halde, karşıtı olan dogmacının yerine geçmiş olurdu ve eğer Eleştirici olarak iyi sayılıyorsa, dogmacı olarak kötü durumuna düşerdi, ya da özgeci olmak yeri-

* [Edgar Bauer (anonim), 1842. *Allgemeine Literatur-Zeitung*'da, sayı 8, s. 8. – Almanca baskıda ed.n.]

ne egoist olurdu, vb. –"Dogma olmasın da ne olursa olsun!" İşte onun dogması budur. Eleştirici ile dogmacının üzerinde durduğu ortak zemin *düşünceler* zeminidir. Tıpkı dogmacı gibi, Eleştirici de bir düşünceden hareket eder, ama dogmacıdan farkı, ilke olarak düşünceyi sabitleştirmemesi, onu hep *düşünme sürecinde* tutmasıdır. Düşünce inancına karşı düşünce sürecini, düşüncenin durağanlığına karşı düşüncenin ilerlemesini geçerli kılar. Eleştirinin karşısında hiçbir düşünce güvencede değildir, çünkü Eleştiri düşünmedir, ya da düşünen tin'in kendisidir

Bu nedenle yineliyorum: Dinsel dünya –ki düşünceler dünyasıdır– Eleştiride tamamına erer, çünkü düşünme, her türlü düşünceye el uzatır ve hiçbir düşüncenin "egoistçe" tayin edilmesine izin vermez. Eğer düşünme sürecinden kaçmış tek bir düşünce bile kalırsa, "saf Eleştiri"den, saf düşünmeden söz edilebilir mi? Eleştiricinin, zaman zaman insanın düşüncesi, insanlığın ve hümanitenin düşüncesi konusundan alaycı bir biçimde söz etmesi bundan ileri gelmektedir, çünkü burada bir düşüncenin dogmatik bir sabitliğe yaklaştığını sezinlemektedir. Ama bu düşünceyi çözebilmek için, onun içinde eriyebileceği "daha yüksek" bir düşünce bulması gerekmektedir, çünkü o sadece düşünceler içerisinde hareket eder. Bu yüksek düşünce, düşünme devinimi ya da düşünme sürecinin bizzat kendisi, yani düşünme veya eleştiri düşüncesi olarak ifade edilebilir.

Böylece düşünme özgürlüğü gerçekten tamamına ermiş ve tin özgürlüğü zafere ulaşmış olur, çünkü Tek'e özgü, "egoistçe" düşünceler, dogmatik zorlayıcılıklarını kaybetmişlerdir. Geride kalan sadece bir dogma olarak özgür düşünce veya eleştiridir.

Düşünce dünyasına ait olan her şeyde Eleştiri haklı ve güçlüdür, zafer onundur. "Zamanın doruk noktasında" Eleştiri, sadece Eleştiri durur. Düşünce açısından bakıldığında, Eleştiriden daha üstün bir güç yoktur ve bu canavarın diğer ufak tefek düşünceleri nasıl kolayca yuttuğunu görmek, insana keyif vermektedir. Her

türlü düşünce, solucan gibi kıvrılıp bükülerek kendini kurtarmaya çalışsa da, Eleştiri o "kıvrananları" ezip geçer.

Ben Eleştirinin düşmanı, yani bir dogmacı değilim, ve dogmacıları didik didik eden Eleştirinin dişleri beni rencide etmez. Eğer Ben bir "dogmacı" olsaydım, bir dogmayı, yani bir düşünceyi, bir fikri, bir ilkeyi en başa koyar ve bir "sistematikçi" olarak onu bir sistem, yani bir düşünce yapısı hâlinde sonuna kadar örerek tamamlardım. Bunun aksine bir eleştirici, yani dogmacının karşıtı olsaydım, her şeyi tutsak alan düşünceye karşı savaş açar, özgür düşünmeyi savunurdum; düşünmeyi, düşünülmüş olana karşı savunurdum. Ama ben ne bir düşüncenin ne de düşünmenin avukatıyım; çünkü benim hareket noktam olan "Ben" ne bir düşüncedir ne de Ben düşünmekten ibaretim. Bir ad ile anılamayan Ben'de düşüncelerin, düşünmenin ve tinin dünyası paramparça olur, dağılır.

Eleştiri, fanatiğin fanatikliğe, her türlü fanatikliğe karşı savaşıdır. Bu savaşın zemininde, her yerde fanatikliğin veya Eleştiricinin deyişiyle, dinî ve teolojik bir tutumun bulunduğu bilinci yatar. Eleştirici bilmektedir ki, insanlar sadece Tanrı karşısında değil, hak, devlet, yasa ve bunlar gibi başka düşünceler karşısında da dindar ya da inançlı bir tutum içine girerler, kısacası, eleştirici her alanda bir fanatikliğin bulunduğunun ayırdına varmıştır. O düşünme yoluyla düşünceleri çözmek ister, ama ben derim ki, beni düşüncelerden kurtaran, sadece düşüncesizliktir. Beni fanatiklikten kurtaracak olan, düşünmek değil, benim düşüncesizliğimdir, ya da Ben, düşünülemez, kavranılamaz olan Ben, kendimi fanatiklikten kurtarabilirim.

Benim bir silkinmem, en titiz düşünmenin yerini tutabilir; bir gerinmem, düşüncelerin ızdırabını üzerimden atar; bir kez yerimden sıçramam, din âleminin kâbusunu göğsümün üzerinden kaldırır atar; bir sevinç nârası, yıllardır omuzlarımda taşıdığım yükle-

ri kaldırır. Fakat bu düşüncesiz sevinç nârasının müthiş anlamı, düşünmenin ve inanmanın uzun gecesinde keşfedilememiştir.

"En zor sorunları çözmek, en kapsamlı görevleri halletmek için onları *kesip atmayı* istemek, ne büyük bir kabalık ve sorumsuzluktur!"

Ama Sen kendine bir görev edinmezsen, görevin olur mu? Sen kendine bir görev edindiğin sürece onu bırakamazsın. Senin düşünmene ve düşünerek binlerce düşünce yaratmana karşı değilim. Ama görevleri koyan Sen, onları tekrar ortadan kaldıramaz mısın? Sen o görevlere bağlı olmak zorunda mısın ve o görevler birer mutlak görev olmak zorunda mıdır?

Bir örnek verelim: Hükûmetin düşürülmesinin sebebi, düşüncelere karşı iktidar araçlarını harekete geçirmesi, basına karşı polis gücünü ve sansürü kullanması, ve yazınsal bir savaşı kendi kişisel savaşı hâline getirmesidir. Sanki söz konusu olan sadece düşüncelermiş gibi, sanki düşüncelere karşı özgeci davranmak, kendini inkâr etmek ve fedakârlıkta bulunmak gerekirmiş gibi! O düşünceler bizzat yönetenlere de saldırıp bu şekilde egoizmi tahrik etmiyor mu? Düşünenler, bu saldırıya uğrayanlara, düşünmenin ve düşüncelerin gücüne saygı göstermelerini, *dinî* bir çağrı kesinliğiyle emretmiyor mu? Onlara kendi özgür iradeleriyle yenilgiyi kabul etmelerini ve teslim olmalarını buyuruyor; çünkü onların düşmanlarının safında, Tanrısal bir güç olan düşünme yetisi, Minerva savaşmaktadır. Böylece fanatik bir davranış içinde, dinî bir kurban vermiş oluyorlardı. Kuşkusuz yöneticiler de dinî bir bağlılık içindedirler ve önderliğini kabul ettikleri bir düşüncenin ya da inancın gücüne tâbi olurlar, fakat onlar aynı zamanda, egoist olduklarını itiraf etmeyen birer egoisttirler, ve işte bu içlerinde zapt ettikleri egoizm, karşılarına bir düşman çıktığında, kendini tutan bağları koparır ve harekete geçer: Kendi inançlarında fanatik olmakla beraber, karşıtlarının da inançlarında fanatik olmasını kabul etmezler, yani bu egoiste karşıdırlar. Onlara karşı bir suçlamada bulu-

nulmak istenirse, ancak kendi düşünceleri konusunda fanatik oldukları söylenebilir.

Düşüncelere hiçbir egoist güç, bir polis gücü ve benzeri karşı çıkmamalıdır. Düşünceye iman edenler buna inanır. Ama düşünme ve üretilen düşünceler *Benim için* kutsal değildir ve Ben onlara karşı *kendi tenimi* savunurum. Bu belki akla ters gelen bir savunmadır, ama eğer ben kendimi akla adadıysam, tıpkı Hz. İbrahim gibi davranıp, en çok sevdiğim varlığı ona feda etmem gerekir!

İnancın olduğu gibi göklerin de krallığı olan düşünme krallığında, *düşüncesizce* güç kullanan biri haksızdır, tıpkı sevgi krallığında sevgisiz davranan ya da bir Hıristiyan olup sevgi krallığında yaşadığı hâlde Hıristiyanlığa aykırı davranan birinin haksız olması gibi. O, ait olduğu yerde yaşadığını sandığı hâlde, onun yasalarından kaçar, yani bir "günahkâr" ya da "egoisttir". Ama o bu krallıkların egemenliğinden ancak onlara göre bir *suçlu* olmakla kendini kurtarabilir.

Bundan da vardığımız sonuç şudur: Düşünenlerin hükûmete karşı savaşı, onda egemen olan düşünceye karşı sürdürüldüğünde, güçlü olduğu oranda haklıdır (hükûmet sesini kısar ve yazınsal açıdan da önemli bir itirazda bulunamaz); ama kişisel bir erke karşı savaş alanına düşünceden başka bir şey çıkartamazsa, haksız yani güçsüzdür (egoist erk, düşünenlerin ağzını tıkar). Teorik savaş zaferin tamama ermesini sağlayamaz ve düşüncenin kutsal gücü, egoizmin gücüne yenik düşer. Sadece egoistçe bir savaş, her iki cephede de egoistlerin savaşması, her şeyi açıklığa kavuşturur.

Sözü edilen bu son durum, yani düşünmeyi egoistçe keyfîliğin bir meselesi, Biriciğin bir meselesi, eskiden olduğu gibi bir zaman geçirme eğlencesi veya bir hobi hâline getirmek ve "bir konuda en son kararı veren erk" olma içeriğinden yoksun kılmak; düşünmenin aşağılanarak kutsallığının yitirilmesine neden olmak, düşünce-

siz Ben ile düşünceli Beni birbirine eşitmiş gibi göstermek; bu kaba ama gerçek "eşitliği" kurmaya Eleştirinin yetisi yoktur, çünkü bizzat kendisi sadece düşünmeyi benimsetmek, yaymak isteyen bir rahiptir ve o, düşünmenin ötesinde tufandan başka bir şey görmez.

Örneğin, Eleştirinin iddialarından biri, özgür Eleştirinin devlete galip gelebileceğidir, ama o aynı zamanda da devlet yönetimi tarafından kendisine yapılan "keyfîlik ve küstahlık" suçlamasına karşı kendini savunur; "keyfîlik ve küstahlığın" galip gelmemesi gerektiği, sadece kendisinin galip gelmeye hakkı olduğu görüşündedir. Oysa hakikât daha ziyade tersidir: Devlet ancak küstah bir keyfîlik tarafından gerçekten yenilgiye uğratılabilir.

Sözlerimizi sona erdirirken diyebiliriz ki, Eleştirici bu yeni yönelimiyle kendini değiştirmemiş, sadece "bir yanılgıyı düzeltmiştir", "bir konuyu açıklığa kavuşturmuştur" ve eğer Eleştirici, "Eleştirinin kendi kendini eleştirdiğini" söylerse, fazla ileri gitmiş olur. Eleştiri, daha doğrusu Eleştirici, sadece Eleştirinin "yanılgısını" eleştirmiş ve onu "tutarsızlıklarından" arındırmıştır. Eğer Eleştiriyi eleştirecek olsaydı, önce varsayımlarını gözden geçirmesi gerekirdi.

Bana gelince Ben *Kendimi* varsayarak, bir varsayımdan yola çıkıyorum. Ama benim bu varsayımım, "mükemmeliyete ermek için çabalayan insan" gibi tamamlanma çabası içinde değildir, sadece Benim onun zevkini çıkarmama ve onu tüketmeme yarar. Ben hâlen kendi varsayımımı tüketmekteyim ve onu tüketmek suretiyle varım. Bu nedenle de o varsayım aslında bir varsayım değildir, çünkü Ben biricik olduğum için, varsayan ile varsayılan Ben'in düalitesi ("mükemmel olmayan" ve "mükemmel olan" Ben ya da İnsan) hakkında hiçbir şey bilemem. Benim kendimi tüketmem, sadece Benim varolmam demektir. Ben kendimi varsaymam, çünkü Ben kendimi her an henüz yaratmakta ve ortaya çıkarmaktayım ve Ben oluşum, varsayılmış olmayışımdan, bizzat

ortaya konmuş ve sadece ortaya çıktığım anda ortaya konmuş oluşumdan ileri gelir, yani Ben aynı anda hem yaratan hem de yaratılanım.

Şimdiye kadarki varsayımlar tam bir çözülme içinde eriyip dağılacaksa, o zaman bu varsayımlar gene daha yüksek bir varsayımda, yani bir düşüncede ya da bizzat düşünmenin kendisinde ve eleştiride eriyip çözülmemelidir. Çünkü bu çözülme *Bana* yaramalıdır, aksi takdirde –eski hakikâtlerin hakikât olmadığını açıklamak suretiyle uzun süre korunmuş varsayımları ortadan kaldıran bir dizi çözülmeden biri olup– başkalarının, örneğin İnsan'ın, Tanrı'nın, devletin, saf ahlâkın, ve benzerlerinin yararına olurdu.

İkinci Kısım

BEN

Yeni Çağ'ın girişinde "Tanrı-İnsan" durur. Bu çağın sonunda acaba bu Tanrı-İnsan'ın sadece Tanrı kısmı uçup gidecek mi? Ve sadece Tanrı ölürse, Tanrı-İnsan'ın da gerçekten ölmesi mümkün mü? Bu soruyu hiç kimse aklına getirmedi ve Aydınlanma'nın bir eseri olarak Tanrı'nın üstesinden gelmenin günümüzde zaferle sonuçlanmasıyla bütün işlerin bittiği sanıldı. Oysa insanın, "yükseklerdeki tek Tanrı" olabilmek için Tanrı'yı öldürdüğünü kimse fark etmedi. *Bizim dışımızdaki öte dünya* gerçekten silinip süpürüldü ve Aydınlanmacıların büyük girişimi başarıya erdi; ancak *Bizim içimizdeki öte dünya* yeni bir cennet oluşturmuştur ve bizi yeniden bu cennete saldırmaya, cenneti ele geçirmeye teşvik etmektedir: Tanrı, makamını terk etmek zorunda kaldı, ama o makamı Bize değil –İnsan'a devretti... O hâlde Tanrı'dan sonra İnsan da ölmedikçe, Tanrı-İnsan'ın öldüğüne nasıl inanırsınız?

I

Kendi-olma

"Tin özgürlüğe susamaz mı?" –Ah! Yalnız tinim değil, bedenim de her an özgürlüğe susar. Sarayın önünden geçerken mutfağından yayılarak burnuma gelen nefis kokular, orada pişen leziz yemeklerin müjdesini damağıma ulaştırdığında, çiğnemekte olduğum kuru ekmeği hor görerek müthiş bir açlık duygusuna kapılırım; sıkıştırılmış kuru otla dolu şiltede yatmaktan sızlayan yaralı bereli sırtımın çok daha rahat edebileceği kuştüyü yatakların varlığını haber veren gözlerim, içimi inatçı bir gazapla doldurur. Ama artık acılarla uğraşmayı bırakalım. –Sen buna özgürlük özlemi mi diyorsun? Nelerden özgür olmak, kurtulmak istiyorsun ki? Günlük tayınından ve ot dolu şiltenden mi? Öyleyse at onları gitsin! –Ama bu da senin işini görmez; Sen aslında leziz yemekler yemenin ve yumuşak yataklarda yatmanın tadını çıkarma özgürlüğüne sahip olmak istiyorsun. İnsanlar Sana bu "özgürlüğü" sunup bunları almana izin mi versin yani? Sen bunu onlardaki insan sevgisinden ummazsın, çünkü onların da aynı senin gibi düşündüğünü bilirsin: Herkes kendine başkalarından daha yakındır. O hâlde o yemeklerin ve yatakların keyfine varabilme olanağına nasıl kavuşacaksın? Herhalde onları kendi mülkiyetine almaktan, malın yapmaktan başka çaren yok!

İyice düşünürsen, aslında Senin istediğin, bütün bu güzel şeylere ulaşma özgürlüğü değil, çünkü böyle bir özgürlük Sana bütün bunları sağlamaz. Sen onlara gerçekten sahip olmak istersin, onların *senin* olduğunu söyleyebilmeyi, *senin mülkün* olarak onlara sahiplenmeyi istersin. Zaten Sana hiçbir fayda sağlamayan özgürlük ne işe yarar ki? Üstelik her şeyden özgür olursan, artık hiçbir şeyin olmaz, çünkü özgürlük içeriksizdir, içi boştur. Özgürlüğü kul-

lanmayı bilmeyen için, özgürlük izni hiçbir işe yaramaz ve hiçbir değeri yoktur. Ama özgürlüğümü nasıl kullanacağım, benim kendi-olmama bağlıdır.

Benim özgürlüğe hiç itirazım yok, ama Senin özgürlükten daha fazlasına sahip olmanı diliyorum: Sen sadece istemediğin şeylerden *kurtulmakla* kalmamalı, istediklerine de sahip olmalısın. Sen sadece "özgür" değil aynı zamanda bir "malik" de olmalısın.

Nelerden özgür olmak istenir? Ahh! İnsanın üstünden silkip atmak, kurtulmak istediği şeyler o kadar çoktur ki! Örneğin hükümdarların, soyluların, beylerin boyunduruğundan kurtulmak; tutkularımızın, ihtiraslarımızın egemenliğinden; hatta kendi irademizin, dikkafalılığımızın baskısından kurtulmak isteriz. Topyekûn kendimize ihanet etmek, özgürlükten başka bir şey değildir. Aslında tam özgürlük, kendimizi tamamen inkâr etmek, kendi hakkımızda karar vermekten, kendimizden özgür olmaktır; mutlak bir değer olduğuna, her ne pahasına olursa olsun erişilmesi gerektiğine inandığımız özgürlük, bizi kendi özgürlüğümüzden, kendimiz-olmaktan yoksun bırakır: Kendimizi inkâr etmemize yol açar. Oysa ne kadar çok özgürleşirsem, gözlerimin önünde o kadar çok zorunluluk üst üste yığılır, kendimi o kadar çok güçsüz hissederim. Yabanıl ortamın özgür olmayan insanı, uygar, kültürlü bir kişiyi her tarafından sıkıştıran engellerden habersizdir. O, uygar insana oranla kendini daha özgür hisseder. Ben mücadele ederek kendime özgürlükler sağladığım oranda, kendime yeni sınırlar, yeni görevler yaratmış olurum. Demiryollarını icat etmişsem de, kuşlar gibi göklerde serbestçe uçamadığım için, kendimi yine güçsüz hissederim. Ruhumu karartan ve beni korkutan bir sorunumu çözmüşsem de, beni bekleyen, karşıma çıkardığı karmaşıklıklarla ilerlememi engelleyen, özgür bakışlarımı gölgeleyen, *özgürlüğümün* sınırlarını bana acı bir biçimde duyumsatan sayısız başka sorunun varlığını fark ederim. "Şimdi günahın boyunduruğundan kurtularak özgürlüğe kavuştunuz, ama adaletin *köleleri* oldunuz, onun

hükmü altına girdiniz."* Geniş bir özgürlüğe sahip Cumhuriyetçiler de, yasanın kölesi değil midir? Gerçek Hıristiyanlar, özgür olmaya her zaman ne kadar özlem duyar, "bu yeryüzü yaşamının bağlarından" kurtulmayı, "özgürleşmeyi" ne büyük bir hevesle beklerlerdi! Amaçları, özgürlük ülkesine kavuşmaktı. ("Fakat göksel Kudüs özgürdür, bizim annemiz odur." Gal. 4:26.)

Bir şeyden özgür olmak, sadece ondan kurtulmak ya da onsuz olmak demektir. "O baş ağrısından azadedir" demek, baş ağrısından kurtulmuştur anlamına gelir. "O önyargıdan azadedir" sözü, onun hiçbir zaman bir önyargısı olmamıştır ya da önyargıdan kurtulmuştur anlamına gelir. Herhangi bir şey"siz" olmak, Hıristiyanlık inancında önerilen özgürlüğün anlamını tamamen karşılar: Günahsız, tanrısız, ahlâksız, vb.

Özgürlük, Hıristiyanlık öğretisinin esasıdır. "Siz, sevgili kardeşlerim özgürlük için seçildiniz..."** "O hâlde özgürlüğün yasalarına göre yargılanacak olanlar gibi konuşun ve davranın." ***

Eğer özgürlük Hıristiyanlığın ideali olarak tanımlanıyorsa, ondan vazgeçmemiz mi gerekir? Hayır, hiçbir şeyi kaybetmek gerekmez, özgürlük de dâhil; ancak bize ait hâle gelir, ama özgürlüğün bu biçimi bize ait olamaz.

Özgürlük ile Kendi-olma arasında ne kadar da büyük bir fark var! İnsan pek çok şeysiz olabilir, pek çok şeyden *kurtulabilir*, ama hiçbir şeysiz olamaz; birçok şeyden özgürleşebilir, ama her şeyden özgürleşemez. Bir köle bile ruhen özgür olabilir; ama birçok bakımdan özgür olsa bile, gene de her bakımdan özgür değildir; bir köle, efendisinin, onu kırbaçlamasını ve canı istediği gibi ona hükmetmesini engelleyebilme özgürlüğüne sahip değildir (yani bu durumdan *özgür*leşemez). "Özgürlük sadece düşler âleminde var-

* Yeni Ahit, Rom. 6:18.

** Yeni Ahit, 1. Pet. 2:16. [?]

*** Yeni Ahit, Yak. 2:12.

dır!" Oysa Kendi-olma benim tüm mizacım ve mevcudiyetim, benliğim demektir. Ben *kurtulmuş* olduğum şeylerden özgürüm ve *kudretimin* yettiği ya da *muktedir* olduğum şeylerin sahibiyim. *Kendime* sahip olmayı becerebilirsem ve kendimi başkalarının kucağına atmazsam, Ben her zaman ve her koşul altında kendime aidim demektir. Özgür olmayı gerçekten isteyemem, çünkü bunu yapamam ve yaratamam: Ben bunu sadece dileyebilir ve ona ulaşmaya gayret edebilirim, çünkü özgürlük hep bir ideal, bir hayalet olarak kalacaktır ve gerçeğin kısıtlayıcı bağları her an etimi lime lime edecektir. Oysa *Ben* daima *kendimin* olmayı sürdüreceğim. Bana hükmeden tek bir efendiye bedenimi teslim etmiş bir köle olarak, Ben sadece Kendimi ve çıkarımı düşünürüm. Efendimin darbeleri beni incitse de ve Ben onlara karşı *özgür* değilsem de, Ben onlara sadece *kendi çıkarım* uğruna katlanırım; amacım, ona sabırlı görünerek onu yanıltmak ve durumdan emin olmasını sağlamaktır ya da karşı koymaktan sakınarak daha kötü durumlarla karşılaşmayı önlemektir. Ama Ben sadece kendimi ve kendi çıkarımı gözettiğimden, önüme çıkan ilk fırsattan faydalanarak köle sahibini ezerim. Böylece hem ondan hem de bana acı veren kırbacından kurtulup *özgürlüğüme* kavuşursam, bu sadece benim egoist olmuşluğum sayesinde gerçekleşmiştir. Belki bana köle olarak dahi, yani "aslen" ya da "ruhen" "özgür" olduğumu söyleyebilirler, ama "aslen özgür" olmak, "gerçekten özgür" olmak değildir; ve "ruhen özgür" olmam, "görünüşte" de özgür olduğum anlamına gelmez. Oysa Ben –hem ruhen hem de görünüşte– daima bütünüyle kendimindim. Acımasız bir efendinin egemenliği altında bedenim işkencenin ve kırbaç darbelerinin verdiği acılardan korunma "özgürlüğüne" sahip değildir. Ama bana yapılan işkence sırasında sızlayan *benim* kemiklerimdir, darbelerin etkisi altında büzülüp titreyen *benim* etimdir ve acı çektiği için *Beni* inleten de *Benim* bedenimdir. *Ben* inliyorsam ve titriyorsam, bu benim henüz *kendimden* geçmemiş olduğumu, kendimin

olduğumu kanıtlar. Benim *bacağım*, efendimin dayağını yemekten korunma özgürlüğüne sahip değilse de, o *Benim* bacağımdır ve Benden koparılamaz. Efendim benim bacağımı koparsın bakalım da görsün, acaba benim bacağıma sahip olabilir miymiş! Onun elinde tuttuğu sadece benim bacağımın ölüsüdür –ve nasıl ki ölü bir köpek artık bir köpek değilse, o da artık benim bacağım değildir. Bir köpeğin bedeninde çarpan bir yürek vardır, ama ölü köpek dediklerinde çarpan bir yürek yoktur, bu nedenle de o artık bir köpek değildir.

Bir kölenin ruhen özgür olabileceği ileri sürülürse, bu en reddedilemeyecek, en harcıâlem sözdür. Çünkü herhangi bir insanın *bütünüyle* özgürlükten yoksun olduğunu kim iddia edebilir? Ben bir uşak olsam da, bu birçok şeyden, örneğin Zeus'a inanmaktan, şan şöhret sahibi olma arzusundan özgür olmadığım anlamına gelir mi? O hâlde kırbaçlanan bir köle de düşmanlarına kinlenmekten, Hıristiyanlığa aykırı duygulardan ruhen özgür olamaz mı? Köle bu durumda "Hıristiyanlık açısından özgürdür", yani Hıristiyanlığın karşı olduğu durumlardan kurtulmuştur. Ama o her şeyden özgürleşmiş midir ve bu mutlak bir özgürlük müdür? Örneğin Hıristiyanlığın bağnazlıklarından, hezeyanlarından ya da bedeninin acılarından da kurtulmuş, bunlardan da özgür olabilmiş midir?

Aslında bu söylediklerimiz esas meselenin kendisi ile değil de, daha çok ona verilen isimlerle ilgili görünüyor. Ama bir meselenin adı önemsenmeyecek bir şey midir? İnsanlar her zaman bir sözün, bir sloganın etkisiyle heyecana kapılıp coşmuş, hatta galeyana gelmemiş midir? Fakat özgürlük ile kendi-olma arasındaki fark yalnız sözcüklerden ibaret değildir; bu ikisi birbirinden çok derin bir uçurumla ayrılmıştır.

Dünya üzerindeki bütün insanlar özgürlük ister. Herkes kendisinin egemen olduğu bir dünyanın özlemini çeker. Ah, o insanı büyüleyen güzel hayâl, çiçeklerle bezenmiş "özgürlük ülkesi" ve "özgür bir insan soyu" hülyası! Bu hayâlleri kurmayan insan

var mıdır? İsterler ki, insanlar özgür olsun, hiçbir zora koşulmadan, tamamen özgürce yaşasın!.. Peki ama insanların bütün zorunluluklardan, gerçekten her şeyden kurtulmaları mı gerekiyor? Bundan böyle kendilerini hiçbir şeye zorlamamaları mı isteniyor? "Eh, elbette, ama bu da bir zorunluluk değil ki!" O hâlde dinî inançtan, törenin getirdiği katı yükümlülüklerden, yasaların sarsılmazlığından ve bunun gibi birçok şeyden bağımsız ve özgür mü olsunlar? –"Ne kadar korkunç bir yanlış anlama!" –Peki, *nelerden* özgürleşsinler ve *nelerden* özgürleşmesinler?

İşte o güzel rüya dağılıp gitti bile ve hafifçe araladığımız gözlerimizi ovuşturarak bu soruyu soran düş yoksunu kişinin yüzüne dik dik bakıyoruz. "İnsanlar nelerden özgürleşmeli" diye mi soruyorsunuz? –"Körü körüne bir şeye inanmaktan!" diye sesleniyor bir kişi. Bir başkası da, "Hadi ordan," diye bağırıyor, "her türlü inanç, körü körüne inanmaktır: İnsanlar her türlü inançtan kurtulup özgürleşmeli, özgür olmalıdırlar". Söz alan ilk kişi atılıyor: "Aman, Tanrı korusun, her türlü inancı içinizden söküp atmayın, yoksa zorbalık çöker başımıza!" Bir üçüncü kişi söze karışıyor: "Biz cumhuriyet yönetimi kurmalıyız ve bize hükmeden bütün efendilerden kurtulup özgürleşmeliyiz." "Bu bir çözüm değil!" diyor dördüncü kişi, "çünkü bu durumda sadece bize hükmeden yeni bir efendimiz olacak ve o da 'çoğunluğun egemenliği'dir. Her şeyden daha önemli olan, kendimizi o korkunç eşitsizlik durumundan kurtarmaktır. –Ah, o berbat eşitlik yok mu! İşte gene o bayağı, o avama özgü bağırış-çağırışlar kulağıma geliyor! Daha az önce nefis bir *özgürlük* cennetinin hayâlini kurmuştum –oysa şimdi dizginlenemeyen bir küstahlığın azgın yaygaraları etrafımda yükseliyor. Birinci konuşmacı bu yakınmalarla kılıcına davranıyor ve "sınırsız özgürlüğe" savaş açıyor. Az sonra özgürlük hayâli kurup da birbirlerine zıt gidenlerin kılıç şakırtılarından başka bir şey duyulmaz oluyor.

Özgürlüğe kavuşmak için duyulan şiddetli arzu her zaman *belli* bir özgürlüğe dairdir. Örneğin inanç özgürlüğü: İnançlı insan özgür ve bağımsız olmak istiyordu. Neden bağımsız olmak? İnançtan mı? Hayır, inancından değil, ona inancı hakkında hesap soranlardan. Gelelim "siyaset ya da vatandaşlık" özgürlüğüne. Vatandaş özgür olmak ister. Bu, vatandaşlık sıfatından kurtulmak istemesi demek değildir. O, devlet memurlarının, devletin başında bulunup vatandaşlara hükmedenlerin keyfî davranışları gibi şeylerden özgür olmak ister. Vaktiyle Prens Metternich, "gelecekte *gerçek* özgürlüğe götüren yola ulaştıracak en uygun yöntemi bulduğunu" söylemişti. Provans Kontu ise, tam da "özgürlüğün saltanatı" için en uygun ortamın hazır olduğu sırada Fransa'dan kaçmış ve demişti ki, "Tutsaklığım benim için dayanılmaz hâle gelmişti. Benim yalnız bir tek tutkum vardı: *Özgürlüğe* duyduğum şiddetli arzu. Ben artık sadece özgürlüğü düşünür olmuştum".

Belli bir özgürlüğe dair şiddetli arzu, devrim aracılığıyla olduğu gibi, daima yeni bir *iktidarı başa getirme* niyetini de içinde taşır. Nitekim "devrimin savunucuları da özgürlük için savaştıklarına inanarak kendilerinde bir üstünlük hissetmişlerse de", aslında amaçlanan, belli bir özgürlük ve sonuç olarak da yeni bir *iktidar*, yeni bir *egemenlik*, yani "yasanın egemenliği" idi.

Hepiniz özgürlük istiyorsunuz, *tam anlamıyla* özgürlük... O hâlde neden daha azı veya daha çoğu için pazarlık ediyorsunuz? Özgürlük deyince, sadece tam özgürlük kast edilebilir. Bir parça özgürlük, *özgürlük* değildir. Tam özgürlüğün, her şeyden özgürleşmenin amaçlanması sizde umutsuzluk mu doğuruyor? Bunu istemenin bile bir delilik olduğunu mu düşünüyorsunuz? –O hâlde bu hayaletin peşinde koşmaktan, emeğinizi *ulaşılamayacak* bir amaca harcamaktan vazgeçin, daha iyi bir amaca harcayın.

"Doğru, ama özgürlükten daha iyi bir şey yok ki!"

Peki, özgürlüğe, –bölük pörçük özgürlükten söz etmiyorum– tam özgürlüğe kavuşursanız ne kazanmış olacaksınız acaba? O

zaman Sizi sıkan her şeyden, ama her şeyden kurtulmuş olacaksınız ve Sizi hayatta bir kez bile sıkan, rahatsız eden hiçbir şey kalmayacak. Bunlardan kurtulmayı, bunlarsız olmayı ne için istiyorsunuz? Herhalde *kendiniz için, yolunuzdaki* engellerden kurtulmak için! Ama eğer herhangi bir şey Sizi rahatsız etmiyorsa, tam tersine işinize geliyorsa, örneğin sevgilinizin *karşı konmaz bir ısrarla size hükmeden* tatlı bakışı söz konusu ise, o zaman onsuz olmak, bundan özgürleşmek istemezsiniz. Neden? Gene *kendiniz için*. Demek ki, *kendinizi* her konuda bir ölçüt ve yargıç olarak kabul ediyorsunuz. Eğer o tatlı "aşk esaretinin" beraberinde getirdiği özgür olmama durumu *Sizin* hoşunuza gidiyorsa, özgürlüğü seve seve azat edersiniz. Ama yeniden özgür olmak daha çok işinize gelirse de, özgürlüğünüzü yeniden yakalamaya kalkışırsınız –tabiî başka (örneğin dinî) nedenlerden ötürü böyle bir birleşmenin bozulmasından korkmuyorsanız– ama burada böyle bir durum zaten önem taşımaz.

O hâlde *kendinizi* gerçekten her şeyin merkezi ve en önemli varlığı kılmaya neden cesaret etmiyorsunuz? Neden düşlediğiniz özgürlüğü yakalamak için sağa sola el atıyorsunuz? Yoksa düşlediğiniz bizzat Siz misiniz? Artık düşlerinize, hülyalarınıza, düşüncelerinize sorular sormaktan vazgeçin. Çünkü bunlar hep "boş teoriler"dir. Kendinizi sorgulayın, kendiniz hakkında sorular sorun –*pratik*, işlevsel olan budur ve Sizin istediğiniz de zaten "pratik" olmaktır. Ama şimdi de birisi, acaba Tanrı (tabiî ki Tanrı sözcüğü ona neyi düşündürüyorsa, onun Tanrısı odur) buna ne der, diye kulak kabartır ve bir başkası da, acaba ahlâk duygusu, vicdan, görev duygusu bu konuda hangi yargıya varır, diye aklından geçirir, bir üçüncü kişi de, acaba halk bu konu hakkında ne düşünür diye kendi kendine tahminlerde bulunur –ve böylece herkes kendi Tanrısını sorguladıktan sonra (halk da, öbür dünyada olduğu hayâl edilen Tanrı kadar geçerli, hatta daha da somut bir Tanrı sayılır. Hani ne demişler, *vox Populi, vox Dei**, efendisinin arzusu-

na uymaya razı olur ve artık *bizzat kendisinin* söylemek ve kararlaştırmak istediklerine boş verir.

Size tavsiyem, Tanrı'nıza ya da taptığınız putlara başvurmaktansa, kendinizi sorgulayın, kendi içinizde ne varsa ortaya dökün, gün ışığına çıkarın, kendinizi açığa vurun.

Hıristiyanlar, "Tanrı"yı, hiç sorgu sual etmeden sadece kendi içinden geldiği gibi davranır biçimde düşlemişlerdir. Tanrı "kendi dilediği gibi", yani keyfî davranır. Aynı biçimde davranabilecek akılsız insan ise, böyle yapmayıp "Tanrı'nın dilediği gibi" ve Tanrı'nın keyfine göre davranmaya zorlanır. Eğer Tanrı'nın ebedî yasalara göre davrandığı ileri sürülürse, bu Benim için de geçerlidir, çünkü Ben de kendi kalıbımın dışına çıkamam ve beni oluşturan tüm doğamın, yani Ben'imin kendine ait bir yasası vardır.

Ama Sizlere kendinize başvurmanız gerektiği hatırlatılınca, hemen çaresizliğe kapılırsınız. Her biriniz "Ben neyim?" diye sorarsınız. Hiçbir kuralı ve yasası olmayan güdülerle, hırslarla, isteklerle, tutkularla dolu dipsiz bir kuyu, ışıksız ya da kılavuz yıldızsız bir kaos! Eğer ben Tanrı'nın emirlerine, ya da ahlâk ilkelerinin öngördüğü yükümlülüklere uymazsam, tarihin seyri boyunca edinilen acı deneyimlerden sonra en iyi ve en mantıklı tutumları yasa hâline getiren aklın sesini dikkate almazsam ve sade kendime sorular sorarsam, nasıl doğru bir yanıt alabilirim? Tutkularımın bana salık verdiği çözümler genelde akla mantığa sığmaz. –Sonuç olarak da herkes kendini– *şeytan* sanır. Çünkü eğer dini ve benzerlerini umursamıyor da kendini yalnızca bir hayvan yerine koyuyorsa, kolayca şu sonuca varacaktır ki, sadece *kendi* dürtülerine göre davranan (yani âdeta dürtülerinin gösterdiği yoldan giden) hayvan, "en akılsızca" şeyleri yapmaz; tam tersine, çok doğru adımlar atar. Ama dinî inanç doğrultusundaki düşünme alışkanlığı tinimizi öyle kıskıvrak sarmıştır ki, biz çıplak ve doğal

* [Lat., *Halkın sesi Hak'kın sesidir*. –ç.n.]

hâlimizle *kendimizden* korkar olduk. Bu alışkanlık bizi öyle alçaltı ki, kendimizi bir günahın mirasçısı ve anadan doğma şeytan kabul eder olduk. Şimdi elbette ki aklınıza gelen şudur: Siz "iyi" olanı yapmakla; ahlâka, töreye uygun ve doğru davranmakla görevlendirildiniz. O hâlde *kendinize* ne yapmanız gerektiğini sorduğunuzda, içinizden gelen o doğru ses, iyiye, doğruya, hakikâte giden yolu gösteren o ses, nasıl olup da yükselerek kulağınıza çalınacak? Tanrı ve şeytan nasıl ses verecek?

Buna karşılık, Size birisi dese ki, Tanrı'nın, vicdanın, görevin ve yasanın buyruklarını dinlemek zorunda olmak, Sizin kafanıza ve ruhunuza tıka basa doldurulan ve aklınızı oynattıran saçma sapan uydurmalardan biridir. –Siz o zaman ne düşünürdünüz? Veya o kişi, doğanın sesinin sizi yoldan çıkaracağından, ayartacağından nasıl bu kadar emin olduğunuzu sorarsa? Ya da üstelik bu meseleyi tersine çevirip, Tanrı'nın ve vicdanınızın sesi sandığınız sesin, aslında Şeytan'ın işi olduğunu söyleyerek sizi zor durumda bırakırsa? Nitekim böyle şom ağızlı, uğursuz insanlar da vardır. Onlarla nasıl başa çıkacaksınız? Böyle bir durumda papazlara, annenize, babanıza ve başka iyi insanlara başvuramazsınız, çünkü sizi uyaran o kişilere göre, sizi asıl *ayartan*, yanlış yollara sevk eden, kendini aşağılama ve Tanrı'yı yüceltme tohumlarını durmaksızın ekerek genç yürekleri pislikle dolduran ve genç dimağları aptallaştıranlar onlardır.

Karşınızdakiler sorularına şöyle devam edeceklerdir: Tanrı'nın buyruklarına ve diğer buyruklara hangi amaçla kulak veriyorsunuz? Herhalde bunu sadece Tanrı'nın hoşuna gitsin diye yaptığınızı sanmıyorsunuz. Hayır, bunu gene *–Kendiniz için–* yapıyorsunuz. Demek ki bu durumda da temel konu *Sizsiniz* ve herkes kendine demelidir ki, *Ben* Kendim için Her Şeyim ve ben Her Şeyi *Kendim için* yaparım. Eğer günün birinde Tanrı'nın, Tanrı buyruklarının ve bunun gibi bazı şeylerin *Size* sadece zarar verdiği, *Sizi* kısıtladığı ve kötü duruma düşürdüğü apaçık ortaya çıkarsa,

bütün bunları kesin olarak bir yana fırlatıp atardınız –tıpkı Hıristiyanlığın vaktiyle Apollon'u, Minerva'yı ve Hıristiyan olmayanların ahlâkını lânetleyip bir kenara attığı gibi. Elbette ki Hıristiyanlar bütün bu lânetlediklerinin yerine İsa'yı, Meryem'i ve Hıristiyanlığın ahlâk kurallarını koydular, ama bunu da gene *kendi* ruhlarının esenliği için, yani egoizmleri ya da kendi-olmaları adına yaptılar.

İşte bu egoizm, bu kendi-olma sayesindedir ki eski çoktanrılı inançlarından *kurtulup özgürleştiler*. Her şeyin yaratıcısı olması sebebiyle kendi-olma, yeni bir *özgürlük yarattı*. Nitekim sürekli orijinalliği ile kendini belli eden dehâ da (ki bu da belli bir kendi-olmadır) çoktan beri dünya tarihindeki yeniliklerin yaratıcısı olarak kabul edilmiştir.

Günün birinde tüm gücünüzü "özgürlük" için seferber ederseniz, o zaman da bunun bütün gereklerini sonuna kadar yerine getirin. Kim özgür olmalıdır? Sen, Ben, Biz... Nelerden özgür olacağız? Sen, Ben ve Biz olmayan her şeyden. Demek ki bütün örtülerden, bütün kısıtlayıcı kabuklardan kurtarılması gereken çekirdek Ben'im. Eğer Ben olmayan bütün her şeyden kurtulursam, geriye ne kalır? Sadece Ben kalır, Ben'den başka hiçbir şey kalmaz. Ama özgürlüğün bu Ben'e sunacak hiçbir şeyi yoktur. Ben özgür olduktan sonra nelerin olacağı konusunda özgürlük susar, tıpkı bizim hükûmetlerimizin, tutsaklarını, tutukluluk süresi sonunda serbest bırakmaları ve kimsesizliğe terk etmeleri gibi.

O hâlde özgürlüğü Ben için istediğimize göre, neden her yerde en başa, ortaya ve sona Ben'i koymuyoruz? Ben özgürlükten daha değerli değil miyim? Kendimi özgür yapan Ben değil miyim? Öncelikli olan Ben değil miyim? Özgürlükten yoksun da olsam, binlerce kelepçeye vurulmuş da olsam, gene de Ben varım ve üstelik özgürlük gibi gelecekte varolması ümit edilen bir varlık da değilim, Ben en aşağılık köle olarak bile varım ve şu anda varım.

Bunu iyice düşünün ve bayrağınıza "özgürlük" hayâlini mi

yoksa "egoizm", "kendi-olma" azmini mi konduracağınız hususunda bir sonuca varın. "Özgürlük", Siz olmayan her şeye karşı sizde *öfke* uyandırır; "egoizm" ise, kendinizden *memnun* olmanızı, kendinizden zevk almanızı sağlar. "Özgürlük" bir *özlem*, romantik bir yakınma, Hıristiyanlığın telkin ettiği bir öte dünya ve gelecek umududur ve öyle de kalacaktır; "Kendi-olma" ise, özgürlüğünüzü kısıtlayan unsurların sizi engelleyecek kadarını *kendiliğinden* ortadan kaldıran bir gerçekliktir. Sizi rahatsız etmeyen şeyleri zaten kendinizden uzaklaştırmak istemezsiniz ve eğer sizi rahatsız etmeye başlayan şeyler olursa, pekâlâ bilirsiniz ki, "başka insanlardansa *kendinize* kulak vermeniz gerekir!"

Özgürlük sadece şunu öğretir: Serbest olun, size sıkıntı veren her şeyden kurtulun, arının! O size bunların ne olduğunu, sizin kim olduğunuzu öğretmez. Onun şiarı "kurtul, kurtul" diye çınlar ve siz de onun "Kendini inkâr et" çağrısına hevesle uyarak kendinizden bile kurtulursunuz. Ama kendi-olma, sizi kendinize geri dönmeye davet eder ve der ki, "Kendine gel!" Özgürlüğün himayesi altında birçok şeyden azat olursunuz, ama bir takım yeni şeyler sizi gene sıkıştırır: "Kötü olandan [şeytandan] kurtuldunuz, ama kötülük kaldı." *Kendiniz* olarak *gerçekten* size kenetlenmiş olan *her şeyden* kurtuldunuz. Bunun böyle olmasını siz kabul ettiniz, bu Sizin seçiminiz ve tercihinizdir. Kendi-olan, *anadan doğma* özgürdür, doğuştan gelen bir özgürlüğe sahiptir; özgür kişi ise sadece *özgürlük bağımlısıdır*, ayağı yere basmayan bir hayâlperesttir.

Kendi-olan, kendinden başka hiçbir şeyi tanımadığından, *kökende özgürdür*. Daha başından beri kendinden başka her şeyi hiçe saydığından, kendinden başka hiçbir şeye değer vermediğinden, hiçbir şeyi üstün görmediğinden, kısacası her konuda çıkış noktası kendisi olduğundan ve "kendine geldiğinden", onun artık kendini kurtarmaya ihtiyacı yoktur. Çocukken, büyüklerine karşı saygıyla kısıtlanmış olsa da bu kısıtlayıcı etkiden kendini kurtarıp

"özgürleştirme"ye gayret eder. Küçük egoistin içindeki kendi-olma dürtüsü, ona arzuladığı özgürlüğü sağlamak için çabalar durur.

Binlerce yıl sürüp giden bir kültürün egemenliği size ne olduğunuzu göstermemek için karanlığını yaymış ve Sizi bir egoist olmadığınıza, bir idealist ("iyi insan") olmak için *yaratıldığınıza* inandırmıştır. Bu düşünceyi üzerinizden atın! Sizi kendinizden yoksun bırakan özgürlüğü "kendinizi inkâr"da aramayın, aksine *Kendinizi* arayın, birer egoist olun, her biriniz *her şeye muktedir* bir *Ben* olun. Daha açık bir ifadeyle, Kendinizi yeniden tanıyın, gerçekte ne olduğunuzu anlayın ve riyakâr bir tavırla bir amaç peşinde koşmayı bırakın, olduğunuzdan farklı biri olma tutkunuzdan vazgeçin. Ben buna riyakârlık diyorum, çünkü binlerce yıl boyunca sizler zaten birer egoisttiniz, ama uyuyan, kendi kendini aldatan, şaşkın birer egoist idiniz. Sizler birer *Heautontimorumenos*'sunuz, yani kendi kendinizin işkencecilerisiniz. Şimdiye kadar hiçbir din, bu dünya veya öte dünyaya dair "güzel vaatler" ("uzun ömür" vb.) vermekten kaçınamamıştır, çünkü insanlar hep *ödül peşinde koşarlar* ve "bedavaya" hiçbir şey yapmazlar. Ya hiçbir ödül beklemeden, "iyi bir şey yapmış olmak için iyi davranma" tutumuna ne demeli? Sanki bu davranışın verdiği tatmin duygusu da bir ödül değil midir? Demek ki din de bizim egoizmimize dayanır ve bunu sömürür, bizim *ihtiraslarımız* hesaba katılarak planlanmıştır ve bir tek ihtirasımızı tatmin uğruna diğerlerini bastırır. Bu durumda, kendimi tatmin etmeyip de sadece arzularımdan birini, örneğin mutlu olma içgüdümü tatmin edersem, egoizmimi *aldatmışım* gibi bir görüntü ortaya çıkar. Din Bana "en yüksek ödülü" vadediyor ve Ben de onu kazanmak için arzularımdan hiçbirini dikkate almıyorum, tatmin etmiyorum. –Aslında sizin bütün yaptıklarınız, uğraşlarınız kendinize itiraf etmediğiniz, gizli, örtülü, saklı bir egoizmden kaynaklanıyor. Ama sizin kendinize *itiraf etmek istemediğiniz*, kendinizden gizlediğiniz, dolayısıyla açık ve ortada olmayan ve bu yüzden de bilinç altında yatan egoizm,

demek ki *egoizm değil*, kölelik, hizmet ve kendini inkârdır. Siz birer egoistsiniz, ama egoizmi inkâr ettiğiniz için de egoist değilsiniz. En çok egoist gibi göründüğünüz durumda, "egoist" sözcüğüne nefreti ve aşağılamayı bulaştırdınız.

Ben, kendim için dünyaya sahip olduğum oranda, yani dünyayı ister zor kullanarak ister ikna yoluyla, rica ederek, ısrarla talep ederek, hatta riyakârlık ve hilekârlık vs. yoluyla olsun, herhangi bir yolla kendim için "kazandığım ve ele geçirdiğim" oranda, dünya karşısındaki özgürlüğümü güvenceye alırım. Çünkü bunun için kullanacağım araçlar benim ne olduğuma bağlıdır. Eğer zayıfsam, araçlarım da sözünü ettiklerim gibi zayıftır, ama bunlar gene de dünyanın oldukça büyük bir kısmı için yeterlidir. Zaten hile, riyakârlık ve yalan da aslında olduklarından daha kötü görünürler. Polisi, yasayı aldatmayan ve aldatmayacak kimse var mıdır? Yasaya karşı geldiğini gizlemek için üzerine gelen güvenlik görevlisinin karşısında masum ve dostça bir tavır sergilemeye çalışmayan kimse var mıdır? Bunu yapmayan, kendine karşı güç kullanılmasına meydan verir. O, vicdanı yüzünden *zayıf* düşmüş biridir. Bir başkasına (bu başkası ister örneğin kaya misali iradeden yoksun biri olsun, isterse de bir hükûmet ya da bir Tek gibi irade sahibi biri olsun) kendi istediğimi kabul ettiremeyişim bile benim özgürlüğümün kısıtlanması demektir. Eğer bir başkasının karşısında ben kendimden vazgeçersem, kendi irademde ısrar etmez, aşağıdan alır, teslim olursam yani tâbiiyet ve teslimiyete başvururursam, "Kendimi" inkâr etmiş olurum. Belli bir zamana kadar sürdürdüğüm davranış biçimim beni amacıma ulaştırmadığı için ondan vazgeçersem, yani yanlış bir yoldan dönersem, bu başka bir şeydir; kendimi *teslim etmem, tutsak olmam* ise başka Yolumun üzerindeki bir kayayı parçalayıp ortadan kaldırmaya yetecek kadar barutu sağlayana dek onun etrafından dolaşırım: Bir toplumun yasalarını yıkmak için yeterli güç toplayana dek sorun yaşamamak için, o yasaları kaçamak yollarla atlatmaya çalışırım, onlar-

dan sakınırım. Gökteki ayı ellerimle tutamıyorsam, onu "kutsal" sayıp bir Astarot* olarak kabul etmem mi gerek? Seni ellerimle tutabilsem, bunu gerçekten yapardım ve eğer senin bulunduğun göğün o yüksek katlarına çıkabilme çaresini bulabilsem, senden korkmam. Sen ey anlaşılamayan, kavranamayan varlık, Sen ancak Ben kavrama gücünü edininceye ve Seni *kendimin* olarak niteleyene dek benim için kavranamaz olarak kalabilirsin. Ben Senin karşında kendimden vazgeçmem, sadece uygun zamanı kollarım. Şimdilik sana dokunmadan durmakla yetiniyorsam da, ilerde bunu yapmaya niyetliyim.

Güçlü insanlar oldum olası böyle davranmışlardır. "Teslimiyet içindekiler" kimsenin yenemediği güçte birini efendileri mertebesine çıkarıp ona tapmaya başladıklarında ve herkesin de ona tapmasını istediklerinde, boyun eğmek istemeyen bir doğa evlâdı ortaya çıkıp o tapılan gücü ulaşılamaz yükseklikteki Olympos dağından kovdu. Böyle biri, dünyanın çevresinde dönen güneşe "Dur!" dedi ve dünyanın dönmesini sağladı. Tüm o "teslimiyet içindekiler" bunu sineye çekmek zorunda kaldılar. Böyle biri, kutsal sayılan meşe ağaçlarına baltayı vurduğunda gökten inen ilahî ateşin (yıldırımın) onu yakmamasına şaştılar. Böyle biri Papa'yı Aziz Petrus'un koltuğundan indirdiğinde, "teslimiyet içindekiler" bunu engelleyemediler. O ise Tanrı'nın lütfu ile yürütülen düzeni yıktı ve "teslimiyet içindekiler" önce bir yaygara kopardılarsa da sonra seslerini kestiler.

Özgürlüğüm, ancak benim *kudretim* olduğu zaman tamamlanmış olur. Bu sayede ben sadece özgür bir kişi olmakla kalmıyorum, aynı zamanda da bir malik oluyorum. Halkların özgürlüğü neden "içi boş bir sözcük"tür? Çünkü halkların gücü, kudreti yoktur! Canlı Ben'in bir tek nefesi halkları devirebilir, bu nefes bir

* [Zamanla "şeytan" anlamında kullanılmaya başlayan Asur bereket tanrıçası. –r.n.]

Neron'un, bir Çin imparatorunun ya da fakir bir yazarın nefesi olsa bile! Neden bazı A...* yasama organları nafile yere özgürlük özlemi çeker ve bu yüzden Bakanlar onlara bir öğretmenin öğrencisine yaptığı muameleyi reva görür? Çünkü onlar "kudret" sahibi değillerdir! Kudret güzel bir şeydir ve pek çok işe yarar: Çünkü "bir avuç dolusu kudretle bir çuval dolusu haktan daha çok iş başarılır." Sizler özgürlük özlemi mi duyuyorsunuz? Ah ahmaklar! Eğer kudreti elinize alsanız, özgürlük kendiliğinden gelir. Bakın ve görün ki, kudret sahibi kişi "yasanın da üzerinde bir yerde durur". Ey "yasaya bağlı kişiler"! Nasıl, bu manzara hoşunuza gitti mi? Ama ne çare ki sizde zevkten eser yok!

Her taraftan avaz avaz "özgürlük" haykırışları duyuluyor. Ama armağan edilen ya da lütfen bağışlanan bir özgürlüğün ne anlama geldiği acaba biliniyor ve ayırdına varılıyor mu? Bu sözcük, anlamının içerdiği tüm o zenginlik ile algılanmıyor, her türlü özgürlüğün, aslında kendini özgürleştirmek demek olduğu, yani Benim ancak Kendim-olma yoluyla kendime sağladığım kadar özgürlüğe sahip olduğum anlaşılmıyor. Koyunların konuşma özgürlüklerinin kısıtlanmaması onlara ne gibi bir yarar sağlar? Onlar gene meleyip dururlar. Kalben Muhammedî, Musevî ya da İsevî olan birine de, istediklerini söyleme izni verildiğinde o, basmakalıp laflardan başka bir şey söylemeyecektir. Oysa birileri Sizin konuşma ve dinleme özgürlüğünüzü elinizden alsa, bu onlara büyük bir yarar sağlayacaktır, çünkü böylece Sizin onları "vicdanî" bakımdan müşkül bir duruma düşürebilecek şeyler söylemenizin ya da işitmenizin önünü almış olacaklardır.

Buna rağmen Size özgürlük verirlerse, bu tam da onların ellerinde olandan daha çoğunu başkalarına veren, ciddîyetsiz, dalavereci kişiler olduklarını gösterir. Çünkü bu durumda onlar kendi sahip oldukları bir şeyi değil, çalınmış bir şeyi vermektedirler.

* [Alman denmek istenip, sansür nedeniyle bu şekilde yazılmıştır. –y.n.]

Onlar size ait özgürlüğü, sizin kendinizin alması gereken özgürlüğü size veriyorlar; ve bunu *vermelerinin* tek nedeni, sizin onu bizzat almaya kalkışmanızı ve onu çalan hırsızlardan, dolandırıcılardan hesap sormanızı önlemektir. Onlar size bir lütuf olarak verilen özgürlüğün, aslında özgürlük olmadığını bilirler, çünkü ancak kişinin bizzat *elde ettiği* özgürlük, yani egoistin özgürlüğü, pupa yelken yol alabilecek bir güce sahiptir. Armağan edilen özgürlük, fırtına koptuğunda, ya da rüzgâr dindiğinde hemen yelkenleri indirir; o her zaman hafif ve orta şiddette bir meltemin esmesini ister.

İşte kendi kendini özgürleştirme ile emansipasyon (beraat, serbest bırakılma) arasındaki fark burada yatıyor. Günümüzde "muhalifler" kısıtlamaların kaldırılmasına, özgürlüğe susamışlardır ve "özgür bırakılmak" için büyük yaygara koparırlar. Egemen durumdaki soyluların, "halklarının artık reşit olduğunu ilân etmelerini", yani onları serbest bırakmalarını isterler! Siz rüşte ermiş kişiler gibi davranırsanız, reşit olduğunuzun ilân edilmesine zaten gerek kalmaz, çünkü reşit olmuşsunuzdur. Ama eğer öyle davranmazsanız, reşit olmayı hak etmezsiniz ve sizin rüşte ermiş olduğunuz ilân edilse de, kesinlikle reşit değilsinizdir. Nitekim vaktiyle rüşte eren Yunanlar, kendilerini ezen zorba hükümdarları, tiranları başlarından atmışlardı. Rüşte eren erkek evlât da, babasından bağımsız olacak duruma gelmeye çabalar. Eğer Yunanlar, başlarındaki tiranların lütfedip de kendilerine reşit olma hakkı tanımalarını beklemiş olsalardı, daha çok beklerlerdi. Basiretli bir baba, reşit olmak istemeyen oğlunu evden atıp tek başına evinin hâkimi olursa, o sersem evlât buna müstahaktır.

Kendisine özgürlük verilen kişi, tutsaklıktan azat edilmiş birinden farklı değildir, o bir "*libertinus*"tur, tutsaklık zincirinin bir kısmını hâlâ peşinden sürükleyip duran bir köpektir, özgürlük giysisini bürünmüş olsa da, aslında özgür değildir, tıpkı üzerine aslan postu geçirmiş bir eşek gibidir. Serbest bırakılmış, eşit haklar tanınmış olmayı benimsemiş Yahudiler de kendi içlerinde daha iyi

bir duruma gelmiş değillerdir, onlar sadece birer Yahudi olarak kendilerini daha ferahlamış hissederler. Oysa onların daha rahat bir duruma gelmelerini sağlayan kişi, Kilise'ye bağlı bir Hıristiyan'dan daha üstün biridir, çünkü Kilise'ye bağlı bir Hıristiyan, tutarsızlığa düşmeden bunu başaramaz. Ama Yahudiler özgürlüklerine kavuşturulmuş olsun ya da olmasın, Yahudi her zaman Yahudi olarak kalır. Özgürlüğünü kendi elde etmemiş olanlar, özgürlüğü bağışlanmış kişilerdir. Protestan bir devlet, Katoliklere özgürlük ve eşit haklar tanıyabilir: Ama onlar kendi özgürlüklerini ve eşit haklarını kendileri elde etmedikleri için, gene de Katolik olarak kalırlar.

Yukarıda kendi çıkarını gözetmekten ve özgecilikten söz edilmişti. Özgürlük dostları çıkar gözetmeye karşı öfke beslemekteler, çünkü din konusunda özgür olma çabaları içinde, o ulvî "kendini inkâr" durumundan bir türlü kendilerini kurtaramıyorlar. Liberaller egoizme kin beslemekteler, çünkü egoist, bir mesele söz konusu olduğunda, o mesele için değil, kendi çıkarı için çaba sarf eder; o meselenin kendisine faydalı olmasını ister. Bir meseleye, o meseleye özgü "mutlak" bir değer atfetmezsem, onun değerini kendi içimde ararsam, bu egoistliktir. Egoistçe davranmanın en tiksinti uyandıran örneklerinden biri olarak, getireceği gelire göre eğitim dalı seçmek gösterilir. Bu tutum bilimin kutsallığını alçakça ayaklar altına almak anlamına gelir. Ama bilim, kullanıp harcanmak için değilse, ne işe yarar? Eğer bir kişi onu ekmek parası kazanmak için değerlendirmekten daha iyi bir amaç gütmüyorsa, belki onun egoistliği küçük hesaplar peşinde koşmaktan ibarettir, çünkü bu egoistin gücü kısıtlıdır, ama bu tutumun egoistçe olduğunu ileri sürüp bilimin kutsallığını ayaklar altına alıyor diye suçlamalarda bulunmak, ancak bilim fanatiği bir kişinin bakış açısı olabilir.

Hıristiyanlığın Tek'i Biricik kabul edememesi, onu sadece bağımlı bir kişi olarak görmesi ve aslında bir *toplumsal teori* olmaktan ileri gidememesi, yani hem insanın Tanrı'yla, hem de insanın

insanla beraber yaşamasını konu edinen bir öğreti olması sonucu "Kendi olan" her şeye kötü gözle bakılır oldu, örneğin kendi çıkarını gözetmek, kendi bildiğinde diretmek, kendi iradesiyle hareket etmek, Kendi-olmak, kendini sevmek, vb. Hıristiyanlığın genel bakış açısı, aslında dürüstlük içeren sözcüklere zaman içinde "namussuzluk içeren sözcükler" damgasını basmıştır. Bunları gene eski saygınlığına kavuşturmak yerinde olmaz mı? Örneğin [günümüz Almancasında aşağılama, hakaret, utanç verici durum, ayıp anlamına gelen] *Schimpf* sözcüğü eskiden şaka (*scherz*) anlamına gelirdi, ama ciddîyete önem veren Hıristiyanlık, şakadan anlamaz ve hoşça vakit geçirmeyi ahlâksızlık sayardı. Aynı şekilde [günümüz Almancasında arsız, yüzsüz, küstah anlamında kullanılan] *frech* sözcüğü, eskiden yürekli, cesur, atılgan anlamında kullanılırdı. [Günümüzde günah, suç, cürüm yerine kullanılan] *frevel* sözcüğü eskiden cesurca davranış, gözünü budaktan sakınmama anlamını taşırdı. *Vernunft* (akıl) sözcüğüne de uzun süre yan gözle bakıldığı pekâlâ bilinmektedir. Sözcükler zihniyete göre anlam değişikliğine uğramıştır.

Bizim kullandığınız dil, Hıristiyanlığın bakış açısına oldukça uygun bir biçime girmiştir. Genel bilinç de Hıristiyanlığın o denli etkisinde kalmıştır ki, Hıristiyanlığa uymayan her şeyden kusurlu veya kötü bir şeymiş gibi korkup uzaklaşılmaktadır. Bu yüzden "kendi çıkarını gözetmek" kavramının da durumu kötüdür.

Hıristiyanlığın bakış açısına göre kendi çıkarını gözetmek aşağı yukarı şu demektir: Ben duyusal bir insan olarak, her durumda sadece herhangi bir şeyin bana yarar sağlayıp sağlamadığını göz önünde bulundururum. Ama Kendi-olma sadece duyusallıktan mı ibaret? Ben duyusallığa Kendimi teslim edersem, Ben Kendimde olabilir miyim? Onun peşinden gidersem, kendi belirlediğim amaca yazıma uygun davranmış olur muyum? Eğer duyusallık ya da başka bir şeyin (örneğin Tanrı, insanlar, hükûmet, yasa, devlet, Kilise, ve benzerlerinin) efendiliği yerine, sadece Ben, kendi ken-

dimin efendisi olursam –ancak o zaman Ben *Kendi-olan* biri sayılırım. *Benim öz çıkarım*, bu Kendi-olanın, bu kendine dair olanın yararına ne varsa, işte onun peşini kovalar.

Şunu da eklemeliyim ki, her zaman hakkında kötü şeyler söylenen çıkar gözetmenin her şeye kendini kabul ettiren bir güç olduğuna inanmak durumunda kaldığımızı hep görürüz. 10 Şubat 1844'te düzenlenen bir toplantıda Welcker, yargıçların bağımlılıkları hakkında bir önerge sunmuş ve etraflı bir konuşma yaparak, konumlarından alınabilecek, işlerinden uzaklaştırılabilecek, başka yerlere atanabilecek, emekliye ayrılabilecek, kısacası yönergeler yoluyla yetkileri kısıtlanabilecek ve durumları tehlikeye düşebilecek mahkeme üyelerinin yargılarına inanılamayacağını, hatta bu kişilerin toplum içindeki saygınlıklarını ve güvenilirliklerini de yitirebileceklerini ortaya koymuştur. Welcker bütün yargıçlık kurumunun bu bağımlılık yüzünden ahlâk ilkelerinden uzaklaştığını haykırmıştır! Bunu basit bir ifade ile şöyle açıklayabiliriz: Yargıçlar, yasalar doğrultusunda değil de, yönetimin zihniyeti doğrultusunda hüküm verirse, kendi çıkarlarına daha iyi hizmet etmiş oluyorlar. Bu durum nasıl düzeltilebilir? Örneğin yargıçlara, satın alınabilir kişiler olduklarını açıklayıp ayıplarını yüzlerine vurduktan sonra, onların kendileriyle hesaplaşarak bundan böyle adaleti kendi öz çıkarlarından üstün tutacaklarına güvenebilir miyiz? Hayır, halk böyle romantik bir güven duygusu beslemez, çünkü kendi çıkarını gözetme güdüsünün bütün diğer motivasyonlardan daha güçlü olduğunu duyumsar. Bu nedenle, egoistçe davranacaklarını kesin olarak bildiğimiz hâlde, şimdiye kadarki yargıçların gene yerlerinde kalmalarına razı olmak zorundayız; fakat onlar da hukukun satılabilirliği sayesinde kendi menfaatlerinin desteklendiğini düşünmekten vazgeçmelidirler, tam tersine meselenin özüne uygun bir kararla kendi çıkarlarını gölgede bırakmayacak, hatta daha ziyade "iyi bir kazançla" vatandaşların saygısını rahatça birleştirecek şekilde hükümetten bağımsız olmalıdırlar.

Bundan anlaşılıyor ki, gerek Welcker, gerekse Baden halkı öz çıkarı göz önünde bulundurduklarında kendilerini daha güvencede hissediyorlar. Bu durumda, sürekli dillerinden düşürmedikleri "kendi çıkarını düşünmeme" yani özgecilik safsatalarına ne demeli?

Kendi çıkarımı gözeterek takip ettiğim bir dava ile kendi çıkarıma hizmet etmeyen bir davaya olan ilgim çok farklıdır. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Bu davalardan birinde *günaha girmeyi* veya bir *günah işlemeyi* göze alabilirim, ötekinde ise davayı *baştan savma* yürütürüm ya da başımdan atarım, yani akılsızca davranırım. Ticaret özgürlüğü her iki bakış açısına da tâbidir, çünkü bir yandan *belirli koşullar altında* verilebilen ya da geri çekilebilen bir özgürlük olarak, öte yandan ise *her türlü koşulda kutsal sayılması* gereken bir özgürlük olarak kabul edilir.

Bir meselenin kendisi Benim için önemli değilse ve onu bizzat meselenin kendisi için arzu etmiyorsam, onu sadece *bir işe yaradığı* için, başka bir amaca faydalı olduğu için isterim. Örneğin istiridyeleri lezzetlerinden ötürü yemek isterim. O hâlde egoist için her mesele, sonunda kendine yarayacak olan bir araç değil midir? Kendine hiçbir yararı olmayan bir meseleyi savunur mu, örneğin proleter devleti savunur mu?

Kendi-olma, kendi ve kendinin olan her şeyi kapsar ve Hıristiyanların dilinde saygınlığını kaybeden kavramları gene saygınlığa kavuşturur. Ama Kendi-olmanın kendi dışında ve kendine yabancı bir kıstası da yoktur; ayrıca özgürlük, ahlâklılık, insancıllık gibi bir *ide*, bir *fikir* de değildir –sadece *malikin* tanımlamasından ibarettir.

II

Malik

Ben –Ben kendime ve Benim-olana Liberalizm sayesinde mi kavuşurum?

Liberal, kimi kendinden sayar? İnsan'ı! Sen hele insan ol da –ki zaten öylesin– Liberal de Sana kardeş gözüyle baksın. O senin özel görüşlerinin ve özel budalalıklarının neler olduğunu pek bilmek istemez, yeter ki Sende "İnsan"ı görebilsin.

Ama Senin özelinde nasıl biri olduğuna pek dikkat etmediğinden, hatta kendi prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalmana hiç önem vermediğinden, sadece Senin genelde ne olduğuna bakar. Başka bir ifadeyle: O sende *Seni* değil, ait olduğun *türü,* yani Hans'ı veya Kunz'u değil, insanı görür, gerçek olanı ya da Biricik olanı değil, senin özünü, ait olduğun kavramı görür, bedensel olanı değil, *tini* görür.

Sen Hans olarak onun emsali olamazsın, çünkü o Hans değil Kunz'tur. Oysa insan olarak onun emsalisin. Eğer o, farkında olmadan bir Egoist olmayıp bir Liberal ise ve Sen de Hans olarak onun gözünde hemen hemen yok sayılıyorsan, o "kardeş sevgisini" gerçekten çok kolay tarafından almış olur: Çünkü o seni sevmekle, hakkında hiçbir şey bilmediği ve bilmek de istemediği Hans'ı değil, Sen'deki insanı sevmektedir.

Sende ve Bende "İnsan"dan başka hiçbir şeyi görmemek, Hıristiyan bakış açısını en uç noktasına vardırmak ve buna göre de, her birimizin ötekiler için bir *kavramdan* (örneğin misyonu ebedî esenliğe erişmek vs. olan bir mahlûktan) başka bir şey olmaması demektir.

Esasında Hıristiyanlık bizleri daha az genel bir kavrama da dâhil eder: Bizler "Tanrı'nın evlâtları" sayılırız ve "Tanrı'nın ruhu

bizi yönetir".* Fakat herkes Tanrı'nın evlâdı olmakla övünemez; "Ruhun [tinin] kendisi, bizim ruhumuzla birlikte, Tanrı'nın evlâtları olduğumuza tanıklık eder"** deniyorsa da, aynı Ruh [Tin] "İblisin evlâtlarını"*** da ayırt eder. Demek ki bir insan Tanrı'nın evlâdı olabilmek için, İblisin evlâdı olmamalıdır; yani bazı insanlar Tanrı evlâdı olmaktan dışlanır. Oysa bizim *insan evlâdı* yani insan olabilmemiz için insan *tür*ünden olmamız, yani sadece o türün birer örneği olmamız yeterlidir. Benim Ben olarak ne olduğum, sıkı bir Liberal olan Seni hiç ilgilendirmez, bu benim *özel meselemdir*. Bizim aynı anadan doğmuş çocuklar olmamız, yani insan türünden olmamız yeterlidir. "Bir insan evlâdı" olarak Ben Senin emsalinim.

O hâlde Ben Senin gözünde neyim? Yürüyen ve ayakta duran şu *bedensel* Ben mi? Hiç de değil! Kendine ait düşünceleri, kararları, tutkuları olan bu bedensel Ben, Senin gözünde seni ilgilendirmeyen bir "özel mesele"dir, "kendine özgü bir mesele"dir. "Sana özgü bir mesele" olarak sadece Benim dâhil olduğum bir kavram, Benim ait olduğum türün kavramı, adının Hans ya da Peter ya da Michel olması hiç fark etmeyen *İnsan* kavramı vardır. Sen Bende Beni, bedensel insanı değil gerçekdışı bir hayaleti, yani bir *İnsan*'ı görüyorsun.

Biz, Hıristiyanlığın etkisinde yüzyıllar boyunca belli bir ölçüye vurarak pek çok değişik insanı "kendi emsalimiz" kabul ettik. Bu ölçü, o insanlardan beklenen bir *tin* yapısıydı; örneğin önce kurtarılma ihtiyacı içinde olduğu varsayılan bir tine sahip herkesi, daha ilerde hakkaniyetli bir tine sahip herkesi, sonunda da insanî tin ve insanî görünüm taşıyan herkesi kendi dengimiz saydık. Böylece "eşitlik" düsturu değişikliklere uğradı.

* Yeni Ahit, Rom. 8:14. ** Yeni Ahit, Rom. 8:16.

*** Yeni Ahit, Yuh. 3:10. [Doğru olanı yapmayan ve kardeşini sevmeyen, Tanrı'dan değildir. İşte Tanrı'nın çocukları ile İblis'in çocukları böyle ayırt edilir. –y.n.]

Eşitliğin, *insanî tinin* eşitliği olarak kabul edilmesi, *tüm* insanları kapsayan bir eşitliği ortaya çıkardı: Biz insanların bir insanî tine sahip olduğumuzu, yani insanî tinin dışında başka bir tine sahip olmadığımızı kim inkâr edebilirdi!

İyi ama, böylece Biz şimdi Hıristiyanlığın başlangıç döneminden daha ileri bir yere varabildik mi? O zamanlar *tanrısal* bir tine sahip olmamız bekleniyordu, şimdi ise *insanî* bir tine sahip olmamız bekleniyor. Ama tanrısal tin *Bizi* tam anlamıyla belirleyemediyse insanî tin nasıl belirlesin? Örneğin Feuerbach, tanrısal olanı insanîleştirmekle, hakikâti bulduğunu sanır. Hayır, eğer Tanrı bize eziyet çektirdiyse, "İnsan" bize daha büyük işkence edebilir. Kısacası, Bizim insan olmamız, olabileceğimizin en alt kademesidir ve tek önemi bizim *sıfatlarımızdan*, yani mülklerimizden biri olmasıdır. Ben, Bana ait pek çok sıfat arasında insan olma sıfatına da sahibim, tıpkı canlı bir varlık, bir hayvan türü ya da bir Avrupalı, bir Berlinli olduğum gibi. Ama Beni sadece bir insan ya da bir Berlinli olarak dikkate alan kişi, Bana çok yüzeysel bir saygı göstermiş olur. Neden mi? Çünkü *Beni* değil, Benim *sıfatlarımdan* sadece birini dikkate almış olur da ondan.

Tin konusunda da durum aynıdır. Hıristiyan dinine bağlı, dürüst, ve bunun benzeri bir tin, benim elde etmiş olduğum, yani bana ait bir sıfat olabilir, ama *Ben* bu tin değilim: O bana aittir, Ben ona ait değilim.

Demek ki Hıristiyan dininde eskiden beri varolan durum, Ben'i, yani bedensel Hans'ı hor görme durumu, Liberalizmde devam etmektedir. Beni olduğum gibi kabul etmek yerine, sadece benim nelere sahip olduğuma, sıfatlarıma bakılmakta ve benim sahip olduklarım (mülkiyetim) hatırına Benimle açık bir anlaşma yapılmaktadır. Bu âdeta Benim şahsımla değil, sahip olduklarımla yapılan bir evlilik gibidir. Hıristiyanlar benim tinime, Liberaller ise insanlığıma yönelir.

Ama bedensel Ben'in *mülkü* değil de bilâkis Ben'in ta kendisi

diye kabul edilen tin bir hayalet ise, benim bir sıfatım değil de bilâkis asıl Ben diye kabul edilen İnsan da bir hayalet, bir düşünce, bir kavramdan öte bir şey değildir.

Bu nedenle Liberaller de tıpkı Hıristiyanlar gibi aynı daire çevresinde döner dururlar. İnsanlığın tini, yani İnsan Senin içinde barındığı için, Sen bir insansın; tıpkı İsa'nın tini senin içinde barınıyorsa, bir Hıristiyan olman gibi. Ama bu tin Senin aslî veya "daha iyi" Ben'in olsa da, senin içinde sadece ikinci bir Ben olarak barınır, Senin açından öteki dünyaya ait olmayı sürdürür ve Sen tam anlamıyla insan olabilmek için gayret sarf etmek zorundasındır: Bu da nafile bir çabadır, tıpkı Hıristiyan olan kişinin tamamen esenliğe ermiş bir ruha dönüşmek için çaba sarf etmesi gibi!

Liberalizm, insanı yere göğe koyamadığına göre, açıkça diyebiliriz ki, bununla Hıristiyanlığın gerekleri sonuna kadar yerine getirilmiş oldu. Hıristiyanlık hakikâtte başından beri sadece "İnsan"ı, "hakikî İnsan"ı gerçekleştirmeyi kendine görev edinmiştir. Bu nedenle de Hıristiyanlıkta ölümsüzlük öğretisinden, ruhun din yoluyla güçlendirilmesinden anlaşılacağı üzere, *Ben*'e çok büyük değer verildiği bir yanılgıdır. Bu değer ve ilgi salt *İnsan*'a hasredilmiştir. Ölümsüz olan sadece *İnsan*'dır ve Ben ancak İnsan olmam nedeniyle ölümsüz olabilirim. Aslında Hıristiyanlık nasıl hiç kimsenin yitip gitmediğini öğrettiyse Liberalizm de Herkesi İnsan olarak eşit kılar. Ama tıpkı buradaki eşitlik gibi öbür dünyadaki sonsuzluk da Benimle ilgili değil, sadece içimdeki *İnsan*'la ilgilidir. Ben içimde barındırdığım *İnsan*'ın taşıyıcısı olmam sayesindedir ki ölmüyorum. Hakeza "kral asla ölmez", bildiğiniz üzere. [Kral] Ludwig ölse de, kral kalıcıdır. Ben ölsem de, Benim tinim olan İnsan kalıcıdır. Beni tümüyle İnsan ile özdeşleştirmek için, "gerçek bir tür varlığına"* dönüşmem gerektiği talebi uyduruldu ve şart koşuldu.

* Karl Marx, *Zur Judenfrage* (Yahudi Meselesi Üzerine), *Deutsch-Französische* →

İNSANLIK *dini*, Hıristiyan dininin en son başkalaşması, yani metamorfozudur. Liberalizm, benim özümü Ben'den ayırıp benim üzerimde bir yere yerleştirdiği; diğer dinlerin, inandığı Tanrı'yı ya da putları yüceleştirmesi gibi "İnsan"ı yüceleştirdiği; Bana ait olanı öbür dünyaya mâlettiği; Bana ait olanlardan, sıfatlarımdan, Benim sahip olduklarımdan, yabancı bir şey, bir "öz" yaptığı; kısacası Beni İnsan'dan daha aşağı bir yere yerleştirdiği ve böylece Bana bir "görev" yüklediği için bir din sayılır. Liberalizm biçimsel olarak da bir din yerine geçer, çünkü en yüce varlık olarak kabul ettiği İnsan'a derinden inanılmasını bekler, "öyle bir inanç ki nihayet içindeki ateşli taşkınlığı kanıtlayacaktır ve bu taşkınlığı yenmek mümkün olmayacaktır".* Liberalizm insana dair (insanî) bir din olduğu için, bu dine bağlı olanlar, diğer dinleri kabul edenlere karşı (Katolik, Musevî, vb.) *hoşgörülü* davranırlar; tıpkı Büyük Frederik'in devlete karşı yükümlülüklerini yerine getiren herkese karşı davrandığı gibi. Bilindiği üzere Büyük Frederik, tebaasından olan bütün insanlara inanç özgürlüğü tanımış ve herkesin kendine en uygun gelen yoldan esenliğe ermekte serbest olduğunu ifade etmişti. İşte bu din bundan böyle her yerde geçerli olacak, ve insanların "özel kaprisleri" olarak kabul edilen ve önemsenmedikleri için de azamî bir *liberal* tutumla üzerlerine fazla gidilmeyen diğer dinlerden ayrı tutulacaktır.

Bu dine *devlet dini*, "özgür devlet"in dini adı verilebilir, ama bugüne kadarki anlamında, yani devlet tarafından tercih edilen ya da imtiyazlı din anlamında değil, "özgür devlet"in, *–özel yaşamlarında* Yahudi, Hıristiyan vb. olma izni vermiş olsa da– bütün vatandaşlarından, mensubu olmasını isteme hakkına sahip olduğu, hatta buna mecbur olduğu din anlamında. Zira aileye bağlılık, sadakât ve vefa duyguları bir aileyi nasıl güçlendiriyorsa, bu din

Jahrbücher, yay. haz. Arnold Ruge, 1. ve 2. fasikül, s. 197, Paris 1844.

* Bruno Bauer, *Die Judenfrage* (Yahudi Meselesi), s. 62, Braunschweig 1843.

de devleti öyle sağlamlaştırır. Bir ailenin varlığı ve devamlılığı, ancak her bireyinin kan bağını kutsal kabul etmesi, saygı ve sadakât duyması ve kan bağı olan tüm akrabalarını kutsanmış kişiler olarak görmesiyle mümkündür. Aynı şekilde bir devlete bağlı toplumun her mensubunun bu toplumu kutsal kabul etmesi ve devletin en yüksek saydığı kavramı da en yüksek kavram sayması gerekir.

Devlet için en yüksek kavram hangisidir? Herhalde gerçek bir İnsan toplumu olmaktır; öyle bir toplum ki, *gayri-insan değil*, gerçekten İnsan olan herkes o toplumun bir üyesi olarak kabul görebilir. Bir devletin hoşgörüsü ne kadar geniş kapsamlı olursa olsun, gayri-insanı ve gayri-insanî davranışı reddeder. Oysa bu "gayri-insan" da bir insandır ve "gayri-insanî" davranış da insana ait bir davranıştır, bir hayvandan değil, ancak bir insandan kaynaklanabilir, yani "insan için olası" bir durumdur. Ama gayri-insan, insan olmasına rağmen devlet tarafından dışlanır, yani bir hücreye kapatılır, ya da bir devletin üyesi olacak yerde bir tutsak evinin üyesi yapılır (komünizme göreyse bir tımarhane ya da hastane yoldaşı yapılır).

Gayri-insanı kısaca tanımlamak pek de zor değildir: O, İnsan *kavramına* uygun olmayan bir insandır. Tıpkı gayri-insanînin de insana ait olması, ama insanî *kavramına* uygun olmaması gibi. Mantıkta buna "kendi içinde çelişkili yargı" denir. İnsan kavramının varolan insandan, özün görüntüden koparılabileceği varsayımını kabul etmeksizin, İnsan olmadan insan olunabileceği yargısı dile getirilebilir mi? Diyorlar ki, o bir insan gibi *görünür* ama insan değildir.

İnsanlar yüzyıllar boyunca bu "kendi içinde çelişkili yargıyı" benimsedi! Hatta dahası, bu uzun süre boyunca dünyada yalnızca *gayri-insanlar* vardı. Hangi Tek, İnsan kavramına uygun olabilirdi? Hıristiyanlıkta sadece tek bir kişi insan olarak kabul ediliyordu ve bu tek kişi –İsa– gene ters anlamda bir gayri-insandı, insan-

üstü bir insandı, bir "Tanrı" idi. Bu duruma göre *gerçek* insan, sadece gayri-insandır.

İnsan olmayan insanlar *hayâlî bir varlıktan* başka ne olabilirler? Her gerçek insan, "İnsan" kavramına uygun olmadığından ya da "tür varlığı" olmadığından, hayâlî bir varlıktır. Ama Ben, benim idealim, görevim, özüm ya da kavramım olarak beni aşan ve Benim ötemde olan İnsan'ı, Bana ait ve Bana kenetlenmiş bir *sıfata* indirgersem ve böylece insan sözcüğü, benim insan olmam, benim insanlığımdan başka bir şey ifade etmez hâle gelirse ve yaptığım her şey "İnsan" *kavramına* uygun olduğu için değil, özellikle de *Ben* yaptığım için insanî bir davranış sayılırsa, Ben gene de gayri-insan olarak mı kabul edilirim? *Ben* gerçekten hem insanım, hem de gayri-insanım. Bende ikisi de bir arada mevcut; çünkü Ben insanım, ama aynı zamanda da insandan öte biriyim, yani Ben salt şu sıfatımın Ben'iyim.

Sonunda öyle bir duruma gelindi ki, artık bizim sadece Hıristiyan olmamız yetmedi, İnsan olmamız da beklendi. Zaten biz hiçbir zaman gerçek birer Hıristiyan olamazdık, hep "zavallı birer günahkâr" olarak kalmaya mahkûmduk. Hıristiyan olmak asla erişilemeyecek bir idealdi, ama bu çelişki o kadar dikkati çekmiyordu ve insanları yanıltmak daha kolaydı; oysa şimdi Biz insan olduğumuz ve insan gibi davrandığımız hâlde, hatta daha başka türlü olmamız ve davranmamız mümkün olmadığı hâlde, bize yöneltilen dayatma, İnsan olmak, "gerçek İnsan" olmaktır.

Günümüz devletleri, anaları yerine koydukları Kilise'den kaynaklanan ve hâlâ üstlerine yapışıp kalmış bazı yükümlülüklerin (örneğin Kilise'nin beklediği gibi bir dindarlığın) tebaaları tarafından yerine getirilmesini isterlerken esasında bu konuları hiç umursamazlar. Ama gene de bunların genel önemini inkâr etmezler, çünkü insanın İnsan olarak üyeliğe kabul edildiği, hâttâ diğer üyelerden daha düşük bir konumda olanların bile benimsendiği bir [insancıl] *İnsan toplumu* görünümü vermek isterler; devletlerin

çoğu her türlü dinî tarikatın mensubunu ve ırk ya da milliyet farkı gözetmeden her türlü insanı kabul eder: Örneğin Yahudiler, Türkler, Afrikalılar vb. Fransız vatandaşı olabilmektedirler. Demek ki devlet vatandaşlığa kabul ettiği birinin sadece *İnsan* olmasına dikkat etmektedir. Kilise, inanç üzerine kurulu bir cemaat olması nedeniyle, her türlü insanı kucaklayamazdı; oysa insanlardan ibaret bir toplum olarak devlet buna müsaittir. Fakat –Kuzey Amerikalılar bile kendi tebaalarına din olarak hiç değilse dürüstlük, haysiyetlilik dinine mensubiyet koşulunu öne sürmüşken– devlet, kendi tebaası için bir ilke olarak öne sürdüğü koşulu, sadece insan olma koşulunu tam anlamıyla hayata geçirirse, kendi mezarını kazmış olur. Devlet, tümüyle insanlardan ibaret bir tebaası olduğunu sanırken, bu tebaa çoktan bir *egoistler* topluluğuna dönüşmüş olacaktır ve her bir üyesi onu kendi egoistçe gücüne ve amaçlarına göre kullanacaktır. Böylece "İnsan toplumu" egoistler yüzünden batacaktır, çünkü onlar birer *İnsan* olarak birbirleriyle ilişkiye girmeyeceklerdir; egoistçe bir davranış içinde bir *Ben* olarak, Benden tamamen farklı ve ona hasım olan bir *Sen* ve *Siz* ile karşı karşıya geleceklerdir.

Eğer devlet bizim insan oluşumuza güvenmek zorunda kalacaksa, *ahlâklılığımıza, töreye bağlı oluşumuza* güvenmek zorunda olduğu da söylenebilir. Birbiri içinde İnsan'ı görmek ve birbirine karşı İnsan olarak davranmak ahlâkî bir tutum, töreye uygun bir davranış olarak adlandırılmaktadır. Bu, tam anlamıyla Hıristiyanlığın "tinsel sevgi"sidir. Eğer Ben, kendimi İnsan olarak gördüğüm gibi, Sende de İnsan'ı, sadece ve sadece İnsan'ı görürsem, Seninle tıpkı kendimle ilgilenirmiş gibi ilgilenirim. Çünkü Biz şu matematiksel denklemin ifade ettiğinden başka bir şey değiliz: A=C ve B=C, o hâlde A=B. Bu şu demektir: Ben İnsan'dan başka bir şey değilim, Sen de İnsan'dan başka bir şey değilsin, o hâlde Ben ve Sen aynı şeyiz. Ahlâklılık, töreye bağlılık egoizmle bağdaşmaz, çünkü ahlâka, töreye bağlılık, *Beni* değil, Bendeki

İnsan'ı geçerli saymak üzerine kurulmuştur. Devlet, sadece kendini gözeten Ben'lerden ibaret bir birlik değil de *İnsan'lardan ibaret bir toplum* ise, töreye bağlılık, ahlâklılık olmaksızın varlığını sürdüremez, bu yüzden de töreye, ahlâka bağlılık üzerinde ısrar etmek zorundadır.

Sonuç olarak devlet ve Ben birbirimize düşmanız. Bu "İnsan toplumu"nun refahı ve mutluluğu bir egoist olarak Beni hiç ilgilendirmiyor, Ben ona hiçbir fedakârlıkta bulunmam, sadece onu kullanırım; ama onu tam anlamıyla kullanabilmek için, onu kendi mülküm, kendi yaratığım hâline getirmeye çalışırım; yani onu imha edip yerine bir *Egoistler Birliği* kurarım.

Devlet, Bana karşı olan düşmanlığını Benim İnsan olmamı istemekle gösterir. Bu da demektir ki, Ben belki de İnsan olmayabilirim ve devletin gözünde "gayri-insan" sayılabilirim. Ama devlet bana İnsan olmayı bir *yükümlülük* olarak dayatır. Ayrıca *devletin* varlığını sarsacak bir şey yapmamamı ister, yani *devletin devamlılığını* kutsal bir şeymiş gibi algılamamı bekler. Bundan başka, bir Egoist olmamamı, "dürüst, namuslu", yani ahlâklı bir insan olmamı ister. Kısacası devletin varlığı ve devamı uğruna âciz ve saygılı olmamı bekler vb.

Öyleyse halen mevcut olmayan ve henüz yaratılması gereken böyle bir devlet, ilerlemekte olan Liberalizmin idealidir. Amaçlanan, içinde her "İnsan"ın kendine göre bir yer bulduğu hakikî bir "İnsan toplumu"nun oluşmasıdır. Liberalizm "İnsan"ın gerçekleştirilmesi, başka bir deyişle İnsan'a bir dünya yaratılması demektir; ve bu, *İnsanî* dünya, ya da genele ait (komünist) toplum olmalıdır. Derler ki, "Kilise sadece tini gözetebilmiştir, devlet ise insanın tümünü gözetebilmelidir."* Fakat "İnsan" "tin" değil midir? Devletin çekirdeği "İnsan"dır, yani gerçekdışı olandır ve devletin kendisi de sadece bir "İnsan toplumu"dur. Müminin (inançlı tinin)

* Moses Hess (anonim), *Die europaeische Triarchie*, s. 76, Leipzig 1841.

yarattığı dünyaya Kilise denir, İnsan'ın (insanî tinin) yarattığı dünyaya da devlet adı verilir. Ama bu *benim* dünyam değildir. Ben, asla *in abstracto** insanî edimlerde bulunmam, edimlerim daima Benim *Kendi* edimlerimdir, yani *benim* insanî edimim başka insanî edimlerden farklıdır ve salt bu farklılık nedeniyle de gerçek ve Bana ait edimlerdir. Edimin insanî oluşu bir soyutlamadır ve bu nedenle de tindir, yani soyutlanmış bir özdür.

Br. Bauer –örneğin *Judenfrage*, s. 84'te– bu konudaki görüşünü açıklarken, Eleştirinin vardığı en son hakikâtin, bizzat Hıristiyanlığın da peşine düştüğü hakikât olduğunu ve bunun da "İnsan" olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Bauer şöyle demektedir: "Hıristiyan dünyasının tarihi, hakikât uğruna verilen en yüce mücadelenin tarihidir, çünkü bu mücadelede –yalnızca bunda!–, en nihaî ya da en başta gelen hakikâtin –insan ve özgürlüğe dair hakikâtin– keşfedilmesi söz konusudur."**

Haydi öyleyse, bu kazançtan ötürü memnun olalım ve *İnsan*'ı Hıristiyanlık tarihinin ve genelde insanın dinsel ya da düşünsel çabalarının sonunda ulaşmış olduğu çıkarım olarak kabul edelim. Peki o hâlde, İnsan kimdir? *Ben*'im! Hıristiyanlığın sonu ve sonucu olan *İnsan*, *Ben* olarak yeni tarihin başlangıcı ve değerlendirilecek malzemesidir; fedakârlıklar tarihini izleyen bir hazlar tarihi, konusu İnsan ya da İnsanlık olmayan, konusu *Ben* olan bir tarih. *İnsan* genel, herkese ait bir kavram sayılmaktadır. O hâlde Ben ve egoistlik gerçekten geneldir, çünkü herkes egoisttir ve herkes kendini her şeyden üstün tutar. Yahudilik saf bir egoistlik değildir, çünkü Yahudi henüz *kendini* Yehova'ya adamaktadır; Hıristiyan olmak da egoistlik demek değildir, çünkü Hıristiyan kişi Tanrı'nın lütfundan yararlanır ve *kendini* Tanrı'ya tâbi kılar. Bir insan Yahudi ya da Hıristiyan olarak sadece belli bazı ihtiyaçlarını karşılar,

* [Lat., *soyut olarak*. –y.n.]

** Bruno Bauer, *Die Judenfrage*, Braunschweig 1843.

belli bir zarureti yerine getirir, *kendini* tatmin etmez... Bu *yarım kalmış* bir egoistliktir, çünkü bir insanın yarısına, yani yarı kendisi, yarı Yahudi olan ya da yarı kendinin sahibi, yarı köle olan birine denk düşer. Bu nedenle Yahudi ve Hıristiyan birbirlerini daima kısmen reddederler, yani insan olarak birbirlerini kabul etseler de, köle olarak birbirlerini dışlarlar, çünkü iki ayrı efendiye hizmet ederler. Eğer tam birer egoist olsalardı, birbirlerini *tamamen* reddeder, ama o oranda da birbirlerine kenetlenirlerdi. Onların ayıbı, birbirlerini reddetmeleri değil, sadece *kısmen* reddetmeleridir. Br. Bauer'in görüşüne göreyse, Yahudilerin ve Hıristiyanların birbirlerini "İnsan" kabul ederek ona göre davranmaları, onları birbirinden ayıran ve sonsuza dek aralarını açmaya zorlayan o özel özden bilakis vazgeçip, genel bir öz olan "İnsan"ı kabullenerek onu kendilerinin "hakikî özü" olarak görmeleriyle mümkündür.

Br. Bauer'in açıklamalarına göre, Yahudilerin ve Hıristiyanların yanlışı, salt İnsan olmak ve İnsan'a özgü esaslar olan "genel İnsan hakları"nı amaçlamak yerine, "özel" bir şey olmayı ve bu özelliğe sahip olmayı amaçlamalarıdır. Bauer'in görüşüne göre temeldeki yanılgıları, "imtiyazlı" birileri olduklarına, "imtiyazlı haklara" sahip olduklarına, hatta genelde *imtiyazın* olabileceğine inanmalarıdır. Bauer buna karşılık onlara insanların genel haklarından söz etmektedir. İnsan haklarından!

İnsan kavramı *önünde sonunda tüm insanları* içine alır ve bu bakımdan da İnsan olan herkese karşılık gelmektedir. Herkes ezelî ve ebedî olan İnsan haklarına sahip olmalı ve Komünistlerin fikrine göre, mükemmel bir "demokrasi"de ya da daha doğru bir adlandırmayla antropokraside* bu haklardan yararlanmalıdır. Ama ben sadece Ben olarak, Kendim için elde ettiklerime sahibim; İnsan olarak hiçbir şeye sahip değilim. Her insanın, salt "İnsan" unvanına sahip olmasından dolayı, bütün iyi şeylerden nasiplen-

* [İnsanın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi. –y.n.]

mesi arzulanır. Ama Ben, *İnsan* olduğumu değil, *Kendim* olduğumu vurguluyorum.

İnsan olmak sadece *benim bir sıfatımdır* (mülkümdür), tıpkı erillik ya da dişilik gibi. Eskilere göre en ideal durum, tam bir *erkek* olmaktı, erdemin anlamı *virtus ve arete* (yüreklilik, becerikllik ve mertlik), yani erkeklikti. Ya tam bir "kadın" olmayı isteyen kadına ne demeli? Bu, her kadına nasip değildir ve bazı kadınlar için ulaşılamaz bir erektir. Her kadın zaten bir *dişidir*, doğasından ötürü öyledir, dişilik onun bir sıfatıdır ve "has dişiliğe" ihtiyacı yoktur. Nasıl yerküre bir gök cismi, bir yıldız ise, ben de bir insanım. Yerküreye "tam bir yıldız" olma görevinin verilmesi nasıl gülünçse, Beni "tam bir insan" olmakla yükümlü kılmak da o kadar gülünçtür.

Fichte'nin "Ben, her şey demektir" sözü benim ortaya attığım fikirlerle tamamen örtüşüyor gibi görünmektedir. Ancak sadece, Ben her şey*dir,* denemez; Ben aynı zamanda da her şeyi *yok edendir*; sadece kendini çözelten Ben, hiç varolmayan Ben –*sonlu* Ben– gerçek Ben'dir. Fichte "mutlak" Ben'den söz etmektedir: Ama ben Kendimden, geçici, fanî Ben'den söz ediyorum.

İnsan'ın ve *Ben*'in aynı şeyi ifade ettiği fikri çok akla yakın görünüyor! Oysa örneğin Feuerbach "insan" sözcüğü ile geçici, tekil Ben'i değil mutlak Ben'i, yani bir *tür*ü kastetmektedir. Egoizm ve insanlık (insanîyet) sözcükleri aslında eşanlamlı olmalıdır. Ama Feuerbach'a göre Tek ("Birey"), "bireyselliğinin engellerini aşabilirse de, mensup olduğu türe ait yasaların ve pozitif karakteristik hükümlerin dışına çıkamaz"*. Sadece tür hiçbir şey ifade etmez ve Tek, kendi bireyselliğinin sınırlarını aşarsa, bu zaten tek başına kendini kanıtlaması demektir, çünkü o ancak olduğu gibi kalmayıp sınırlamaları aşarsa varolur, aksi hâlde biter, ölür. *İnsan* sadece bir idealdir, tür sadece düşünülen bir şeydir. *Bir* insan olmak,

* *Das Wesen des Christentums*, çoğaltılmış 2. baskı, s. 401, Leipzig 1843.

İnsan'ın ideal şeklini gerçekleştirmek demek değildir, sadece *kendini*, yani Tek'i temsil etmektir. Benim üslenmem gereken, *genel insanî* olanı gerçekleştirmek değil, Kendime yetmektir. *Ben* kendi türümdenim, hiçbir norma, yasaya, örneğe vb. tâbi değilim. Belki kendimi çok az geliştireceğim, o yüzden hayatta pek başarılı olamayacağım; ama bu az şey her şeydir ve başkalarının kudretiyle, törenin, dinin, yasaların, devletin ve benzeri kurumların eğitimiyle beni eğip büküp bambaşka biri haline getirmelerine izin vermemden daha iyidir. Hazır "daha iyi"den söz etmişken şunu da ilâve edelim: Arsız bir çocuk, büyümüş de küçülmüş tavırlı, ukalâ bir çocuktan daha iyidir; her şeye karşı çıkan bir insan, her şeyi kabul eden uysal bir insandan daha iyidir. Arsız çocuk ve karşı koyan insan, kendi iradesine göre kendini biçimlendirme yolundadır. "Büyümüş de küçülmüş" ukalâ çocuk ve uysal insan ise, ait olduğu "tür" ve kendisine yönelik yapılan genel dayatmalar vb. tarafından belirlenmiştir, bunlar onun için birer yasa yerine geçer. O, bunlar tarafından *belirlenir*, çünkü ait olduğu "tür" ona bir "misyon" yükler, "kaderini" çizer. Bir tür olan "insanlık"ı kendime hedef seçip bu ideale erişmeye çalışmam ya da Tanrı'yı ve İsa'yı, erişmek istediğim ideal olarak görmem arasında önemli bir fark var mı? Olsa olsa biri ötekinden daha eski ve yıpranmış durumdadır. Tek, nasıl tümüyle doğa ise, aynı zamanda da tümüyle türdür.

Edimlerimi, düşüncelerimi, kısacası kendimi dışa vuruşumu ya da kendimi açıklayışımı benim ne olduğum *belirler*. Örneğin Yahudi, sadece şunu ya da bunu isteyebilir, sadece buna uygun şekilde "kendini sunabilir"; Hıristiyan, kendini sadece bir Hıristiyan olarak tanıtır ve açıklar, vb. Eğer Sen bir Yahudi ya da Hıristiyan olabilseydin, Sen de elbette sadece Yahudiliğe ya da Hıristiyanlığa uygun şeyler ortaya koyardın. Ama bu mümkün değildir; Sen ne kadar değişsen de, gene bir *egoist* olmaya devam edersin, Yahudi ve Hıristiyan kavramlarına ters düşen bir günah-

kâr olarak kalırsın, yani *Sen*=Yahudi değilsin. Her durumda egoistlik kendini belli ettiğinden, Senin ne olduğunu tam olarak açıklayan ve Senin hakikî tabiatın olan, Senin edimlerinin bütün yasalarını içeren daha geniş kapsamlı bir kavram bulunmaya çalışıldı ve en mükemmelinin "İnsan" olduğu saptandı. Yahudi olmak seni yeterince tanımlamaz ve Yahudilikle ilgili şeyler senin görevin değildir. Bir Yunan ya da Alman olmak da yeterli değildir. Oysa bir insan olursan, hepsine sahip olursun ve insanlıkla ilgili her şeyi görev edinirsin.

Artık ne yapmam gerektiğini biliyorum ve yeni bir ilmihâl hazırlanabilir. İşte gene özne yüklemin, tekil genelin egemenliği altına girdi; gene bir *idenin* hâkimiyeti kesinleşti ve yeni bir *dinin* temelleri atılmış oldu. Bu, din ve özellikle de Hıristiyanlık alanında bir ilerleme sayılır ama ondan bir adım bile öteye geçmez.

Bir adım ötesi artık *ifade edilemeyene* götürür. Dilimiz Ben'i ifade edebilecek kadar zengin olmadığından, uygun bir sözcük bulunamaz ve "Söz",* *Logos* da Benim için "salt sözcük"ten ibarettir.

Benim özüm aranmaktadır. Yahudi, Alman, ya da başkası değilse bile – İnsan'dır o. "Benim özüm İnsan'dır."

Ben kendimden hoşlanmıyorsam veya tiksiniyorsam, kendimden korkuyor ve kendimi iğrenç buluyorsam, ya da asla kendimi yeterli bulmamakta, yaptıklarımdan memnun olmamaktaysam, işte bu duygular beni kendimi çözümlemeye ya da eleştirmeye götürür. Dindarlık, kendini inkârla başlar ve eksiksiz, tam bir Eleştiriyle son bulur.

Ben bir fanatiğim, ele geçirilmiş biriyim ve içimdeki "kötü ruh"tan kurtulmak istiyorum. Bunu nasıl yaparım? Fütursuzca Kutsal Ruh'a küfrederek, Hıristiyanların gözündeki en kötü günahı işlerim. "İnsanların işlediği her günah, ettiği her küfür bağışla-

* ["Başlangıçta Söz (Tanrı) vardı." Yeni Ahit, Yuh. 1:1]

nacak, ama Kutsal Ruh'a küfreden asla bağışlanmayacak."* Ben bağışlanmak istemiyorum ve yargıdan da korkmuyorum.

İnsan, kötü *ruhların* ya da hayaletlerin en sonuncusudur. En yakından tanınan ya da en aldatıcı olan, dürüst yüz ifadesine rağmen en kurnaz yalancı *İnsan'dır. İnsan,* yalanın babasıdır.

Egoist, içinde yaşadığı zamanın beklentilerine ve kavramlarına karşı düşmanca tavır alarak amansız bir sınır tanımazlığı *–kutsallığı bozmayı–* gerçekleştirir. Artık onun için hiçbir şey kutsal değildir!

Benim erkimden daha üstün bir erk olamaz, diye bir iddiada bulunmak çok saçmadır. Ama benim o erkin karşısında takındığım tavır, dine adanılan çağda olduğundan tamamen farklı biçim alacaktır. Ben her türlü üstün erke *düşman* olacağım, oysa din Bize üstün erki dost edinmemizi ve ona karşı uysal olmamızı öğütler.

Kutsallığı bozan kişi, bütün gücüyle her tür *Tanrı korkusuna* karşı koyar, çünkü Tanrı korkusu, onu, kutsallığını sürdürmesine izin verdiği her konuda yönlendirir. Tanrı-İnsan kavramında ister Tanrı, ister İnsan kutsallık erkine sahip olsun, yani herhangi bir şey ister Tanrı, ister insan (insanlık) uğruna kutsal sayılsın, bu Tanrı korkusunu değiştirmez, çünkü özellikle dindar bakış açısına göre Tanrı "en yüce varlık" olarak nasıl saygı görmekteyse, İnsan da "en yüce varlık" olarak bizden aynı korkuyu ve saygıyı talep eder; her ikisi de bizi etkileri altında tutarlar.

Gerçek Tanrı korkusu çoktan sarsılmıştır, kısmen bilinçsiz bir "tanrıtanımazlık" durumu, eskisine oranla çok daha yaygın bir "Kilise tanımazlık"la kendini belli etmektedir. Ama Tanrı'dan esirgenen ne varsa, şimdi İnsan'a bahşedilmektedir. Böylece dindarlığın ağırlığı azaldığı oranda insanlığın hâkimiyeti genişlemektedir: Günümüzün Tanrısı –"İnsan"dır, ve Tanrı korkusunun yerini de İnsan korkusu almıştır.

* Yeni Ahit, Mark. 3:29.

Fakat, İnsan başka bir yüce varlığı temsil ettiğinden, gerçekte yüce varlık sadece bir başkalaşım geçirmiş oluyor, insan korkusu da Tanrı korkusunun bir başka şekle dönüşmesinden ibaret kalıyor.

Tanrıtanımazlarımız da aslında sofu insanlardır.

Feodalite dönemi dedikleri zaman diliminde her şey Tanrı'nın emaneti olarak kabul edilmekteydi. Şimdiki liberal dönemde de aynı feodal ilişki insanla vuku bulmaktadır. Eskiden efendimiz Tanrı'ydı, şimdi ise efendimiz İnsan'dır. Eskiden her şeye Tanrı vesile olurdu, şimdi ise İnsan. Eskiden Tanrı tindi; şimdi ise İnsan. İşte bu üçlü bağıntıda, feodal ilişki değişime uğramıştır: Öncelikle, her şeye kâdir insandan emanet ve teslim aldığımız *erk*, yüksek bir varlıktan geldiği için, adına erk, iktidar, ya da kudret denmiyor, "hak", "İnsan hakları" deniyor. İkincisi, dünyadaki konumumuzu da ondan emanet ve teslim aldık; başka türlü, ilişkilerimiz "insanî" olmayacağından, ilişkilerimize de o *aracılık* etmektedir. Son olarak, biz *Kendimizi* de ondan emanet aldık. Bizim kendi değerimizi, ya da her şeyimizle birlikte değerimizi oluşturanları o belirlemektedir. Çünkü eğer o içimizde barınmıyorsa, "insanî" olmadığımız her zaman veya durumda, bizim bir değerimiz yoktur. Erk İnsan'a aittir, dünya İnsan'a aittir ve Ben de İnsan'a aitim.

Peki ama, *kendimi* yetki sahibi olarak ilân etmem, ilişkilere aracılık etmem, kendimi Kendim olarak açıklamam nasıl olacaktır? Şöyle ki:

Benim erkim benim mülküm*dür*.

Benim erkim bana mülk sağlar.

Benim erkim bizzat Ben'im ve erkim sayesinde kendimin mülküyüm.

I. Bölüm

Benim Erkim

Hak, toplumun tinidir. Eğer toplumun bir *iradesi* varsa, bu irade haktır: Toplum salt hak sayesinde varolur. Toplumun varlığı sadece hakka dayanır. Toplum Tek'ler üzerindeki *egemenliği* sayesinde varolduğu için, hak onun EGEMEN İRADESİDİR. Aristoteles, adaletin *toplumun* yararına olduğunu söyler.

Varolan her türlü hak –*yabancı haktır*, bana "verilen", "hisseme düşen" haktır. Tüm dünya bana hak verse, ben haklı mı olurum? Devlet ve toplum içinde edindiğim hak, *yabancı* bir hak değil midir? Aptalın biri bana hak verirse, ben haklılığım konusunda kuşku duyarım, onun bana hak vermesinden hoşnut olmam. Ama bir bilgenin de bana hak vermesi, haklı olduğum anlamına gelmez. *Benim* haklı olup olmadığım, aptalın veya bilgenin hak vermesinden tamamen bağımsızdır.

Buna rağmen şimdiye kadar bu hakkı elde etmeye çalıştık. Biz hak ararız ve bu amaçla da mahkemeye başvururuz. Hangi mahkemeye? Kraliyet mahkemesine, papanın mahkemesine, halk mahkemesine ya da bunun gibi herhangi bir başka mahkemeye... Hakkın yerine getirilmesi söz konusu olduğunda, hükümdarın mahkemesi, hükümdarın hak olarak belirlediğinden farklı bir yargıya varabilir mi? Eğer ben hükümdarın bana tanıdığı haktan farklı bir hak arıyorsam, hükümdarın mahkemesi bana hak verebilir mi? Örneğin hükümdarın fikrine göre vatana ihanet bir hak değilse, bana vatana ihanet etme hakkını verebilir mi? Hükümdar, benim fikirlerimi özgürce açıklama hakkımı kullanmama razı olmadıkça, benim hakkımı umursamayan sansür kurulu *bana* fikir özgürlüğü hakkını tanıyabilir mi? O hâlde ne arıyorum Ben bu mahkemede? Ben *benim* hakkımı değil hükümdarın hakkını, *ya-*

bancı bir hakkı arıyorum. Bu yabancı hak Benimkiyle uyum içinde olduğu sürece, elbette ki hakkımı alırım.

Devlet tek tek insanların birbiriyle çatışmasına izin vermez, iki kişinin *kendi aralarında hesaplaşmasına (düello yapmasına)* engel olur. Kavga edenler polis çağırmasalar bile, cezalandırılırlar. Bu durum bir Ben ile bir Sen arasındaki çatışma olduğundan, kavga sayılır ve mazur görülmez. Ancak çatışma herhangi bir Ben ile herhangi bir Sen arasında değilse, *bir aile reisinin* çocuğunu dövmesi biçiminde ortaya çıkarsa, ona ceza verilmez. *Aile* içinde dayak atma yetkisi vardır ve bunu aile adına baba yapar; oysa tek başına Ben böyle bir yetkiye sahip değilim.

Vossische Zeitung gazetesi bize "hukuk devleti"ni takdim etmektedir. Hukuk devletinde her şey bir *mahkeme* ve bir yargıç tarafından karara bağlanır. Yüksek sansür mahkemesi, "hakkı yerine getiren bir mahkeme" olarak kabul edilmektedir. Bu ne tür bir haktır? Sansür hakkı. Bu mahkemenin kararlarını haklı bulmak için, sansürü hak saymak gerekir. Ama aynı zamanda bu mahkemenin bir koruma sağladığına da inanılmaktadır. Evet, tek bir sansürcünün yanılgısına karşı koruma. Böylece o mahkeme sansür yasasını koyanın iradesinin yanlış tefsir edilmesine karşı bir güvence sağlar. Oysa öte yandan da "hukukun kutsal erki" sayesinde yazarların karşısına çıkan sansür yasasını daha da sağlamlaştırmış olur.

Benim haklı olup olmadığım konusunda benden başka kimse karar veremez, haklı ya da haksız olduğumu yargılayacak olan Benim. Benden başka bir yargıç yoktur. Başkaları sadece benim hakkımı onaylayıp onaylamadıkları, onlarca da haklı olup olmadığım konusundaki yargılarını ve kararlarını bildirebilirler.

Bu meseleyi başka bir yönüyle irdeleyelim. Ben hükümdarın yönettiği bir ülkede hükümdarın hukukuna saygı duymak zorundayım, cumhuriyetle yönetilen ülkelerde halkın hukukuna, Katolik cemaatinde ruhbanların hukukuna saygı duymalıyım vb. Ben bü-

tün bu hukuk sistemlerine boyun eğmek ve onları kutsal saymak zorundayım. İnsanların kafasında bir "hak anlayışı" ve "kanuna saygılı olma anlayışı" o denli sağlam bir biçimde yer etmiştir ki, günümüzün en devrimci kişileri bile, bizim yeni bir "kutsal hukuka", "toplum hukukuna", ortaklık hukukuna, insanlık hukukuna, "herkesin hukukuna" ve benzerlerine boyun eğmemizi istiyorlar. Güya "Herkesin" hakkı *Benim* hakkımdan öncelikliymiş! Herkesin hakkı demek, Benim de hakkım demektir, çünkü Ben de herkese dâhilim; ancak bu hakkın aynı zamanda başkalarının, hatta bütün o başka kişilerin hakkı olması, Beni ondan yana olmaya teşvik etmiyor. Ben o hakkı *Herkesin hakkı* olduğu için değil, *benim* de hakkım olduğu için savunurum ve "başkaları da kendileri için o hakkı korumanın çaresine kendileri baksınlar," derim. Herkesin hakkı (örneğin, beslenme hakkı), her bir Tek'in hakkıdır. Bunların her biri, bu hakkı kısıtlanmaksızın *kendisi* için korursa, bu hak kendiliğinden herkes tarafından kullanılabilir. Tek, herkes adına bu hakkın korunması için çaba sarf etmek zorunda değildir.

Ancak toplumsal reformcular, bize sürekli *"toplum hukuku"* üzerine vaaz verirler. Bu durumda Tek, toplumun kölesi hâline gelir ve ancak toplum ona hak *verirse*, hakkı olur, toplumun *kurallarına* göre yaşarsa, yani topluma *bağlı ve sadık* kalırsa, kendisine hak verilir. Ben bir despot tarafından yönetilen bir ülkede, ya da Weitling'in fikirlerine göre kurulmuş bir "toplum"da yaşasam da fark etmez, her iki hâlde de haktan yoksun kalırım, çünkü her ikisinde de Ben, *benim* kendi hakkıma değil *yabancı* bir hakka sahibim.

Hak konusunda daima sorulan soru şudur: "Bana bu hakkı ne, ya da kim veriyor?" Yanıt: Tanrı, sevgi, akıl, doğa, insanlık ve benzerleri. Hayır, sana bu hakkı veren sadece *senin erkin*, *senin* kudretindir (örneğin sana bir hakkı veren senin aklındır).

İnsanların "doğal olarak eşit haklara sahip" olduğunu ileri süren Komünizm, aynı zamanda insanların doğal olarak hiçbir hak-

ka sahip olmadığını açıklamakla kendi iddiasını çürütmektedir. Çünkü Komünizm, anne ve babanın kendi çocukları üzerinde "doğal olarak" hakları olduğunu ve aynı şekilde çocukların da anne ve babaları karşısında hakları olduğunu kabul etmez: Aileyi tamamen ortadan kaldırır. Yani doğa, anne ve babaya, kardeşlere, vb. hiçbir hak tanımaz. Esasen bu devrimci ya da Babeufçü ilke* bütünüyle dinsel bir bakış açısına, yani bir *yanlışa* dayanır. Dinsel bakış açısını paylaşmayan biri, "hak"kı dert edinir mi? "Hak" da dinî bir kavram, yani kutsal bir şey değil midir? Devrimin ortaya attığı "*hak eşitliği*", aslında "Hıristiyan eşitliği" kavramının, "Hıristiyanların, Tanrı'nın evlâtlarının, kardeşlerin eşitliği" söylemlerinin bir başka şeklidir ve kısaca buna *fraternité* (kardeşlik) denir. Schiller, şu sözleriyle hak konusunda ortaya atılan tek tek her sorunun ve bütün soruların şiddetle kınanmaya lâyık olduğunu belirtir:

"Yıllardır kullanırım bu burnu
Koklayayım diye otu boku,
Var mıdır üzerinde bir hakkım
Ki kanıtlayayım belgeyle bunu?"

Devrim, eşitliği bir "hak" olarak tanımlayınca, hak, din alanına, kutsallık bölgesine, idealliğe sığındı. Bu nedenle, o zamandan beri "kutsal ve devredilemez insan hakları" uğruna bir savaş sürüp gidiyor. "Ezelî ve ebedî insan hakları" karşısında doğal olarak bu kavramla eş değerdeki, "kurulu düzende kazanılmış haklar" da ortaya çıkmaktadır. Burada hakka karşı hak durumu belirmekte ve taraflardan biri, diğerini "haksızlıkla" itham etmektedir. İşte devrimden beri süregelen *hak davası* budur.

* Bkz., Johann Caspar Bluntschli, *Die Kommunisten in der Schweiz nach den bei Weitling vorgefundenen Papieren- Wörtlicher Abdruck des Kommissionalberichtes an die H. Regierung des Standes Zürich*, s. 2-3, Zürih 1843.

Siz başkalarının karşısında "haklı çıkmak" istiyorsunuz. Ama bunu yapamazsınız, aksine Siz ebedîyen onların karşısında "haksız durumda" olacaksınız. Çünkü onlar da kendilerinin "haklı" olduğunu ileri sürmeselerdi, sizin hasmınız olmayacaklardı. Onlar her zaman Sizi "haksız" göreceklerdir. Fakat sizin hakkınız geriye kalanların hakkı yanında daha yüksek, daha büyük, *daha güçlüdür*, öyle değil mi? Kesinlikle hayır! Eğer Siz daha güçlü değilseniz, sizin hakkınız da daha güçlü olamaz. Çin'de tebaanın özgürlük hakkı var mıdır? Haydi onlara böyle bir armağan verin bakalım da, ne kadar büyük bir yanlış yaptığınızı görün: Çünkü onlar özgürlüğü kullanmayı bilmezler. Bu nedenle de özgürlük üzerinde bir hak iddia edemezler; ya da daha açık bir ifadeyle, özgürlükleri olmadığı için, özgürlük üzerinde bir hakları da yoktur. Çocukların reşit olmaya hakları yoktur, çünkü henüz rüşte ermemişlerdir, yani onlar henüz çocuktur. Kendilerine henüz rüşte ermemişler gibi davranılmasına izin veren halklar da, reşit olma hakkına sahip değillerdir. Onlar ancak rüşte ermemiş gibi davranmayı bıraktıklarında reşit olmaya hak kazanırlar. Bunun anlamı şudur: Senin *gücün* ne olmana yetiyorsa, o olmaya *hakkın* var. Ben her türlü hakkı ve yetkiyi *Kendimden* alıyorum. Ben gücümün yettiği her şeyde *yetkiliyim*. Ben eğer muktedirsem, Zeus'u, Yehova'yı, Tanrı'yı, ve benzerlerini tahtlarından alaşağı etme yetkisine sahibim. Eğer buna muktedir değilsem, bu tanrılar her zaman için karşımda haklı ve güçlü durumda olacaklardır. Ben ise, onların hakkı ve gücü karşısında korku duyacağım, elimden hiçbir şey gelmez bir hâlde, "Tanrı korkusuyla" onların bütün buyruklarına boyun eğeceğim, *onların* hak anlayışına uygun olduğuna inandığım her edimimin de haklı olduğunu sanacağım, örneğin Rusya'daki sınır bekçilerinin, ülkeden kaçmak isteyen her şüpheli kişiyi vurup öldürme ve "yüksek otorite adına" cinayet işleme yetkisine sahip, yani "haklı" olduklarını sanmaları gibi... Oysa ben, cinayet işlemenin bir "haksızlık" olduğu düşüncesiyle öldürmekten sakınıp

kendime bir yasak koymazsam, kendi adıma öldürme yetkisine sahip olurum. İşte Chamisso'nun *Öldürme Vadisi* adlı şiirinin konusunu bu görüş oluşturur: Şiirde kır saçlı, yaşlı Kızılderili, bir kâtil olmasına rağmen, kardeşlerini öldürdüğü Beyaz Adamın saygısını kazanmayı başarır. Ben sadece, özgür irademle yapmadığım, yani kendimi yetkilendirmediğim bir şeyde yetkili değilim.

Neyin *haklı* olduğuna *Ben* karar veririm, benden *öte* bir hak yoktur. *Bana* göre hak olan, haktır. Bana göre hak olan, başkalarına göre hak olmayabilir, bu onların sorunudur, benim değil; varsın onlar buna karşı koysunlar. Eğer herhangi bir şeyi tüm dünya hak görmezken Ben hak görüyorsam, yani Ben istiyorsam, bütün dünyanın ne dediğine bakmam. *Kendine* değer vermeyi bilen herkes, egoistliği ölçüsünde böyle yapar, çünkü kudret, haktan önce gelir –ve üstelik tamamen haklı olarak.

Ben "yaratılıştan" bir insan olduğum için, her türlü mal-mülkten eşit olarak faydalanma hakkına sahibim, der Babeuf, ama aynı şeklide, Ben "yaratılıştan" prenslerin ilk doğanı olduğum için, benim taht üzerinde hakkım var diyemez. İnsan hakları ve "kazanılan haklar" hep aynı kapıya çıkar, ki bu da *doğal*dır; doğa bana bir hak tanır, yani beni *doğuştan* gelen bir hak sahibi kılar (dolayısıyla da miras hakkı vb. doğar). "Ben bir insan olarak doğdum" demek, "ben bir kral oğlu olarak doğdum" demeye eşittir. Doğal insanın –doğal bir kudrete sahip olması sebebiyle– sadece doğal bir hakkı ve doğal beklentileri vardır: Bunlar doğuş hakkı ve doğuşundan ötürü olan haklı beklentilerdir. Oysa benim edimlerimin bana kazandırdığı yetkiyi *doğa* bana veremez; yani doğa beni ehil ya da muktedir kılamaz. Kralın çocuğunun kendini diğer çocuklardan üstün bir konuma yerleştirmesi, kendi edimidir ve böylece kendine bir imtiyaz sağlamış olur – diğer çocukların bu edimi haklı bulup kabul etmeleri de onların edimidir ve bu da onları tebaa olmaya lâyık kılar.

Bana ister doğadan ister Tanrı'dan ister halk oylamasından

kaynaklanan bir hak tanınsın, bunların hepsi, *Benim* Kendime verdiğim ya da aldığım bir hak değil, aynı *yabancı* haklardır.

Komünistler şöyle derler: Eşit iş, insanlara eşit yararlanma yetkisi sağlar. Geçmişte "erdemli kişi"nin yeryüzünde "mutlu" olup olmaması gerektiği tartışılırdı. Yahudiler aslında şu sonuca vardılar: "Dünyevî yaşamda rahat ve mutlu olmalı!" Hayır, aynı işi yapman değil, aynı şeyden yararlanman Sana aynı şeyden yararlanma yetkisi tanır. Yararlan ki, yararlanmaya yetkin olsun. Oysa Sen çalışıp da bundan yararlanma olanağının elinden alınmasına izin verirsen –o zaman "bu mahrumiyeti hak edersin".

Eğer bir şeyden yarar *elde ederseniz*, bu sizin hakkınızdır. Oysa bir şey için yanıp tutuştuğunuz hâlde onu elde etme girişiminde bulunmazsanız, o şey, ondan yararlanma ayrıcalığına sahip olanların "kazanılmış hakkı" olarak kalmaya devam eder. O, *onların* hakkıdır: Oysa siz onu elde etmeye davransaydınız, *sizin* hakkınız olurdu.

"Mülkiyet hakkı" konusundaki kavga, kıyasıya sürüp gitmektedir. Komünistlerin iddiası şudur: "Toprak üzerindeki hak, onu işleyenlere, toprağın ürünleri de onları üretenlere aittir."* Benim görüşüme göre, toprak ya da dünya, onu elde etmeyi bilene aittir; ya da toprağın, dünyanın elinden alınmasını engellemeyi başarana aittir. Eğer biri dünyadaki bir toprak parçasını kendine mâlederse, sadece o toprak parçası ona ait değildir, onun üzerindeki haklar da ona aittir. İşte *egoist hak* budur, yani *Bana* göre hak budur, bu yüzden haktır.

Bunun dışında hak, "eğreti, sahte, her duruma göre değişebilen" bir şey olurdu. Bana saldıran kaplan haklıdır, onu öldüren Ben de haklıyım. Ben ona karşı *hakkımı* değil, *kendimi* savunmaktayım.

* August Becker, *Die Volksphilosophie unserer Tage* (Günümüz Halk Felsefesi), s. 22 vd., Neumünster-Zürih 1843,

İnsanî hak, daima kendilerine verilmiş bir hak olduğundan, gerçekte sonuç olarak hep insanların birbirlerine verdikleri yani "bağışladıkları" hak söz konusu oluyor. Yeni doğan çocuklara varolma hakkı bağışlanıyorsa, çocukların bu hakları var demektir. Eğer kendilerine bu hak bağışlanmıyorsa –eski Ispartalılarda ve Romalılarda olduğu gibi– böyle bir hakları yoktur. Çünkü hakkı vermek ya da bağışlamak sadece toplumun iktidarındadır, bir hakkı ancak toplum verir ya da alır. Çocuklar kendilerine hak alamaz ya da veremezler. Buna karşı şöyle bir fikir yürütülebilir: Her ne olursa olsun, çocuklar "doğuştan" bir varolma hakkına sahiptirler; ama Ispartalılar bu hakkı *tanımayı* reddettiler. Oysa onların böyle bir tanıma (ya da tanımama) hakları yoktu; tıpkı insanların yırtıcı hayvanların önüne atıldıklarında, onlardan hayatlarını bağışlamalarını beklemeye hakları olmadığı gibi.

Doğuştan gelen haklardan çokça söz edilir ve çokça yakınılır:

"Doğuştan gelen hak bizlere,
Ne yazık ki alınmaz hiç dikkate."*

Benim doğuştan gelen haklarım nelerdir? Meşruta sahibi olmak, miras olarak bana devredilen bir tahta oturmak, bir prens ya da soylu olarak eğitim görmek, ya da bunun tersine fakir bir ana-babadan doğduğum için parasız okulda okutulmak, bağışlanan paralarla satın alınan elbiseler giymek ve sonunda kömür ocaklarında ya da dokuma tezgâhlarında çalışarak ekmeğimi kazanmak mı? Bütün bunlar *doğumumla* beraber gelen haklar, yani dünyaya gelişimle birlikte anam ve babamdan üzerime geçen haklar değil midir? Siz diyorsunuz ki, hayır, bunlara hak denilmesi sözcüğün yanlış kullanımıdır. Bunlar aslında sizin devirip yerine *doğuştan gelen gerçek hakları* koymak istediğiniz haklardır. Bunu kanıtlamak için konuyu en basite indirgeyerek, herkesin doğuştan

* [Mefistofeles'in *Faust*'undan alıntı. –y.n.]

diğerlerine *eşit* olduğunu, yani bir *insan* olduğunu ileri sürüyorsunuz. Ben de herkesin insan olarak doğduğu savını ve dolayısıyla bütün yeni doğanların bu bakımdan birbiriyle *eşit* olduğunu onaylıyorum. Neden eşittirler? Çünkü henüz farklı niteliklerle kendilerini gösteremezler, farklı edimlerde bulunamazlar –salt birer *insan yavrusu*, çıplak insancıklar olmaktan başka bir özellikleri yoktur da ondan. İşte bu bakımdan da kendilerini geliştirmiş olanlardan, sadece "insan yavrusu" olmaktan ibaret olmayanlardan –kendi yaratıcılıklarının ürünü olanlardan– ayrılırlar. İkinci gruptakiler, salt doğuştan gelen haklardan daha fazlasına sahiptirler: çünkü *kazanılmış* haklara sahiptirler. Ne keskin bir çelişki, ne keskin bir mücadele! Doğuştan gelen haklar ile kazanılmış hakların nicedir süregelen mücadelesidir bu. Siz istediğiniz kadar doğuştan gelen haklarınızı ileri sürün! Kazanılmış hakları sizin karşınıza çıkaracaklarından kuşkunuz olmasın. Her iki taraf da "hukukî bir zemine" dayanır, çünkü her biri diğeri karşısında bir "hak"ka sahiptir; biri doğuşla beraber gelen, yani doğal hakka, diğeri ise edinilmiş, ya da "kazanılmış" hakka.

Eğer hukukî zemine dayanmaya devam ederseniz –o zaman haklı çıkmak için *hakkınızı hep dişe diş savunmak* zorunda kalırsınız.* Bir başkası size hakkınızı veremez; size karşı "hakça davranılmasını" sağlayamaz. Güç kimde ise hak ondadır. Eğer sizde bunlardan biri yoksa, diğeri de yoktur. Bu bilgeliğe ulaşmak o kadar zor mu? Güç sahibi olanlara ve neler yaptıklarına bir bakın hele! Biz şimdi burada sadece Çin'den ve Japonya'dan söz ediyoruz elbette. Ey Çinliler ve Japonlar, hele başınızdakilerin haksız olduğunu söyleyin de görün bakalım, sizi nasıl zindanlara atıyorlar! (Çin'de ve Japonya'da, baştaki güçlüleri engellemeyip üstüne üstlük *teşvik eden* ve bu yüzden de yasak sayılmayan "iyi

* "Rica ederim, bana nefes tükettirme! Haklı çıkmak isteyen ve yeterince dili dönen, sonunda mutlaka kavuşur dileğine!" [Faust'un Mefisto'ya sözleri. –y.n.]

niyetli tavsiyeler"den söz etmiyorum elbette!) Onlara haksız olduklarını söylemek isteyenler için sadece bir tek yol vardır, o da güç kullanmaktır. Eğer güç sahiplerinin elinden *güçleri* alınırsa, *gerçekten* onlar haksız duruma düşürülebilirler ve hakları ortadan kaldırılmış olur. Aksi hâlde kişi, sadece elini cebine sokup gizlice yumruğunu sıkmaktan, ya da gereksiz yere sesini yükseltip aptal durumuna düşerek kendini feda etmekten başka bir şey yapmamış olur.

Kısacası, eğer siz Çinliler ve Japonlar, hakkınızı aramadıysanız, özellikle de "doğuştan gelen" haklarınızı aramadıysanız, kazanılmış hakların da peşine düşmenizin bir gereği yok.

Siz başkaları karşısında korkuyla irkilir, geri geri gidersiniz, çünkü onların yanı başında *hakkın hayaletini* görür gibi olursunuz, bu hayaletin, tıpkı Homeros'un anlattığı savaşlardaki gibi, savaşanın yanında bir tanrıça olarak savaşa katıldığını ve ona yardım ettiğini sanırsınız. Bu durumda siz ne yaparsınız? Mızrağınızı fırlatır mısınız? Hayır, sinsice hayaletin etrafında dolaşarak onu sizden yana olması, savaşa sizin tarafınızda katılması için kandırmaya çalışırsınız; hayaletin ilgisini ve kayırmasını kendinize çekmek için türlü şaklabanlıklar yaparsınız. Başka biri belki de şu basit soruyu sorabilir: Ben hasmımın istediğini mi istiyorum? "Hayır!" O hâlde binlerce iblis ya da ilâh onun cephesinden savaşa katılsa bile, ben gene de dişimle tırnağımla savaşacağım!

Vossische Zeitung adlı gazetenin savunduğu ve birçok yandaşı tarafından desteklenen "hukuk devleti" sisteminde devlet memurlarının, *yönetim* tarafından değil, ancak bir *yargıç* tarafından görevden alınabilmeleri önerilmektedir. Oysa bu boş bir hayâldir. Eğer yasaya göre bir kez sarhoş olduğu saptanan bir memur görevden alınacaksa, tanıkların ifadesine dayanarak, yargıcın memuru bu cezaya çarptırması vs. gerekir. Kısacası, yasa koyucu, bir memurun görevden alınmasını gerektirecek çeşitli nedenleri –ne kadar gülünç olurlarsa olsunlar– bütün ayrıntılarıyla saptamak

zorundadır; (örneğin bir memurun âmirinin yüzüne karşı alay edercesine gülmesi, her Pazar düzenli olarak kiliseye gitmemesi, dört haftada bir komünyon ayinine katılmaması, borç yapması, uygunsuz kişilerle ahbaplık etmesi, kararlı davranmaması gibi hâllerde, görevden alınması istenebilir. Yasa koyucu bu koşulların, örneğin bir haysiyet divanında saptanmasını düşünebilir); bu durumda yargıcın sadece davalının "bu suçları işleyip işlemediğini" araştırması gerekir ve buna dair bir kanıt elde ederse "hukuk açısından" memurun azline karar verebilir.

Eğer yargıç *sisteme uygun* davranmaktan vazgeçerse, "kanıtlama kurallarını uygulamazsa" yönünü kaybeder. Zira bu durumda ancak herhangi başka biri gibi bir kanıya varır ve bu *kanıya* göre karar verirse, artık yaptığı işlem *resmî bir işlem* olmaktan çıkar. Bir yargıç ancak yasaya göre karar verebilmelidir. Bu bakımdan ben eski Fransız parlamentolarını çok takdir etmekteyim, zira onlar bir olguyu hukuk yönünden bizzat kendileri incelemekten ve ancak kendileri onayladıklarında tescil etmekten yanaydılar. Onlar hiç değilse kendi hukuk anlayışlarına göre insanları yargıladılar ve yasa koyucunun birer aleti hâline gelmeye razı olmadılar. Ama gene de birer yargıç olarak kendilerinin aleti olmaktan kurtulamadılar.

Derler ki, suç işleyenin hakkı cezadır. Oysa cezadan muaf olmak da aynı ölçüde onun hakkıdır. Eğer girişimi başarılı olursa, başarıyı hak etmiştir; başarılı olmazsa da başarısızlığı. "Yatağını nasıl yaparsan, uykun da ona göre olur," derler. Gözünü budaktan sakınmayan biri, tehlikeli bir işe girer ve hayatını kaybederse, biz herhalde onun için "bunu hak etti; kendi etti, kendi buldu" deriz. Oysa eğer tehlikeleri yenerse, yani *gücü* üstün gelir ve girişiminde başarılı olursa, o zaman da bunu *hak* ettiğini söyleriz. Çocuğun biri bıçakla oynar ve elini keserse, bunu hak eder; ama eğer elini kesmeden oynarsa, bunu da hak eder. Suç işleyen kişi, göze aldığı tehlikeye uğrar ve bundan zarar görürse, bunu hak

eder. Madem başına gelecekleri biliyordu, bu işe neden kalkıştı? deriz. Ama bizim ona verdiğimiz ceza bizim kendi hakkımızdır, onunki değil. Bizim hakkımız onun hakkına karşı tepki vermiş ve "sonuçta o haksız duruma düşmüştür", çünkü biz üstün duruma geçmeyi başarmışızdır.

Bir toplumda neyin hak ve neyin haklı olduğu, *yasada* sözlü olarak ifade edilmiştir. Yasa nasıl olursa olsun, devlete bağlı ve yasaya saygılı vatandaş, ona kesinlikle riayet etmek zorundadır. Old England denilen Eski İngiltere'nin kanunlara bağlılık zihniyeti ün salmıştır.

Euripides'in bir sözü buna tam olarak uymaktadır (*Orestes*, 412): "Tanrılar her ne olurlarsa olsunlar, Biz onlara hizmet ederiz." *Her şeyde Tanrı, her şeyde yasa*, işte sonunda bu duruma geldik.

Yasayı keyfî bir buyruktan, askerî bir *emirden* ayırt etmeye gayret edilir: Yasa, yetki sahibi bir otoriteden kaynaklanır. Ama insanların eylemlere dair bir yasa (etik yasalar, devlet yasaları, vb.) her zaman için bir *irade beyanıdır* ve dolayısıyla bir emirdir. Hatta Ben kendim için bir yasa koysam bile, bu da benim emrim olur ve buna bir süre sonra itaat etmeyi reddedebilirim de... Bir kişi, neleri onaylayabileceğini ve dolayısıyla neleri kabul edemeyeceğini bir yasayla saptayarak, buna aykırı davrananı kendi düşmanı göreceğini ve ona düşmanıymış gibi davranacağını açıklayabilir. Ama *benim* edimlerim hakkında kimse Bana buyruklar veremez, kimse ne yapacağımı söyleyemez ve bu konuda Bana yasalar koyamaz. Ben bir başkasının bana *düşmanca* davranmasına katlanmak zorunda kalabilirim, ama beni kendi *yaratığı* olarak görmesine ve *kendi* aklını ya da akılsızlığını, benim davranışlarımın rehberi yapmasına asla razı olamam.

Devletler, bir *egemen irade* varolduğu ve biz, bu iradenin bizim irademizle uyum içinde olduğunu kabul ettiğimiz sürece ayakta kalır. Egemenin iradesi –yasadır. Senin koyduğun yasalara kim-

se uymazsa, o yasalar neye yarar; emirlerini kimse dinlemezse, o emirler neye yarar? Devlet, Tek'lerin iradesini belirlemekten, bu iradeler üzerine öngörüde bulunup hesap yapmaktan geri kalmaz; bu onun vazgeçilmez koşullarından biridir. Devlet için, Tek'lerin *kendilerine özgü iradelerinin* olmaması bir zorunluluktur. Eğer birinin kendine özgü bir iradesi varsa, devletin onu dışlaması –cezaevine kapatmak, sürgüne yollamak gibi önlemler alması– kaçınılmazdır; eğer herkesin kendine özgü iradesi olursa, bu kez de onlar devletin işini bitireceklerdir. Efendilik-kölelik (yani itaat) ilişkisi olmayan bir devlet düşünülemez; çünkü devlet, içine aldığı herkesin efendisi olmayı istemek zorundadır ve bu iradeye "devlet iradesi" adı verilir.

Ayakta kalabilmek için başkalarının iradesizliğine güvenmek zorunda kalan biri, onların iradesizliğinin ürünüdür. Nitekim bir efendi de, böyle bir durumda uşağının ürünüdür. Tâbiiyetin, boyun eğmenin bittiği yerde efendilik de, egemenlik de sona erer.

Benim *kendi iradem* devlet için yıkıcı bir tehlike oluşturur ve bu yüzden de devlet tarafından "dikkafalı" olarak damgalanır. Tek'in öz iradesi ile devlet iradesi, birbirinin amansız düşmanı olan iki ayrı güçtür ve aralarında hiçbir zaman "ebedî barış" sağlanamaz. Devlet, egemenliğini koruduğu sürece, Tek'in öz iradesini, sürekli karşısına dikilen bu düşmanı, akılsız, kötü niyetli olarak niteler ve Tek de bu nitelemenin etkisinde kalır (buna ikna olur); zaten bu etkinin altında kalıyorsa gerçekten de öyledir: Çünkü henüz kendine gelememiş ve onurunun bilincine varamamıştır; bu yüzden de yetkinliğe tam erişmemiştir, telkin altında kalabilmektedir, vs.

Her türlü devlet bir *despotluktur*; bu despot ister tek kişi, ister çok kişiden oluşan bir grup olsun; ya da –cumhuriyet yönetiminde olması düşünüldüğü gibi– herkes efendi olsun, yani herkes bir diğerine despotluk ediyor olsun. Yürürlüğe konmuş bir yasa, örneğin parlamentonun beyan ettiği bir irade, her defasında, o

andan itibaren her Tek için uyulması gerekli bir *yasa* hâline gelir, ya da *bu yasaya itaat* etmek her Tek için bir *yükümlülük* olur. Hatta halk içinde her Tek'in aynı iradeyi açıklamış olduğu düşünülse ve bu düşünceden tam bir "toplu irade" oluşsa bile, durum gene de değişmez. Böylece Ben dünkü irademe bugün ve ilerde de bağlanmış olmayacak mıyım? O vakit Benim iradem dondurulmuş olacaktır. Ne can sıkıcı bir *istikrar*! Benim yarattığım bir şey olan o irade açıklaması, artık benim efendim hâline gelir. Bu iradenin yaratıcısı olan Ben ise engellenmiş, kendi akışımı ve çözülürlüğümü yitirmiş olurum. Dün bir saçmalık yaptımsa, ömrüm boyunca buna devam etmek zorunda kalırım. Böylece devlet içindeki yaşamda Ben en iyi ihtimâlle –hatta en kötü ihtimâlle de diyebilirim– kendi kendimin kölesi durumuna gelirim. Dün talep eden olduğum için, bugün iradeden yoksun olurum –dün gönüllü iken, bugün gönülsüz, mecburiyetlere tâbi olurum.

Bu nasıl değiştirilebilir? Sadece Benim herhangi bir *yükümlülüğü* kabul etmeyişimle, yani kendimi bir *şeye zincirlemeyişimle* ya da zincirletmeyişimle bu durumu değiştirmek mümkün olur. Yükümlülüğüm olmayınca yasayı da tanımam.

"Ama Beni zincirleyeceklerdir!" Benim irademe kimse zincir vuramaz ve benim gönülsüzlüğüm özgür kalmayı sürdürür.

"Herkes kendi istediğini yapabilirse, her şey altüst olur!" Ama herkesin her şeyi yapabildiğini de kim söylüyor? Sen, her şeye katlanmak, her şeyi kabul etmek zorunda olmayan Sen, neden varsın? Kendini korursan, kimse Sana bir şey yapmayacaktır! Senin iradeni kırmak isteyenin Seninle alıp vereceği vardır, Seninle savaşmak zorundadır, o Senin *düşmanındır*. Sen de ona karşı aynı şekilde davran. Eğer arkanda, Seni koruyacak birkaç milyonluk bir topluluk duruyorsa, o zaman karşı tarafı etkileyebilecek heybetli bir güç oluşturur ve kolayca zafere ulaşırsın. Ama düşmanınızı bir güç olarak etkileyebilseniz de, onun gözünde kutsanmış bir iktidar, bir otorite sayılmazsınız. Ancak bir bezirgân sizi

öyle görebilir. Düşmanınız sizin gücünüz karşısında sinmiş olsa ve tedbirli davransa da, sizi saymak ve takdir etmek zorunda değildir.

Biz devletleri "en yüce erkin" nasıl dağıtılmış olduğuna bakarak sınıflandırırız. Eğer iktidar tek bir kişide ise, monarşidir; erk Herkes'te ise, demokrasidir, vb. Peki en yüce erk! Bu erk kime karşı kullanılacak? Tek'e ve onun "dikkafalılığına" karşı... Devlet "güç" kullanır, Tek ise bu hakka sahip değildir. Devletin davranış biçimi güç kullanımı, yani zorbalıktır; ama devlet kendisinin güç kullanmasını "hukuk" olarak adlandırırken, Tek'in güç kullanmasını "suç" olarak adlandırır. Demek ki Tek'in kendi gücünü kullanması suç sayılmaktadır ve eğer Tek, devletin kendisinden üstün olmadığını, kendisinin devletten üstün olduğunu düşünüyorsa, devletin gücünü ancak suç işleyerek kırabilir.

Şimdi Ben, gülünç duruma düşmek isteseydim, benim kendimi geliştirmemi, kendiliğindenliğimi, yaratıcılığımı kısıtlayacak yasalar koymamanızı saf saf öğütlerdim size. Ben böyle bir öğüt vermiyorum, çünkü bu öğüt doğrultusunda davranırsanız, akılsızlık etmiş olursunuz ve ben de neyim var neyim yoksa, hepsini yitirmiş olurum. Ben Sizden hiçbir şey talep etmiyorum, çünkü Ben ne istersem isteyeyim, Siz kendi dediğini yaptıran yasa koyucu olmaktan vazgeçemezsiniz ve zaten vazgeçmemelisiniz de. Tıpkı bir karganın şakıması, bir haydutun soygun yapmadan yaşaması mümkün olmadığı gibi, bu da mümkün değildir. Buna karşılık bu egoist bozuntularına şunu soruyorum: Sizce hangisi daha egoistçedir; sizlerin birtakım yasalar koymanıza olanak tanınması ve bu yasalara saygılı davranılması mı, yoksa bu yasalara *karşı gelinmesi,* hatta tamamen itaatsiz davranılması mı? İyi yürekli insanların görüşüne göre, yasalar sadece halkın doğru ve haklı bulduğu şeylerin yapılmasını öngörmelidir. Ama halkın doğru ve haklı bulduğu şeylerden bana ne? Halk belki de Tanrı'ya hakaret eden birisine karşı tavır almaktadır; o hâlde Tanrı'ya hakaret edenler hakkında bir yasa çıkarılır. Öyleyse ben de Tanrı' ya haka-

ret edemeyecek miyim? Bu yasa benim için bir "emir"den daha mı üstün olmalı? Soruyorum!

Bütün hükûmet biçimleri, her türlü *hak* ve *erk*in *halkın tamamına* ait olduğu ilkesine dayanır. Çünkü hükûmetlerin her biri, bu bütünlük çağrısından nasiplenmiştir ve gerek despot, gerekse cumhurbaşkanı ya da herhangi bir soylu grubu vb. bütün icraatlarının ve buyruklarının "devlet adına" olduğunu söyler. "Devletin iktidarı" onların elindedir ve bu devlet iktidarını uygulayanın kim olduğunun hiçbir önemi yoktur: İster –mümkün olsaydı *eğer*– bütün Tek'lerin *toplamından* müteşekkil bir halk ya da bu bütünlüğün temsilcileri olsun, isterse aristokrasilerde olduğu gibi birçok kişi ya da monarşilerdeki gibi tek kişi olsun. Bütün, her zaman Tek'in üzendedir ve *meşru* olarak adlandırılan, yani *hukuk*un kendisi olan bir erke sahiptir.

Devletin kutsal, ruhanî varlığı karşısında Tek, onursuzluğu temsil eden bir yaratıktır. Eğer devletin temsil ettiği kutsal, ruhanî varlığı tanımaz ve saymazsa, "şımarık, kötü niyetli, her şeyle ve herkesle alay edip aşağılayan küstah" vb. bir yaratık durumuna düşer. Devletin uşakları ve tebaası da, üstlenmiş oldukları kutsal, ruhanî görevden kaynaklanan bir *kibirle* bu kutsal ve ruhanî olmayan "şımarık küstahlara" şahane cezaları reva görürler.

Hükûmet, devlete *karşı* olan bütün zihinsel oyunları cezalandırılmaya lâyık görmekteyse de, daha ılımlı olan Liberaller ortaya çıkıp şöyle derler: Bir toplumda nükte, espri, şaka, mizah gibi zekâ oyunları fıkır fıkır kaynamalıdır, *dehanın* özgürlüğe ihtiyacı vardır. Şu hâlde *Tek insan* özgür olmasa bile, *deha* özgür olmalıdır. Devlet, ya da onun adına hükûmet tamamen haklı olarak şöyle der: "Benim yanımda olmayan, benim karşımdadır. Mizah ve nükte gibi, devlet düzenini güldürü konusu yapan girişimler eskiden beri devletin gücünü zayıflatmıştır ve bu yüzden de hoş görülemez, 'masum'dur denemez." Ayrıca masum mizah ile kötü niyetli mizah gibi durumlar arasındaki sınır nasıl saptanabilir ki? Ilımlılar bu

soru karşısında müşkül duruma düşerler ve sonunda mesele şu temenniye bağlanır: Devlet (hükûmet) bu kadar *alıngan olmamalı*, her sözden her davranıştan *huylanmamalı*, her "basit" olayda hemen kötü niyet aramamalı ve genelde "daha hoşgörülü" davranmalı. Gerçekten de aşırı alınganlık bir zaaftır ve bundan vazgeçmek de bir erdem sayılabilir. Ama savaş zamanında hoşgörülü davranmak, herhangi birini kayırmak mümkün değildir, barış esnasında izin verilebilen davranışlar, sıkıyönetim ilan edilir edilmez yasaklanmak zorundadır. İyi niyetli Liberaller herhalde bunu hissediyor olmalılar ki, hemen şu açıklamada bulunurlar: "Halkın devlete bağlılığına ve sadakâtine" güvenmeli ve hiçbir tehlikeden korkmamalıdır. Ama hükûmet daha akıllıdır ve bu dil dökmeler onu etkilemez; güzel sözlerin bir işe yaramadığını, sahte gösterilerle yetinilemeyeceğini bilir.

Fakat insanların hep bir çocuksu yanı vardır, her zaman yaşını başını almış, durulmuş ihtiyarlar gibi davranamazlar ve bu yüzden de bir oyun alanına ihtiyaç duyarlar. Ne var ki, gençlikle erdem de bir arada olmaz. Bu oyun alanı ve birkaç saat neşeyle koşup oynama olanağı için pazarlıklar yapılır. İstenen tek şey, devletin çatık kaşlı, somurtkan bir baba gibi her olaya fazla homurdanmaması, bazı şaklabanlıklara, soytarılık gösterilerine izin vermesidir; nitekim Ortaçağ'da Kilise de bunları hoşgörü ile karşılamaktaydı. Fakat devletin, tehlikeli bir durum yaratmadan böyle şeylere izin verebileceği zamanlar artık geride kaldı. Bir saat boyunca kızılcık sopasından korkmadan *serbestçe ortalıkta* dolaşma imkânını bulmuş çocuklar, bundan böyle *odalarına* kapatılmak istemezler. Çünkü artık serbestlik, sürekli hücreye kapatılmış olanlara bu çilelerini *telâfi edecek* canlandırıcı bir *meşgâle* olmaktan çıkmıştır –bunun tam *karşıtına*, mecburen yapılan nizamî bir şeye dönüşmüştür. Kısacası, devlet ya hiçbir serbestliğe göz yummamalı ya da her şeye katlanıp, sonuçta da batmayı göze almalıdır. Devlet ya aşırı alıngan, ya da bir ölü gibi duyarsız olmalıdır. Artık hoşgörü diye bir

şey olamaz. Elini veren, kolunu da kaptırır. İşin "şakası" kalmamıştır ve takılma, nükte, mizah gibi her türlü şaka çok acı bir ciddîyete dönüşür.

"Özgürlükçüler"in [liberallerin] basın özgürlüğü ile ilgili kopardığı yaygara, kendi ilkelerine ve asıl *iradelerine* ters düşer. Onlar, *istemedikleri* bir şeyi istemekte, yani dilemekte, bunun böyle olmasından hoşlanmaktadırlar. Bu yüzden de sözümona basın özgürlüğü yasası çıktığı anda hemen rotayı değiştirir ve sansür isterler. Pek tabiî ki devlet onların gözünde töre ve benzerleri gibi kutsaldır. Onlar sadece ana babalarının zaaflarından faydalanmayı bilen kurnaz çocuklar gibi şımarıklık yapmaktadırlar. Devlet baba da gerçi hoşlanmadığı bazı şeyleri söylemelerine izin verse bile, bu şımarık gevezeliklerine sert bir bakışla sansür koyma hakkına sahiptir. Eğer devleti babaları olarak tanıyorlarsa, o zaman da tıpkı çocuklar gibi, onun önünde yaptıkları konuşmalara sansür konulmasına katlanmaları gerekir.

Sen bir başkasının Sana hak vermesini kabulleniyorsan, onun Seni haksız bulmasını da kabul etmen gerekir. Eğer o Sana hakkını ve ödülünü veriyorsa, ondan bir suçlama ve ceza gelebileceğini de hesaba katmalısın. Hak haksızlıkla, yasaya uygunluk *suçla* daima yan yana, el eledir. Ya *Sen* nesin? *Sen* bir *–suçlusun!*

"Suçlu, bizzat devletin bir suçudur!"* der Bettina Gerçi o, bu sözleri başka bir anlamda söylemiş olsa da geçerli sayabiliriz. Zira gem vurulmamış, dizginsiz Ben –sadece kendime ait olan Ben– devlet içinde kendimi gerçekleştiremem ve Benliğimin bütününü yaşayamam. Her Ben, daha doğuştan halka, devlete karşı suçludur. Bu sebepledir ki, devlet gerçekten herkesi denetim altında tutar ve herkesi egoist olarak görür –egoistlerden de korkar. Dev-

* Bettina von Arnim (anonym), *Dies Buch gehört dem König* (Bu Kitap Krala Aittir), s. 376, Berlin 1843.

let herkesten en büyük kötülüğü bekler ve "devlete bir zarar gelmesin", *"ne quid respublica detrimenti capiat"** diye sürekli pusuda bekler, polis yardımıyla herkesi gözetim altında tutar. Dizginsiz Ben, devlet içinde daima bir suçlu durumundadır ve bizler doğuştan böyle olduğumuz gibi, içimizde gizlice hep böyle kalmaktayız. Yürekliliği, iradesi, korkusuzluğu ve başkalarına aldırmazlığı tarafından yönetilen insanın etrafı, devlet tarafından, halk tarafından görevlendirilen casuslarla çevrilidir. Ben halk tarafından diyorum! Ey iyi kalpli insanlar, sizler halk denince değerli bir topluluktan söz ettiğimi sanıyorsunuz, oysa halk baştan aşağı polis zihniyetine sahiptir. Halkın hoşuna gidenler sadece "kendi Ben'ini inkâr edenler", "kendini inkâr edenler"dir.

Bettina, sözünü ettiğim kitabında, devleti hasta sayacak ve iyileşmesini ümit edecek kadar da iyi kalplidir. Bu iyileşmenin de "demagoglar" sayesinde sağlanacağına inanır.** Oysa demagoglar, Tek'ler için, "herkes" için bir şeyler elde etmek istediklerinde, devlet hiç de hasta değildir; aksine var gücüyle, demagogları başından savar. Devlet en iyi demagogları, halk önderlerini kendisine iman edenler arasından bulur. Bettina'ya göre, devlet "insanlıktaki özgürlük tohumunu filizlendirmelidir, yoksa karga misali hayırsız ana durumuna düşer ve yem diye leş yer." Ama başka türlüsünü de yapamaz, çünkü "devlet", insanlığa hizmet ederken –ki zaten "insancıl" ya da "özgür" devlet bunu yapmalıdır–, "Tek"e leş muamelesi eder. Öte yandan, belediye reisi ne kadar da doğru konuşmaktadır:*** "Ne yani? Devletin ölümcül hastalara bakmaktan başka yükümlülüğü yok mudur? –Olmaz böyle şey! Bu iş böyle yürümez! Sağlıklı devlet oldu olası hastalıklı öğeleri bünye-

* [Lat., bunalım zamanlarında, Roma Senatosunun konsüllere mutlak bir kudret vermek için kullandığı formül: *cumhuriyete hiçbir zarar gelmemesi için.* –y.n.]

** Bettina von Arnim (anonym), *Dies Buch gehört dem König*, s. 376

*** Age., s. 381/82

sinden dışarı atmıştır, onlarla iç içe olmayı, onlarla karışmayı asla kabul etmemiştir. Devlet kendi bünyesinin ifrazatı konusunda bu kadar tutumlu davranmak zorunda değildir. Ayrıksı dalları hiç tereddüt etmeden budamalıdır ki, diğerleri gelişip çiçek açsın. –Devletin amansızlığı kimseleri korkutmamalı; ahlâk, politika ve din, devleti bu yola zorlar. Devleti duyarsızlıkla suçlamayın; acıyı paylaşma duygusu karşı koysa da, tecrübesi göstermiştir ki, asayişi bu ciddîyetle sağlar! –Öyle hastalıklar vardır ki, ancak çok kuvvetli ilaçlarla tedavi edilmeleri mümkündür. Eğer hekim ürkek bir davranış içinde sadece ağrı dindirici ilaçlar vermekle yetinirse, hastalığı asla iyileştiremediği gibi, hasta da er veya geç hastalığa yenik düşer." Müsteşar Bey'in eşinin, "Eğer bu kuvvetli ilaçlar öldürücü ise, hastanın iyileşmesi nasıl beklenebilir?" diye sorması tamamen yersizdir. Çünkü devlet ölümcül ilacı kendine karşı kullanmıyor ki, sadece rahatsızlık veren bir organa karşı kullanıyor; örneğin kendine rahat vermeyen bir gözü söküp atıyor.

"Hasta bir devlet için tek kurtuluş yolu, içindeki insanı geliştirmektir."* Bettina gibi, bu sözlerdeki insan sözcüğüyle "İnsan" kavramının kastedildiğini kabul edersek, ona hak vermeliyiz. "Hasta" devlet, "İnsan"ın gelişmesiyle sağlığına kavuşabilir, çünkü Tek'ler "İnsan" kavramına ne kadar tutkun olurlarsa, devletin durumu da o kadar iyi olur. Fakat bu kelimeyle Tek'lerin, "herkes"in kast edildiğini kabul edersek –ki kitabın yazarı kısmen bunu yapmaktadır, çünkü "İnsan" deyince neyi kastettiği pek açık değildir– bu ifade şu şekle dönüşür: Hastalıklı bir haydut çetesi için tek kurtuluş çaresi, kendi içinde sadık, dürüst vatandaşlar yetiştirmektir! Bunu yaparsa da haydut çetesi, haydut çetesi olmaktan çıkar ve batar. Çete bunun farkında olduğu için, "düzgün bir adam" olma eğilimi gösteren herkesi vurmayı tercih eder.

Bettina bu kitapta bir vatansever olduğu izlenimi uyandırır ve

* Age., s. 385

ya bundan biraz daha ileri giderek bir insansever, insanların mutluluğu için çalışan bir kişi görünümü sergiler. Mevcut düzenden hoşnut değildir; tıpkı kitabının başlığında adı geçen hayâlî varlıkta ifade bulmuş o sevilen eski inancı ve ona bağlı şeyleri geri getirmek isteyenler gibi. Ama o tamamen tersini düşünür ve politikacıların, devlet memurlarının, diplomatların devleti bozduğuna, fakat suçu "halkı yoldan çıkaran" kötü niyetlilere yüklediğine inanır.

Aslında suç işleyen kişi, kendine ait olanın peşine düşeceğine halka ait olanı ele geçirmeye kalkışmak gibi sonu kötü bir yanlış girişimde bulunan kişidir. O, adi *yabancı* mallara el atmıştır, ama bu yaptığı, inançlı kişilerin yaptığından farksızdır, zira onlar da Tanrı'ya ait bir şeyi ele geçirmeye çalışmaktadır. Suç işleyen kişiye öğüt veren papaz neler söyler? Ona, devlet tarafından kutsal sayılan ve devlete ait olan bir mülke tecavüz etmekle –ki vatandaşların hayatı da bu kapsama girer–, hukuku büyük ölçüde zedelediğini (kutsallığına halel getirdiğini) açıklar. Oysa papaz ona, yabancının malına *tenezzül etmekle* ve onu çalmaya değer bulmakla *kendini* kirlettiğini söylese, daha iyi olurdu; eğer o bir papaz olmasaydı, bunu söyleyebilirdi. Suçlu kabul edilen kişiyle bir egoistle konuşur gibi konuşun. O zaman onu utandırırsınız, ama sizin yasalarınıza karşı geldiği ve malınıza el attığı için değil; yasalarınızı çiğnenmeye, mallarınızı istenmeye değer bulduğu için... O, sizi ve size ait her şeyi hakir görmediği ve yeterince egoist olmadığı için utanacaktır. Ama siz onunla bir egoistmişsiniz gibi konuşamazsınız, çünkü siz bir suçlu kadar azametli değilsiniz, siz hiçbir suç işlemediniz! Siz kendi-olan bir Ben'in suçlu olmaktan vazgeçemeyeceğini, suç işlemenin onun hayatı olduğunu bilemezsiniz. Gerçi "hepimiz birer günahkârız"a inandığınıza göre, yine de biliyor olmanız gerekir. Ama siz kendinizi aldatıp günahınızı unuttturmaya çalışıyorsunuz. Siz şeytandan korktuğunuz için, günahın insana değer kattığını anlamıyorsunuz. Ah, keşke suçlu olsaydınız!

Oysa bu hâlinizle "haksever" birisiniz. Haydi bakalım, efendinizin çizdiği hak yolundan ayrılmayın, her şey onun dilediği gibi olsun!

Bir Hıristiyan, Hıristiyanlık bilinci içinde bir suç ve ceza yasası kitabı yazacak olsa, *suç* kavramını betimlerken, en basitinden *acımasız, kalpsiz* sıfatlarını kullanmadan edebilir mi? *Kalpten gelen yakın bir ilişkinin* bozulması, kopması, kutsal bir varlığa karşı *kalpsiz bir davranış*, suçtur. İlişkinin kalpten olması ne kadar gerekli ise, onu hor görmek de o kadar sarsıcıdır ve bu suçun cezası da o oranda ağırdır. Efendisinin kulu olan herkes onu sevmekle yükümlüdür. Bu sevgiyi inkâr etmek, ölüm cezasını hak eden bir ihanet suçu sayılmaktadır. Evlilik dışı ilişki kurmak ve evliliği bozmak da cezalandırılması gereken bir kalpsizliktir, çünkü bu suçu işleyen kişi evliliği kutsal saymamakta, küçümsemekte, kalbiyle ona bağlanmamaktadır. Yasalar kalbin ya da duyguların etkisi altında yapılırsa, yasaların korumasından sadece kalbine ya da duygularına kulak veren insan yararlanır. Yasaları duygusal insanın yapması, aslında *ahlâklı* insanın yapması demektir, çünkü insanın "ahlâk duygusuna" ters gelen şeylere kötü gözle bakılır. Örneğin sadakâtsizlik, bağlı olduğu kişiyi terk etme, sözünden dönme gibi eskiden beri değer verilen *bağları kökünden sökmek*, paramparça etmek, böyle insanlar tarafından nasıl olur da iğrenç ve caniyane şeyler olarak görülmez? Duygusal beklentileri yerine getirmeyenler, ahlâklı ve duygusal insanları kendilerine düşman ederler. Kalbe hitap eden, duyguları tatmin eden doğru dürüst bir suç kodeksini ancak Krummacher* ve onun suç ortakları tutarlı bir biçimde hazırlayabilirler. Belli bazı yasa tasarıları da bunu kanıtlamaktadır. Bir Hıristiyan devletinin yasalarını hazırlama işini *papazların* eline bırakmak gerekir –eğer daima birer *papaz bozmasından* başka bir

* [Friedrich Wilhelm Krummacher 1796-1868 yılları arasında yaşamış reformist bir teolog ve rahip. –r.n.]

şey olmayıp *papazlara uşaklık edenler* yasaları hazırlarlarsa, düzgün ve tutarlı yasalar ortaya çıkmaz. Ancak bu şekilde duygulara ters düşen, kalpsiz davranışlar affedilmez birer suç olarak görülür ve duyguların zedelenmesi lânetlenir, kuşku ve Eleştiriden kaynaklanan itirazlar aforoz edilir –ancak o zaman, aileden gelme Hıristiyan bilince sahip insanların gözünde, kendi-olan insan, suçu kanıtlanmış bir *mücrim* sayılır.

Devrim-neferleri sık sık, halkın "meşru intikamı"nın bir "hak" olduğundan söz ederler. Burada intikam ve hak aynı kefeye konmaktadır. Bu, bir Ben'in bir Ben karşısındaki tutumu olabilir mi? Halk, karşı taraftan olanların kendilerine karşı "suç" işlediğini haykıra haykıra ilân eder. Eğer Ben, birinin benim doğru bildiğim biçimde davranmasını bekliyor olmasam, onun bana karşı suç işlediğini ileri sürebilir miyim? Ben ancak bu tür bir davranışa doğru, iyi türünden nitelemelerde bulunur, buna ters düşen bir davranışı da suç kabul ederim. Demek ki başkalarının da benimle birlikte *aynı* hedefe yönelmelerini istemekteyim. O hâlde ben onları, kendi yasalarını içlerinde taşıyan ve o yasalara göre davranan Biricikler olarak değil, "akla uygun" herhangi bir yasaya itaat eden varlıklar olarak görüyorum. "İnsan"ın ne olduğunu ve "hakikâten insanca davranmanın" nasıl bir davranış biçimi olduğunu Ben saptıyorum ve herkesten bu yasanın kendisi için bir ölçüt ve bir ideal olmasını istiyorum, buna aykırı davrananları "günahkâr ve suçlu" olarak damgalıyorum. "Suçlu kişi" de "yasanın öngördüğü ceza"ya çarptırılır!

Görülüyor ki, suç, günah ve bunlarla birlikte de hak (hukuk) kavramlarını uygulama alanına koyan gene "İnsan"dır. Özünde "İnsan"ı görmediğim bir insan "bir günahkâr, bir suçlu"dur.

Sadece kutsal olana karşı gelen suçludur; Sen, Bana karşı asla suçlu olamazsın, ancak benim hasmım olabilirsin. Ama kutsallığı zedeleyen bir kişiden nefret etmemek de bir suçtur. Nitekim Saint-

Just, Danton'a şöyle seslenmiştir: "Sen, vatanının düşmanlarından nefret etmemekle de bir sorumluluk altına girmedin mi ve suçlu olmadın mı?"*

Devrim döneminde olduğu gibi, "İnsan" kavramının "iyi vatandaş" kavramıyla örtüştüğü kabul edilirse, bilinen "politik suçlar ve cürümler" de bu "İnsan" kavramına göre belirlenir.

Her durumda Tek, tek insan dışlanır; buna karşılık genel insan, "İnsan" –kavramının temsilcisi– olarak itibar görür. Bu hayalete hangi isim verilirse verilsin, ister Hıristiyan, Yahudi, Müslüman, ister iyi vatandaş, itaatkâr tebaa, özgür kişi, vatansever, vs. her ne olursa olsun, hem İnsan kavramından farklı bir kişilik ortaya koymaya kalkışanlar hem de *kendilerini* kabul ettirmek isteyenler bu muzaffer "İnsan"a yenik düşerler.

Yasa, egemen halk , Tanrı ve benzerleri adına bu sunakta abartılı kutsama törenleriyle kurbanlar boğazlanır!

Eğer işledikleri suç yüzünden kovuşturmaya uğrayanlar, papazvari sert yargıçlardan kurnazca gizlenmeyi ve kendilerini kurtarmayı başarırlarsa, Saint-Just'in Danton'a karşı söylevinde** yaptığı gibi, halk tarafından "riyakâr", münafık diye kınanırlar. İnsanlardan beklenen davranış, kendini bir salak gibi o doymak bilmez canavara teslim etmesidir.

Suçlar, *sabit fikirler*den kaynaklanır. Evliliğin kutsallığı da bir sabit fikirdir. Evlilik kutsal sayılınca, sadakâtsizlik bir *suç* olur. Bu yüzden de evliliğe ilişkin yasa, bu tür suça uzun ya da kısa süreli bir *ceza* uygular. Ama bu ceza, "özgürlüğü kutsal sayanlar" tarafından özgürlüğe karşı bir suç olarak nitelendirilmelidir ve aslında bir tek bu anlamda kamuoyu da, evlilik yasasını kınamıştır.

---

* *Saint-Just: Rede gegen Danton* (St. Just'un Danton'a Karşı Söylevi), 13 Mart 1794, National-Konvent, *Bibliothek politischer Reden aus dem 18. u. 19. Jhd.* (18. ve 19 yy. Politik söylevler), yay. V. Adolf Rutenberg, c. 3, s. 166, Berlin 1844.

** Bkz. *Bibliothek politische Reden* (Politik söylevler), s. 153.

Toplum, *herkesin* hakkını elde etmesini ister, ama bu ancak toplum tarafından onaylanan bir hak için, toplumun hakkı için geçerlidir, insanın *kendi* gerçek hakkı için değil. Oysa *Ben,* kendi mutlak gücüme dayanarak hakkı kendime veririm ya da mâlederim ve her türlü üstün güce karşı Ben, tövbe etmez bir suçluyum. Kendi hakkımın hem sahibi hem de yaratıcısı olarak Ben, hakkın kaynağı olarak Kendimden başka hiç kimseyi tanımam, ne Tanrı'yı, ne devleti, ne doğayı, ne de "ebedî insan haklarından" söz eden insanı tanırım; ne insandan, ne de Tanrı'dan gelen hukuku kabul ederim.

"Kendisinde ve kendisi için varolan" hak. Benimle bağlantısız o hâlde! "Mutlak" hak. Benden ayrı o hâlde! Kendisinde ve kendisi için varolan bir şey! Bir mutlak! Tıpkı ezelî ve ebedî olan bir hakikât gibi, ezelî ve ebedî olan bir hak!

Liberallerin tasavvuruna göre hak, *insanî* akıl tarafından bu şekilde ortaya konduğundan, benim için bağlayıcı olmalıdır. Bunun karşısında *benim* aklım, "akılsızlık" sayılır ve geçersizdir. Eskiden ilahî akıl adına insanların güçsüz aklı yerilirdi. Şimdi ise güçlü insanî akıl adına egoistlerin aklına karşı çıkılmakta ve onlar akılsızlıkla itham edilmekteler. Oysa tam da bu "akılsızlık"tan başka hiçbiri gerçek değildir. Ne ilahî ne de insanî akıl gerçektir, sadece her defasında devreye giren, Sana ve Bana ait akıl gerçektir, çünkü Sen ve Ben gerçeğiz.

Hak düşüncesi kökende benim düşüncemdir ve Ben'den kaynaklanmaktadır. Bu "sözcük" Ben'den çıktıktan sonra "ete kemiğe bürünmüş", bir *sabit fikir* hâline gelmiştir. Artık Ben bu düşünceden kurtulamam; ne yana dönsem, hep o karşımda durur. İşte, kendi yaratıları olan "hak" düşüncesine bağımlı kalanlar, bundan böyle onun ustası olamazlar, kendi yaratıklarının emrine girerler. Mutlak hak, Ben'den arındırılmış ya da koparılmış hak budur. Biz bu mutlak hakka saygı duymakta olduğumuzdan, onu ortadan

kaldıramayız, oysa o bizim yaratıcı gücümüzü elimizden alır: Artık yaratılan, yaratıcısından daha üstün bir konuma geçmiştir, o "kendinde ve kendi için varolan"dır.

Bir kez olsun serbestçe ortalıkta dolaşmasına meydan verme, onu kaynağına geri döndür, kendi içine al! İşte o zaman o *senin* hakkındır ve artık senin için haklı olan, haklıdır.

Hak, kendi içinden, kendi saflarından, yani hukukî bakış açısından da saldırıya uğramıştır: Liberalizm, "imtiyazlı hak"ka karşı savaş açmıştır.

İmtiyazlı ve *eşit haklı* –bu iki kavram uğruna çetin bir savaş verilmektedir. Mahrum bırakılan ya da haktan yararlanan –bu ikisi aynı kapıya çıkar. Acaba karşısında herkesin "eşit haklara sahip" olduğu, yani kişisel itibarın önemsiz olduğu bir erk –ister Tanrı ya da yasa gibi düşünsel, ister Sen ve Ben gibi gerçek olsun– var mıdır? Tanrı kendisine tapan herkesi aynı şekilde sever, yasa da kendisine uyan herkese aynı şekilde hoş bakar. Tanrı'yı ya da yasayı seven kişi, ister kambur olsun, ister topal, ister zengin olsun, ister yoksul, Tanrı ve yasa için bu hiç fark etmez. Sen boğulmak üzereyken, imdadına yetişen kişi bir Zenci olmuş, ya da yakışıklı bir Kafkasyalı, senin için hiç fark etmez –hatta böyle bir durumda bir köpek bile senin gözünde insandan farksızdır. Ama tersine herkesin imtiyazlı ya da ötelenen biri olduğu durumlar yok mudur? Örneğin, Tanrı kötüleri hışmı ile cezalandırır; yasa yasalara uymayanları hırpalar; Sen bazı kimselere her dakika kapını açmaya hazırken bazılarını kapı dışarı edersin.

Demek ki "hak eşitliği" sadece bir fantom, bir hayâl ürünüdür, çünkü hak sadece bir izin demektir, yani insanın herhangi bir şekilde gösterdiği liyakât sayesinde elde ettiği bir *lütuftan* ibarettir. Liyakât ve lütuf birbirinin tersi değildir, çünkü "lütfa mazhar olmak" için ona lâyık olmak gerekir; bir kişiye bir gülümseme lütfetmemiz için, onun bizden bunu koparmayı bilmesi gerekir.

Bir devlette "tüm vatandaşların eşit haklarla bir arada yaşamaları" hayâl edilir. Vatandaşlar devletin önünde kuşkusuz eşittirler, ama devlet onları özel amaçlara göre ayırt eder ve ön sıraya alır ya da gerilere doğru atar: Üstelik onları birbirinden iyi ve kötü vatandaşlar diye de ayırmak durumundadır.

B. Bauer, Yahudi meselesini, "imtiyazın" haklı bir gerekçesinin olmadığı noktasından bakarak çözer. Yahudiler ve Hıristiyanlar birbiriyle kıyaslandığında, her birinin ötekine oranla bir üstünlüğü bulunduğundan ve bu üstünlük de münhasır olduğundan, Eleştiricinin gözünde hiçbir şey ifade etmezler. Aynı eleştiri devlete karşı da işletilebilir, zira devlet onlardaki üstünlüğü bir hak olarak tanır ve bunu bir "imtiyaz" veya ayrıcalık şeklinde biçimlendirir, ama böylece de bir "özgür devlet" hâline gelme görevinden uzaklaşır.

Şu da bir gerçektir ki, herkesin başkalarına karşı bir üstünlüğü vardır –kendisi ya da Biricikliği: Herkes tek başınadır ya da başkalarından ayrı olarak kalır.

Bununla beraber herkes bir üçüncü taraf karşısında kendine özgü niteliklerini ortaya çıkarmaya çalışır ve onun ilgisini çekmek isterse, bu niteliklerini cazip göstermeye gayret eder.

Bu durumda üçüncü taraf, birinci ile ikinci taraf arasındaki farkı umursamaz mı? Özgür devletten ya da insanlıktan bu mu beklenir? O zaman bunlar kendi çıkarlarını gözetmekten ve herhangi birini tercih etmekten âcizdirler. İyi kullarını şeytanî olanlardan ayıran Tanrı'nın ve iyi vatandaşlarını kötülerinden nasıl ayırt edeceğini bilen devletin de bu kadar umursamaz olabileceği düşünülemez.

Ama işte kimseye bir "imtiyaz" tanımayan bu Üçüncü aranmaktadır. Belki ona özgür devlet ya da insanlık ya da başka bir ad verilecektir.

Br. Bauer, Hıristiyanları ve Yahudileri, imtiyaz sahibi olduklarını iddia ettikleri için yerdiğine göre, onlar kendilerini inkâr etmek, ya da kendi çıkarlarını gözetmemek suretiyle, dar bakış açıların-

dan kurtulmayı başarmalıdırlar; bunu yapmak zorundadırlar. Eğer "egoistliklerinden" sıyrılabilirlerse, karşılıklı haksız tutumlar da sona erer ve gerek Hıristiyanlık gerekse Yahudilik dinine bağlılık da biter; yeter ki her iki taraf da imtiyazlı bir durumda olmayı istemekten vazgeçsin.

Ama bu tek başınalıktan feragat etseler de, aralarındaki düşmanlığı besleyen zemin gerçek anlamda yok edilmiş olmaz. Belki de birleşebilecekleri bir üçüncü konu bulabilirler, bu "ortak bir din", örneğin "insanlık dini" ya da buna benzer bir şey olabilir; kısacası, Yahudilerin Hıristiyanlığa dönmesi, ya da Hıristiyanların Yahudi dinine dönmesinden daha iyi olması gerekmeyen bir eşitleme çaresi bulunabilir. Böylece birinin diğerine göre "imtiyazlı olma" durumu ortadan kalkar. Gerçi bu suretle *gerilim* önlenmiş olursa da, aslında her ikisi arasındaki ilişkinin özü bundan ibaret değildir, bu gerilimde sadece komşulukları söz konusudur. Birbirinden farklı olmaları yüzünden zaten gerilimli olmaları zorunludur ve bu eşitsizlik de kalıcıdır. Senin Bana karşı gardını alıp seçilmişliğinde veya özgünlüğünde diretmen gerçekten de senin hatan değil. Sen diretmekten vazgeçmek veya Kendini inkâr etmek zorunda değilsin.

"Birleştirici" etkisi olabilecek üçüncü bir unsura yer açabilmek için karşıtlığın "yok edilmek" istenmesi, çok *biçimsel* olarak algılanmakta ve yeterince önemsenmemektedir. Aslında karşıtlığı *keskinleştirmek* çok daha yerinde olur. Siz Yahudilerle siz Hıristiyanlar arasındaki karşıtlık aslında çok büyük değildir, kavganız sadece dinle ilgilidir, yani tabiri caizse, "kralın sakalı" gibi önemsiz bir konu yüzünden tartışıyorsunuz. Her ne kadar din konusunda birbirinize düşman olsanız da, *bunun dışında* gayet iyi anlaşıyorsunuz, örneğin insan olarak birbirinize eşitsiniz. Gerçi bunun dışında sözüyle ifade ettiğimiz şey de her birinizde farklıdır ve siz karşıtlığınızı tam olarak kabul edip her ikiniz de tepeden tırnağa kadar *biricik* olmakta diretirseniz, karşıtlığınızı *gizlemekten* vazge-

çersiniz. İşte o zaman eski karşıtlık ortadan kalkar, çünkü daha güçlü bir karşıtlık onu kendi içinde eritmiş olur.

Bizim zaafımız, başkalarının karşıtı olmamız değil, bu karşıtlığımızın tam olmaması, yani onlardan tümüyle *farklı* olmayışımız, ya da bir "ortaklık", bir "bağ" aramamız, ortaklığı bir ideal olarak kabul etmemizdir. Tek inanç, tek Tanrı, tek fikir, yani herkesi aynı şapkanın altında toplamak! Herkesi aynı şapkanın altında toplarsak, pek tabiî ki artık kimse başkasının önünde şapkasını çıkarmak zorunda kalmaz.

En kesin karşıtlık sayılan, bir Biricik ile bir başka Biricik arasındaki karşıtlık ise, aslında karşıtlık kavramını da aşar. Ama gerisin geriye giderek "bir olma" ve birleşik olma durumuna da düşmez. Sen bir Biricik olarak başkalarıyla ortak bir şeye sahip değilsin ve bu nedenle de sizleri ayıran ve düşman eden bir şey olamaz; Sen, ona karşı bir *üçüncü* kişi önünde hakkını aramazsın ve bu nedenle de onunla "hukukî zeminde" ya da herhangi bir başka ortak zeminde karşı karşıya gelemezsin. Tam *ayrılık* ya da tam biriciklik hâlinde karşıtlık ortadan kalkar. Belki Biricikliği yeni bir ortak nitelik ya da yeni bir eşitlik olarak kabul etmek de mümkündür. Ama buradaki eşitlik, eşitsizlikten ileri gelir ve bütünüyle eşitsizlikten oluşur; sadece "karşılaştırma" yapan için söz konusu olan, eşit bir eşitsizlik.

İmtiyazlara karşı yürütülen polemik, "hak" meselesi üzerinde durduğu için "imtiyazlı olmaya" karşı çıkan Liberalizme özgü bir tutumdur. Ama ne çare ki karşı çıkmaktan öteye de gidememiştir, çünkü hak varolduğu sürece imtiyazlı hak da varlığını sürdürür, zira o sadece hakkın bir çeşididir. Ancak hak, güç tarafından yok edilirse, yani gücün haktan önce geldiği idrak edilirse, hak kendi hiçliğinde parçalanır. Bu durumda her türlü hak imtiyaz diye anlaşılır; imtiyazın kendisi de erk –*üstün erk*– diye.

Üstün erke karşı girişilen çetin mücadelenin, imtiyaza karşı asliye yargıcı karşısında ve onun "hak" anlayışı doğrultusunda sür-

dürülen mütevazı mücadeleye kıyasla çok farklı bir görünümde olması gerekmez mi?

Ele aldığım konuyu sona erdirmeden önce, şimdiye dek kullanmış olduğum eksik ifade biçimini geri almak istiyorum. Aslında bu ifade biçimini sadece hak kavramının içini oyarken ve hak sözcüğünü olduğu gibi bırakırken kullandım. Ama kavramla birlikte sözcük de anlamını kaybetmektedir. "Benim hakkım" diye adlandırdığım, aslında artık "hak" değildir, çünkü hak sadece bir tin tarafından verilebilir; bu ister doğanın veya türün, insanlığın tini olsun, ister Tanrı'nın veya papa hazretlerinin veya majestelerinin ve benzerlerinin tini olsun.Yetkili bir tin olmaksızın, hak olmaksızın sahip olduklarımı Bana sadece ve ancak benim *erkim* sağlar.

Ben bir hak talep etmediğime göre, kimseye de bir hak tanımak durumunda değilim. Benim neye gücüm yetiyorsa onu söke söke alırım; söke söke alamadıklarım üzerinde bir hakkım olmadığı gibi, zaman aşımına uğrayamayacak bir hakkımın varlığı ile ne övünürüm ne de avunurum.

Mutlak hak, bizzat hakkın kendisini yok eder ve "hak kavramı"nın egemenliği biter. Çünkü kavramların, fikirlerin ya da ilkelerin bizlere egemen olduğunu ve hak kavramının ya da hakkaniyet kavramının bunların en önemlilerinden biri olduğunu unutmamak gerek.

Yetkili olmak ya da olmamak –bu benim için önem taşımaz; eğer Benim *erkim* varsa, kendiliğimden *yetki sahibi* olabilirim ve bir başkasının beni erkli veya yetkili kılmasına gerek kalmaz.

Hak, bir hayalet tarafından insana verilen bir kaçıklıktır; erk ise bizzat Ben'im, Kendim'im. Ben erkliyim ve erkin sahibiyim. Hak, benden daha yüksek bir konumdadır ve benim üzerimdedir, mutlaktır. O, Yücelikte varlığını sürdürür ve bu Yüceliğin bir lütfu olarak bana iner: Hak, yargıcın lütfettiği bir armağandır. Erk ve güç ise sadece Benim içimdedir, Ben'dedir, erkli ve güçlü olandadır.

2. Bölüm

Benim İlişkilerim

Toplumda ancak insanî talepler tatmin edilebilir, oysa egoistçe taleplerin tatmininde hep bazı eksik yanlar kalır.

Günümüzde en büyük ilginin "toplumsal" sorunlara yönelik olduğu çok açık bir gerçektir; bu nedenle de tüm bakışlar toplum üzerinde odaklanmaktadır. Bu konuya gösterilen ilgi böylesine coşku dolu olmasa, gözler de bu denli kamaşmaz ve topluma yönelen bakışlar Tek'leri görmeyecek hâle gelmezdi; nitekim, toplumu meydana getirenler, onun temelini oluşturanlar eskisi gibi kalmaya devam ettiği sürece, toplumun da yenilenemeyeceği gerçeğinin ayırdına varılamamıştır. Örneğin Yahudi halkının içinden bir topluluk çıkıp da yeryüzüne yeni bir inanç yayacaksa, bu dinin havarilerinin Ferisilerden* olmaması gerekiyordu.

Sen nasıl bir yapıdaysan, Kendini öyle gösterir, insanlara karşı öyle davranırsın: Eğer bir riyakârsan, riyakârca davranırsın; bir Hıristiyansan, Hıristiyanca davranırsın. Bu nedenle bir toplumun karakter yapısını, onu oluşturan üyelerin karakteri belirler: Toplumu, üyeleri yaratır. "Toplum" kavramının kendisini incelemesek bile, hiç değilse bu gerçeği kabul etmemiz yerinde olur.

İnsanlar *kendilerini* tam anlamıyla geliştirmekten ve değerlerini ortaya koymaktan daima uzak durdukları gibi, bugüne kadar oluşturdukları toplumlarını da *kendileri* üzerine kuramamışlardır, daha doğrusu onlar sadece "toplumlar" oluşturabilmiş ve bu toplumların içinde yaşayabilmişlerdir. Bu toplumlar hep birer kişi idiler; erkli kişiler, sözümona "manevî kişiler", yani Tek'in, karşısında hep kafasındaki o kaçıklıkla, o hayalet korkusuyla durduğu bir

* [Eski Yahudi toplumunda tutucu, aşırı dindar ve dinî kurallara sıkıca bağlı bir cemaat. –ç.n.]

takım hayaletler bu toplumları temsil ediyordu. Bu gibi hayaletlere verilecek en uygun ad "halk" ya da "halkçık" olabilir: Atalarımızın oluşturduğu halk, Helen halkı vb, ve nihayetinde insanlardan oluşan halk, yani insanlık söz konusudur (Anacharsis Cloots* insanlık "ulusu" terimini çok severdi). Sonra da bu "halkın" çeşitli alt türleri, ayrı ayrı toplumları olması gerekti: İspanyol halkı, Fransız halkı ve başkaları. Bu halkların içinde de gene topluluklar oluşur: sınıflar, şehirler, kısacası her tür tüzel kişilik; ve sonunda da hepsinin doruğunda en küçük halkçık olan *aile* yer alır. Şimdiye kadar gelmiş geçmiş bütün toplumların hayâlî kişiliğinin halk olduğunu söyleyecek yerde, iki uç kavramı da öne sürebiliriz; bunlardan biri "insanlık", diğeri "aile"dir; her ikisi de "en eski köklere dayanan doğal birliklerdir". Biz "halk" [*Volk*] sözcüğünü tercih ediyoruz, çünkü bu sözcüğün Yunanca "çokluk" ya da "kalabalık" anlamına gelen *polloi* sözcüğü ile bağlantılı olduğu saptanmıştır; ayrıca zamanımızda "ulusal atılımlar" güncel olaylar hâline gelmiştir ve yeni asiler de bu yanıltıcı kişiliği henüz üstlerinden atamamışlardır, oysa "insanlık" kavramı her yandan çok büyük ilgi görmekte ve coşkulu duygular uyandırmakta olduğundan, "insanlık" ifadesini tercih etmek gerekirdi.

Demek oluyor ki halk –insanlık ya da aile– bugüne kadar tarihsel rolünü oynamış gibi görünüyor: Bu topluluklarda hiçbir *egoistçe* çıkar ilişkisinin ortaya konmasına izin verilmezdi; sadece genel, kamusal, ulusal çıkarlar, ya da halkın, belli bir sınıfın, ailenin çıkarları, "genel insanlığın çıkarları" gözetilirdi. Peki, acaba tarihte yer alan halkların yok olmasına kim sebep olmuştur? Kim olabilir? *Kendini* tatmin etmek isteyen egoist kişi! Topluma egoistçe çıkar ilişkileri sızdığı zaman, o toplum "bozulur" ve giderek çözülür. Örneğin Roma toplumunda kişisel hakların aşırı gelişme-

* [Daha çok Anacharsis Cloots adıyla bilinen ve Fransız Devrimi'nin önemli bir figürü olan Prusyalı yazar Jean Baptiste du Val-de Grâce. –y.n.]

si, ya da Hıristiyanlık âleminde "akla dayanarak kendi kaderini belirleme", "öz bilincin oluşması", "tinin özerkliği" gibi düşünce akımlarının durdurulamayacak bir kuvvetle yayılması, bu sonuca götüren etkenlerdir.

Hıristiyan halkı iki kurum meydana getirmiştir. Bunların ömrü, o halkın varoluşu ile doğru orantılıdır. Bu kurumlar, *devlet* ve *Kilise*'dir. Acaba bunlara birer "egoistler birliği" de diyebilir miyiz? Bu kurumlar bizim egoist, kişisel, kendimize ait çıkarlarımıza mı aracılık ediyor, yoksa halka ait, kamusal (yani Hıristiyan *halkına* ait) çıkarları, yani devletin ve Kilise'nin çıkarını mı güdüyor? Bu kurumların içinde Ben, kendim olabilir miyim? İstediğim şekilde düşünebilir ve davranabilir miyim? Kendimi açıklayabilir, içimdekileri yaşama geçirebilir, edimlerime yansıtabilir miyim? Ben, devletin hükümranlığına, Kilise'nin kutsallığına halel gelmemesine özen göstermek zorunda değil miyim?

Evet, doğrudur, Ben istediğim biçimde davranamam, istediklerimi yapamam. Ama herhangi bir toplumda böyle ölçüsüz bir özgürlük ve davranış serbestliği bulabilir miyim? Elbette ki hayır! O hâlde hâlimizden memnun olmamız mı gerekir? Asla! Çünkü bir Ben ile karşı karşıya gelmek başka, bir halk ile, genel bir toplulukla karşı karşıya gelmek başkadır. Birincisinde hasmımla eşit güçteyim, diğerinde ise aşağı görülen, eli kolu bağlı, vesayet altında bulunan bir kişiyim; birincisinde erkek erkeğe mücadele edebilirim, diğerinde ise okul arkadaşı ile baş edemeyip, anasına babasına sığınan bir öğrenci durumundayım ve üstelik de yaramaz bir çocuk gibi azar işittiğim hâlde, bu duruma "itiraz etme" hakkına da sahip değilim. Birincisinde etten kemikten bir düşmanla savaşmaktayım, diğerinde ise insanlığa, bir genelleştirmeye, bir "yüceliğe", bir hayalete karşı koymaktayım. Oysa hiçbir yücelik, hiçbir kutsallık beni engelleyemez, Ben hepsinin üstesinden gelirim. Benim gücümü kısıtlayan, sadece üstesinden gelemediklerimdir ve kısıtlı gücü olan Ben, zaman zaman kısıtlanmış bir Ben olmak-

tayım. Ama Beni kısıtlayan, *dışımdaki* bir güç değildir, henüz yeterli olmayan *kendi gücümdür, kendi güçsüzlüğümdür.* Bu durumda "hassa kıtası ölür, ama teslim olmaz!" sözünü anımsayalım. Yeter ki karşılaştığımız hasım etten kemikten olsun!

Hasmım kim olursa olsun, yılmadan karşısına çıkarım,
Yeter ki gözlerim görsün onu, bakışlarım kavrasın,
Ondan taşan cesaret, bende de cesaret ateşini yaksın –vs.

İmtiyazların pek çoğu zamanla kaldırılmıştır, ama Beni güçlendirsin diye değil, sadece kamuya ve devlete yarasın diye... Örneğin tebaa üzerindeki hâkimiyetin miras yoluyla intikalinin kaldırılması, bir tek efendinin mirasçı olarak halkın efendisi olmasını sağlamış, monarşik iktidarı güçlendirmiştir. Böylece tek efendiye miras kalan tebaalık ilişkisi çok daha sıkı hâle gelmiştir. İmtiyazlar, –"hükümdar" ya da "yasa" olarak adlandırılan– monarkın lehine ortadan kaldırılmıştır. Fransa'da vatandaşlar miras yoluyla kralın tebaası olmuş değillerdir, fakat miras yoluyla "yasa"nın (*Charte*) tebaası olmuşlardır. Sonuçta *tâbiiyet* gene devam etmektedir. Hıristiyan devleti, insanların iki ayrı efendiye (yani hem toprak sahibine, hem de hükümdara vb.) hizmet edemeyeceğinin ayırdına varmıştır. Bu nedenle bunlardan birine bir imtiyaz tanınmıştır. O da isterse uyruğundakilerden birini ötekilerin üstüne *çıkarabilmekte* ve "üst mevkidekiler" tabakasını oluşturabilmektedir.

Peki, ama kamunun yararından bana ne? Kamunun yararı *benim yararım* değildir, sadece *kendini inkâr etmişliğin* doruk noktasıdır. Kamu yararı lehine tezahürat yapılırken, ben başımı önüme eğip köşeme "sinmek" zorunda kalırım; devlet görkem içinde göz kamaştırırken, ben sefalet çekerim. Politik Liberallerin en büyük saçmalığı, hükûmet ile halkı karşı karşıya getirdikleri hâlde, halkın haklarından söz etmeleridir. Sözde halk reşit olmalıymış, vs. Ağzı dili olmayan biri, reşit olabilir mi! Ancak Tek, reşit olabilir. Basın özgürlüğü de bir "halk hakkı" sayıldığında, bu sorun

tümüyle baş aşağı edilmiş olacaktır. Basın özgürlüğü sadece Tek'in bir hakkıdır, daha doğrusu Tek'in gücüdür. Eğer bir halkın basın özgürlüğü varsa, bu halkın içinde yaşamakta olmama rağmen, benim böyle bir özgürlüğüm yok demektir. Halkın özgürlüğü *benim* özgürlüğüm değildir. Ve halkın özgürlüğü olan basın özgürlüğünün yanında, *Bana* karşı olan bir basın yasası var demektir.

Günümüzde özgürlük adına yapılan girişimlerin karşısına şu gerçeği kararlılıkla çıkarmak gerekir:

Halkın özgürlüğü, *benim* özgürlüğüm değildir!

Halkın özgürlüğü ve halkın hukuku kategorisinin geçerli olduğunu kabul edelim ve örneğin herkesin silâh taşıma hakkına sahip olduğunu varsayalım. Hatalı bir davranışımızdan dolayı bu hak elimizden alınamaz mı? Oysa insan kendine ait bir hakkı, edimleri yüzünden kaybedemez. Ama kendime ait olmayıp halka ait olan bir hakkı kaybedebilirim. Halkın özgürlüğü uğruna beni cezaevine kapatabilirler ve bir cezalı olarak silâh taşıma hakkını yitirebilirim.

Liberalizm, halkın özgürlüğünü, bir topluluğun özgürlüğünü, "toplum"un, kamunun, insanlığın özgürlüğünü; rüştünü kanıtlamış bir insan neslinin, rüşte ermiş bir halkın, rüşte ermiş bir topluluğun, rüşte ermiş bir "toplum"un hayâl ettiği bir özgürlüğü yaratmanın son çabası olarak görünmektedir.

Bir halkın özgür olmasının bedelini Tek'ler öder, çünkü burada önemli olan Tek değil halktır. Halk ne kadar özgür olursa, Tek'in eli kolu da o kadar bağlıdır. Atina halkı, en özgür olduğu zamanda Ostrakismus'u* yarattı ve onun verdiği kararla ateistleri sürgüne gönderdi, en değerli düşünürünü zehirletti.

Sokrates'e zindandan kaçması önerildiğinde, bunu reddederek sergilediği dürüstlük dillere destandır! Oysa o, Atinalılara kendisini yargılama hakkını vermekle akılsızca davrandı. Böylece başına gelenleri hak etti; neden Atinalılarla aynı düzeyde kalıyor ki!

* [Eski Atina'da kurulan bir halk mahkemesi. –ç.n.]

Neden onlarla bağlarını koparmadı? Eğer kendisinin ne olduğunu bilse ve bilebilseydi, böylesi yargıçlara kendisini yargılama hakkını tanımazdı. Zindandan *kaçmaması,* onun zayıflığından, Atinalılarla ortak bir yanı olduğu yanılgısından, bu halkın bir üyesi, sadece bir üyesi olduğu düşüncesinden kaynaklanıyordu. Oysa aslında o, bu halkın bizzat kendisiydi ve kendisini ancak kendisi yargılayabilirdi. *Onun üzerinde (ondan daha üstün)* bir yargıç olamazdı. Nitekim Sokrates gerçekten de açıkça kendi hakkında bir yargıda bulunmuş ve kendini Prytaneum'a* lâyık görmüştür. Aslında bu yargısında sebat etmesi ve kendini ölüme mahkûm etmediği gibi, Atinalıların kararlarını da hiçe sayarak kaçması gerekirdi. Oysa o boyun eğmeyi yeğledi ve *halkın yargıçlığını* kabul etti, halkın yüceliği karşısında kendini küçük gördü. Tâbi olduğu tek *güce* bir "hak" diye boyun eğdiğinde, kendine ihanet etmişti: bu *Erdemdi.* Anlatıldığına göre, İsa da aynı zihniyet nedeniyle Tanrı'nın kendisine sunduğu semavî muhafız kıtası üzerindeki iktidarı reddetmiştir. Luther ise [ifade vermek üzere] Worms Kurulu'na giderken, güvence olarak bir yazılı belge almakla çok isabetli davranmıştır. Sokrates, Atinalıların kendisinin *düşmanı* olduğunu ve kendisi hakkında hüküm verebilecek yargıcın sadece kendisi olabileceğini bilmeliydi. Burada onun yanılgısı, bir "hukuk meselesi ve yasanın" söz konusu olduğunu sanmasıdır, oysa gerçekte olayın *güç, iktidar* ile ilgili olduğunu kabul etmesi gerekirdi.

Yunanların özgürlüğü, safsatacılıkla, entrikacılıkla son buldu. Neden mi? Çünkü Yunanların en büyük düşünürü Sokrates'in bile ulaşamadığı yargıya basit halkın ulaşması hiç beklenemezdi. Zaten safsata, varolan sakıncalı bir durumu ortadan kaldıracak yerde ondan yararlanmak değil midir? Buraya "kendi çıkarı için" sözlerini de ekleyebilirdim. Ama "yararlanmak" sözcüğü zaten bunu ifade ediyor. İşte Tanrı'nın sözlerini "evirip, çevirip, yorumlar kata-

* [Eski Yunan devletlerinde meclisin toplandığı bina. –ç.n.]

rak" yayan teologlar böyle birer safsatacıdır. Acaba Tanrı'nın "varolan" sözleri olmasaydı, neyi evirip çevireceklerdi? İşte "varolan düzen"i sadece sarsmaktan ve evirip çevirmekten ileriye gidemeyen Liberaller de böyledir. Bunların hepsi ele aldıkları konuları ters yüz ederler, tıpkı bazı kimselerin hukuku ters yüz ettiği gibi. Sokrates hukuka ve yasaya saygılıydı; Yunanlar, yasanın ve hukukun iktidarını tanıyorlardı. Bu durumda herkes kendi çıkarını düşünerek davranmak istediğinde, hukuku evirip çevirerek tersine döndürmek ve entrikalara başvurmak zorunda kalıyordu. Dâhi bir entrikacı olan Alkibiades, Atina'nın "çöküş" sürecini başlattı. Ispartalı Lysander ve bazı başka kişiler, entrikanın Yunanlar arasında nasıl yayıldığına örnek gösterilebilir. Yunan *devletlerinin* dayanmakta olduğu Yunan *hukuku*, bu devletlerin içerisindeki egoistler tarafından ters yüz edilmek ve temellerinden oynatılmak zorundaydı, ve bu *devletler, Tek'lerin* özgürleşmesinin yolunu açarak yıkıldı; Yunan halkı, Tek'lerin kendilerini bu halktan daha üstün tutmalarından ötürü çökmüştür. Zaten bütün devletler, anayasalar, Kiliseler vb. Tek'lerin *kopmaları, ayrılmaları* yüzünden batmıştır. Çünkü Tek, her türlü *genelliğin,* her türlü *bağlılığın*, yani boyunduruğun en amansız düşmanıdır ve kesinlikle uzlaşmaya yanaşmaz. Oysa bugüne kadar, her türlü "bağlılığın" can düşmanı olan bu insanın "kutsal bağlara" ihtiyaç duyduğu sanılırdı. Ama insanlık tarihinde bugüne kadar kopmadan dayanmış hiçbir bağ görülmemiştir ve insanlar yılmadan, yorulmadan her türlü bağlılığa karşı direnmişlerdir. Fakat gene de gözleri gerçeği görmeyip yeni bağlılıklar hayâl ederler ve örneğin sözümona özgürlük vadeden, güzel, cazip bir anayasanın yuları boyunlarına geçirildiğinde, nihayet en doğru bağlılığa kavuştuklarını umarlar. Ama madalya kurdeleleri, "_ _ _" arasındaki güveni simgeleyen bağlar zamanla biraz çürümüş ve sağlamlığını kaybetmiş görünse de, insanlar, yeni yürüyen çocukların beline takılan yulardan, pantolon uçkuru ve tasmanın ötesine geçememiştir.

Kutsal olan her şey insan için bir bağ, bir boyunduruktur.

Hukuku tersyüz edenler tarafından kutsallık da tersyüz edilecektir ve edilmek zorundadır. Bu nedenle de çağımızda her alanda bir sürü tersyüz edici bulunmaktadır. Onlar hukukun zedelenmesine, haksızlığa zemin hazırlamaktadırlar.

Safsata ve sofizmle suçlanan zavallı Atinalılar! Entrikacılıkla suçlanan zavallı Alkibiades! Aslında başınıza gelebilecek en iyi olay, sizi özgürlüğe götürecek bu ilk adımdı. Sizin Aeskhylos ve Herodot'unuz ve benzerleri sadece özgür bir Yunan *halkı* amaçlıyorlardı; siz ilkin *kendi* özgürlüğünüzden ödün verdiniz.

Bir halk, *kendi yüceliğini* aşanları ezmek ister ve bunu ya güçlü vatandaşları yargılayan halk mahkemeleri (Ostrakismus), ya da Kilise'ye karşı gelen sapkınları, devlete ağır ihanette bulunanları yargılayan engizisyon mahkemeleri vb. aracılığıyla uygular.

Çünkü halk için en önemli şey, üstünlüğünü korumaktır; halk herkesten kendini "vatan uğruna feda etmesini" talep eder. Bu yüzden kimseyi umursamaz, her Tek onun nezdinde bir Hiçtir. Tek'in ve ancak Tek'in yapması gereken bir şeyi, yani *kendine yarar sağlama işini* halk yapamaz, dahası halk buna tahammül bile edemez. Her halk, her devlet, *egoiste* karşı insafsızca davranır.

Tek'in ortadan kaldıramayacağı bir tek kurum dahi varolduğu sürece, benim Kendim-olmam ve Kendime bağlı olmam, gerçekleşmekten henüz çok uzaktır. Örneğin Ben, "bedenimi ve ruhumu" bir *Charte*'a, bir yasaya, bir anayasaya ve halkıma adadığıma dair ant içmek zorunda kalırsam, nasıl özgür olabilirim? Yeteneklerime ancak "toplumun ahengini bozmayacak" kadar gelişme olanağı tanınırsa, nasıl kendim olabilirim? (Weitling)*

İnsanlığın ve halkların batması, *Beni* doğmaya ve ufukta yükselmeye davet edecektir.

* [Wilhelm Weitling, *Garantien de Harmonie und Freiheit* (Uyum ve Özgürlüğün Güvenceleri), s. 113 ve devamı, Vivis 1842. –Almanca baskıda y.n.]

Dinle bak, ben bunları yazarken, çanlar çalmaya başlıyor ve yeni doğan günün, sevgili vatanımızın, Almanya'mızın bin yıldan beri ayakta durmasının kutlandığını müjdeliyor. Çanlar çalınadursun bakalım, aslında bu bir cenaze töreni; çanların sesi, sanki bir ölünün mezara taşındığını sezinlermiş gibi hüzün dolu... Alman halkının ve Alman halklarının geçmişinde bin yıllık bir tarih yatmaktadır. Ne kadar da uzun bir ömür! Artık dinlenme, huzura kavuşma zamanı geldi. Bir daha hayata dönmemecesine geçmişe gömülün de, bugüne dek elini kolunu bağladığınız herkes özgürlüğe kavuşsun! –*Halk* öldü. –Yaşasın *Ben!*

Ah benim zavallı, çilekeş Alman halkım! –Neydi o senin katlandığın eziyetler, acılar? Kendine bir beden yaratamayan, cisimleşemeyen bir düşüncenin acısıydı senin acın, horozların her ötüşünde hiçliğe karışan ve gene de memnuniyetin ve kurtuluşun özlemini çeken bir tinsel hayaletin acısıydı. Benim içimde de uzun süre yaşadın, ey sevgili –düşünce; ey sevgili –hayalet! Ben neredeyse senin kurtuluşunu sağlayacak sözcüğü bulduğumu, yersiz yurtsuz ortalıkta dolaşan hayalet için bir beden keşfettiğimi sanıyordum ki, çanlar çalmaya başladı. Senin ebedî istirahata götürülmene eşlik eden çanların çaldığını duyuyor ve artık son umudumu da yitiriyorum. Geriye kalan en son sevgi hisleri de suskunlaştı ve ben ölülerin ıssız evinden ayrılıp, yaşayanların arasına dönüyorum:

Çünkü sadece yaşayan kişi haklıdır.

Elveda, ey milyonlarca insanın rüyası! Bin yıldan beri çocuklarını ezen despot, elveda sana!

Yarın seni mezara taşıyacaklar ve çok yakında kardeşlerin olan diğer halklar seni izleyecekler. Hepsi birbiri ardından mezara taşındığında –insanlık gömülmüş olacak ve Ben kendimin sahibi olacağım, insanlığın yüzü gülen vârisi olacağım!

[Almanca'da] *gesellschaft* (toplum, topluluk) sözcüğünün kö-

keni *Sal* kelimesidir. Bir *saal* (salon) içinde birçok insan toplanırsa, bu insanlar bir *gesellschaft* oluştururlar. Onlar bir toplumdur (topluluktur), ama olsa olsa bir salon toplumu ya da topluluğudurlar ve alışılagelmiş salon konuşmaları yaparlar. Aralarında gerçek bir *ilişki* kurulursa, bu ilişki toplumdan, topluluktan bağımsızdır, çünkü böyle bir ilişkinin olması, ya da olmaması, toplumun, topluluğun niteliğinde bir değişiklik oluşturmaz. Salonda bulunanlar hiç konuşmasalar, ya da birbirlerine sadece nezaket sözcükleri söyleseler de, gene bir topluluk sayılırlar. İlişki karşılıklı olur, bir eylemdir, Tek'ler arasında bir *alışveriştir*. Topluluk sadece bir mekânı paylaşmak demektir. Bir müze salonundaki heykeller de bir topluluk oluştururlar ve "gruplanmışlar"dır. Bu durumda, toplu olarak bu salonun "mekân edinilmiş" olmasından söz edilir; oysa aslında o salon bizi içinde toplamıştır, ya da içine almıştır. İşte toplum (topluluk) sözcüğünün doğal anlamı hakkında söylenecekler bu kadardır. Bundan da anlaşılan şudur ki, toplumu (topluluğu) oluşturan Ben ve Sen değilizdir, ikimizi de toplumun (topluluğun) üyesi yapan bir Üçüncü daha vardır ve işte bu Üçüncü, toplumu yaratır, toplumu yaratan odur.

Bir cezaevi topluluğunda ya da aynı cezaevinde kalmaktan kaynaklı cezaevi yoldaşlığında da durum aynıdır. Bu örnekteki Üçüncü, sadece mekân olmaktan daha ileridir, bir salondan daha fazla bir içeriğe sahiptir. Cezaevi sadece bir mekân olmakla kalmaz, ayrıca içinde kalanlarla özel ilişkisi olan bir mekândır. Çünkü cezaevi, cezalı olan kişilere ayrılmış olduğu için, ona cezaevi adı verilmektedir. Cezalılar olmasaydı, burası sadece bir bina olacaktı. Bu binanın içindekilere ortak bir özellik sağlayan nedir? Pek tabiî ki cezaevidir, çünkü onlar, bulundukları cezaevi dolayısıyla cezalıdırlar. O hâlde cezaevindeki topluluğun *yaşam biçimini* kim belirler? Cezaevi! İlişkilerini kim belirler? Muhtemelen, yine cezaevi? Elbette ki onlar, sadece birer tutuklu olarak, cezaevi kurallarının izin verdiği ölçüde *aralarında* ilişki kurabilirler. Ama onlar ken-

di seçimleri doğrultusunda, yani Ben ile Sen'in kurduğu gibi bir ilişki kuramazlar, cezaevi bunu sağlayamaz, hatta tam tersine böyle egoistçe ve tamamen kişisel olan ilişkilerin kurulmasını önlemesi gerekir. (Sen-Ben ilişkisi, sadece kişisel ve egoistçe olan ilişki, gerçek bir ilişkidir.) Gerçi cezaevi, *birlikte* iş yapmamıza, örneğin birlikte bir makineyi çekmemize, ya da genel olarak bir iş üretmemize olanak yaratır. Ama Benim bir tutuklu olduğumu unutmam ve Seninle –aynı şekilde bir tutuklu olduğunu unutmaması gereken seninle– ilişkiye girmem, cezaevi için bir tehlike sayılır. Böyle bir ilişkiye yol açılmadığı gibi, izin de verilemez. Bu nedenle kutsal ve ahlâklı Fransız Kabinesi, mahkûmların "tek başına bir hücreye kapatılması" biçiminde bir uygulama getirilmesine karar vermiştir. Diğer kutsal yönetimler de, "ahlâk bozucu ilişkileri" önlemek için bunu taklit edeceklerdir. Tutukluluk, zedeleyici hiçbir girişimde bulunulmaması gereken yerleşik ve kutsal bir durumdur. Bu çeşit bir düzene en basit bir karşı çıkma bile cezalandırılır; tıpkı insanların bağlı, tutsağı olduğu sanılan kutsal şeylere karşı çıkmanın da cezalandırılması gibi.

Bir salon gibi, cezaevi de bir toplumun, bir topluluğun, bir yoldaşlığın, bir ortaklığın (örneğin emek ortaklığının) oluşmasını sağlar, ama karşılıklılığa dayalı bir *ilişkinin*, bir *birliğin* kurulmasını sağlamaz. Tam tersine, cezaevinde kurulan her birlik, bir komplonun tehlikeli tohumlarını da içinde barındırır ve uygun koşullar altında bu tohumlar filizlenerek meyve verebilir.

Cezaevine genelde isteyerek girilmez, isteyerek de kalınmaz, aksine orada kalındığı sürece egoistçe bir istek olan özgürlüğün özlemi çekilir. Bu sebeple kişisel ilişkilerin, cezaevi toplumuna karşı düşmanca bir tavır alarak bu toplumun, yani tutukluluk ortaklığının ortadan kalkmasını amaçladığı açıktır.

O hâlde görünürde isteyerek ve seve seve içinde kaldığımız, egoistçe dürtülerimiz yüzünden tehlikeye atmayacağımız topluluklara bir göz atalım.

Arzulanan bir topluluk türü olarak *aile*, en başta yer alır. Anababa, karı-koca, çocuklar, kardeşler bir bütün oluşturur ve aileyi meydana getirirler. Buna akrabalar da katıldığında, ailenin çerçevesi genişler. Ailenin tüm üyeleri, ailenin kuralı olan bağlılık, sadakât ve sevgiyi ortaya koyabiliyorlarsa, aile ancak o zaman gerçek bir topluluk olabilir. Annesini, babasını, kardeşlerini umursamayan bir evlât, artık evlât olmaktan *çıkmıştır*. Çünkü evlât olduğunu gerektiği gibi ortaya koymayınca, bu ilişkinin bir anlamı kalmamış olur, tıpkı geçmişte anne ve çocuğu birbirine bağlayan göbek bağının, kesildikten sonra bir fonksiyonunun kalmaması gibi. Bir vakitler bu bedensel bağla birbiriyle ilişki içinde yaşanmış olması, gerçek bir olgu olarak ortadan kaldırılamaz ve o bakımdan da evlât, o ananın evlâdı ve diğer çocuklarının da kardeşidir. Ama bir ilişkinin sürmesi için, ailenin ruhu, tini olan aileye bağlılığın, sadakâtin de devam etmesi gerekir. Tek tek kişiler ancak ailenin ayakta kalmasını, *devam etmesini* kendilerine görev edindikleri zaman, tam anlamıyla bir ailenin üyesi sayılırlar, *tutuculuklarıyla*, dayandıkları temel olan aileden kuşku duymaktan kaçınırlar. Her aile ferdi için sabit ve kutsal şey, ailenin bizzat kendisi olmalıdır, ya da daha açık olarak söylemek gerekirse, aileye bağlılık ve sadakât olmalıdır. Bir aile ferdi için, aileye düşman egoizmden kendini uzak tutmak suretiyle ailenin *devamlılığını* sağlama zarureti, tartışılmaz bir hakikâttir. Kısacası, eğer aile kutsalsa, aileye ait olanların hiçbiri, ondan ayrılamaz, aksi hâlde aileye karşı suç işlemiş bir "mücrim" sayılır. Kimse aileye ters düşen bir çıkar ilişkisi peşinde koşamaz, örneğin aileye uygun düşmeyen biri ile evlenemez. Bunu yapan, "ailenin şerefini ayaklar altına almış", "aileye leke sürmüş olur", vb.

Eğer birinin egoist dürtüsü yeterince güçlü değilse, ailenin beklentisine uyar ve ailenin çıkarlarına uygun düşen biri ile evlenmek, ailenin mevkii ile aynı ayarda bir meslek tutmak gibi şeyler yapar, kısacası "aileye onur katar".

Fakat damarlarında bir egoistin kanı dolaşıyorsa ve bu kan yeterince ateşliyse, ailenin yasalarını hiçe sayıp, ailenin "suçlusu" olmayı yeğler.

Her iki şıktan hangisi Beni daha yakından ilgilendirir? Ailenin esenliği mi yoksa kendi esenliğim mi? Sayısız vakada her ikisi de uyum içinde yan yana yürür ve ailenin yararına olan şey aynı zamanda Benim de yararıma olur. Bunun tersi de geçerlidir. Böyle hâllerde benim *kendimi düşünerek* mi, yoksa *toplumu düşünerek* mi davrandığım konusunda karar verilemez ve Ben de kendimi tatmin etmek için, toplumu düşünerek davrandığıma inanırım. Ama bir gün gelir ki, iki seçenek arasında karar vermek –"ya onu ya da bunu seçmek" durumunda kalırım ve bunu düşünmek bile beni titretir. Soyuma sopuma leke sürecek, ana-baba ve kardeşlerimi, akrabalarımı hayâl kırıklığına uğratacak bir karar verme aşamasına geldiğimde ne yapacağım? Böyle bir durumda yüreğimin derinliklerindeki eğilim gün yüzüne çıkacaktır. Aileye bağlılığımın ve sadakâtimin, egoizmimden daha önemli olup olmadığı anlaşılacak, kendi çıkarını düşünen egoist bundan böyle özgecilik peçesinin arkasına gizlenemeyecektir. Ruhumdan yükselen bir arzu giderek güçlenip bir tutkuya dönüşmektedir. Aile tinine, aile sadakâtine ters düşen en basit bir düşüncenin bile hemen suç olabileceği kimin aklına gelir ki! Hem ilk anda bu meselenin tam olarak bilincine de varılamayabilir. "Romeo ve Jülyet" öyküsünde Jülyet'in yaşadıkları böyle açıklanabilir. Genç kızın gem vuramadığı aşkı, onun aile bağlarını zayıflatıp, aile yapısını çökertmiştir. Şimdi de siz diyebilirsiniz ki, aile kendi fikrinde direttiği için, aşklarını aile bağından daha üstün tutan, kendi kararları doğrultusunda davranan o gençleri kucağından atmıştır. Dinlerine bağlı Protestanlar da Katoliklere karşı aynı bahaneyi ileri sürmüş ve bunda başarılı olup kendilerini bile buna inandırmışlardır. Ama aslında bu, suçu kendi üzerinden atmak için kullanılan bir kaçış yolundan başka bir şey değildir. Katolikler, evrensel Kilise bağına çok önem vermekte-

diler, bu yüzden de dinden sapanları, Kilise bağına kendi inançlarından vazgeçecek kadar önem vermedikleri için aralarından uzaklaştırdılar; kendileri ise Kilise bağına sımsıkı sarıldılar, çünkü bağ, Katolik yani evrensel ve birleşik Kilise, onlar için kutsallık taşımaktaydı. Oysa diğerleri, bu bağı sıranın en sonuna oturttular. Aileye sadakâtsiz davrananlar da aynı durumdadırlar. Gerçi onlar dışlanmazlar, ama kendi kendilerini dışarı atarlar, çünkü tutkularını ve kendi iradelerini aile bağlarından üstün tutarlar.

Jülyet'inki kadar coşkulu olmayan ve dilediğini yapmakta diretmeyen bir yürekte de zaman zaman bir arzu kıvılcımlansa bile, ondan daha yumuşak tabiatlı kişi, kendini aile uğruna *feda* eder. Bu durumda da kişinin kendi çıkarını gözetmekte olduğu ileri sürülebilir, çünkü ailenin isteğine uyan kişinin bu kararı, belki de kendi arzusunun yerine gelmesinden çok, aile topluluğunun korunmasından tatmin olacağı duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu da bir olasılıktır. Ama ya egoizmin aileye bağlılık uğruna kurban edildiğine dair güvenilir bazı işaretler varsa? Ya ailedeki uyuma karşı gelen arzu, feda edildikten sonra dahi, kutsal bağlar uğruna kendini "kurban" edenin belleğinde varlığını sürdürüyorsa? Ya yumuşak ve uyumlu davranan kişi, kendi arzusunu tatmin etmeyip, kendi üstündeki bir erke boyun eğdiğinin bilincinde ise? Bağlılık ve sadakâtle ilgili bâtıl inancın kendisine egemen olması yüzünden kendini teslim ve feda etmiştir!

Bazı durumlarda egoizm üstün gelir, bazı hâllerde ise bağlılık ve sadakât galebe çalar ve egoist yürek yaralanır. Birincisinde egoizm güçlüdür, ikincisinde ise zayıf. Çoktan bildiğimiz bir şey var ki, o da zayıfların özgeci kişiler olduklarıdır. Aile bu zayıf üyelerini koruyucu kanatları altına alır, çünkü onlar aileye *aittirler*, yani kendilerine ait değildirler ve kendilerine bakamazlar. Örneğin Hegel bu zayıflığı över ve çocukların, evlilikleri konusundaki seçimi ana-babaya yüklemelerinden yana olduğunu açıklar.

Tek'lerin itaat etmek zorunda oldukları kutsal bir topluluk olan aileye aynı zamanda bir yargıç gibi davranma görevi de yüklenmektedir. Örneğin Wilibald Alexis'in *Cabanis* adlı eserinde böyle bir "aile mahkemesi" anlatılır. Bu öyküde baba, itaatsiz oğlunu, "aile meclisi" adına askere yollamak suretiyle aileden uzaklaştırır ve bu ceza yoluyla aileye sürülen lekeyi temizlemek ister. –Aile sorumluluğunun en aşırı şekline Çin hukukunda rastlamaktayız. Bu hukuk sistemine göre, aile fertlerinden birinin işlediği suçun kefaretini bütün aile öder.

Günümüzde ailenin gücü artık eskisi kadar etkili değildir, örneğin aileye ihanet edeni ciddî biçimde cezalandırmak mümkün olmaz (hatta mirastan çıkarmaya karşı bile devlet çoğu kez önlem alır). Aileye karşı suç işleyen (aile katili), devlete sığınır ve özgür olur, tıpkı devlete karşı suç işleyen kişinin Amerika'ya kaçıp, devletinin pençesine düşmekten ve cezalandırılmaktan kendini kurtarması gibi. Ailesine leke süren itaatsiz evlât, ailenin vereceği cezaya karşı devlet tarafından korunur. Koruyucu devlet, aile tarafından verilen cezanın "kutsallığını" yok eder, bu cezanın sadece bir "intikam" olduğunu açıklar. Devletin kutsal aile hukukunu ve ceza yetkisini engellemesinin nedeni, devletin "kutsallığı" karşısında aile kutsallığının küçümsenmesi, daha yüce bir kutsallıkla çatışmaya düşen aile kutsallığının ortadan kalkmasıdır. Devlet, bir çatışma durumu olmadığı sürece, kendinden daha küçük çaptaki aile kutsallığına dokunmaz; aksi durumdaysa devlet aileye karşı suç işlenmesini dahi emredebilir, örneğin erkek evlâda, ailesi onu devlete karşı suç işlemeye teşvik ettiği zaman, ona itaat etmemesini emreder.

Sonuç olarak egoist, aile bağlarını koparmış ve bundan ötürü çok gücenen aile tinine karşı devletin koruması altına girmiştir. Peki ama bunu yapmakla nasıl bir duruma gelmiştir? Doğruca yeni bir *topluluğun* içine girmiştir ve egoizmi burada da, az önce kurtulmuş olduğu tuzakların yenileriyle karşılaşacaktır. Çünkü

devlet de bir topluluktur, bir birlik değildir; devlet, *ailenin* genişletilmiş şeklidir. ("Devlet baba - devlet ana - devletin evlâtları.")

Devlet dedikleri öyle bir doku, öyle bir örgüdür ki, bağımlılık, bağlılık, *beraberlik* ve dayanışmadan oluşur; bir araya gelen bu insanlar, birbirlerine katlanırlar, kısacası birbirlerine bağımlıdırlar; devlet bu *bağımlılık*tan oluşan bir *düzen*dir. Devlet içinde herkese, en aşağı kademedeki memura bile otorite sağlayan kral ortadan yok olsa bile, içinde düzen fikri yerleşmiş olan herkes, bu düzeni ayakta tutmaya çalışır ve düzensizliğin vahşetine karşı önlem alır. Çünkü düzensizlik galip gelirse, devlet yıkılır.

Birbirine katlanma, birbirine bağlı ve bağımlı olma düşüncesi Bize gerçekten çekici geliyor mu acaba? Yukarıdaki açıklamalara göre devlet, *sevginin* yaşama geçirilmesi, yani herkesin birbiri için varolması, birbiri için yaşaması demektir. Bu düzen fikrinin gerçekleşmesiyle dikkafalılık da yok olmaz mı? Zor kullanarak bir düzenin kurulması sağlanırsa, yani kimsenin kimseye "fazla yaklaşmaması"nın gereği yerine getirilirse, *sürü* içinde herkes akıllıca yerli yerine yerleştirilip, her şey düzenlenirse, insanlar bununla yetinemezler mi? Böyle bir durumda "her şey yolunda"dır ve bu yolunda olan düzene de devlet denir!

Bizim toplumlarımız ve devletlerimiz, biz onları *yapmadan* da zaten *vardır*; biz onları bir araya getirmeden bir araya gelmişlerdir, kaderleri bellidir, kendilerine özgü, bağımsız bir varoluşa sahiptirler, biz egoistlerin karşısında çözülmez bir mevcudiyet edinmişlerdir. Günümüzde dünyanın giriştiği savaş, denildiği gibi, bu mevcut düzene karşıdır. Ama burada bir yanlış anlama söz konusudur: Sanki şimdi varolan, başka ve daha iyi bir "mevcut düzenle" değiştirilmek isteniyormuş izlenimi uyanmaktadır. Oysa savaş bu mevcut düzene [*status*], yani *devlete* [*staat*] karşı ilan edilmiş olsa gerek,* belli bir devlete karşı, ya da devletin şimdiki durumuna

* [Almanca'da *stat*, *status* sözcüğünden gelir. –ç.n.]

karşı değil. Amaçlanan, başka bir devlet (örneğin "halk devleti") değildir, bir *birlik*tir, bir birleşimdir, mevcut olan her şeyin sürekli akışkan hâldeki birleşimidir. –Devlet zaten benim katkım olmaksızın mevcuttu. Ben bu devletin içinde doğdum, yetiştirildim, bana bazı görevler verildi ve benim devlete "saygılı olmam" isteniyor. Devlet Bana "kol kanat geriyor" ve Ben devletin bana "lütfu" sayesinde yaşıyorum. Devletin bu kendi ayakları üstünde durmuşluğu yüzünden ben kendi ayaklarım üzerinde duramıyorum. Devletin "doğal gücü ve yapısı" Benim doğamın özgürce gelişememesine, ancak onun işine geldiği gibi biçimlenmeme neden oluyor. *Devlet* doğadan aldığı güçle gelişebilmek için, Beni "kültür"ün makası ile kesip biçiyor; ama –Bana değil– kendine uygun bir eğitim ve öğrenim verdiriyor ve Bana, örneğin yasalara saygı duymayı, devletin mülkiyetine (yani özel mülkiyete) el uzatmamayı, –ister tanrısal olsun ister dünyevî– ulvîyeti elinde tutanı saymayı, kısacası *cezalandırmayı gerektirecek bir davranışta bulunmamayı* öğretiyor. Böylece de Benden Kendi-olanı "kutsallığa feda etmemi" –ki pek çok şey kutsaldır, örneğin mülkiyet, başkalarının hayatı vb– istiyor. İşte devletin bana vermeye muktedir olduğu kültür, eğitim, öğrenim budur. Devlet Beni "işe yarar bir araç", "toplumun yararlı bir üyesi" olarak yetiştiriyor.

Her devlet –ister halk devleti olsun, ister mutlakıyetle ya da meşrutîyetle yönetilen bir devlet– bunu yapmak zorundadır. Bizler devletin de bir *Ben* olduğu yanılgısı içinde olduğumuz sürece, bu tutum devam etmek zorundadır. Devlet de, bir Ben olarak, kendine "ahlâklı, mistik ya da politik bir kişinin" adını verir. Gerçek bir Ben olan Ben de, eşek dikeniyle beslenen bu kibirli yaratığın, üzerine geçirmiş olduğu aslan postunu çekip çıkararak gerçeği ortaya koymalıyım. Ben, dünya tarihi boyunca, Benden sayısız şeylerin çalınıp gasp edilmesine katlandım! Bu durumda, güneş, ay ve yıldızlar, kediler ve timsahlar bile bir Ben sahibi olma onuruna benden daha çok lâyıktır. Birbiri arkasından Yehova, Allah ve Tanrı

Babamıza, Ben makamı hediye ettik: Aileler, aşiretler, halklar ve en sonunda da insanlık birer Ben olarak onurlandırıldı; devlet ve Kilise de birer Ben olduğu iddiasında bulundu ve Ben bütün bu olanları hiç istifimi bozmadan seyrettim. Bu sıralarda hep gerçek bir Ben'in ortaya çıkıp da yüzüme karşı, benim karşımdakinin *Sen* olmadığını, benim kendi *Ben*'im olduğunu iddia etmesine şaşmamak gerek. Bunun aynısını İnsanoğlu* en âlâ şekilde yaptıysa, herhangi bir insanoğlu da neden yapmasın? Böylece ben daima kendi Ben'imi kendi üzerimde ve dışımda gördüm ve hiçbir zaman tam anlamıyla kendime gelemedim.

Ben asla kendime inanmadım; hâlihazırdaki kendime inanmadım ve Kendimi hep geleçekte gördüm. Küçük çocuk, yetişkin bir erkek olduğu zaman tam bir Ben'e kavuşacağını ve adam olacağını sanır; yetişkin erkek de, ancak öbür dünyada doğru dürüst biri olacağını umar. Gerçeğe tam olarak ulaşmak için en açık zihinlerin bile birbirlerine söylediklerini de belirtelim: İnsanın gerçek Ben'ine kavuşması, bir "özgür kentsoylu", bir "vatandaş", bir "özgür ya da hakikî insan" olabilmesi için, devleti, halkını, insanlığı ve daha bilmem neleri içine sindirmesi gerekirmiş. Demek ki onlar da Benim hakikî ve gerçek olabilmem için, yabancı bir Ben'i benimsemem ve kendimi ona adamam gerektiği kanısındalar. Peki, nasıl bir Ben bu? Bu, ne bir Ben, ne de bir Sen, sadece *kurgulanan* bir Ben'dir, bir hayalettir.

Ortaçağ'da birçok devlet, Kilise'nin çatısı altında bir arada yaşamını sürdürmekteydi. Reformasyondan sonra, özellikle de 30 Yıl Savaşları'ndan sonra devletler, çeşitli mezheplerin bir tek hükümdarın hegemonyası altında toplanmasını hoşgörüyle karşıladılar. Ama bütün devletler, birer dinî devlet, daha doğrusu "Hıristiyan devleti" idiler ve tebaalarındaki "egoistleri" doğal olmayan bir boyunduruk altına girmeye zorlamayı, yani Hıristiyan yap-

* [İsa Peygamber. –y.n.]

mayı kendilerine görev edinmişlerdi. Hıristiyan devletlerinin bütün çabası, *halkın Hıristiyanlaştırılması* yönündedir. Mahkemelerin amacı, halkı adil davranmaya zorlamak, okulların amacı, gençleri tinlerini eğitip geliştirmeye zorlamak, kısacası hepsinin amacı, Hıristiyanlık ilkelerine göre davrananları, Hıristiyanlık ilkelerine göre davranmayanlara karşı korumak, Hıristiyanca davranışı *egemen* kılmak, *güçlendirmek*tir. Devletin bu zorlayıcı araçları arasında *Kilise*'nin de yeri vardır. Herkesin belli bir dine mensup olması talep edilir. Kısa süre önce Dupin, ruhanîlere karşı, "Eğitim ve öğrenim devlete ait olmalıdır" fikrini savunmuştu.

Ahlâk prensibiyle ilgili her şey, elbette ki devletin meselesidir. Çin devleti bu nedenle aile işlerine karışmaktadır. O ülkede adam yerine konmak için her şeyden evvel ana-babanın itaatkâr evlâdı olmak gerekir. Bizde de aile meseleleri devletin meselesi sayılır, ancak şu farkla ki, bizde devlet, hiç endişe etmeden ailelere güvenir, onları denetim altında tutmaz. Evlilik bağı ile aileyi birbirine kenetler ve devlet işe karışmadan bu bağ çözülemez.

Devletin Beni de prensiplerimden sorumlu tutması ve belli bazı prensiplerimin olmasını istemesi karşısında şu soru aklıma gelir: Benim "kaçıklığım" (prensibim) devleti neden ilgilendiriyor? İlgilendirir, hem de çok ilgilendirir, çünkü *egemen prensip* devlettir. Evli bir çiftin boşanmasında ve genelde evlilik hukukunda Kilise ve devlet arasında hakların ne ölçüde paylaşılacağının bir sorun oluşturduğu sanılmaktadır. Oysa asıl sorun, kutsal sayılan bir iktidarın –bu, inanç veya töre de olabilir– insana egemen olup olmayacağıdır. Devletin, egemen olarak davranış biçimi tıpkı Kilise'ninkine benzemektedir. Biri dindarlığa, diğeri ise ahlâka, töreye dayanmaktadır.

Sık sık sözü edilen konulardan biri de hoşgörü, yani karşıt görüşlerin birbirine özgürlük tanıması meselesidir vb. Uygar devletler bu bakımdan bir üstünlük sergilemektedir. Gerçekten de bazı devletler, en sınır tanımayan aşırı mitinglere bile seyirci kalabilecek

kadar güçlüyken, bazıları da, hafiyelerini tütün içenleri dahi avlamakla görevlendirir. Fakat her türlü devlet için, bireylerin kendi aralarında sürdürdüğü oyunlar, gidip gelmeler, vızır vızır ortalıkta dolaşmalar, gündelik yaşamlar, sadece *rastlantısal* olaylardır ki, bunlara müdahale hiçbir şekilde mümkün olmadığından, kendi hâllerine bırakmaktan başka çare yoktur. Gene de bazı devletler pireyi deve yapar, bazıları ise hazmedemeyecek kadar büyük lokmaları yutar. Oysa bazıları daha akıllıca davranır. Bu devletlerde bireyler "daha özgürdür", fazla baskı ve eziyet görmezler. Ama *Ben*, *hiçbir* devlette özgür değilim. Devletlerin o çok övülen hoşgörüsü, aslında sadece "zararsız", "tehlikesiz" kişilere karşı gösterilen hoşgörüdür, ufak tefek pürüzleri görmezlikten gelme tavrıdır –despotluğun daha düzeyli, daha vakur, daha saygın bir şeklidir. Devletlerden biri "akademik alanda" sürdürülen ateşli tartışmaları uzun zaman önemsemeye değer bulmamıştır, kendini böyle şeylerle uğraşmayacak kadar üstün bir düzeyde görmüştür; İngiltere de *halkın içindeki kaynaşmalara* ve gruplaşmalara, sanki birlikte tütün içiyorlarmış gibi aldırmamıştır, çünkü kendini bunları sorun yapmayacak kadar yüksekte görmekteydi. Ama hele akademik çalışmalar devlete sıkıntı versin, hele halk kaynaşmaları devlet için tehlike yaratmaya başlasın da görün! O zaman hiç kuşkusuz kıyamet kopar! O sözü edilen devlette "bilimin özgür olması", İngiltere'de ise "halkın özgür yaşaması" özlenen bir düştür.

Devlet, bireylere mümkün olduğu kadar özgürce *oyun oynama* hakkı tanısa da, işlerin ciddîye binmesine izin vermez, onların kendisini unutmalarını affetmez. Bu durumda insan, "yukarıdan denetlenmeden ve aracılık edilmeden", hiçbir şeye aldırış etmeden başka insanlarla ilişki kuramaz. Ben yeteneklerime göre yapabileceğim her şeyi yapamam, sadece devletin izin verdiği kadarını yapabilirim: Ben *kendi* düşüncelerimi gerçekleştiremem, *kendi* çalışmamı değerlendiremem, genelde Benim-olan hiçbir şeyin hükmü yoktur.

Devletin amacı, her zaman Tek'i kısıtlamak, dizginlemek, emri altına almak, herhangi bir *genelin* yönetimi altına vermektir. Bu durum, Tek'in, her şeyin içinde her şey olmasına kadar devam eder; ve bu, *Benim güdükleşmemin*, darkafalılığımın, köleliğimin resmidir. Bir devlet Tek'lerin özgürce edimde bulunmalarını sağlamayı asla amaçlamaz, hep *devletin amaçlarına* bağımlı olmalarını ister. Devlet *müşterek* bir eserin ortaya çıkmasını da sağlamaz, tıpkı bir kumaşın, dokuma makinesinin tek tek bütün parçalarının ortak eseri olduğunun söylenemeyeceği gibi. Aslında bu kumaş makinenin bir bütün, bir ünite olarak ürettiği eserdir, bu bir *makine dokumasıdır. Devlet makinesi* de bütün işleri aynı şekilde yürütür; nitekim, çarklarını tek tek tinlerin oluşturduğu mekanizma, devletin harekete geçirmesiyle çalışır ve bu çarkların hiçbiri kendi dürtülerine kulak vermez. Devlet, kendi sansürü, kendi denetimi, kendi polisiyle her türlü özgür faaliyeti engeller ve bu engellemeyi de kendi yükümlülüğü olarak görür, ama aslında bu kendi varlığını koruma yükümlülüğüdür. Devlet belli bir tipte insan imâl etmek ister, bu nedenle de devletin yönetimi altında sadece *mamûl* insanlar yaşar. Kendi-olmak isteyen herkes onun hasmıdır ve bir hiçtir. "O bir hiçtir" sözü, "devlet onu kullanmaz, ona bir görev teslim etmez, bir memuriyet, bir zanaat emanet etmez" türünden pek çok anlama gelir.

E. Bauer,* *Liberale Bestrebungen*'de (c. II, s. 50), "halktan çıkan ve asla halka karşı cephe almayan bir hükûmet" hayâlini kurmaktadır.** Aslında kendisi "hükûmet" sözcüğünü geri almaktadır: "Cumhuriyet yönetiminde hükûmet yoktur, sadece yürüt-

* Metinde bundan sonra söylenen ne varsa, *Humanen Liberalismus*'un (İnsancıl Liberalizm) arkasındaki son notta ifade edildiği gibi, adı geçen kitabın yayımlanmasından hemen sonra yazılmıştır.

** Edgar Bauer, *Die Liberalen Bestrebungen in Deutschland* (Almanya'da Liberalizm Konusunda Sarf Edilen Gayretler), c. 1-2, Zürih-Winterthur 1843.

meyi sağlayan bir otorite vardır. Bu otorite tamamen ve sadece halkın içinden çıkar, halkın karşısında duran özerk bir güç değildir, özerk ilkeleri, özerk memurları yoktur; varoluş nedeni, gücünün ve ilkelerinin kaynağı, tek ve en yüksek devlet otoritesi olan halktır. Demek ki hükûmet kavramı, bu halk devletine hiçbir biçimde uymamaktadır." Fakat sorun gene de aynıdır. "Bir ana kaynaktan çıkan, bir temele dayanan ve fışkırarak kabaran şey", "özerk" bir varlık hâline gelir ve tıpkı ana rahminden çıkan çocuk gibi hemen muhalefete geçer. Hükûmet özerk olmasa ve muhalefet yapmasa, bir hiç sayılır.

"Özgür bir devlette hükûmet vs. yoktur," (s. 94). Bu şu demek oluyor: Eğer *egemen* halk ise, kendi üstündeki bir güç (iktidar) tarafından yönetilmeye izin vermez. Mutlak monarşide durum farklı mıdır? Orada *egemenin* üzerinde bir hükûmet var mıdır? Egemen ister bir kral olsun, ister halk, onun *üzerinde* de bir hükûmet yoktur. Bu çok açık. Ama her türlü devlette, bu ister mutlakıyet olsun ister cumhuriyet veya "özgür" devlet, *Benim* üzerimde mutlaka bir hükûmet olacaktır. *Benim* durumum, her türlüsünde de kötüdür.

Cumhuriyet mutlak monarşiden başka bir şey değildir. Çünkü monarkın bir kral ya da halkın kendisi olması hiç fark etmez, çünkü her ikisi de "iktidarı" elinde tutan bir kurumdur. Özellikle meşrutîyet, kimsenin sadece araç olmak istemediğini ve olamayacağını kanıtlar. Vekiller, efendileri olan kralın üzerinde baskın bir konumdadırlar; milletvekilleri de efendileri olan halkın üzerinde. Bu sistemde hiç değilse *partiler*, yani memurlar partisi (sözümona halkın partisi) özgürdür. Hükümdar, vekillerinin arzusuna uymak zorundadır, halk da onların keyfine göre davranmak zorundadır. Meşrutîyet, cumhuriyetten daha ileri bir gelişmenin ürünüdür, çünkü *çözülmekte olan bir devlet*'tir.

E. Bauer, meşrutî devlette halkın bir "kişilik" oluşturduğunu

inkâr eder (s. 56); o hâlde cumhuriyet yönetimi için de bu geçerli midir? Halktan devleti temsil eden "resmî" (s. 76), soyut bir kişi olarak söz edeceksek, meşrutî devlette halk *parti*dir ve bir parti de herhalde bir "kişilik"tir. Mesele şu ki, soyut bir kişi, adına ister halk partisi densin, ister halk ya da "efendi", hiçbir surette bir kişi değildir, sadece bir hayalettir.

E. Bauer sözlerine devam ederek der ki (s. 69), "Bir hükûmetin karakteristik vasfı, vasîlik etmesidir." Gerçekte bu vasıf daha çok halka ve "halk devletine" aittir, hatta bu her türlü *egemenliğin* karakteristik vasfıdır. "Gücün her türlüsünü topyekûn olarak kendinde toplamış", "mutlak efendi" olan bir halk devleti, Benim güçlü olmama asla izin vermez. "Halk devletinin memurları" hakkında bundan böyle "devletin hizmetinde" çalıştıklarını "devletin araçları" olduklarını söylemekten imtina edip, onların "halkın özgür, akılcıl, yasal iradesini" (s.73) yerine getirdiklerini ifade etmek bir "hüsnü kuruntu"dan başka bir şey değildir! Bauer der ki, "Sadece tüm memur kademelerinin, hükûmetin görüşlerine boyun eğmeleri koşuluyla devlette bütünlük sağlanabilir," (s.74). Oysa onun önerdiği halk devletinde de "bütünlük" sağlanması istenmektedir. O hâlde, boyun eğme durumundan, halkın iradesine boyun eğilmesinden nasıl vazgeçilecektir?

"Meşrutî devlette tüm hükûmet yapısının dayandığı temel, devletin başındaki hükümdar ve onun *zihniyetidir*," (aynı yerde s. 130). "Halk devletinde" bu başka türlü olabilir mi? Böyle bir devlette *Ben* de halkın zihniyeti tarafından yönetilirim. *Benim için* bir hükümdarın zihniyetine tâbi olmakla halkın *zihniyetine*, yani "kamuoyu" denen şeye tâbi olmak arasında ne fark var? E. Bauer'in çok doğru olarak ileri sürdüğü gibi, eğer tâbi olmak büyük ölçüde "dinî bir ilişki" yerine geçiyorsa, *Benim için* de halk devletinde halk üstün erk, yani "yücelik" sayılır (çünkü "yücelik", Tanrı'nın ve hükümdarın esas vasfıdır) ve Ben, "yücelik" ile dinî

bir ilişki içinde olurum. Hükümran bir hükümdar gibi, hükümran bir halk da hiçbir *yasaya* tâbi olmayacaktır. E. Bauer'in tüm uğraşı, *iktidarın, efendinin el değiştirmesini* sağlamaktan ibarettir. *Halkı* özgürlüğe kavuşturmak yerine, gerçekleşebilir tek özgürlük olan kendi özgürlüğünü hedeflemesi daha uygun olurdu.

Meşrutî devlette *mutlakıyet* kendi kendisiyle çatışma hâline gelmiştir, çünkü ikiye bölünmüştür: Hem hükûmet mutlak olmak istemektedir; hem de halk. Mutlak olma iddiasında olan bu ikili, sürtüşerek birbirini yıpratacaktır.

E. Bauer'e göre, bir hükümdarın bir devletin yöneticisi olması, bir hükümdar oğlu olarak *doğmasından* ileri gelmektedir, yani bir *rastlantı eseri*dir ve bu da kabul edilir bir şey değildir. Ama "devletteki tek iktidar" (s. 132) halk olursa, yine *rastlantıdan* kaynaklı bir efendiye sahip olmaz mıyız? Halk nedir ki? Halk her zaman için hükûmetin *bedeni* durumundaydı, yani bir tek hükümdar tacı altında toplanmış ya da bir tek anayasa altına sığınmış olan birçok kişiden ibaretti. Anayasa da –hükümdardır. Hükümdarlar ve halklar *beraberce çökmedikçe* varlıklarını sürdüreceklerdir. Örneğin eski Pers İmparatorluğu'nda olduğu gibi bugün de bir tek anayasa altında pek çok "halk" varsa, o zaman bu "halk"lar birer "eyalet" sayılır. Bana göre halk rastlantısal bir erktir, bir doğal-güç'tür ve Benim üstesinden gelmem gereken bir düşmandır.

"Örgütlü" bir halk (agy. s. 132) deyince, gözümüzün önüne ne gelir? "Artık hükûmeti olmayan", kendi kendini yöneten bir halk gelir. Bu demektir ki, bu devlette öne çıkan bir Ben yoktur, bu halk, Ostrakismus (halk mahkemeleri) tarafından örgütlenmiştir. Ben'lerin sürgün edilmesi ve Ostrakismus, bir halkı kendi kendini yönetecek duruma getirir.

Halktan söz edildiği zaman, hükümdardan da söz etmek gerekir, çünkü halk bir özne olacak ve tarih yazacaksa, her edimde bulunan şey gibi, bir *baş*'a ihtiyaç duyar, yani bir "başkan" ister.

Weitling bunu *Trio*'da açıklar* ve Proudhon der ki, *"Une société, pour ainsi dire acéphale, ne peut vivre."***

Günümüzde ha bire *vox populi* [halkın sesi] önümüze sürülür ve "kamuoyu"nun hükümdarlara egemen olması istenir. Kuşkusuz *vox populi* aynı zamanda *vox dei*'dir [Hak'kın sesi'dir]. Ama bunların her ikisi de neye yarar? *Vox principis* [ilkenin sesi] de aynı zamanda *vox dei* değil midir?

Bu vesileyle "Nasyonaller"i hatırlatmak yerinde olur. Almanya'daki otuz sekiz eyaletin *bir tek ulus* olarak hareket etmesini istemek, otuz sekiz arı kovanının otuz sekiz arı kraliçesi tarafından yönetilerek bir tek arı oğulu hâlinde birleşmelerini istemek kadar anlamsız bir arzudur. Sonuçta hepsi *arı*dırlar ve *arı* olarak kalmaya devam edeceklerdir, arılar arı olarak birbirlerine ait olamaz, birleşemezler; sadece, *itaatkâr* arılar *egemen* kraliçe arıya bağlanırlar. Arılar ve halklar iradesizdirler, onları başlarında bulunanın *içgüdüsü* yönetir.

Eğer arılara, arı oldukları hatırlatılıp, bu bakımdan hepsinin birbirine eşit olduğu söylenecek olsa, bu olayın şu sıralarda Almanlara, büyük bir coşku içinde, Alman olduklarının anımsatılmasından hiçbir farkı yoktur. Almanlık da tıpkı arı olmaya benzer, çünkü bölünme ve ayrılma ihtiyacını kendi içinde taşır. Elbette ki bu, ayrılmayı en sonuna kadar götürmek anlamına gelmez, çünkü ayrılma sonuna kadar tamamlanırsa, bu, insanın insandan ayrılması demek olur. Almanlık –tıpkı arı kovanları gibi– çeşitli halklara, aşiretlere, oymaklara ayrılır ama Alman olma sıfatını taşıyan Tek, tıpkı tek başına bir arı gibi güçsüzdür. Gene de birlikler hep

* Wilhelm Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (Uyum ve Özgürlüğün Güvenceleri), s. 151 ve devamı, Vivis 1842.

** [*Başı (beyni) olmayan bir toplum yaşayamaz.* –ç.n.], *De la Création d l'Ordre dans l'Humanité ou Principes d'Organisation politique* (İnsanîyette Düzenin Yaratılışı veya Politik Organizasyonun İlkeleri), s. 485, Paris, Besançon 1843.

Tek'lerin diğerleriyle bir araya gelmesinden oluşur. Tüm halk ittifakları ve kümeleri mekanik terkiplerdir, "halklar" en azından terkip olarak kabul edildiği sürece, onu oluşturanlar da *irade yoksunları*dır. Ayrılmanın en son safhasında ise ayrılmanın kendisi de biter ve birleşmeye, birliğe dönüşür.

Şimdi de Nasyonaller, arılardaki gibi soyut, cansız bir birleşim kurma çabasındalar. Oysa Kendi-olanlar, kendi istedikleri bir birleşim, bir birlik için savaşacaklardır *Genel*, soyut, boş ve cansız bir *kavram* yaratmak, tüm reaksiyoner dileklerin bir simgesidir. Buna karşı Kendi-olanlar, güçlü-kuvvetli, hayat dolu *Tekilliği*, *genelliğin* külfetinden kurtarmak isterler Reaksiyonerler, yoktan bir *halk*, bir *ulus* yaratmak isterler. Kendi-olanların gözüyse sadece kendilerini görür. Aslında zamanımızın güncel olaylarından olan bu her iki yöndeki çabalar, yani eyaletler hukukunun ve eskisi gibi –Franklar, Bavyeralılar vb, Lusatya vb– aşiretlere bölünmenin yeniden düzenlenmesi ile tüm ulusun Bir olmasının sağlanması hep aynı şeydir. Ama Almanlar, ancak kendi arılıklarını yok ederlerse ve bütün arı kovanlarını devirirlerse anlaşmaya varabilirler, yani *kendileri* birleşebilirler. Başka bir deyişle, Almanların Alman olmaktan daha ileri bir şey olmaları gerekir ki, bir "Alman Birliği" oluşturabilsinler. Yeniden doğmaları için, ana rahmine, yani ulusallıklarına geri dönmeleri gerekmez. Herkes *kendi içine* dönsün. Bir Alman'ın başka birinin elini "Alman olduğu için" huşu içinde sıkması ne kadar gülünç bir duygusallıktır! Bunda haklıdır da! Ama elbette "kardeşlik" kavramına meftun olunduğu, yani bir *"aile zihniyeti"*ne sahip olunduğu sürece bu durum dokunaklı telâkki edilecektir. *Almanlardan ibaret* büyük bir *aile* kurmak isteyen Nasyonaller, kendilerini aile "bağlılığı ve sadakâti", "kardeşlik" ya da "evlâtlık" gibi bâtıl inançlardan, başka bir deyişle *aile tininden* kurtaramamışlardır.

Ayrıca şunu da belirtmek isterim ki, Nasyonaller adı verilen milliyetçiler, kendi kendilerini iyi tanıyıp anlasalar, o keyfi yerinde

Alman şovenizmi ile yaptıkları birleşmeden sıyrılıp bir üst kademeye yükselmenin yolunu ararlardı. Çünkü Almanlardan maddî çıkar ve amaçların birleştirilmesini talep ediyorlar, ama bu birleşme de gönüllü bir birlikten başka bir şey değildir. Carriere, coşku içinde şöyle seslenmektedir: "Olayın derinliğini görebilen bir göz, demiryollarının *halkı yaşama götüren* bir yol olduğunu görür ve böyle önemlisine şimdiye dek hiçbir yerde rastlanmadığını kabul eder."* Çok doğru, bu, günümüze kadar hiç görülmemiş bir halk yaşamı olacaktır, çünkü bu bir –halkın yaşamı– değildir. Nitekim Carriere, sayfa 10'da söylediklerivle kendini yalanlar: "Saf insanlığı ya da beşeriyeti, misyonunu yerine getiren bir halktan daha iyi temsil eden olamaz." Oysa bu şekilde temsil ettiği tek şey popülistliktir. "Müphem genellik, kendi içinde tamamına ermiş, kendisi bir bütün olan ve hakikî genelin, örgütlü yapıların canlı bir uzvu olarak yaşayan biçimden (*Gestalt*) daha aşağı düzeydedir." Halk işte bu "müphem genellik"tir ve "kendi içinde tamama ermiş olan biçim" ise bir insandan başkası değildir.

"Halk, ulus" denilenin bir kişiliği olmayışı, kendi Ben'ini olanca gücüyle ortaya koymak isteyen bir halk olarak, başına *iradesiz* bir hükümdar getirmesinden anlaşılır. Halk iki alternatiften birini seçmek zorundadır: Ya sadece *kendini*, *kendi bireysel* arzularını gerçekleştiren bir hükümdarın boyunduruğu altına girecektir –o zaman bu "mutlak efendinin" icraatları, sözümona halkın iradesini gerçekleştirmeyecektir; ya da kendi iradesini uygulamaya koymayan bir hükümdarı tahta geçirecektir –o zaman da *iradesiz* bir hükümdarın yönetimi altında olacaktır ki, onun yerine ustaca ayarlanmış bir saat mekanizması da belki aynı işi görebilir. Bu

* Moriz Carriere, *Der Kölner Dom als freie deutsche Kirche - Gedanken über Nationalitaet, Kunst und Religion beim Wiederbeginn des Baues* (Özgür Alman Kilisesi Olarak Köln Katedrali - İnşaatın yeniden ele alınması vesilesiyle ulusallık, sanat ve din üzerine düşünceler), s. 3-4, Stuttgart 1843.

bakımdan meselenin biraz daha derinlerine inersek anlarız ki, halkın benliği, kişiliği olmayan "tinsel" bir erktir –yani yasadır. Bundan çıkaracağımız sonuç şudur: Halk-Ben'i (halkın benliği) bir hayalettir, bir Ben değildir. Ben, kendi Ben'imi kendim yaptığım için bir Ben'im, yani Ben'i bir başkası yapmaz, ben kendimin eseri olmalıyım. Peki, halkın benliği konusunda durum nasıldır? Burada *rastlantı* önemli bir rol oynamaktadır; halkın başına geçen hükümdar, konumunu bir rastlantıya borçludur, çünkü efendi olarak doğması dolayısıyla hükümdar olmuştur; seçilerek başa gelen yönetici de gene konumunu bir rastlantıya borçludur; bu durum onun kendi eseri değil, *"egemenliği elinde tutan"* halkın eseridir, tıpkı *Benim* de kendi eserim olmam gibi. Sana, senin kendi Ben'in olmadığını, Hans ya da Kunz'un senin Benin olduğunu telkin ettiklerini farz et! İşte halkın durumu da böyledir ve o bunu hak eder. Çünkü halkın bir Ben'i yoktur, tıpkı on bir gezegenin ortak bir *merkezin* etrafında dönüyor olmalarına rağmen, hep birlikte bir *Ben'e* sahip olmadıkları gibi.

İnsanların, egemen halkın karşısında tıpkı bir hükümdarın karşısındaymış gibi bir kölelik duygusuna kapıldığına dair Bailly'nin sözleri, durumu çok açık ortaya koymaktadır. Demektedir ki, "Genel akıl dile geldiği zaman, artık Ben özel bir akla sahip olmam. Benim için en başta gelen yasa, ulusun iradesidir: Ulus bir araya toplandıktan sonra, artık onun her şeyin üstündeki iradesinden başka bir şey tanımam."* O, özel bir aklın varlığını istememektedir, oysa aslında her şeyi başaran bu özel akıldır. Mirabeau da aynı şekilde görüşlerini şu coşkulu sözlerle dile getirmektedir:

* [Edgar Bauer, *Bailly und die ersten Tage der Französischen Revolution* (Bailly ve Fransız Devrimi'nin İlk Günleri), s. 25, Charlottenburg 1843, (Fransız Devrimi'nden sonraki yeni dönemin tarihine dair ibret alınacak olaylar. Kişisel anılar ve kaynaklardan faydalanılarak Bruno Bauer ve Edgar Bauer tarafından hazırlanan bir araştırma.]

"Dünyada hiçbir kuvvet, ulusun temsilcilerine 'Ben istiyorum' deme *hakkına* sahip değildir!"*

Yunanlarda olduğu gibi, şimdi de insanı bir *zoon politikon*, bir vatandaş ya da politika insanı hâline getirmek istiyorlar. İnsan, uzun bir süre "cennet vatandaşı" sayıldı. Yunan, *devleti* ile birlikte saygınlığını kaybetti, cennet vatandaşı da cennetle birlikte değerden düştü. Biz ise *halkla*, ulusla ve ulusallıkla birlikte batmak istemiyoruz, sadece *politika* insanı ya da politikacı olmak istemiyoruz. Devrimden beri "halkın mutluluğu için" çaba sarf ediliyor, ama halkı mutlu kılmak, yüceltmek gibi gayretlerin sonucunda Biz mutsuz oluyoruz: Halkın mutluluğu –benim mutsuzluğumdur.

Nauwerck'in *Über die Teilnahme am Staate* (Devlete Katılım Üzerine) adlı eserinde, politik Liberallerin bazı konuları fazlasıyla vurgulayarak ne kadar boş konuştuğunu görüyoruz. Yazar burada devletin vatandaşı olup devlet işlerine karşı ilgi göstermeyen umursamazlardan yakınıyor ve devlet işleriyle yakından ilgilenmeyenleri, yani politikacı olmayanları neredeyse insan yerine koymuyor. Bunda da haklı, çünkü eğer devlet "insana ait" her şeyin koruyucusu sayılıyorsa, buna katkıda bulunmadığımızda, insana ait olabilecek bir şeye sahip olamayız. Ama bu söz, egoist aleyhine ne ifade eder? Hiçbir şey! Çünkü egoist, insana ait şeylerin bizzat koruyucusudur ve devlete söyleyecek tek sözü şudur: Gölge etme! Ancak eğer devlet onun Kendi-olma durumuna dokunacak olursa, devletle etkin bir ilişkiye girer. Kendi hücresine kapanıp bilimle uğraşan bir kişi, devlet ona yük olmuyorsa, sadece "en kutsal görevi" olduğu için devletle ilgilenmek zorunda mıdır? Devlet onun isteklerini yerine getirecek doğrultuda çalışıyorsa, neden araştırmalarını bir yana bırakıp da onunla uğraşsın? Kendi çıkarları açısından durumu değiştirmek isteyen, varsın bu yolda çaba sarf etsin. Bundan böyle kimse "kutsal görevi" yerine

* [Age., s. 99. –Almanca baskıda ed.n.]

getirmek uğruna devletle ilgili meseleleri düşünmeyecektir, tıpkı "kutsal görevi" yerine getirmek amacıyla kimsenin bilim adamı, sanatçı, vb. olmayacağı gibi. İnsanları ancak egoizm devlet meseleleriyle ilgilenmeye sevk eder ve egoizm bunu, durum iyice kötüye gittiğinde yapacaktır. Eğer insanlara, egoizmlerinin devlet işleriyle ilgilenmelerini gerektirdiğini gösterecek olursanız, onlara çağrıda bulunmaya gerek kalmayacaktır; ama eğer vatan sevgisi ve benzeri duygularına hitap ederseniz, insanların o sağırlaşmış yüreklerini etkilemek ve bu "sevgi hizmetini" yerine getirmelerini sağlamak için çok dil dökmeniz gerekecektir. Pek tabiî ki egoistler, devlet işleriyle hiçbir zaman sizin düşündüğünüz biçimde ilgilenmeyeceklerdir.

Nauwerck, sayfa 16'da hakikî bir liberal palavrayı dile getirir: "İnsan, ancak insanlık âleminin bir üyesi olduğunu duyumsar ve bunun bilincinde olarak etkinliklerde bulunursa, dünyaya gelişinin beraberinde getirdiği yükümlülüğü, misyonunu tam olarak yerine getirmiş olur. Tek, eğer desteğini tüm insanlıkta bulmazsa ve Antaios gibi gücünü insanlıktan almazsa, *insanlık* fikrini, idesini gerçekleştiremez."

Aynı metinde şu sözler de geçmektedir: "İnsanın, *res publica* [halk iktidarı] ile ilişkisi, dinî bakış açısından tamamen özel bir mesele olarak görüldüğünden değersizleştirilmekte ve böylece de yok farz edilmektedir."* Politik bakış açısına göre sanki din meselesi farklı mı? Ona göre de din "özel bir mesele"dir.

Oysa insanlara "kutsal yükümlülük", "insanın misyonu", "tam bir insan olma görevi" gibi şeylerden söz edileceğine, onlara, devlette her şeyi oluruna bıraktıklarında, *kendi çıkarlarını* ihmâl edecekleri hatırlatılacak olsa, bütün bu tiratlara gerek kalmazdı. Teologlara düşman olan yazar, bunu yapacağına, "Devletin, *kendine*

* [Karl Nauwerck, *Über die Teilnahme am Staate* (Devlet İdaresine Katılım Üzerine), Leipzig 1844. –Almanca baskıda ed.n.]

bağlı insanların tümünden bir şeyler beklediği bir zamanda yaşıyoruz. –Düşünen insan, devletin teorilerine ve uygulamalarına katılmayı bir *yükümlülük*, kendine verilmiş en kutsal yükümlülük olarak görmektedir" der ve ardından da tüm dikkatini "herkesin devlet işlerine katılımının koşulsuz gerekliliği"* meselesine verir.

Kafasında ya da kalbinde, ya da her ikisinde birden *devleti* taşıyan, devletin fanatiği olmuş, ya da *devlete bir din gibi inanan* kişi politikacıdır ve her zaman da öyle kalacaktır.

"Devlet, insanlığın en mükemmel biçimde gelişebilmesi için en gerekli araçtır."

Bu söz bizim insanlığı geliştirmek istediğimiz zamanlar için geçerliydi; ama Biz kendimizi geliştirmek istersek, devlet Bizim için sadece bir ayak bağı oluşturur.

Devleti ve halkı hâli hazırda reforme etmek ve düzeltmek mümkün mü? Soylular sınıfını, ruhban sınıfını, Kilise'yi vb. ne kadar reforme edebilirsek, devleti ve halkı da o kadar edebiliriz: Onları yok edebilir, ortadan kaldırabiliriz, ama reforme edemeyiz. Anlamsız olanı, reform yoluyla anlamlı hâle getirmek mümkün mü, ya da [Ben] onu düpedüz başımdan atmalı mıyım?

Bundan böyle, üzerinde durulacak bir mesele *devlet* (anayasa vb.) olmamalı, Ben olmalıyım. Böylece hükümdarların, anayasaların iktidarı vb. sorunlar ortadan kalkar, kendi hakikî dipsiz kuyularına düşerek kendi hakikî hiçliklerine göçerler. Bir Hiç olan Ben, kendi *yarattıklarımı* içimden çıkarıp önünüze atacağım.

Toplum başlığı altında yer alan konulardan biri de, son zamanlarda övgüyle sözü edilen "parti"dir.

Devlette *partinin* sözü geçer. "Parti, parti –ona kim katılmaz ki!" Ama Tek, *biriciktir*, bir partinin üyesi değildir. O özgürce birleşir ve gene özgürce ayrılır. Parti, devlet içinde devletten başka bir

* [Age., s. 5. –Almanca baskıda ed.n.]

şey değildir ve bu daha küçük olan arı devletinde de tıpkı büyük devlette olduğu gibi "barış" hüküm sürmelidir. Devlette bir *muhalefetin* bulunması gerektiğini bağıra çağıra savunanlar, partide meydana gelen her görüş ayrılığına şiddetle karşı çıkarlar. Bu da onların sadece bir –devlet istediklerine– dair bir kanıttır. Partilerin dağılmasına sebep devlet değil Biricik'tir.

Son zamanlarda sık sık partiye sadık kalma uyarılarında bulunuluyor, ama partililer de en çok parti güdümünde olanları hor görüyorlar. İnsanlar mensup oldukları partiye her koşul altında sadık kalmalı, temel ilkelerini mutlaka benimsemeli ve savunmalıdırlar. Partideki durum, kapalı toplumlardaki kadar sıkı değildir, çünkü kapalı toplumların üyeleri değişmez yasalara ve ilkelere bağlıdırlar (örneğin tarikatlar, İsa Derneği* vb.). Ama bir parti belli bazı prensipleri *bağlayıcı* kılarsa ve bunları saldırılara karşı korursa, bir birlik olma niteliğini yitirir. İşte o an, partinin doğuş anıdır. Bir parti, *doğuşunda* bir *kurum*, ölü bir birlik, sabitlenmiş bir fikirdir. Bir mutlakıyet partisi olarak üyelerinin, bu prensibin sarsılmaz doğruluğu konusunda kuşku duymalarını istemez. Üyeler, ancak partilerinin dışında başka bir kişiliğe sahip olmayı isteyebilecek kadar egoist iseler, yani partizan değilseler, böyle bir kuşku duyabilirler. Bir partili olarak da partizan olmayan biri olamazlar, ancak bir egoist olarak olabilirler. Eğer sen bir Protestan isen ve bu partinin bir üyesi isen, sen Protestanlığı hep haklı çıkarmak zorundasın, olsa olsa onu daha "arı hâle getirmek" isteyebilirsin, ama kesinlikle yeremezsin. Sen eğer bir Hıristiyan isen ve insanlar arasında Hıristiyan partiye mensup isen, sen bu partinin bir üyesi olarak değil de, ancak bir egoist, yani partizan-olmayan biri olarak bu partinin kuralları dışına çıkabilirsin. Hıristiyanlar, Hegel'e ve Komünistlere varana kadar, kendi partilerini güçlendirmek için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Onlar Hıristiyanlığın sonsuz haki-

* [Doğrudan papaya bağlı bir Katolik tarikatı; Cizvitler. –y.n.]

kâti içerdiği ve sadece bunu bulup çıkarmak, saptamak ve doğrulamak gerektiği kanısındaydılar.

Kısacası, bir parti, parti dışı olanlara ve taraf tutmayanlara tahammül göstermez ve egoizm de işte asıl burada kendini belli eder. Partiden bana ne! Parti beni ilgilendirmez. Ben benim bayrağıma sadık kalacaklarına yemin etmeksizin benimle *birleşecek*, benimle *birlik olacak* yeterince kişi bulabilirim.

Partililer, başka bir partiye geçen üyeye hemen kızar, "dönek" diye hakaret ederler. Gerçi *ahlâk* kurallarına göre, insanın mensup olduğu partiye bağlı kalması gerekir; o partiden ayrılmak, kendine "sadakâtsiz" damgası vurdurmak demektir. Ancak Kendi-olma durumu, sadakât, bağlılık gibi nitelikler tanımaz; Kendi-olma, her şeye izin verir, inancından dönmeye, karşı safa geçmeye bile... Ahlâklı, töreye bağlı kişiler de, kendi partilerine geçen birisi olursa, farkında olmadan aynı ilkenin kendilerini yönlendirmesine izin verirler; *kendi* saflarına geçilmesi için, partilerini abartılı bir biçimde överler. Onlar aslında şunun bilincine varmalıdırlar ki, Kendi-olan birinin davranış biçimi ahlâk kurallarını çiğnemekten, töre dışına çıkmaktan geçer; bu durumda da insanın kendi yaşamını kendisinin belirlemesi, sadakâtsiz olması, hatta yeminini bozması gerekir; yoksa yaşamını ahlâk kuralları, töre belirler. Katı ahlâk kurallarına ve töreye bağlı kalarak insanları yargılayan kişilerin gözünde, yeminini bozup bir topluluktan ayrılan kişi kuşku uyandırır ve ona kolay kolay güvenilmez, çünkü o, "sadakâtsizlik" lekesini üzerinde taşır ki, bu da *ahlâksızlık, töreyi ihlâl* sayılır. Basit insanlar arasında böyle bir görüş yaygındır; aydınlar ise, her zaman olduğu gibi bu konuda da kesin karar veremezler, kafaları karışır ve kavram karmaşası yüzünden, ahlâklılık prensibinin kaçınılmaz olarak bazı çelişkiler içerdiğinin bilincine varmazlar. Partiden ayrılana ahlâksız demeye dilleri varmaz, çünkü kendileri de bir dinden ayrılıp diğerine geçmeye vb. teşvik eder; ama meseleye ahlâklılık, töreye bağlılık açısından bakmayı da bir türlü bıra-

kamazlar. Oysa burada ahlâk kurallarının, törenin dışına çıkmak için çok uygun bir fırsat doğmuştur.

Acaba Kendi-olanlar ve Biricikler de bir parti midirler? Ama eğer bir partinin *mensubu* olsalardı, nasıl *Kendi-olan* olabilirlerdi!

Yoksa acaba hiçbir partiye bağlanmamalı mı? Bir partiye bağlanarak, o partinin çevresine girerek, onlarla bir *birlik* kurulmuş olur ve bu birliktelik, parti ile Ben, aynı amacı güttüğü sürece devam eder. Ama Ben bugün o partinin eğilimine katılıyorsam, yarın katılmayabilirim ve böylece "sadakâtsiz" olurum. Parti Beni *bağlayamaz* (yükümlü kılamaz), ben ona duyduğum saygıdan ötürü onun bana hükmetmesine razı olamam; eğer amaçları artık hoşuma gitmiyorsa, ona düşman kesilirim.

Kendini önemseyen ve devamlılığını sağlamak isteyen her partide üyeler, o partinin isteklerine boyun eğip hizmet ettikleri oranda kendi özgürlüklerini veya daha doğrusu Kendileri-olmayı feda ederler ve egoizmlerinden de o oranda vazgeçerler. Bir partinin bağımsızlığı, üyelerinin bağımlılığını gerektirir.

Bir partinin, ne türden olursa olsun, bir *amentüsünün* olması, ilkelerine inanılması ve o doğrultuda davranılması en vazgeçilmez koşuludur. Tüm üyeler partinin düsturuna *inanmalı*, ondan kuşku ve tereddüt duymamalıdır. Parti üyesi için bu düstur kesin olmalıdır. Bu da üyenin kendini bedeni ve ruhuyla partiye teslim etmiş olması anlamına gelir, aksi hâlde gerçek bir partili olunamaz, az veya çok –egoist biri– olunur. Eğer Hıristiyanlık hakkında bir kuşkun varsa, artık tam bir Hıristiyan sayılamazsın, çünkü sen bir "küstahlık"ta bulundun ve Hıristiyanlığın üstünde bir yere çıkarak onu sorgulamaya, kendi egoist yargınla irdelemeye kalkıştın. Sen Hıristiyanlık partisine karşı –buna parti diyorum, çünkü bu bir başka parti olan Yahudilerin meselesi değildir– bir *günah* işledin. Ama bundan korkmadığın için ne mutlu sana! Senin bu küstahlığın Kendin-olmana yardımcı olacaktır.

O hâlde egoist, hiçbir zaman bir partiden yana olamaz ya da

bir partiyi tutamaz mı? Bu mümkündür, fakat o bir partinin, kendisini ele geçirmesine ve elinde tutmasına izin veremez. Bir *parti* onun için her zaman bir eğlence partisi olmaktan ileri gidemez, o ancak böyle bir partiden yana olur, böyle bir partiye katılır.

Öyle anlaşılıyor ki, en iyi devlet, kendisine bağlı ve sadık vatandaşlara sahip devlettir; *yasaya tâbi olma* bilinci azaldıkça, bir ahlâk düzeni olan, ahlâklı bir yaşam tarzını temsil eden devlet de o oranda gücünü ve niteliğini kaybeder. "İyi vatandaşlar" bozulmaya başlayınca, iyi devlet de bozulur, yasasızlık ve anarşi alır yürür. "Yasalara saygı!" Devlet yapısını bir bütün olarak ayakta tutan ve perçinleyen ilkedir bu. "Yasa *kutsaldır* ve yasayı ihlâl eden *suçludur*." Suçun olmadığı devlet yoktur: Ahlâklılığın hüküm sürdüğü bir ortam (törel dünya) –ki bu da devlettir– serseriler, dolandırıcılar, yalancılar, hırsızlar ve benzerleriyle doludur. Devlet, "yasanın egemenliği" ve hiyerarşi demek olduğundan, egoist, *kendi* çıkarının devletin çıkarı ile çakıştığı durumlarda, sadece suç işleyerek kendi isteklerini tatmin edebilir.

Devlet, *yasalarının* ve buyruklarının *kutsal* sayılmasından vazgeçemez. Bu durumda Tek, bir zamanlar Kilise'nin gözünde ne idiyse devletin karşısında da odur, yani *kutsal olmayan kişidir* (barbardır, doğal insandır, "egoist"tir). Devlet ise, Tek'in karşısında tıpkı azizler gibi kutsallık simgesi olan hale-i nura bürünür. Bu hüviyetine dayanarak örneğin düello konusunda bir yasa çıkartır. Bir mesele yüzünden –bu mesele ne olursa olsun– kendi hayatlarını ortaya koyan iki insanın bu niyetlerini uygulamalarını yasaklar, çünkü devlet bunu istemiyordur: bu eylemi cezalandırır. Peki ama nerde kaldı insanın kendi yaşamı hakkında karar verme özgürlüğü? Örneğin Kuzey Amerika'da olduğu gibi toplumun, böyle durumlarda düellocuları, bu eylemlerinden ötürü, o zamana kadar kendilerine sağlanan kredilerden yoksun bırakmak gibi bazı kötü *sonuçlara* katlanmak durumunda bırakması tamamen farklı

bir şeydir. Birine kredi vermemek, herkesin kendi meselesidir ve eğer bir topluluk herhangi bir nedenden ötürü birine kredi vermeyi reddederse, o kişi bundan ötürü özgürlüğünün kısıtlanmış olduğunu ileri sürüp yakınamaz: çünkü söz konusu topluluk, sadece kendi özgürlüğünü kullanmaktadır. Bu, bir günahın, bir *suçun* cezalandırılması değildir. Burada düello bir suç değildir, sadece toplumun bazı karşı-tedbirlere başvurduğu, *savunmaya* geçtiği bir eylemdir. Oysa devlet, düelloya suç damgası vurmakta, yani onu kutsal yasanın ihlâli olarak görmektedir. Böylece düello bir kriminal olay, *bir adlî vaka* hâline gelmiş olur. Toplum, Tek'i başına kötü olaylar getirecek şekilde davranıp davranmama kararında serbest bırakmakta, devlet ise tam tersine, Tek'in bu konuda karar verme hakkını elinden almaktadır ve sadece kendine, yani devletin yasasına karar verme hakkı tanımaktadır. Böylece devletin buyruğuna karşı gelen, sanki Tanrı'nın buyruğuna karşı gelmiş gibi muamele görür. Bu bakış açısı Kilise'ninkine aynen uyar. Kilise'ye göre, Tanrı kutsallığın bizzat kendisidir ve gerek Kilise'nin, gerekse devletin buyrukları aynı zamanda bu Kutsal'ın da buyruklarıdır; bu buyrukları kendi seçtiği özel ve kutsanmış kişilerle dünyaya duyurur. Kilise'ye göre, *ölümcül günahlar*, devlete göre ise, *ölümü hak eden cürümler* vardır; Kilise'ye göre, Tanrı'ya karşı gelen *kâfirler*, devlete göre ise *vatan hainleri* vardır; Kilise *kendi yasalarına uymayanlara* cezalar verir, devlet *kriminal suç işleyenleri* cezalandırır. Bir zamanlar Kilise'nin *engizisyon mahkemeleri* kurulurdu, şimdi ise devletin *adlî mahkemeleri* var. Kısacası, bir tarafta günah, diğer tarafta suç; bir tarafta günahkâr, öte yanda ise suçlu: birinde engizisyon, diğerinde de– engizisyon. Acaba devletin kutsallığı da tıpkı Kilise'nin kutsallığı gibi gözden düşmeyecek mi? Yasalarının insanda uyandırdığı huşu, yüceliği karşısında duyulan saygı, "tebaasının" uysallığı hep sürecek mi? O "kutsal çehre" çirkinleşmeyecek mi?

Devlet erkinin, Tek'lerle onurlu bir şekilde mücadele etmesini

ve –basın özgürlüğü meselesindeki ifadeyle– güneşin ve rüzgârın eşit paylaşılmasını istemek ne büyük bir aptallıktır! Eğer devlet –yani bu düşünce– sözü geçen bir erk olacaksa, Tek'e göre daha üstün bir güç oluşturmalıdır. Devlet "kutsaldır" ve kendini Tek'in "küstahça saldırılarına" maruz bırakmamalıdır. Madem ki devlet *kutsaldır*, o hâlde sansür de olmalıdır. Politik Liberalizm taraftarları cümlenin ilk kısmını kabul ediyorlarsa da, bunun beraberinde getirdiği sonucu reddediyorlar. Ama her hâlükârda baskıcı önlemler alınması hakkını tanıyorlar, çünkü devletin Tek'ten *daha üstün* olduğu ve kendine karşı gelenden öç alabilmek için, haklı olarak ceza adı verilen uygulamaya başvuracağı fikrini sürdürüyorlar.

Ceza, ancak *kutsal* bir şeyin zedelenmesi karşılığında ödenen bir kefaret olacaksa, bir anlam ifade eder. Kişi bir şeyi kutsal sayıyorsa, ona karşı bir düşmanlık gösterdiğinde, cezayı hak eder. Bir insan bir başka insanın hayatını kutsal saydığı *için* ona dokunmaktan *çekiniyorsa*, o zaman *–dindar* bir insandır.

Weitling, suçları "toplumdaki düzensizliğe" atfeder ve komünist düzenlemelerde suç işlemenin mümkün olmayacağını umar, çünkü suça sevk eden nedenler –örneğin para– ortadan kalkmıştır. Fakat onun tasavvur ettiği örgütlü toplum kutsallaştırıldığından ve dokunulmazlık düzeyine çıkarıldığından, bu iyi niyetli görüşünde hataya düşmektedir. Birçok kişi ağızlarıyla komünist toplumdan yana olduklarını söylemekle beraber, el altından onun devrilmesi için çaba sarf etmekten geri kalmayacaktır. Weitling ise zaten "insanın hastalıklarından ve zaaflarından doğal olarak artakalanlar için sağaltıcı ilâçlar"* saptamakla yetinmek zorunda kalacaktır. "Sağaltmaktan" söz edildiğine göre, Tek'lerin "sağlıklı işler yapmakla yükümlü" olduğu görüşünden hareket edilerek, onlara bu "insanî yükümlülüklerinden" dolayı gerektiği biçimde davranılma-

* [Wilhelm Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (Uyum ve Özgürlüğün Güvenceleri), s. 191, Vivis 1842. –Almanca baskıda ed.n.]

sı öngörülmektedir. *Sağaltıcı ilâç* ya da *sağaltma, cezanın* sadece öbür yüzüdür; *sağaltma teorisi, cezalandırma teorisiyle* paralel gider. Eğer ikincisi, bir eylemi hak kavramına karşı işlenmiş bir günah olarak görüyorsa, ilki de insanın *kendine karşı* işlediği bir günah, yani sağlığının bozulması olarak kabul etmektedir Oysa bunun doğrusu, benim bir eylemi *Bana uygun olup olmadığına*, yani *Bana* karşı düşmanca mı yoksa dostça mı olduğuna bakarak değerlendirmemdir. Yani doğru olan, o eylemi kendi *mülküm* olarak görmem ve onu destekleyip geliştirmekte, ya da yıkıp yok etmekte kendimi özgür hissetmem demektir. "Suç" ya da "hastalık"tan herhangi biri, meseleye *egoistçe* bir yaklaşım değildir, yani bir meseleye *Benim* açımdan bakmak değil, *Başkasının* açısından bakmak demektir, şöyle ki: Bir eylem, *genele* (kamuya) ait bir *hakkı* mı zedelemektedir yoksa kısmen Tek'e (hastaya) ait olan, kısmen de genele, kamuya (*topluma*) ait olan *sağlığa* mı zarar vermektedir? "Suç"a karşı katı davranılır, "hastalık" ise acıma ve şefkatle muamele görür.

Bir suç işlendiğinde, arkasından ceza gelir. Kutsallık ortadan kalkarsa, suç da yok olur ve dolayısıyla ceza da ortadan kalkar, çünkü ceza ancak kutsallık karşısında anlam taşır. Kilise cezaları ortadan kaldırıldı. Neden? Çünkü artık insanların "kutsal Tanrı' ya" karşı nasıl davrandıklarının onların kendi meselesi olduğu kabul edildi. *Kilise cezası* nasıl ortadan kalktıysa, *bütün cezaların da* ortadan kalkması gerekir. Tanrı diye adlandırılana karşı işlenen günah nasıl herkesin kendi meselesi sayılıyorsa, kutsal diye adlandırılanın her türüne karşı işlenen günah da insanın kendi meselesi sayılmalı. Bizim ceza hukuku teorilerinin *çağdaşlaştırılması* için boş yere uğraşıyorlar, çünkü bu teorilere göre insanları işledikleri, "insanlığa yakışmayan" bazı suçlar yüzünden *cezalandırmaya* kalkarlar, fakat bu yapılırken bu teorilerin ne kadar saçma olduğu daha da belirginleşir, çünkü genelde küçük hırsızları asarlar, büyükleri ise salıverirler. Özel mülke tecavüz edenler cezaevine kapa-

tılırlar; oysa insanların "düşüncelerine gem vuranlar", "doğal insan hakları"nı baskı altına alanlar uyarılarla, ricalarla geçiştirilirler. → Ceza yasaları sadece kutsal varoldukça bir anlam ifade eder, cezadan vazgeçilirse bu yasalara da gerek kalmaz. İnsanlar her yerde yeni bir ceza yasası yaratmaktan söz ediyorlar, oysa kimse, cezanın aslında ne olduğu konusunda düşünmüyor. Ceza, zarar gören ya da duyguları zedelenen insanların gönlünü alıp zararını telâfi etmek yerine geçer, ama bunu yapmakla, hak ya da hakkaniyet yerine getirilmez, sadece *Bizim* duygularımız tatmin edilir. Bir kişi bizim *hoşumuza gitmeyen, bize ters gelen* bir davranışta bulunursa, onun gücünü kırar, Kendimizinkini devreye sokarız. Böylece *kendimizi* tatmin ederiz, –sadece bir hayalet olan– hakkı tatmin etme isteğinde bulunma saçmalığına düşmeyiz. Kendini insana karşı savunan *Kutsal* değil, insan olmalıdır. Zaten *Tanrı* da artık kendini insana karşı savunmamaktadır. Bir zamanlar –ve hatta kısmen şimdi– "Tanrı'nın hizmetkârları" Tanrı'ya hakaret edenleri cezalandırmaya katkıda bulunurlardı. Günümüzde de hâlâ kutsalın korunması için yardım elini uzatanlar var. Kutsala düşkünlük yüzünden insanlar, bizzat kendileriyle ilgisi olmasa dahi, suç işleyenleri polisin, adaletin eline teslim ederler ve şahsen onlara dokunmayan bir meseleyi yönetimin sorumluluğuna havale etmiş olurlar, böylece de "kutsalın en iyi biçimde korunmasını ve desteklenmesini sağlarlar". Halk kendi görüşüne göre ahlâksız saydığı, hatta yakışık almaz bulduğu her şeye karşı polisi kışkırtmaya çok meraklıdır. Halkın böyle ahlâklılığa düşkün olması, polis teşkilâtını, hükûmetin koruyabileceğinden daha etkili korur.

Suç konusunda şimdiye kadar hep egoist kişi kendini öne atmış ve kutsala hakaret etmiştir. Kutsal ile bağını koparma, daha doğrusu kutsaldan kopma giderek yaygınlaşabilir. Yeniden bir devrim yaşanmasa da, güçlü, aldırmaz, arsız, vicdansız, kendinden emin *suç* dalgasının uzak gümbürtüsü işitilmiyor mu, gökyüzünün

nasıl önsezili bir sessizliğe ve kasvete büründüğünü görmüyor musunuz?

Enerjisini aile, parti, ulus gibi küçük toplumlar için harcamayı reddedenler, aslında daha büyük, daha değerli toplumları özlemektedirler ve örneğin "tüm insanları kapsayan bir toplumun" ya da "insanlığın", gerçekten sevilmeye ve uğruna kendini feda etmeye değer olduğunu ve ancak bunun insan için bir onur sayılabileceğini sanırlar. Böyle kimseler "*insanlık* için yaşarlar ve *insanlığa* hizmet ederler".

Bugüne kadar Beni baskı altında tutan o *egemen kişiliğin* bedeni *halk*, tini ise *devlet*tir. İnsanlar, halkları ve devletleri, "tüm insanlığı" ve "genel aklı" kapsayacak kadar genişleterek daha ulvî bir hâle getirmek istemişlerdir. Fakat böyle bir genişleme insanların esaretini daha da yoğunlaştıracaktır. Zira insanseverler (filantroplar) ve insancıllar (hümaniterler), tıpkı diplomatlar ve politikacılar gibi mutlak efendilerdir.

Yeni Eleştiriciler dine karşı cephe alıyorlar, çünkü onlara göre din, Tanrı'yı, tanrısal olanları, ahlâklılığı vb. insanın *dışındaki* bir yere yerleştirmekte ya da bunları nesnel şeyler hâline getirmektedir; oysa kendileri bu özneleri insanın *içine* yerleştirmektedirler. Bu Eleştiriciler dinin asıl hatası olan bir fikri, insanın dünyaya gelmesinde bir "maksat" olduğu fikrini paylaşmakla hatada ondan geri kalmıyorlar, çünkü onlar da insanın özünün ahlâklılık, özgürlük, insanîyet vb. olduğunu ileri sürdükleri gibi, onu ilahî, insanî şeylere sahip kılmak istiyorlar. Ayrıca tıpkı din gibi siyaset de insanı *"eğitmek"*, "özündeki" nitelikleri, dünyaya geliş "maksadını" gerçekleştirmesini sağlamak ister. Din de, siyaset de insanı dışındaki bir şey, yani "hakikî insan" hâline getirmek ister. Din insanı "hakikî bir mümin, siyaset ise "hakikî bir vatandaş ya da tebaa" kalıbına uygun hâle gelecek biçimde eğitmeyi amaçlar. Aslında maksadın ilahî ya da insanî olması arasında hiçbir fark yoktur.

Gerek dinin gerekse siyasetin boyunduruğu altındaki insan, daima bir *zorunluluk* yükü altındadır: Yani insan şu veya bu olmak *zorundadır*, şöyle veya böyle davranmalıdır. Peşinen kabul edilen bu önerme ve buyrukların etkisi altında, herkes sadece birbirini çelmelemekle kalmaz kendini de çelmeler. Eleştiriciler derler ki, Sen tam bir insan, özgür bir insan olmalısın. Böylece onlar da yeni bir *din* ortaya atmaya, özgürlüğü yeni bir mutlaklık, bir ideal olarak göstermeye kalkışırlar. İnsanlar özgür *olmalıdırlar.* Böylece özgürlük *misyonerleri* bile ortaya çıkabilir; tıpkı Hıristiyanlıkta, herkesin Hıristiyan olması gerektiği düşüncesiyle görevlendirilen inanç misyonerleri gibi. Sonuçta nasıl inanç Kilise olarak, ahlâklılık devlet olarak kurumlaştıysa, özgürlük de yeni bir *cemaat* olarak kendini tesis eder ve kendi "propagandasını" yapar. Elbette bir oluşuma, biraraya gelmeye itiraz edilemez; ama eski *himaye ve yetiştirme* sisteminin her türlü yenilenmesine, kısacası, ister Hıristiyan olsun, ister tebaa, ister özgür biri olsun, ister insan, Bizi *bir şey yapma* ilkesine haydi haydi karşı çıkmak gerekir.

Feuerbach ve diğerleri gibi, dinin insanın içindeki insanlık niteliğini (insanî olanı) çekip çıkararak öte dünyaya taşıdığı ve bunun orada erişilemeyen kendine özgü bir kişilik, bir "Tanrı" olarak kendi varlığını sürdürdüğü görüşüne katılmak mümkündür. Ama dinin yanılgısı asla bundan ibaret değildir. İnsanî şahsiyetin insandan koparılıp öte bir dünyaya taşındığı görüşünden vazgeçebilir, Tanrı'yı tanrısallığa dönüştürebilir, ama buna rağmen dindar olmayı sürdürebiliriz. Çünkü dindarlık, *şu andaki* insana duyulan memnuniyetsizlikten ibarettir, yani insan, erişmek için çaba sarf etmeye değer bir *mükemmellik* simgesi ortaya koyarak, bu "mükemmelliğe ulaşmak için mücadele" ihtiyacı duymaktadır.* ("Bu nedenle,

* Bruno Bauer (anonym), "Was ist jetzt der Gegenstand der Kritik?" (Şimdi Eleştirinin Konusu Nedir?) *Allgemeine Literatur- Zeitung*, yay. haz. Bruno Bauer, sayı 8, s. 22, Charlottenburg, Temmuz 1844.

göksel Babanızın yetkin olduğu gibi, siz de yetkin *olun*." (Mat. 5:48): Dindarlığın esası, bir *İdeal*in, mutlak bir varlığın saptanmasıdır. Mükemmellik en büyük zenginliktir, *finis bonorum*'dur. Herkesin ideali mükemmel insan, hakikî insan, özgür insandır, vb.

Yeni Çağ'ın amacı, "özgür insan" idealini ortaya koymaktır. Eğer bunu gerçekleştirmek mümkün olursa, yeni bir din doğar, çünkü yeni bir ideal, beraberinde yeni bir özlem, yeni bir çaba, yeni bir tapınma, yeni bir Tanrı, yeni bir tövbekârlık getirir.

"Mutlak özgürlük" ideali de tıpkı mutlak olan her şey gibi, her türlü saçmalığa müsaittir. Örneğin Hess'e göre, "mutlak insanî toplumda bunu gerçekleştirmek mümkündür"* Hemen ardından da, bu gerçekleşme "insanın yaşamdaki misyonu" diye adlandırılır, aynı şekilde özgürlük de, "ahlâklılık" (töreye tâbilik) olarak kabul edilir: Bundan böyle "hakkaniyet"in (yani eşitliğin) ve "ahlâklılık"ın (yani özgürlüğün) egemenliği başlar, vb.

Soyunun, ailesinin, ulusunun muteber üyeleriyle böbürlenen biri gülünç duruma düşer ve ona başkalarının başarılarından ötürü "koltukları kabaran" beceriksizin teki gözüyle bakılır; sadece "insan" olmak isteyen kişi de aklı başından gitmiş biridir. Ama her iki tipteki insan da değerini, *tek başına olmakla* değil, *bağlı olmakla* ya da kendini başkalarıyla birleştiren "bağ"la, kan bağı, ulus bağı, insanlık bağıyla ortaya koymaktadır.

Günümüzdeki "Nasyonaller" yüzünden, sadece insan kanı taşıdığını ve insanî kan bağına sahip olduğunu ileri sürenlerle, özel kanı ve özel kan bağı olduğunu iddia edenler arasındaki çatışma gene hareketlenmiştir.

Övüncü, bir şeye aşırı değer biçmek anlamında değil de, sadece bir şeyin bilincinde olmak anlamında kabul edersek, bir ulusa

* Moses Hess (anonym), "Sozialismus und Kommunismus", *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz* (İsviçre'den Yirmi Bir Sayfa) içinde, s. 89-90, yay. haz. Georg Herwegh, Zürih ve Winterthur 1843.

"ait olmak", yani o ulusun mülkiyetinde olduğun için övünmekle bir ulusu kendi mülkün olarak görmenin övüncü arasında büyük bir fark olduğunu anlarız. Benim bir ulusa mensubiyetim, benim sıfatımdır (niteliğimdir) ama ulus benim sahibim ve efendimdir. Eğer sen vücutça güçlüysen, bu gücünü yeri geldiği zaman kullanırsın ve bundan ötürü övünür, kendine güven duyarsın. Fakat eğer senin güçlü vücudun sana hâkimse, bu seni âdetâ kaşındırır ve en olmayacak yerde gücünü göstermeye seni sevk eder. Biri sana elini uzatırsa, onu sıkmadan edemezsin.

Bir ailenin ya da aşiretin üyesi, bir halkın ferdi vb. olduğunun bilincine varar biri, sonunda şu sonuca varır: Ben bunların hepsinin daha da fazlasıyım (bunlardan öte bir varlığım), çünkü bir insanım. Ya da İnsan, bir Yahudi'nin, bir Alman'ın vb. daha fazlasıdır. "İşte bundan ötürü herkes sadece ve tam anlamıyla –insan olmalıdır!" Bunun yerine acaba şöyle de diyemez miyiz: Belirtilenden daha fazlası olduğumuz için, şunun ya da bunun da "fazlası" olmak isteriz? Yani hem insan, hem Alman; ya da hem insan, hem de soylu bir ailenin üyesi, vb? Nasyonaller haklı: İnsan milliyetini inkâr edemez. İnsancıllar da haklı: Bir ulusa ait olmakta diretecek kadar dar görüşlü olmamak gerekir. Bu iki görüş arasındaki çelişki *biriciklikte* ortadan kalkar: Ulusa ait olan benim niteliğimdir. Ama Ben niteliğimin içinde kaybolmam –çünkü insana ait olan da benim niteliğimdir, ama Ben ilkin biricikliğim sayesinde insana varlığını veririm.

Tarih, *İnsan*'ı arar. İnsan denilen kimdir? Ben, Sen, Biz... Aranılan gizemli bir *özdür,* tanrısal bir öz, önce *Tanrı* olarak, sonra da insan (insanlık, insancıllık, tüm insan soyu) olarak aranır, ve Tek olarak, fanî bir varlık, Biricik olarak bulunur.

Ben insanlığın malikiyim, insanlığın ta kendisiyim ve başka bir insanlığın esenliği uğruna hiçbir girişimde bulunmam. Sen eğer bir biricik insanlık isen ve kendinden başkası için yaşama isteği ile övünüyorsan, sen bir ahmaksın!

Şimdiye dek incelemiş olduğumuz *insanlık âlemi* ile Ben arasındaki ilişki, o kadar çok yönlüdür ki, daha ilerde de tekrar ele alınacaktır. Bu konuyu burada sadece genel hatlarıyla göz önüne serdikten sonra bir yana bırakıp, onun yansımalarından oluşan iki ayrı tarafın görüşlerini inceleyeceğiz. Benim ilişkim sadece kendilerinde "İnsan" kavramını temsil ettikleri, ya da –kendilerine Tanrı evlâdı dendiği gibi– *İnsan* evlâdı oldukları ölçüde insanlarla değildir; ben aynı zamanda insana dair sahip olduklarımızla ve *bizim* dediklerimizle, yani salt insan sıfatıyla, ne *olduğumuz* ile değil de, insanın *mülkiyetiyle* de ilgiliyim. Böylece insanlık âleminden başka, insanın duyu ve fikir (ide) âlemi de inceleme alanına dâhil edilecek ve insanın sahip olduğu duyusal ve tinsel değerler hakkında söylenecek bazı sözler olacaktır.

İnsan kavramının gelişimi ve kavranışı doğrultusunda, aynı kavrama şu ya da bu *muteber şahıs olarak saygı göstermemiz* istendi ve bu kavramın en geniş hâlinden yola çıkılarak nihayetinde şu buyruğa ulaşıldı: "Herkesin şahsında İnsan'ı saymalısın!" Ama eğer ben İnsan'a saygı duyacaksam, İnsan'ı kapsayan ya da İnsan'a dair olan her şeye de saygı göstermem gerekir.

İnsanların *kendilerine ait* şeyleri vardır ve *Ben* bunu kabul ederek kutsal saymalıyım. İnsanların kendilerine ait şeyleri, kısmen dışlarındaki, kısmen de içlerindeki *değerlerdir, mülklerdir*. Dışlarındakiler nesnel, içlerindekiler ise tinsel değerlerdir; düşünceler, kanaâtler, asil duygular vb. Ama benim saygı duymam gereken şeyler sadece *hukukî* ya da *insanî* mülkiyettir. Gayri-hukukî ve gayri-insanî olanları saymam ve korumam gerekmez, çünkü insanların gerçekten sahip oldukları, sadece *İnsan'a ait* olanlardır. Bu tür içsel değerlerden biri dindir. *Din* özgür, yani İnsan'a ait olduğundan, *Ben* ona dokunamam. Onun dokunulmazlığı vardır. Başka bir içsel değer, içsel mülk de onurdur. *Onur* da özgürdür ve Benim tarafımdan dokunulmazlığı vardır. (Davalık olan hakaretler, karikatürler, vb.) Din ve onur "tinsel mülkiyet"tir. Nesnel mül-

kiyetin başında ise şahıs gelmektedir: Benim şahsım, ilk mülkiyetimdir. Bu bakımdan kişisel özgürlük önde gelir, ama sadece *hukukî* ya da insanî kişilik özgürdür, öbürü tutuklanır. Senin yaşamın Senin mülkiyetindir; ancak bu yaşam insanlar için, gayri-insanî birinin yaşamı olmadığı sürece kutsaldır.

İnsanın, bu sıfatla sahip çıkamadığı bedensel değerlerini, mülklerini elinden almamız mümkündür: Rekabetin, sanat icra etme özgürlüğünün anlamı budur. İnsanın sahip çıkamadığı tinsel değerler, mülkler de aynı şekilde geçerliliğini kaybeder: Bu, tartışma özgürlüğüne, bilim yapma özgürlüğüne, eleştiri özgürlüğüne kadar uzanır.

Kutsanmış mülkler ise dokunulmazdır. Bunlar kimin tarafından kutsanır ve güvence altına alınır? Önce devlet, sonra toplum tarafından, ama aslında insan ya da "kavram", yani "şeyin kavramı" tarafından. Zira kutsanmış değerler, mülkler kavramı, bunların hakikî insanî değerler olduğu anlamına gelir, daha doğrusu bunlara gayri-insanın değil, insanın sahip olduğunu işaret eder.

Tinsel bakımdan böyle bir mülk, insanın inancı, onuru, ahlâk, edep, ar duygusu ve benzeri değerlerden oluşmaktadır. Onuru zedeleyici edimler (söylevler, yazılar) cezalandırılabilir; "tüm dinlerin ana fikrine" yapılan saldırılar, politik inanca yapılan saldırılar, kısacası insanın "hakça" sahip olduğu her şeye yapılan saldırılar da cezayı gerektirir.

Eleştirel Liberalizm, mülklerin kutsallığını nerelere kadar götüreceği hakkında bir açıklamada bulunmamıştır ve belki de her türlü kutsallığa karşı olduğu sanılabilir. Fakat egoizme karşı savaştığından, egoizme sınırlar koyması gerekir ve insana aykırı olanın, insanîliği alt etmesine izin vermemelidir. Nasıl teoride "kitleler"i küçük görüyorsa, pratikte de, eğer gücü yeterse, onu reddetmesi gerekir.

"İnsan" kavramının neleri kapsayacağı ve dolayısıyla tek tek insanlara nelerin isabet edeceği, yani insanın ve insanlığın ne

olduğu konusunda Liberalizmin çeşitli kademelerindeki görüşler birbirinden çok farklıdır. Politik, toplumsal ve insancıl insan, "insan kavramının" niteliklerini kendine mâlederken, bunların her biri ötekinden daha fazlasını kapmaya çalışır. Bu kavramı en iyi biçimde kim ifade ederse "İnsan" kavramının neleri içerdiğini en iyi o bilir. Devlet bu kavramı politik sınırlar içinde, toplum, toplumsal darkafalılık içinde yorumlar, ancak İnsan âlemi onu tüm kapsamıyla kavrar, ya da "insanlık tarihi onu geliştirir". "İnsan'ın keşfi" işi tamamlandıktan sonra, insana ait olanı, insanın mülkiyetini, insanî olanı da tanımış oluruz.

Tek İnsan, insan olması ya da insan kavramına dâhil olmasının kendisini "yetkili kılması"na dayanarak fazlasıyla hak talep etse de, onun hakkından ve onun talebinden *Bana* ne? Ona bu hakkı veren sadece insansa ve *Ben* değilsem, *Bana* göre böyle bir hakkı yoktur. Örneğin onun hayatı *Bana* sadece ne ifade ediyorsa, *Benim* için o ölçüde *değer* taşır. Ben onun sözde mülkiyet hakkına ya da aynî mülkler üzerindeki hakkına saygı duymadığım gibi, "içsel kutsallığa" sahip olma hakkına, ya da tinsel mülklerinin, Tanrı'yla ilişkilerinin, taptığı ilâhların incinmemesini isteme hakkına da saygı duymam. Onun gerek duyusal gerekse tinsel mülkleri *benimdir* ve Ben onların sahibi olarak onları kendi gücüm ölçüsünde kullanırım.

Mülkiyet meselesi, sınırlı bir sorunun yanıtı olarak taşıyabileceğinden çok daha geniş bir anlam içermektedir. Sadece bizim "sahip olduklarımız" olarak adlandırılanları ifade etmektedir ve buradan çözüme ulaşmak mümkün değildir; belirleyici olan, sahip olduklarımızı kimden aldığımızdır. Mülkiyet, *sahibine* bağlıdır.

Devrim, "Tanrı'nın lütfundan" kaynaklanan her şeye karşı silahlarını doğrultmuştu, örneğin insan haklarının bağlandığı tanrısal haklara karşı... Tanrı'nın lütfu ile sahip olunanların karşısına "insanın özünden" gelenler çıkarıldı.

İnsanların birbirleriyle ilişkileri dinî bir dogma olan "Başka-

larını Tanrı için seviniz" buyruğuna göre düzenlenmişken, insanî bakış uyarınca "Birbirinizi İnsan için seviniz"e dönüştüğüne göre, devrimci öğreti de insanın bu dünyadaki nesnelerle ilişkisini saptarken, şimdiye kadar Tanrı'ya göre düzenlenmiş bu dünyanın bundan böyle "İnsan"a ait olduğunu ortaya koymuştur.

Dünya "İnsan"a aittir ve ben de dünyayı insanın mülkiyeti olarak kabul etmeli ve ona saygı göstermeliyim.

Mülkiyet, Benim-olandır!

Burjuva zihniyete göre mülkiyet *kutsaldır*, öyle ki Ben senin mülkiyetine *saygı* duymalıyım. "Mülkiyete saygı!" Siyasetçiler bu nedenle herkesin bir miktar mala sahip olmasını istediler ve bu amaç doğrultusunda inanılmaz bir parsellemeye kısmen yol açtılar. Bu zihniyete göre, herkesin kemireceği bir kemiği olmalıdır.

Egoist zihniyete göre ise durum farklıdır: Ben senin ve sizlerin mülkiyeti karşısında sakınıp geri çekilecek yerde, ona hep *kendi* mülkiyetimmiş gibi bakarım ve bu nedenle de "saygı" duymak zorunda olmam. Siz de benim mülkiyetimde olduğunu söylediğiniz şeylere karşı aynı biçimde davranın!

Bu bakış açısını benimsersek, daha kolay anlaşırız

Politik Liberaller, bütün irtifak haklarını mümkün olduğu kadar ortadan kaldırıp herkesin kendi toprağının özgür efendisi olmasını sağlamaya çalışıyorlar; bir insanın dışkısıyla haydi haydi gübrelenecek büyüklükte olsa dahi. (Derler ki, çiftçinin biri ileri yaşında sırf "karısının dışkısından faydalanabilmek için" evlenmiş.) Bu görüşe göre, insanın çok küçük de olsa bir mülkiyeti, başkaları tarafından ona ait olduğu kabul edilen ve *saygı duyulan* bir mülkü olmalıdır! Böylece bu türden mülkiyeti olanlar –kendi dışkıları üzerinde oturanlar– çoğaldıkça, devletin "özgür insanları ve iyi vatanseverleri" de o oranda artar.

Politik Liberalizm de, dinî her şey gibi *saygı*, insancıllık ve sevgi erdemlerine dayanır. Bu nedenle de bitmez tükenmez dertlerle uğraşır. Çünkü pratikte insanlar hiçbir şeye saygı duymazlar ve

günbegün, küçük çaptaki mallar daha büyük mal sahipleri tarafından satın alınır, "özgür insanlar" da birer gündelikçi işçi olur.

Oysa "küçük mülk sahipleri", büyük mülklerin de kendilerine ait olduğunu akıllarına getirselerdi, büyük mülk sahiplerine karşı duydukları saygı nedeniyle kendilerini bu mülkün dışında görmez ve bu mülkten dışlanmazlardı.

Kentsoylu liberallerin mülkiyet fikri, Komünistlerin ve Proudhon'un saldırılarını hak ediyor: Mülk sahibi olmak önemli değildir, çünkü mülk sahibi bir kentsoylu aslında mülkiyetsiz bir kişiden farksızdır, her yerde *dışlanan* biridir. Aslında bütün dünya ona ait olabilecekken, üzerinde dönüp durduğu o küçücük nokta bile ona ait değildir.

Proudhon'un istediği, *propriétaire* [mülk sahipliği] değil, *possesseur* [zilyetlik] ya da *usufruitier*'dir [faydalanma hakkıdır].* Bu ne demektir? Onun istediği, kişinin toprağa sahip olmaması, ama o toprağın ürününden yararlanması, ona bu ürünün yüzde birini de verseler, bu payın ona ait olması ve onu gönlünce kullanabilmesidir. Bir kişi, bir toprağın kullanım hakkına sahipse, o toprağın sahibi değildir. Hatta Proudhon'un fikrine göre, o toprağın getirdiği üründen ihtiyaç fazlasını vermek zorunda kaldığına göre, sadece geride kalan payın sahibi olabilir. Demek oluyor ki, Proudhon sadece şu ya da bu mülkiyeti reddediyor, *mülkiyetin* kendisini değil. Biz toprak sahiplerine topraklarını bırakmak istemiyorsak ve *kendimize* mâletmeye niyetleniyorsak, bu amaçla birleşiriz, bir birlik, bir *société* kurarız ve mülkiyet bu *birliğin* olur. Bu girişimde başarılı olursak, o kişilerin mülk sahiplikleri sona erer. Böylece onları topraklarından ettiğimiz gibi, sahibi oldukları daha pek çok şeyden de yoksun bırakabiliriz, onları mülklerinden kovabilir ve bu mülkü *kendimize* mâledebiliriz –o mülk artık onu *fet-*

* Pierre-Joseph Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété?* (*Mülkiyet Nedir?*), s. 83, Paris 1841.

hedenindir. Bu fetheden topluluğun çok büyük olduğunu varsayarsak, giderek bütün insanlığı kapsadığını düşünebiliriz. Ama tüm bu sözümona insanlık da aslında sadece bir düşünceden ibarettir (bir hayalettir); bunun gerçeğe dönüşmüş şekli Tek'lerdir. Bu Tek'ler, bir topluluk olarak, toprağı tek tek kişilerden ya da *propriétaire* [mülk sahibi] denilen kişilerden daha az keyfî kullanacak değildir. Demek ki *mülkiyet* böyle de varlığını sürdürmektedir, yani *insan âlemi*, bu muazzam topluluk *Tek'i* kendi mülkiyetinden "dışlasa" ve sadece bir parçasını ona tımar olarak verse bile, gene bir mülkiyet vardır. Zaten insan âleminden olmayan her şey, örneğin hayvanlar âlemi de dışlanmakta ve mülkiyet hakkı tanınmamaktadır. –Bu durum böyle sürüp gidecektir ve böyle *olacaktır*. *Herkesin* bir *pay* almak istediği mülkiyet, ona tek başına sahip olmak isteyenin elinden alınacak ve *kamu mülkiyeti* hâline getirilecektir. *Kamuya ait bir mülkiyette* herkesin bir payı vardır ve bu *pay* da o kişinin *mülkiyetidir*. Bizim eski koşullarımıza göre de dört vârise ait olan bir ev, onların müşterek mülküdür. Bu mülkün getirisinin beşte bir hissesi her bir vârisin kendisine aittir. Proudhon eğer şöyle deseydi, duygulara sonsuz hitap etme yeteneğini ziyan etmemiş olurdu: Bazı şeyler vardır ki, sadece az sayıda kişiye aittir ve bizler bundan böyle bunları ele geçirmeyi düşünelim. Bırakın, bunları alalım, çünkü insanın mülke sahip olması onu almasıyla mümkündür. Şimdiki mülk sahipleri de o mülkü bizden alarak ona sahip olmuşlardır. Bir mülkiyet *hepimizin* elinde olursa, az sayıda kişiye ait olmasından çok daha yararlıdır. O hâlde bu gasp (*vol*) için birleşelim. Proudhon bunu diyeceğine şöyle diyerek bizi aldatmaktan geri durmaz: Toplum (*société*), zaman aşımına tâbi olmayan mülkiyet hakkının asıl ve tek sahibidir ve onun sahibi olduğu söylenen kişiler onu gasp etmişlerdir, çalmışlardır. (*La propriété c'est le vol – Mülkiyet hırsızlıktır*); eğer toplum eski mal sahibinin elinden mülkünü alırsa, onu gasp etmiş sayılmaz, sadece zaman aşımına tâbi olmayan hakkını kullanmış olur. –İşte toplum

hayaleti *ahlâkî bir kişi* hâline getirilirse bu kadar ileri gider. Bunun tersine, insan neyi ele geçirebilirse, onun sahibi olur: "Dünya *Bana* aittir" sözü ile onun karşıtı olan "Dünya *herkese* aittir" sözü farklı şeyler mi anlatır? Herkes demek, Ben ve gene Ben, vb. demektir. Ama Siz bu "herkes" sözünden bir hayalet türetiyorsunuz ve onu kutsallaştırıyorsunuz; böylece "herkes" Tek'in korkunç *efendisi* hâline geliyor ve "hak" hayaleti de o herkesin yanında yer alıyor.

Proudhon da, tıpkı Komünistler gibi *egoizme* karşı savaşıyor. Bu nedenle onlar da Hıristiyan prensibinin, yani sevginin, genel ya da yabancı bir şey için kendini feda etme ilkesinin bir devamı ve tutarlı bir sonucu sayılırlar. Onlar, örneğin insanın zaten nesnel olarak çoktan halledilmiş olan Tek'in mülksüzlüğü meselesini, mülkiyet içinde tamamlıyorlar: Yasa şöyle der: *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas; omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* Bunun anlamı şudur: Kral mal ve mülk sahibidir, çünkü sadece o, "her şeyin" kullanım hakkını elinde tutar, her şey üzerinde *potestas* [yetki] ve *imperium* [hâkimiyet] sahibidir. Komünistler, *imperium*'u "herkesin oluşturduğu bir topluma" mâlederek bu prensibi daha da açık hâle getirirler. Demek oluyor ki, egoizmin düşmanları olduklarından, onlar da –Hıristiyan'dır, ya da daha genel bir ifadeyle, onlar da dindar insanlardır, hayaletlere inanırlar, bağımlıdırlar, genele (Tanrı'ya, topluma vb.) hizmet ederler; Proudhon'un Komünistlere benzeyen bir başka yanı da, insanlara yakıştıramadığı özellikleri Tanrı'ya mâletmesidir. Örneğin (s. 90) Tanrı'nın, dünyanın sahibi olduğunu söyler.* Bu sözleriyle mal sahibi kavramını tamamen inkâr etmez, sadece onu öte dünyaya yerleştirir.

* [*Qu'est que la propriété?* (1841), Proudhon bu cümlede Tanrı için *propriétaire* (mal sahibi) sözcüğünü değil, *producteur* (yapımcı, üretici) sözcüğünü kullanmıştır. –Almanca baskıda ed.n.]

Aslında ne Tanrı mal sahibidir ne de İnsan ("insan toplumu"). Yalnızca Tek, mal sahibi olabilir.

Proudhon –Weitling gibi– mülkiyete hırsızlık (*vol*) demekle ona en kötü damgayı vurmuştur. Çalmaya ve hırsızlığa karşı olma konusunun nasıl bir temele dayandırılabileceği sorusunu –ki bu karmaşık bir sorudur– bir kenara bırakarak, yalnızca şunu soralım: "Mülkiyet" kavramı geçerli kılınmasa, "hırsızlık"tan söz edilebilir mi? Mülkiyet olmazsa, hırsızlık hiçbir şekilde mümkün olur mu? Kimseye ait olmayan bir mal *çalınamaz*. Birisi denizden kova dolusu su alırsa, *suyu çalmış olmaz*, bu hırsızlık sayılmaz. O hâlde mülkiyet hırsızlık değildir, hırsızlık bizzat mülkiyetin varlığı ile mümkündür. Weitling, her şeyi *herkesin malı mülkü* olarak gördüğünden, şu çıkarıma varacaktır: Eğer bir şey "herkesin malı mülkü" ise, onu çalarak kendi mülkiyetine geçiren elbette ki Tek'tir.

Özel mülkiyet, *hukukun* bir lütuf olarak tanıdığı olanaklar sayesinde varlığını sürdürür. Sadece hukuk, özel mülkiyetin güvencesini sağlar. Bir malı edinmek (sahip olmak) henüz mülkiyet demek değildir, ancak hukukun onayı sayesinde bir mal "bana ait" (Benim olan) olur; bu bir olgu, Proudhon'un ifadesiyle *un fait* [olgu] değil, bir kurgu, bir düşüncedir. Bu yasal, meşru mülkiyettir, güvenceye alınmış mülkiyettir. Bu mülkiyet *Benim* sayemde değil, *hukuk* sayesinde *bana ait* olmaktadır.

Mülkiyet, eşya, hayvan, insan üzerinde *sınırsız bir egemenliğe* sahip olmak, onunla "istediğini istediği biçimde yapabilmek" demektir. Roma hukuku bunu şöyle tanımlar: *İus utendi et abutendi re sua, quatenus iuris ratio patitur* –yani, *sınırsız* ve *müdahale tanımayan* bir hak. Fakat mülkiyet, kudret gerektirir. Benim kudretim dahilindeki şey bana aittir. Ben bir şeyin sahibi olduğumu kanıtladığım sürece, o bana aittir; eğer o şey herhangi bir nedenle benim elimden çıkarsa, örneğin başkalarının o şey üzerinde hak

sahibi olduklarını kabul edersem, benim sahipliğim sona erer. Böylece mülkiyet ve sahip olma birbiriyle kaynaşır, yek vücut olur. Beni meşrulaştıran gücümün dışındaki bir hak değildir, sadece gücümün kendisidir; eğer, gücüm elimden giderse, sahip olduğum şeyi yitiririm. Romalılar, Germenler karşısında güçsüz duruma düşünce, onların üzerindeki kudretlerini kaybettiler ve Roma İmparatorluğu Germenlerin *eline geçti*. Buna rağmen Romalıların hâlâ imparatorluğun sahibi olduğunu iddia etmek gülünç olur. Bir şeyi almayı ve onu elinde tutmayı başaran ona sahip olur –ta ki başkası onu elinden alana kadar. Aynı şekilde özgürlük de onu *elde edene* ait olur.

Mülkiyetle ilgili karar verme hakkı sadece erk sahibine aittir. Ve yalnızca devlet erk sahibi olduğundan –bu ister burjuvaların devleti olsun, ister sefillerin ya da mutlak biçimde insan olanların– mülkiyet sadece devletindir. Biricik olan Ben hiçbir şeye sahip değilim, bana sadece bir malın kullanım hakkı verilir ve böylece ben bir çeşit tımar sahibi, yani bir hizmetkâr durumunda olurum. Devletin egemenliği altında *Benim-olan* bir mülkiyet yoktur.

Ben, Benim değerimi, Kendi-olma değerimi yükseltmek isterken, mülkümün değerini düşürmeli miyim? Hayır. Şimdiye kadar nasıl bana yeterince değer vermeyip, halkı, insanlığı ve daha yüzlerce genel şeyi benden üstün tuttularsa, mülkiyete de bugüne kadar tam olarak değer vermemişlerdir. Mülkiyet de sadece bir hayâlî mülkiyetti, örneğin halkın mülkiyetiydi; benim bütün varlığım "vatana aitti": *Ben* vatana, halka, devlete aitim ve bu yüzden de *benimdir* dediğim her şey onlara aittir. Devletlerden istenen hizmetlerden biri de *Pauperismus*'u, halkın yoksulluğunu ortadan kaldırmalarıdır. Bana kalırsa bu, devletten kendi kellesini kesip ayaklarının dibine koymasını istemek anlamına gelir, çünkü devlet Ben olduğu sürece, Tek de zavallı biri ve Ben-olmayan olacaktır. Devlet sadece kendini zengin etmeyi amaçlar; Mişel zengin olmuş, Peter yoksul olmuş onun için fark etmez; devlete göre Peter

zengin, Mişel yoksul da olabilir. Devlet birinin yoksullaşmasını, bir başkasının zenginleşmesini hiç umursamaz ve bu değişken oyunu seyretmekle yetinir. Onlar *Tek*'ler olarak devletin gözünde gerçekten de eşittirler, devlet bu konuda ayrım yapmaz, âdil davranır. Her Tek, devlet karşısında bir Hiçtir, tıpkı bizim her birimizin "Tanrı önünde birer günahkâr sayılmamız" gibi. Buna karşılık devleti kendi Ben'leri yerine koyan o Tek'lerin, devletin zenginliğinden pay almaları, onun çıkarı doğrultusundadır. Devlet onları *kendi mülkiyetine* ortak eder. Böylece mülk verme yoluyla onları ödüllendirerek pısırıklaştırır, kendine itaat etmek zorunda bırakır. Oysa mülk *ona* ait olmaya devam eder ve herkes ancak devletin Ben'ini içinde taşıdığı, ya da "toplumun sadık ve uyumlu bir üyesi" olduğu sürece bu mülkten yararlanabilir. Aksi hâlde mülkiyetine el konur ya da bir takım tatsız davalarla varı yoğu eritilir. Sonuçta mülkiyet Ben'in değil *devletindir* ve öyle de olmaya devam eder. Devletin, kendine ait olanları Tek'in elinden keyfî olarak çekip almaması, devletin kendine ait bir şeyi gasp etmemesi demektir.

Devlet-ben'li [devletin benini taşıyan] biri, yani iyi bir tebaa, iyi bir vatandaş olan biri, kendi Ben'ini taşımayıp *bu türden* bir Ben taşıyan biri, ona emanet edilen mülkü rahatça kullanır. Kanunnamede bu şöyle ifade edilmektedir: Mülkiyet, "Tanrı'nın ve hukukun bana tanımış olduğu hakka dayanarak" kendime ait saydığım maldır. Ama bu mülkiyet, ancak devletin bir itirazı olmadığı sürece benimdir.

Bir mülkiyetin kamulaştırılması durumunda, silâhların teslimi̇nde ve buna benzer hâllerde (örneğin mirasçıların zamanında başvurmamaları hâlinde mirasa devletin el koyması durumunda) gerçekte sadece *halkın*, yani "devletin" mülkiyet hakkının sahibi olduğu ortaya çıkar –sair zamanlarda bunun ayırdına varılmaz.

Belirtmek istediğim şudur ki, devlet, bir kimsenin *kendi yararına* mal sahibi olmasını, ya da zengin olmasını, en azından orta hâlli olmasını amaçlayamaz; devlet bana Ben olduğum için hiçbir

hak tanıyamaz, hiçbir şey bahşedemez. Devlet yoksulluğu, sefaleti önlemek için bir şeyler yapamaz, çünkü mal mülk yoksulluğu, Benim yoksulluğum demektir. Şans eseri ya da bir başkasının, yani devletin icazetiyle bir yere gelemeyen kişi, haklı olarak, başkası tarafından kendisine verilenin dışında bir şeye sahip değildir. Bir başkası da ona ancak *hak ettiği* şeyi *verir*, yani *hizmetinin değeri* neyse, onu verir. Demek ki kişi kendini değerlendirmez, onu değerlendiren devlettir.

Ulusal ekonomi bilimi bu konuyla çok meşgûl olmaktadır. Konu aslında "ulusal" olmanın da ötesindedir ve devlet malı dışında bir şey tanımayan, sadece devletin malını dağıtabilen devlet kavramının ve ufkunun sınırlarını da aşar. Bu nedenle –birçok şeyi koşullandırdığı gibi– mülk sahibi olmayı da bazı *koşullara* bağlar: Örneğin evliliği ancak kendi onayının olması koşuluyla geçerli sayar ve böylece bunu da benim iktidar alanımın dışına taşır. Oysa mülkiyet, ona *koşulsuz olarak* sahip olduğum takdirde *benim* sayılır. Sadece Ben, *mutlak* Ben, mülk sahibi olabilirim, bir aşk ilişkisi kurabilirim, özgürce ticaretle uğraşabilirim.

Devlet Benimle ve Benim-olanla ilgilenmez, Kendisi ile ve Kendisinin olanla ilgilenir. Ben sadece onun *evlâdı* olarak, "ülkenin evlâdı" olarak onun gözünde bir anlam taşırım; Ben, *ben* olarak bir şey ifade etmem. Ben olarak benim başıma gelenler, örneğin benim zengin olmam ya da yoksullaşmam devlet aklına göre bir *rastlantıdır*. Ama Ben bana ait her şeyle birlikte devletin gözünde bir rastlantı sayılıyorsam, bu, devletin *beni* kavrayamadığını kanıtlar: *Ben* onun kavrama alanının dışında kalıyorumdur, ya da onun aklı beni kavrayamayacak kadar kıttır. Bu nedenle de Benim için hiçbir şey yapamaz.

Pauperismus, yaygın yoksulluk, *benim değersizliğimden*, benim Kendimi değerlendiremememden kaynaklanır. Bu nedenle de devlet ve *Pauperismus* aynı şeydir. Bu demektir ki, devlet benim değerlenmeme olanak tanımıyor ve sadece benim değersiz

olmamla kendi varlığını koruyabiliyor: Devlet daima benden *yararlanma*, yani beni sömürme, beni kullanma, beni harcama amacı güder; bu harcama, Benim bir proletarya takımının devamlılığını sağlamamdan ibaret kalsa dahi... Devlet, Benim "onun kuklası" olmamı ister.

Ben, bir Ben olarak kendimi *değerlendirir*, kendime *değer biçersem*, kendi ederimi kendim saptarsam, ancak o zaman *Pauperismus* ortadan kaldırılabilir. Hayatta başarılı olabilmek için başkaldırmalıyım.

Benim ürettiklerim –ister un olsun, ister dokuma, demir, ya da kömür– topraktan büyük zahmetle söküp çıkardığım her şey, *benim* çalışmam sayesinde kazanılmıştır ve ben bunların değerlendirilmesini isterim. Ben çalışmamın karşılığını alamadığımdan yakınsam da, çalışmamın karşılığını ödeyecek olan, bu yakınmalarımı işitmez, devlet de tamamen duyarsız davranır –ta ki *benim* o korkulan gücümü kullanıp başkaldırmamı önlemek için beni "yatıştırmak" gerektiğine inanıncaya kadar. Bu "yatıştırma" olayı da belli ölçüler içinde gerçekleşir, zira eğer Ben isteklerimde fazla ileri gidersem, devlet Bana düşman kesilir ve aslan pençelerinin, kartal pençelerinin bütün gücünü kullanarak Beni sindirmeye çalışır. Çünkü devlet tüm hayvanların kralı sayılan aslandır ve kartaldır. Eğer Ben, devletin Bana ürettiğim mal ve işim karşılığında biçtiği fiyatı beğenmezsem, bu fiyatı kendim saptamaya kalkışırsam, yani başka bir ifadeyle "Kendi ederimin ödenmesini sağlamak istersem", öncelikle malımın alıcıları ile bir çatışmaya düşerim. Bu çatışma her iki tarafın da anlaşması sonucunda çözüme kavuşursa, devlet bundan pek hazzetmez ama itiraz da etmez, çünkü Tek'lerin kendi aralarında meselelerini nasıl hallettiklerini pek umursamaz, yeter ki onun yolunu kesmesinler. Devletin zarar görmesi ve tehlikeye düşmesi, Tek'lerin birbiriyle uzlaşamaması durumunda baş gösterir; çünkü Tek'ler arasında denge kurulamazsa, birbirlerine düşerler. Devlet insandan insana doğrudan doğruya

ilişki kurulmasına katlanamaz, mutlaka araya girmek ister, *aracılık, arabuluculuk* etmek ister. Bir zamanlar İsa, azizler ve Kilise ne idiyse, şimdi de devlet o konumdadır, yani "aracı"dır. İnsanı, insandan koparır ve bir "hayalet" olarak ikisinin arasına girer. Yüksek ücret isteyen işçiler, bu isteklerinin yerine getirilmesi için *zor kullandıklarında* birer suçlu muamelesi görürler. Onlar da ne yapsınlar? Zor kullanmaksızın isteklerine kavuşamazlar ve zor kullandıklarında da, devlet bunu bir başına buyrukluk olarak değerlendirir. Devlet, fiyatın bir Ben tarafından saptanmasına, kendi mallarının gerçek olarak ve serbestçe kullanılmasına izin veremez. O hâlde işçiler nasıl davranmalıdırlar? Kendilerine güvenip devleti hiç umursamasalar mı acaba? _ _

Benim maddî üretimimde durum ne ise, entelektüel üretimimde de aynıdır. Devlet bana tüm düşüncelerimi değerlendirme ve ihtiyacı olana sunma olanağı tanımaktadır. (Örneğin benim düşüncelerime kulak verilmesinden doğan saygınlığım da bir değerlendirmedir, vs.) Fakat bu durum sadece, *benim* düşüncem –*onun* düşüncesi olduğu sürece geçerlidir. Buna karşılık, devletin onaylamayacağı düşüncelere sahipsem, yani devletin benimsemeyeceği düşünceler taşırsam, bunları değerlendirmeme, *tedavüle* sokmama, *ilişkilerde* ortaya koymama izin vermez. *Benim* düşüncelerim ancak bunlar bana devletin *lütfuyla* bahşedilmişse, yani devletin düşünceleriyse, özgürdür. Benim özgürce felsefe yapmam, ancak devlet felsefecisi olduğumu (devletin felsefesini paylaştığımı) kanıtlamamla mümkündür. Ben devlete *karşı* bir felsefe yürütemem ama diğer taraftan onun "eksiklerini, kusurlarını" gidermeye yardım etmemi ve onu "ileriye" taşımamı hoş görür. –Kısacası, Ben ancak devletin izniyle, elimde yasal bir kişilik olduğuma dair belge ve polisin verdiği pasaport olursa bir Ben olabilmekteyim. Aynı şekilde devletin Bana bir tımar olarak teslim etmiş olduğu mülke ait bir belge vermemesi hâlinde onu kendime aitmiş gibi değerlendirme olanağına sahip değilim. Benim izlediğim yol dev-

letin yolu olmalıdır, aksi hâlde Bana haciz getirir; Benim düşüncelerim onun düşünceleri olmalıdır, aksi hâlde benim ağzımı tıkar.

Devlet benim değerimden korktuğu kadar hiçbir şeyden korkmaz ve hiçbir şey, benim *kendimi değerlendirebilmem* için uygun fırsatı ele geçirmemin önlenmesinden daha önemli değildir. *Ben* devletin en tehlikeli düşmanıyım. Devlet sürekli şu iki alternatif arasında kalır: Ya o, ya Ben. Bu nedenle *Benim* öne çıkmamam için büyük gayret sarf eder ve üstelik de *Benim olan* her şeyin gizliden gizliye önünü keser. Devlette mülkiyet yoktur, yani Tek'lerin mülkiyeti yoktur, her şey devlet-mülkiyetidir. Bana ait olan bir şey varsa, bu devletin sayesindedir ve ben neysem, devletin sayesinde olmuşumdur. Benim özel mülkiyetim de, devletin bana *kendi* mülkiyetinden ayırıp teslim ettiği bölümdür ve devlet bunu yapmakla, başka mensuplarına düşen paydan *kısar*. Aslında hepsi devletin mülkiyetidir.

Devletin aksine Ben, giderek daha belirgin bir şekilde farkına varıyorum ki, Benim elimde kalan büyük bir kudret vardır: Kendime hükmetme kudreti, yani sadece benim olanlar ve bana ait oldukları için *varolanlara* hükmetme kudreti.

Eğer benim yollarım artık devletin yolları olmaktan, düşüncelerim onun düşünceleri olmaktan çıkarsa, Ben ne yaparım? O zaman Ben Kendime güvenir, onun fikrini hiç sormam! *Benim* düşüncelerim, benim gerçek mülkiyetimdir, onları bana kimse bir gereklilik, bir bağış ya da lütuf olarak vermiş değildir, düşüncelerim benimdir ve onları istediğim biçimde değerlendirebilir, onlarla ticaret yapabilirim. Çünkü düşüncelerim Benim olmakla, Benim *yaratıklarımdır* ve ben onları *başka* düşünceler karşılığında başkasına devredebilirim: Ben onları elden çıkarır, başka düşüncelerle değiştirebilirim ve bu başka düşünceler benim yeni mülkiyetim olur.

O hâlde *benim* mülkiyetim nedir? Benim *gücümün* kapsamı içinde olandan başka bir şey değildir! Benim neye sahip olmaya

yetkim var? Kendimi *yetkili kıldığım* her şeye sahip olurum. Ben, bir mülkü almakla, ya da mülk sahibinin o mülk üzerindeki *iktidarını* kendime mâletmekle mülkiyet hakkını kendime vermekteyim.

Üzerinde kudret sahibi olduğum ve benden alınamamış olan her şey benim mülküm olarak kalır. İyi o zaman, bırakalım mülkiyet hakkında kararı kudret versin, böylece Ben de her şeyi kendi kudretimden beklerim! Bir yabancının kudreti, benim bir başkasına bıraktığım kudret, beni sahipli bir köle yapar; öyleyse benim kendi kudretim beni mülk sahibi yapsın. *Kendi* kudretimin yapabilecekleri konusundaki cehaletim yüzünden başkalarına sunduğum kudreti geri alayım! Kendime diyeyim ki, kudretimin yettiği her şey benim mülkümdür, kudretimin yeteceğini hissettiğim her şeye sahip çıkayım ve mevcut mülkiyetimi *kendimi* yetkili kıldığım ölçüde genişleteyim, yani bunun için kendimi güçlendireyim.

İşte bu konuda kararı verecek olan egoizmdir, öz-çıkardır; *sevgi* prensibi değildir, yani sevgiden doğan acıma, yardımseverlik, iyi kalplilik, hatta adalet ve hakkaniyet duyguları da değildir (zira adalet de sevgiden türemiştir): Sevgi, sadece kendini *kurban etmeyi* bilir ve "fedakârlık" talep eder.

Oysa egoizm, kendine ait hiçbir şeyden vazgeçmez, kesinlikle kendini feda etmez. Egoizm şu basit hükme varır: Ben neye ihtiyaç duyarsam ona sahip olmalıyım ve ben onu elde edeceğim.

Mülkiyetle ilgili akılcı yasalar koyma denemeleri hep *sevgiden* kaynaklanmış ve sonunda bir sürü maddeden ibaret bir karmaşaya dönüşmüştür. Sosyalizm ve Komünizm de bu bakımdan farklı değildir. Amaç, herkesin kendine yetecek kadar maddî servete sahip olmasıdır, ama bunu sosyalist düzene göre hâlâ kişisel mülkiyetten mi sağlar, yoksa komünist düzene göre toplumun ortak mülkiyetinden mi yararlanır, bu önemli değildir. Tek tek kişilerin zihniyeti her durumda aynen devam eder ve bu, bağımlılık zihniyetidir. Dağıtımı yapan *hakkaniyet mercii*, herkese *sevgiyle* davra-

narak ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğünden kaynaklanan hakkaniyet duygusunun uygun gördüğü ölçüde Bana mülk verir. Ben, bir Tek olarak, *diğer Tek'lerin servetinden* rahatsızlık duymadığım gibi, *toplumun servetinden* de rahatsızlık duymam. Çünkü bunlardan biri bana ait olmadığı gibi, diğeri de bana ait değildir. Servetin topluma ait olması, ya da Tek'lere ait olması ve bundan bana bir pay verilmesi, benim için aynı zorunluluğu beraberinde getirir, çünkü ben her iki durumda da o servet üzerinde bir karar veremem. Tam tersine, Komünizm, her çeşit kişisel mülkiyeti ortadan kaldırmakla, Beni bir başkasına, yani genelliğe ya da kamuya daha da çok bağımlı kılar. Böylece var gücüyle "devlete" karşı tavır alsa da, onun amaçladığı gene bir devlettir, bir *status*'tur, özgür devinimleri kısıtlayan bir durumdur, Benim üzerimde kurulan bir egemenliktir. Komünizm, Bana baskı yapan mülk sahibi Tek'lere haklı olarak karşı çıkar; ama topluluğun eline teslim ettiği kudret çok daha korkunçtur.

Egoizm, mal mülk sahibi olmayan alt tabakanın ortadan kalkması için başka bir yol izler. İnsanlara, "Bekle hele, bakalım hakkaniyet mercii sana toplum adına ne armağan edecek!" demiyor. ("Devletler" eskiden beri herkese, kişinin *hizmetleri* karşılığında *hak ettiği* ölçüde böyle armağanlar verirdi.) Bunun yerine şöyle diyor: "Elini uzat ve sana ne gerekiyorsa çekinmeden al!" İşte böylece Herkesin Herkesle savaşı başlamış olur. Neye sahip olmak istediğim konusunda sadece *Ben* karar veririm!

"Eh, bu da çok yeni bir fikir sayılmaz! Kendi çıkarına düşkün olanlar hep böyle davranmışlardır." Zaten bu meselenin yeni olması da gerekmez, yeter ki bunun *bilincine* varılsın. Bunun bilincine varılması çok eski tarihlere dayanır, tabiî ki Eski Mısır ve Sparta yasalarını saymazsak. Bu anlayışın pek de kabullenilmiş olmadığı, yukarıdaki ifadeden anlaşılmaktadır, çünkü "kendi çıkarına düşkün olanlar" sözünde bir aşağılama sezilmektedir. Bilinmesi gereken şudur: Bir şeye el atmak ve onu yakalamak aşağıla-

nacak bir davranış değildir, kendisiyle barışık olan egoisti tanımlayan yalın eylemdir.

Ben kendime verebileceklerimi, Tek'lerin ya da topyekûn herkesin Bana vermesini beklemekten ne zaman kurtulursam, o zaman sevginin kıskaçlarından da kendimi kurtarmış olurum. Alt tabaka, *elini uzatıp ihtiyaç duyduklarını alırsa*, o zaman alt tabaka olmaktan çıkar. Sadece el uzatmaktan ve bunun beraberinde getireceği cezadan çekinmeleri onları alt tabaka yapar. Basit halk topluluğunun, ayak takımının oluşması, sadece elini uzatıp almanın *günah* olduğu, suç sayıldığı hükmünden ileri gelmektedir ve durumlarının böyle kalmasından da kendileri sorumludur, çünkü onlar bu hükmü geçerli saymaktadırlar ve özellikle de "kendi çıkarlarına düşkün olanların" (onların kullanmayı sevdiği bu sözü onlara iade ediyorum) kendilerine saygı gösterilmesi talebini kabullenmektedirler. Kısacası bütün kabahât, bu "yeni yaşam felsefesi" (yeni bilgelik) konusundaki *bilinç* eksikliğinde ve eskiden kalma günah bilincindedir.

İnsanlar mülkiyet hakkına saygılarını yitirirlerse, herkes mülk sahibi olur; tıpkı efendilerine saygılarını kaybeden, onu artık efendileri olarak görmeyen kölelerin özgür insanlar olmaları gibi. Bu meselede de *birlikler* kurmakla Tek'in olanakları arttırılabilir ve tehlikede olan mülkiyeti güvence altına alınabilir.

Komünistlerin görüşüne göre, mülkiyet kamuya ait olmalıdır. Bunun tersi, *Benim* mülk sahibi olmam ve başkaları ile sadece mülküm dolayısıyla anlaşmamdır. Eğer kamu düzeninden memnun kalmazsam, ona başkaldırır, mülkümü savunurum. Ben mülk sahibiyim, ama mülkiyet *kutsal değildir*. Ben sadece mülkün kullanıcısı mıyım? Hayır! Şimdiye kadar sadece kullanıcısıydım, başkalarının da birer parselin kullanıcısı olmaları dolayısıyla, benim kullanıcısı olduğum parsel de güvencedeydi. Ama artık *her şey* Bana ait, Ben *ihtiyaç duyduğum* ve ele geçirebildiğim *her şeyin* sahibiyim. Sosyalist düzene göre, toplum bana ihtiyacım olanı

veriyorsa da, egoist şöyle der: Ben ihtiyacım olanı alırım. Komünistler birer sefil gibi davranıyorlarsa, egoist de bir mülk sahibi gibi davranır.

Sevgi ilkesinden kaynaklanan, tüm o alt tabakayı mutlu etme denemeleri ve sözde kardeşlik kurma çabaları, başarısızlığa uğramaya mahkûmdur. Alt tabaka sadece egoizm sayesinde kalkınabilir, bu olanağı da kendi yaratmalıdır ve yaratacaktır da. Eğer kendisine zorla korku aşılamalarına olanak tanımazsa, bir güç oluşturabilir. *Çizmeli Kedi* oyununda bir umacı kılığına giren yasa şöyle konuşur: "İnsanlara korku aşılanmazsa, hiçbir şey karşısında saygı duymaz, hiçbir şeyden çekinmezler!"

Demek ki mülkiyetin ortadan kaldırılmaması gerekir ve kaldırılamaz da. Daha doğru olan, onu zapt eden hayaletin ellerinden ipleri çekip almak ve *Benim* olmasını sağlamaktır. Bu durumda, benim ihtiyaç duyduğum kadar çok mülk üzerinde kendimi yetkili kılamayacağım yanılgısı ortadan kalkar.

"İnsanın ihtiyaçları bitmez ki!" Varsın, öyle olsun! İhtiyaçları çok olan ve bunları elde etmeyi beceren, her zaman amacına ulaşmıştır. Napolyon'un bütün Avrupa kıtasını ve Fransızların Cezayir'i ele geçirdiği gibi... Bütün mesele, saygılı ve çekingen tavırlı "alt tabaka"nın ihtiyaç duyduğu şeyleri ele geçirmeyi öğrenmesinden ibarettir. Eğer elini fazla uzatırsa, o zaman kendinizi savunun. Ona iyi kalplilikle bir şeyler armağan etmek zorunda değilsiniz. Eğer ki o kendisinin farkına varırsa, –daha doğrusu, alt tabakadan her kim ki kendisinin farkına varırsa, o zaman sizin sadakanızı teşekkür edip geri çevirmekle, alt tabakadan biri gibi davranmayı bırakır. Ama eğer o sizin sadakanız sayesinde yaşamak istemeyip, kendi çabasıyla ihtiyaçlarını karşıladığı için, siz onu bir "günahkâr ve mücrim" yerine koyarsanız, bu gülünç olur. Sizin bağışlarınız sadece bir hile ve oyalamacadan ibarettir. Siz kendi mülkünüzü savunursanız, güçlü olursunuz. Eğer siz bağış yapabilme gücünüzü korumak istiyorsanız ve zekât (fakirlere yardım vergisi) verebil-

diğiniz oranda politik haklara sahip olmayı amaçlıyorsanız, bu ancak, bağışta bulunduklarınız bunu kabul ettiği sürece devam eder.*

Görülüyor ki mülkiyet meselesi Sosyalistlerin, hatta Komünistlerin hayâl ettiği kadar kolay çözülemiyor. Bu sadece, Herkesin Herkese karşı savaşıyla çözülür. Yoksullar sadece öfkelendiklerinde, ayağa kalktıklarında, isyan ettiklerinde özgür ve mülk sahibi olurlar. Onlara bol bol bağışta bulunsanız da, onlar hep daha fazlasını isteyeceklerdir. Çünkü onların istediği basit bir şey değildir –onlar artık kendilerine bağışta bulunulmamasını istiyorlardır.

Şimdi de şu soru ortaya atılabilir: Mülk sahibi olmayanlar kalkınıp toparlanırlarsa durum nasıl olur? Denge ne şekilde kurulacaktır? Böyle bir soru, bir çocuğun, çocuksu olma dönemi biterse ne olur, demeye benzer. Bir kölenin, zincirleri kırılır kırılmaz ne yapacağını –bekleyip görelim.

Kaiser, gerek biçim gerekse içerik bakımından değersiz olan broşüründe (*"Die Persönlichkeit des Eigentümers in Bezug auf den Sozialismus und Kommunismus vs."***), *devletin* bir servet dengelemesi yapacağı umuduna yer vermektedir. Her şey devletten beklenir! Sanki evin beybabası, ailenin reisiymiş gibi! Nasıl Kilise inananların "anası" olarak kabul edildiyse, devlet de ailenin bütün sorunlarını yüklenen babanın yerini tutar.

Rekabet, burjuvalık prensibiyle çok sıkı bir ilişki sergilemektedir. Rekabet *eşitlikten* (*égalité*'den) farklı bir şey midir? Zaten eşit-

* İrlanda'da yayımlanan bir bildiride, hükümet sadece 5 Paunt tutarında fakirlere yardım vergisi ödeyenlerin seçime katılma hakkına sahip olması önerisi getirmiştir. Demek ki sadaka dağıtan, politik hak kazanıyor.

** [Heinrich Wilhelm Kaiser, *Die Persönlichkeit des Eigentums in Bezug auf den Sozialismus und Kommunismus im heutigen Frankreich* (Günümüz Fransa'sında Sosyalizm ve Komünizm Bağlamında Mülkiyetin Kişiliği), s. 63-64, Bremen 1843. –Almanca baskıda ed.n.]

lik de burjuvazinin ya da orta sınıfın başlattığı devrimin ürünü değil midir? Devletteki herkes, –devleti temsil eden hükümdar dışında– herkesle rekabet edebilir, çalışması sayesinde başkalarının seviyesine yükselebilir, kendi çıkarı için bir başkasını yerinden edebilir ya da sömürebilir, başkasının düzeyini aşabilir ve aşırı gayret sarf edip bir başkasını refahından yoksun bırakabilir. Bütün bunlar devletin yargısı önünde herkesin sadece "basit bir birey" konumunda olduğunun ve hiçbir imtiyazlı muamele görmeyeceğinin bir kanıtıdır. Sizler istediğiniz kadar birbirinizi aşmaya çalışın, ben devlet olarak bunu umursamam. Siz kendi aranızda rekabet etmekte özgürsünüz, birbirinizin rakibisiniz; sizin *toplumsal* konumunuz budur. Ama bir devlet olarak benim önümde sizler sadece "basit birer bireysiniz"!*

Prensipte ya da teoride herkesin eşit olduğu iddiası, rekabet vesilesiyle uygulama alanına girer ve gerçekleşir; çünkü *égalité*, yani eşitlik, serbest rekabet demektir. Herkes devletin önünde –basit bir bireydir; toplum içinde ya da birbiriyle olan ilişkide ise –rakiptir.

Benim, hükümdar ve ailesi dışında herkesle rekabete girişmem için, basit bir bireyden başka bir şey olmam gerekmez. Bu bir özgürlüktür ve evvelce böyle bir şey mümkün değildi. Kişi ancak

* Bu ifadeyi Bakan Stein, Kont Reisach hakkında kullanmıştır. Bakan Stein onu merhametsizce Bavyera hükümetine teslim ederken şöyle demiştir: "Bana göre, Bavyera gibi bir hükûmet basit bir bireyden daha değerli olmalıdır." Reisach Stein'ın verdiği bir görevle Montgelas'ın aleyhinde bir kitap yazmıştı, Stein daha sonra Montgelas'ın tam da bu kitap nedeniyle Reisach'ın teslim edilmesine yönelik talebini onaylayacaktı. Bakınız, Hermann Friedrich Wilhelm Hinrichs, Politische Vorlesungen. Unser Zeitalter und wie es geworden, nach seinen politischen, kirchlichen und wissenschaftlichen Zuständen, mit besonderem Bezug auf Deutschland und namentlich Preussen. (Politik Dersler. Çağımız ve politik, dini ve bilimsel durumları bakımından çağımızın oluşumu, özellikle Almanya ve bilhassa da Prusya hakkında.) c. 1. s. 280, Halle 1843.

bağlı olduğu bir topluluk, bir birlik aracılığıyla ve bu topluluğun, bu birliğin içerisinde bir ilerleme, bir atılım özgürlüğüne sahipti.

Feodalitede ve lonca düzeninde devlet, bazılarına *imtiyaz* tanımakla hoşgörüsüz ve seçici davranır; rekabet düzeninde ve Liberalizmde ise, hoşgörülü davranır ve insanların istedikleri gibi davranmalarına olanak tanır, yalnızca insanların eline bir *patent* verir, yani başvuran kişiye bir sanayi dalında faaliyet göstermekte serbest olduğuna dair belge verir ya da onu "imtiyazlı" kılar. Artık devlet her şeyi *başvuru sahibine* bıraktığından, *herkesle* çatışma hâline girer, çünkü herkes ve hepsi birden başvuru yetkisine sahiptir. Devlet âdeta "hücuma uğrar" ve bu hücum yüzünden batar.

"Serbest rekabet" gerçekten de "serbest" midir? Yok o değil de, kendini bunu temel alarak gerekçelendirdiğine göre, gerçek bir "rekabet" midir, yani kişiler arasında mı cereyan etmektedir? Rekabetin kökeninde, kişilerin her türlü kişisel tahakküme karşı özgürlük kazanmış olmaları vardır. Rekabetin çıkış noktası budur. Ama burjuva düzeninde iktidarı elinde tutan devletin binlerce sınırlama ile kısıtladığı bir rekabet "serbest" sayılır mı? Diyelim ki zengin bir fabrikatör büyük işler yürütüyor ve Ben de onunla rekabete girmek istiyorum. Devlet der ki, "ben senin bir *kişi* olarak rekabete girmene karşı çıkmam". Ben derim ki, evet ama benim bina kurmak için bir arsaya ve paraya ihtiyacım var! "Bu kötü işte," der devlet, "senin paran yoksa rekabet de edemezsin! Hiç kimsenin bir şeyine de el uzatamazsın, çünkü ben mülkiyeti korur, ona imtiyaz tanırım". Demek ki serbest rekabet aslında "serbest" değildir, çünkü Benim rekabet edebilecek *ŞEYLERİM* yoktur. *Kişi* olarak Benimle ilgili olumsuz bir durum yoksa da, elimde gerekli şeyler olmadığından, kendimi de kişi olarak geri çekmem gerekir. Peki ama gerekli şeyler kimde vardır? O sözünü ettiğim fabrikatörde mi? O hâlde Ben de onun elinden o şeyleri alabilmeliyim! Hayır, o şeyler devlete aittir, fabrikatör yalnızca onu kullanma hakkına sahiptir, yani onu bir tımar olarak kullanmaktadır.

Madem ki o fabrikatörle rekabet edemiyorum, o hâlde bir hukuk profesörü ile rekabete gireyim. O adam boş kafalının biri; ben ondan binlerce kez daha bilgiliyim ve onun dinleyicilerini kendi etrafıma çekebilirim. "Arkadaş, sen yüksek öğrenim gördün mü, üniversiteden doktora belgesi aldın mı?" Hayır, ama ne önemi var? Ben bu konuda ders vermeme yetecek kadar bilgiye sahibim. "Ne yazık ki bu konuda rekabet 'serbest' değildir. Kişi olarak sana karşı bir şey diyemem, ama ders vermen için gerekli şeylerin, yani doktora diploman yok. Ben, devlet olarak bu diplomayı senden istemekteyim. Önce nazik bir şekilde benden bu diplomayı rica et bakalım da, ondan sonra bu konuda ne yapabileceğimizi düşünürüz."

İşte serbest rekabet, rekabet "özgürlüğü" budur. Benim rekabet edebilmem için, ancak *benim efendim* olan devlet Beni rekabet edecek duruma getirir.

Acaba gerçekten *kişiler* mi rekabet etmektedir? Hayır, rekabet yalnızca *şeyler, mallar* arasında olur! Başta da para vb. gelir.

Yarışma sırasında hep bir kişi ötekilerin gerisinde kalacaktır (örneğin şairliğe özenen biri, gerçek şairin gerisinde kalır). Fakat talihsiz rakibin eksik olan şeylerinin kişisel mi yoksa maddî mi olduğu, ayrıca maddî şeylerin kişinin *kendi gücüyle* mi kazanıldığı, yoksa bir başkasının lütfu sayesinde sadece bir *bağış olarak* mı elde edildiği, üstelik de örneğin yoksul birinin bir zengine elindekini vermek zorunda olması karşılığında mı edinildiği bu meselede çok fark eder. Ama benim gerekli şeyleri elde edebilmem ya da kullanabilmem için –örneğin lisans durumundaki gibi– *devletin rızasını* beklemem gerekiyorsa, o zaman bu şeylere *devletin lütfu* sayesinde sahip oluyorum demektir.*

* Lise, üniversite ve benzeri yerlerde yoksullarla zenginler birbiriyle rekabet eder. Fakat çoğunlukla bunu sadece burslar sayesinde yapabilir. Bu bursların hemen hepsi de, –burası önemli– serbest rekabetin henüz bir ilke halinde uygulanmak-→

Demek ki serbest rekabetin anlamı sadece şudur: Herkes devlet nezdinde eşittir, devletin aralarında ayrım yapmadığı evlâtlarından biridir ve herkes *devletin dağıttığı malları ve bahşişleri* kapmak için birbiriyle yarışabilir. Bu nedenle de herkes mal, mülk, varlık, sahiplik avına (bu, para da olabilir, memuriyet ya da onur payesi de), *şeylerin* avına çıkar.

Burjuva zihniyete göre herkes bir mal sahibi ya da "malik"tir. O hâlde neden birçok insanın neredeyse hiçbir şeyi yoktur? Bunun nedeni, insanların çoğunun birkaç paçavra da olsa, azıcık bir mala sahip olmaktan memnuniyet duymalarıdır, tıpkı çocukların ilk kez ayaklarına pantolon geçirilmesine ya da ellerine birkaç metelik sıkıştırılmasına sevinmeleri gibi. Oysa bu mesele, daha derinlemesine incelenince, şöyle yorumlanır: Liberalizm, insanın özünde mal olmak değil mal sahibi olmak vardır, açıklamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu meselede söz konusu olan Tek değil, genel olarak "İnsan" olduğundan, kişinin özel ilgisi ile bağlantılı olan "ne kadar" sorusunun yanıtı kişiye bırakılmıştır. Bundan ötürü kişinin egoizmi, bu "ne kadar" meselesinde alabildiğine özgür davranarak bıkmadan usanmadan rekabet yoluna girmiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, talihi yaver giden egoizm, talihi pek de yaver gitmeyen egoizmin yolunda hep bir engel teşkil etmiştir, ve bunlardan ikincisi, hep insanlık prensibine dayanarak, "ne kadara sahip olunmalı" sorusunu ortaya atarak, bu soruyu "insan ne kadara ihtiyaç duyuyorsa, o kadara sahip olmalı" şeklinde yanıtlamıştır.

Acaba *benim* egoizmim bununla yetinebilir mi? Genel anlamıyla "İnsan"ın nelere ihtiyaç duyduğu Benim ihtiyaçlarım için

tan çok uzak olduğu bir dönemden kalmadır. Rekabet prensibinde burs verilmez, aksine şöyle denir: Başının çaresine kendin bak, gereken şeyleri kendin sağla! Böyle bir amaçla devlet bir destekte bulunursa, bunu kendine hizmet edecek adam yetiştirme ihtiyacıyla, bir yatırım olarak yapar.

hiç de ölçüt olamaz; çünkü Ben bundan daha azına ya da daha fazlasına ihtiyaç duyabilirim. Daha doğru yanıt şudur: Ben, kendim için edinebilme olanağına ve yeteneğine sahip olduğum kadarını edinmeliyim.

Rekabetin sakıncalı tarafı, herkesin rekabet edebilmek için gereken kaynaklara sahip olmamasıdır. Çünkü bunlar kişilikten kaynaklanmayıp, rastlantıya dayanır. Rekabete katılanların çoğunda *kaynak yokluğu* ve dolayısıyla da *mal mülk yokluğu* söz konusudur.

Sosyalistler bu nedenle herkese *kaynak* temin edilmesini ister ve bunun sonucunda kaynak sağlayan bir toplum yaratırlar. Derler ki, biz sendeki paranın değerini senin "servetin" olarak kabul etmiyoruz. Sen bize daha başka bir servet göstermelisin ve bu da senin *işgücündür*. İnsan, bir mülk sahipliği içinde ya da "mülk sahibi" olarak, elbette ki insan olduğunu ortaya koyar ve biz de bundan ötürü "mülk sahibi" adını verdiğimiz sahiplik kavramını hâlâ geçerli sayarız. Ancak sen bütün ıvır zıvıra, "bu mülkiyetten dışarı atılmadığın sürece sahip olabilirsin".

Bir mal sahibinin varlıklı ve olanaklı olması, ancak başkalarının varlıklarının ve olanaklarının olmaması durumuna bağlıdır. Senin malın ancak senin ona sahiplenme gücünde olduğun, yani Bizim olanaklarımız bir şey yapmaya elvermediği sürece senin servetin, malvarlığın olarak kalabiliyorsa, sen kendine başka bir servet bulmaya çalışmalısın. Çünkü biz şimdi kendi gücümüzle senin sözde servetine kıyasla üstün durumdayız.

Mal sahibi olarak addedilmenin başarılması sayesinde çok büyük kazançlar sağlandı. Bu suretle kölelik ortadan kalktı. O güne kadar bir efendiye hizmet etmiş olanlar ve duruma göre onun malı sayılanlar artık kendileri birer "efendi" oldular. Ne var ki, artık bundan böyle [sosyalist düzende] senin mal sahibi olman ve bir malının olması yeterli görülmüyor ve kimse tarafından tanınmıyor; buna karşılık senin çalışman ve yaptığın iş değer

kazanmakta. Artık vaktiyle olduğu gibi, senin bir şeye sahip olman değil onu kullanman, onun üstesinden gelmen takdir ediliyor. Senin emeğin, senin servetindir! Sen *miras* yoluyla değil, *çalışarak* elde ettiğinin efendisi ya da sahibi sayılmaktasın. Ama hâli hazırda her şey sana miras yoluyla geldiğinden ve sahip olduğun her kuruş bir emeğin değil, bir mirasın damgasını taşıdığından, bütün bunları bir potaya koyup ergitmek ve yeniden biçimlendirmek gerekir.

Ama Komünistlerin görüşüne göre, gerçekten de benim tek servetim yaptığım iş ve emeğim midir, yoksa aslında benim yapabildiğim, yapmaya muktedir olduğum şeyler de benim servetim sayılır mı? İşçi toplumu, hastaların, çocukların, yaşlıların, kısacası çalışamayanların da bakımını üstlenmekle bunu kabullenmiş olmuyor mu? Bu kimselerin de yapmaya muktedir olduğu bazı şeyler vardır, örneğin kendi hayatlarına son vereceklerine onu sürdürmeyi başarabiliyorlar. Siz onların yaşamaya devam etmelerini istiyorsanız, bu onlarda Sizi etkileyecek bir gücün olduğunu gösterir. Sizi etkileyecek bir kudreti olmayana Siz hiçbir şey sunmaz ve onu yok olmaya terk edersiniz.

O hâlde sen neye *muktedirsen*, senin *servetin* odur! Sen binlerce kişiyi neşelendirmeye muktedirsen, binlerce kişi seni bunun karşılığında ödüllendirir. Bunu yapıp yapmamak senin elindedir, o hâlde senin bu eylemini değeri pahasına elde etmeleri gerekir. Eğer kimsenin *ilgisini çekmeye* muktedir değilsen, açlıktan ölmeye mahkûmsun.

Çok şeye muktedir olan Ben, hiçbir şeye muktedir olmayanların karşısında avantajlı olmayayım mı?

Biz hepimiz bir bolluk ortamındaysak, benim elimi uzatıp alabildiğimi alacak yerde, eşit paylaşımda hisseme ne düşeceğini beklemem mi gerekir?

Sefil toplumunun *paylaşım* ilkesi Rekabete karşı çıkar.

Tek, toplumun sadece bir *parçası* olarak görülmeyi kabul et-

mez, çünkü o bundan daha *fazlası* olduğu kanısındadır. Onun biricikliği bu kısıtlı görüşe başkaldırır.

Bu nedenle de başkalarının vereceği payın yolunu gözlemez. Zaten işçi toplumunda da bu konuda bazı tereddütler doğmuştur, çünkü eşit bir paylaşımda güçlünün güçsüz tarafından sömürüleceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bundan ötürü kişi kazanımını kendinden bekler ve der ki, *benim* yetkim neye sahip olmamı sağlarsa, servetim odur. Bir çocuk dahi, gülümsemesi, oyunları, yaygarası, kısacası tüm varoluşu ile bir servete sahiptir! Sen onun isteklerine karşı koyabiliyor musun? Yoksa ana olarak ağzına memeyi dayıyor, baba olarak malvarlığından ona gerektiği kadarını veriyor musun? O sizi buna mecbur eder; o nedenle de Sizin Kendinize ait saydığınıza o da sahiptir.

Eğer Ben Sana değer veriyorsam, Sen zaten varolmakla beni ödüllendiriyorsun, bunun karşılığını ödüyorsun. Eğer Benim için sadece Senin niteliklerin önemliyse, Senin uyumluluğun, iyi niyetin, ya da belki desteğin benim için –maddî– bir değer taşır ve ben onu, *bu değeri karşılığında elde ederim*.

Sen bana, kendin için paradan başka bir değer ölçüsü veremiyorsan, tarihte geçen bir olay gerçekleşir. Anlatıldığına göre, bir zamanlar Alman vatandaşları Amerika'ya satılmış. Kendilerini bir ticarî meta olarak kullandıranlar, satıcı için daha üstün bir değer taşıyabilirler miydi? Satıcı, kendi değerini kanıtlamayı beceremeyen bu canlı mala elbette ki nakit parayı tercih edecekti. Satıcının onda daha büyük bir değer keşfetmemesi kuşkusuz kendi kabiliyetinin eksikliğindendi. Ama sahip olduğundan fazlasını veren de düzenbazın tekidir! Zaten kendinde saygı mefhumu olmayan biri başkasını nasıl sayar ve değer verir! Üstelik böyle bir ayaktakımı söz konusu ise...

Eğer siz birbirinizi ne mal mülk sahibi, ne sefil, ne de işçi olarak değil de kendi servetinizin bir parçası, yani *"işe yarar özneler"* olarak görürseniz egoistçe davranmış olursunuz. Bu durumda siz

ne mal sahibine ("malik"e) malı için bir şey verirsiniz, ne de emekçiye emeği için. Siz sadece *işinize yarayana* bir şey verirsiniz. Kuzey Amerikalılar, "Bir krala ihtiyacımız var mı?" diye kendi kendilerine sorarlar ve şu yanıtı verirler: O ve yaptığı iş bizim için beş para etmez.

Rekabetin Herkese Her Şeyi açık olarak sunduğu söyleniyorsa da, bu çok doğru değildir. Daha doğrusu, rekabet düzeninde Her Şeyin *değeri karşılığında elde edilebilir* olduğudur. Herkese her şeyin açıkça sunulması, fiyatını ya da değerini onların tayinine *bırakması* ve karşılığını istemesi demektir.

Ama satın alma heveslileri çoğunlukla satın alacak güce sahip değildirler, çünkü paraları yoktur. Değeri karşılığında elde edilebilir şeyler gerçi para karşılığında sahip olunabilir şeylerdir ("Para her şeyi satın alır!") ama eksik olan da zaten paradır. Bu her yerde geçerli ve taşınabilir metayı, yani parayı nerden bulmalı? Şunu bil ki, kudretin olduğu oranda paran da vardır, çünkü sen Kendini kabul ettirdiğin ölçüde değer sahibisindir.

İnsan ödemelerini parayla yapmayabilir, çünkü parası olmayabilir, insan ödemelerini kudretiyle yapar, çünkü sadece kudretimiz sayesinde "muktedir" oluruz; gücümüzün erişebildiği yere kadar sahiplik iddia edebiliriz.

Weitling yeni bir ödeme şekli bulmuştur: Emek. Oysa asıl ödeme aracı her zaman olduğu gibi *kudrettir*. Sen "kudretin dâhilinde" olanla ödeme yapabilirsin. Bundan ötürü kudretini arttırmaya bak.

Bunu itiraf edince gene şu söz akla geliyor: "Herkese kudreti ölçüsünde hak ettiğini vermeli!" Kim Bana kudretimin karşılığını *verecek?* Toplum mu? Bu durumda ben onun değerlendirmesini kabul etmek zorunda kalırım. Daha doğrusu şudur: Ben kudretim ölçüsünde hak ettiğimi *alacağım*.

"Her Şey Herkese aittir!" sözü de aynı içi boş teoriden kaynaklanmaktadır. Herkes sadece kudretinin yettiğine sahip olabilir.

Ben desem ki, dünya bana aittir, bu boş bir laftır ve ancak bir yabancının malına saygı duymadığımı göstermesi bakımından anlam taşır. Aslında sadece Benim kudretim dâhilindeki ya da kudretimin yettiği, Bana aittir.

İnsan, güçsüzlüğünden, zayıflığından ötürü elinden alınanlara sahip olmaya lâyık değildir. Lâyık değildir, çünkü yetkin değildir.

Zenginlerin yoksullara yaptığı "binlerce yıllık haksızlık"tan ötürü büyük gürültü koparılır. Sanki yoksulluk zenginlerin suçuymuş gibi! Zenginliğin oluşmasında yoksullar da aynı derecede suçludur! Her ikisi arasında, kudretlilik ve kudretsizlik ya da kudretliler ve kudretsizler arasında olandan başka bir fark var mıdır? Zenginlerin suçu nedir? "Katı yürekli olmaları." Ama yoksullar çalışamayacak duruma geldiklerinde, onların geçimini kim temin etti, beslenmelerini kim sağladı, kim sadaka verdi? Zaten [Almanca'sı *Almosen* olan] sadaka sözcüğü de merhamet, şefkat, hayırseverlik anlamına gelen *eleemosyne* sözcüğünden türetilmiştir. Zenginler her zaman "merhametli ve hayırsever" davranmamışlar mıdır? Bugüne kadar çeşitli hayır kuruluşları, vakıflar, hastaneler, yoksullar için ödenen vergiler vs. hep zenginlerin ne kadar "şefkatli" olduğunu kanıtlamıyor mu?

Ama bütün bunlar size yetmiyor! Size göre onların, her şeylerini yoksullarla *paylaşmaları* gerekir herhalde? Siz onların yoksulluğu ortadan kaldırmalarını istiyorsunuz. Aslında hiçbiriniz bunu yapmayacağınız gibi bunu yapana da aptal damgası vurursunuz. Gene de kendinize sorun bakalım: Neden zenginler fedakârlıkta bulunsunlar ve *bulundukları* durumdan vazgeçsinler? Yoksulların bunu yapması daha yararlı olurdu. Senin eline her gün 1 Taler geçiyorsa, günde 4 Groschen (kuruş) ile yaşamak zorundaki binlerce kişinin yanında zengin sayılırsın. Paranı o binlerce kişi ile paylaşmak Senin çıkarına mıdır, yoksa onların çıkarına mı?

Rekabette asıl amaç, bir şeyi *en iyi* şekilde yapmak değil, bir şeyi olabildiğince *iyi gelir* getirecek şekilde yapmaktır. Bir memu-

riyete atanabilmek için, her şeyden evvel, ekmek parası kazanmayı sağlayacak bir öğrenime gerek vardır. "Ticarî bilgilerin" ve rutin işlerin yanı sıra üstlerin önünde eğilme, onlara iltifatlar yağdırma ve çevreye "gösteriş" yapma konusunda da eğitim görülmelidir. Görünürde "iyi bir hizmette bulunma" uğruna çaba sarf ediliyorsa da, aslında "iyi işler çevirme" ve para kazanma amaçlanır. Kısacası işin kendisi için çalışılıyormuş gibi davranılsa da, asıl amaç, işin getireceği kazançtır. Gerçi denetleyici (sansürcü) olmak pek hoşa giden bir görev değildir ama terfi etmek isteyen biri için gereklidir. Yargılarken, yönetirken vs, en iyi olduğuna inanılan çözüme göre davranmak istense de –başka yere atanmaktan ya da yerini kaybetmekten korkulur. Ne de olsa her şeyden önce insanın yaşamını sürdürmesi gerektir.

İşte bütün bu uğraşlar o *değerli yaşam* uğruna verilir ve amaç, kademe kademe yükselerek yaşamı "daha keyifli hâle getirmek"tir.

Oysa insanların çoğu açısından bütün bu çabalar, didinmeler yalnızca "zahmetli bir yaşamdan" ve "acı bir yoksulluktan" fazlasını sağlayamaz. Bütün bu zorlukların karşılığı işte budur!

Durup dinlenmeksizin müşteri kazanmaya çalışmak bize *rahat huzur* vermez: Biz sahip olduklarımızın tadını çıkaramayız.

Emeğin örgütlenmesi sadece başkalarının bizim için yapabildiği işlerle ilgilidir, örneğin hayvan kesimi, tarlaların işlenmesi gibi... Diğer işler egoiste kalmaya devam eder, örneğin hiç kimse senin yerine müzik besteleyemez, senin yerine ressamlık yapamaz ve bunun gibi işleri başaramaz. Hiç kimse Rafael'in çalışmalarının yerini tutacak bir çalışma yapamaz. Bu çalışmalar bir Biriciğe aittir ve sadece bu Biricik bunları başarabilir. Oysa diğer çalışmalara "insanca" işler demek yerinde olur, çünkü birinin onlardaki *kendi** payı çok azdır ve hemen hemen "her insan" o işleri yapacak duruma getirilebilir.

---

* Alm., *eigen*.–ç.n.

Toplum sadece kamuya faydalı *ve insanca* işleri dikkate alabileceğinden, *biricik, benzersiz* çalışmalar yapan kişi toplumun himayesinden yararlanamaz, hatta toplumun müdahalesinden rahatsız bile olabilir. Biricik, çalışmaları sayesinde toplumun içinde sivrilebilir, fakat toplum Biriciği yaratamaz.

Bizim *insanca* çalışmalar hakkında bir görüş birliğine varmamız yararlı olur, böylece rekabet düzeninde olduğu gibi, bütün zamanımızı ve gayretimizi bu konuya harcamamızı önlemiş oluruz. Bu bakımdan Komünizm meyvelerini verecektir. Burjuva rejiminden önce, tüm insanların yapabileceği ya da yapabilecek hâle getirilebileceği işler bile az sayıda insana devredilir ve diğerlerinden esirgenirdi. Bu da bir imtiyazdı. Burjuva rejimi ise, her "insan" için varolduğu sanılan şeyleri serbestçe onlara sunmayı hakkaniyetli bir davranış sayıyordu. Fakat bir şeyin serbest bırakılması, herkese verilmesi anlamına gelmiyordu, aslında herkes kendi *insan* gücünü kullanarak o şeyi ele geçirmekte serbestti. Böylece herkesin çekici bulduğu *insan için varolan*ın elde edilmesi başka bir anlam kazanmıştır ve sık sık yüksek sesle yakınıldığını duyduğumuz "materyalizm" adlı akım ortaya çıkmıştır.

Komünizm bu akımı durdurmak için, "insana göre olan"ın bu kadar zahmete değmediğini ve akıllıca bir düzenin kurulmasıyla, şimdiye dek sanıldığı gibi fazla zaman ve güç sarf etmeden, insana göre olanın elde edilebileceği inancını yayar.

Ama kimler için zaman kazanılması gerekiyor? İnsan, çalışma gücünü tazelemek için gereken zamandan daha fazlasına neden ihtiyaç duyuyor? İşte burada Komünizm susuyor.

Acaba bu zamana ne amaçla ihtiyaç duyuluyor? –İnsan olarak kendine düşeni yaptıktan sonra biricik olarak kendini tatmin etmek için!

İnsan'a göre olan her şeye el uzatabilme olanağından ötürü duyulan memnuniyet havası içinde başka şeylerin de istenebileceği tamamen unutulmuştur ve sanki bütün arzularımızın hedefi

insana göre olanın elde edilmesinden ibaret olabilirmiş gibi herkes kendini var gücüyle rekabete adamıştır.

Ama insanlar koşmaktan yorulunca anlamışlardır ki, "mal mülk sahibi olmak da mutluluk getirmez". Bu nedenle sadece gereken şeyleri kolayca satın alma, sadece vazgeçilmez şeyler için zaman ve emek harcama fikri öne çıkmıştır. Zenginlik artık eskisi gibi para etmez ve hâlinden memnun yoksul, dertsiz sefil, insanlar için en cazip ideal hâline gelir.

Herkesin yapabileceğine inanılan işler için yüksek ücret ödenmeli ve bu işler, canını dişine takıp, büyük zahmetlerle aranmalı mıdır? Gündelik deyimlerden biri şudur: "Ben bakan ya da falanca olsam, bu işleri başka türlü yürütürdüm." Demek ki insanlar kendilerini böyle yüksek bir konumda olmaya yeterli ve yetkili görüyorlar ve kendilerine güveniyorlar. Bundan da anlaşılıyor ki, böyle bir konumda olabilmek için biriciklik gerekmiyor, herkes için olmasa dahi, pek çok kişi için erişilebilir bir öğrenim düzeyi yetiyor; yani böyle bir görevde bulunmak için, alelâde bir insan olmaktan daha fazlası gerekmiyor.

Devletin esasında *düzen* olduğu gibi, temelinde de *tâbiiyetin* olduğunu varsayarsak, göreceğiz ki, devlete tâbi olanlar veya devlet tarafından kayırılanlar, altta bırakılanlara kıyasla *aşırı muteber* ve *aşırı kazançlıdırlar*. Fakat geri plandakiler, önce sosyalist bakış açısından yola çıkıp, sonrasında doğal olarak egoistliğin bilincine vardıklarında, kendilerini toparlayıp şu soruyu sorarlar: "Ey imtiyazlılar, nasıl oluyor da sahip olduğunuz mal, mülk güvencede oluyor?" –Ve bunun yanıtını kendileri verirler: "Biz kendimizi tuttuğumuz ve Sizin mülkiyetinize tecavüz etmediğimiz için! Ve Sizin mülkünüzü *Biz* koruduğumuz için! Bunun karşılığında Siz Bize ne veriyorsunuz? "Basit halktan" olanları itip kakıyor, hor görüyorsunuz. Başımızdaki polisler de bizi gözetim altında tutuyorlar. Dinî yasalar kitabında şöyle bir ifade var: *Sana* ait olmayan, *başkasına* ait olan mal-mülke el uzatma! Başka insanlara, özellikle de başta-

kilere saygı göster! Buna karşı Biz de şöyle yanıt veririz: Madem ki bizden saygı bekliyorsunuz, o zaman onu makûl bir fiyata Bizden *satın alın*. Biz size ait olanları size bırakırız, ama karşılığını da ziyadesiyle alırız. Sahi, bir general, barış zamanında cebine indirdiği yığınla paranın karşılığını nasıl ödüyor, başkaları her yıl kazandığı yüz binlerin, milyonların karşılığını nasıl ödüyor? Bizler patatesle yetinirken, başkalarının ağızlarını şapırdata şapırdata istiridyeleri mideye indirmelerini seyretmek zorunda kalmamızın karşılığını nasıl ödersiniz? Sadece, bizim patatesleri sizden almak zorunda olduğumuz kadar pahalıya, siz de bizden istiridyelerimizi satın alırsanız, onları yemeye devam edebilirsiniz. Yoksa istiridyelerin size ait olduğu gibi, bize de ait olduklarını kabul etmiyor musunuz? Eğer Biz de elimizi uzatarak onları alıp Sizlerle birlikte yemeğe kalkarsak, yaygara koparıp Bizim Size karşı *zorbalık* ettiğimizi iddia edersiniz. Evet, haklısınız, çünkü zorbalık etmeden onları ele geçiremeyiz ve nitekim Siz de Bize karşı zorbalık ederek onlara sahip oldunuz.

Yine de siz, istiridyelerinizi alın da, bizi gerçek mülkümüzle, yani emeğimizle baş başa bırakın! (Zira öteki şeylerde sadece kullanım hakkına sahibiz.) Biz on iki saat boyunca alnımızın teriyle çalışırsak Bize birkaç metelik verirsiniz. Öyleyse Siz de yaptığınız iş için aynı parayı alın. Buna razı değil misiniz? Siz o parayla bizim emeğimizin karşılığının fazlasıyla ödendiğini sanıyorsunuz ve kendi emeğinizin bunun binlerce katına değer olduğunu iddia ediyorsunuz. Oysa siz kendi emeğinizin fiyatını bu kadar yüksek tutmasanız ve bizim çalışmamızı daha iyi değerlendirseniz, Biz gerektiğinde, sizin bu yüksek fiyata yaptığınızdan çok daha önemli işler başarabilirdik. Ve Siz Bizim kadar düşük bir ücret alsanız, çok geçmeden daha fazla para kazanabilmek için gayretinizi arttırırdınız. Ama eğer bizim yaptığımız işten on kere, yüz kere daha değerli bir işi başarırsanız, –eh, o zaman da yüz kat daha fazlasını alırsınız; öte yandan biz de Sizin için, normal gündeliğimizden daha yük-

sek bir ödemeyi hak eden şeyler üretmeyi düşünüyoruz. Biz sizinle bir anlaşmaya varmaya can atıyoruz, yeter ki kimsenin kimseye bir *bağışta* bulunmak zorunda olmadığını kabul edelim. Belki o zaman sakatlara, hastalara ve yaşlılara, açlık ve sefalete düşüp bizi terk etmemeleri için uygun bir ücret ödeyebiliriz; çünkü onların yaşamalarını istiyorsak, bu isteğimizin yerine gelmesi için bir bedel ödememiz gerekir. "Bedel ödemek" ifadesini kullanmaktaki amacım, onlara utanç verici bir sadaka vermediğimizi vurgulamaktır. Çünkü onların hayatı, çalışamayanların da sahip olduğu bir mülktür; eğer, hangi sebepten olursa olsun, bu hayatı Bizim elimizden almamalarını istiyorsak, bunu ancak onun bedelini ödemek suretiyle gerçekleştirebiliriz; hatta belki de çevremizde yüzü gülen insanlar görmekten hoşlanıyorsak, onların refah içinde yaşamalarını bile isteriz. Kısacası, Biz Sizden armağan beklemiyoruz ama Size armağan vermek de istemiyoruz. Yüzlerce yıldan beri Size iyi niyetli aptallığımızdan ötürü sadaka verdik, fakirlerin elindeki üç beş kuruşu da bağışladık ve beyefendilere, beyefendilere ait olmayanı verdik; şimdi de artık siz kesenizin ağzını açın, çünkü bundan sonra bizim malımızın fiyatı çok yükselecektir. Biz Sizden hiçbir şey, zerre kadar bir şey istemiyoruz; ama Siz, istedikleriniz için daha iyi para ödemek zorundasınız. Senin neyin var? "Benim bin dönümlük bir çiftliğim var". Ben de senin ırgatınım ve bundan böyle Senin tarlanı 1 Taler gündelik karşılığında sürüp ekeceğim. "Öyleyse ben de bir başkasını işe alırım." Bir başkasını bulamazsın, çünkü biz ırgatlar bu ücretten azı karşılığında çalışmamak üzere anlaştık. Eğer daha az paraya çalışan biri çıkarsa, onun vay hâline! Ev hizmetçisi de şimdi aynı ücreti istiyor ve Sen ondan daha ucuza çalışanını bulamazsın. "Eyvah! Öyleyse ben iflâs ettim demektir." Hele ağır ol bakalım! Sen de bizim kadar kazanıyorsundur herhalde. Eğer kazanmıyorsan, sana bizim gibi yaşayabilmen için bir şeyler veririz. "Ama ben refah içinde yaşamaya alıştım." Bu duruma bir çare bulamayız, bu bizim derdimiz değil.

Eğer biraz para arttırabilirsen, amacına ulaşırsın belki. Senin daha rahat bir yaşam sürebilmen için Biz daha düşük bir ücret karşılığında mı çalışalım yani?

Zenginler her zaman yoksulların ağzını şu sözlerle kapatırlar: "Senin para sıkıntısı çekmen beni ilgilendirmez. Geçimini nasıl sağlarsan sağla. Bu benim değil, *senin meselen*." Peki, o hâlde bu bizim meselemiz olsun ve Biz de kendimizi değerlendirmemize yarayan, elimizdeki araçları zenginlere kaptırmamaya bakalım. "Ama sizin gibi bilgisiz, eğitimsiz kişilerin çok fazla şeye ihtiyacı olmaz ki!" O hâlde Biz de biraz daha fazla para alalım da, ihtiyacımız olan bilgi ve eğitimi edinme imkânımız olsun. "Ama siz zenginleri böyle yoksullaştırırsanız, sanata ve bilime kim destek verecek?" Eh, onu da toplum denen o kalabalık insan sürüsü versin! Biz hepimiz ortaya bir şeyler koyarsak, hatırı sayılır bir meblağ birikir. Siz zenginlere kalsa, zaten hep değersiz kitapları, ağlak suratlı azize resimlerini, ya da dans edebilen kıvrak bacakları satın alırsınız! "Ah, şu kahrolası eşitlik!" Yoo, muhterem beyefendiciğim, eşitlikten söz eden yok. Biz sadece değerimiz ne ise onun karşılığını istiyoruz. Eğer Siz daha değerliyseniz, Size de daha yüksek değer biçmek gerekir. Bizim tek istediğimiz, *bize biçilen fiyata değecek* birisi olmak ve ödediğiniz paranın karşılığını da hakkıyla verdiğimizi düşünebilmektir.

Devlet, bir ev hizmetkârında bu kendine güven duygusunu ve bu cesareti uyandırabilir mi? Devlet bir insanın kendi kendini duyumsamasını sağlayabilir mi? Dahası, devletin böyle bir amacı olabilir mi? Devlet, Tek'in kendi değerinin bilincine varmasını ve onu kullanmasını isteyebilir mi? Bu katmerli soruyu parçalarına ayıralım ve önce devletin böyle bir bilinci uyandırmaya muktedir olup olmadığını inceleyelim. Irgatların birlik olmaları gereklidir; çünkü sadece, bu birlik olarak bir devlet yasasının rekabet yoluyla ve el altından binlerce şekilde ihlâli onları hedefe götürebilir. Devlet buna razı olabilir mi? Devlet, kendinden başka birilerinin hal-

kın üzerinde baskı kurmasına kesinlikle razı olmaz. O hâlde, ucuza çalıştırılmaya katlananlar karşısında birlik olan ırgatların kendi kendilerine işlerini yürütmelerine izin veremez. Buna mukabil diyelim ki, devlet böyle bir yasa çıkarıyor ve bütün ırgatlar da bu yasayla uyum içindeler, o zaman bu birlik olmaya göz yumar mı?

Münferit durumlarda *evet*, yumar. Ancak bu, münferit bir durum olmakla kalmaz, bunu aşan bir *prensip* meselesi hâline gelir. Söz konusu olan, *Ben'in kendi kendini değerlendirmesi meselesinin* esası ve kapsamıdır, yani aynı zamanda Ben'in devlete *karşı* kendine güven duygusudur. Komünistler buraya kadar aynı yolu izler. Ama kendini değerlendirme zorunlu olarak yalnız devlete karşı değil, *topluma* karşıdır da ve böylece komün olanın ve komünist görüş doğrultusunda olanın da ötesine uzanır –nedeni de egoizmdir.

Burjuvazinin, herkesin bir mal sahibi ("malik") olduğu yönündeki temel ilkesini komünizm sarsılmaz bir hakikât, bir gerçeklik hâline getirir. Artık bir şeyi *elde etme* derdi kalmamıştır ve herkes daha başından itibaren ihtiyaç duyduğu şeylere *sahip*tir. İnsanın en değerli sermayesi, *sahip* olduğu işgücüdür ve eğer bunu kullanmazsa bu kendi kabahâtidir. Artık önüne çıkanı kapma ve av peşinde koşma son bulmuştur ve şimdi sık sık yaşananın aksine, rekabette başarısızlık olmaz, çünkü işe karşı istek olduğunda, yeterince iş insanın ayağına kadar bile getirilir. Şimdi *gerçek bir sahip* durumuna gelinmiştir, çünkü artık işgücünün yettiği bir işi kaçırma olasılığı düşüktür. Oysa rekabet ekonomisinde her an böyle bir tehlike vardır. Artık *dertsiz* ve güvenceli bir sahip olmanın rahatlığı yaşanır. Böyle olmasının başlıca nedeni de, artık sermayenin mal-mülk olarak değil de, insan emeği, işgücü olarak görülmesidir. Yani artık insan bir *çulsuz, sefildir* ve sadece ideal, hayâlî servete sahiptir. Fakat *Ben*, bu kadar az bir mülkle, sadece çalışma kudretimle elde ettiğimle yetinemem, çünkü benim kudretim sadece çalışmaktan ibaret değildir.

Ben, çalışmak suretiyle bir bakanın, bir başkanın ve benzer konumdakilerin işlevini yerine getirebilirim. Bu işler sadece herkesin edinebileceği bir genel kültür gerektirir (genel kültür, sadece herkesin bildiği değil, aynı zamanda herkesin erişebileceği bilgidir; bu yüzden de hiçbir "kültürlü insan"ın öğrenme gücünü aşmayan, tıp, askerlik, filoloji gibi özel konulardaki bilgilerdir), veya herkesin edinebileceği bir hüner sahibi olunması yeterlidir.

Herkes bu gibi görevlere atanabilse de, Tek'in sadece kendine ait o biricik gücü, bu mesleklere anlam ve canlılık getirir. Mesleğini "sıradan bir insan" gibi yürütmeyip, kendi biricikliğinin tüm kudretini ortaya koyması karşılığında kendisine bir ödeme yapılmaz, olsa olsa sadece bir memur, bir bakan olarak parasını alır. Eğer o, sizin teşekkürünüzü hak edecek bir şey yapmışsa ve Siz de bu Biricik'in teşekküre lâyık gücünü elinizin altında tutmak istiyorsanız, onun yaptığı işin karşılığını herhangi birinin başardığı insanî bir işmiş gibi değil de, Biricik'in başardığı bir iş olarak ödeyin. Siz de yaptığınız iş konusunda aynı şekilde davranın!

Benim biricikliğime, insan olarak yaptıklarıma biçildiği gibi genel bir rayiç bedel biçilemez. Sadece insan olarak yaptıklarım için bir rayiç bedel biçilebilir.

Öyleyse insan olarak yapılan işler için genel bir bedel belirleyin, ama kendi biricikliğinizi lâyık olduğu kazançtan yoksun bırakmayın!

İnsanî ya da *genel* ihtiyaçlar toplum tarafından karşılanır; *biricik* ihtiyaçların karşılanması için ise ancak arayışa girmen gerekir. Toplumun Sana vereceği hizmet hiçbir zaman bir dostun, dostane bir hizmetin, hatta bir Tek'in vereceği hizmetin yerini tutamaz. Ama sen gene de her an böyle bir hizmete ihtiyaç duyabilirsin, çok basit işlerde sana birinin yardım etmesini isteyebilirsin. Bu nedenle topluma güvenme, dileklerini gerçekleştirmenin bedelini ödemek için gereken araçlara sahip olmanın çaresine bak.

Egoistler arasında para sistemini korumak yerinde olur mu?

Eski düzende babadan kalma bir mülkün önemi büyüktür. Bunlarla size bir ödeme yapılmasına izin vermeyin, işte o vakit para çöker, bu para için parmağınızı kımıldatmayın, işte o vakit para tüm gücünü yitirir. *Mirası* defterden sildiniz mi, icra memurunun mührünü kopardınız demektir. Nasıl olsa şimdi artık her şey bir mirastır, ister mirasa konulmuş olsun ister mirasçının ortaya çıkması beklensin. Eğer o size aitse, neden mühürlenmesine izin veriyorsunuz, neden mühre riayet ediyorsunuz?

Neden yeni bir para yaratılmasın? Bir malın üzerindeki miras damgasını kaldırırsanız, onu yok etmiş olur musunuz? Para da bir metadır, daha doğrusu önemli bir *araç* ya da kudrettir. Çünkü servetin kemikleşmesini önler, akıcılığını sağlar ve ciro yoluyla mal değişimine yol açar. Eğer bundan daha iyi bir değiş-tokuş aracı önerebiliyorsanız, buyurun, önerin! Ama bu gene herhangi bir "para" olacaktır. Size zarar veren, para değil, sizin onu edinmedeki beceriksizliğinizdir. Bırakın da gücünüz, kudretiniz harekete geçsin, kendinizi toparlayın, o zaman göreceksiniz ki paradan yana –yani sizin paranızdan, *sizin* damganızı vurduğunuz paradan yana– hiçbir eksiğiniz olmayacaktır. Ama Ben "gücünüzü, kudretinizi harekete geçirin" derken, çalışmayı kastetmiyorum. Sadece "iş aramakla yetinenler" ve "var güçleriyle çalışmak" isteyenler, bir süre sonra işsizlik durumunun oluşmasına neden olarak kendilerinin şaşmaz sonunu hazırlarlar.

Şans ve şansızlık paraya bağlıdır. Bundan ötürü para burjuva döneminde bir iktidardır. Onu bir genç kıza benzetebiliriz, çünkü etrafında birçok tâlibi dolaşır durur, ama hiçbiri onu ömür boyu boşanmamak üzere nikâhına alamaz. Değerli bir mala sahip olmak için girişilen rekabet sırasında eski devirlerdeki romantizm ve şövalyelik *tavırları* yeniden gündeme gelir. Herkesin özlemi olan para, yürekli "endüstri şövalyeleri"* tarafından zapt edilip kaçırılır.

* [Hilebazlar için kullanılan bir Almanca tabir. –y.n.]

Kimin şansı varsa, gelini o alıp evine götürür. Sefilin şansı varsa, gelini kendi evi olan "toplum"a sokar ve onun bekâretini bozar. Artık onun evinde o gelinlik bir genç kız değildir, bir karıdır ve yok olan bekâreti ile birlikte soy ismini de yitirir. Artık para-gelin'in adı "emek"tir, çünkü "emek" kocasının, erkeğin adıdır. O artık kocasının malı olmuştur. Çizdiğimiz bu tabloyu sonuna kadar götürürsek, emek ve para birlikteliğinden doğan çocuk gene kızdır ve evlenmediği sürece gene adı paradır, ama babası olan emeğin soyundan gelmektedir. Yüz hatları, yani sergilediği "tablo" başka izler taşımaktadır.

Nihayet yeniden rekabete dönersek, rekabet tam da herkesin *kendi meselesini* benimsememesi ve bu mesele konusunda başkalarıyla *mutabakata* varamaması yüzünden doğar. Örneğin ekmek, bir şehirde yaşayan bütün insanların ihtiyacıdır. Bu nedenle bir araya gelip anlaşarak, kamuya ait genel bir ekmek fırını yapabilirler. Oysa böyle yapmayıp, şehrin ihtiyacı olan ekmeğin üretimini ve dağıtımını birbirleriyle rekabet eden fırıncılara bırakırlar. Aynı şekilde et meselesi de kasaplara, şarap da şarapçılara vb. bırakılmıştır.

Rekabeti ortadan kaldırmak, belli bir *loncayı* desteklemek vs. değildir. Aradaki fark şudur: Lonca teşkilatında belli bir şey, örneğin ekmek üretmek o loncaya mensup olanların işidir. *Rekabette* ise, rasgele rekabet edenlerin konusudur. Fırında pişirilen şeye ihtiyaç duyanların oluşturduğu *birlik* ise, Beni ve Seni ilgilendiren bir meseledir, ne loncaya bağlı fırıncının meselesidir, ne de ruhsat sahibi fırıncının meselesi; ihtiyaç sahiplerinin oluşturduğu *birleşimin* meselesidir.

Eğer *Ben*, *kendi* meselemle ilgilenmezsem, Bana başkalarının kendi keyfine göre sunduğuyla *yetinmek* zorunda kalırım. Ekmek almak benim meselemdir, benim dileğimdir, benim talebimdir. Buna rağmen bu meseleyi fırıncılara bırakıyoruz ve onların kendi aralarında birbirlerini geride bırakmak için yarışarak, çatışarak,

uğraşarak, kısacası rekabet ederek bir fayda sağlayacaklarını umuyoruz; lonca teşkilatına bağlı fırıncılar ise, *tamamen ve sadece* fırıncılık yasalarının hak ve hukukuna tâbi olduklarından böyle bir durumla karşılaşmazlar. –Herkesin ihtiyaç duyduğu şeylerin sağlanmasında ya da üretilmesinde herkesin katılımı gerekir. Bu mesele *ihtiyaç sahibinin* meselesidir, onun mülkiyetindedir, loncaya bağlı ya da ruhsat sahibi esnafın mülkiyetinde değildir.

Şimdi tekrar geriye dönüp bakalım. Dünya, bu dünyanın evlâtlarına, insan evlâtlarına aittir; dünya artık Tanrı'nın değil, İnsan'ın dünyasıdır. Bırakın da her insan bu dünyadan koparabildiği kadar malı kendi malı saysın; ama hakikî insan, devlet, insan toplumu ya da insanlık, her bir insanın insan olarak, yani insanî bir çabayla kendine mâlettiğinden başka bir şeyi kendi malı hâline getirmemesine dikkat edecektir. İnsanî olmayan bir mal edinme, insanlar tarafından onaylanmayan bir edinmedir, yani bir "cürüm"dür; bunun aksine insanî olan "meşru" bir edinim, "hukukî yoldan" edinmek demektir.

Devrimden beri söylenen budur.

Ama Benim mülkiyetim, bir şey değildir, çünkü şey Benden bağımsız olarak varolandır; benim sahip olduğum, sadece benim kudretimdir. Benim olan, şu ağaç değildir, şu ağaç üzerindeki kudretim ya da tasarrufumdur.

Bu kudret nasıl da saptırılarak açıklanmaktadır! Denir ki, benim bu ağaç üzerinde bir *hakkım var* ya da bu ağaç *hukuken* benim malımdır. Demek ki ben onu, kudretimle *kazandım*. Ona *sahipliğimin* devam etmesi için kudretimin de devam etmesi gerek. Daha iyi bir ifade biçimiyle şöyle de denebilir: Kudret kendi başına varolan bir şey değildir, o yalnız *kudretli* bir *Ben* içerisinde, *Ben*de, kudretli olanda varolur. Ama bu gerçek daima unutulur. Kudret de, tıpkı benim diğer *niteliklerim* olan insanlığım, azametim vb. gibi, "kendi başına varolan" seviyesine çıkarılmaktadır ve Ben kudretimi yitirdikten çok sonra dahi, o gene *benim* kudretim

olarak varolur. Bu şekilde bir hayalet hâline getirilmiş olan kudret –*hak*'tır. Bu *ebedîleşmiş* kudret, benim ölümümle de yok olmaz, başkasına geçer ya da "miras kalır".

Artık şeyler bana ait değildir, hukukundur.

Öte yandan bütün bunlar bir göz boyamadan başka bir şey değildir. Çünkü aslında Tek'in kudreti, ancak başkaları da kendininkini ona katarsa devamlılık kazanır ve hak olur. Hezeyan, o başkalarının kendi kudretlerini yeniden geri çekemeyeceklerine inanmalarından ibarettir. İşte gene, kudretin Benden ayrıldığı olgusu. Ben bir mülkün kullanıcısına verdiğim kudreti tekrar geri alamam. Ona "vekâlet vermekle" ve ona iktidarımı bağışlamakla, daha iyi çözümler bulma olanağından vazgeçmiş olurum.

Bir mülk sahibi, mülkünü başkasına armağan ederek ya da har vurup harman savurarak vb. o malın üzerindeki kudretinden ve hakkından vazgeçebilir. O hâlde *biz* de, ona ödünç verdiğimiz kudretten aynı şekilde vazgeçemez miyiz?

Hakkaniyetli, *adil* insan, "hak etmediği" ya da üzerinde hakkı olmadığı, hukuken ona ait olmayan bir şeyi kendine mâletmez, sadece *hukuken mülkiyeti olanı* kendinin sayar.

Ama şimdi kim yargıç olacak ve ona hakkını verecek? Sonuç olarak ona insan haklarını bağışlayan insan. Bu durumda o insan, Terenz'in söylediğinden çok daha geniş bir anlamda şöyle diyebilir: *Humani nihil a me alienum puto.* Yani, *insanî olan benim mülkiyetimdir.* İnsan ne yaparsa yapsın, bu bakış açısından hareketle, bir yargıcın karşısına çıkmaktan kurtulamaz. Bizim zamanımızda insanların seçtiği kimi yargıçlar da, birbirine ölesiye düşman iki kişilikte, Tanrı ile insanı temsilen karşı karşıya gelmektedirler. Bir taraftakiler Tanrı'nın koyduğu hukuku, öteki taraftakiler ise insanların ortaya attığı hukuku ya da insan haklarını esas almaktadır.

Kesin olan şudur ki her iki durumda da Tek, kendi kendini yetkilendirmez.

Bugün bana hukuku zedelemeyen tek bir davranış gösterebilir misiniz! Bir taraftan insan hakları her an ayaklar altına alınıyor, öte yandan bunu yapanların hasımları her ağızlarını açtıklarında ilahî hukuku aşağılıyorlar. Birine bir sadaka verdiniz mi, insan haklarını zedelemiş oluyorsunuz, çünkü dilenci ile sadaka veren arasında insanlığa yakışmayan bir ilişki olduğu ileri sürülür. Bir konuda kuşkunuzu belirtirseniz, ilahî hukuka karşı günah işlemiş olursunuz. Yavan ekmeğinizi memnuniyet ve huzur içinde yerseniz, umursamazlığınızla insan haklarını zedelemiş olursunuz; eğer yavan ekmeğinizi yerken hoşnutsuzluğunuzu belirtirseniz, bu gönülsüzlüğünüzle ilahî hukuka küfretmiş sayılırsınız. Kısacası aranızda tek bir kişi yoktur ki her an bir cürüm işlemiş olmasın. Sizin konuşmalarınız birer suçtur, ama sizin konuşma özgürlüğünüzü kısıtlamak da aynı derecede büyük bir suçtur. Sonuç olarak hepiniz birer mücrimsiniz!

Sizin mücrim olmanız, hepinizin *hukuk zemini* üzerinde durmanızdan ileri geliyor. Ama siz mücrimliğinizin farkında olmadığınızdan değerini de bilmezsiniz.

Mülkiyetin dokunulmazlığı ve *kutsallığı*, işte bu toprakta gelişmiştir: Bu bir *hukuk kavramıdır*.

Bir köpek, bir başka köpeğin ağzında bir kemik görürse, ona saldırıp kemiği ağzından kapmaması ancak kendini yeterince güçlü hissetmediğinde mümkündür. Bir insan ise, bir başkasının *hakkına*, yani onun kemiğine saygı duyar. Buna *insanî* davranış adı verilirken diğerineyse *vahşîce* (hayvanca) ya da "egoistçe" davranmak denir.

Tıpkı bu örnekte olduğu gibi, genel olarak her şeyde *tinsel* bir öğe görmek (ki buradaki tinsel öğe haktır) *"insanî"* sayılmaktadır. Bu da her şeyi bir hayalet yapmak ve bir hayalete davranır gibi davranmaktır. Bu hayalet belki bir görüntü olarak yok edilebilir ama öldürülemez. Tek'i tek olarak değil de, genelin temsilcisi olarak görmek insana özgüdür.

Ben artık doğadaki hiçbir şeye bu anlamda saygı duymuyorum, aksine ona karşı her şeyi yapmaya kendimi yetkili görüyorum.

Oysa karşıdaki bahçede yetişmiş ağacın *yabancılığına* –onların tek taraflı bir şekilde "mülkiyet" dediklerine– saygı duymalıyım, Ben ona el uzatmamalıyım. Ancak, tıpkı bastonumu vs. bir başkasına bıraktığım gibi, o ağacı da peşinen bana yabancı, yani kutsal saymayıp başkasına bırakabildiğimde, bu durum son bulur. Yabancı, kutsal saymak bir yana, onu kesmek isteyip kestiğimde kendimi *cürüm* işlemiş de görmem ve Ben onu başkalarına terk ettiğim sürece bile, o benim mülkiyetimde olmaya devam eder: O *benimdir* ve *benim* kalacaktır. Napolyon nasıl başka kralların ülkelerine bir yabancının malıymış gibi bakmadıysa, ben de bir bankacının servetine bir yabancının malıymış gözüyle bakmıyorum. Biz onları "*fethetmekten*" *çekinmeyiz* ve bunun çarelerini araştırınız. Demek ki bunlara yapışmış gibi duran ve Bizi korkutan o *yabancılık tinini* sıyırıp atmayı başarıyoruz.

Bu nedenle artık herhangi bir şeye *insan olarak* değil, her şeye Ben, bu Ben olarak sahip çıkmam gerekir; ve buna göre insanî hiçbir şeye değil, benimkine; yani insan olarak Bana ait olan hiçbir şeye değil –Benim istediğim ve ben istediğim için bana ait olan ne varsa ona sahip çıkmam gerekir.

Bir başkasının meşru ya da yasal mülkiyeti, sadece *Sen* ona böyle bir hak veriyorsan, ona ait olabilir. Eğer Senin rızan sona ererse, bü mülkiyet artık Senin gözünde meşru olmaktan çıkar ve Sen ona ilişkin mutlak hakla alay edersin.

Şimdiye kadar üzerinde durmuş olduğumuz sınırlı anlamdaki mülkiyet dışında, başka bir mülkiyet daha vardır ki, asıl buna karşı "günah işlemekten" sakınmalıyız. Bu mülkiyet tinsel değerlerden ve "içsel âlemin mabetlerinden" oluşur. Bir insan için kutsal olan bir şeyi kimse hafife almamalı, onunla alay etmemelidir. Çünkü inanılmaz gibi görünse de bir şeye bağlı olan ve inanan birini etki-

leyemezsiniz. Ona "şefkatle ve hassasiyetle" aslında başka şeylerin kutsal olduğunu ve *kutsala* her zaman saygı duyulacağını ısrarla söyleseniz de, yanılgı içinde olanlar, kutsalığa inanmaya devam ederler ki, bu doğru bir kutsallık olmasa da, kutsala duyulan inanca saygı duyulmak durumundadır.

Bizim dönemimize kıyasla daha az gelişmiş zamanlarda, insanların belli bir kutsal şeye inanmaları ve kendilerini ona adamaları zorunluydu. Başka inancı olanlara karşı da çok anlayışlı davranılmazdı. Fakat "inanç özgürlüğü" giderek yaygınlaşınca, "kâdiri mutlak Tanrı ve her şeyin Efendisi" yavaş yavaş heybetini kaybetti ve genel olarak "En Yüce Varlık" kavramına dönüştü. Böylece insanî hoşgörü, herkesin inandığı ve saydığı bir "kutsal varlığın" bulunmasını yeterli saydı.

Bu kutsal varlığı en insanî ifade biçimine büründürürsek, o "İnsan'ın ta kendisi"dir ve "insanî olan"dır. İnsanî olan şeylerin yalnızca Bizim-Olanlar olduğu ve ilahî öbür dünyaya ait şeylerin hepsinden azade olduğu, insanın sadece Sen ve Ben'den ibaret olduğu yanıltıcı kanısı sonucunda, artık "kutsal öz" diye bir şeyin kalmadığı sanrısı doğabilir ve biz kendimizden emin bir hava içinde her yerde kendimizi evimizde gibi hissederiz; artık tuhaf bir yerdeymişiz gibi, yani içimizi kutsal ürpertilerle dolduran yüce, kutsal bir ortamdaymışız gibi hissetmeyiz. Sonunda "insanı bulmuş" olmanın coşkusu içinde, egoistin acı çığlığı duyulmaz ve artık alışmış ve benimsemiş olduğumuz o hayaleti kendi hakikî Benliğimiz sanırız.

Ama "*Humanus*, kutsal kişi demektir" (bkz. Goethe) ve *Human* olan, kutsallığın en arınmış hâlinden başka bir şey değildir.

Egoist bunun tam tersini söyler. Sen bir şeyi kutsal saydığın için, Ben Seninle alay ederim ve Seninle ilgili her şeye saygı duysam bile, Senin kutsal saydığına saygı duymam.

Birbirine karşıt bu fikirler yüzünden tinsel değerlere de karşıt bir tutum oluşması doğaldır. Egoist tinsel değerleri aşağılar, dindar

kişi (yani "özünü" kendisiden daha değerli gören kişi) ise bunları korumak zorundadır. Ama hangi tinsel değerlerin korunup hangilerinin korunmaması gerektiği, "En Yüce Varlık" hakkında nasıl bir fikre sahip olunduğuna bağlıdır ve Tanrı korkusuyla dolu olan kişi için korunması gereken şeyler, İnsan korkusuyla dolu olan (liberal) kişinin koruması gereken şeylerden daha fazladır.

Duyusal mülkiyetimizden farklı olarak, tinsel mülkiyetimizle ilgili konularda tinsel anlamda inciniriz ve duyusal mülkiyete dair yasaların çiğnenmesinde, sadece bir uzaklaştırma ya da yabancılaştırma söz konusu iken, tinsel değerlere karşı işlenen günahta doğrudan *kutsalı bozma* söz konusudur. Burada değer sadece elinden alınmakla kalmaz, değerin bizzat kendisi gözden düşer, özel durumunu ve değerini kaybeder, kutsallık doğrudan doğruya tehlikeye düşer. Tinsel servetimize, yani bizim için kutsal olan her şeye karşı işlenen *suç* "saygısızlık" ya da "küstahlık" diye nitelendirilir. Alay etme, aşağılama, hakaret, kuşku ve buna benzer ifadeler bu *suç sayılan küstahlığın* çeşitlemeleridir.

Kutsallığın çeşitli şekillerde zedelenebildiğini burada açıklamaktan vazgeçip sadece kutsallığı tehdit eden bir tek tehlikeyi hatırlatmakla yetineceğiz: *Sınırlandırılmayan basın.*

Tek bir tinsel varlığa saygı gösterme zarureti geçerli olduğu sürece, tüm söylevler ve basında çıkan yazılar, bu varlık adına esir alınmalıdır. Aynı şekilde egoist de bu süre zarfında kendi *açıklamalarıyla* bu tinsel varlığa karşı "suç işleyebilir". Bu nedenle onu, "hak ettiği bir cezayla" cezalandırmak suretiyle engellemek, ya da daha iyisi, polis gücü ve örneğin sansür yoluyla böyle durumların önünü almak gerekir.

Basın, özgürlük özlemi içindedir! Ama basın nelerden özgür olmak, kendini kurtarmak ister? Herhalde bağımlılıktan, aidiyetten ve hizmetkârlıktan! Ama zaten bütün bunlardan kurtulmak herkesin meselesidir ve eğer sen birinin hizmetkârı olmaktan kurtulursan, senin ürettiklerin ve yazdıkların sana ait, sana *özgü* ola-

cak, herhangi bir iktidar sahibinin *hizmetinde* düşünülmüş ve tasarlanmış olmayacaktır. Hıristiyanlığa inanan biri, Hıristiyan inancından azade bir şey söyleyebilir ve yazabilir mi? Eğer ben bir şey yazamıyorsam, yazmam yasaklanmışsa, belki en başta suç *Benimdir*. Bu iddia, meseleyi açıklıyor gibi görünmüyorsa da, aslında uygulamadaki duruma uygundur. Ben Basın yasası yoluyla, yayınladıklarıma bir sınır koyuyorum ya da bir sınır konulmasına izin veriyorum, ve bu sınır aşıldığında da bunu kanuna aykırılık ve *cezalandırma izliyor.* Demek ki Ben Kendimi *kısıtlıyorum*.

Basın özgür olacaksa, her şeyden evvel bir *yasa adına* uygulanacak her türlü baskıdan kurtulması gerekir. Bunun olabilmesi için de, önce Benim Kendimi yasaya boyun eğmekten kurtarmam gerekir.

Kuşkusuz mutlak basın özgürlüğü her türlü mutlak özgürlük gibi saçma bir şeydir. Basın pek çok şeyden özgür olabilir, ama bunlar hep Benim de özgür olduğum şeylerdir. Eğer Biz Kendimizi kutsallık kavramından kurtarırsak, *nursuz* ve *kanunsuz* kişiler hâline gelirsek, bizim sözlerimiz de öyle olacaktır.

Biz bu dünyada kendimizi baskılardan kurtarmadıkça, yazdıklarımızı da kurtaramayız. Buna karşılık, özgür olduğumuz oranda, yazdıklarımız da özgür olur.

Demek ki yazılarımız, şimdiye dek olduğu gibi bir hayalete hizmet edecek yerde, bizim *kendimize ait* olmalıdır.

Basın özgürlüğü talebinin ne olduğu çok açık değildir. Görünürde istenen, devletin basına özgürlük tanımasıdır. Ama aslında istenen –bunu istediğimizin bilincine varmıyorsak da– basının devletten bağımsız olması, devletten kurtulmasıdır. Birinci aşama bu yönde devlete *dilekçe verme*, ikincisi ise devlete *başkaldırıdır*. Basının devletten kendine bu "hakkı dilemesi", hatta basın özgürlüğü hakkını ciddî olarak talep etmesi, basının devleti bir *verici* olarak kabul etmesi demektir ve böylece basın devletten bir *hediye*, bir izin, bir imtiyaz isteme durumuna düşmektedir. Belki de

devlet bu istenen hediyeyi gerçekten verecek kadar saçma bir davranışta bulunur. Ama her şeyine bahse girerim ki, hediyeyi alanlar, devleti bir hakikât olarak kabul ettiği sürece bu hediyeyi kullanmayı bilmeyeceklerdir; onlar bu "kutsal-olana" karşı bir suç işlemeyeceklerdir ve buna cesaret eden herkese karşı ceza uygulayan bir basın kanununu davet edeceklerdir.

Tek kelimeyle, benim kurtulamadıklarımdan basın da kurtulamaz.

Bu sözlerimle acaba basın özgürlüğüne karşı olduğumu mu açıklamış oluyorum? Hayır, tam tersine, benim iddiam şu ki, insan sadece basın özgürlüğünü isterse, yani sınırsız bir izin istemekle yetinirse, onu asla elde edemez. Bu izin için istediğiniz kadar yalvaradurun, sonsuza kadar onu vermelerini beklersiniz, çünkü dünyada o izni Size verebilecek kimse yoktur. Siz basını kullanma konusunda size kendi kendinizi "yetkilendirme" sağlayan bir izin, yani basın özgürlüğü istediğiniz sürece, boş ümitler besleyecek, yakınıp duracaksınız.

"Saçma! Sen kitabında yazılı olan düşüncelerini ne yazık ki yalnızca mutlu bir rastlantı sonucu ya da gizli yollara başvurarak kamuya açıklayabilmektesin. Buna rağmen, ta ki esirgediği basın iznini verene dek kendi devletinin sıkıştırılması ve baskı altına alınmasına karşı kıyameti mi koparacaksın?" Kendisine böyle küstahça hitap edilen bir yazar belki de şöyle yanıt verecektir:

"Söylediklerinize dikkat edin! Sanki ben kitabım için basın özgürlüğü elde etme konusunda ne yapıyorum? İzin mi istiyorum yani? Yoksa bunun aksine yasalara uygun olup olmadığını hiç umursamadan, devleti ve devletin beklentilerini hiç hesaba katmadan, sadece iyi bir fırsat kollayıp onu kullanmaya mı bakıyorum? Ben –bu korkunç sözü söylemeye mecburum– devleti dolandırıyorum. Siz de bilincine varmadan aynı şeyi yapmaktasınız. Siz tribünlerinizden nutuklar atarak, devletin kutsallıktan sıyrılma-

sını, dokunulmazlığından vazgeçmesini, yazarların saldırılarına açık olmasını ve bundan gelecek tehlikeden korkmamasını telkin edip duruyorsunuz. Buna rağmen siz de ona kalleşlik ediyorsunuz, çünkü eğer devlet, kimsenin ulaşamayacağı o yüksek konumunu yitirirse, yok olur. Belki İngiltere'de olduğu gibi, *Size* aslında yazı yazma özgürlüğü verilebilir; çünkü siz, her ne kadar devleti yenileme ve 'eksiklerini giderme' çabası içinde olsanız da *devlete iman edersiniz* ve devlete karşı yazı yazamazsınız. Ama ya devlete karşı olanlar, özgürce söz söyleme olanağını kullanıp da Kilise, devlet, töre ve her türlü 'kutsal' değere karşı acımasızca saldırılarda bulunurlarsa? O zaman büyük korkuya kapılarak *Eylül yasalarını** hayata geçirenlerin başında siz gelirdiniz. O zaman devlete ve devletin hükûmetine diller dökerek aklını başından etme aptallığınızdan dolayı pişmanlık duyardınız, ama çok geç! –Fakat Ben yaptığımla iki şeyi kanıtlıyorum: Birincisi, basın özgürlüğünün daima 'uygun fırsatlara' bağlı olduğunu ve bundan ötürü de asla mutlak bir özgürlük olmayacağını; ikincisi de, özgürlükten faydalanmak isteyenin uygun fırsatı araması ve gerekirse bu fırsatı yaratması gerektiğini. Bu fırsatı yaratmak da, devlete karşı *kendi çıkarını* geçerli kılmakla, kendini ve kendi iradeni devletten ve her türlü 'yüksek güçten' daha üstün tutmakla mümkündür.

"Basın özgürlüğü devlet içinde değil, ancak devlete karşı gerçekleştirilebilir. Eğer basın özgürlüğü olacaksa, bir *rica* sonucunda değil, *başkaldırının* başarısı olarak elde edilecektir. Basın özgürlüğü için yapılan her başvuru zaten bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapılan bir başkaldırıdır, ama dar kafalı korkaklar bunu kendilerine itiraf edemezler, ta ki başarıya ulaşıldığında, şaşkınlıktan ürpererek bunu kesin olarak görene kadar. Ricalarla elde edilmek istenen basın özgürlüğü, başlangıçta güler yüzlü ve iyi niyetli görünür, çünkü 'basın küstahlığının' baş göstermesine hiç fırsat verme niye-

* [Fransa'da 9 Eylül 1835'te basına kısıtlamalar getiren bir yasa. –r.n.]

tinde değildir. Ama giderek daha sert bir tavır takınır ve şu çıkarım ona gaz verir: Özgürlük eğer devletin, törenin ya da yasanın *hizmetindeyse*, aslında özgürlük değildir. Ricalarla elde edilen basın özgürlüğü her ne kadar sansür boyunduruğundan özgürse de, yasanın boyunduruğundan özgür değildir. Basın bir kere özgürlüğün tadını aldı mı, hep daha özgür olma hevesine kapılır, ta ki yazar kendi kendine şunu söyleyene kadar: Ben ancak hiçbir şeyi umursamazsam özgür olabilirim. Yazdıklarım, benim *Kendi* ürünüm ise, Bana hiçbir iktidar ya da otorite, hiçbir inanç ya da korku tarafından dikte edilmediyse, özgür bir yapıt sayılır. Basının özgür olması yetmez –basın *benim* olmalıdır: *Kendi-olan basın* ya da *basın-mülkiyeti*, işte Benim ele geçirmek istediğim budur.

"Basın özgürlüğü yalnızca *basın iznidir* ve devlet asla kendi rızasıyla Bana basını kullanarak onu ezip parçalama izni veremez."

O hâlde yukarda "basın özgürlüğü" sözcüğü ile henüz yerine oturtamadığımız ifademizi düzeltelim ve şöyle diyelim:

"Liberallerin, sesini yükselterek istediği basın özgürlüğü devlet *içinde* uygulanabilir, hatta sadece devlet *içinde* uygulanabilir, çünkü bu bir *izindir* ve izni verecek bir devletin varlığı zorunludur. Ama devlet, kendisiyle ve kendi selâmetiyle uyuşmayan durumlara izin veremeyecekse, elbette bu iznin sınırları vardır: Bu nedenle de iznin varlığını ve kapsamını *yasalarla* belirler. Bazı devletlerin başka devletlere kıyasla daha çok özgürlüğü kaldırır olması, sadece sırf politik Liberallerin önemsediği niceliksel bir farktır. Onlar Almanya'da sadece 'özgür ifadenin *daha kapsamlı, daha geniş* olabilmesine izin verilmesini' istiyorlar. Elde etmek için başvuruda bulunulan basın özgürlüğü, *halka* ait bir meseledir ve halk (devlet) ona sahip olmadıkça, Ben onu kullanamam. Basın-mülkiyeti açısından bakıldığındaysa durum farklıdır. Benim halkım basın özgürlüğünden yoksun olabilir. Ben istediğimi basabilmek için bir hileyle, ya da zorla bunu yapabilme olanaklarını araştırırım. Ben

Kendim için basın iznini sadece *kendimden* ya da kendi gücümden alırım.

"Eğer basın *benim kendimin ise*, o zaman onu kullanmak için devletin iznine ihtiyacım olmaz; tıpkı burnumu sümkürmek için devletin iznine ihtiyacım olmadığı gibi. Benden daha üstün bir şey olmadığı andan itibaren basın benim *mülkiyetimde*dir, çünkü bu andan itibaren devlet, Kilise, halk, toplum ve benzerleri artık ortadan kalkar. Onların varoluşu sadece Benim Kendimi hiçe saymam sayesinde geçerlidir ve bu hor bakış sona erince onlar da yok olur. Onlar sadece *Benim üzerimde*, *Benden üstün* oldukları zaman ve sadece birer *kudret* ve birer *kudretli* olduklarında vardırlar. Siz bir devlet düşünebilir misiniz ki, o devletin tüm tebaası devleti umursamasın? Böyle bir devlet herhalde bir hayâl, bir görüntüden başka bir şey olamaz, tıpkı 'birleşik Almanya' gibi.

"Ben Kendime ait ve Kendi-olan bir insan olduğum andan itibaren, basın da benim olacaktır: Dünya egoistindir, çünkü o, dünyadaki hiçbir güce ait değildir.

"Buna karşılık benim basınım gene de gayet *özgürlükten yoksun* olabilir, örneğin şu an olduğu gibi. Ama dünya büyüktür ve insan, elinden geldiği kadar başının çaresine bakar. Ben basınımın *mülkiyetinden* vazgeçersem, her yerde istediğim ve üretebildiğim kadar yazı bastırabilirim. Ama ben malıma sahip çıkmak istediğim için, düşmanlarımı kandırmak zorundayım. 'Sana izin verselerdi, kabul etmez miydin?' Elbette, memnuniyetle kabul ederdim, çünkü onların Bana izin vermeleri, Benim onları kandırdığımı ve felakete sürükleyecek yola soktuğumu kanıtlar. Benim için önemli olan, onların izni değil, daha ziyade onların aptallığı ve iktidardan düşmeleridir. Ben onlardan izin almak için dil dökmekle, tıpkı politik Liberaller gibi barış içinde yan yana ve birlikte yaşamayı, hatta birbirimizi desteklemeyi ve her birimizin yükselmesine yardım etmeyi amaçlamıyorum; benim izin için dil dökmemin nedeni, bu izni verdikten sonra, verenin kan kaybından ölmesini sağ-

lama ve en sonunda izin verenleri ortadan kaldırma isteğidir. Ben, bilinçli bir düşman olarak onların ihtiyatsızlığından *faydalanıyor*, onları gafil avlıyorum.

"Ben basını kullanırken bu konuda Kendimden başka *yargıç* tanımadığım zaman, yani benim yazı yazmamı artık ahlâk kuralları, ya da din, ya da devletin yasalarına saygı ve buna benzer şeyler yönlendirmediği zaman, yalnız Kendim ve Kendi egoizmim beni yönlendirdiği zaman, basın *Benim* olur!"

Peki, Size bu küstahça yanıtı verene, Siz nasıl bir karşılık verebilirsiniz? –Belki de soruyu en iyi anlaşılabilecek şekle sokmak için şöyle demek gerekir: Basın kime aittir, halka mı (devlete mi), yoksa bana mı? Politikacıların niyeti, basını iktidardakilerin kişisel ve keyfî müdahalelerinden kurtarmaktır. Bu arada düşünmezler ki, basının gerçekten herkese açık olabilmesi için, yasalardan, yani halkın (devletin) iradesinden de özgür olması gerektir. Onlar basını bir "halk meselesi" hâline getirmek isterler.

Basın, halkın mülkiyeti olsa da, benim mülkiyetim olmaktan çok uzaktır. Basının bir *izne* bağlı olması, benim için tâli bir önem taşır: Halk, benim düşüncelerim hakkında karar veren bir yargıç rolü oynar ve ben düşüncelerimin sorumluluğunu üstlenmek, hesabını ona vermek zorundayımdır. Jüri üyeleri, eğer saplantılı fikirlerine dokunulacak olursa, en sert despotlar ve onların itaatkâr hizmetkârları kadar kalın kafalı ve katı yüreklidirler.

Edgar Bauer, *Die liberalen Bestrebungen in Deutschland* (Almanya'da Liberal Atılımlar) adlı dergide*, mutlakıyet ve meşrutiyet devletlerinde basın özgürlüğünün mümkün olmadığını, ancak "özgür bir devlette" yerini bulabileceğini iddia etmektedir. "Burada" diyor, "artık tek başına olmayan Tek'in, hakikî ve akılcıl hal-

* *Die liberalen Bestrebungen in Deutschland*, sayı 2, s. 91 ve devamı [alıntı s. 95], Zürih ve Winterthur 1843. (Bkz. yukardaki notum.)

kın üyesi olarak fikirlerini açıklama hakkına sahip olduğu kabul edilir." Demek ki "üyenin" basın özgürlüğü var, Tek'in değil. Ama Tek, basın özgürlüğüne sahip olabilmek için, kamuya, halka inandığını kanıtlamak zorunda ise, bu özgürlüğe *kendi gücü sayesinde* kavuşmadıysa, o zaman bu bir *halk özgürlüğüdür*, inancı ve "üyeliği" hatırına o kişiye verilmiş bir özgürlüktür. Oysa tam tersine, bir Tek olarak herkese, fikrini ortaya sürme özgürlüğü açıktır. Ama onun buna "hakkı" yoktur: bu özgürlük elbette onun "kutsal hakkı" değildir. Onda sadece *kudret* vardır, ve ancak bu kudret onu mülk sahibi yapar. Benim basın özgürlüğüne sahip olmam için imtiyaza ihtiyacım yoktur, bunun için halkın iznine ihtiyacım yoktur, bunun için verilecek bir "hakka" ihtiyacım yoktur, hele "yetkiye" hiç. Ben her özgürlük gibi, basın özgürlüğünü de Kendim "almalıyım". Halk, "tek yargıç olarak" onu Bana *veremez*. Halk, Benim bu özgürlüğü almama göz yumabilir ya da buna karşı gelebilir; ama onu vermek, bağışlamak, armağan etmek gibi bir şey yapamaz. Ben halka *rağmen*, yalnızca Tek olarak onu kullanırım, yani onu düşmanım olarak gördüğüm halkın elinden mücadeleyle alırım ve ancak gerçek bir mücadele sayesinde onu elde ederim, yani kendime *alırım*. Ama onu alırım, çünkü o benim mülkümdür.

E. Bauer'in karşı çıkmakta olduğu Sander (sayfa 99), basın özgürlüğünü "*devlet içinde vatandaşın* hak ve özgürlüğü" olarak kullanmaktadır. E. Bauer bundan farklı olarak ne yapıyor? Onun görüşüne göre de, basın özgürlüğü, sadece özgür *vatandaşın* hakkıdır.

Basın özgürlüğü, "genel insan hakkı" adı altında da talep edilir. Buna karşı şöyle bir itiraz geliyordu: Her insan basın özgürlüğünü doğru kullanmayı bilemez, çünkü her Tek hakikâten İnsan değildir. Bir yönetim, *İnsan'dan* bu özgürlüğü asla esirgemez; ama *İnsan*, bir hayalet olduğu için yazı da yazmaz. Yönetimler basın özgürlüğünü ancak Tek'lerden esirger ve onu başkalarına, örneğin

kendi organlarına verir. O halde basın özgürlüğü herkes için istenecekse, basın özgürlüğünün Tek'e, Bana lâyık olduğu doğrudan doğruya ileri sürülmelidir; yoksa İnsan'a ya da insandır diye Tek'e değil. İnsan olmayan biri (örneğin bir hayvan) zaten basın özgürlüğünü kullanamaz. Örneğin Fransız hükûmeti basın özgürlüğünün bir İnsan hakkı olduğunu inkâr etmez, ama Tek'ten gerçekten İnsan olduğuna dair teminat ister. Çünkü o, basın özgürlüğünü Tek'e değil İnsan'a vermektedir.

Benim-olan ne varsa, *insanî olmadığı* bahanesiyle elimden alındı; ama insanî ne varsa, hiç eksiksiz şekilde Bana bırakıldı.

Basın özgürlüğü sadece *sorumlu* bir basın oluşturabilir. *Sorumsuz* bir basın ise yalnızca basın-mülkiyetinden doğar.

Dinî gereklere uygun bir yaşam sürdürenler arasındaki insan ilişkileri konusunda, en başta kesin bir yasa geçerlidir ki, insanlar çoğu kez ona uymayı unutarak günaha girerler, ama gene de onun mutlak değerini inkâr etmeye asla cesaret edemezler. Bu yasa –*sevgi* yasasıdır. Bu yasanın adından nefret edenler ve onun ilkelerine karşı savaşır gibi görünenler bile henüz ona sadık kalmaktan vazgeçmemişlerdir. Çünkü onlarda da hâlâ sevgi vardır, hatta onlar daha içten ve daha temiz bir sevgi duyarlar, onlar "insanı ve insanlığı" severler.

Bu yasanın anlamını bir formül şekline sokacak olursak, ortaya şöyle bir sonuç çıkacaktır: Her insanın, kendinden üstün tuttuğu bir şeyi olmalıdır. Başkalarının refahı, anavatanın, toplumun, kamunun, insanlığın esenliği gibi iyi bir mesele ve buna benzer amaçlar söz konusu olduğunda, "kişisel çıkarını" en sona bırakmalısın! Anavatan, toplum, insanlık vs. senin için önde gelmelidir ve "kişisel çıkarın" onların çıkarları uğruna geride kalmalıdır; çünkü Sen bir –egoist– olmamalısındır.

Sevgi çok geniş kapsamlı bir dinî çağrıdır, sadece Tanrı'ya ve insana duyulan sevgiyle sınırlanmaz, her bakımdan, her şeyin

başında gelir. Biz ne yapsak, ne düşünsek, ne istesek, her zaman için nedeni sevgi olmalıdır. Bir konuda yargıya varacaksak, "sevgi bizi yönlendirmelidir". İncil bile eleştirilebilir, hem de kılı kırk yararak eleştirilebilir, ama İncili eleştirenin, her şeyden evvel mutlaka onu *sevmesi* ve kutsal kitap olarak kabul etmesi gereklidir. Bu da, eleştirisinde İncil'i yok edecek kadar ileri gitmeyip, onun varlığını üstelik de kutsal ve sarsılmaz bir şey olarak korumalı demekten farklı bir şey midir? –Bizim insanlara dair eleştirilerimizde de sevgi değişmeyen bir dayanağımız olmalıdır. Elbette ki nefretimizden kaynaklanan yargılar aslında bizim *kendi* yargılarımız değildir; Bize egemen olan nefretin yargıları "kindar yargılar"dır. Ama sevgiden kaynaklanan yargıların daha çok bizim *kendimize* ait olduğunu söyleyebilir miyiz? Onlar Bize egemen olan sevginin yargılarıdır, "şefkatli ve hoşgörülü" yargılardır, *kendi* yargılarımız değildir ve bu da demektir ki, gerçek yargılar değildir. Adalet sevgisi ile yanıp tutuşan kişi, şöyle seslenir: *"Fiat iustitia, pereat mundus."** O, adaletin aslında ne olduğunu, neler talep ettiğini, neden *ibaret olduğunu* sorup araştırabilir, ama adalet diye bir şeyin *olup olmadığını* soramaz.

Şu söz çok doğrudur: "Sevgide kalan, Tanrı'da kalır ve Tanrı onun içindedir" (1.Yuh. 4:16.) Tanrı onun içindedir, Tanrı'dan kurtulamaz, Tanrısız olmaz ve o Tanrı'da olduğundan kendine gelmez, kendi vatanına dönmez, Tanrı sevgisinde kalır ve sevgisiz olmaz.

"Tanrı sevgidir! Her zaman bütün kuşaklar bu sözü Hıristiyanlığın odak noktası olarak görmüşlerdir." Sevgiyi temsil eden Tanrı, taciz edici bir Tanrı'dır, dünyayı rahat bırakmaz, sürekli onu *ruhu ile doldurmak, ruhuna girmek* ister. "Tanrı, insanları tanrısal kılmak için insan olmuştur."** Tanrı her şeye el atar ve hiçbir şey

* [Lat., *"Adalet gerçekleşsin de varsın dünya yıkılsın."* –y.n.]

** Athanasius.

onsuz gerçekleşmez. Her işe "en iyi niyetiyle" katılır ve her şeyde "bizim kavrayamayacağımız tasarıları ve kararları vardır". Bizzat aklın kendisi olan Tanrı, tüm dünyada teşvik edilmeli ve gerçekleştirilmelidir. Tanrı'nın bir baba gibi Bizleri koruması, kollaması, Bizi bağımsızlığımızdan eder. Doğru dürüst bir iş başarsak, bunu Tanrı'ya mâlederiz. Başımıza bir dert gelse, herkes bunun Tanrı' nın işi olduğunu söyler. Her şeyi bize Tanrı "vermiştir". İnsan da aynı Tanrı gibi davranır. Tanrı nasıl dünyayı *esenliğe* kavuşturmak istiyorsa, insan da dünyayı *mutluluğa* kavuşturmak ister, bütün *insanları mutlu* etmek ister. Bu nedenle de her "İnsan" kendinin sahip olduğunu sandığı aklı herkeste uyandırma amacındadır. Her şey mutlaka akla uygun olmalıdır. Tanrı şeytanla uğraşır, filozof da akılsızlık ve rastlantısal olanla. Tanrı, hiçbir yaratığın *kendi seçtiği* yolda yürümesine, yani Tanrı'nın gösterdiği yoldan ayrılmasına izin vermez ve İnsan da aynı şekilde Bizim sadece insanî bir yaşam tarzı sürdürmemizi ister.

İçinde kutsal (dinî, ahlâkî, insanî) bir sevgi taşıyan kişi, sadece bir hayaleti, yani "hakikî İnsan"ı sever ve kör bir acımasızlıkla gerçek insanı yani Tek'i hukuken "gayri-insanî" davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle kovalar durur. O, acımasızlığı en aşırı ölçüde uygulamayı vazgeçilmez ve takdir edilecek bir davranış olarak değerlendirir; çünkü bir hayalete, ya da Genele duyulan sevgi, ona hayalet olmayandan, yani egoisten ya da Tek'ten nefret etmeyi emreder. İşte "adalet" adı verilen o ünlü sevgi gösterisinin anlamı budur.

Utanılacak bir davranışından ötürü suçlanan kişinin, anlayış ve hoşgörü ile yargılanma umudu yoktur ve kimse de onun açığını örtmek için bir girişimde bulunmaz. Yargıç, gayet sert davranarak zavallı davalının kendini savunmak için öne sürdüğü özürleri parça parça eder, onu bütün çıplaklığıyla ortada bırakır, zindancı da onu merhametsizce sürükleyip izbe bir deliğe tıkar. Böylece

suçlu damgasını yiyen kişi, ceza süresinin bitiminde hiçbir bağışlama belirtisi gösterilmeden, yüzüne hakaretle tüküren insanların, iyi yürekli, sadakâtli Hıristiyan kardeşlerinin arasına salıverilir. Evet, "ölümü hak eden" bir mücrim, idam sehpasına çıkarıldığında, orada toplanmış olan ve sevinç naraları atan insanların gözleri önünde töre ve ahlâk yasalarına karşı gelmenin yüce intikamı büyük bir törenle kutlanır. Çünkü ya ahlâk yasaları hayatta kalabilir ya da mücrim. Mücrimlerin cezasız yaşadıkları yerde ahlâk yasası yok olmuştur; ahlâk yasasının varolduğu yerde de mücrim yenik düşecektir. İkisi arasındaki düşmanlık yok edilemez.

Hıristiyanlık dönemi, *merhamet, sevgi*, himaye, insanlara lâyık oldukları şeyleri sağlama dönemidir ve insanları Tanrı'nın kendilerine yüklediği (tanrısal) görevi gerçekleştirebilecek duruma getirme dönemidir. Demek ki insanlar arası ilişki şu esasa dayanır: İnsanın özü şu ve şudur; o hâlde Tanrı tarafından kendisine yüklenen, ya da günümüzün bakış açısına göre insan olması dolayısıyla (tür olarak) üzerine düşen görev de buna bağlıdır. İnsanlara dini kabul ettirme hevesi de bundan ileri gelir. Komünistlerin ve Hümanistlerin Hıristiyanlara kıyasla insandan daha çok şey beklemeleri, bakış açılarını zerre kadar değiştirmez. İnsan, insanî olacaktır! Eğer dindar olana, Tanrı ile ilgili şeylerin parçası olmak yeterliyse, İnsanî olan da insanî şeylerin kısıtlanmamasını ister. Ama her ikisi de egoistliğe karşı çıkarlar. Elbette! Çünkü, egoistlikle ilgili olan şeyler, insana izinle, ya da bağış olarak (bir tımar gibi) verilmez; kişi onu kendi elde etmelidir. Öbür şeyleri sevgi verir, bu ise yalnız Benim tarafımdan Bana verilebilir.

Günümüze dek ilişkiler sevgiye, birbirine karşı *hoşgörüye*, birbirini desteklemeye dayanıyordu. İnsanların kendilerine karşı borçları, kendilerini esenliğe ulaştıracak şekilde davranma, esenliği sağlayacak olan en yüce varlığı kendi içlerine alma ve bir *vérité'ye* (bir hakikâte ve gerçekliğe) ulaştırma olduğu gibi, *başkalarına* karşı

borçları da, kendi özlerini gerçekleştirme ve dünyaya gelirken üstlendikleri görevi yerine getirme konusunda onlara yardımcı olmaktır: her iki hâlde de insanın kendini gerçekleştirmesini sağlamayı, insanın özüne borçlu olma durumu vardır.

Ne var ki insan kendine karşı da, başkalarına karşı da bir şeyi yapmakla yükümlü değildir, çünkü insanın kendi özüne ve başkalarının özüne hiçbir borcu yoktur. Öze dayalı ilişki, bir hayaletle ilişki demektir, gerçekle değil. En Yüce Varlık'la ilişkiye girersem, kendimle ilişki kurmuş olmam ve insanın özü ile ilişki kurarsam da insanlarla ilişki kurmuş olmam.

Doğal insanın sevgisi, eğitim yoluyla bir *buyruk* hâline gelir. Bir buyruk olarak da, o bana ait değil, *İnsan*'a aittir. O benim çok önemsenen *özümdür* ama benim mülkiyetimde değildir. *İnsan*, yani insanlık Benden bunu talep eder; sevgi *talep edilir*, sevgi benim bir *yükümlülüğümdür*. Gerçekte *Benim* için kazanılmış olacak yerde, Genel için, yani *İnsan* için kazanılmıştır, İnsan'ın mülkiyeti ya da hususîyeti* olarak kazanılmıştır: "İnsan'a, yani her İnsan'a sevmek yaraşır; sevmek İnsan'ın dünyaya gelişindeki yükümlülüğü ve misyonudur" vb.

Sonuç olarak Benim sevgiyi tekrar *Kendim için* aklayıp İnsan'ın egemenliğinden kurtarmam gerekmektedir.

Kökende *Benim*, ama *rastlantısal*, içgüdüsel olarak *Benim* olan sevgi, İnsan'ın mülkiyetiymiş gibi Bana bağışlanmıştır: Ben sevmekle, insanlığa ait bir mülkün kullanım hakkını üstlenmiş, bir tımar sahibi durumuna düşmüş oluyorum. Artık sevgi göstermek, *Benim* kendi davranışım olarak değil, *İnsan*'ın, insan türünün bir örneğinin davranışı, yani insanî bir davranış olarak yorumlanıyor. Tüm uygarlığın durumu bir *tımar sisteminden* ibarettir. Bu sistemde mülkiyet *İnsan*'ın, ya da insanlık âleminindir, *Benim* değildir. Muazzam bir tımar devleti kurulmuştur, Tek'in her şeyi gaspedil-

* [Alm, *Eigenheit*. –ç.n.]

miş ve "İnsan"a verilmiştir. Artık Tek, "tepeden tırnağa günahkâr" biri olarak görünmektedir.

Acaba bir başka kişiyle yakından hiç mi ilgilenmeyeyim, *onun* sevinci, *onun* mutluluğu bana vız gelip tırıs mı gitmeli, benim ona tattırdığım bir haz kendi hazlarımdan daha mı öncelikli olmalı? Tam tersine, Ben onun hatırı için beni hoşnut edecek bir sürü şeyden seve seve vazgeçebilirim, *onun* keyfi uğruna pek çok şeyimi feda edebilirim, onun varlığı dışında Benim için en değerli olan şeyimi, hayatımı, rahatımı, özgürlüğümü bile gözden çıkarabilirim. Onun memnuniyeti, onun mutluluğu benim de memnuniyetim ve mutluluğum demektir zaten. Ama *kendimi, bizzat kendimi* ona feda edemem, ben bir egoist olmaya ve egoistliğin tadını çıkarmaya devam ederim. Muhafaza etmeye özen göstereceğim her şeyi ona karşı duyduğum sevgi yüzünden ona feda etmem, aslında göründüğünden daha kolaydır ve hayatta böyle olaylara sanıldığından daha sık rastlanır. Bu sadece tutkumun bende her şeyden daha güçlü olduğunu kanıtlar. Hıristiyanlık da, bu tutkuya bütün diğerlerini feda etmeyi öğretir. Ama ben bir tutkuya başka tutkuları feda edersem, bu Benim *kendimi* feda etmem anlamına gelmez; bu Beni hakikâten Ben yapanı, asıl değerimi, *Kendi-olmamı* feda etmem demek değildir. Böyle kötü bir durum gerçekleştiğinde, sevginin de durumu, Benim kendimi körü körüne kaptırdığım herhangi bir tutkudan farksızdır. Kendini şöhret ve itibar kazanma hırsına kaptırmış olan ve sakin bir anında içinden gelen uyarıcı sese karşı duyarsız kalan kimse, bu tutkunun kendine egemen olacak kadar güçlenmesine izin vermiştir ve artık ondan kurtulma olanağını kaybetmiştir. O artık kendinden vazgeçmiştir, çünkü o *çözülemeyecektir* ve kendini tutkusundan kurtaramayacaktır, o bir fanatik olmuştur.

Ben de insanları severim, tek tek bazı insanları değil, insanların her birini severim. Ama Ben insanları egoizmin bilinciyle severim, çünkü sevmek *Beni* mutlu eder. Ben severim çünkü sevmek

Benim için doğaldır, Benim hoşuma gider. Ben "sevme buyruğu" diye bir şey tanımıyorum. Ben her duyarlı yaratığın duygularını *paylaşırım*, onların acıları Benim de acımdır, onların memnuniyeti Benim de memnuniyetimdir: Onları öldürebilirim, ama işkence edemem. Oysa *Paris'in Gizemlerinde*'ki erdemli ve dar kafalı Prens Rudolf, kötü kişiler kendisini "üzdüler" diye, onlara yapacağı türlü işkenceler tasarlar.* Benim bir başkasının duygularını paylaşmam, duyarlı insanların duygularının Benim de duygum olduğunu, Benim mülküm olduğunu kanıtlar. Oysa "hakşinas" insanın acımasız davranışı (örneğin noter Ferrand'a karşı), tıpkı yatakların ölçüsüne göre tutsakların bacaklarını kesen veya çekip uzatan haydudun duygusuzluğuna benzer. Rudolf'un, insanları kesip biçerek ölçülerine uygun hâle getirdiği yatak "iyi" kavramını simgelemektedir. Hak ve erdem duygusu insanda acımasızlığa ve hoşgörüsüzlüğe neden olur. Rudolf, noterin duygularını paylaşmaz, tam tersine, "o kötü insan lâyığını buldu, başına gelenleri hak etti" diye düşünür; bu da empatiden yoksun olduğunu, duyarsızlığını kanıtlar.

Siz İnsan'ı sevdiğiniz için tek tek insanlara, egoistlere acı çektiriyorsunuz. Sizin İnsan sevginiz, insana eziyet etmek demektir.

Ben sevdiğimin acı çektiğini görürsem, onunla birlikte acı çekerim ve onu teselli edebilmek, yüzünü güldürmek için elimden gelen her şeyi yapmadan içim rahat etmez. Eğer onun yeniden neşelendiğini görürsem, ben de onun neşesinden memnuniyet duyarım. Bu, onda tepki yaratan bir olayın beni de üzdüğü ya da sevindirdiği anlamına gelmez, tıpkı onun vücudunda hissettiği bir ağrıyı benim de hissetmeyişim gibi; onun dişi ağrırsa, ben onun duymakta olduğu ağrıdan ötürü üzülürüm.

Ben sevdiğim insanın yüzünde üzüntünün yarattığı hüzünlü ifadeye dayanamadığım için, yani kendimi rahatlatmak için o

* [Eugène Sue, *Les mystéres de Paris*, Paris 1342/43. –Almanca baskıda ed.n.]

hüzünlü yüzü öperek onu teselli etmeye çalışırım. Ben o insanı sevmiyorsam, yüzünü acıdan buruştursa da umursamam. Ben sadece *kendi* üzüntümü dağıtmaya çalışırım.

Benim sevmediğim herhangi biri, ya da herhangi bir şey, Benim tarafımdan sevilme *hakkına* sahip midir? Benim sevgim mi önde gelir, yoksa onun hakkı mı önde gelir? Ana-baba, akrabalar, anavatan, halk, doğup büyüdüğüm kent, ve daha pek çok şey ve nihayet bütün hemcinslerim ("kardeşler, kardeşlik"), benim tarafımdan sevilme hakkına sahip olduklarını iddia ederler ve onlar bu hakkı teklifsizce kullanırlar. Bu sevgiye *kendi mülkleriymiş* gibi bakarlar ve Ben bu mülkiyete saygı göstermezsem, mallarını gaspeden bir haydutmuşum gibi davranırlar. Ben onları sevmek *zorundaymışım!* Bu sevgi bir buyruk, bir yasa ise, Benim bu ilkeye göre yetiştirilmem, eğitilmem ve bu buyruğu, bu yasayı ihlâl edersem, cezalandırılmam gerek. Bu sebeple, benim sevgiye razı edilmem için, üzerime gayet güçlü bir "ahlâkî etki" yapılmalıdır. Hiç kuşku yok ki, insanlar nasıl başka tutkulara, örneğin nefrete yönlendirilebilirlerse, sevgiye de yönlendirilebilir, teşvik edilebilirler. Nefret duygusu kuşaklar boyu etkisini sürdürebilir ve bazen bunun sebebi de –örneğin– birinin atasının Guelf'lerden*, diğerinin atasının ise Ghibelin'lerden** olmasıdır.

Oysa sevgi bir buyruk değildir, sevgi de, diğer duygularımın her biri gibi, *benim mülkümdür*. Benim mülkümü *ele geçirirseniz*, yani bedeli karşılığında elde ederseniz, ancak o zaman size onu bırakırım.

Bir din, bir halk, bir vatan, bir aile, vb. benim sevgimi kazanmayı başaramazsa, Ben onları sevmek zorunda değilim. Üstelik de sevgimin fiyatını kendi keyfime göre belirlerim.

Çıkara dayanan sevgi ile çıkara dayanmayan, mistik ve ro-

* [Ortaçağ İtalya'sında papalık yanlıları. –r.n.]

** [Ortaçağ İtalya'sında imparator yanlıları. –r.n.]

mantik sevgi arasında büyük bir fark vardır. İnsan çeşitli şeyleri sevebilir, sadece insanları değil, herhangi bir "nesneyi" de (örneğin şarabı, anavatanını, vb.) sevebilir. Sevgi bir *zorunluluk* yüzünden benim erkimden çıkarsa, körü körüne sevgi, çılgınca sevgi hâline gelir; sevgi benim içimdeki yüksek duygulardan kaynaklanıyorsa, örneğin sevdiğim "nesne" bir kutsallık taşıyorsa, ya da görev duygusu, vicdan, yemin gibi önem verdiğim nedenlerden ötürü beni kendine bağlıyorsa, bir *buyruk* ise, bu *romantik* bir sevgidir. Bundan böyle artık sevilen nesne veya kişi Benim için varolmaktan çıkar, Ben onun için varolurum.

Sevgi Benim duygum olarak bir saplantı değildir. Sevgiyi bir duygu olarak kendi mülkiyetimde bulundurmaya devam ederim. Sevginin yöneltildiği kişinin ya da nesnenin yabancılığı onun saplantı hâline gelmesinin nedenidir. Sevgi benim duygumken bir fanatiklik değildir –sevgiyi bir duygu olarak daha ziyade kendi mülkiyetim altında tutmaya devam ederim; tam tersi durumda, sevilen nesnenin yabancılığı yüzünden bir fanatiklik haline gelir. Dinî bir duygu olarak sevgi, sevilen kişide "kutsal bir varlığı" sevmek ya da kutsal bir varlığa bağlanmaktır. Çıkara dayanmayan sevgi için, *mutlak olarak sevilmeye değer şeyler* vardır ki, kalbimiz bunlar için çarpar, örneğin hemcinslerimiz olan insanlar, eşimiz, akrabalarımız vb. Kutsal sevgi, sevilen kişi ya da nesnedeki kutsallığı sever ve bu sebeple de sevileni kutsal bir varlık (örneğin bir "İnsan") hâline getirmeye gayret eder.

Sevilen, benim tarafımdan sevilmesi *gereken* bir nesnedir. Onu sevdiğim için ya da onu sevmemden dolayı benim sevgimin nesnesi değildir, tam tersine o zaten sevilmesi gereken bir nesnedir. Onu sevilen bir nesne yapan Ben değilim, onun varoluşunda sevilme niteliği mevcuttur. Örneğin Benim onu nişanlı ya da eş olarak seçmiş olmam bu meselede fark etmez, çünkü o zaten bir kez seçilmiş bir kimse olarak "benim sevgim üzerinde bir hak sahibi olmuştur" ve Ben de onu sevmiş olduğum için sonsuza kadar

onu sevmekle yükümlüyüm. Demek ki o, *Benim* sevgimin yöneldiği bir nesne değildir, genel olarak sevginin yöneldiği bir nesnedir, sevilmesi *zorunlu olan* bir nesnedir. O sevgiye lâyıktır, sevgi onun *hakkıdır*. Ben de onu sevmekle *yükümlüyüm*. Benim ona yönelttiğim sevgi, hakikâtte *onun* olan sevgidir, ama onu Benden bir çeşit *vergi* tahsil eder gibi almaktadır.

Çok az da olsa yükümlülük lekesi taşıyan her sevgi, çıkara dayanmayan bir sevgidir ve bu lekenin kapsadığı kadarıyla da bir fanatikliktir. Sevgisinin nesnesine bir şey *borçlu* olduğuna inanan, ya romantik ya da dinî bir sevgiye tutulmuştur.

Genelde "bağlılık, sadakât" olarak anlaşılan aile sevgisi dinî bir sevgidir; keza "vatanseverlik" diye vaaz edilen sevgi de. Bütün romantik sevgilerin ortak bir özelliği vardır: Kişinin, "sevgisinin çıkardan uzak" olduğunu kanıtlamak için takındığı sahte tavırlar ya da kendini kandırma çabaları, nesneye Kendi şahsı için değil, bizzat o nesne için ilgi gösterdiği izlenimini uyandırmak amacından kaynaklanır.

Dinî ya da romantik sevgi ile duyusal sevgi, her ikisinde de sevilen nesnenin ayrı şeyler olması bakımından birbirinden farklı olsa da, o nesneyle ilgili bağımlılık davranışı bakımından farklı değildir. İkinci ilişkide her iki sevgi de birer fanatikliktir; ama birincide, sevilen nesnenin biri dünyevîyken diğeri kutsaldır. Sevilen nesnenin benim üzerimde egemen olması her iki durumda da aynıdır; tek fark, birinin duyusal, diğerinin ise tinsel (hayaletimsi) bir egemenlik olmasıdır. Benim sevgim yalnız kendi çıkarıma yönelik ve egoistçe bir ilgiden kaynaklanıyorsa ve dolayısıyla da sevgimin yöneldiği nesne de gerçekten *benim* nesnem ya da benim mülkiyetimle ilgiliyse, bu durumda sevgi benim kendimindir. Ben kendi mülkiyetime karşı borçlu değilim ve mülkiyetimle ilgili bir yükümlülük taşımam, tıpkı gözümle ilgili bir yükümlülük taşımadığım gibi. Eğer onu büyük bir itinayla koruyorsam, bunu da Kendim için yapıyorum.

Hıristiyanlık döneminde olduğu gibi, Eski Çağ'da da sevgiden yana bir eksiklik yoktu. Aşk Tanrısı, sevgi Tanrısından daha eskidir. Ama mistik fanatiklik Yenilere ait bir özelliktir.

Sevgide fanatiklik, sevilen nesnenin yabancılaşmasıyla, ya da Benim o nesnenin yabancılığı ve üstün gücü karşısındaki güçsüzlüğümle ilgilidir. Egoistin gözünde hiçbir şey, kendisini onun karşısında aşağılayacağı kadar üstün bir güç olamaz, hiçbir şey hayatını ona adamasına neden olacak kadar bağımsız değildir, hiçbir şey kendini feda edecek kadar kutsal değildir. Egoistin sevgisi kendi çıkarının kaynağından fışkırır, kendi çıkarının mecrasında akar ve sonunda gene kendi çıkarının denizine dökülür.

Buna hâlâ sevgi denebilir mi? Eğer başka bir sözcük biliyorsanız, kullanmakta serbestsiniz; o zaman da sevgi denen o tatlı sözcük varsın ölmüş dünya ile birlikte solup gitsin. Ben şimdilik *Hıristiyan* dininin damgasını vurmuş olduğu dilimizde başka bir kelime bulamıyorum ve o eski tınıya sadık kalarak *kendi* nesnemi, kendi mülkiyetimi –"seviyorum".

Ben sevgiyi sadece beslediğim duygulardan biri olarak kabul ediyorum, buna karşılık Benden üstün bir güç, tanrısal bir güç (Feuerbach), kendimi esirgememem gereken bir tutku, dinî ve ahlâkî bir yükümlülük olarak sevgiyi küçümseyerek reddediyorum. Sevgi bir duygu olarak *benimdir*; ama ruhumu, adadığım ve "teslim ettiğim" bir ilke ise, sevgi benim efendimdir, bana buyruk verir ve *ilahî*dir; tıpkı bir ilke olarak nefretin *şeytanî* olması gibi. Bunlardan biri diğerinden ne daha iyi ne de daha kötüdür. Kısacası, egoistçe sevgi, yani Benim sevgim ne kutsaldır, ne de namübarek; ne ilahîdir, ne de şeytanî.

"İnanç tarafından sınırlandırılan bir sevgi hakikî sevgi değildir. Sevginin özüne ters düşmeyen tek sınırlandırma, sevginin akıl ve zekâ yoluyla kendi kendini sınırlandırmasıdır. Zekânın şaşmazlığını ve kurallarını kaale almayan sevgi, teorik olarak hakikî ve dü-

rüst olmayan, pratik olarak da kötülüğe sürükleyen bir sevgidir."* Demek ki sevgi özünde *akılcıldır!* Feuerbach böyle düşünmektedir. Oysa inançlı insan, sevginin özünde *inanç* olduğunu düşünür. Bunlardan biri *akılcıl olmayan*, diğeri ise *inançlı olmayan* sevgiye çıkışır. Her ikisi için de sevgi olsa olsa bir *splendidum vitium*** sayılır. Ama her ikisi de sevgiyi, akla aykırı ya da inanca aykırı şekliyle de olsa, kabul etmiyorlar mı? Sevginin akılsız ya da inançsız olanı saçmadır, sevgi değildir, demeye cesaret edemiyorlar; tıpkı akla aykırı olan ya da inançlı olmayan gözyaşlarına da, gözyaşı değildir diyemedikleri gibi vb. Akılla bağdaşmayan vb. sevgi insana lâyık bir sevgi olmasa bile, gene de sevgi sayılacaksa, bundan şu sonuç çıkar: Sevgi en yüce şey değildir; en yüce şey akıl ve inançtır. Akıldan ve inançtan yoksun olanlar da sevebilirler; ama akıl ve inanç sahibi bir kişi severse, sevgi değer kazanır. Feuerbach sevginin akılcıl olmasının "kendini sınırlandırma" demek olduğunu söylemekle yanıltıcı bir tavır içindedir. O zaman inançlı kişinin de, inancı "kendini sınırlandırma" olarak adlandırmaya hakkı vardır. Akılcıl olmayan sevgi ne "sahtedir" ne de "insanı kötüye sürükler", sevgi olarak sadece üzerine düşen görevi yerine getirir.

Dünyaya karşı, özellikle de insanlara karşı benim *belli bir duyguyu benimsemem* ve başından itibaren onlara "sevgi beslemem" gerekiyor. Kuşkusuz böylesi, dünyadan üzerime gelen çeşitli duyguların hücumuna uğramaktan ve karmaşık rastlantısal etkilerin altında kalmaktan çok daha iyidir, çünkü bu şekilde bana tanınan kendi yapacaklarıma karar verme ve kendi irademe göre davranma hakkı çok daha artmış oluyor. Böylece dünyaya ve insanlara önceden belirlenen bir duygu, bir önyargı ile yaklaşırım, ona karşı tutumumu daha önceden kararlaştırmış olurum ve her türlü mü-

* Ludwig Feuerbach, *Das Wesen des Christentums*, c. 2, s. 394, çoğaltılmış baskı, Leipzig 1843.

** [Lat., *göz kamaştırıcı kusur.* –y.n.]

dahaleye rağmen, onun hakkında daha önce nasıl kararlaştırmışsam, öyle düşünürüm. Dünyanın egemenliğine karşı kendimi sevgi ilkesiyle güvenceye alırım; çünkü ne olursa olsun, Ben –seviyorum. Örneğin çirkin şeyler beni tiksindirir; ama sevmeye karar vermiş biri olarak her türlü antipatinin üstesinden geldiğim gibi, bu duyguyu da yenerim.

Ama başından beri belirlemiş olduğum ve kendimi mahkûm ettiğim duygu, bir *darkafalılık* neticesidir, çünkü kendimi kurtaramadığım ya da ayrı göremediğim türden bir yazgıdır. Önceden kararlaştırılmış olmasından ötürü bu bir *önyargıdır*. Dünyanın karşısında Ben kendimi göstermiyorum, sevgim kendini gösteriyor. Gerçi *dünya* Bana hükmetmiyor, ama *sevgi* tini Bana mukadder bir biçimde hükmediyor. Ben dünyanın üstesinden gelmişken, sevgi tininin esiri oldum.

Önceleri dünyayı sevdiğimi söylediğim gibi, şimdi de şunu ekliyorum: Ben dünyayı sevmiyorum, çünkü onu *yok ediyorum*, tıpkı Kendimi yok ettiğim gibi: *Ben onu ayrıştırıyorum.* Ben insanlarla ilgili bir duyguyla kendimi sınırlamıyorum, Bende olan her türlü duyguyu serbest bırakıyorum. Ben neden tüm çarpıcılığıyla bunu açıklamaya cesaret edemeyeyim? Evet, *Ben* dünyayı ve insanları *kullanıyorum!* Bu sırada da kendimi her türlü etkiye açık tutuyorum, fakat bu etkilerden hiçbiri Beni Benden koparamaz. Ben sevebilirim, bütün ruhumla sevebilirim ve tutkunun yakıcı, yok edici ateşini yüreğimde tutuşturabilirim ve sevdiğim kişiyi tutkumu *besleyen* ve hep yeniden alevlendiren bir çıra olarak kullanabilirim. Ona olan tüm ilgim, *sevgimin nesnesi* olduğu içindir, sadece onun için; çünkü sevgimin ona ihtiyacı vardır. Sadece onun için, çünkü "yanıp tutuşarak sevdiğim" odur. Eğer benim şu sevgim olmasaydı, onu hiç umursamazdım! Ben yalnızca sevgimi onunla besliyorum, onu sadece bu nedenle *kullanıyorum:* Ben ondan *yararlanıyorum*.

Daha yakın bir örnek seçelim. İnsanların karanlık batıl inanç-

ları yüzünden nasıl bir hayalet sürüsüyle korkutulduğuna tanık oluyorum. Acaba bu gece kâbusunun üzerine güçlü bir gün ışığı tutmam, size karşı duyduğum sevgi yüzünden mi? İnsanları sevdiğim için mi yazı yazıyorum? Hayır, ben yazı yazıyorum, çünkü *benim* düşüncelerimin bu dünyada varolmasını istiyorum. Ve ben bu düşüncelerimin Sizi huzurdan ve barıştan yoksun bırakacağını bilsem de, bu ektiğim düşünce tohumlarından en kanlı savaşların filizleneceğini, nice kuşakların yok olacağını bilsem de –Ben bu tohumları gene ekerdim. Yazdıklarımla, ektiğim düşünce tohumlarıyla ne yapmak isterseniz ya da ne yapabilirseniz yapın, bu Sizin meselenizdir, Beni hiç ilgilendirmez. Belki bunlar size sadece üzüntü, savaş ve ölüm getirecektir, pek az kişi sevinecektir. Eğer sizin esenliğe kavuşmanızı isteseydim, tıpkı Kilise gibi, sokaktaki halkın elinden İncil'i alırdım; ya da dinî yönetimler gibi, "basit halkın kötü kitaplardan korunmalarını" sağlamayı kendime kutsal bir görev edinirdim.

Ama Ben düşündüklerimi sizin için söylemiyorum, hatta hakikâti açıklamış olmak için de söylemiyorum. Hayır –

Ben dallarda öten kuş gibiyim,
İçimden geleni tutamaz, söylerim.
Yüreğimden kopan bu dayanılmaz sesim,
En güzel ödülümdür benim.*

Ben şarkı söylerim, çünkü –Ben bir şarkıcıyım. Ama Sizleri *kullanıyorum*, çünkü –beni dinleyecek kulaklara ihtiyacım var.

Dünya benim yoluma çıkarsa –ki her yerde kesinlikle yoluma çıkar– egoizmimin açlığını gidermek için onu yerim, yutarım. Sen Benim gözümde bir yiyecekten başka bir şey değilsin, ama Sen de Beni yiyip bitirirsin. Bizim aramızda bir tek ilişki vardır, o da *kullanılabilirlik*, yarar sağlayabilme ve yararlılıktır. Bizim *birbirimize*

* [Goethe'nin Şarkıcı adlı şiirinden alıntı. –r.n.]

hiçbir borcumuz yoktur, çünkü Sana borçluymuşum gibi görünen şeyleri, olsa olsa Ben Kendime borçluyum. Seni neşelendirmek için sana neşeli davranıyorsam, bu Kendim içindir, Senin neşeli olmanı *Kendim* için istiyorum ve benim neşeli tavrım, *Benim* arzuma hizmet eder; neşelendirmek istemediğim binlerce kişiye karşı bu neşeli tavrı göstermem.

"İnsanın özü"ne dayanan sevgiyi, ya da bir dönem Kilise'nin ve ahlâkın bir "buyruk" olarak üzerimize yüklediği sevgiyi öğrenmemiz için, bunun gerektirdiği şekilde eğitilmeliyiz. Eğitimimizin en önemli maddesi olan ahlâkî etkinin insanlar arası ilişkiyi nasıl düzenlediğini egoizmin gözüyle bir örnek üzerinden inceleyelim.

Bizi eğitenler, Bize öncelikle yalan söylememeyi öğretip her zaman doğru söyleme ilkesini belletirler. Eğer kendi çıkarını gözetme ilkesi bu kuralın temeli haline getirilirse, herkes kolayca kavrayacaktır ki, başkalarında uyandırmak istediği güveni yalan yüzünden kaybeder ve "bir kere yalan söyleyene doğruyu söylediği zaman bile kimse inanmaz" atasözünün ne kadar doğru olduğu ortaya çıkar. Ama aynı zamanda da hakikâti işitmeye her kimi yetkili görüyorsa, yalnızca ona doğruyu söylemesi gerektiğini de duyumsayacaktır. Eğer kılık değiştirmiş bir casus, düşman ordularının karargâhına sızıp orada dolaşırken nöbetçiler ona kim olduğunu sorarlarsa, soranlar kuşkusuz casusun adını öğrenmeye yetkilidirler, ama kılık değiştirmiş casus onlara hakikâti öğrenme hakkını tanımaz; bu nedenle onlara doğruyu söylemez, kendi uydurduğu bir yanıtı verir. Oysa ahlâk kuralları "Yalan söyleme!" der. Ahlâk kurallarına göre soruyu soranlar, doğru yanıtı almayı hak eder, ama Bana göre bu hakka sahip değildirler ve Ben sadece *Benim* verdiğim hakkı tanırım. Vaktiyle devrimcilerin düzenlediği bir toplantıya polis baskın yapıp konuşmacının adını sormuştu; herkes, polisin buna hakkı olduğunu bilmekteydi; ama *devrimci*, polise bu hakkı tanımayıp onu düşmanı kabul ediyordu. Bu se-

beple uydurma bir isim söyleyerek polisi yanılttı ve yalancılık yapmış oldu. Polis ise düşman bildiği kişilerin hakikât ilkesine bağlı kalacağına inanacak kadar saf değildir; tam tersine, kendisine her söylenene inanmayıp sorguya çektiği bireyin "kimliğini" soruşturur. Hatta devlet her zaman her yerde bireylere karşı kuşku gösterir, çünkü onların egoizminde doğal düşmanını teşhis eder: Devlet her vesileyle vatandaşın "kimlik belgesini" göstermesini ister ve kimliğini belgeleyemeyen kişi, devletin kimlik soruşturmasına maruz kalır. Devlet Tek'lere inanmaz ve güvenmez, böylece de onlarla ilişkisini *yalan zeminine* oturtmuş olur. Devlet Bana ancak söylediklerimin doğruluğunu *ispatladığım* zaman inanır ve bunun için de tek çare yemindir. Yemin, devletin bizim doğruluk ilkesine bağlılığımızın ve inanılırlığımızın sağlamlığına güvenemeyip, bizim sadece kendi *çıkarımızı* gözetmemizi, egoistliğimizi her zaman hesaba kattığını kanıtlar. Devlet, yalan yere yemin edip de Tanrı ile aramızı bozmak istemeyeceğimize güvenir.

Şimdi de 1788 yılına dönelim ve bir Fransız devrimcisini gözümüzün önüne getirelim. Bu devrimci, arkadaşları arasında o zaman çok yaygın olan şu sözü sarf etmiştir: "En son kral, en son papazın bağırsağından yapılma bir ipte sallandırılmadıkça, dünya rahata kavuşmayacaktır." O zamanlar kral henüz iktidardaydı ve bu söz bir rastlantı sonucu kralın kulağına gidince, tanık bulunamamasına rağmen, suçlanan kişiye suçunu itiraf etmesi için baskı yapıldı. Suçlanan kişi itiraf etmeli mi etmemeli mi? Eğer inkâr ederse, yalan söylemiş olacak –ama cezalandırılmayacaktır; itiraf ederse, hakikâti söylemiş olacak– ve boynu vurulacaktır. Eğer her şeyden çok hakikâte değer veriyorsa, varsın idam edilsin! Bir insanın korkusuna yenik düşmesi kimi ilgilendirir ki! Böyle bir insanın yaşamı üzerine bir trajedi yazmak, ancak yazacak başka konu bulamayan, sefil bir şairi ilgilendirebilir. Ama eğer söz konusu kişi hakikâtin ve dürüstlüğün esiri olmayacak kadar cesaret sahibi ise, şu soruyu sorardı: Benim, arkadaşlarımla biraradayken ne söyle-

diğimi yargıçların bilmesi gerekir mi? Eğer onların bilmesini *isteseydim,* bu sözleri arkadaşlarıma söylediğim gibi onlara da söylerdim. Ben bu sözlerimi onların bilmelerini istemiyorum. Ben onları güvendiğim birer dost olarak görmediğim hâlde, onlar Benim güvenlik alanıma zorla giriyor, Benim gizli tutmak *istediğim* şeyleri öğrenmek *istiyorlar*. O halde, haydi gelin bakalım, benim isteğimi, irademi, kendi iradesiyle kırmak isteyenler! Gelin ve marifetlerinizi gösterin! Siz Bana işkence edip acı çektirebilirsiniz, Beni cehennemde maruz kalacağım sonsuz azapla tehdit edebilirsiniz, yalan yere yemin ettirene kadar Bana eziyet edebilirsiniz, ama Ben gene de hakikâti söylemeyeceğim, çünkü Ben Size yalan söylemek *istiyorum*, Size karşı dürüst davranmamı benden isteme hakkını Size tanımıyorum. "Hakikâtin ta kendisi" olan Tanrı tehditkâr gözlerini üzerime çevirse de, yalan söylemek Beni üzse de, Ben yalan söyleyecek cesarete sahibim ve canımdan bezmiş olsam bile, celladın baltasını boynumda hissetmeyi özlesem bile, size papazların dilbazlıklarıyla hakikâtin kölesi hâline getirdiği, kendi *iradesine* ihanet eden biri olduğumu görme zevkini tattırmayacağım. O vatana ihanet saydığınız sözleri söylediğim zaman, onları duymanızı istemiyordum; şimdi de aynı isteğimi sürdürüyorum ve yalancılık edenin lânetlenmesi Beni hiç korkutmuyor.

Sigismund'un, bir hükümdar olarak verdiği sözü tutmaması, onu kişiliksiz bir zavallı durumuna getirmez, o zaten kişiliksiz biri olduğu için verdiği sözü tutmamıştır. O, sözünü tutsa da, gene kişiliksiz biri, bir papaz uşağı olurdu. Luther, yüce bir gücün etkisi altında rahiplik yeminini bozdu. Bunu Tanrı'nın rızasıyla yaptı. Her ikisi de yeminlerini birer fanatik olarak bozdular: Sigismund, tanrısal *hakikâte içtenlikle* inanan, hakikî dine, Katolik dinine bağlı biri olduğunu göstermek için; Luther ise, tüm *içtenliğiyle*, bütün hakikâtiyle, bütün bedeni ve ruhuyla İncil'i kanıtlamak için yeminini bozdu. Her ikisi de, "daha yüksek bir hakikâte" karşı dürüst davranma uğruna yeminlerini bozdular. Birinin yemin bağını pa-

pazlar çözerken diğerininkini kendisi çözmüştür. Acaba her ikisi de havarilerden birinin söylediği "sen insanları değil, Tanrı'yı aldattın" sözünü başka türlü mü yorumladılar? Çünkü onlar Tanrı'yı yalanla aldatmamak, ona hizmet etmek için insanlara yalan söylediler, dünyanın gözü önünde yeminlerini bozdular. Böylece Bize, insanların önünde hakikâti hayata geçirmenin yolunu gösterdiler. Tanrı'yı yüceltme uğruna ve Tanrı rızası için –bir yemin bozulur, yalan söylenir ve bir hükümdar sözünden döner!

Acaba bu meseleyi biraz değiştirsek ve şöyle desek nasıl olur? *Kendim için* yemini bozup yalan söylemek? Bu, her türlü alçaklığın sözcülüğünü yapmak demek değil midir? Görünürde gerçekten öyledir, ama "Tanrı rızası için" yapılanlar da bu bakımdan aynıdır. Şimdiye dek tüm alçaklıklar Tanrı adına yapılmadı mı? İdam sehpaları Tanrı adına kurulmadı mı? İnanç uğruna insanlar ulu orta yakılmadı mı? İnsanlar, Tanrı uğruna aptallaşmaya mahkûm edilmedi mi? Bugün bile hâlâ körpe çocukların tinleri dinî eğitim yoluyla Tanrı uğruna kıskıvrak bağlanmıyor mu? Tanrı adına kutsal yeminler bozulmadı mı? Her gün misyonerler ve papazlar diyar diyar dolaşıp Tanrı adına Yahudileri, dinsizleri, Protestanları ya da Katolikleri kendi atalarının dinine ihanet etmeye teşvik etmiyorlar mı? Tüm bunlar karşısında Benim *Kendim için* yaptığım daha mı kötü sayılır? *Kendim için* ne demektir? Hemen de akla "adî kazançlar" gelir. Ama bir kişi adî kazanç uğruna bir eylemde bulunursa, bunu kendi için yapar, çünkü insanın kendi için yapmadığı bir şey yoktur, hatta Tanrı'yı yüceltmek için yapılanlar da buna dâhildir. Ama kazanç sağlamak için çalışan kişi, kazancın esiridir, kazancın seviyesi üzerine çıkamamıştır, bu kişi kendine sahip değildir, kazancı yani para kesesi ona sahip çıkmıştır. Açgözlülük hırsının egemenliği altındaki bir kişi, bu *efendinin* emirlerine itaat etmek zorundadır. Günün birinde iyi yüreklilik gibi bir zaafa kapılırsa, bu ona istisnaî bir durum gibi görünür, tıpkı dindar kişilerin zaman zaman Tanrı'nın çizdiği yoldan çıkıp da

"şeytanın" aldatmacalarına kandıkları hissine kapılmaları gibi, bu durumunu yadırgar. Demek ki açgözlü kimse, kendisine malik değildir; hırsının esiridir. Kendisi için yaptığını zannettiği şeyleri aynı zamanda efendisi için yapar, tıpkı Tanrı korkusuyla dolu dindar insanlar gibi...

II. Fransuva'nın, İmparator Şarlken'e verdiği yemini bozması çok ünlü bir olaydır. Hem de verdiği sözü enine boyuna iyice düşündükten sonra değil de, hemen yemininin ardından bozmuştur. Kral Fransuva, hem düşüncesinde hem de danışmanları önünde gizlice imzaladığı bir protesto belgesiyle yeminini geri almış ve böylece önceden tasarlayarak yalan yere yemin etmiştir. Fransuva, serbest bırakılması karşılığında bir ödemede bulunmaktan kaçınmıyordu, ama Şarlken'in istediği bedeli çok yüksek ve haksız buluyordu. Her ne kadar Şarlken'in baskı yoluyla çok yüksek bir bedel istemesi, haris bir davranış sayılsa da, Fransuva'nın özgürlüğünü çok düşük bir fiyata satın almak istemesi de cimrilikti. Daha sonra yaptıkları ve üstelik yeniden sözünde durmaması, pazarlık etme alışkanlığına kendini kaptırmış olduğunu ve bunun etkisiyle pespaye bir düzenbazdan farkı kalmadığını kanıtlar. Peki ama onu yeminini bozmasından ötürü itham etme konusunda ne söylenebilir? Her şeyden evvel şunu yine belirtelim ki, yeminini bozmuş olması, onu aşağılık bir insan durumuna düşürmez; o pinti olduğu için zaten aşağılık bir insandır; yalan yere yemin etmesi yüzünden hakir görülmeyi hak etmez, zaten hakir görülecek bir insan olduğu için yalan yere yemin etmiştir. Öte yandan Fransuva'nın yalan yere yemin etmesini ayrı bir konu olarak ele alırsak, başka bir yargıya varırız. Diyebiliriz ki Fransuva, Şarlken'in onu serbest bırakırken kendisine gösterdiği güveni hak etmemiştir. Oysa Şarlken, ona gerçekten güvenseydi, ona özgürlüğü için biçtiği hakikî değeri bildirir ve sonra Fransuva'yı serbest bırakıp özgürlüğünün bedelini ödemesini beklerdi. Şarlken ona karşı böyle bir güven duymadı, yalnız Fransuva'nın safdilliğine ve üstelik ça-

resiz bir durumda olduğuna inandı ve bu yüzden yeminine ters düşen bir davranışta bulunabileceğini ummadı. Oysa Fransuva' nın yaptığı, sadece onun karşısındakine kolayca inanmasından kaynaklanan bu yanlış hesabını boşa çıkartmaktı. Şarlken, düşmanın yemin etmesine inanıp da kendini güvencede saymakla onu yeminin bağlarından kurtarmış oldu. Şarlken, kralın aptalca davranacağına, vicdanının kısıtlamasına boyun eğeceğine inanmıştı ve hesabını Fransuva'ya karşı duyduğu güvene değil aptallığına, yani vicdanlılığına dayanarak yapmıştı: Onu Madrid'deki zindandan çıkarıp serbest bıraktı, ama din vasıtasıyla insanın tini etrafında örülen o yüksek zindan duvarlarının gerisinde, daha da güvenilir olan vicdan-hapishanesine gireceğini umdu. Onu görünmez zincirlerle kıskıvrak bağlı bir hâlde Fransa'ya gönderdi. Bu durumda Fransuva'nın, zincirlerini kırıp kaçmaya kalkışmasına şaşmamak gerekir. Eğer Fransuva, Madrid'deki zindandan gizlice kaçmış olsaydı, kimse onu kınamayacaktı, çünkü düşman tarafından esir tutuluyordu. Fakat Tanrı'nın bağlarından kurtulmak istemesinden ötürü bütün inançlı Hıristiyanlar onu lânetlemişlerdir. (Papa çok sonraları onu öncelikle yemininden azat etmiştir.)

Kendi isteğimizle güvenini kazandığımız birini yanıltmak, aşağılanacak bir davranıştır, ama bizi yemin yoluyla kendi egemenliği altına almak isteyen her kişinin, kuşku yüklü hilesini boşa çıkartarak onun kan kaybından ölmesine yol açmak egoizmin alnına kara çalmaz. Madem ki Sen Beni kıskıvrak bağlamak istedin, o hâlde Benim senin bağlarını koparmayı becerebileceğimi gör!

Önemli olan, bana güvenen kişiye, bu güvenme hakkını *Benim* vermemdir. Benim dostumun peşine düşen biri, bana onun nereye kaçtığını sorarsa, kuşkusuz ona yanlış bilgi veririm. O da, izini sürdüğü kişinin dostuna, yani bana onun yerini sormasaydı! Dostumu ele vermemek, ona ihanet etmemiş olmak için, onun düşmanını yanıltmayı yeğlemem doğaldır. Elbette ki vicdanın emrettiği bir dürüstlük göstererek cesaretimi toplayıp, arkadaşımın

yerini ifşa etmeyeceğimi açıklayabilirim (Fichte'nin bu duruma bulduğu çözüm budur); böyle yapmakla hakikât sevgimi kurtarmadığım gibi arkadaşıma da hiçbir faydam dokunmaz, çünkü düşmanı yanlış yola sevk etmemekle onun tesadüfen doğru yolu bulmasına fırsat vermiş olurum. Böylece benim hakikâte bağlılığım, yalan söylememi engellediği için arkadaşımın düşmanın eline geçmesine neden olur. Hakikâti kutsal bir simge hâline getiren biri, kendini hakikâtin önünde *alçaltmak* zorundadır, onun zorlamalarına karşı gelmemeli, cesaretle kafa tutmamalı, kısacası *yalan söyleme kahramanlığından* vazgeçmelidir. Çünkü yalan söylemek de, doğruyu söylemek kadar yüreklilik ister. Hakikâti söyleme cesaretini özellikle gençler gösterir ve bu da şimdiye dek pek çok genç insanın yaşamına mâlolmuştur, çünkü gençler yalan söyleme küstahlığında bulunarak düşmanlarının gücünü kıracak yerde, hakikâti söyleyerek idam sehpasına çıkmayı yeğlerler. Onlar için doğruluk "kutsal"dır ve kutsal olan her şey gibi körü körüne saygıyı, itaati ve fedakârlığı gerektirir. Eğer siz küstah olmazsanız, kutsallıkla alay etmezseniz, evcil hayvanlar gibi ona hizmet edersiniz. Size hazırlanan tuzağa bir hakikât kırıntısı konsa, hemen ona doğru atılırsınız ve bu salaklığınızla yakalanırsınız. Yalan söylemek istemiyorsunuz, öyle mi? O hâlde hakikâtin kurbanı olun ve hakikât uğruna şehitlik mertebesine erişin! Ne için şehit olacaksınız? Kendiniz için mi? Kendiniz-olmak için mi? Hayır! Tanrıçanız –hakikât– için. Siz sadece iki türlü *hizmet* ve iki türlü hizmetkâr tanırsınız: Hakikâte hizmet eden ve yalana hizmet eden. O hâlde Tanrı adına hakikâte hizmet edin!

Başkaları da hakikâte hizmet ederler, ama onların bir "ölçüsü" vardır ve basit yalan ile yeminli yalan arasında büyük bir ayrım gözetirler. Gene de yemin ve yalan ile ilgili söylenecekler birbiriyle örtüşür. Gene de yeminin yalanla ilgili faslı çöker, çünkü yemin bir ifadenin büyük ölçüde güvenilir hâle getirilmesidir. Sadece bir ifadenizi yeminle desteklemediğinizde, kendinizde yalan söyleme

yetkisini görürsünüz. Meseleye titizlikle yaklaşan birine göre, basit bir yalan da, tıpkı yalan yere yemin edilmiş gibi sert bir biçimde yargılanmalı ve lânetlenmelidir. Ama bu konuda çok eskiden beri tartışılan bir durum vardır ki, bu da "zorunluluk karşısında söylenen yalan" adı altında muamele görür ve ahlâkta hâlâ geçerliliğini korur. Bu görüşü dile getirmeye cesaret eden hiç kimse "zorunluluk karşısında yemin"i tutarlı bir şekilde reddedemez. Ben zorunlu olduğum için yemin ettiğimi bir mazeret olarak ileri sürüyorsam, bu mazeretli yalanımın en güçlü desteğini ortadan kaldıracak cesareti de gösterebilmeliyim. Yaptığım her ne ise, neden tamamen ve çekincesiz (*reservatio mentalis*) şekilde yapmayayım? Eğer yalan söyleyeceksem, neden tam anlamıyla, tüm bilincimle, tüm gücümle yalan söylemeyeyim? Eğer bir casus olsam, düşmana verdiğim bütün yanlış bilgileri icabında yeminle desteklemem gerekir. Ben düşmana yalan söylemeye kararlı olduğuma göre, birdenbire yemin etmem söz konusu olduğunda, korkarak bu kararımdan vazgeçmeli miyim? O zaman casusluğa ve yalancılığa uygun biri olmadığım, düşmanın eline beni yakalaması için koz vereceğim daha başından bellidir. –Devlet de zorunluluk karşısında yemin edilmesinden çekinir ve bu yüzden de suçlanan kişiye yemin ettirilmesi durumundan kaçınır. Oysa sizler, devletin bu korkusunu haklı çıkarmıyorsunuz. Siz yalan söylersiniz, ama yalan yere yemin etmezsiniz. Örneğin, birisine bir iyilik yapacak olursanız ve onun bunu bilmemesini isterseniz, o da bundan kuşkulanıp yüzünüze karşı söylerse, önce yaptığınızı inkâr edersiniz, o ısrar ederse "hakikâten yapmadım!" dersiniz. Ama Sizden yemin etmenizi isterse itiraz edersiniz, kutsal bir ilkeye karşı gelmekten korktuğunuz için, öylece kalakalırsınız. Kutsallığa *karşı* gelecek, *Kendinize özgü bir iradeye* sahip değilsiniz. Sizin yalanınızın bir "ölçüsü" vardır, özgürlüğünüzün de "ölçüsü" vardır, dindarlığınızın da bir "ölçüsü" vardır, (ruhanîlerin "haddini aşmamaları" için üniversite ve Kilise arasında şu sıralarda yürütülen tatsız mücadele

bunun kanıtıdır), monarşist görüşlü olmanızın da bir "ölçüsü" vardır (çünkü anayasa ile sınırlandırılan bir monark istemektesiniz); sizce her şey güzelce *ılımlı*, ılık ve yavan olmalı, yarı Tanrı'ya, yarı şeytana uymalı.

Üniversitelerden birinde öğrenciler kendi aralarında bir karara varmışlardı: Üniversite yargıcı önünde vermek zorunda bırakıldıkları şeref sözü geçersiz sayılacaktı. Öğrenciler böyle bir söz vermelerinin bir tuzak olduğu inancındaydılar ve bundan sıyrılabilmenin tek yolu da, bu yeminin anlamını ve önemini sıfıra indirgemekti. Bu üniversitede, arkadaşlarına verdiği bir sözü yerine getirmeyen şerefsiz sayılıyordu, ama üniversitenin yargıcı önünde verdiği söz ya da ettiği yemin, arkadaşlarıyla gülüşmelerine neden oluyordu. "Dostlar arasında verilen bir sözün, düşmanlar arasında verilen sözle aynı değeri taşıdığına inanan gafiller" diye bu yöntemi ciddîye alanlarla alay ediyorlardı. Öğrencilerin böyle davranmalarına sebep, teorik bir doğruluktan ziyade, pratiğin dayatmasıydı. Çünkü öğrenciler bu kaçamak yolu bulmasalardı, arkadaşlarına ihanet etmek, onları ele vermek zorunda bırakılacaklardı. Bu çözüm uygulamada kendini kanıtladığı gibi teoride de kendini kanıtlamıştır. Çünkü bir şeref sözü, bir yemin, ancak benden bunu isteme yetkisi verdiğim kişi için geçerlidir. Benden zorla istenen bir söz, *düşmanca* bir davranış karşısında bir düşman sözü, bir hasmın sözü olacağından, buna güvenme hakkına kimse sahip değildir; nitekim hasım bize hak vermez.

Ayrıca devletin mahkemeleri, bir kişinin yeminini bozmamasını da kabul etmez. Örneğin Ben, hakkında tahkikat açılan bir kişiye, aleyhinde kullanılacak bir bilgiyi kimseye vermeyeceğime dair yemin etmiş olsam, mahkeme bu yeminin beni bağlamasını kabul etmez, Beni sorguya çeker ve Ben ifade vermemekte ısrar edersem Beni tutuklar, ifade vermeye, yani yeminimi bozmaya karar verinceye kadar içerde tutar. Mahkeme "benim yemin bağımı çözer" –aman ne âlicenaplık! Yeryüzünde Beni yeminimin yükün-

den kurtarabilecek bir güç varsa, buna yetkisi olan en birinci güç bizzat Ben kendimim.

Sırası gelmişken ilginç bir olay olarak ve geçmişte çeşitli vesilelerle edilmiş olan yeminleri anımsatmak amacıyla, vaktiyle İmparator Paul'un esir almış olduğu Polonyalılara (Kosciuszko, Potocki, Niemcewicz, vb.) serbest bırakıldıklarında ettirmiş olduğu yemini hatırlatmak isterim. Yeminin içeriği şöyleydi: "Biz, İmparatora sadık kalacağımıza, onun emirlerini dinleyeceğimize, şan ve şerefini arttırması için kanımızı, canımızı esirgemeyeceğimize ant içiyoruz. İmparatorun şahsına ve devletine zarar verecek bir şey işittiğimizde ya da gördüğümüzde, bunu derhal bildireceğimize, dünyanın neresinde bulunursak bulunalım, İmparatorun bir tek sözü üzerine her şeyi bırakıp hemen onun yanına geleceğimize söz veriyoruz."

Egoizm, sevgi ilkesini bir konuda aşmış gibi görünüyor ve yalnız bunun bilinç alanına getirilmesi, yani bu konuda zafere ulaştığının kanıtlanması gerekiyor. Bu konu da, düşünce ve eylem olarak iki şekilde tezahür eden spekülasyondur. İnsanlar, sonucun ne olacağı konusunu hiç umursamadan düşünürler, tasarladıkları girişimler pek çok kişiye zarar verse de, bir takım şeyler tasarlarlar. Ama nihayet her şey yoluna girmek üzereyken dindarlık, romantizm ya da "insanîyet"in son kırıntıları da bertaraf edilecekken, birden dinî vicdan harekete geçer ve hiç değilse insanî davranmakta *karar kılınır*. Gözünü para ve mal hırsı bürümüş kişi, yoksulların tasına birkaç kuruş atarak bir "hayır işler", cüretkârane düşünceler üreten kişi, insan soyunun geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için çalıştığını ve neden olduğu tahribatın insana "fayda getireceğini" ileri sürerek ya da "belli bir fikre hizmet ettiği" iddiasıyla kendini avutur. İnsanlık, bu fikir, onun "bu Benim için Benden üstündür" dediği bir şeydir.

Bugüne kadar hep Tanrı rızası için düşünüldü ve eylemde bu-

lunuldu. Altı gün boyunca kendi çıkarları uğruna her şeyi ezip geçenler, yedinci gün Tanrı'ya kurbanlar kestiler; yüzlerce "iyi mesele"yi umursamaz düşünceleriyle mahvedenler, bunu başka bir "iyi mesele" uğruna yaptıklarını ve kendilerini tatmin etmelerinin, kendileri dışında başka birilerine de yaradığını, halka ve insanlığa vb. fayda sağladığını düşündüklerini ileri sürdüler. Bu "başka birileri" dedikleri de kendilerinden üstün olan, yüce, hatta En Yüce Varlıktır ve Ben de bu nedenle onların Tanrı için çaba sarf ettiğini söylüyorum.

O hâlde diyebilirim ki, davranış biçimlerinin en son nedeni –sevgidir. Üstelik bu özgür bir sevgi de değildir, kendilerine ait bir sevgi de; ödenmesi gereken bir haraç gibi yükümlülük altında verilen bir sevgidir, ya da daha yüce varlığa (sevginin ta kendisi olan Tanrı'ya) ait sevgidir; kısacası egoistlikten değil, dinden kaynaklanan sevgidir; sevgiye bir haraç ödemek *zorunda* oldukları, yani "egoist" olmamak gerektiği kuruntusundan ileri gelen sevgidir.

Biz dünyayı bazı özgürlüklerden yoksun olmak durumundan kurtarmak istiyorsak, bunu dünyanın iyiliği için değil, kendi çıkarımız için yaparız. Çünkü Biz, ne dünyayı kurtarmakla görevlendirilmişiz, ne de bu görevi "sevgimizden" ötürü üstlenmişizdir, biz sadece, dünyayı başkalarının elinden kurtararak kazanmak istiyoruz. Biz dünyayı *kendimize mâletmek* istiyoruz; bundan böyle dünya ne Tanrı'ya (yani Kilise'ye), ne de yasaya (yani devlete) *kul, köle* olsun, sadece *bizim kendimizin* olsun istiyoruz. Bu amaçla dünyayı "kazanmanın", kendimiz için "ele geçirmenin" yollarını ararız. Üzerimize doğrulttuğu gücünü, ona kolaylık göstererek ve elde eder etmez kendimizi "teslim ederek" onu sona erdiririz ve gereksiz kılarız. Dünya bize ait olduktan sonra, artık gücünü Bize *karşı* kullanmaz, yalnızca Bizimle *birlik* olarak kullanır. Demek ki dünyayı kurtarmak benim çıkarıma hizmet eder, çünkü bu sayede benim mülküm olur.

İnsan en başından beri yalnız veya başkalarından yalıtık değil,

toplum hâlinde yaşar. Bizim varoluşumuz en içten bir beraberlikle başlar, çünkü daha henüz havayı solumaya başlamadan önce annemizle birarada yaşarız. Gün ışığına çıkar çıkmaz gene bir insanın göğsüne yaslanıp yatarız, onun sevgisi Bizi kucağında sallar, elimizden tutarak bizim yürümemize yardımcı olur, Bizi yönlendirir ve böylece sayısız bağlarla Bizi kendine bağlar. Toplum içinde olmak bizim *doğal durumumuzdur.* Biz kendimizi duyumsamayı öğrendikçe, o ilk en içten bağımız giderek gevşer ve doğuşumuzdan itibaren varolan toplum, gözle görülür biçimde çözülmeye başlar. Artık anne, bir vakitler kalbinin hemen altında taşıdığı çocuğunu sokaktan, arkadaşlarının arasından zorla alıp yanına getirir. Çocuk giderek kendi *yaşıtları* ile kurduğu *ilişkiyi*, nazarı dikkate alınmadığı, içinde sadece doğmuş bulunduğu *topluma* tercih eder.

Ancak *toplumun* bu çözülmesi, bir *ilişki* ya da *birlik*tir. Elbette, birlik olmak suretiyle de bir toplum ortaya çıkar, ama sadece düşünce yoluyla bir sabit fikrin oluşması gibi. Yani düşünce, düşünme enerjisini, düşünme olayının bizzat kendisini, düşüncelerin durup dinlenmeden yeniden oluşmasını ortadan kaldırır. Bir birlik kristalleşip toplum hâline gelirse, artık birleşme olayı biter, çünkü birleşme demek, durmadan kendini birleştirme demektir. Artık bir birleşiklik oluşmuştur, durağanlığa erişmiş ve sabitleşmiştir, –birlik olarak bir *ölüdür*, birlik ya da birleşme bir ceset hâline gelmiştir –yani bir toplum, bir topluluk ortaya çıkmıştır. *Parti*, bu durum için çok belirgin bir örnektir.

Bir topluluğun, örneğin devlet-topluluğunun benim *özgürlüğümü* kısıtlaması Beni çok kızdırmaz. Zaten çeşitli güçler tarafından, örneğin benden biraz daha güçlü biri ya da beraber yaşadığım insanlar tarafından özgürlüğümün kısıtlanmasına katlanmak zorunda kalıyorum. Ben bütün Rusların hükümdarı olsam dahi, mutlak özgürlükten yararlanamam. Ama *Kendim-olmayı* elimden almalarına razı olamam. Oysa her topluluk, özellikle Kendi-olmayı hedef alır ve asıl onu iktidarı altına almaya çalışır.

Gerçi benim katıldığım topluluk da Benim elimden bazı özgürlükleri alır, ama onların yerine Bana başka özgürlükler tanır. Üstelik kendimi şu veya bu özgürlükten (örneğin her türlü sözleşmeden) yoksun kılmam çok önem taşımaz. Buna karşılık Kendi-olmayı başkalarından kıskanarak kendime saklamak isterim. Her topluluk, iktidarının yoğunluğuna göre küçük ya da büyük ölçüde, üyeleri üzerinde *otorite* kurar ve onlara *sınırlamalar* koyar; "sınırlandırılmış bir tebaa-anlayışı" talep eder –etmek zorundadır; üyelerinin kendisine tâbi olmalarını, "tebaası" olmalarını talep eder, çünkü ancak kendisine *tâbi olunması* sayesinde varlığını sürdürebilir. Bu durum belli ölçüde bir tolerans gösterilmediği anlamına gelmez; tam tersine, bir toplulukta, o topluluğun kazancını gözetmesi koşuluyla, düzeltmeler, yönlendirmeler, ihtarlar memnuniyetle karşılanır; ama yapılan uyarıların "iyi niyetli" olması, "saygısız ve küstah" bir tavır içinde yapılmaması gerekir, başka bir deyişle topluluğun özünü zedelememek, onu kutsal saymak esastır. Topluluğun, mensuplarından beklediği, *onun üzerine* çıkmamaları, başkaldırmamaları, "yasallık sınırları içinde" kalmaları, yani topluluğun ve yasalarının izin verdiği ölçülerin dışına çıkmayacak biçimde davranmalarıdır.

Bir topluluk tarafından özgürlüğümün mü, yoksa Kendi-olmamın mı kısıtlandığı arasında bir fark vardır. Sadece özgürlüğüm kısıtlanıyorsa, bu topluluk bir birleşme, bir anlaşma, bir birliktir; ama eğer benim Kendi-olmam yok olma tehlikesi altındaysa, bu topluluk *başlı başına bir iktidar* oluşturmaktadır, benim *üzerimde* olan ve benim erişemediğim, benim hayranlık ve saygı duyabileceğim, tapabileceğim, ama zaptedemeyeceğim ve tüketemeyeceğim, bu yüzden de karşısında *pes edeceğim* bir iktidar... Bu topluluk, benim *kendimi geri çekmem*, *kendimi inkâr* etmem ve cesaretsizlik göstermem sayesinde varoluyor –bunun adı TEVAZUDUR. Benim tevazum ona cesaret veriyor, benim boyun eğmem ona egemenlik sağlıyor.

Özgürlük bakımından devlet ile birlik arasında çok önemli bir fark yoktur. Birlik, özgürlüğün çeşitli şekillerde kısıtlanmadığında oluşamaz veya varlığını sürdüremezken, Devlet sınırsız özgürlük tanıdığında ayakta kalamaz. Özgürlüğün kısıtlanması her yerde önüne geçilemeyen bir durumdur, çünkü her şeyden *kurtulmak* mümkün değildir; insan kuş gibi uçmak istemekle, gerçekten kuş gibi uçamaz, çünkü insan kendi ağırlığından kurtulamaz; insan tıpkı bir balık gibi suyun altında istediği kadar kalamaz, çünkü havasız yaşayamaz, bu hayatî ihtiyaçtan kendini kurtaramaz vb. Nasıl din ve özellikle de Hıristiyanlık, gayri-tabiî ve mantıksız olanı gerçekleştirme talebiyle insanlara eziyet ettiyse, nihayetinde *özgürlüğün kendisinin*, *mutlak özgürlüğün* bir ideal olarak yüceltilmesine ve imkânsızın saçmalığının bariz bir biçimde gün yüzüne çıkmasına, sadece o dinî kaçıklığın ve taşkınlığın gerçek bir sonucudur diye bakılmalıdır. –Kuşkusuz birlik niteliğindeki bir topluluk, hem daha büyük özgürlükler tanır, hem de –özellikle bu nedenle– "yeni bir özgürlük" olarak kabul edilebilir, çünkü onun sayesinde devlete ve toplum yaşamına özgü her türlü zorlamadan kurtulmak mümkün olabilir. Ama gene de pek çok konuda özgürlüğü ve serbestçe karar verme olanağını kısıtlar. Çünkü asıl amacı özgürlük değildir, onu zaten Kendi-olma uğruna –ama sadece ve sadece *Kendi-olma* uğruna– feda etmektedir. Kendi-olma bakımından ise, devlet ile birlik arasındaki fark oldukça büyüktür: Devlet, *Kendi-olmanın* düşmanı ve katilidir; birlik ise çocuğu ve yardımcısı. Devlet, gerek hayâlde gerekse hakikâtte tapılması zorunlu olan bir hayalettir, tindir, birlik ise benim eserim, benim *ürünümdür.* Devlet benim tinimin efendisidir, benim kendisine iman etmemi ister ve bana bu imanın şartlarını –yasallığın akidelerini– emreder; devlet Beni ahlâkî etki altına alır, tinim üzerinde egemenlik kurar, "benim hakikî Ben'im" olarak içime yerleşebilmek için, benim Benimi benden uzaklaştırır; kısacası devlet *kutsaldır* ve Benim karşımda, tek insanın karşısında hakikî İnsan'dır, tindir, hayalettir;

oysa birlik benim kendi yaratım, yaratığımdır, kutsal değildir, benim tinim üzerinde tinsel bir iktidar değildir, –ne türden olursa olsun– herhangi bir ortaklık kadar etkilidir ancak. Nasıl ki Ben kendi düsturlarımın kölesi olmak istemiyorsam, tam tersine *hiçbir güvence* vermeksizin onları sürekli eleştirilerimle rezil rüsva ediyorsam ve onların devamlılığına dair bir teminat vermiyorsam, aynı şekilde kendi geleceğim bakımından birliğe karşı kendimi yükümlü kılamam ve ruhumu ona teslim edemem, –hani ruhunu şeytana teslim etmekten söz ederler ya– işte insan da devlete ve her türlü tinsel otoriteye gerçekten ruhunu teslim eder. Oysa bunun tam tersine, Ben kendim için devletten, Kilise'den, Tanrı'dan ve bunun gibilerden daha *fazlayım*, o hâlde birlikten de çok daha fazla ederim.

Komünistlerin kurmak istediği toplum, *birliğe* en yakın toplum olduğu izlenimi uyandırır. Çünkü amacı "herkesin iyi durumda ve mutlu olmasını" sağlamaktır. Weitling, sayılamayacak kadar çok kez "herkesin" diye haykırır, "herkesin"!* Buna bakarak, kimsenin geri planda kalmayacağı sanılır. Acaba herkesin iyi durumda ve mutlu olması ne demektir? Acaba herkes için iyi durumda ve mutlu olmak aynı şey midir, herkes aynı koşullar altında kendini iyi durumda ve mutlu hisseder mi? Eğer böyleyse, "herkesin hakikî iyiliği ve mutluluğu", yani "esenliği" söz konusudur. Bu noktada dinin şiddete dayalı egemenliğinin başladığı yere gelmiyor muyuz? Hıristiyanlık öğretisi diyor ki, dünyevî gösterişe kapılmayın, hakikî esenliğe erişmeye çalışın –dini bütün Hıristiyanlar olun: Hıristiyan olmak en hakikî esenliktir. Hıristiyanlık "herkes" için bir esenliktir, çünkü o İnsan'ın, (o hayaletin) esenliğidir. Acaba herkesin esenliği, *Benim* ve *Senin* de esenliğin olabilir mi? Ben ve Sen o esenliği *bizim* de esenliğimiz olarak kabul etmezsek, acaba

* Garantien der Harmonie und Freiheit (Uyumun ve Özgürlüğün Güvenceleri), s. 175, Vivis 1842. –Almanca baskıda ed.n.]

Bizim Kendimizi esenlikte hissettiğimiz koşullar sağlanacak mı? Oysa bunun tam tersine; toplum belli bir esenliği, "hakikî esenlik" olarak belirlemiştir ve eğer bu esenlik, örneğin "dürüstçe çalışarak rahat bir hayat sağlamak" demekse, buna karşılık Sen tembelliğin keyfini çıkarmayı, çalışmaksızın rahat ve keyifli yaşamayı yeğliyorsan, "herkesin esenlikte" olmasını sağlayacak olan toplum, senin kendini esenlikte hissedeceğin koşulları sağlamaktan sakınacaktır. Komünizm, herkese esenlik sağlayacağını açıklarken, bugüne kadar emlak gelirleriyle geçinenlerin ve Weitling'in önerdiği sıkı çalışma sisteminde olabileceğinden çok daha iyi bir yaşam sürdürenlerin rahatını kaçırır. Bu yüzden de Weitling şu görüşü ileri sürer: Binlerce kişinin rahatı ve esenliği uğruna milyonlarca kişinin rahatı ve esenliği feda edilemez. Bu durumda onlar *kendi* özel esenliklerini "genel esenlik uğruna" feda etmelidirler. Hayır! İnsanları herkesin esenliği uğruna kendi esenliklerini feda etmeye çağırmayacaksın, çünkü bu Hıristiyan tembihi hiçbir sonuç vermez; bunun tam tersi bir tembihi, yani *kendi* esenliklerinin başkaları tarafından bozulmasına fırsat vermemelerini, bilakis sürekli sağlamlaştırmaya çalışmalarını hatırlatırsanız, bunu daha iyi anlayacaklardır.

Böylece insanlar kendiliğinden bu amaç doğrultusunda başkalarıyla *birleşmeye* yönelirler ve bu da "özgürlüklerini kısmen feda etmeleri" anlamına gelir. Ama bu fedakârlık herkesin esenliği için değil, kendi esenlikleri içindir. İnsanları, sevgi ilkesi doğrultusunda kendilerini inkâr ve fedaya teşvik ederek hiç olmazsa yanlış yola sevk etmekten artık vazgeçilmelidir, çünkü yüzlerce yıl süren bu yoldaki etkinliklerden artakalan, yalnızca günümüzdeki *misère*'dir [sefalettir]. Neden hâlâ kendimizi feda etmenin bize daha iyi koşullar sağlayacağını boş yere ümit edelim? Neden yasalara boş vererek bir malı *gasp etmenin* bize daha büyük refah sağlayacağını ummayalım? Bundan böyle verenlerden, armağan edenlerden, sevgi saçanlardan değil, *alanlardan*, gasp edenlerden, sahiplenen-

lerden hayır gelecektir. Gerek Komünizm, gerekse bilinçli ya da bilinçsizce egoizmi lânetleyen Hümanizm, hâlâ *sevgiden* medet umar.

Topluluk, insan için bir ihtiyaç hâline gelirse ve insan kendi amaçlarını yerine getirmekte topluluktan destek görürse, o topluluk da artık onun prensibi hâline geldiğinden, ona kendi yasalarını –toplumun yasalarını– dayatır. İnsanların prensibi, onları aşarak onlara egemen bir güç hâline gelir, onların En Yüce Varlığı, Tanrısı ve bir Tanrı olarak da onların yasa koyucusu olur. Her rejimden çok Komünizm bu prensibe sıkı sıkıya bağlıdır. Hıristiyanlık toplumun dinidir, çünkü Feuerbach'ın –tam olarak kastettiği bu olmasa da– çok doğru olarak söylediği gibi, sevgi insanın özüdür; yani toplumun ya da toplumsal (komünist) insanın özüdür. Her din, toplumun kültüdür, toplumsal (kültürlü) insana egemen olan bir ilkedir. Hiçbir Tanrı sadece bir Ben'in Tanrısı değildir, aynı zamanda hep bir toplumun ya da bir topluluğun Tanrısıdır; bu topluluk bir "aile" olabilir (Lar, Penaten) ya da bir "halk" olabilir ("halkın Tanrısı"), ya da "tüm insanların" Tanrısı olabilir ("o tüm insanların Babası'dır").

Demek ki dini kökünden yok etmek, *toplumu* ve bu prensipten kaynaklanan her şeyi zamanımıza uygun olmadığı gerekçesiyle reddetmekle mümkündür. Oysa bu prensip asıl Komünizmde doruğuna erişmeyi umar, çünkü Komünizmde "eşitliği" sağlamak amacıyla her şey *toplumsallaştırılmaktadır*. "Eşitlik" elde edildikten sonra, "özgürlük" de kazanılır. Ama kimin özgürlüğü? *Toplumun* özgürlüğü! O zaman toplum her şeyin içinde her şeydir ve insanlar yalnız "birbirleri için" vardır. İşte bu gerçekleşebilse, sevgi devleti azizler gibi bir haleye kuvuşmuş olurdu.

Ama ben insanların "sevgi"den, acıma duygusundan ve benzeri duygulardan kaynaklanan hizmetlerine bel bağlamaktansa onların çıkarcılıklarına muhtaç olmayı yeğliyorum. Çünkü çıkar üzerine kurulu ilişkilerde *karşılıklılık* (sen bana, ben de sana) var-

dır. Kimse "karşılıksız" bir hizmette bulunmaz, hizmetinin kazanılmasını *–bedelinin ödenmesini–* ister. Ama sevgiden kaynaklanan hizmetin karşılığında ödemem gereken bedel nedir? Karşımdaki insanın "sevgi dolu" biri olup olmaması bir rastlantıya bağlıdır. Sevgi dolu birinin hizmeti de ancak *dilenerek* kazanılır; ben, acınacak görünümüm, yardıma muhtaç oluşum, sefalet içinde yaşamam, *acı çekmem* yüzünden onun yardımını elde edebilirim. Ama onun yardımı karşısında ona ne sunabilirim? Hiç! Onun yaptıklarını ancak bir *armağan* olarak kabul edebilirim. Sevginin *bedeli ödenemez*, ya da daha doğrusu, sevginin karşılığı ancak sevgi ile ödenebilir. ("İyilik yapan iyilik bulur.") Karşılığında hiçbir hizmette bulunmaksızın zavallı bir gündelikçiden, düzenli bir biçimde toplanan vergiler misali, insanlardan yıllar yılı para sızdırabilmek için bir dilenci ruhuna ve aşağılık bir zihniyete sahip olmak gerekir. Bu paraları toplayan, elindeki üç kuruşluk servetini bağışlamış olana bunun karşılığında ne gibi bir hizmette bulunabilir? Aslında, o paraları alan, bedelini gündelikçiye ödettiği tüm o yasalar, kurumlar vb. ile birlikte hiç var olmasaydı, gündelikçi kesinlikle çok daha keyifli yaşardı. Oysa o gariban, üstelik efendisini *sever* de...

Hayır, bugüne kadarki tarihin "hedefi" olarak toplum, mümkün değildir. O hâlde kendimizi toplum aldatmacasından kurtaralım ve kabul edelim ki, biz insan olarak eşit olsak da, aslında İnsan olmayışımız nedeniyle eşit değiliz. Biz *sadece düşüncede*, yani Biz olarak *düşünüldüğümüzde* eşitiz, gerçek ve bedensel hâlimizle eşit değiliz. Ben, Ben'im ve Sen de Ben'sin, ama Ben bu düşünülen Ben değilim, işte burada duran Ben'im; bizim hepimizin eşit oluşu sadece *benim düşüncemdir*. Ben insanım, Sen de insansın; ama "İnsan" sadece bir düşünce, bir genelliktir; ne Ben ne de Sen ifade edilebiliriz, Biz *söze dökülemeyiz*, çünkü yalnız *düşünceler* ifade edilebilir ve söylemde varolurlar.

Dolayısıyla, müsaade edin de toplumu değil *tek taraflılığı* he-

defleyelim. Herkesi içine alan camiayı, "insan toplumunu" arayıp bulmaya çalışmayalım, sadece kendi mülkiyetimiz gibi birer araç ve organ olarak kullanabileceğimiz başkalarını arayıp bulmaya çalışalım! Bir ağacın, ya da bir hayvanın Bizim gibi olmadığını gördüğümüze göre, başkalarının da *Bizim gibi* olduğu fikrinin bir aldatmaca, bir riyakârlık olduğunu bilelim. Kimse *Benim gibi* değildir, Ben diğer bütün varlıklara kendi mülkiyetim gözüyle bakarım. Oysa Bana derler ki, Ben "hemcinslerim" gibi bir insan olmalıymışım (*Yahudi meselesi** s. 60) Ben onların şahsında hemcinsimi görerek ona "saygı duymalıymışım". Aslında, türdeşim bile olsa, hiç kimse Benim gözümde saygı duyulacak biri değildir; sadece diğer varlıklar gibi, duygularına ortak olacağım ya da olmayacağım, ilgi göstereceğim ya da göstermeyeceğim bir *nesne*, kullanılabilir ya da kullanılamaz bir öznedir.

Eğer Ben onu kullanabileceksem, onunla anlaşıp birleşirim ve böylece birlik oluşturmakla *kendi gücümü* arttırırım, müşterek güçle, tek başına yapılabileceğinden daha çok iş başarılabilir. Bu birliktelikte kendi gücümün katlanmasından başka bir şey görmüyorum ve bu katlanmış güç Bana ait olduğu sürece onu kendimde tutarım. Bu durumda o güç bir –birliktir.

Bir birliği birarada ne doğal, ne de tinsel bir bağ tutar; dolayısıyla da bu, ne doğal ne de tinsel bir kümedir. Bunu oluşturan, ne aynı *kan*, ne de aynı *inanç*tır (tindir). Bir aile, bir aşiret, bir ulus, hatta tüm insanlık gibi doğal bir kümede, Tek'ler yalnızca aynı türün veya cinsin *örneği* olmaktan ileri gelen bir değere sahiptirler– bir cemaat, bir Kilise gibi tinsel bir kümede ise Tek, yalnızca aynı tinin bir *üyesi* demektir; her iki hâlde de Sen Biricik olarak ne isen, onu bastırmak zorundasın. Sen kendini Biricik olarak yalnızca bir birlik içinde kabul ettirebilirsin, çünkü birlik sana sahip

* [Bruno Bauer, *Die Judenfrage* (Yahudi Meselesi), Braunschweig 1843. –Almanca baskıda ed.n.]

değildir, sen ona sahipsin ya da onu Kendi yararına kullanmaktasın.

Mülkiyet ancak birlik içinde kabul görür, çünkü kimse kendininkini bir başkasından iğreti olarak (tımar gibi) almış değildir. Komünistler, dinî gelişme sırasında ve özellikle devlet içerisinde çoktan oluşmuş bir durum olan mülkiyetsizliği, yani feodalizmi sadece kararlılıkla ileriye taşırlar.

Devlet, ihtiraslı insanı dizginlemeye, başka bir deyişle onun hırsını salt kendi üzerine yönlendirmeye ve ona sunabilecekleri ile onu *tatmine* çalışır. Oysa ihtiraslı birinin ihtirasını onun için doyurmak, devletin aklına hiç de gelmez; bunu yapacağına, dizginlenmemiş hırsını dışa vuran insanı "egoist" diye kınar, ve "egoist insanı" kendi düşmanı olarak görür. Devlet için o bir düşmandır, çünkü devlet özellikle egoist insanı "kavrayamaz" ve onunla başa çıkacak kabiliyete sahip değildir. Devlet sadece kendini gözetmekten başka bir olanağa sahip olmadığından, benim ihtiyaçlarımı karşılamaya çalışmaz, yalnızca Beni nasıl yok edeceğini, yani Beni nasıl başka bir Ben yapacağını, Beni nasıl iyi bir vatandaş hâline getirebileceğini tasarlar. "Ahlâkı düzeltmeye" girişir. –Peki, ama Tek'leri nasıl kendisi için kazanacaktır? Kendisiyle, yani devletin olanla, *devlet mülkiyetiyle*... Devlet, hiç durmaksızın herkesi kendi "mallarına" ortak etmeye uğraşır, herkese "kültür değerlerini" dağıtır; onlara kendi eğitimini verir, kültür kurumlarının kapılarını açar, sanayi yoluyla mülkiyet edinecek duruma gelmelerini, yani tımar sahibi olmalarını sağlar vb. Bütün bu *tımarlar* için de sürekli *minnettar* olunmasını talep eder, bu da yatırımlarının faizidir. Fakat "minnettar olmayanlar" bu minnet borcunu ödemeyi unuturlar. –"Toplum" da aslında devletten farklı davranamaz.

Birlikte, sen bütün gücünle, kudretinle, sahip olduklarınla bu birliğe katılırsın, *Kendini kabul ettirirsin,* toplumda ise çalışma gücünle *kullanılırsın*. Birlikte egoistçe yaşarsın, toplumda insanca, yani bir din mensubu olarak, "bu Tanrısal bedenin bir uzvu" ola-

rak yaşarsın: Toplumа bütün sahip olduklarını borçlusun, ona yükümlülük duygusuyla bağlanmışsın –"toplumsal yükümlülükler" tarafından ele geçirilmişsin; birliği kendin için kullanırsın ve ondan artık yararlanmadığın zaman da, hiçbir yükümlülük ve sadakât zorunluğu duymadan onu terk edersin. Toplum senden daha üstün olduğundan, senden önde gelir, oysa birlik yalnızca senin bir aracındır, ya da senin doğal gücünü keskinleştirdiğin, arttırdığın bir kılıçtır. Birlik Senin sayende ve Senin için varolur; toplum ise bunun tam tersine, Senin varoluşundan yararlanır ve Sensiz de varlığını sürdürür. Kısacası toplum *kutsaldır*, birlik ise *Sana* aittir: Toplum *Seni* tüketir, derneği *Sen* tüketirsin.

Başkalarıyla anlaşarak kurduğumuz bir birliğin zamanla bizi rahatsız edebileceği ve özgürlüğümüzü kısıtlayabileceği, "genelin çıkarı uğruna herkesin özgürlüğünden bir parça fedakârlık etmesi gerektiği" sonucuna varılabileceği düşüncesi ileri sürülebilir. Oysa bu fedakârlık hiç de "genelin" uğruna yapılmaz, çünkü Ben bu birliğe "genelin" veya herhangi bir başka kişinin çıkarı uğruna girişmiş değilim, kendi yararım, *kendi çıkarım* için bu birliğe girdim. Fedakârlığa gelince, Ben zaten kendi gücümün yetmediği şeyleri "feda" ediyorum ve bu da demektir ki, Ben hiçbir "fedakârlıkta" bulunmuyorum.

Tekrar mülkiyet konusuna dönersek, şunu belirtelim ki, efendi mülk sahibidir. Seç öyleyse! Sen mi efendi olmak istersin, yoksa toplumun mu efendi olmasını istersin? Senin bir *malik* mi, yoksa bir *sefil* mi olacağın buna bağlıdır. Egoist bir maliktir, toplumsal olan ise bir sefildir. Ama sefillik ve mülkiyetsizlik feodal düzenin, tımar düzeninin esasıdır. Bu düzende geçen yüzyıla kıyasla değişen sadece başında bulunan ve tımarı dağıtan kişi olmuştur, çünkü Tanrı'nın yerine "İnsan" geçmiş ve evvelce Tanrı'nın lütfu ile teslim alınan tımar, şimdi İnsan'dan teslim alınmaktadır. Komünist sefilciliğin, insanî prensip aracılığıyla mutlak sefilliğe, ya da en sefil sefilliğe vardırıldığı yukarıda ortaya konmuştur. Aynı zamanda da

sefilliğin ancak bu yolla nasıl Kendi-olmaya dönüşebileceği gösterilmiştir. Devrim sırasında *eski* feodal düzen o denli ağır darbeler almıştır ki, o günden beri reaksiyoner hileler beyhûdeleşmiştir ve bundan sonra da beyhûde kalacaklardır, çünkü artık ölen ölmüştür. Ama Hıristiyanlık tarihinde yeniden dirilme olayı da kendini bir hakikât olarak kanıtlamak zorundadır ve kanıtlamıştır da. Nitekim feodalite de bir başka dünyada, yüceltilmiş bir bedenle yeniden yaşama döndü: Bu *yeni* feodalite "İnsan"ın derebeyliği altındaydı.

Hıristiyanlık ortadan kalkmamıştır. İnançlı Hıristiyanlar, şimdiye kadar dinlerine karşı girişilen her savaşın, dinin arınmasına ve daha da güçlü bir biçimde pekişmesine yarayacağına güvenmekte haklı çıkmışlardır. Evet, gerçekten de din arınmıştır ve "keşfedilen Hıristiyanlık", *insanî Hıristiyanlık*tır. Biz hâlâ tamamen Hıristiyanlık çağında yaşıyoruz ve buna en çok kızanlar, onu "mükemmeliyete eriştirmek" için herkesten çok katkıda bulunanlardır. Feodalite ne kadar insanîleşirse, o kadar hoşumuza gider, çünkü onun hâlâ feodalite olduğuna daha az inanırız ve daha emin şekilde onu bir Kendi-olma sayarız; ve "insanî olanı" keşfedince de, "kendimize en özgü" olanı bulduğumuzu sanırız.

Liberalizm Bana Benim olanı vermek ister, ama bunu yaparken, verdiğinin Benim olduğunu belirtmez, "insanî" unvanı altında Bana verir. Sanki bu maske altında ona erişmek mümkünmüş gibi! Devrimin o çok değerli eseri olan insan haklarının anlamı, içimdeki İnsan'ın Beni şuna veya buna *yetkili kılmasıdır*: Ben, Tek olarak, yani bu kişi olarak yetkili değilim, ama İnsan hak sahibidir ve beni yetkili kılar. Anlaşılan o ki Ben İnsan olarak yetkili olabilirim; ama Ben İnsan'dan fazlası, yani *özel* bir insan olduğum içindir ki, bu yetki *kendi-olan* Benden, özel birinden esirgenebilir. Siz, Kendi yeteneklerinizin değerini bilip, onlara bir *fiyat* biçin, onları değerinin altında bir fiyata elden çıkarmayın, sizi kandırmalarına olanak tanımayın, malınızın değerli olmadığını Size

söylemelerine kulak asmayın, "gülünç bir bedel" istemekle kendinizi gülünç duruma sokmayın! Yürekli insanların söylediği şu sözleri kendinize örnek alın: "Ben hayatımı (mülkiyetimi) pahalıya *satacağım*, düşmanlar onu *kelepir* sanıp alamayacaklar!". İşte o zaman Komünizmin tam tersi olan durumun doğru olduğunu keşfetmiş olacaksınız ve düsturunuz "Mülkiyetinizden vazgeçin!" değil, tam tersine "Mülkiyetinizi *değerlendirin*!" olacaktır.

Yaşadığımız çağın girişinde o dengeli, uyumlu, ölçülü "Kendini tanı!" sözü değil, "*Kendini değerlendir*!" sözü yazılıdır.

Proudhon, mülkiyeti "hırsızlık, gasp" (*le vol*) diye adlandırır. Ama onun bahsettiği, yabancının mülkiyeti –ki zaten hep bundan söz eder– birinin o mülkiyetten feragat etmesi, onu devretmesi, tevazu göstermesi sonucu meydana gelmiştir –yani o bir *armağandır*. Eğer aptal, korkak bir armağan dağıtıcısı isen, hırsızlığa maruz kalmış bir zavallı gibi neden yana yakıla kendini acındırasın ki? Neden bu konuda da kabahâti başkalarına atıp bizim malımızı mülkümüzü elimizden aldıklarından yakınıyoruz? Aslında suç kendimizindir, çünkü biz başkalarının malını gasp etmiyoruz. Zenginlerin varolmaları yoksulların suçudur.

Genelde herkes *kendinin* mülkiyeti için değil, *yabancının* mülkiyeti için mesele çıkarır. Gerçekte mülkiyete değil, mülkiyetin yabancılaştırılmasına karşı çıkılır. Kimse *kendisininkinden daha az* mala sahip olmaya razı olmaz, tam tersine, herkes daima daha fazlasını, hatta her şeyi *kendine mâlet*mek ister. Demek oluyor ki, yabancılığa karşı mücadele verilmektedir; ya da mülkiyet sözüne benzer bir terim üretmek gerekirse, yabanîyete karşı... Peki bunun için ne yapılır? Yabancıyı kendinin olana dönüştüreceğine, kişi tarafsızmış gibi bir tavır takınıp, mülkiyetin bir üçüncü'ye (örneğin insan toplumuna) verilmesini talep eder. Kişi yabancıyı kendi adına değil de, bir üçüncü adına ister. Böylece "egoistlik" izlenimi silinmiş olur, her şey pırupak ve insanca bir görünüm kazanır!

"Hıristiyanlığın özü", mülksüzlük veya sefilliktir, tıpkı dindarlığın, (yani dinine bağlılığın, ahlâklılığın, insancıllığın) da özü olduğu gibi. Bu ilke yalnız "mutlak dinde" apaçık bir biçimde kendini göstermiş ve geliştirilmeye açık bir din öğretisine dönüşerek, insanlara bir müjde olarak iletilmiştir. Mülkiyete karşı yürütülen bugünkü savaşta da en çarpıcı gelişmeyle yüz yüzeyiz. Bu savaş, "İnsan"ı zafere götürmeyi ve mülksüzlüğü tamamına erdirmeyi, topyekûn mülksüzlüğü amaçlamaktadır. Zafer kazanan İnsanlık, Hıristiyanlığın zaferidir. "Hıristiyanlığın" bu biçimiyle "keşfedilmesi", Feodalitenin her şeyi kapsayan bir tımar düzeninin tamama ermesidir ve bu da –kusursuz bir sefilliktir.

O hâlde yeniden Feodal düzene karşı bir "devrim" mi söz konusudur?

Devrim ve isyan eş anlamlı sözcükler olarak görülmemelidir. Devrim düzenin, mevcut koşulların ya da durumun, mevcut devletin ya da toplumun köklü bir değişikliğe uğratılmasından ibarettir; demek ki *politik* ya da *toplumsal* bir edimdir. İsyan sonucunda da koşullar kaçınılmaz olarak değişse de, bu değişiklik insanların isyan etmelerinden, başkaldırmalarından değil, kendilerinden memnun olmamalarından kaynaklanır. İsyan, Tek'lerin bundan çıkacak yeni düzenlemeleri gözetmeksizin ayaklanması demektir. Devrimin amacı yeni *düzenlemeler* getirmektir, isyanın amacı ise, yeni düzenlemelerin getirilmesine *olanak* tanımayıp kendi düzenini kurmaktır. "Kurumlara" fazla umut bağlamaz. İsyan, mevcut düzene karşı bir savaş değildir, çünkü eğer gelişip başarıya ulaşırsa, mevcut düzen zaten kendiliğinden çökecektir. İsyan, sadece mevcut düzenin içinden Benimkileri çekip kurtarmaktır. Ben mevcut düzeni terk edersem, o düzen ölür ve çürür. Benim amacım, mevcut düzeni değiştirmek değil de, onun üzerine çıkmak olduğundan, ona başkaldırdığımdan benim edimim politik ya da toplumsal değildir; sadece Bana, Kendi-olmama yöneliktir, yani *egoistçedir.*

Devrim yeni *düzenlemeler*, yeni kurumlar emreder; isyan ise, *ayaklanmayı* ya da *kendini ayağa kaldırmayı* ister. Vaktiyle devrimci kafaları, hangi anayasanın seçileceği konusu meşgûl etti ve bütün o politik dönem boyunca anayasa sorunları ve anayasa tartışmaları bir kazan gibi kaynayıp durdu. Toplumsal konulara eğilimli olanlar, toplumsal düzenlemelerde yeni buluşlar önerdiler (Falanster'ler* vb). İsyancı, anayasasız olmayı amaçlar.**

Düşüncelerimi daha iyi açıklayabilmek için Hıristiyanlığın doğduğu ve yayılmaya başladığı dönemi örnek göstermeyi uygun buluyorum. İlk Hıristiyanların, o zamanki devlet düzenine itaat edilmesini, putperestlerin egemenliğine boyun eğilmesini uygun görmeleri ve "kralın hakkını krala verin" ilkesine göre davranmaları, Liberaller tarafından eleştirilir. Oysa o zamanlar Romalıların egemenliğine karşı sık sık isyanlar çıkardı; Yahudiler, hatta Romalılar bile kendi dünyevî yönetimlerine karşı başkaldırırlardı. Kısacası o çağda "politik hoşnutsuzluk" çok yaygın bir durumdu! Oysa ilk Hıristiyanlar bu zihniyeti benimsemiyor, böyle "liberal eğilimlere" katılmıyorlardı. O dönem, politik açıdan öyle çalkantılıydı ki, Hıristiyanlığa dair kitaplarda anlatıldığına göre, Hıristiyanlığın kurucusunu suçlamak için en başarılı yöntem, onun "politik faaliyetlerde bulunduğunu" iddia etmekti. Buna karşılık aynı kitaplardan öğrendiğimize göre, bilhassa o, bu gibi politik eylemlere hiç katılmamıştır. Ama acaba o neden bir devrimci, bir demagog değildi? Oysa Yahudiler onun böyle biri olmasını çok isterlerdi. O neden bir Liberal değildi? Çünkü o, *mevcut düzenin* değişmesinden bir hayır beklemiyordu ve tüm bir ekonomiyi umursa-

* Fourier'nin kurguladığı, 1500-1600 kişiden meydana gelen ortak yaşam birlikleri.

** Aleyhime bir dava açılmasını önlemek amacıyla, "Empörung" (isyan) sözcüğünü etimolojik anlamı bakımından seçtiğimi, ceza yasasına göre suç sayılan anlamda kullanmadığımı belirtirim.

mıyordu. O –örneğin Sezar gibi– bir devrimci değildi, başkaldıran biriydi, devleti değiştirme niyeti gütmüyordu, ama *kendi* belini doğrultup başını kaldırarak dimdik ortaya çıkmak istiyordu. Onun düsturu "yılanlar gibi kurnaz davranmak"tı ve bu da duruma göre "kralın hakkını krala verin" düsturu ile aynı anlama gelir. Çünkü o, egemen yönetime karşı liberal ya da politik bir savaş vermiyordu, bu yönetime aldırmaksızın ve onun tarafından engellenmeksizin *Kendi* yolunda yürümek istiyordu. Yönetimi umursamadığı gibi, o yönetimin düşmanlarını da umursamıyordu, çünkü onun ne istediğini her ikisi de anlamıyordu ve bu nedenle de tek çaresi yılan gibi kurnaz davranarak her ikisini de kendinden uzak tutmaktı. Her ne kadar o bir kışkırtıcı, bir demagog ya da devrimci değildiyse de, gerek o, gerekse eski Hıristiyanlar birer başkaldırıcıydılar; hükûmetin ve muhaliflerinin değer verdiği her şeyi aşıp üzerine çıkan, onların bağlı kaldıkları her şeyden kendilerini bağımsız kılan ve bütün putperest dünyasının yaşam kaynaklarını kesen birer *isyancıydılar*. Bu kaynakların kesilmesiyle mevcut devlet, zamanla zaten sönüp gidecekti. O, mevcut düzeni yıkmayı reddettiği içindir ki, düzenin can düşmanı ve gerçek yıkıcısı olmuştur. Çünkü o, gönül rahatlığıyla ve pervasızca mevcut düzenin etrafına bir duvar örerek, duvarın içinde kalanların acı feryatlarına aldırmadan üzerine *kendi* tapınağını kurmuştur.

Hıristiyanlıktan öncekilerin dünya düzeni nasıl yıkıldıysa, Hıristiyanların başına da aynı olaylar gelecek mi acaba? Kuşkusuz önce bir başkaldırı olmaksızın, devrimden bir sonuç elde edilemez!

Benim dünya ile ilişkim hangi amaca yöneliktir? Ben dünyadan yararlanmak, dünyanın tadını çıkarmak istiyorum, bu nedenle dünya benim mülküm olmalı ve ben onu bu nedenle kazanmak istiyorum. Ben insanların özgürlüğünü ve eşitliğini istemiyorum, Ben sadece onlar üzerinde kudret *sahibi* olmak istiyorum, onları kendi mülküm kılmak, yani *yararlanıp haz alabileceğim duruma getirmek* istiyorum. Eğer bunu başaramazsam –Kilise'nin ve dev-

letin elinde tuttuğu– yaşam ve ölümle ilgili karar verme gücü –Benimdir diyorum. Herkesin lânetlediği bir subay eşinin başına gelenleri anımsayın: Kadın Rusya'da eşini savaşta kaybettikten sonra, düşman ordularının işgâlinden kaçarken bacağından vurulur ve yola devam edemeyeceğini anlayınca parçalanan bacağındaki çorap lastiğini çıkarıp, bununla çocuğunu boğar, sonra da cesedin yanına uzanıp kan kaybından ölür. Bu kadının anısını kirletip, onu bir çocuk katili olarak lânetlemek doğru olur mu? Bu çocuk hayatta kalsaydı, belki de "dünyaya çok büyük faydası dokunabilirdi!" Ama annesi, *gönlü rahat ölmek istediği için*, onu öldürdü. Bu olay belki de sizin hassas duygularınıza hitap edebilir ve siz bu olaydan başka anlamlar çıkartamayabilirsiniz. Öyle olsun! Oysa Ben kendi payıma bu olaydan şu sonucu çıkarıyorum: Benim insanlarla ilişkilerimi *Benim* hoşnutluğum belirler ve Ben yaşam ve ölümle ilgili karar verme yetkimden, gelip geçici bir alçakgönüllülük duygusunun etkisiyle vazgeçmem.

Zaten tüm "toplumsal yükümlülükler" konusunda söylenecek tek şey vardır: Benim başkaları karşısındaki durumumu bir Başkası belirlemez, bu yüzden de ne Tanrı, ne de insanlık benim insanlarla ilişkimi belirler, bunu ancak Ben yaparım. Bu fikri daha açık olarak ifade etmek için şöyle diyebiliriz: Benim başkalarına karşı bir yükümlülüğüm yoktur. Aynı şekilde benim kendime karşı olan *yükümlülüğüm* de (örneğin kendimi korumak, intihar etmemek gibi), Kendimi Ben'den (yani ölümsüz ruhumu yeryüzü yaşamımdan vb.) ayrı tuttuğum sürece vardır.

Ben artık hiçbir güç karşısında *boyun eğmem*. Şunu anladım ki, bütün güçler yalnızca benim gücümdür ve eğer bu güçlerin benim *karşıma geçmesi* ya da beni *aşması* tehlikesiyle karşı karşıya kalırsam, onları hemen alt edip boyunduruk altına almak zorundayım. Bu güçlerden her biri ancak Benim kendimi kabul ettirmem için kullanacağım *araçlarımdan* biri olmalıdır. Buna şöyle bir örnek verebiliriz: Bir av köpeğinin gücünden yaban hayvanını

avlayabilmek için faydalanırız, ama eğer köpek Bize saldırırsa, onu öldürürüz. O hâlde bana egemen olan bütün güçleri bana hizmet edecek duruma getirmem gerekir. Benim taptığım putlar, varlıklarını bana borçludurlar, Ben onları yeniden yaratmazsam, onlar da yok olacaklardır. "Daha yüce güçler" yalnızca benim onları yücelterek Kendimi alçaltmamla varolurlar.

Demek ki Benim dünya ile ilişkim şöyle belirlenebilir: Ben artık "Tanrı için" hiçbir şey yapmayacağım, "İnsan için" de yapmayacağım, ne yaparsam yalnız "Kendim için" yapacağım. Dünya ancak bu şekilde Beni tatmin eder. Oysa dinî bakış açısına göre –ki ben ahlâkî ve insanî bakış açısını da bunun kapsamı içinde görüyorum– her şey *dinî bir dilek* (*pium desiderium*), öbür dünyaya, erişilmeyene duyulan özlemden ibaret kalıyor. İşte genel olarak insanın esenliği için, her şeyi kapsayan sevginin egemen olduğu ahlâkî, töreli bir dünya için, sonsuz barış, egoizmin son bulması vb. için de durum aynıdır. "Bu dünyada hiçbir şey mükemmel değildir." Bu yıldırıcı söz ile iyiler dünyadan çekilip hücrelerine kapanarak ya Tanrı'ya sığınırlar ya da "öz bilincin" verdiği gururla avunurlar. Biz ise bu "mükemmel olmayan" dünyada kalırız, çünkü Biz onu bu hâliyle de kendi öz hazzımız için kullanabiliriz.

Benim dünya ile ilişkim, ondan yararlanmam, onun tadına varmamdır ve onu kendi öz hazzım için kullanmamdır. *İlişki, dünya-hazzıdır* ve benim öz hazzıma dâhildir, öz hazzımın kapsamındadır.

3. Bölüm

Benim Öz Hazzım

Biz bir çağın dönüm noktasında bulunuyoruz. Bugüne kadar dünya yalnızca hayatını kazanma üzerinde duruyordu –*yaşam* için çaba sarf ediliyordu. Zira yeryüzü yaşamına ya da öte dünyadaki yaşama, fanî yaşama ya da ebedî yaşama yönelik bütün uğraşlar, "günlük ekmek" için ("Tanrım! Bize günlük ekmeğimizi bağışla!"), ya da "kutsal ekmek" ("Gökten gelen gerçek ekmek", "gökten inen ve dünyaya *yaşam veren* ekmek"; "yaşam ekmeği")* için yanıp tutuşmanın gerilimini taşır; "yaşam gailesi"ne düşer ya da "ebedî yaşam" için endişeleniriz; endişe ve gerilimin amacını değiştirmez bu, her iki durumda da kendini *yaşam* olarak tanıtır. Modern çağdaki eğilimlerin farklı olacağına dair bir belirti seziliyor mu? Bundan sonra artık kimsenin en önemli yaşamsal ihtiyaçları için sıkıntıya düşmemesi, kendini güvende hissetmesi isteniyor, ayrıca insanlara yeryüzündeki yaşamlarına önem vermeleri, öte dünya için tasalanmaksızın gerçek dünyaya kendilerini alıştırmaları öğretiliyor.

Bu konuyu başka bir yönünden ele alalım: Sadece *yaşamayı* dert edinen kişi, bu yüzden hayattan haz almayı ihmâl eder. Eğer önem verdiği tek şey yaşamaksa ve hayatımı kazanayım da ne olursa olsun diye düşünüyorsa, hayattan yararlanmak için, yani hayatın tadını çıkarmak için bütün gücünü kullanamaz. Peki, ama hayattan nasıl yararlanılır? Onu kullanıp tüketmekle. Tıpkı bir mumu yakarak ondan yararlandığımız ve onu tükettiğimiz gibi, yaşamı ve bununla birlikte kendimizi *tüketerek*, hem yaşamı hem de canımızı kullanıyoruz. *Yaşam-hazzı*, yaşamın tüketilmesidir.

* Yeni Ahit, Yuh. 6. [Kutsal ekmek, gerçek ekmek, yaşam ekmeği vb. ifadelerle İsa Peygamber kastedilmektedir. –y.n.]

O hâlde –biz hayattan *yararlanmanın*, onun *tadını çıkarmanın* peşindeyiz! Ya din âlemi ne yaptı? O, *yaşamı* aramaya çıktı: "Hakikî yaşam, mübarek yaşam vb. neden ibarettir? Ona nasıl erişilir? Hakikâten yaşayan biri olabilmek için insan ne yapmalıdır, ne olmalıdır? İnsan, yeryüzüne gelişi dolayısıyla kendine yüklenen görevi nasıl yerine getirir?" Bu ve benzeri sorular gösteriyor ki, soranlar önce hakikî anlamda *kendilerini*, hakikâten yaşayan, canlı biri olarak kendilerini aramaktadırlar. "Ben neyim? Bir gölge ve bir köpük. Ben ne olacaksam, işte hakikî Ben'im odur." İşte bu Ben'in peşine düşmek, onu meydana çıkarmak, gerçekleştirmek, ölümlülerin en ağır görevidir. İnsanlar sadece *yeniden dirilmek* üzere ölürler, sadece ölmek için yaşarlar, sadece hakikî hayatı bulmak için yaşarlar.

Ben Kendimden emin olduktan ve artık kendimi aramama gerek kalmadıktan sonradır ki ancak, Ben hakikâten kendi mülküm olurum. Ben Kendime sahibim artık, dolayısıyla kendimi kullanıyor ve Kendimin tadını çıkarabiliyorum. Ama Ben hakikî Ben'imi daha bulmam gerektiğini, belki de içimde Ben değil, İsa'nın ya da herhangi başka bir tinsel, yani hayâlî Ben'in, örneğin hakikî insanın ya da insanın özünün vb. yaşadığını düşündüğüm sürece, Ben Kendimden hoşnut olamam.

Her iki görüş arasında çok büyük bir ayrılık vardır: Eski görüşe göre, Ben Kendime doğru yönelirim, yeni görüşe göre ise, Ben Kendimden hareket ederim. Birinci şıkta, Ben Kendime kavuşma özlemi içindeyim, ikinci şıkta ise, Ben Kendime sahibim, ve insan kendi mülkiyeti ile ne yaparsa, Ben Kendimle onu yaparım –böylece Kendimden keyfimce yararlanır, tat alırım. Artık Ben yaşam endişesi içinde değilim, yaşamı "har vurup harman savururum".

Bundan sonra sorulacak soru, hayatın nasıl kazanılacağı değil, nasıl har vurup harman savrulabileceği, tadının nasıl çıkarılabileceğidir. Ya da hakikî Ben'in kendi içinde nasıl oluşturulacağı değil, kendini nasıl çözüp dağıtacağı ve kendini nasıl yaşayacağıdır.

İdeal, hep uzaktaki, aranan Ben'den başka ne olabilirdi? Kendini arayan biri, henüz kendine sahip değildir. Ne olması *gerekiyorsa* onun peşine düşer, demek ki henüz olması gereken değildir. Binlerce yıl boyunca *özlem* ve *umut*la yaşamıştır. Oysa *tadını çıkararak* yaşamak çok daha farklıdır!

Acaba bu söylenenler sadece dindar denilenler için mi geçerlidir? Hayır, arkada bıraktığımız tarih dönemine ait herkes için, hatta kendilerini hayatın zevklerine adayan kişiler için de geçerlidir. Onlar için de çalışmakla geçen günlerin ardından gelen bir Pazar günü vardı, onlar da huzursuz bir dünyada çabalarken, daha iyi bir dünyanın, herkesin mutlu olduğu bir yaşamın hayâlini kurarlardı, kısacası bir idealleri vardı. Ama dindarların karşısına özellikle filozoflar çıkarılır. Acaba onlar da idealden başka bir şey düşünmüşler miydi, mutlak Ben'den başka bir şey amaçlamışlar mıydı? Özlem ve umut her yanda, başka da bir şey yok. Kanaatimce buna Romantizm diyebilirsiniz.

Yaşam hazzının, yaşam özlemine ya da yaşam umuduna galebe çalması için, Schiller'in "İdeal ve Yaşam"da belirttiği gibi, yaşam hazzının bunları her iki anlamda da yenebilmesi, tinsel ve dünyevî yoksulluğu ortadan kaldırması, hem ideal, hem de günlük ekmek için çekilen eziyeti yok etmesi gerekir. Yaşayabilmek için hayatını tüketen kişi, yaşamdan tat alamaz. Yaşamı aramak zorunda olan kişi de yaşama sahip değildir ve o da yaşamından tat alamaz: Her ikisi de yoksuldur, ama [İncil'e göre] yoksullara "ne mutlu"dur*.

Hakikî yaşama susamış olanlar, yaşamakta oldukları hayata sahip çıkamazlar, onu hakikî yaşamı kazanmak için kullanmak, bu amaç ve görev uğruna bütün yaşamlarını feda etmek zorundadırlar. Öte dünyadaki yaşama umut bağlayan ve bu dünyadaki yaşamlarını yalnız öbür dünyadakinin hazırlığı olarak gören din-

* [Yeni Ahit, Mat. 5:3 –y.n.]

dar kişilerin dünyevî yaşamlarında yaptıkları ve ilerki yaşamlarına adadıkları hizmetleri çok dikkatli bir biçimde inceleyecek olursak görürüz ki, en açık fikirli ve aydınlanmış olanların daha az fedakâr olduğunu sanmak bir yanılgıdır. "Hakikî yaşamda", "semavî yaşamın" ifade edebileceğinden çok daha geniş bir anlam keşfedilebilir. Bu konulardaki liberal kavramı kullanarak şöyle soralım: Hakikî yaşam, "insanî" yaşam ve "hakikâten insanca" yaşam değil midir? Acaba herkes daha ana-baba evinden itibaren bu hakikî insanca yaşamı sürdürüyor mu, yoksa bu yaşama erişmek için büyük eziyetlere mi katlanmak zorunda? Daha şimdiden o yaşama sahip mi, yoksa ilerde sahip olabilmek için çaba sarf etmesi mi gerek? Ve ancak "egoizmin lekelerinden arınmış olma" koşuluyla mı ona kavuşabilecek? Bu görüşe göre, yaşam yalnız yaşamı kazanmak için vardır ve insan sırf insanın özünü içinde canlandırmak için ve bu öz uğruna yaşar. İnsan, sadece yaşam aracılığıyla her türlü egoizmden arınmış "hakikî" yaşama sahip olabilir. Bu sebeple insan, hayatını gönlünce kullanmaktan korkar: Hayat yalnızca "doğru kullanım" için vardır.

Kısacası, insanın bir *yaşam görevi* vardır, yani yaşamı boyunca gerçekleştirmesi, üretmesi gereken bir şey vardır ve bunun gerçekleşmesi için de bizim yaşamımız sadece bir vesile, bir araçtır. Bu öyle bir şeydir ki, bu hayattan daha değerlidir. İnsan, *canlı kurban* isteyen bir Tanrı'ya sahiptir. Aslında Tanrı'ya kurban vermenin kaba biçimi, zaman içinde ortadan kalkmıştır, ama insan kurban etmek hiç değişmeden süregelmektedir. Mücrimler her saat adalet uğruna kurban edilmektedir ve Biz "zavallı günahkârlar" da kendimizi "insanlığın özü", "insanlık idesi", "insancıllık" uğruna ve taptığımız putların ve tanrıların adı her ne ise, onlar uğruna kurban etmekteyiz.

İşte, Biz hayatımızı o belli şeye borçlu olduğumuzdan, hayatımızdan vazgeçmeye, kendimize en yakın olan canımızı ortadan kaldırmaya hakkımız yoktur.

Hıristiyan dinindeki muhafazakârlık eğilimi nedeniyle, *ölümü* düşünmek, ancak onun acısını yok farz etmek ve güzel güzel yaşamaya devam ederek canını muhafaza etmek biçiminde mümkündür. Başka türlü düşünmeye izin verilmez. Hıristiyan dinine mensup kişi –yani sabık Yahudi– her şeye katlanır, yeter ki her türlü dalavereyle cennete kavuşabilsin. Hıristiyanın kendini öldürmesi yasaktır –o yalnız canını muhafaza etmek ve "gelecekteki mekânını hazırlamak" amacıyla çaba sarf etmek zorundadır. Onun en önem verdiği mesele, muhafazakârlık ve "ölümün üstesinden gelmek"tir. "Ortadan kaldırılacak son düşman ölümdür."* "Fakat Kurtarıcımız Mesih İsa, gelişiyle ölümü etkisiz kılmış, yaşamı ve *ölümsüzlüğü* İncil aracılığıyla ışığa çıkarmıştır."** "Ölümsüzlük", sağlamlık.

Ahlâklı kişi iyiliği, doğruluğu ister ve bu amaca götüren, ama gerçekten götüren araçları ele geçirirse, bunlar *onun* araçları değildir, İyiliğin ve Doğruluğun araçlarıdır. Bu araçlar asla ahlâk, töre dışı olamazlar, çünkü iyi niyet onların aracılığıyla kendini belli eder: Amaç, aracı kutsal kılar. Bu sözün, Cizvitlerin düsturu olduğu ileri sürülür. Ama tepeden tırnağa "ahlâk"ın düsturudur. Ahlâklı kişi bir amaca ya da bir ideye *hizmet* eder. Dindar kişi, nasıl Tanrı'nın bir aracı ya da teçhizatı olmaktan onur duyuyorsa, o da iyilik idesinin *aracı* kılar. Ahlâk kurallarına göre, ölümü beklemek iyidir, kendini öldürmek ise kötüdür ve ahlâka aykırıdır. Ahlâk, töre adına yargılayan, *intihar* olayında hiçbir özür kabul etmez. Nasıl ki din intiharı "Tanrı'nın Sana emanet ettiği canı ancak Tanrı alabilir" diye yasaklıyorsa (sanki kafama damdan bir kiremit düşüp beni yere serdiğinde ya da düşman kurşunuyla vurulduğumda canımı Tanrı alıyormuş da, Ben kendimi öldürdüğümde, içimde ölme kararlılığını da o harekete geçirip sanki canımı gene o alma-

* Yeni Ahit, I. Kor. 15:26.

** Yeni Ahit, II. Tim. 1:10.

yormuş gibi!); ahlâklı kişi de intiharı Ben hayatımı vatanıma, vb. adamak zorundayım ve "hayatta kalmam sayesinde belki de birçok iyiliğin gerçekleşmesine neden olabilirim" diye yasaklar. Elbette ki benim ölmemle iyilik bir aracını, Tanrı da bir teçhizatını yitirir. Eğer ahlâka, töreye aykırı davranırsam, benim ıslah edilmemle, *iyiliğe* hizmet edilmiş olur, eğer "kâfir" isem, benim *tövbekâr edilmemden* Tanrı hoşnut olur. Demek ki intihar, alçakça olduğu kadar Tanrı'yı inkârdır da. Eğer din görüşe sahip bir kişi kendini öldürürse, Tanrı'ya sırt çevirmiş olur; eğer intihar eden kişi, ahlâk ilkelerini benimsemişse, üstlenmiş olduğu yükümlülüğü unutmuş ve ahlâka aykırı davranmış olur. Emilia Galotti'nin* ölümünün ahlâk kuralları ile bağdaşıp bağdaşmadığı sorusu üzerinde çok durulmuştur (onun ölümü bir intihar olarak algılanır ve esasında öyledir de). Emilia'nın ahlâkî bir değer sayılan iffetine bu kadar düşkün oluşu ve bu uğurda hayatını bile feda etmeye razı oluşu, elbette ahlâklı bir tutumdur; kendi dürtülerine, duygularına hâkim olmayı başaramaması ise ahlâka aykırıdır. Ahlâk konusu üzerine yazılmış olan bu trajedinin içeriğini işte bu türden çatışmalar oluşturur. Bu yapıta ilgi duymak için ahlâkî düşünceler ve duygular beslemek gerekir.

Dindarlık ve ahlâklılık konusunda geçerli olan ilkeler kaçınılmaz olarak insanlık için de geçerlidir, çünkü yaşamımızı insana, insanlığa, ya da insan türüne adamak borcumuzdur. Ancak hiçbir varlığa karşı bir borcum olmazsa, yaşamımı korumam benim kendi meselem sayılabilir. "Şu köprüden aşağı atlamak Beni özgür kılar!"**

Ama eğer içimizde canlandırmamız istenen o varlığa yaşamımızı adamak bizim borcumuzsa, bu yaşamı *kendi* keyfimize göre sürdürmek yerine, o varlığa uygun biçimde geçirmek de bize

* [Lessing'in bir oyunu. –r.n.]

** [Schiller'in Wilhelm Tell'inden. –y.n.]

düşen bir yükümlülüktür. Benim tüm duygularım, düşüncelerim, iradem, edimlerim ve erişmek istediklerim hep ona –aittir.

O varlığa uygun olan, o varlıkla ilgili kavramdan kaynaklanır ve bu kavram çok çeşitli algılandığı gibi, o varlık da çeşitli şekillerde tasavvur edilmektedir! En Yüce Varlık, Muhammedîlerden bazı şartları yerine getirmelerini ister; İsevîler ise, onun kendilerinden başka şeyler istediğine inanırlar; o hâlde her iki dinden olanların yaşam biçimleri birbirinden çok farklı olmalıdır. Ama hepsinin ortak noktası, En Yüce Varlığın hepimizin yaşamı hakkında *hüküm vermekte* olduğudur.

Ben, Tanrı'da yargıçlarını ve onun kelâmında da yaşamlarına yön veren ilkeleri gören dindar kişilerden sadece eski günleri anımsatmak amacıyla söz edip geçeceğim, çünkü onlar artık geride kalan bir yaşam dönemine aittirler ve fosiller olarak sabit yerlerinde kalacaklardır. Bizim zamanımızda artık dindarların değil, Liberallerin sözü geçer ve dindarlık solgun benzini Liberalliğin allığı ile örtmeye çalışır. Oysa Liberaller Tanrı'yı, kendi edimlerini denetleyen bir yargıç olarak görüp saymadıkları gibi, hayatlarını da Tanrı'nın sözlerine göre yönlendirmezler; İnsan'a göre hiza alırlar; "İlahî" değil "İnsanî" olmak ve buna uygun bir yaşam sürmek isterler.

Liberal için En Yüce Varlık İnsan'dır; İnsan, onun yaşamının *yargıcıdır*, İnsanîlik ise hayatını *yönlendiren* rehber kitabı ya da ilmihâldir. Tanrı tindir, insan ise "en mükemmel tindir", uzun yıllardan beri devam eden bir tin arayışının sonucudur, ya da "Tanrılığın derinliklerine dalan araştırmanın", yani tinin derinliklerine dalan araştırmanın sonucudur.

Senin tepeden tırnağa için ve dışın, her zerren insanî olmalıdır: Çünkü insanî olmak senin misyonundur.

Misyon - Alın yazısı - Ödev!

Bir kişi ne olabilecekse, mutlaka olur. Doğuştan şair biri, belki koşulların uygun olmaması yüzünden yaşadığı dönemde şöhreti-

nin doruğuna çıkamayabilir ve bu konuda yapılan vazgeçilmez araştırmalara uygun olarak *biçimlendirilmiş* sanat eserleri yaratamayabilir; ama ister bir ırgat olsun, ister Weimar sarayında yaşama mutluluğuna sahip biri, mutlaka şiir yazar. Anadan doğma müzisyen biri, mutlaka müzikle uğraşacaktır, ama belki her türlü müzik âletini çalma olanağını bulacaktır, belki de sadece arpa sapından yaptığı bir düdük üzerinde yeteneğini gösterecektir. Doğuştan felsefeye yatkın bir kafa yapısı, bir üniversite kürsüsüne atanabileceği gibi, bir köyde de kendini kanıtlayabilir. Ve nihayet, doğuştan kalın kafalının teki ise, bu niteliğiyle pekâlâ bağdaşabilen açıkgözlülüğü sayesinde, sıkı bir eğitim görerek bir büro şefliğine atansa da, veya bir şefin çizmelerini boyamakla görevli uşağı olsa da, hep gene dar kafalının biri olarak kalacaktır. Herhalde okula giden pek çok kişi bunun çeşitli örneklerini görmüş ve yaşamıştır. Evet, insanların en kalabalık topluluğunu, hiç kuşkusuz doğuştan mankafalar oluşturur. Her hayvan türünde açıkça görülen farklılıklar neden insan türünde de bulunmasın ki? Her yerde hem çok yetenekli kişilere hem de daha az yetenekli kişilere rastlamak mümkündür.

Diğer taraftan, insanlar arasında, düşünce aşılanamayacak kadar kalın kafalı olanların sayısı pek azdır. Bu sebeple bütün insanların dini öğrenme yetisine sahip olduğu sanılır. Ama bunlar belli bir ölçüde başka fikirlere göre de eğitilmeye, örneğin müzikten anlamaya ve hatta biraz felsefe yapmaya ve bunun gibi konulara yöneltilmeye de müsaittirler. Bu noktada dinin, ahlâkın, törenin, kültürün, bilimin misyonerliğini yapanlar devreye girerler. Örneğin Komünistler de açtıkları "halk okulları" ile herkese her kapıyı açmayı tasarlarlar. Genelde "büyük kitlenin" dinsiz yapamayacağı iddia edilir. Komünistler bu iddiayı kendilerine göre değiştirip genişleterek yalnız "büyük kitlenin" değil, herkesin her şeyi yapacak şekilde yaratılmış olduğunu iddia ederler.

Büyük kitlenin dindar olacak biçimde eğitilmesi yetmiyormuş

gibi, şimdi de "insanî olan her şeyle" ilgilenmesi beklenir. Hayvan terbiyesi misali eğitim giderek daha genel ve daha geniş kapsamlı olma yolunda.

Siz zavallı yaratıklar, kendi gönlünüzce hareket ederek çok mutlu olabilecekken, eğitmenlerin ve ayı terbiyecilerinin çaldığı düdüğün sesine uyup onların öğrettikleri şekilde davranmak, dans etmek, marifet göstermek zorundasınız, oysa Sizi bıraksalar, bunların hiçbirini yapmazdınız. Gene de olmak istediğinizden farklı kişiler olmaya zorlandığınız hâlde, çevrenize tekme tokat girişmiyorsunuz. Hayır, siz böyle yapmayıp sormanız istenilen soruyu kurgulu oyuncak gibi geveleyip duruyorsunuz: "Ben bu dünyaya ne amaçla geldim? Benden ne yapmam *bekleniyor*?" Siz bu soruyu *sorar sormaz* da, size yapmanız gereken *emrediliyor*, dünyada *varolmanızın anlamı ve amacı* size gösteriliyor, ya da tinin kuralları doğrultusunda kendi kendinize buyruklar vermeniz ve bir görev yüklenmeniz bekleniyor. Bu durumda iradenizle ilgili kural şudur: Ben, yapmam *gerekeni* istiyorum.

Bir insan dünyaya geldiğinde onun belli bir "görevi" olmadığı gibi bir "alın yazısı" da yoktur, tıpkı bir bitkinin ve hayvanın da dünyada olmasından dolayı belli bir "görevi" olmadığı gibi. Bir çiçek kendini geliştirmeye, mükemmelleştirmeye yönelik bir görevi yerine getirmez, ama bütün güçlerini bu dünyadan olabildiğince yararlanmak, onu tüketmek için sarf eder, yani toprağın besinini, atmosferin havasını, güneşin ışığını almaya ve bünyesinde barındırmaya çalışır. Kuşlar da herhangi bir amaç, bir görev için yaşamazlar, ama bütün güçlerini olabildiğince kullanarak böcekleri avlar, keyiflerince öterler. Çiçeğin ve kuşun gücü, insana oranla çok daha azdır ve insan, gücünü kullanarak dünyaya el atarsa, bunun etkisi çok müthiş olur. İnsanın bir görevi yoktur, ama güçleri vardır ve bu güçler nerede olursa olsun kendilerini gösterirler, çünkü onların varlığı yalnızca dışa vurulduklarında kendini belli eder ve hayat "bir an bile dursa" artık hayat olması mümkün

olmadığı gibi, o güçlerin de durması mümkün değildir. Bu durumda insana "Gücünü kullan!" diye seslenilebilir. Fakat böyle bir emir kipiyle, sanki insanın görevi, gücünü kullanmasıymış gibi anlaşılabilir. Oysa öyle değildir. Aslında gerçekte herkes kendi gücünü kullanır, ama bunu kendi görevi olarak görmez; herkes her an sahip olduğu kadar güç kullanır. Yenilgiye uğramış birini, gücünü daha çok kullansaydı, diye kınarlar, ama şunu düşünmezler ki, eğer yenildiği anda gücünü ortaya koyacak gücü (örneğin bedensel gücü) olsaydı, herhalde bunu yapmazlık etmezdi. O yenilgi sadece bir dakika süren bir cesaretsizlikten ileri gelmiş olsa bile –bu bir dakikalık cesaretsizlik de bir güçsüzlüktür. Gerçi güç arttırılabilir daha şiddetli hâle getirilebilir ve bu, özellikle düşmanın karşı koyması yüzünden, ya da dostun desteği sayesinde mümkündür; ama gücün kullanılmadığı yerde, onların da olmadığı kesindir. Taşlar birbirine vurularak ateş yakılabilir, ama vuruş olmadan kıvılcım çıkmaz; Bunun gibi insanın da "dürtülmeye" ihtiyacı vardır.

İşte, güçlerin kendi kendine işler hâle gelmesi nedeniyle, onları kullanmayı emretmenin gereği ve anlamı yoktur. İnsanın *alın yazısı* ve görevi güçlerini kullanmak değildir, bu onun her zaman için gerçekten varolan *eylemidir*. Güç, sadece gücün dışavurumunu ifade eden basit bir sözcüktür.

Şu gül nasıl dalında açtığı andan itibaren bir hakikî gül, bu bülbül de nasıl her zaman bir hakikî bülbülse, Ben de oldum olası bir "hakikî insan"ım. İnsan olmam için, görevimi, alın yazımı yerine getirmem ve o alın yazısı doğrultusunda yaşamam gerekmez. Benim ağzımdan çıkan ilk kırık dökük hecelemeler bir "hakikî insan"ın yaşam belirtisidir, yaşam savaşım onun ilk güç gösterisi, son nefesim, "insan"ın gücünün tükendiğinin son belirtisidir.

Hakikî insan, gelecekte varolacak, özlenen bir şey değildir, gerçekte ve şimdiki zamanda varolandır. Ben kim olursam olayım, nasıl olursam olayım, bir çocuk ya da bir ihtiyar, endişeli ya da

gelecekten emin, uykuda ya da uyanık, Ben hep O'yum, Ben hakikî insanım.

Ama eğer ben O İnsan'sam ve dindar insanlığın uzak bir erek olarak gördüğü O İnsan'ı gerçekten kendi içimde keşfettiysem, "hakikâten insanî" olan her şey *bana aittir*. İnsanlık fikrine mâledilen ne varsa, benimdir. Örneğin insanlığın ulaşması istenen ve büyüleyici bir düş olarak parlak bir gelecekte gerçekleşmesi umulan edim özgürlüğünü, Ben peşinen mülkiyetime geçiririm ve şimdilik onu kaçak mal gibi kullanırım. Elbette ki kaçakçıların pek azı yaptıklarının hesabını kendilerine verecek yeterlilikte bir kavrayış sahibidirler, ama içgüdüsel egoizm onların bu bilincinin yerini tutar. Aynı şeyi yukarda, basın özgürlüğü konusunda da belirttim.

Her şey bana aittir, benim mülkiyetimdedir ve bu nedenle de Ben, elimden kaçma ihtimâli olanları geri alırım, özellikle de Ben herhangi bir hizmeti yerine getirmek üzere Kendimi de elimden kaçırırsam, Kendimi de hep yeniden geri alırım. Ama bu da benim görevim değil, benim doğal edimimdir.

Benim kendimi bir başlangıç noktası olarak görmem ile bir varış noktası olarak görmem arasında muazzam bir fark vardır. İkincisi, benim henüz kendime sahip olmadığımın belirtisidir, dolayısıyla ben henüz kendime yabancıyım, ben kendi *özüm*, "hakikî özüm" durumundayım ve bu yabancısı olduğum "hakikî öz", binlerce isimli hayalet kılığında benimle alay edecektir. Ben henüz daha Ben olmadığım için, bir başkası (örneğin Tanrı, hakikî insan, hakikî dindar, akılcı kişi, özgür kişi vb.) benim Ben'imdir.

Kendimden henüz uzaktayken, Ben kendimi ikiye bölüyorum ve bu bölümlerden biri, erişilmemiş olan, tamamlanması gereken hakikî Ben'imdir. Hakikî olmayan öteki bölümümü, yani tinsel olmayan bölümümü ise feda etmek zorundayım; hakikî bölümüm olan diğer Ben, tam insan, yani tin olmalıdır. Bu durumda, "insanın asıl özü tindir" ya da "insan, yalnız tinsel İnsan olarak varolur"

denir. Böylece tini ele geçirmek için hırslı bir kovalamaca başlar, sanki *kendini* ancak bu yolla bulmak mümkünmüş gibi. Bu sürek avına kapılan biri kendinin ne olduğunu gözden kaybeder.

Ve hiçbir zaman ulaşamayacağı Kendi'nin peşinde koşarken de, salt akıllılara özgü bir kuralı dikkate almayarak, insanları oldukları gibi kabul etmeyi ihmâl eder, olmaları gerektiği gibi olmalarını ister; bu yüzden de herkesi olması gereken Ben'inin peşinden koşturarak "tüm insanları eşit haklara, eşit saygınlığa sahip, eşit ahlâklı ya da akıllı kişiler yapmaya çabalar"*.

Evet, "eğer insanlar olmaları *gerektiği gibi olsalardı*, *olabilselerdi*, bütün insanlar akıllı olup birbirlerini kardeş gibi sevselerdi" –cennette yaşıyormuş gibi olurduk.** –Peki, insanlar olmaları gerektiği gibi olsunlar, olabilsinler. İnsanların ne olmaları gerekir? Herhalde olabildiklerinden daha fazlası olamazlar. Ya ne olabilirler? –Olabileceklerinden daha fazlası olamazlar, yani güçlerinin, kudretlerinin elverdiğinden daha fazlası olmalarına olanak yoktur. Ama gerçekte oldukları budur, çünkü olmadıkları şey olmaya *muktedir değillerdir* –zira muktedir olmak demek– gerçekten olmak demektir. İnsan gerçekten olmadığı bir şeye muktedir değildir, gerçekten yapmadığı bir şeyi yapmaya da muktedir değildir. Gözünde katarakt olan bir kör görebilir mi? Elbette görebilir, ama ancak kataraktını başarılı bir şekilde ameliyat ettirebilirse... Oysa şimdiki hâlinde göremez, çünkü görmemektedir. Gerçeklik ve olasılık hep bir aradadır. Yapılmayan, yapılamaz ve yapılamayan da yapılmaz.

Bu iddia hiç de göründüğü kadar tuhaf değildir, zira herkes sık

* (anonim) "Der Kommunismus in der Schweiz" ["İsviçre'de Komünizm" Weitling'de bulunduğu iddia edilen belgeler arasındaki Dr. Blutschli'nin komisyon raporunda, İsviçre'deki Komünistler hakkında verilen aydınlatıcı bilgi. s. 24, Bern 1843.]

** *Der kommunismus in der Schweiz* (İsviçre'de Komünizm), s. 63.

sık: "Belki şu... ya da şu... olabilir" der. Bu, "şunun şöyle ya da şöyle olabileceğini düşünüyorum"dan başka bir anlama gelmez. Örneğin, "bütün insanların akıllıca bir yaşam sürdürmeleri mümkündür" sözü, "bütün insanların akıllıca bir yaşam sürdürebileceğini düşünüyorum" anlamına gelir. Ama benim bu düşüncem insanların akıllıca bir yaşam sürdürmelerini sağlayamaz ve sağlamaz da; akıllıca bir yaşam sürdürmeyi insanlara bırakmak zorunda olduğumuz için, bu genel akılcı yaklaşım ancak benim düşünebileceğim bir şeydir, düşünülebilirliktir; düşünülebilen bir şey ise, aslında *gerçekliği* olan bir şeydir, ancak Benim yapabilme *olanağına* sahip olmadığım bir şey olduğundan, bir olasılık diye adlandırılır. Sana bağlı olduğu kadarıyla tüm insanlar akıllıca davranabilirler, çünkü senin buna itirazın yoktur, hatta düşüncelerinin ulaşabildiği boyut içinde belki bunun önünde bir engel de göremezsin, böylece senin düşüncende de bu meseleye karşı çıkacak hiçbir şey yoktur: Bu mesele Senin açından düşünülebilirdir.

Ama tüm insanlar akıllı olmadıklarından –herhalde akıllı olabilmeleri de olası değildir.

Kolayca olabileceğini sandığımız bir şeyin olmaması ya da yapılamaması durumunda, burada kesin olarak bir engelin bulunduğu ve bu nedenle mümkün olmadığı sonucuna varırız. İçinde yaşadığımız çağın bir sanatı, bir bilimi vs. vardır. Sanat elbette kötü durumda olabilir; ama biz çıkıp da daha iyi bir sanatımızın olmasını hak ediyoruz ve bunun için de sadece istememiz yeterlidir diyebilir miyiz? Biz ne kadar sanata sahip olabiliyorsak, aynen o kadar sanata sahibiz. Günümüzdeki sanat, bu anda *mümkün olabilecek tek* sanattır ve bu nedenle de zamanı için gerçek sanattır.

"Olabilir" kelimesinin anlamını "gelecekte" demek olacak kadar daraltsak bile, hâlâ "gerçek olma" gücünü bütünüyle muhafaza eder. Örneğin "yarın güneşin doğması olasıdır" dendiği zaman, bunun anlamı şudur: "Yarın, bugün için gerçek gelecektir."

Çünkü bir geleceğin ancak henüz gerçekleşmemiş olması hâlinde gerçek "gelecek" olduğunu ima etmeye hacet yoktur.

Fakat bir tek kelimeye bu kadar önem vermenin sebebi nedir acaba? Eğer arkasında binlerce yılın yanılgısı gizlenmiş olmasaydı, bu bir tek kavramda, yani "muhtemel-olası" sözcüğünde fanatik insanların hayaletleri dolanıp durmasaydı, onu umursamazdık.

Az önce belirttiğimiz gibi düşünce, fanatik dünyaya egemendir. Olasılık düşünülebilirlikten başka bir şey olmadığına göre, o hâlde bu berbat *düşünülebilirliğe* bugüne dek nice kurban verilmiştir. İnsanların akıllanmaları *düşünülebilir* bir durumdu, İsa'yı tanımaları da düşünülebilirdi, iyilik fikrine coşkuyla bağlanıp ahlâklı olmaları düşünülebilirdi, herkesin Kilise'nin kucağına sığınması düşünülebilirdi, devlet için tehlikeli olabilecek şeyler tasarlamamaları, söylememeleri ve yapmamaları düşünülebilirdi, itaatkâr vatandaşlar *olabilmeleri* düşünülebilirdi: Bunlar –aynı mantığa göre– düşünülebilir olmaları nedeniyle mümkün olabilmektedir. Bu mantığı ilerletirsek, bunların insanlar için mümkün olması, insanların da öyle olmalarını gerektirir, böyle olmaları onların *misyonudur* (işte yanılgı tam da burada yatar; bir şeyin Benim için düşünülebilir olması yüzünden diğer *insanlar* için mümkün olduğu hükmüne varılır). Ve sonuç olarak İnsanları, sadece bu misyona göre, sadece *görevli* olarak kabul etmelidir, insanları "oldukları gibi değil, olmaları gerektiği gibi görmelidir".

Bundan elde ettiğimiz daha sonraki çıkarım nedir? İnsan, Tek değildir ama bir *düşüncedir*, bir *idealdir*. Tek ile İnsan kıyaslandığında, çocuk ve yetişkin arasındaki orantı bile yetersiz kalır, bu kıyaslama ancak tebeşirle konulan bir nokta ile, düşünülen nokta arasındaki orantıyla, ya da fanî yaratık ile ebedî Yaratıcı arasındaki orantıyla ifade edilebilir. Daha yeni bir bakış açısına göre betimlemek gerekirse, bir canlı türü ile onu temsil eden canlı arasındaki orantı da ölçü olarak gösterilebilir. Bu noktada "İnsanlık"ın "sonsuz ve ölümsüz" olanın yüceltilmesi konusu ortaya çıkıyor (*in*

maiorem humanitatis gloriam)*. Tek, "İnsanlık tini" uğruna bir şey yapmış olmak için, kendini ona adamalı ve bu yolla "ölümsüz şan"a ulaşmalıdır.

Papazların ve modası geçmiş öğretmenlerin devri devam ettikçe, *düşünen kişiler* dünyada böyle egemen durumda olurlar ve onlara göre, onlar ne düşünürlerse, o mümkündür, mümkün olanın da gerçekleştirilmesi gerekir. Onlar bir insan ideali *düşünürler* ve bu insan ideali kısa süreliğine, sadece onların düşüncelerinde gerçektir. Ama onlar bunu hayata geçirmenin mümkün olacağını da düşünürler ve hiç tartışmasız, bu hayata geçirme gerçekten –düşünülebilirdir, o bir –idedir, fikirdir.

Ama bir Krummacher belki Benim ve Senin gibi kimselerin inançlı Hıristiyanlar olabileceğini *düşünebilir*; Bizi bu doğrultuda yontmak isterse, Biz de ona bizim Hıristiyan olmamızın sadece bir *düşünceden ibaret* olduğunu, bundan fazlasının *imkânsız* olduğunu kısa sürede hissettiririz. O arsız arsız yüzümüze gülerek bizi sürekli taciz edici *düşünceleriyle*, "iyi inancıyla" etkileyebileceğine emin olsa da, bir süre sonra bizim olmak istemediğimiz bir şeyi olmaya *ihtiyacımız* olmadığını anlayacaktır.

Olay böylece dindarları ve aşırı dindarları da fersah fersah aşarak devam eder. "Eğer tüm insanlar akıllı olsaydı, tüm insanlar âdil davransaydı, tüm insanlar insan sevgisi tarafından yönlendirilseydi, vb!" Akıl, adalet, insan sevgisi vb, insanların önüne bir görev, çabalarının bir amacı olarak konur. Oysa akıllı olmak ne demek? Kendini sorgulamak mı demek? Hayır, akıl yasalarla dolu bir kitaptır ve bu yasaların hepsi egoizme karşıdır.

Günümüze kadar süregelen tarih, *tinsel* insanın tarihidir. Duyusallık döneminden sonra asıl tarih, yani tinsellik, ruhanîlik, duyarsızlık, duyu-ötesilik, saçmalık dönemi başlar. İnsan *bir şey* ol-

---

* [Cizvitlerin düsturu olan *"Tann'nın yüce görkemi adına"*dan türetme: *"İnsanlığın yüce görkemi adına."* –y.n.]

mak ve kendinden *bir şey* oluşturmak ister. Ama ne? İyi, güzel, doğru; dahası ahlâklı, dindar, iyi niyetli vb. olmak ister. Kendini "doğru dürüst biri", "doğru dürüst bir insan" olarak geliştirmek ister. Onun hedefi, zorunluluğu, alın yazısı, görevi, *ideali –İnsan*'dır. O gelecekteki ve öbür dünyadaki Kendi'dir. Onu "doğru dürüst biri" yapan *nedir*? –Doğruluk, iyilik, ahlâklılık vb. Bu durumda o, aynı "ne"leri kabul etmeyen, aynı ahlâklılığa özenmeyen, aynı inancı benimsemeyen herkese ters davranır, "ayrılıkçıları, dinsizleri, hizipçileri" çevresinden kovar.

Hiçbir koyun, hiçbir köpek "doğru dürüst bir koyun, doğru dürüst bir köpek" olmak için çaba sarf etmez. Hiçbir hayvan için kendi özü bir görev değildir, yani kendi özünü gerçekleştirilmesi gereken bir kavram olarak görmez. O, yaşamını sonuna kadar sürdürmekle, yani çözülmekle, eriyip gitmekle kendini gerçekleştirir. Olduğundan *başka* bir şey olmak, ya da kendinden başka bir şey hâline gelmek istemez.

Ben size hayvanlar gibi olmayı mı önerseydim? Sizi hayvan olmaya gerçekten teşvik edemem, çünkü bu da gene bir görev, bir ideal yerine geçebilir. ("Çalışkanlıkta arı senden üstündür.") Hem bu, hayvanların insan olmalarını istemek gibi bir şey olurdu. Sizin doğanız, düpedüz insanî bir doğadır, sizler insanî doğadasınız, yani insansınız. Zaten öyle olduğunuz için de, insan olmanıza gerek yoktur. Hayvanlar da "terbiye edilir" ve terbiye edilmiş bir hayvan kendi doğasına ters düşen bazı işler yapar. Ne var ki, terbiye edilmiş bir köpek kendi açısından doğal köpekten daha iyi değildir ve bizimle daha kolay iletişim kurabilecek durumda olsa da, bundan onun bir kazancı yoktur.

Eskiden beri insanları ahlâklı, akıllı, dindar, insanî "varlıklar hâline getirmek", yani terbiye etmek için çaba sarf etmek çok revaçtadır. Ama boyunduruk altına alınamayan Benlik, insanın kendi doğası ve egoizm, tüm bu çabaları boşa çıkarır. Terbiye edilenler, hiçbir zaman ideallerine erişemezler ve o yüce ilkelere bağlı

olduklarını sadece *ağızlarıyla* ikrar ederler ya da *günah çıkartırlar*, şehadet getirirler. Bu bağlılık ve inanç karşısında, *yaşamın* içinde kendilerinin hep "birer günahkâr olduklarını", ideallerinin gerisinde kaldıklarını, "zayıf insanlar" olduklarını fark ederler ve "insanî zaaf" bilincini içlerinde taşırlar.

Eğer Sen, senin "alın yazın" olarak bir *idealin* peşinde koşmayıp, zamanın her şeyi çözüp dağıttığı gibi, sen de kendini çözüp dağıtırsan, durum farklıdır. Çözülme, senin "alın yazın" değildir, çünkü o şimdiki zamandır.

Kültür, din elbette insanların özgürleşmesini sağlamıştır, ama onları yalnızca bir efendiden kurtarıp bir başka efendinin egemenliği altına devretmiştir. Ben din yoluyla ihtirasımı denetim altına almayı öğrendim, dünyanın direnişini, *bilimin* bana sağladığı hileler yoluyla kırabiliyorum; Ben hiçbir insana da hizmet etmiyorum; "Ben hiç kimsenin uşağı değilim" dediğimde, bana şu karşılık verilir: "Sen insandan çok Tanrı'nın buyruğunu dinlemelisin!" –Keza Ben dürtülerim sayesinde akılsız alın yazısından azadeyim, ama *Akıl* denen efendiye boyun eğerim. Ben "tinsel özgürlüğü", "tinin özgürlüğünü" kazandım. Böylece Ben tamamen *tinin* egemenliğine tâbi oldum. Tin bana emreder, akıl beni yönlendirir, onlar benim rehberim ve âmirimdir. Egemen olanlar, "akılcıl" olanlardır, "tine hizmet edenler"dir. *Ben* eğer etten kemikten oluşmuş bir beden değilsem, gerçek anlamda tin de değilimdir. Tinin özgürlüğü, Benim esaretimdir, çünkü Ben tinden ya da etten kemikten daha öteyim.

Hiç kuşku yok ki, kültür beni *güçlü* kıldı. Bütün *dürtülere*, gerek kendi doğamdan kaynaklananlara, gerekse dünyanın dayatmalarına ve zorbalıklarına egemen olabilecek duruma geldim. Ben kütürüm sayesinde biliyorum ki, ihtiraslarım, zevklerim, taşkınlıklarım yüzünden bir şeye zorlanmamı önleyecek kadar kuvvetliyim: Ben bütün bunların *efendisiyim*. Aynı şekilde bilim ve

sanat sayesinde, bana karşı koyan dünyanın da *efendisi* oldum ve bu efendiye, gerek deniz, gerek toprak boyun eğmekte, yıldızlar bile hesap vermekteler. Beni *efendi* yapan, egemen kılan tindir. Ne var ki, tin üzerinde egemenliğim yoktur. Din (kültür) bana "dünyanın üstesinden gelmenin" yollarını gösteriyorsa da, *Tanrı'nın* nasıl üstesinden geleceğimi ve onu nasıl egemenliğim altına alabileceğimi öğretmiyor, çünkü Tanrı "tindir". Ve efendisi olamadığım bu aynı tin, en çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir: Örneğin Tanrı adını taşıdığı gibi, Halkın tini, Devlet, Aile, Akıl, hatta Özgürlük, İnsanlık, İnsan gibi adlarla da karşıma çıkabilir.

Yüzyıllar boyunca kültürün kazandırdıklarını minnetle Kendime mâlediyorum; bunların hiçbirinden vazgeçmek istemem: *Ben* boşuna yaşamadım. Doğam üzerinde *gücüm* olduğuna ve hırslarımın, arzularımın esiri olmam gerekmediğine dair deneyimimi kaybetmek istemiyorum. Bilimin (kültürün) sağladığı araçlar sayesinde dünyaya hükmedebileceğime dair deneyimim bana çok pahalıya mâlolduğundan, onu unutmuyorum. Ama Ben daha da fazlasını istiyorum.

İnsanlar şunu soruyorlar: İnsan ne olabilir, neleri başarabilir, neleri edinebilir? Ve her şeyin en yüksek olanını bir görev olarak karşımıza dikiyorlar. Sanki *Benim* için her şey mümkünmüş gibi!

Bir insanın –örneğin para hırsı, kıskançlık gibi– bir bağımlılık, bir tutku vs. sonucu felâkete sürüklendiğini gören biri, onu bu düşkünlükten kurtarmak ve "kendini yenmeyi" başarabilmesi için ona yardım etmek ister. "Amacımız onu adam etmektir!" Eğer eskisinin yerine anında başka bir düşkünlük koymasaydı, gayet güzel olurdu tabi. Para hırsının esiri olan birini bundan kurtarmanın sonucu, sadece onu dindarlığa, hümanizme ya da başka bazı ilkelere teslim etmektir. Böylece o, yeniden *sabit bir bakış açısına* transfer edilmiş olur.

Dar bir bakış açısından ulvî bir bakış açısına geçmek şu sözlerle ifade edilebilir: Anlayış geçici olana değil, kalıcı olana, zamanla

sınırlı olana değil, sonsuz, mutlak, tanrısal, saf insanî vb. olana –*tinsel* olana– yönelmelidir.

İnsanlar kısa zamanda şunun farkına vardılar ki ne gibi şeylere merak saldıkları, neyle uğraştıkları hiç de önemsiz değildir. Böylece *nesnenin* önemli olduğunu anladılar. Şeylerin ayrıntılarını aşıp üst düzeye yükselmiş olan nesne, şeylerin özüdür. Hatta öz, şeylerde tek düşünülebilendir; öz, *düşünen* insan içindir. Bu nedenle *algılarını şeylere* yönelteceğine, *düşüncelerini öze* yönelt! "Görmeden iman edenlere ne mutlu"* sözü, düşünenlere ne mutlu, çünkü onlar görünmeyenle ilgilenir ve ona inanırlar demektir. Fakat yüzlerce yıl boyunca üzerinde düşünülen ve önemli bir tartışma konusu olan bir nesne bile, günün birinde "artık üzerinde söz sarf etmeye değmeyecek bir konu" hâline gelir. İnsanlar buna ikna oldukları hâlde, gene de bir nesnenin kendiliğinden geçerli bir önemi ve mutlak değeri olduğunu göz önünde bulundurmaktan vazgeçmediler, sanki çocuk için oyuncak, Türkler için Kur'an dünyanın en önemli şeyi değilmiş gibi. Ben, Kendim için tek önemli şey olmadığım sürece, hangi nesneye "fazlasıyla değer verdiğimin" bir önemi yoktur. Sadece ona karşı işlediğim küçük ya da büyük *suçlar* değer taşır. Bir şeye vefamın ya da bağlılığımın derecesi, itaatkârlığımın perspektifine işaret eder, günahlarımın derecesi ise, Kendim-olmamın ölçüsünü gösterir.

Sonunda insan her şeyi "aklından çıkarmayı" da bilmeli –hiç değilse rahat uyuyabilmek için. *Bizim* meşgûl olmadığımız hiçbir şey Bizi meşgûl edemez. Şan, şeref düşkünü kişi, hırslarını tatmin etmek için kafasında tasarladıklarından kaçıp kurtulamaz, Tanrı' dan korkan da, Tanrı düşüncesini zihninden çıkaramaz. Deli divânelik ve fanatiklik, ele geçirilmişlik aynı şeylerdir, birbiriyle örtüşür.

Kendi özünü gerçekleştirme ya da kendi kavramlarına göre yaşama isteği, Tanrı'ya inananlar için "dindar" olmak demektir,

* [Yeni Ahit, Yuh. 20:29. –y.n.]

insanlığa inananlar içinse, "insanca" yaşamak demektir ve yalnız duyusal ve günahkâr insan, duyularını tatmin ile ruhunu huzura kavuşturma arasında bocaladığı ve bir "zavallı günahkâr" durumunda olduğu sürece bunu isteyebilir. Hıristiyan dinine mensup insan, duyusal insandır ve kutsallığın ne olduğunu bildiğinden, onu zedelediğinin bilincine vardığında, kendini zavallı bir günahkâr olarak görür. Hıristiyanlık bilinci, duyuların egemenliğini günahkârlık olarak görür ve Hıristiyan bu bilinçle doludur. Çağımızın yeni insanları artık "günah" ve "günahkârlık" sözcüklerini ağızlarına almayıp bunların yerine "egoizm", "kendine düşkünlük", "özçıkar" gibi kelimeleri kullanıyorlarsa, Şeytan sözcüğünün karşılığı olarak da, "gayri-insanî" ya da "egoist" ifadelerini kabul ediyorlarsa, acaba Hıristiyanların eskisine kıyasla sayıca azaldığına mı hükmetmeli? Eskisi gibi gene iyi ile kötü arasında çatışma yok mu? İnsan denen yargıç bizim hakkımızda hüküm vermiyor mu? Kendimizi bir insan hâline getirme ereği artık kalmadı mı? Artık buna bir erek değil de bir *görev*, hatta bir *yükümlülük* deniyorsa, bu isim değişikliği çok doğrudur, çünkü "İnsan", tıpkı Tanrı gibi, "çağırabilen" kişisel bir varlık değildir. Ama isim değişikliği dışında bütün mesele eskisinden farksız olarak devam eder.

Herkesin nesnelerle bir ilişkisi vardır ve herkesin bu ilişkisi farklıdır. Örnek olarak, milyonlarca insanın iki bin yıl boyunca sıkı bir ilişki içinde olduğu kitabı, yani İncil'i ele alalım. Bu kitap, onu okuyanların her biri için nasıl bir anlam taşıyordu ve hâlen de nasıl bir anlam taşıyor? Kuşkusuz her biri onu nasıl değerlendirdiyse, onun için sadece o *değeri ifade etmiştir!* İncil'e önem vermeyen için İncil hiçbir anlam taşımıyordu. İncil'i, kötülüklerden koruyan bir muska olarak kullanan için İncil sadece bir büyü aracı yerini tutuyordu. İncil'le çocuklar gibi oynayan için ise, İncil bir oyuncaktan başka bir şey değildi, vb.

Oysa Hıristiyanlık, İncil'in *herkes için aynı anlamı ve değeri*

taşımasını, yani kutsal kitap, ya da "kutsal metin" olarak kabul edilmesini ister. Bu ise Hıristiyanların bu bakış açısının, diğer insanların da bakış açısı olması, yani o objeyle kimsenin başka bir ilişki içinde olmaması gerektiği anlamına gelir. Bununla ilişkinin Kendi-olma durumu mahvedilir, tek bir anlam, tek bir zihniyet, *"doğru"*, "tek doğru" olarak belirlenir. İncil'i istediğim biçimde kullanma özgürlüğümün kısıtlanması ile birlikte, genel olarak istediğimi yapma özgürlüğüm de engellenmiş olur ve onun yerine bir görüş ve bir hüküm zorla dayatılır. İncil'in, insanların uzun süren bir yanılgısı olduğuna hükmeden kişi *–cürüm* niteliğinde bir yargıda bulunmuş olacaktır.

Gerçekten de İncil'i eline alıp oynayarak onu parçalayan çocuk ve İncil'i kulağına dayayıp içinden bir ses gelmeyince fırlatıp atan İnka halkından Atahualpa'nın* İncil hakkındaki hükümleri, İncil'i "Tanrı'nın kelâmı" olarak öven papazın, ve onun insan elinden çıkma bir katakulli olduğunu iddia eden Eleştiricinin hükümleri de aynı derecede doğrudur. Demek ki şeyleri nasıl kullandığımız, tamamen bizim *seçimimize* kalmıştır, yani *keyfidir*. Biz şeyleri *gönlümüzce* değerlendiririz, ya da daha açık ifade etmek gerekirse, şöyle de denebilir: Şeyleri *olanaklarımız elverdiği* ölçüde kullanırız. Hegel'in ve spekülatif teologların İncil'in içeriği üzerinde düşünerek fikirler ürettiğini işiten papazlar, neden bağırıp çağırıyorlar acaba? İşte bunun asıl nedeni, onların İncil'i gönüllerince değerlendirmeleri, kullanımında "keyfî davranmalarıdır".

Biz hepimiz nesneleri kullanırken keyfî davranırız, yani onları *gönlümüzün* istediği biçimde, *hoşlandığımız* şekilde kullanırız (örneğin filozof, her şeyde bir "düşünce" bulmaktan hoşlanır; içinde

---

* [İspanyollar tarafından yok edilen İnka İmparatorluğu'nun son kralı. İnkaları Hıristiyanlığa davet eden papazın verdiği İncil'i eline alır, onu önce bir kehanet kutusu sanır, kulağına dayar, İncil'den ses seda çıkmayınca da onu yere fırlatır. –r.n.]

Tanrı korkusu olan kişi ise, İncil'i kutsal saymak suretiyle Tanrı'nın takdirini kazanmaktan hoşlanır); görülüyor ki, en korkunç zorbalıklar, en sıkıcı keyfîlikler, en saçma dayatmalar hep bizim *kendi keyfî* davranışlarımızdan ortaya çıkar. Madem ki *Biz*, kutsal nesneleri öyle ya da böyle değerlendirirken keyfî davranıyoruz, o hâlde papaz güruhunun da Bizi *kendi görüşlerine* göre keyfî biçimde değerlendirmelerini ve dine aykırı davrananlar gibi ateşte yakılmaya, ya da başka bir biçimde cezalandırılmaya, örneğin sansüre tâbi tutulmaya lâyık görmelerini nasıl yadırgayabiliriz?

Bir insan ne ise, şeyleri öyle kullanır. "Sen dünyaya nasıl bakıyorsan, dünya da sana öyle bakar." Bu durumda görmüş geçirmiş kimseler şu tavsiyede bulunurlar: Sen dünyaya sadece "önyargısızca ve doğru bir gözle" vb. bakmalısın. Sanki çocuk İncil'i bir oyuncak olarak kullanırsa ona önyargısızca ve doğru bir gözle bakmazmış gibi. Bize bu akıllı tavsiyede bulunanlardan biri de Feuerbach'tır.* İnsan şeylerle dilediğini yaparsa, onlara doğru bir gözle bakar (burada şey demekle genel anlamda nesneler, objeler kastedilmektedir, Tanrı gibi, hemcinslerimiz gibi, sevgilimiz gibi, bir kitap, bir hayvan gibi). Bu nedenle şeyler ve onlara nasıl bakıldığı önem bakımından önde gelmez, önde gelen Ben ve Benim irademdir. Şeylerden düşünceler çıkarılmak *isteniyor*, dünyada aklın keşfedilmesi *isteniyor*, dünyada kutsallık olsun *isteniyor*: Bu istekler yerine gelecektir. "Arayan bulur." *Neyi* arayacağımı *Ben* belirlerim, örneğin Ben İncil'de bir teselli ararsam, onu bulurum. Ben İncil'i esaslı bir biçimde okumak ve sorgulamak istiyorsam, bu okumadan esaslı bir bilgi edinir ve eleştiri konusu çıkarırım –tabiî kendi gücüm oranında. Ben kendi açımdan ilgimi çeken şeyleri seçerim ve bu seçimimle –keyfî bir davranış ortaya koyarım.

* [Bkz. Ludwig Feuerbach, *Grundsaetze der Philosophie der Zukunft* (*Geleceğin Felsefesinin İlkeleri*), s. 70, Zürih ve Winterthur 1843. –Almanca baskıda y.n.]

Bu saptamayla ilgili olarak, benim bir nesne hakkında vardığım her yargının benim irademden kaynaklandığını ve irademin *yaratığı* olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bunu kabul etmekle vardığım sonuç, benim bu *yaratığa*, yani yargıma teslim olmamam gerektiği, onun *yaratıcısı*, yani yargılayan olarak kalmaya devam etmem ve hep yeniden yargılarda bulunmam gerektiğidir. Nesnelerin tüm sıfatları, benim söylemlerim, benim yargılarım, benim –yaratıklarımdır. Eğer onlar Benden kopmak ve kendi için bir nesne olmak isterlerse, ya da üstelik Beni etkilemek isterlerse, o zaman yapacağım ilk şey, onları kendi Hiçliklerine terk etmek, yani yaratıcıları olan Benim içime geri almaktır. Tanrı, İsa Peygamber, Teslis, ahlâklılık, iyilik vb. böyle yaratıklardır ve Ben Kendime, bunların birer hakikât değil, birer yanılgı olduklarını da söylemeye izin veririm. Bir zamanlar onların varolmalarını nasıl istemiş ve buyurmuşsam, onların varolmamalarını isteme ehliyetine de sahip olmak istiyorum. Onların beni aşmalarına izin veremem, onların sonsuz olmaları ve benim egemenliğimden kurtulmaları demek olan, *mutlak* bir varlık olmalarına izin verme zaafını gösteremem. Ben bu durumda *istikrarlılık prensibine*; dinin "dokunulmaz kutsallıklar", "sonsuz hakikâtler", kısacası bir "kutsal" yaratmayı ve *sana ait olandan* Seni mahrum etmeyi bir vecibe sayan esas yaşam prensibine tâbi olurum.

Nesne, kutsal kılığında nasıl bizi fanatik yaparsa gayri-kutsal kılığında da gene öyle fanatik yapar, keza duyu-ötesi bir nesne olarak da duyusal bir nesne olarak da. İkisi de hırs veya iptilâya yol açar; para hırsı ve cennet özlemi aynı düzeydedir. Aydınlanmacılar, insanları duyusal dünyaya yönlenmeye teşvik ettikleri sırada, Lavater, vaazlarıyla insanlara görünmeyene duyulan özlemi telkin ediyordu. Bu iki gruptan biri *duygusallık* uyandırmak isterken, diğeri *hareketlilik*, canlılık yaratma amacındaydı. Nesnelerin algılanış biçimleri çok çeşitlidir, nitekim Tanrı, İsa Peygamber, dünya vb. farklı insanlar tarafından farklı biçimlerde algılanmışlar-

dır ve algılanmaktadır. Bu bakımdan herkes "farklı düşünen" biridir ve pek çok kanlı savaş yaşandıktan sonra, artık insanların aynı nesne hakkında farklı görüşlere sahip olması, ölümü hak ettirecek bir kâfirlik şeklinde yargılanmamaktadır. Günümüzde "farklı düşünenler" birbirleriyle uzlaşmışlardır. Ama Ben neden bir mesele hakkında farklı düşünmekle yetineyim, neden bu farklı düşünmeyi son noktasına kadar vardırarak, artık bu meseleyi Hiç yerine koymayayım, yani onu ortadan kaldırıp yok olduğunu düşünmeyeyim? O zaman bir meseleyi *algılama* da son bulur, çünkü ortada algılanacak bir şey kalmaz. Neden kendi kendime Tanrı, Allah değildir, Brahma değildir, Yehova değildir –Tanrı'dır, demeyeyim? Neden, Tanrı bir yanılgıdan başka bir şey değildir demeyeyim? Ben "Tanrı'nın varlığını inkâr eden biri" olursam, neden Beni lânetlerler? Çünkü yaratık, yaratıcıdan üstün tutulmuş olur ("...ve Hâlıktan ziyade mahlûka tapıp kulluk ettiler"*) ve öznenin uslu uslu *boyun eğip* hizmet etmesi için, *egemen bir nesneye* ihtiyaç duyulur. Ben mutlak olanın egemenliği altına girip ona *boyun eğmek* zorundayım. Buna zorlanmaktayım.

Hıristiyanlık, "düşünceler âlemi" sayesinde tamama ermiştir. Düşünce, dünyanın bütün ışıklarının söndüğü, tüm varolanların varoluşlarını yitirdiği ve insanın iç dünyasının (yürek ve kafa) her şeyin içinde her şey olduğu bir içselliktir. İşte bu düşünce âlemi kurtarılmayı bekler, tıpkı Sfenks'in ölebilmek için Ödipus'un bulmacayı çözen sözcüğünü beklemesi gibi. *Ben* onun kalıcılığını yok edenim, çünkü yaratıcının âleminde o artık kendine ait bir âlem, devlet içinde bir devlet değildir; o sadece benim yaratıcı-düşüncesizliğimin meydana getirdiği bir yaratıktır.

Hıristiyan dünyası, Hıristiyanlık ve bizzat dinin kendisi, yalnızca donup katılaşmış, *düşünen* dünya ile aynı anda ve birlikte batabilirler. Düşünceler bittiği zaman, inananlar, dindarlar da kal-

* Yeni Ahit, Rom. 1:25.

maz. Düşünen kişi için düşünmek "ulvî bir çalışmadır, kutsal bir edimdir" ve sağlam bir *inanca*, hakikât inancına dayanır. Önceleri dua etmek kutsal bir edimdi, daha sonra bu kutsal "kısa ayin" akıl ve mantığı da devreye sokan bir "düşünceye" dönüştü; ama bunda da gene "kutsal hakikât" sarsılmaz bir inanç temeli olarak varlığını sürdürdü; bu düşünce biçimi, hakikât tininin kendine hizmet etsin diye kurduğu mükemmel bir makinedir. Özgür düşünce ve özgür bilimdir *Beni* meşgûl eden –özgür olan Ben olmadığım için Beni meşgûl eden de *Ben* değilim; bizzat düşünce özgürdür ve beni –gökle ve göksel olanla ya da "tanrısal" olanla– meşgûl eden de odur; yani Beni dünyayla ve dünyevî olanla olması gerektiği gibi meşgûl olmaya, bu dünyayla değil "başka" bir dünyayla meşgûl olmaya zorlayan odur. Bu, sadece dünyanın tersine dönmüş ve yerinden oynatılmış durumudur. Dolayısıyla dünyanın *özü* ile meşgûl olmak bir *oynatmışlıktır*, yani deliliktir. Düşünen kişi, doğrudan doğruya kendisiyle ilgili olan şeylere karşı kördür ve onların üstesinden gelmeyi beceremez. O, yemez, içmez, keyif alacağı şeylerle uğraşmaz, çünkü yiyen ve içen kişi asla düşünen bir kişi değildir. Hatta düşünen kişi, düşünmeye dalmasından ötürü, yemeyi, içmeyi, beslenme sorunlarını, hayatta ilerlemeyi unutur. Dua eden kişi de aynı onun gibi her şeyi unutur. Bu nedenle o, güçlü kuvvetli doğa insanının gözüne garip bir kaçık, bir *aptal* gibi görünür, –ona kutsal gözüyle baksa dahi, eskilerin gözüne çılgınlar nasıl görünürse öyle görünür. Özgür düşünme bir çılgınlıktır, *safi içselliğin hareketidir*, sırf *içsel olan insanın*, kalanını [dışsal insanı] yönetmesi ve düzene sokmasıdır. Şamanlar ve spekülatif filozoflar, *içsel* insanın –Moğol'un– en alt ve en üst basamağını temsil eder. Şamanlar ve filozoflar hayaletlerle, ifritlerle, *ruhlarla*, tanrılarla savaşırlar.

Kendi-olan düşünce, *Benim* düşüncem, bu *özgür* düşünceden tamamen farklıdır; Beni yönetmez, bizzat Benim tarafımdan yönetilir, o keyfime göre ilerlettiğim ya da yarıda bıraktığım düşünce-

dir. Kendi-olan bu düşüncenin özgür düşünceden farkı, tıpkı gönlümce tatmin ettiğim Kendi-olan duyusallığımın, özgür, denetime alınamayan ve yenik düştüğüm duyusallıktan farklı olmasına benzer.

Feuerbach *Geleceğin Felsefesinin İlkeleri* adlı eserinde hep *varlık* üzerinde durmuştur. Feuerbach, Hegel'e ve mutlak felsefeye karşı olmakla beraber, soyutlamada takılıp kalır; çünkü "varlık" bir soyutlamadır, tıpkı "Ben" gibi. Ama Ben yalnız bir soyutlama değilim, Ben her şeyin içinde her şeyim, dolayısıyla soyutlama ya da Hiç de olsam, Ben Her Şeyim ve Hiçim; ben sadece bir düşünce değilim, ben aynı zamanda birçok düşüncelerle de doluyum, bir düşünceler dünyasıyım. Hegel, Kendi-olanı, Benim olanı, "Kanaati" mahkûm eder. "Mutlak düşünce", düşüncenin *Benim* düşüncem olduğunu, *Benim* onu düşündüğümü ve onun sadece *Benim* sayemde varolduğunu unutan düşüncedir. Ama ben Ben olarak, Bana ait olanı yutarak tekrar içime sindiririm ve onun efendisi olurum, o sadece Bana ait bir *fikirdir* ve Ben onu her an *değiştirebilirim*, yani yok edebilirim, içime geri alırım ve tüketebilirim. Feuerbach, Hegel'in "mutlak düşünce"sini, *alt edilmemiş varlık* ile çürütmek ister. Ama Varlık benim içimde tıpkı düşünce gibi alt edilmiştir. *Benim* varlığımdır, tıpkı diğerinin de *benim* düşüncem olduğu gibi.

Feuerbach, *duyularımızı* her amaç için kullandığımıza ve bu organlarımızdan tamamen vazgeçemeyeceğimize çok sıradan bir kanıt göstermekle yetinir ve daha ileriye gidemez. Elbette ki duyularım varolmazsa, düşünemem. Ne var ki düşünebilmem ve duyumsamam için, yani hem soyut hem de somut olanı algılamam için her şeyden önce Benim *Kendime*, hem de bu çok özel olana, bu *Biricik* Kendime ihtiyacım vardır. Eğer Ben, bu Biricik olmasaydım da örneğin Hegel olsaydım, o zaman bu dünyayı gördüğüm biçimde göremezdim, Ben o dünyadan Hegel olarak çıkardığım felsefî sistemi bulup çıkaramazdım vb. Gerçi Benim de

başka kişiler gibi duyularım olurdu, ama Ben onları Kendi kullandığım gibi kullanmazdım.

Feuerbach, Hegel'i, dili kötü kullanmakla ve bazı kelimelere doğal anlamlarından farklı anlamlar yüklemekle suçlamıştır.* Oysa kendisi de, duyularla algılanabilen, "duyusal" sözcüğüne, fevkalâde bir anlam yüklemekle aynı hataya düşer. Örneğin sayfa 68-69'da şöyle der: "Duyusal demek, dünyevî, düşünceden yoksun, apaçık, kendiliğinden anlaşılan demek değildir." Ama eğer kutsal ve düşüncelerle dolu, ayan beyan ortada olmayan ve sadece dolaylı olarak, yani bir aracı ile anlaşılabilen bir şey kastediliyorsa –o zaman da artık buna duyusal denmez. Sadece *duyulara* hitap eden şeyler duyusaldır. Fakat duyulardan *öte* bir algılamayla haz duyabilenlere, duyuları ile haz duymayı ve algılamayı aşanlara hitap eden şeyler de gene onlara duyular aracılığıyla iletilir, yani o haz verici şeye ancak duyuların varlığı *koşuluyla* ulaşılabilir. Ama bu da artık duyusallık değildir. Duyusal olan her ne olursa olsun, benim içime alındığında artık duyusal olmaktan çıkar, ama gene de duyularımı etkileyebilir, örneğin benim heyecanlarımı uyarabilir, kanımı harekete geçirebilir.

Feuerbach'ın "duyusallık" sözcüğüne büyük önem atfetmesi elbette ki iyi bir şeydir, ama o bunu yapmakla, "yeni felsefesinin" materyalizmine, bugüne kadar idealizme ait olan "mutlak felsefeyi" bir kılıf gibi giydirir. İnsanlar hiç ekmek yemeden sadece "tinsel" konularla yaşanabileceğine nasıl inandırılamazlarsa, duyusal olmakla her şey olunabileceğine, yani tinsel, düşünceli vb. olunabileceğine de inandırılamazlar.

Varlık hiçbir şeyi meşrulaştırmaz. Düşünülen de *var*dır, düşünülmeyen de; sokaktaki taş da *var*dır, benim ona dair imgelemim de. Her ikisi de sadece farklı *ortamlardadır*, biri açık havada, diğe-

* *Grundsaetze der Philosophie der Zukunft*, s. 47 ve devamı, Zürih ve Winterthur 1843.

ri benim kafamda, yani *Bende*; çünkü Ben de tıpkı sokak gibi bir ortam sayılırım.

Bir Loncaya mensup olanlar ya da imtiyazlı haklara sahip olanlar, düşünce özgürlüğüne tahammül göstermezler, daha doğrusu "bütün iyi şeyleri veren"den, adı ister Tanrı, ister Papa, ister Kilise, ya da herhangi biri olsun, bu vericiden kaynaklanmayan düşüncelere izin vermezler. Bir kişi böyle meşru olmayan düşüncelere kendini kaptırırsa, günah çıkardığı papazına gidip kulağına bunları fısıldamalı ve günahının kefaretini ödemesi için kendisine yapılan işkencelere katlanmalıdır, ta ki kölelik kırbacına dayanamayıp pes edene ve özgür düşüncelerini terk edene kadar. Lonca zihniyeti başka bir biçimde de özgür düşüncelerin oluşmasını önlemeyi başarır, bunu öncelikle akıllıca yürütülen bir eğitim aracılığıyla yapar. Ahlâk ilkelerini iyice belleyen bir kişi, artık ahlâkî düşüncelerden kendini asla kurtaramaz, gasp, yalan yere yemin etmek ya da başkasının hakkını çiğnemek gibi konular onun kafasında sabit fikir olarak kalır ve buna karşı hiçbir düşünce özgürlüğü onu korumaz. Onun düşünceleri "yukardan" gelir ve o bunlarla yetinir.

İmtiyazlılarda ya da patentlilerde durum farklıdır. Onlara göre herkesin düşünceleri olmalıdır ve herkes istediği biçimde düşünceler üretmelidir. Herkes düşünme yetisine dair bir patent ya da imtiyaz sahibi olursa, özel bir *ayrıcalığa* gerek kalmaz. "Bütün insanlar akıllı olduklarından", herkes kafasına bir takım düşünceler getirmekte serbesttir ve doğal yeteneğinden dolayı sahip olduğu patente göre, düşüncelerden ibaret küçük ya da büyük bir servet biriktirmesi mümkündür. Genelde insanlara şöyle bir uyarı yapılır: "Her türlü görüşe ve kanaate saygı duymak gerekir", "herkesin bir kanaate sahip olma hakkı vardır", "başkalarının görüşlerini, fikirlerini hoşgörü ile karşılamak gerekir" vb.

Fakat "sizin düşünceleriniz benim düşüncelerim değildir ve sizin yollarınız da benim yollarım değildir". Aslında Ben bunun

tersini söylemek istiyorum: Sizin düşünceleriniz, *benim* düşüncelerimdir, Ben onlarla istediğimi yaparım ve onları acımasızca yere sererim. Onlar benim mülkiyetimdir ve ben canım isterse onları yok ederim. Ben, sizin düşüncelerinizi bozabilmem ya da üfürüp dağıtabilmem için bana izin vermenizi beklemiyorum. Bu düşüncelerin Sizin de düşünceleriniz olduğunu söylemeniz Beni bağlamaz, çünkü onlar buna rağmen benimdir, benim onlarla ne yapacağım da *benim meselemdir* ve bu da benim haksız bir yakıştırmam değildir. Canım isterse, sizin düşüncelerinizi size bırakırım, o zaman susarım. Siz düşüncelerinizin kuşlar gibi öyle özgürce ortalıkta uçuştuğunu ve isteyenin onlardan birkaçını yakalayıp kendi dokunulmaz mülkiyeti gibi görerek Bana karşı kullanabileceğini mi sanıyorsunuz? Bütün o ortalıkta uçuşanlar –*benimdir.*

Siz, düşüncelerinizin sadece sizin için varolduğunu, onlardan ötürü kimseye karşılık vermeniz gerekmediğini, ya da sırası geldiğinde söylediğiniz gibi, düşüncelerinizden ötürü sadece Tanrı'ya hesap verme zorunda olduğunuzu mu sanıyorsunuz? Hayır, sizin büyük ve küçük düşüncelerinizin hepsi Bana aittir ve Ben onlara karşı canımın istediği biçimde davranırım.

Bir düşünceyi her an ölüm tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktan çekinmiyorsam, onun kaybının *kendim için bir kayıp*, kendimin kaybı olacağından korkmuyorsam, o düşünce ancak o zaman *Kendimindir. Eğer b*ir düşünceyi egemenliğim altına alabilirsem, buna karşılık o düşünce Beni asla egemenliğine alamazsa, beni fanatikleştirmezse, gerçekleşmek için beni işine yarayacak bir araç hâline getirmezse, ancak o zaman o düşünce Benim kendimindir.

Demek oluyor ki, düşünce özgürlüğü, Benim her çeşit düşünceye sahip olabilmem demektir; ama düşüncelerin Benim mülküm olması, ancak onların birer efendi olamamaları ile mümkündür. Düşünce özgürlüğünde *hükmedenler* düşüncelerdir, fikirlerdir; ama Ben düşünceleri kendi mülkiyetime alırsam, onlar Benim yaratıklarım olurlar ve öyle davranırlar.

Eğer hiyerarşi bu kadar içerilere nüfuz etmeseydi ve insanların belki de Tanrı'yı öfkelendirecek özgür düşüncelerin peşinden gitme cesaretini göstermelerini önlemeseydi, düşünce özgürlüğünü boş bir söz olarak kabul etmek gerekirdi, örneğin sindirim özgürlüğü gibi...

Lonca mensuplarına göre, düşünce Bana *verilir*, özgür düşünenlere göre ise *Ben* düşünceyi *ararım*. Birinde *hakikât* bulunmuştur ve vardır, Bana düşen de hakikâti bana verenden onu bir lütuf olarak teslim almaktır. Diğerinde ise hakikât aranmalıdır ve hakikât Benim gelecekteki hedefimdir, Bana düşen de ona doğru koşmaktır.

Her iki durumda da hakikât, yani hakikî düşünce Benim dışımdadır ve Ben onu elde etmeye çalışırım; o Bana ya bir lütuf olarak armağan edilir, ya da onu kendi emeğimle kazanırım. O hâlde 1) Hakikât bir *imtiyazdır*. 2) Hayır, hakikâte giden yol herkese *patentlidir, açıktır*; ve ne İncil, ne Kutsal Baba (Papa), ne Kilise ya da herhangi başka birileri hakikâti kendi mülkiyetinde tutar. Ama onu mülkiyetine geçirmek için spekülasyonlar yapılabilir.

Görülüyor ki hakikâti sahiplenme bakımından her ikisinde de *mülkiyetsizlik* söz konusudur. İkisi de hakikâti ya bir *tımar* olarak (çünkü örneğin Kutsal Babamız biricik değildir; Sixtus, Clemens ve başka bir kişi olarak biriciktir, ama o aslında Sixtus ve Clemens olarak değil, "Kutsal Babamız", yani bir tin olduğunda hakikâte sahiptir) ya da bir ideal olarak ellerinde tutarlar. Hakikât, tımar olarak sadece az sayıda kişi (imtiyazlılar) için mevcuttur; bir ideal olaraksa *Herkes* (patentliler) için.

O hâlde düşünce özgürlüğünün anlamı, herkesin karanlıkta ve yanılgıya götüren yollarda dolaşmasına rağmen, bu yollardan *hakikâte* yaklaşılabileceği ve bu nedenle de doğru yolda bulunulduğudur. ("Her yol Roma'ya, dünyanın sonuna çıkar, vb.") Düşünce özgürlüğü, hakikî düşüncenin Benim *kendimin* olmadığı

anlamına gelir; eğer benim kendimin olsaydı Beni ondan ayrı tutmak mümkün olur muydu?

Düşünce artık tamamen özgürleşti ve kendimi uydurmak zorunda olduğum birçok hakikâti ortaya koydu. Düşünce, bir "sisteme" dönüşerek mükemmelleşme ve mutlak "yasa" hâline gelme amacındadır. Düşünce örneğin "akıl devleti" ortaya çıkana kadar devlet içindeki fikri arar ve Ben de bu devleti kabul etmek zorunda kalırım; insan konusunda da (yani Antropoloji'de), "İnsan'ı bulana kadar" araştırma yapar.

Düşünenin inanandan farkı, inanandan daha çok şeye inanmasıdır, oysa inanan, inandığı şeyler (inanç akideleri) nedeniyle daha az düşünür. Düşünenin inandığı binlerce doktrin vardır, oysa inançlı kişi, bunların çok azıyla yetinir. Ama düşünen, doktrinler arasında bir *bağlantı* kurar ve bu bağlantıyı o doktrinlerin değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak kullanır. Eğer doktrinlerden biri ya da öteki işine gelmezse, onu dışlar.

Düşünenlerin sözleri, inançlıların sözleriyle paralel gider. "Eğer bir şey Tanrı'dan kaynaklanıyorsa, onu yok etmezsiniz" diyecek yerde, "*Hakikâtten* kaynaklanıyorsa, hakikî ise..." derler ve "Tanrı'yı yüceltin–" yerine "Hakikâti yüceltin" derler. Peki Tanrı mı üstündür, yoksa hakikât mi, bana göre hiç fark etmez; benim istediğim, her şeyden önce *Benim* üstün gelmemdir.

Devlet içinde ya da toplum içinde "sınırsız bir özgürlük" düşünülebilir mi? Devlet gerçi bir insanı diğerine karşı koruyabilir, ama kendini ölçüsüz bir özgürlükle, sözümona bir dizginsizlikle tehlikeye atamaz. Böylece devlet "öğretim özgürlüğü" konusunda sadece şunu der: Devletin –ya da daha kolay anlaşılır bir ifadeyle– devlet iktidarının istediği biçimde ders veren herkes makbûl sayılır. Birbiriyle rekabet hâlinde olanlar için de önemli nokta "devletin, öğretimin nasıl olmasını istediğidir". Örneğin ruhanîlerin istediği, devletin istediğinin aynısı değilse, kendiliğinden *rekabetten* çekilirler (bkz. Fransa). Devlet içinde her türlü rekabete mecburen

çizilen hudut, "devletin gözetimi ve üst denetimi" diye adlandırılır. Devlet öğretim özgürlüğüne uygun olacak sınırlar koymakla, düşünce özgürlüğü için de bir hedef belirlemiş olur, çünkü genelde insanlar öğretmenlerinin düşündüğünden daha ileri düşünmezler.

Bakan Guizot'ya* kulak verelim: "Şimdiki zamanın en büyük güçlüğü, *tinin yönetilmesi ve egemenlik altında tutulmasıdır*. Bir zamanlar bu görevi Kilise'ler yerine getirirdi, şimdi ise Kilise'ler yetersiz kalıyor. Bu büyük hizmet üniversiteden beklenmelidir ve üniversite bunu yerine getirmekten de kaçınmayacaktır. *Hükûmet* olarak bizim yükümlülüğümüz de, bu konuda desteğimizi esirgememektir. *Charte* (Anayasa), düşüncenin ve vicdanın özgür olmasını ister." Demek ki Bakan, düşünce ve vicdan özgürlüğü lehine "tinin yönetilmesini ve egemenlik altında tutulmasını" istiyor.

Katolikler sınava tâbi tutulacak kişiyi ruhanîlik forumunun, Protestanlar ise İncil Hıristiyanlığı forumunun karşısında sınarlardı. Ruge'un** teklif ettiği şekilde, sınanacak kişi, akıl forumunun karşısına çıkarılsa da durum daha iyi olmazdı. *Kutsal otoritenin* Kilise, İncil, ya da akıl olması (ki Luther ve Huss da ona dayanmaktaydılar), özünde hiçbir fark oluşturmaz.

"Zamanımızın meseleleriyle" ilgili soruyu şöyle de sorsak, bir çözüme varılamaz: Herhangi bir genel şey mi yoksa sadece Tek mi yetkilidir? Genellik mi (devlet, yasa, töre, ahlâklılık vb.) yetkilidir, yoksa tekillik mi? Bu sorun ancak "yetkilendirme" meselesini ortaya atmaktan ve "imtiyazlara" karşı savaşmaktan vazgeçilince çözülebilir. Sadece "aklın vicdanını tanıyan"*** akılcı bir öğretim öz-

* Üst Meclis, 25.04.1844.

** Arnold Ruge, *Bruno Bauer und die Lehtfreiheit* (Bruno Bauer ve Öğretim Özgürlüğü), *Anekdota zur neuesten deutschen Philosophie und Publizistik*, Ed. Von Arnold Ruge. c. 1, s. 120, Zürih ve Winterthur 1843.

*** *Anekdota*, c. 1, s. 127.

gürlüğü bizi hedefe götürmez. Bizim daha çok *egoist* bir öğrenime, kendimizi duyurabileceğimiz ve kendimizi engellenmeden beyan edebildiğimiz, her türlü Kendi-olmayı destekleyen bir öğrenim özgürlüğüne ihtiyacımız var. Çünkü *Ben* ancak bu yolla *duyulabilir* hâle getiririm ve engellenmeksizin kendimi duyurabilirim. Ben akılsız biri olsam bile kendimi "*duyulabilir*" kılmam, "aklın" ta kendisidir. Ben kendimi duyurursam ve bu sayede kendim de Kendimi duyarsam, hem Ben kendimden yararlanırım, hem başkaları Benden yararlanır ve aynı zamanda da Beni tüketirler.

Eskiden doğru inanç sahibi Ben, vefalı Ben, ahlâklı Ben vb. özgür sayıldığı gibi, şimdi de akıllı Ben özgür kabul edilse ne olur? Bu Bana ait bir özgürlük mü olur?

Ben "akılcıl Ben" olarak özgürsem, o zaman Bendeki akılcıl nitelikler veya akıl da özgür olurdu ve işte bu aklın özgürlüğü ya da düşüncenin özgürlüğü eskiden beri Hıristiyanlık âleminin idealiydi. Amaç, düşünmeyi özgürleştirmekti –ve daha önce de belirtildiği gibi inanç da düşünmek demektir, tıpkı düşünmenin inanç anlamına gelmesi gibi. Düşünenlerin, yani hem inanıp hem de akılcı olanların özgür olması isteniyordu, diğerleri içinse özgürlük olanaksızdı. Düşünenlerin özgürlüğü, "Tanrı evlatlarının özgürlüğüdür" ve bu aynı zamanda en acımasız düşünce hiyerarşisi ya da egemenliğidir: Çünkü *Ben* düşünceye yenik düşmüş oluyorum. Düşünceler özgür olursa, Ben onların kölesi durumuna düşerim, onlara söz geçiremem, onların egemenliği altına girerim. Oysa Ben düşünceye sahip olmak istiyorum, düşüncelerle dolu olmak istiyorum, ama aynı zamanda da düşüncesiz olmak istiyorum ve düşünce özgürlüğü yerine düşüncesizliği Kendime saklıyorum.

İnsanlar arasında karşılıklı anlaşma ve kendini başkalarına anlatma söz konusu olduğunda, Ben –aynı zamanda insan da olmam nedeniyle– sadece emrime verilmiş insanî araçlardan faydalanabilirim. Gerçekte Ben sadece *İnsan* olarak düşüncelere sahibim; Ben olarak, aynı zamanda *düşüncesizim*. Bir düşünceden

kurtulamayan biri, *sadece* İnsan olmaktan öteye gidemez, o kişi İnsan nizamnamesinin, *insanî* düşünce hazinesinin, yani *dilin* kölesidir. Dil ya da "söz", bize en şiddetli zorbalıkları uygular, çünkü karşımıza *sabit fikirlerden* oluşan bir ordu çıkarır. Sen de kendini düşünüp taşınırken *gözlemlersen,* ancak her an düşüncesizleşmekle ve dilsizleşmekle daha ileriye gittiğini göreceksin. Sen sadece uykuda değil, en derin düşünüp taşınmada bile, hatta tam da en çok o zaman düşüncesiz ve dilsizsindir. Ve sadece bu düşüncesizlikte, bu değeri bilinmeyen "düşünce özgürlüğünde", ya da düşünceden özgür olma durumunda Sen kendinin olursun. Ancak bundan hareket ederek Sen dili kendi *mülkün* olarak tüketecek duruma gelirsin.

Düşünmek, *benim* düşünmem değilse, sadece bir düşüncenin devamını getirmek demektir ve bu da bir köle işidir, ya da bir "hizmetkârın söz üzerindeki" çalışmasıdır. Çünkü Benim düşünmem bir düşünce ile başlamaz, başlangıç Ben'im ve bu nedenle de Ben onun hedefiyim, bütün süreç de sadece Benim kendimden tat alma sürecimdir. Oysa mutlak ya da özgür düşünme için başlangıç, düşünmenin kendisidir ve bu başlangıcı "soyutlamanın" en uç noktası olarak (örneğin varlık olarak) ortaya koymak için uğraşır. İşte bu soyutlama ya da bu düşünce daha sonra işlenerek geliştirilir.

Mutlak düşünme, İnsan tininin bir meselesidir ve bu tin kutsaldır. Dolayısıyla bu düşünme, "insanlığın en yüce menfaatleri" konusundan ve "tinden" anlayan papazların meselesi, "bu işten alayan, buna aklı erenlerin" meselesidir.

İnançlı kişi için hakikâtler zaten *hakkında karara varılmış* olgulardır; özgür düşünen için ise, henüz *hakkında karar verilmesi* gereken sorunlardır. Mutlak düşünme, inançsız olsa dahi, onun inançsızlığının sınırları vardır ve gene de hakikâte, tine, düşünceye ve sonunda bunların galip geleceğine inanmaktan vazgeçmez: Bu düşünme kutsal tine karşı günah işlemez. Ne var ki, kutsal tine

karşı günaha girmeyen her şeyi düşünme, ruhlara veya hayaletlere inanır.

Ben düşünmekten vazgeçemediğim gibi, duyumsamaktan da vazgeçemem, tinimin edimlerinden vazgeçemediğim gibi duyularımın edimlerinden de vazgeçemem. Duyumsamak nasıl bizim eşyayı algılamamızı sağlıyorsa, düşünmemiz de özleri (düşünceleri) algılamamızı sağlar. Özler, duyularla algılanan her şeyde, özellikle sözlerde varolurlar. Sözün iktidarı, şeylerin iktidarını takip eder: Önce sopanın zoruyla, sonra da sözlerle ikna edilerek alt edilirsin. Şeylerin gücü cesaretimizi ve tinimizi aşar. Oysa bir ikna gücü, o halde sözcükler karşısında işkence ve kılıç bile etkisiz kalır. İkna-insanları şeytanın bütün ayartmalarına direnen papazlardır.

Hıristiyanlık, bu dünyaya ait şeylerin cazibesini yitirmesine neden oldu ve bizim onlardan bağımsız olabilmemizi sağladı. Ben de aynı biçimde hakikâtlerin ve onların gücünün üstesinden geldim; artık onlara tepeden bakıyorum. Ben hem duyu-üstüyüm, hem hakikât-üstü. Hakikâtler *Benim nezdimde* şeyler kadar basittir ve umurumda değildirler, beni cezbetmezler ve heyecanlandırmazlar. Benim karşımda bir tek hakikât bile kendini koruyamaz ve Ben hak, özgürlük, insancıllık gibi şeylere boyun eğmem. Bunlar "sözcükten" başka bir şey değildirler, tıpkı Hıristiyanlar için her şeyin "boş" olması gibi... Sözcüklerden ve hakikâtlerden bana hayır gelmez (Hegel'in iddiasına göre her kelime bir hakikâttir ve bu nedenle de yalan *söylenemez*). Hıristiyanlar da şeylerden ve beyhudelikten, kibirlilikten hayır gelmediğine inanırlar. Beni bu dünyanın zenginlikleri mutlu etmediği gibi, hakikâtleri de mutlu etmez. Artık insanı ayartma oyununu oynayan şeytan değil, tindir ve insanı dünyevî şeylerle değil onlara dair düşüncelerle, "fikrin parlaklığı"yla yoldan çıkartır.

Dünyevî değerlerin yanı sıra, tüm kutsal değerler de kıymetlerini kaybetmiş olarak ortaya konmalıdırlar.

Hakikâtler boş tabirler, deyimler, sözcüklerdir (λογος: logos).

Onların arasında bağlantı kurmak, ya da onları sıraya koymakla mantık, bilim ve felsefe oluşturulur.

Yemek yiyebilmek için yiyeceklere ihtiyaç duyduğum gibi, düşünmek ve konuşmak için hakikâtlere ve sözcüklere ihtiyaç duyarım. Onlar olmadan ne düşünebilirim ne de konuşabilirim. Hakikâtler, insanların düşüncelerinin sözcüklere dökülmesidir ve bu nedenle başka şeyler gibi onlar da vardır, ama sadece tin için ve düşünce için vardır. Onlar insanî-tüzüklerdir, insanî yaratıklardır ve Tanrı'nın açıklamaları olarak tebliğ edilseler bile, gene de benim için yabancılık niteliğini taşırlar, hatta benim kendi yaratıklarım olarak, yaratıldıkları andan itibaren Bana yabancılaşmışlardır bile.

Hıristiyan, düşünmeye iman eden insandır, o, düşüncenin üstün egemenliğine inanır ve "ilkeler" diye adlandırılan düşünceleri egemenlik tahtına yerleştirmek ister. Bazı kimseler düşünceleri denetler ve onları eleştirmeksizin kendine egemen olmalarına izin vermez. Bu durumu, köpeğin insanları koklayıp aralarından "kendi efendisini" bulmasına benzetebiliriz. Böyle davranan insanlar, her zaman bütün dikkatlerini *egemen* düşünceyi bulmaya hasrederler. Hıristiyan dinine mensup kişi, pek çok reform yapabilir, başkaldırabilir, yüzyıllar boyu egemen olan kavramları yerle bir edebilir –ama her seferinde tekrar kendine yeni bir "ilke" ya da yeni bir efendi arayacaktır, her seferinde daha yüksek veya "daha derin" bir hakikât belirleyecektir, hep yeniden bir tapınma biçimi ortaya çıkaracaktır, hep egemenliği üstlenecek bir tin beyan edecektir, herkes için bir *yasa* koyacaktır.

İnsanın, insan olduğu için, hayatını ve güçlerini adamak zorunda olduğu tek bir hakikât bile varsa, o bir kurala, bir iktidara, bir yasaya vb. tâbidir, yani bir hizmetkâr durumundadır. Bu varsayılan hakikât, örneğin insan, insancıllık, özgürlük ve benzeridir.

Buna karşılık şöyle de denebilir: Senin düşünmeye devam edip etmemen senin meselendir, yalnız şunu bil ki, *eğer* hatırı

sayılır bir başarı elde etmek istiyorsan, pek çok zor problemi çözmek zorunda kalacaksın ve bunların üstesinden gelmeden de fazla ileriye gidemeyeceksin. Aslında düşüncelerle (idelerle, hakikâtlerle) meşgûl olmak senin görevin ve yükümlülüğün değil; ama sen gene de bunu yapmak istiyorsan, çözümlenmiş bu zor meselelerin mevcut kazanımlarından faydalansan iyi edersin.

O hâlde düşünmek isteyen kişinin, bu isteği yüzünden bilerek ya da bilmeyerek kendine yüklediği bir görev vardır; oysa kimsenin düşünmek ya da inanma gibi bir görevi yoktur. –Birinci şıkta durum şöyledir: Sen yeterince ileriye gitmezsin, ilgin sınırlı ya da kısıtlıdır, meselenin derinliğine inmezsin, kısacası meselenin tamamen üstesinden gelmezsin. –Ama öte yanda, her seferinde ne kadar ileri gitsen de, hep bir sona ulaşırsın. Bundan daha da ileriye gitmek senin görevin değildir. Sen nasıl istersen ya da neye muktedirsen, o olacaktır. Buradaki durum da, hevesin kaçtığı zaman bırakabileceğin başka bir işe benzer. Aynı şekilde bir şeye artık *inanamayacaksan*, Kendini inanmaya zorlamak ya da teologların ve filozofların yaptığı gibi, onu kutsal bir inanç hakikâti sayarak kendini sürekli onunla meşgûl etmek zorunda değilsin, ama rahatça ilgini ondan geri çekip onu başıboş bırakabilirsin. Gerçi papaz ruhlular senin bu ilgisizliğini "tembellik, düşüncesizlik, inatçılık ve kendini kandırma" olarak yorumlayacaklardır. Ama sen bu palavraları bir kenara at. Sözümona "insanlığın en yüksek çıkarları" ve "kutsal meseleler" senin *onlara* hizmet etmene ve kendini *onlar için* meşgûl etmene değmez, *Sen* sadece o meselenin Senin için değerli olup olmadığını dikkate alabilirsin. İncil, çocuklar gibi olun, diye öğüt verir. Ama çocuklar kutsal konulara ilgi duymazlar ve "iyi mesele" diye bir şeyden de haberleri yoktur. Çok iyi bildikleri şey, canlarının neyi çektiği ve ona nasıl ulaşabileceğidir. Tüm düşüncelerini işte bu konuya odaklarlar.

Düşünmek de duygu gibi hiçbir zaman sona ermez. Ama düşüncelerin ve idelerin erki, teorilerin ve prensiplerin egemenliği,

tinin üstünlüğü –kısacası *hiyerarşi*– için durum aynı değildir: Hiyerarşi ancak, örneğin teologlar, filozoflar, devlet adamları, memur takımı, Liberaller, otoriter öğretmenler, uşaklar, ebeveynler, çocuklar, evli çiftler, Proudhon, George Sand, Bluntschli ve bunlar gibileri söz sahibi olduğu sürece varolur. Hiyerarşi, prensiplere inanıldığı, prensipler düşünüldüğü, ya da eleştirildiği sürece devam eder. Çünkü geçerli tüm prensipleri yerinden oynatan en amansız Eleştiri bile, neticede yine *prensibe inanır*.

Herkes eleştirir, ama ölçütler farklıdır. "Doğru" kriter bulunmaya çalışılır. Bu doğru kriter ilk önkoşuldur. Eleştirici, bir söylemden, bir hakikâtten, bir inançtan yola çıkar. Bu kriter Eleştiricinin değil, dogmacının eseridir; hatta çoğu kez kriter olarak zamanın kültüründen daha öte bir formaliteye gerek kalmaksızın fiilen oluşmuş "özgürlük", "insancıllık" ve benzeri bir kavram alınır... Eleştirici "İnsan'ı bulmuş" değildir, "İnsan" dogmacı tarafından bir hakikât olarak saptanmıştır ve Eleştirici de –ki ikisi aynı kişi olabilir– bu hakikâte, bu inanç yasasına inanır. Bu inançla, bu inanca fanatik bir şekilde bağlı hâlde eleştirir.

Eleştiri'nin sırrı herhangi bir "hakikât"tir ve bu ona enerji sağlayan gizem olarak kalır.

Bence bir *şeye hizmet eden* eleştiri ile *Kendi-olan* eleştiri arasında bir ayrım yapmak gerekir. Eğer en yüce özün varlığını ön koşul olarak kabul edersem, Benim eleştirim bu öze *hizmet eder*, eleştiri onun uğruna yapılır: Örneğin ben "özgür devlet" inancına kendimi kaptırmışsam, bu konuya değinen her şeyi, bu devlete yararlı olup olmadığına bakarak eleştiririm; çünkü ben bu devleti severim. Ama dindar kişi olarak eleştiri yaparsam, her şey benim nazarımda Tanrı'nın eseri ve şeytanın eseri olarak ikiye bölünür ve benim eleştirim karşısında, doğa da Tanrı'nın ya da şeytanın izlerini taşır (bu durum bazı adlandırmalarda da kendini gösterir, örneğin Tanrı vergisi, Tanrı dağı, Şeytan sofrası gibi). İnsanlar bile, inananlar ve inanmayanlar olarak ayrıma tâbi tutulurlar. Eğer ben

İnsan'ı "hakikî öz" kabul edip eleştiride bulunursam, ilk başta her şeyi insan ve gayri-insan diye ayrıştırırım vb.

Eleştiri günümüze kadar sevginin eseri olarak süregelmiştir, çünkü biz her zaman sevdiğimiz bir varlık uğruna eleştiri yaparız. Bir şeye hizmet etmek için yapılan eleştiri sevginin ürünüdür, bir fanatikliktir ve Yeni Ahit'teki şu söz doğrultusunda uygulanır: "Her şeyi sınayın; *iyi olana* sımsıkı tutunun."* İşte burada mihenk taşı, kriter "iyi olan"dır. İyi, binlerce isim ve biçim altında geri döner; önkoşul hep kalır, bu Eleştiri için dogmatik sabit nokta hep kalır, –sabit fikir hep kalır.

Eleştirici, işine başlarken hiçbir etki altında kalmadan "hakikâti" bir önkoşul olarak kabul eder ve inancı içinde bulacağı hakikâti arar. O, hakikâti ortaya çıkarmak ister ve onun gözünde "iyi olan" budur.

Önkoşul sürmek, bir *düşünceyi* en başa koymak, ya da her şeyden önce bir şeyi düşünmek ve başka şeyleri bu *düşünülenden* yola çıkarak düşünmek, yani bu düşünülene göre ölçmek ve ona göre eleştirmek demektir. Bu fikri başka sözcüklerle anlatmak gerekirse, düşünmenin düşünülen bir konu ile başladığı söylenebilir. Eğer düşünmek, başlatılmak yerine kendiliğinden başlasaydı, düşünmek bir özne, yani kendi başına eylemde bulunan bir kişi olurdu, tıpkı bitkinin de bir kişiliğinin olması gibi; ama bu durumda düşünmenin kendisiyle başladığını kabul etmek gerekir. Nitekim düşünmenin kişileştirilmesi birçok yanılgının oluşmasını beraberinde getirir. Hegel'in sisteminde hep, sanki düşünce kendiliğinden düşünürmüş, kendi başına eylemde bulunurmuş gibi "düşünen tin", yani kişiselleşmiş düşünce, hayalet olarak düşünceden bahsedilir. Eleştirici Liberalizmde ise hep şu ifadelere rastlarız: "Eleştiri" şunu, şunu yapar ya da "özbilinç" şu, şu görüşe varmıştır. Ama eğer düşünmenin kişisel olarak eylemde bulundu-

* Yeni Ahit, I. Sel. 5:21.

ğu kabul edilirse, o zaman düşünmenin kendisi bir önkoşul olmalıdır; eğer eleştirinin, kişisel olarak eylemde bulunduğu kabul edilirse, aynı şekilde bir düşüncenin önkoşul oluşturması gerekir. Düşünmek ve eleştirmek –varolmaksızın, eylemde bulunamayacakları gibi– sadece kendi eylemlerinin önkoşulu olduklarında kendi başlarına eylemde bulunabilirlerdi. Oysa bir önkoşul olarak düşünme eylemi, bir sabit fikirdir, bir *dogmadır*. Demek ki düşünmek ve eleştirmek sadece bir *dogmadan*, yani bir düşünceden, bir sabit fikirden, bir önkoşuldan yola çıkarak mümkün olur.

Böylece gene yukarda söylenene dönmüş oluyoruz, şöyle ki: Hıristiyanlık, bir düşünce âleminin gelişme aşamasıdır ya da esas "düşünce özgürlüğü", "özgür düşünce", "özgür tin"dir. Benim "hizmet eden" Eleştiri dediğim "hakikî" Eleştiri de bu nedenle aynı zamanda "özgür" Eleştiridir, çünkü *benim Kendi-olan* eleştirim değildir.

Eğer Seninkiler, kendi-için-olan hâline getirilmezse, kişileştirilmezse, Kendi-olan bir "tin" olarak kendi başına hareket edemezse, durum farklıdır. *Senin* düşünmenin ön koşulu "düşünme" değil, *Sen*sin. Ama bu durumda Sen, Seni önkoşul yapıyor olmuyor musun? Evet, ama benim şahsıma değil, benim düşünmeme. Benim düşünmemin öncesinde –Ben varım. Bundan şunu çıkartırız: Benim düşünmemden önce bir düşünce yoktur, ya da benim düşünmem "önkoşulsuzdur". Çünkü Benim, düşünmem için bir önkoşul oluşturmam, *düşünme tarafından yapılan*, *düşünülen* bir önkoşul değildir, *temkinli* düşünmenin *ta kendisidir*, düşünmenin *malikidir* ve düşünmenin bir *mülkiyetten* başka bir şey olmadığını kanıtlar, bu da demektir ki, "kendi başına düşünme", "düşünen tin" hiçbir surette yoktur.

Alışılagelmiş bakış açısının bu şekilde tersine döndürülmesi soyut kavramlarla oynanan boş bir oyuna benzetilebilir. Öyle ki, uygulamada buna bağlı sonuçlar olmasa, bunun hedefindeki kişiler bile bu zararsız yön değiştirmeyi onaylardı.

Bu saptamaları özlü ve inandırıcı bir ifadeyle ortaya koyabilmek için, İnsan'ın her şeye ölçü olamayacağı, bu ölçünün "Ben" olduğu iddia edilir. Bir görüşe hizmet eden Eleştirici için, kendi dışında hizmetini adadığı bir varlık, bir ide bulunur ve bu sebeple de taptığı ideye (Tanrısına) yanlış putları kurban eder. Bir varlığın uğruna yapılan bir şey, sevginin eseri değildir de nedir? Oysa Ben eleştirdiğim zaman, gözümün önündeki Ben bile değilim, Ben sadece Kendimi eğlendirip, keyfime göre vakit geçirmekteyim. Canım isterse ya da gerek duyarsam, eleştirdiğim meseleyi ya dişlerimle parçalayıp çiğnerim, ya da sadece rayihasını içime çekmekle yetinirim.

Bir görüşün hizmetindeki, bir fikre tâbi eleştirici, sevgisi tarafından yönlendirildiğinden, onun söz konusu meseleye hizmet ettiğini düşünmesi, bu iki tutum arasındaki farkı belirgin bir biçimde gösterir.

İnsanlar *Hakikât*'ten veya "genel olarak hakikât"ten vazgeçemezler, onun peşine düşerler. Hakikât *"être suprême"* denilen En Yüce Varlıktan başka ne olabilir? "Hakikî eleştiri" de hakikâte olan inancını kaybederse, ümitsizliğe düşer. Oysa hakikât sadece bir *–düşüncedir*, ama sadece "bir" düşünce olmakla da kalmaz, bütün düşüncelerin üstünde, yerinden edilemeyen, sarsılıp yıkılmayan bir düşüncedir, diğer tüm düşünceleri kutsallaştıran, din açısından makbûl kılan düşüncenin ta kendisidir, "mutlak", "kutsal" düşüncedir. Hakikât bütün Tanrılardan daha uzun zaman varlığını sürdürür, çünkü sadece hakikât aşkına, önce eski Tanrılar sonra da Tek Tanrı tahtından indirilmiştir. "Hakikât", Tanrılar dünyasının çöküşünden sonra da ayakta kaldı, çünkü o bu fanî Tanrılar âleminin ölmez ruhudur, bizzat kendisi bir Tanrı'dır.

Pilatus'un "Hakikât nedir?" sorusuna Ben yanıt vermek istiyorum: Hakikât, özgür düşüncedir, özgür fikirdir, özgür tindir; hakikât Senden azâde, senin-olmayan, senin gücüne tâbi olmayandır. Ama hakikât aynı zamanda kendi başına asla varolamayan, kişi-

sel olmayan, gerçek olmayan, ve bedensiz olandır. Hakikât Senin ortaya çıktığın gibi ortaya çıkamaz, hareket edemez, devinemez, değişemez, gelişemez. Hakikât her şeyi Senden bekler, Senden alır ve Senin varlığın sayesinde varolur –çünkü yalnız Senin kafanın içinde vardır. Sen hakikâtin bir düşünce olduğunu teslim ediyorsun, ama her düşünce de hakikî bir düşünce değildir diyorsun, ya da belki sen bunu, her düşünce hakikâten ve gerçekten bir düşünce değildir diye açıklıyorsun. Peki ama, bir düşüncenin hakikî olup olmadığını neyden ölçer ve teşhis edersin? *Senin ona gücünün yetmemesinden*, yani senin artık ona müdahale edememenden! Eğer o Sana üstün gelirse, Seni coşturur, peşinden sürüklerse, Sen onu hakikî düşünce olarak muhafaza edersin. Onun Senin üzerinde egemen olması, onun hakikî olduğunu kanıtlar ve o Sana sahip olursa, Sen de onunla dolup ona fanatik bir biçimde tutulursan, o zaman kendini onunla rahat hissedersin, çünkü artık *efendini* ve *ustanı* bulmuş olursun. Sen hakikâti ararken, kalbin neyi özlüyordu? Efendini! Sen, kendi erkinin değil, Seni erki altına alacak erkli birinin peşindeydin ve o erkliyi yüceltmek istiyordun ("Yüceltin Tanrımız Efendimizi!"*). Sevgili Pilatus, hakikât –Efendimizdir (Tanrı'dır), ve hakikâti arayan herkes, Efendimizi arar ve onu yüceltir: Efendimiz nerededir? Senin kafanın içinden başka nerede olabilir? O sadece bir tindir ve sen onu gerçekten gördüğünü sandığın zaman, o bir hayalettir; Efendimiz sadece düşünülen bir şeydir ve o hayaleti salt Hıristiyan acıları ve görünmeyeni görünür, tinseli bedensel kılma korkusu, ızdırabı yaratmıştır; bu da hayaletlere inanmanın korkulu ve acınası özelliğidir.

Sen hakikâte inandığın sürece Kendine inanmazsın ve bir *hizmetkâr* –yani bir *dindar insan*sındır. Oysa hakikât sadece Sensin, daha doğrusu Sen hakikâtten de fazlasısın, çünkü Senin önünde hakikât bir Hiçtir. Ama Sen de hakikâtin ne olduğunu sorarsın,

* [Eski Ahit, Mez. 99:5. –y.n.]

Sen de "eleştirirsin", ama Sen "daha yüksek bir hakikâti", yani Senden daha yüksek bir hakikâti sormuyorsun, ve bu hakikâtin kriterine göre eleştiri yapmıyorsun. Senin şeyler hakkındaki düşüncelerle ve tasavvurlarla, şeylerin görünümleriyle meşgûl olman, sadece onları dişinin kesebileceği ve sindirebileceğin hâle getirmek ve onları kendine mâletmek içindir. Sen sadece onların üstesinden gelmek ve onların *maliki* olmak niyetindesin, onların arasında yerini, yolunu tayin edebilmek, onların içinde kendini evinde gibi rahat hissetmek istiyorsun; onlar artık senin elinden kaçamayacak hâle gelince, yakalayamadığın, kavrayamadığın bir yerleri kalmayınca, sana *uygun* hâle gelince, senin *mülkiyetin* olunca, ancak o zaman onların hakikî olduğunu kabul eder, onları hakikî bir ışıkla aydınlatılmış olarak ve oldukları gibi görürsün. Giderek onlar tekrar zorluk çıkarır ve senin gücünden kurtulmayı başarırlarsa, o zaman bu onların hakikî olmadığını, yani senin kudretsizliğini gösterir. Senin kudretsizliğin onların kudretidir, senin başını eğerek uyum göstermen, onların senden üstün bir konuma gelip sana hükmetmesi demektir. Böylece onların hakikâti ya Sensin, ya da Hiçtir ve Sen de onlar için bir Hiçsin ve onlar bu Hiçlikte eriyip dağılırlar; hakikâtleri *geçersizlikleri, önemsizlikleridir.*

Hakikâtler, hayaletler, ancak benim mülkiyetime geçince huzur bulurlar. Onların gerçeklik kazanması, ancak o sıkıntılı varoluşlarından kurtarılıp benim mülkiyetimde olmalarıyla mümkündür. O zaman artık "hakikât gelişiyor, hüküm sürüyor, kendini kabul ettiriyor, tarih (ki bu da bir kavramdır) galip geliyor" gibi sözler söylenmez olur. Hakikât hiçbir zaman galip gelmemiştir, sadece benim galip gelmemi sağlayan *aracım* olmuştur, tıpkı bir kılıç –("Hakikâtin kılıcı")– gibi. Hakikât ölüdür, benim kullanıp tüketebileceğim bir harf, bir sözcük, bir malzemedir. Tüm hakikâtler kendi başlarına ölüdür, birer cesettir. Canlılığı sadece benim akciğeriminki ile kıyaslanabilir, yani tıpkı benim akciğerimin canlılığı

gibi, benim kendi canlılığım ölçüsünde canlıdır. Hakikâtler tıpkı sebzeler ve yabanî otlar gibi birer malzemedir; sebzeyi mi yoksa yabanî otu mu tercih edeceğim konusunda karar verme hakkı Bana aittir.

Benim için nesneler sadece Benim tükettiğim bir malzemedir. Ben nereye elimi atsam bir hakikât yakalarım ve Ben onu Kendime göre düzenlerim. Ben hakikâtin bana özgü olduğuna eminim, Benim onun özlemini çekmeme gerek yoktur. Hakikâte bir hizmette bulunmaya da hiçbir surette niyetim yoktur, o sadece Benim düşünen kafam için bir besin maddesidir; tıpkı patatesin benim sindirilecek bir şey arayan midem için, dostlarımın da, benim arkadaş isteyen yüreğim için besin olması gibi. Ben düşünme hevesinde olduğum ve kendimde bu gücü gördüğüm sürece, her hakikât sadece, Benim gücüm yettiği kadar üzerinde çalışıp onu değerlendirmeme yarar. Hıristiyanlar için gerçeklik ya da dünyevîlik nasıl "bâtıl ve hiçlik" sayılıyorsa, Benim için de hakikât öyledir. Hıristiyanlar dünyadaki şeylerin hiçliğini kanıtlamış olsalar da, şeyler bu dünyada varolmaya devam ettiği sürece, hakikât de vardır. Ama hakikât boştur, çünkü *değeri kendi içinde* değil *Benim* içimdedir. Hakikât bizzat *kendi* için *değersiz*dir. Hakikât bir *–yaratık*tır.

Sizler çalışmalarınız sayesinde sayısız şeyler üretirsiniz, yeryüzünü yeniden şekillendirir, her yere insan elinden çıkma eserler dikersiniz; aynı şekilde düşünmeniz sayesinde de sayısız hakikâti ortaya koyabilirsiniz ve Biz bunların tadını çıkarmaktan memnuniyet duyarız. Fakat sizin yeni icat ettiğiniz makineleri, benim de bir makineymişim gibi kullanmam Benim işime gelmez, Ben onları yalnız kendi yararıma çalıştırmak üzere size yardım ederim. Aynı şekilde Ben Sizin hakikâtlerinizi de kullanmaya hazırım, ama Kendimi onlar için kullandırmam.

Benim *altımdaki* hakikâtlerden hoşlanırım, ama Benim *üstümdeki* bir hakikâti, Benim *itaat etmem gereken* bir hakikâti Ben tanımam. Benim üstümde bir şey yoktur! Benim özüm de, insanın

özü de, Benim üstümde olamaz ve "su kovasının kenarındaki damla" kadar "önemsiz bir insan" olan Ben'den daha üstün değildir!

Siz "mutlak hakikât" diye bir şeyin olmadığını, çünkü her devrin kendi hakikâti olduğunu cesaretle iddia etmek suretiyle, yapabileceğinizin âzamisini yaptığınızı sanıyorsunuz. Fakat bununla her devrin kendine göre bir hakikâti olduğunu teslim edip, asıl böylece "mutlak hakikâti" yaratmış oluyorsunuz. Nitekim hiçbir devir yoktur ki, hakikâtten yoksun olsun; her devir, nasıl olursa olsun, bir "hakikâte" sahiptir.

O hâlde her devirde düşüncelerin varolduğu, dolayısıyla da her devrin düşünce ve hakikâtlere sahip olduğu, bunların yerini daha sonraki devirlerde başka düşünce ve hakikâtlerin aldığı mı ileri sürülmüş oluyor? Hayır, demek istenen şu ki, her devrin "inanç hakikâti" vardır ve gerçekten de şimdiye kadar hiçbir devir yoktur ki, içinde "daha yüksek bir hakikât" kabul edilmemiş olsun, insanların "bir Efendi, bir Hükümdar" karşısındaymış gibi boyun eğmek zorunda olduklarına inandıkları bir hakikât. Her devrin hakikâti o devrin sabit fikridir ve daha sonraları başka bir hakikât bulunmuşsa, bu hep başka bir hakikâtin aranmış olmasından ileri gelmiştir, bunu yapanlar soytarılığı yeniden biçimlendirip çağdaş bir kılığa sokmuşlardır. Çünkü bunlar hep "bir fikrin coşkusuna kapılma" isteğindedirler –böyle bir haklı gerekçeleri olduğundan da kim kuşku duyabilir? Bunlar bir *düşünce* egemenliği altına girmeyi, o *düşünce* tarafından fanatikleştirilmeyi, ele geçirilmeyi isterler. Çağımızın bu türden en modern hükümdarı "bizim özümüz" ya da "İnsan"dır.

Her türlü özgür eleştiri için kriter, bir düşünceydi, kendi eleştirim için ise kriter Ben'im, sözle ifade edilemeyen, ve dahası düşünülmemiş olan Ben; çünkü düşünülen, her zaman ifade edilebilir,

* [Eski Ahit, Yeş. 40:15. –y.n.]

zira söz ve düşünce birleşirler. Benim olan hakikîdir; Bana sahip olansa uydurma: Örneğin birlik hakikîdir, devlet ve toplum ise uydurma. "Hakikî ve özgür" Eleştiri bir düşüncenin, bir idenin, bir tinin kesin egemenliğini sağlar, *Kendi-olan* eleştiriyse benim *öz hazzımdan* ötesi değildir. Ama –utandırıcı bir şey olsa da söylemem gerekir ki– bu bakımdan da gerçekten bir hayvanın içgüdüyü eleştirmesine benzer: Tıpkı eleştiren hayvanda olduğu gibi, Benim için de burada önemli olan, "söz konusu mesele" değil, salt *Ben*'im! Ben hakikâtin ölçütüyüm, ama bir ide değilim, daha da fazlasıyım, yani sözle ifade edilemeyenim. *Benim eleştirim* Benden "özgür" ve bağımsız değildir, "bir şeye tâbi olan", bir fikre, ide'ye hizmet eden Eleştiri de değil, bizzat *Kendi-olan* eleştiridir.

Hakikî veya insanî eleştiri, bir şeyin insana, hakikî İnsan'a *uygun* olup olmadığını ortaya çıkarır; Kendi-olan eleştirin sayesinde ise Sen, bir şeyin *Sana* uygun olup olmadığını araştırırsın.

Özgür Eleştiri, *fikirlerle, idelerle* meşgûl olur ve bu yüzden de daima teoriktir. Fikirlere öfkeyle karşı çıksa da, onlardan kendini kurtaramaz. Hayaletlerle savaşır, ama bunu ancak onları hayalet olarak kabul ederse yapabilir. Özgür Eleştirinin meşgûl olduğu fikirler tamamen ortadan kalkmaz, yeni doğan bir günün meltemi onları ürkütmez.

Eleştirici gerçi fikirlere karşı kayıtsız kalabilir, ama onlardan asla *kurtulamaz*, bu da demektir ki o, *bedensel insandan* daha üstün bir şeyin, yani onun İnsanlığının, özgürlüğün vb. varolmadığını asla kavramayacaktır. Onun için hâlâ arta kalan, insanın dünyadaki "misyonudur", yani "İnsancıllık"tır. Bu İnsancıllık fikri de gerçekleşmeden kalır, çünkü bu bir "fikir"dir ve öyle de kalacaktır.

Ama eğer bu fikri *kendi* fikrim olarak ele alırsam, gerçekleşmiş olur, çünkü *Ben* onun gerçekliğiyim; onun gerçekliği, bedeniyle varolan Benim ona sahip olmamdan ibarettir.

Özgürlük fikrinin dünya tarihinde gerçekleştiği söyleniyor. Tam tersine bu fikir, insan onu düşündüğü anda gerçek olmuştur ve o,

bir fikir olduğu ölçüde yani Ben onu düşündüğüm ya da ona *sahip* olduğum ölçüde gerçektir. Gelişmekte olan özgürlük fikri değil, insanlardır ve bu gelişmeleri sırasında elbette ki düşünmelerini de geliştirirler.

Kısacası Eleştirici henüz bir *malik* değildir, çünkü fikirlerle, güçlü yabancılarmışçasına savaşır; tıpkı Hıristiyanların, "kötü arzuları, hırsları" ile savaşmak zorunda oldukları sürece, onların maliki olmadıkları gibi: Bir kötü alışkanlığa karşı savaşan kişi için o kötü alışkanlık hâlâ *vardır.*

Eleştiri, "idrak etme özgürlüğüne", tin özgürlüğüne saplanıp kalır. Tin, ancak saf ve hakikî düşünce ile dolmayı başarırsa, hakikî özgürlüğüne kavuşur; düşüncelersiz varolması mümkün olmayan düşünme özgürlüğü budur.

Eleştiri, bir düşünceyi ancak başka bir düşünce ile alt edebilir: Örneğin imtiyaz düşüncesini, insanlık düşüncesiyle, egoizm düşüncesini, özgecilik düşüncesiyle yener.

Hıristiyanlığın başlangıç dönemindeki durum, buhranlı son döneminde tekrar ortaya çıkar: Her iki dönemde de "egoizmle" savaşılır. Amaçlanan, Ben'i, yani Tek'i değil fikri, yani geneli geçerli ve saygın kılmaktır.

Zaten tüm Hıristiyanlık tarihi, ruhbanlığın *egoizmle*, dindar zihniyetlilerin dünyevî zihniyetlilerle sürdürdüğü savaştan ibarettir. En yeni Eleştirilerde bu savaş her şeyi kapsar ve fanatizm kusursuz hâle gelir. Pek tabiî ki, şiddetini ve öfkesini boşalttıktan sonra bitmesi de ancak böylelikle mümkün olur.

Düşündüklerimin ve yaptıklarımın Hıristiyanlığa uygun olup olmadığı niçin Beni ilgilendirmeli? İnsanî, liberal, insancıl olmasını veya liberalliğe, insanlığa, insancıllığa aykırı olmasını niçin umursamalıyım? Benim istediğim yerine geldikten, Ben Kendimi tatmin ettikten sonra, Sizin bana hangi sıfatı yakıştırdığınız, Benim için hiç fark etmez.

Ben de belki bir düşünceme kısa süre sonra karşı çıkabilirim ve bir davranış biçimimi ansızın değiştirebilirim. Ama bunu Hıristiyanlığa uygun olmadığı için değil, ebedî insan haklarına karşı geldiği için değil, insanlık, insancıllık ve insanîlik düşüncelerini baltaladığı için değil, –artık o düşünce ve davranışları benimsemediğim, bana haz vermedikleri için, eski düşüncelerime karşı kuşku duyduğum ve daha önceki davranış biçimimi beğenmediğim için onlardan vazgeçerim.

Dünya mülkiyet hâline geldiğinde, benim istediğimi yapacağım bir *malzeme* olacağından, tin de bir mülkiyet hâline geldiğinde, kullanmaktan çekinmeyeceğim, ürkeklik duymayacağım bir *malzemeye* indirgenmiş olacaktır. Her şeyden evvel, bir düşünce ne kadar "şeytanca" ve cüretkârane olursa olsun, Ben artık onun karşısında korkuya kapılmam; çünkü bu düşünce *Beni* rahatsız etmeye veya tatmin etmemeye başladığı an, onu sona erdirmek benim elimdedir. Ama Ben, içinde tanrıtanımazlık, ahlâksızlık, haksızlık tinini barındırması sebebiyle herhangi bir eylemden de vazgeçmem, tıpkı Aziz Bonifatius'un, puta tapanlar tarafından kutsal sayılan meşe ağacını kesmekten vazgeçirilmesi olayının dinî nedenlere dayanmaması gibi. Bir zamanlar dünyevî *meseleler* nasıl boş ve bâtıl sayıldıysa, tinin düşünceleri de boş ve bâtıl olmalıdır.

Hiçbir düşünce kutsal değildir, çünkü hiçbir düşünce "ibadet" yerine geçmez; hiçbir duygu (kutsal dostluk duygusu, analık duygusu vb.) kutsal değildir, hiçbir inanç kutsal değildir. Bunların hepsi başkasına *devredilebilir*; bunlar benim başkasına devredebileceğim mülklerimdir ve bunlar *Benim* tarafımdan yaratılabildikleri gibi imha da edilebilirler.

Hıristiyan dinine mensup kişi kendini (yani Hıristiyan anlamda tinini, ruhunu) kaybetmeksizin tüm *şeyleri* ya da tüm nesneleri, en sevdiği kişileri, sevgisinin bu "nesnelerini" kaybedebilir. Oysa malik gönlünün sevdiği ve heyecanını alevlendiren bütün *düşünceleri* kendinden uzaklaştırabilir, fırlatıp atabilir; gene de onların "bin-

lerce katını yeniden kazanabilir"; çünkü o, onların yaratıcısı olarak kalacaktır.

Hepimiz, bilincine varmadan ve kasıtlı olmaksızın Kendi-olmaya yönelip ona ulaşmaya çalışırız ve aramızda kutsal bir duygudan, kutsal bir düşünceden, kutsal bir inançtan vazgeçmemiş bir tek kişinin bulunabileceğini sanmıyorum. Hatta kutsal düşüncelerinin birinden ya da ötekinden kendini kurtaramayacak birine rastlayabileceğimize de ihtimâl vermiyorum. Yerleşmiş kanılara ve inançlara karşı mücadele etmemiz, hasmımızı, düşüncelerinin oluşturduğu siperin arkasından çıkarıp kovabileceğimiz görüşünden kaynaklanıyor. Ama bilincinde olmadan yaptığım bir şeyi eksiksiz ve tam yapamam. Bu nedenledir ki, bir inancı yendikten sonra, bir başka inancın *esiri* (fanatiği) olurum ve bundan ötürü de o, Beni yeniden tümüyle *hizmetinde* kullanır; böylece Ben İncil'e hayranken, ondan vazgeçip aklın hayranı oldum; uzun süre Hıristiyanlık düşüncesi için mücadele etmişken, artık insanlık düşüncesi için coşkuya kapılırım.

Elbette ki düşüncelerin maliki olarak mülkiyetimi bir kalkanla korumaya çalışacağım, tıpkı şeylerin maliki olarak, başka kimselerin onlara el atmasına kolay kolay izin vermeyeceğim gibi; ama savaşın bitmesini gülümseyerek bekleyecek, düşüncelerimin ve inancımın cesetlerini gülümseyerek kalkanımla örteceğim ve yenik düştüğümde gülümseyerek zaferimi ilân edeceğim. İşte bu meselenin mizahî yanı da budur. Herkesten "daha yüce duygulara" sahip olanlar, insanların ıvır zıvırla uğraşmalarıyla alay edebilirler ama "yüksek düşünceler, ulvî duygular, asil heyecanlar ve kutsal inançlarla" oynayabilmek için bütün bunların maliki olmak gerekir.

İnsanların günahkâr olduğunu ileri süren dinin bu iddiasına karşılık, ben de hepimizin mükemmel olduğunu iddia ediyorum. Çünkü biz her an, olabileceğimiz her şeyiz ve asla bundan daha fazlası olmamız gerekmiyor. Bizim hiçbir eksiğimiz, kusurumuz olmadığından, günahın da hiçbir anlamı yoktur. Yüce bir varlığı

memnun etme gereği duyulmadığında, yeryüzünde günahkâr sayılabilecek birini gösteremezsiniz. Eğer sadece kendimi memnun etmem yeterliyse, kendimi memnun etmediğim zaman günahkâr sayılmam, çünkü kendi şahsımda "kutsal bir varlığı" incitmiş olmam. Oysa dindar olmam gerekirse, Tanrı'yı memnun etmek zorunda olurum; insanca davranmam gerekirse, insanın özünü, insanlık fikrini vb. Dinin "günahkâr" dediğine, insancıllık "egoist" der. Ama yineliyorum: Bir başkasını memnun etmem gerekmiyorsa, insancıllığın kendisi için yeni bir modern şeytan olarak "egoist"i doğurması saçma değildir de nedir? İnsancılların korktuğu ve karşısında titrediği egoist de, tıpkı şeytan gibi bir hayalettir; o sadece onların beyinlerinde varolan bir umacı, bir hayâl ürünüdür. Geleneksel iyi ve kötü kavramları arasındaki karşıtlığa "insanca" ve "egoistçe" diye modern adlar takıldıktan sonra bunların ikisi arasında gidip gelinmeye başlandı ve yaşlılıktan saçı başı ağarmış "günahkâr" kavramı şimdi "egoist" adını alarak yeniden ortaya çıktı, eski giysisindeki yırtıklar da yamanarak yenilendi. Ama onların elinden bundan gayrisi gelmez, çünkü onlar "İnsan" olmayı bir görev sanırlar. Böylece İyi olan'dan kurtulmuş olsalar bile, gene de geride İyilik kalmıştır!

Biz hepimiz mükemmeliz ve yeryüzünde günahkâr bir tek insan bile yoktur. Bazı kaçıkların, kendilerini Tanrı Baba, Tanrı'nın Oğlu, ya da –masalda adı geçen– Aydaki Adam* sanması gibi, kendini günahkâr sayan pek çok deli de vardır; ama nasıl Aydaki Adam diye bir şey yoksa, günahkâr diye de bir şey yoktur. Bu bir evhamdan ibarettir.

Bazıları buna itiraz edebilirler ve derler ki, en azından insanların günahı, deli ya da fanatik olmalarıdır. Oysa onların elinden başka şey gelmez, fanatik olmak, onların gelişme biçiminin sonu-

* [Geleneksel Çin metinlerinde, ayda yaşadığına ve görüntüsünün geceleri ayın yüzeyine yansıdığına inanılan ölümsüz adam Yue Laou. –y.n.]

cudur, tıpkı Luther'in tüm yaptıklarının, İncil'e inancından ortaya çıkmış olması gibi. Bazılarının gelişimi onları tımarhaneye sokar, bazılarınınki ise Pantheon'a. Bazıları da Walhalla'ya* girme olanağını bu gelişim yüzünden kaybeder.

Günahkâr olmadığı gibi günahkâr egoizm de yoktur!

"İnsan sevgisi"nden söz edeceksen, Benden uzak dur! Madem ki insan dostusun, "kötü alışkanlıkların" kol gezdiği ortamlara gir, büyük şehirlerin kalabalığına dal ve orada bir süre vakit geçir! Göreceksin ki günah her yerde vardır, nereye baksan günah, günah ve gene günah! O zaman insanların böylesine bozulmuş olmalarından yakınmayacak mısın? Bu denli artan egoizmi yermeyecek misin? Bir zengini gördüğünde, onu acımasızlık ve "egoistlikle" itham etmeyecek misin? Sen belki de kendine ateist diyorsun ama gene de Hıristiyanlığa özgü duyguları üzerinden atamıyorsun ve bir zengine "gayri-insanî" olmayan bir davranış benimsetmenin, bir deveyi iğne deliğinden geçirmekten daha zor** olduğuna inanıyorsun. Sence acaba "egoistler yığınına" dâhil edemeyeceğin kaç kişi vardır? O hâlde senin insan sevgin bir sürü sevimsiz insan saptamış oluyor! Peki bunlar nerden geliyor? Senden, Senin insan sevginden! Sen kafanın içindeki günahkârı beraberinde getirdiğin için onu her yerde buluyorsun, her yere yerleştiriyorsun. Eğer insanlara günahkâr demezsen, onlar günahkâr değillerdir: Günahkârları yaratan sadece Sensin, Sen ki, insanları sevdiğini sanıyorsun, asıl onları günahın pisliği içine atan Sensin. Sen onları erdemliler ve kötü alışkanlıklara bağımlı olanlar, insanlar ve gayri-insanlar diye ayırıyorsun, Sen ağzından akan fanatiklik salyalarını onlara bulaştırıyorsun; çünkü Sen *insanları* sevmiyorsun, Sen *İnsan*'ı seviyorsun. Ama ben Sana şunu söyleyeyim ki, Sen hiçbir zaman bir günahkâr görmüş değilsin –Sen onu sadece hayâl ettin.

* [İskandinav mitolojisinde, savaşta katledilenlerin toplandığı salon. –y.n.]

** [Yeni Ahit, Mat. 19:24 –y.n.]

Ben başkasına hizmet etmek zorunda olduğumu, ona birşeyler borçlu olduğumu, Kendimi "feda etmekle", Kendimi "adamakla", bir şey için "coşkuya kapılmakla" görevli olduğumu sandığım için, kendimden yararlanmanın zevkine varamıyorum. O hâlde, bundan böyle hiçbir fikre, hiçbir "daha yüce varlığa" hizmet etmezsem, açıktır ki hiçbir insana da hizmet etmemiş, –her hâlükârda– *Kendime* hizmet etmiş olurum. Böylece Ben sadece eyleme ya da varlığa değil, bilincime göre de –Biriciğim.

Tanrısal, insanî olanlardan ve benzerlerinden daha fazlası düşer *Senin* hissene; *Seninkiler* düşer hissene.

Sen kendini, seni tanımladıklarından daha güçlü görürsen, o zaman daha güçlü olursun. Kendinde daha fazla nitelikler görürsen, daha fazlasına sahip olursun.

O zaman sadece tanrısal olan her şeye *tayin edilmiş*, insanî olan her şeye *yetkili* olmakla kalmayıp, Seninkilerin, yani Kendine mâletme gücüne sahip olduğun her şeyin *sahibi* olursun, böylece de Senin olan her şeyle istediğini yapmaya *muktedir* ve yetkili olursun.

Şimdiye dek, bana benimkinin dışında bir alın yazısı yüklenmesi gerektiğine inanılıyordu. Sonunda, Ben insan olduğum için, insanî olanı kendime ayırmam uygun bulundu. İşte Hıristiyanlığın sihirli çemberi budur. Fichte'nin Ben'i de aynı şekilde Benim dışımdaki varlıktır. Çünkü herkes Ben'dir, ve sadece bu Ben'in hakları varsa, o zaman o, "Ben" ("das Ich") kavramını temsil eder; ama Ben o değilim. Ama Ben, başka Ben'lerin yanındaki bir Ben değilim, tek başına bir Ben'im: Ben Biricik'im. Bu nedenle benim ihtiyaçlarım da biriciktir, benim eylemlerim de –kısacası benimle ilgili her şey– biriciktir. Ve bu biricik Ben olarak Ben her şeyi Kendime mâlediyorum ve Kendim eylemlerde bulunuyor, Kendimi geliştiriyorum. Ben insan olarak insanı geliştiriyor değilim –ben Ben olarak Kendimi geliştiriyorum.

İşte *–Biriciğin* anlamı budur.

III

Biricik

Hıristiyanlık öncesi çağ ile Hıristiyanlık çağının hedefleri birbirine karşıttı. Birincisi gerçeği idealleştirmek, ikincisi ise ideali gerçekleştirmek amacındaydı; birincisi "kutsal tin"i, diğeri ise "yücelmiş beden"i bulmak istiyordu. Bu sebeple biri gerçeğe karşı duyarsızlıkla, "dünyevî şeyleri hor görmeyle", öteki ise ideali reddetmekle, "tini hor görmeyle" son buldu.

Gerçek ile ideal arasındaki karşıtlık yok edilemez ve biri asla diğerinin yerine geçemeyecektir. Eğer ideal gerçek olsaydı, artık ideal olmaktan çıkardı, ve gerçek ideal olsaydı, o zaman da artık sadece ideal varolurdu, gerçek ise olmazdı. Her ikisi arasındaki karşıtlık ancak insanın her ikisini de yok etmesiyle ortadan kalkabilir. Bu karşıtlık ancak bu *"insan"*da, yani bir üçüncüde son bulabilir; aksi takdirde fikirle gerçeklik asla örtüşmez. Fikir fikir düzleminde kaldığı sürece gerçekleştirilemez, ancak fikir olarak öldüğü takdirde gerçekleşir; aynı durum gerçek için de geçerlidir.

Ama şimdi karşımızda fikir yanlısı Eskilerle, gerçeklik yanlısı Yeniler var. Her ikisi de kendilerini bu karşıt görüşlerin etkisinden kurtaramazlar; Eskiler tin özlemi içindeydiler ve eski dünyanın bu hevesi giderilmiş ve bu tin gelmiş gibi göründüğünde, diğerleri hemen bu tini tekrar dünyevîleştirme amacına yöneldiler, ama bu hep "yerine getirilemez bir dilek" olarak kalmaya devam edecektir.

Eskilerin, yerine getirilemez dileği *kutsallıktı*; Yenilerin yerine getirilemez dileği ise *bedenselliktir*. Ama Eski Çağ, özlemini tatmin ettiğinde batmak zorundaydı (çünkü sadece o özlemi ile varolmaktaydı) ve Hıristiyanlık çemberinin içinde de hiçbir zaman bedenselliğe ulaşılamazdı. Nasıl ki kutsallaştırma ve arındırma eği-

limi Eski dünyanın başından sonuna kadar devam ettiyse (yıkanmalar vb.), Hıristiyan dünyasında da bedenselleştirme eğilimi sürer gider: Tanrı kendini bu dünyanın içine atar, etten kemikten bir varlık olur ve dünyayı kurtarmak ister, yani kendi varlığı ile bu dünyayı doldurmak ister. Ama o bir "fikir"dir, bir "tind"ir ve bu nedenle de sonunda –örneğin Hegel'e göre– fikir her şeye, dünyaya yerleştirilir ve "fikrin, aklın herkeste varolduğu" kanıtlanır. Çoktanrılı dinler döneminde Stoacıların "bilge kişi" olarak nitelediği varlığın günümüzdeki karşılığı "İnsan"dır ve her ikisi de *etten kemikten olmayan* varlıklardır. Hayâlî "bilge kişi", Stoacıların bu bedensiz "Aziz"leri, sonradan gerçek bir kişi hâline dönüştü, etten kemikten bir Tanrı şekline bürünerek *bedenselleşti ve* "Aziz" oldu. Hayâlî "İnsan", bedensiz Ben, bedenselleşmiş bende, içimde gerçekliğe erişecektir.

"Tanrı'nın varlığı" konusundaki soru, bütün Hıristiyanlık dönemi boyunca bir şerit gibi kıvrıla kıvrıla uzayıp gider ve hep yeni baştan ele alınmış olması, insanların varoluş, bedensellik, kişilik ve gerçeklik meseleleriyle zihinlerini sürekli meşgûl ettiklerini kanıtlar, çünkü bu meselelerin doyurucu çözümü hiçbir zaman bulunamamıştır. Sonunda Tanrı'nın varlığı konusundaki soru ortadan kalktıysa da, ileride "Tanrısallığın" varolduğu (Feuerbach) ifadesinde yeniden dirildi. Ama bu Tanrısallığın da bir varlığı yoktur, ve "saf İnsanlık" fikrinin gerçekleştirilebileceği yönünde ki son çare de, artık uzun süre koruma güvencesi sağlamayacaktır. Hiçbir fikir bedenselleşme yetisine sahip olmadığından, fikir varlıktan yoksundur. Skolastiklerin realizm ve nominalizm savaşı da aynı içeriği taşıyordu; kısacası bu mesele bütün Hıristiyanlık tarihi boyunca sürer gider ve hiçbir zaman onun *içinde* son bulamaz.

Hıristiyanlık dünyası, *fikirleri*, hayatın içindeki münferit durumlarda, devletin ve Kilise'nin kurumlarında, yasalarında *gerçekleştirmeye* çalışır. Ama fikirler buna karşı koyar ve hep cisimleştirilmesi (gerçekleştirilmesi) mümkün olmayan birşeyleri alıko-

yar. *Bedenselleşme* hiç gerçekleşmediği halde, durup dinlenmeksizin bu cisimleştirmenin üzerine gidilir.

Aslında gerçekleştiren kişi, gerçekliği çok önemsemez; onun önem verdiği, fikirlerin gerçeğe dönüşmüş olmasıdır; bu nedenle de gerçekleşenin içinde hakikâten bir fikrin, yani bir çekirdeğin bulunup bulunmadığını hep yeniden araştırır; gerçeği denetlerken, aynı zamanda fikri de denetler. Fikrin onun tasarladığı gibi gerçekleştirilebilir olup olmadığını ya da kendisi tarafından yanlışlığı nedeniyle gerçekleştirilemez diye düşünülüp düşünülmediğini araştırır.

Hıristiyan, aile, devlet ve benzeri *varlıkları* artık umursamaz; Eskiler gibi bu "ilahî" varlıklara kendini feda etmez, bunun yerine onları, içlerindeki *tini canlandırmak* için kullanır. Artık *gerçek* aile ilgi çekmez hâle gelmiştir, onun bağrından ortaya çıkarılan ideal aile "hakikaten gerçek aile" olacaktır: Tanrı tarafından takdis edilen kutsal bir aile, ya da liberal bakış açısına göre "akla uygun" bir aile olacaktır. Eskilere göre aile, devlet, vatan vb. zaten *mevcut* kurumlar olarak tanrısal sayılır. Yenilere göre bunlar tanrısal olma beklentisi içindedirler, yani varoluşları günahtır, dünyevîdir ve bu durumdan "kurtarılmaları", yani hakikâten gerçeklik kazanmaları gerekir. Bunu anlamı şudur: Mevcut ve gerçek olan aile vb. değildir; tanrısallık mevcut ve gerçektir, fikir mevcut ve gerçektir. *Bu* ailenin, hakikî gerçeği, fikri kavrayarak kendini gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği henüz belli değildir. Tek'in görevi, aileyi tanrısallığın temsilcisi sayarak ona hizmet etmek değildir, tam tersine onun görevi, tanrısal olana hizmet etmek ve henüz tanrısal olmayan aileyi ona ulaştırmaktır, yani her şeyi fikrin egemenliği altına almak, her yere fikrin bayrağını dikmek, fikri gerçek etkinliğine kavuşturmaktır.

Gerek Hıristiyanlık, gerekse Eski Çağ için önem taşıyan konu *tanrısallık* olduğundan, her ikisi de aksi yönlerden aynı hedefe varır. Çoktanrılı çağın sonunda tanrısallık *dış dünyevî*, Hıristiyan-

lığın sonunda ise *iç dünyevî* olur. Eski Çağ bu konuyu tamamen dünyanın dışına çıkaramamıştır, Hıristiyanlık bunu başarınca, tanrısallık yeniden dünyaya dönmeyi özlemiş ve dünyayı "kurtarmaya" niyetlenmiştir. Fakat Hıristiyanlık çerçevesi içinde, tanrısallığın *iç dünyevî* olmasıyla, gerçekten *bizzat dünyevî* olması mümkün değildir: Çünkü "kötü", akılsızca, rastlantısal, "egoistçe" gibi "dünyevîliğin" kötü yanlarını temsil eden pek çok niteliğin içi tanrısallıkla doldurulamaz, olduğu gibi kalır ve kalmak zorundadır. Hıristiyanlık, Tanrı'nın insana dönüşmesiyle başlar ve yıllar boyunca Tanrı'yı bütün insanlara ve insanla ilgili her şeye ulaştırmak, her şeye tin ile nüfuz etmek için ruhları kurtarmaya ve dine yöneltmeye çabalar. Amaç "tine" özel bir yer sağlamaktır.

En sonunda *İnsan*'a veya insanlığa daha çok önem verildiyse de, burada da gene "*sonsuzlaştırılan*" İnsan düşüncesidir. "İnsan ölmez!" Artık şu fikrin gerçekliği bulundu sanılmaktaydı: İnsan tarihin, dünya tarihinin Ben'idir; gerçekten gelişen, yani kendini *gerçekleştiren* bu *idealdir*. Gerçekten "reel" olan, bedensel olan odur, çünkü tarih onun bedenidir ve Tek'ler sadece onun uzuvlarıdır. Dünya tarihinin, hatta Hıristiyanlık öncesinin de Ben'i, İsa' dır; modern bakış açısına göreyse İnsan'dır. İsa imgesi, *İnsan imgesine* dönüşecek biçimde gelişmiştir: Tarihin *merkez noktası* aslında insan, kesinlikle insandır. Hayâlî başlangıç "İnsan" sayesinde geri döner. Çünkü İnsan da aynı İsa gibi hayâlî bir varlıktır. Dünya tarihinin Ben'i olarak "İnsan", Hıristiyanlığa ait görüşlerin döngüsünü tamamlar.

İnsanın, varoluşu ile dünya üzerindeki misyonu arasındaki gerilim, yani olduğum Ben ile olmam gereken Ben arasındaki gerilim ortadan kalkarsa, Hıristiyanlığın sihirli çemberi kırılmış olur. Bu çember, fikrin bedenselleşme özlemi olarak varlığını sürdürür ve ikisi arasındaki ayrılığın azalmasıyla yok olur; fikir ancak fikir düzleminde kalırsa –ki zaten İnsan ya da İnsanlık da bedensiz bir fikirdir– Hıristiyanlık henüz vardır. Hıristiyanlar, bedenselleşmiş fikri,

bedenselleşmiş ya da "tamamına ermiş" tini, "Mesih'in dönüşü" ya da "tarihin hedefi" olarak hayâl ederler ve Hıristiyanlara göre bu şimdiki zamanda değildir.

Tanrısal âlemin kuruluşunda, ya da aynı meseleyi çağdaş bir görüş ile ele alırsak, insanlığın gelişiminde ve tarihî sürecinde Tek'in sadece bir payı olabilir ve bu payın büyüklüğüne göre de Hıristiyanlık açısından, ya da –çağdaş ifadeyle– insanlık açısından kişiye değer biçilir. Bunun dışında Tek, toz-topraktan ibarettir, bir torba dolusu solucan kadar değersizdir.

Tek'in kendi başına bir dünya tarihi olduğu ve genel dünya tarihinde de kendine düşen pay kadar mülkiyeti olduğu, Hıristiyanlık kavrayışının sınırlarını aşar. Hıristiyanlar için dünya tarihi daha üstündür, çünkü İsa'nın ve "İnsan"ın tarihini, öyküsünü anlatır. Oysa egoist için sadece *kendi* öyküsü bir değer taşır, çünkü o, İnsanlık düşüncesini ve Tanrı'nın tasarılarını, kaderin amaçlarını, özgürlüğü ve buna benzer şeyleri umursamaz, sadece *kendini* geliştirmek ister. O, kendini fikrin bir aracı, Tanrı'nın barındığı bir kap, bir kılıf olarak görmez. Hiçbir misyonu tanımaz, insanlığın daha mükemmele doğru gelişmesine katkıda bulunması gerektiği düşüncesine kendini kaptırmaz, o hayatını yaşar ve insanlığın bu sırada iyi ya da kötü durumda olup olmadığını umursamaz. Eğer doğal durumun methedilmesi gerektiği şeklinde bir yanlış anlamaya sebep olabileceğinden çekinmesem, Lenau'nun "Üç Çingene" adlı şiirini anımsatmak isterdim. –Ne yani, ben dünyaya düşünceleri gerçekleştirmek için mi geldim? Örneğin "devlet" düşüncesini gerçekleştirmek için vatandaşlığımla katkıda mı bulunmalıyım, ya da "aile" düşüncesini gerçekleştirmek için evlenip kocalık ve babalık görevlerini mi üstlenmeliyim? Böyle bir görev beni hiç ilgilendirmez! Bir çiçek, topraktan fışkırıp yetişirken ve güzel kokularını etrafa saçarken nasıl yeryüzündeki görevini yerine getirmeyi amaçlamıyorsa, benim yaşamamdaki amaç da bir görevi yerine getirmek değildir.

Hıristiyan bakış açısı ters yüz olup şu ifadeye dönüştüğünde "İnsan" ideali *gerçekleşir*: "İnsan, Ben'im –Biricik olan Ben!" Bu durumda, "İnsan" kavramının ne olduğunu araştıran "İnsan nedir?" sorusu, kişisel bir "İnsan kimdir?" sorusuna dönüşmüş olur. "Ne" sorusunda, gerçekleştirme amacıyla kavramı araştırma vardır; "kim" denildiğinde ise, bu artık herhangi bir soru değildir, kişisel yanıt bir çırpıda soru soranın elindedir: Soru kendi kendini yanıtlar.

Tanrı hakkında şöyle denir: "Seni adlandırmaya isimler yetersiz kalır." Aynı söz Benim için de geçerlidir: Hiçbir *kavram* beni açıklamaz, benim özümü ayrıntısıyla incelemek için söylenenler beni tümüyle kavrayıp aktaramaz; bunlar sadece birer isimdir. Aynı şekilde Tanrı için de mükemmel olduğu ve mükemmelliğe erişme gibi bir amacı olmadığı söylenir. Bu da salt Benim için geçerlidir.

Ben kendi kudretimin *malikiyim* ve ancak kendimi *Biricik* olarak bilirsem kudretimin maliki olabilirim. *Biricik'te* malik bile, kendisinin yaratıcı Hiçine geri döner. Benden daha yüksekteki her yüce varlık, bu ister Tanrı olsun, ister İnsan, benim Biriciklik duygumu zayıflatır ve yalnızca bu bilincin güneşinde soluklaşır. Eğer Ben meselemi Biricik olan Kendime bırakırsam, meselem geçici olana bırakılmış olur, onu kendi kendini tüketen ölümlü yaratıcısına bırakmış olurum ve Ben şöyle diyebilirim:

Ben meselemi Hiçe bıraktım.

• **Sefaletin Felsefesi** / *Pierre-Joseph Proudhon*

Proudhon, 1846'da yayımlanan bu kitabıyla bütün şimşekleri üzerine çekti. Öncelikle din karşıtı beyanlarıyla "saygı değer" insanları şoke ediyordu. Ona göre, dünyanın içinde bulunduğu durum, iyiliksever bir Tanrı'nın varlığını teyit etmek şöyle dursun, insanı "Tanrı kötüdür" kanaatine vardırıyordu. "Dinde Tanrı, politikada Devlet, ekonomide Mülkiyet; işte, kendine yabancılaşmış insanlığın kendi elleriyle teslim olduğu ve günümüzde artık reddetmesi gereken üçlü biçim budur" diyordu.

Statik sonuçlara, nihaî yanıtlara güvenmeyen, bilinçli bir antisistematik düşünür olan Proudhon, Sefaletin Felsefesi'nde, Marksist politik eylem vurgusunun karşısına anarşist ekonomik eylem idealini koyar.

• **Gelecekteki İlkel** / *John Zerzan*

Modern uygarlığı temelden reddeden Amerikalı anarşist John Zerzan, uygarlık öncesi yaşamın, vahşet, cehalet ve mahrumiyetten ibaret olduğu aldatmacasını tersyüz ederek uygarlık öncesi yaşamın, doğayla özdeşleşme, duyusal bilgelik, sağlık ve cinsel eşitlik bakımından bugünle kıyaslanamayacak kadar özgür olduğunu ortaya koyuyor. *Tarım, sanat, dil, zaman, sayılar* ve genel olarak *sembolik kültür* gibi uygarlığın temel bileşenleri olarak gördüğü öğelerin tarih ve işlevlerini tek tek ele alarak bugünümüzü farklı bir açıdan görmemize olanak sağlıyor.

• **Er-Tarihe Karşı, Leviathan'a Karşı** / *Fredy Perlman*

Amerikalı tarihçi Fredy Perlman'ın belki de en önemli eseri olan bu çalışması, insan topluluklarının ve onların Batı'daki uygarlık Mega-makinesine karşı türlü türlü direnişinin hikâyesidir. Dünyadaki en son dinî uygarlık olan İslam da dahil olmak üzere Anadolu ve Mezopotamya bölgesinin özgün uygarlıklarını ele alan bu son derece çarpıcı, lirik ve tutku dolu olan eser, uygarlığın ta kendisi olan Leviathan'la çağlardan beri kaçınılmaz bir mücadele içerisinde yaşamın özerkliğini ve neşesini korumaya çalışan zeklerin –tüm biz avamın, mahpusların, zorunlu emekçilerin– panoramasıdır.

• **Doğal Tarımın Yolu** / *Masanobu Fukuoka*

Doğal tarım insanın gereksiz işlem ve müdahalelerinden arınmış bir doğa temeli üzerine kuruludur. Doğayı, insan bilgisi ve eylemiyle şekillenen yıkımdan kurtararak eski hâline getirmeye uğraşır.

Masanobu Fukuoka, bilim dünyasını terk edip, doksan beş yıllık ömrünün yetmiş yılını doğal yaşamın bütünlüklü temeli olan doğal tarımı keşfedip uygulamaya adamış ender insanlardan biridir. Yaşadığımız şu "yeteneksizleştirici uzmanlıklar çağı"nda, insan toplumu ve doğanın tüm yönlerinin birbiriyle son derece karmaşık şekilde bağıntılı olduğunu kavramış ve bunu kendi doğal tarım pratiğiyle, yadsınamaz şekilde gözler önüne sermiştir.

Fukuoka'nın kendine yeten, kendini yenileyen ve sürdürülebilir bir yaşamın temel taşı olarak gördüğü doğal tarıma yaklaşımının sırrı doğayla bütünleşmenin, onunla uyumlu yaşamanın teori ve pratiğinde saklı.

Sağlık, huzur ve haz dolu bir yaşamın felsefi/pratik yolunu gösteren Doğal Tarımın Yolu, kapsamlı içeriği, ayrıntılı çizimleri ve akıcı anlatımıyla herkesin yararlanıp uygulayabileceği rehber niteliğinde bir kitap.

• **bolo'bolo** / *p.m*

Dünyayı ele geçiren Gezegensel İş Makinesi bizi kontrolü altında tutmayı nasıl başarıyor? Bu canavar nasıl durdurulup, parçalanabilir; beraberinde kendimizi de mahvetmeden, ondan nasıl kurtulabiliriz?

İşte *bolo'bolo* bu sorunun cevabını bir projeyle ortaya koyuyor: Hemen bugünden başlayıp şehrimizde, mahallemizde, köyümüzde, yöremizde kendi yapılarımızı yeni bir yaşam birliği içinde nasıl kurabileceğimize dair öneriler sunuyor. Devletin, sınırların, para ekonomisinin ve yönetenlerin olmadığı; kendi kendine yeterliliği, takas anlaşmasını ve konukseverliği esas alan; kendi yaşamlarını kendileri belirleyen *bolo*'ların nasıl oluşacağını bir taslak olarak çiziyor.

Max Stirner

Biricik ve Mülkiyeti

"Neymiş benim üstlenmem gereken o bir sürü mesele? Öncelikle iyi meseleleri benimsemeliymişim, sonra Tanrı meselesini, insanlık, hakikât, özgürlük, insanîyet, adalet meselelerini; dahası halkımın, hükümdarımın, vatanımın meselelerini, ayrıca tin meselesini ve daha binlerce başka meseleyi... Bir tek Benim kendi meselem hiçbir zaman Benim meselem olmamalıymış! "Tuh o egoiste! Yazıklar olsun, yalnızca kendini düşünene!"

...

Tanrısal şeyler Tanrı'nın meselesidir; insanî şeyler ise insanın... Benim meselem ne tanrısaldır ne insanî; hakikât, iyilik, adalet, özgürlük vs. de değildir, sadece ve sadece Benim olandır ve genel olmayıp tıpkı benim biricik olduğum gibi o da biriciktir. Benim için Benden daha önemlisi yoktur!"

ISBN 975-7005-35-3

9 789757 005353

KAOS

BAZ
813 BAZ